

SEPTIMO, inquit Calvinus, in hoc sæculo, & in futuro, vult dicere; in hoc iudicio & in nouissimo non remittetur, & sic nulla fit mētio purgatorij. At contra; nam qui erunt illi, quibus non est remissum, & in iudicio remittentur? nonne illi, qui aut venialium purgatione indigentur, aut solius penæ debitores erunt? Qui enim hinc cum iniustitia decedunt, certè in iudicio non absoluentur.

SEPTIMO, obijcit Petrus Martyr, quia ex negatione non sequitur affirmatio in bona Dialectica. non licet inferre, peccatum in Spiritum sanctum nõ remittitur in futuro sæculo, ergo quædam alia peccata in eo remitti possunt. sicut non benè sequitur; Rex Philippus nõ est Rex Venetorum, ergo aliquis alius est Rex Venetorū. Et cõfirmat Ochinus; Nam potuit Christus dicere; Hoc peccatum non remittetur in hoc sæculo, neque in inferno; & tamē nõ colligeremus inde, quædam peccata remitti in inferno.

RESPONDEO, non sequi secundū regulas Dialecticorum, id quod inferimus ex verbis Domini, sed tamen sequi secundum regulam prudentiæ, quia alioqui faceremus Dominū ineptissimè loquutum, ineptè enim diceret, Hoc peccatum non remittetur, neque in hoc sæculo, neque in futuro, si in futuro nullum remittitur: sicut ineptè loqueretur, qui diceret; Rex Philippus non absoluet te neque in aula Hispaniæ, neque in aula Franciæ. Non autem loqueretur ineptè, si diceret, neque in aula Hispaniæ, neque in aula Brabantiæ. Vnde Ioã. 19. cum dixisset Christus: *Regnum meum non est de hoc mundo.* Intulit Pilatus: *Ergo Rex es tu?* nec respondit Christus, non bene sequi ex negatiuo affirmatiuū, sed approbavit. Neque valet similitudo allata ab Ochino; nã Christus non potuit dicere; Neque in hoc sæculo, neque in inferno, nisi ineptè loqui voluisset, tum quia sæculum tempus est, infernum vero locus; proinde, non opponuntur, sicut sæculū presens, & futurū, tū etiam quia in inferno constat nullam fieri remissionem.

OCTAVO, obijciunt illud: *Neque in hoc sæculo, neque in futuro,* idem significare, quod nunquam, siue in æternum, vt expoluit Marcus, qui c. 3. ita ait; *Non habet remissionem in æternum.* Et sicut Petrus, ait Ioan. 13. *Non lauabis mihi pedes in æternum.*

RESPONDEO, non debere exponi Matthæum per Marcum, sed potius Marcum per Matthæum, cū Matthæus pluribus verbis vtatur, & cõstet Matthæum copiosius scripsisse, & Marcum fecisse quasi compendium ex Euangelio Matthæi. Neque ita accepit Marcus vocem, In æternum, sicut Petrus apud Ioannem. Nam ineptè dixisset Petrus, non lauabis mihi pedes, neque in hoc sæculo, neque in futuro, cum in futuro non lauentur pedes. Non autem ineptè dixit Dominus apud Matthæum: *Nõ remittetur neque in hoc sæculo, neque in futuro.* Itaque Petrus apud Ioannem accepit vocem: *In æternum;* impropiè pro solo tempore huius vitæ, Marcus autem propriè pro toto spatio huius sæculi & futuri. Præterea aut Christus dixit, vt habet Matthæus, vel, vt habet Marcus, vel vtroque modo, si primum vel tertium, habeo intentum; si secundum, quanquam hoc non est probabile, tunc Matthæus, duce Spiritu Sancto, exposuit verba Christi, & nisi ineptè exposuerit, indicauit, in alio sæculo dimitti aliqua peccata.

NONO, dicunt esse phrasim Hebraicam.

RESPONDEO, fallum esse, phrasim quidem Hebraica est illa Petri: *In æternum;* dicunt enim passim Hebræi *עולם* etiam de rebus temporalibus: *At neque in hoc sæculo, neque in futuro,* nõ est propria phrasim Hebræorum. Neque Marcus phrasim Hebraicam vtitur, sed propriè loquitur.

CAPVT V.

SECONDVS locus 1. Cor. 3. vbi Apostolus dicit: *Ipsè autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem.* Nota in primis, locū istum Apostoli 1. Cor. 3. esse vnum ex difficillimis, & vtilissimis totius Scripturæ: nam ex eo statuunt Catholici duo Ecclesiastica dogmata, purgatorium; & venialia peccata contra hereticos & hereticorum fautores, qualis in primis fuit Erasmus, qui annotatione in hunc locum conatur ostendere, nec Purgatorium; nec peccata venialia ex hoc loco statui posse.

Quod sit difficillimus, testatur Augustinus lib. de fide & operibus, c. 15. *Diligenter,* inquit, *oportet attendere, quomodo accipienda sit Apostoli Pauli illa sententia planè ad intelligendum difficilis, vbi ait; Si quis autem superadificat super fundamentum hoc, aurum, argētum, &c.* Et infra: *In his deputanda est, quæ Petrus dicit, esse in Scripturis eius quadam difficilia intellectu, quæ non debent homines pervertere ad proprium suum interitū.* Et c. 16. *Fateor,* inquit, *me malle audire intelligentiores atque doctiores.* Idem repetit q. 1. ad Dulcitium.

Nos igitur, vt locum istum diligenter explicemus, exponemus primum Metaphoram, qua Apostolus, vius est: deinde proponemus, & soluemus difficultates, quæ circa hunc locum occurrunt. Quantum ad **P**RIMUM, hæc sunt Apostoli verba: *Secundum gratiam Dei, quæ data est mihi, vt sapiens Architectus fundamentum posui. Alius autem superadificat, vnusquisq; autem videat, quomodo superadificet; fundamentū enim aliud nemo potest ponere, præter id, quod positū est, quod est Christus Iesus, si quis autem superadificat super fundamentū hoc, aurum, argētum, lapides preciosos, lignum, fœnum, stipulam, vnus cuiusque opus manifestum erit. Dies enim Domini declarabit, quia in igne reuelabitur, & vnus cuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit, quod superadificauit, mercedem accipiet; si cuius opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem.*

Vtitur autem Apostolus in hac sententia similitudine duorum Architectorum, quorū vnus super fundamentum lapideum & solidum erigit domum ex preciosa materia, & quæ igne non timet, qualia sunt aurum, & argentum, lapides preciosi vt Iaspis, Porphyreticus, Parius lapis. Nã ex auro & argento fiunt laminæ, & columnæ, vt de templo Salomonis legimus; ex lapide pario, & porphyretico etiam integri parietes erigi possunt. Alter vero super simile fundamentum, id est, lapideum & solidū, erigit domum more pauperum rusticorum ex alleribus & stipitibus, eamque tegit fœno & stipulis.

Hac posita similitudine, fingamus vtriq; domui adhiberi ignem, videbimus priorè nihil penitus ledi, & si Architectus intus fortasse sit, similiter nihil pati. At posteriorem domum videbimus cõtinuo ignem concipere, & breui tempore totam cõsumi, & si Architectus intus sit, & velit saluus egredi, videbimus eum exire non posse, nisi per ignem. In quo transitu non quidè morietur, sed tamen barba & capilli non egrediuntur incolumes, nisi fortasse fiat miraculū triū puerorum, qui in fornace Babylonica nõ comburebantur. Hæc est similitudo, qua B. Paulus vtitur, cum ait: *Ipsè autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem.*

Quantum ad **S**ECONDVM; quinque sunt difficultates huius loci. Prima, quid intelligatur per ædificantes. Secunda, quid intelligatur per aurū, argētum, lapides preciosos, ligna, fœnū, & stipulas. Tertia, quid intelligatur per diem Domini. Quarta, quid intelligatur per ignem, qui in die Domini vnusquisque opus

probabit. Quinta, quid intelligatur per ignē, de quo dicitur, Ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem. His explicatis, sententia erit perspicua.

PRIMA igitur difficultas est. Qui sunt Architecti, qui superædificant. B. Augustinus libro de fide & operibus, cap. 16. & in Enchirid. cap. 68. & alibi, censet omnes Christianos dici hinc ab Apostolo Architectos, & omnes superædificare super fidei fundamentum, vel opera bona, vel mala. Idem mihi docere videntur, Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, & Oecumenius in hunc locum.

Alij permulti docent, Architectos hic ab Apostolo non vocari, nisi Doctores, & prædicatores Euāgelij; ita Ambrosius & Sedulius in hunc locum. Idem insinuat Hieronymus lib. 2. in Iovinianum. Idem recipiūt B. Anselmus & B. Thomas in hunc locum, etiam si priorem sententiam non reiiciant. Idē multi recentiores, vt Dionysius Carthusianus, Lyranus, Caietanus, & alij in hunc locum.

Vtraque expositio est bona, & ex vtraque deducitur assertio Purgatorij & peccatorum venialium, tamen magis literalis est posterior, id quod patet manifestē ex verbis præcedentibus & sequentibus eius capituli, dixerat enim antea. *Ego plātaui, Apollo rigauit.* Deinde in eodē sensu statim subiungit: *Ego vt sapiens Architectus fundamentū posui, alius autem superædificat.* Et ibidē: *Qui plantat & qui rigat vnum sunt. Vnusquisque autem propriā mercedem accipiet secundū suum laborē; Dei enim sumus adiutores, Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis.* Vbi apertissimē cōparat se & alios prædicatores Euāgelij agricolis, & Architectis; populos autē qui docētur, cōparat agris & ædificijs. Item in verbis sequentibus iterū loquitur de Doctoribus, cū ait; *si quis videtur inter vos sapiēs esse, stultus fiat, vt sit sapiēs.* Et rursum: *Nemo itaque gloriatur in hominibus, omnia enim vestra sunt, siue Paulus, siue Apollo, siue Cephas; id est, nolite gloriari in Doctoribus & Prædicatoribus vestris, & dicere: Ego sum Pauli, ego verò Apollo.* Nam omnes sunt vnum, & per vobis omnes laborant. Itaque sicut dixerat, se plantasse, & Apollinem rigasse, ita nunc dicit; Ego fundamentum posui prædicans Christi fidem; alij autem superædificant docentes ea, quæ ad vitam & mores pertinēt, & etiā explicates latius fidei nostræ mysteria. Et in hac prima quæstione cōueniunt nobiscum Calvinus, & Petrus Martyr, atque Ochinus.

Altera difficultas est paulo grauior; sunt enim sex sententiæ. Quidam nomine fundamenti intelligunt fidem veram, sed in formem. Nomine auri, argenti, lapidum preciosorum, opera bona. Nomine ligni, fœni, stipulæ, peccata mortalia; ita Chrysostomus in hunc locum, quem sequitur Theophylactus.

At hoc defendi non potest, PRIMO, quia, vt Gregorius dicit lib. 4. Dialog. c. 39. peccata mortalia potius compararētur ferro & plumbo. SECUNDO, quia sequeretur, veram esse hæresim Origenis, quod omnes saluarentur, quia Apostolus dicit; Saluus erit quasi per ignem.

RESPONDENT Græci; saluus erit, id est, nunquam penitus cōsumetur, sed quasi per ignem, quia semper ardebit. Hæc solutio in primis est dura & coacta; deinde est contra omnem vsum loquendi Scripturarum. Nunquam enim in Scripturis accipitur nomen Salutis in malam partem, sed semper in bonam, vt in Concilio Florentino ante sessionem primam Latini ostenderunt. Præterea illud (Per) significat transitum, non mansionem. Non dicit Apostolus: *Saluus erit, sic tamē quasi in igne, sed: Saluus erit quasi per ignē;* id est, ad similitudinem eius, qui euadit mortem transiens per ignem. Denique ex com-

A muni consensu Doctorum. Nam summa confessione volunt alij omnes tam Græci, quā Latini hunc locum intelligi de venialibus peccatis, quorum sententias in quinta difficultate proferemus. Neque verò hinc putet aliquis, Chrysostomū negasse Purgatorium, vel peccata venialia. Nam Purgatorium esse sæpissimē docet, sed præcipuē homil. 3. in epist. ad Philipp. & hom. 69. ad populum Antiochenum. Item peccata venialia concedit hom. 24. in Matth. in hoc verò loco aliter exposuit, vt hæresim Origenis refelleret, quæ docet, pœnas Gehennæ non esse æternas, vt patet ex ipsa homilia.

B SECUNDA sententia est, nomine fundamenti intelligi Christum, siue fidei prædicationem: nomine auri, argenti, & lapidum preciosorum intelligi Catholicas expositiones: nomine ligni, fœni, & stipulæ intelligi hæretica dogmata, ita videtur docere commentarius Ambrosij, ita etiam Hieronymus exponens illud Isaïæ 5. *Vt qui coniungitis domum ad domum.* Atque huc propendet Calvinus, Martyr, & Ochinus, qui docent, per ligna, fœnum, stipulas, intelligi humanas traditiones & commenta, quæ pugnant cum verbo Dei.

C Hæc sententia minus defendi potest, quàm præcedens. PRIMO, quia hæretici non saluantur per ignem purgatorium, sed damnantur ad ignem æternum. SECUNDO, quia hæretici non ædificant super fundamentum, quod est Christus, nisi nomine tenus. Omnis enim hæresis quantūcunque de Christo magnificè loquatur, tamen non verum Christum prædicat, sed alium, quem sibi finxit. Neque ista sententia, quam refellimus, est Ambrosij vel Hieronymi. Nam commentarius Ambrosij intelligit nomine ligni, fœni, & stipulæ, hæreses quidem, & falsa dogmata, sed per imprudenciam prolata, & sine pertinacia: dicit enim eiusmodi Doctores saluos futuros per ignem purgatorium. Hieronymus verò aperte de hæreticis loquitur, sed ex mente aliorum, non sua, cum enim posuisset suam expositionem, subdit: *Quidam autem, inquit, hæc de hæreticis intelligunt, &c.*

D TERTIA sententia, nomine fundamenti intelligit fidem viuam: nomine auri, argenti, & lapidum preciosorum intelligit opera supererogationis: nomine ligni, fœni & stipulæ intelligit omissionem cōsiliorum, & affectum quendam carnalem ad bona huius mundi licitum quidem, sed qui dolorem adfert, cum illa bona amittuntur. Ita B. Augustinus li. de fide & operibus, c. 16. quæ sententia vera quidem est, sed non conueniens huic loco, nisi cum illo carnali affectu intelligamus peccata saltem venialia; nam non dantur opera media in particulari, aut ergo ille amor carnalis est bonus, aut malus; si bonus, quare ardebit more stipulæ; si malus, ergo saltem admixtum habuit peccatum veniale.

E QVARTA sententia est eorum, qui exponunt per aurum, argentum, &c. opera bona; per stipulā, fœnū, &c. peccata venialia: ita B. Gregorius li. 4. Dialogorū, c. 39. & alij, quæ bona est, sed alia est melior.

QVINTA est eorum, qui intelligunt per aurum, argentum, &c. bonos auditores; per stipulas, malos auditores. Sunt enim auditores opificium Doctoris, & quidem Doctor saluus erit; sed ex auditoribus alij sic, alij non, &c. Ita Theodoretus, & Oecumenius; at refellitur rectè à Chrysostomo; nam detrimentum tribuitur etiam Architecto, & ipse dicitur ædificare stipulam, ergo non est sola culpa & pœna auditorum.

SIXTA sententia, quam omnibus anteponimus, est vt nomine fundamenti intelligatur Christus, à

primis prædicatoribus annuntiatus, quales erant Apostoli, qui fidem Christi & Euangelium derulerunt ad eos populos, qui nihil vnquam de Christo audierant. Hinc enim B. Paulus ait: *Ego plantauis, & ego vs sapiens architectus fundamentum posui.* Hinc etiã qui primi in aliqua regione fidem prædicant, dicuntur Apostoli eius regionis. Nomine vero auri, argenti, & lapidum preciosorum intelligatur doctrina utilis & salutaris aliorum prædicatorum, qui eos docent, qui iam fidem receperunt: & docent non solum verbo, sed etiam exëplo, ita vt verè auditores suos ædificent, & promoueant in religione & pietate. Nomine autem ligni, fœni, & stipulæ intelligatur doctrina, non quidem hæretica, vel mala, sed tamen curiosa, inutilis, superuacanea eorū prædicatorum, qui ad Catholicum populum Catholicè concionantur, sed absque eo fructu & utilitate, quam Deus requirit, ita vt sicut priores cū magno merito concionantur, ita isti non solum sine magno merito, sed etiam non sine peccatis venialibus concionentur.

Hæc expositio maxime probatur propter tria. PRIMO, quia (vt ostendimus) nomine ædificantium soli Doctores, ergo nomine operis ipsorum intelligi debet doctrina.

SECUNDO, quia valde conuenit hæc similitudo sic explicata Doctores Corinthiorum. Erant enim plus æquo dediti eloquentiæ & Philosophiæ, quæ licet ex se iuuent, tamen interdum impediunt fructum concionum; quocirca B. Paulus de vtroque Corinthios in hac epistola reprehendit.

TERTIO, quia hoc totum caput optimè explanatur, siquidem B. Paulus in hoc capite tres similitudines posuit. PRIMAM, de agricolis plantantibus & rigantibus, qua solum bonos Doctores complexus est. SECUNDAM de ædificantibus super bonum fundamentum, qua non solum bonos, sed etiam malos Doctores comprehendit. TERTIAM, de corruptoribus templi, qua solos malos contineri voluit & malos non quomodocunque, sed perfectè malos, vt hæreticos, errores pro veritate, & vitia pro virtutibus docentes, de quibus non dicit, quod salui erunt, quasi per ignem, sed quod disperdet illos Deus.

TERTIA difficultas est de die Domini. Aliqui intelligunt nomine diei præsentem vitam, siue tempus tribulationis, in quo discernuntur sæpè boni à malis, ita B. Augustinus lib. de fide & operibus cap. 16. & Gregorius lib. 4. Dialog. c. 39.

Hæc sententia non videtur ad mentem B. Pauli. PRIMO, quia Græcè est dies cum articulo, ἡ γὰρ ἡμέρα, ex quo apparet certum quendam & definitum diem significari, sicut 1. Tim. 4. *Quæ reddet mihi Dominus in illa die.* Et 1. Tim. 2. *Certus sum, quia potens est depositum meum seruare in illum diem.* Et paulò infrà: *Det ei Dominus inuenire misericordiam in illa die.*

SECUNDO, quia præsens tempus non dicitur in Scripturis dies Domini, sed dies nostra, sicut cõtra, tempus alterius vitæ dicitur dies Domini, nõ nostra, vt Luc. 19. *Et quidè in hac die tua, qua ad pacè tibi.* Luc. 22. *Hac est hora vestra.* Gal. 6. *Dum tempus habemus, operemur bonum.* Pl. 74. *Cum accepero tempus, ego iniustias indicabo.* Sophon. 1. *Iuxta est dies Domini magnus.* Ioel. 2. *Veniet dies Domini, dies tenebrarum, & caliginis.*

TERTIO, tempore vitæ præsentis non declaratur opus vniuscuiusque quale sit. Tribulationes enim communes sunt bonis & malis, iustis & iniustis.

QUARTO, quia omnes Doctores intelligunt hæc diem esse diè iudicij; licet enim Augustinus & Gregorius docuerint posse diè illam referri ad hanc vitæ, tamen in eisdem locis docent, etiã posse intelligi de tempore futuro post hanc vitam. Verum cū dies iu-

dicij sit duplex, vna diè iudicij particularis, altera diè iudicij vniuersalis, quidam, vt Caietanus, & alij, volunt, Apostolum loqui de diè iudicij particularis. PRIMO, quoniam post hunc diem, de quo Apostolus loquitur, aliqui purgandi sunt per ignem; id verò fieri non potest post diem vltimi iudicij.

SECUNDO, quia si hæc diè, de qua Apostolus loquitur, esset diè vltimi iudicij, sequeretur nullum Sanctorum ingredi posse in cælum ante diem iudicij, qui est error damnatus in Concilio Florentino, sess. vlt. Consequentiã probatur; Nam in hac diè sunt examinanda omnia ædificia, & post examen aliqui statim coronandi, aliqui puniendi; præterea cum nihil inquinatum intret in regnum cælorum, si purgatio à venialibus non fieret, nisi in diè vltimi iudicij, omnes qui cum venialibus hinc migrant, expectare deberent eam diem, antequam in cælum intrare possent.

TERTIO, quia Græcus textus non habet, reuelabitur, sed reuelatur: ὅτι ἐν πυρὶ ἀπακαλύπτεται, quoniam in igne reuelatur. Diè autem vltimi iudicij non reuelatur, ergo de diè iudicij particularis loquitur, qui singulis diebus modo vni, modo alteri reuelatur. Omnes tamen veteres videntur accepisse per illam diem, diem vltimi iudicij, vt Theodoretus, Theophylactus, Anselmus, & alij, quorum mihi videtur verissima sententia, quamuis neutra repugnet purgatorio.

PRIMO, quia vbique in Scripturis diè Domini, significat diem vltimi iudicij.

SECUNDO, quia dicitur in illa diè, quo designatur vna quædam certa diè, qua omnium hominum opera simul probantur; At diè iudicij particularis non est vna, sed multiplex, neque in ea probantur omnium hominum opera.

TERTIO, quia dicit Apostolus: *Dies Domini declarabit*, quasi dicat, tunc erunt omnia omnibus manifesta, vt capite sequenti dicit: *Donec veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium*: id autem non fiet, nisi in nouissimo iudicio.

QUARTO, quia sequitur, *Quia in igne reuelatur.* Dicitur enim diè iudicij reuelari in igne, quia vltimum signum, & omnium notissimum erit cõflagratio totius mundi, & propterea semper fere diè iudicij describitur per ignem: vt Psal. 96. *Ignis ante ipsum procedat.* Ioel. 2. *Ante faciem eius ignis vorax.* 2. Thesal. 1. *In reuelatione Domini nostri Iesu Christi de cœlo cum Angelis virtutis eius in flamma ignis.* 2. Petr. 3. *Elementa ignis ardore tabescent.* Quod si non placeat hîc per ignem accipere ignem materialem, sed ipsum iudicium Dei, vt alij exponunt, adhuc non potest intelligi per hanc diem, nisi diè vltimi iudicij. Nam tunc sensus est, quia in igne reuelatur, id est, quia illa diè erit notissima propter iudicium acerrimum, & maximum, quod in illa exercebitur; At diè iudicij particularis non est notissima propter iudicium, sed magis propter mortem; Nam ipsum iudicium particulare paucis est notum. Nec me mouent argumenta in contrarium.

Ad PRIMVM dico, post iudicium nouissimum non fore purgatorium, & ideo illa verba: *Saluus erit, sic tamen quasi per ignem*, non significant: saluus erit, dummodo prius transeat per ignem, sed: saluus erit, dummodo prius transferretur per ignem; siue: saluus erit, vt illi qui per ignem transferuntur.

Ad SECUNDM dico, si hoc concluderet, sequeretur, etiam si purgatorium non esset, neminem beatificari, vel damnari, ante diem iudicij: nam Scriptura passim tribuit distributionem præmiorum

& pœnarum ultimo iudicio; immo & examen operum, ac sententiam iudicis, vt patet Matt. 25. & alibi. Sicut ergo sententia fertur in morte vniuscuiusque, & tunc incipiunt aliqui puniri, aliqui premiari; & tamen dicuntur hæc eadem fieri in nouissimo iudicio, quia tunc fient coram toto mundo manifestissime, & cum summo honore iustorum, & ignominia impiorum, ita & examen fieri potest in morte vniuscuiusque priuatim, & iterum postea in ultimo iudicio publicè.

Ad TERTIVM dico, pro vno verbo quod hîc habetur in præfenti in Græco, haberi tria in futuro, nimirum *οανερεν γεθησεται, ημερα δικασει, & πνευματισει.* & valde credibile est etiam illud vnum *αποκαλυπτει* in textibus correctioribus fuisse in futuro *αποκαλυπτει*, quandoquidem noster interpres vertit reuelabitur. Adde, quod frequentissimè tempus præfens non ponitur ad significandam actionem certi temporis, sed consuetudinem, opinionem, professionem, aut aliquid simile, vt: *Virum non cognosco.* Luc. 1. vt ait B. Virgo, & Sadducæi dicebant: *Mortui non surgunt.* Et Carthusiani dicunt: *Non rescimur carnis.* In hac difficultate dissentimus à Caluino & Martyre: nam illi intelligunt Paulum de iudicio particulari; sed nihil hoc facit ad quæstionem de purgatorio.

QUARTO difficultas est, quis sit ignis, qui in die Domini vniuscuiusque opus probabit. Aliqui intelligunt tribulationes huius vitæ, vt Augustinus & Gregorius locis notatis, sed hoc iam reiecimus: alij intelligunt ignem æternum: verum id esse nō potest, nam ille ignis non examinabit ædificium ex auro & argenteo, imò nec ædificium ex ligno & fœno, vt patet: alij videntur intelligere ignem conflagrationis mudi, qui iudicium vniuersale præcedet. Id quoque esse non potest, quia ille ignis non cōburet nisi inimicos Dei, Pl. 96. *Ignis ante ipsum procedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius.* Ille autem, de quo Apostolus loquitur, omnes tanget, etiam eos, qui aurum & argentum superædificauerunt. Præterea iste ignis non potest probare opera, cū sit ignis materialis, & opera non sint nisi in mente, quia transferunt.

Alij intelligunt de pœnis purgatorij, sed neque id rectè dici potest. PRIMO, quia ignis purgatorij non probat opera eorum, qui ædificant aurum & argentum. At iste ignis de quo loquimur: *Vniuscuiusque opus quale sit probabit.* SECUNDO, Apostolus aperte distinguit inter opera & operantes; & de isto igne dicit, quod comburet opera, non operantes. ait enim: *Si cuius opus manserit, & si cuius opus arserit.* At ignis purgatorij, qui verus & realis est ignis, non potest opera comburere, quæ sunt actiones transeuntes, & iam transferunt.

Denique sequeretur, omnes homines etiam sanctissimos transire per ignem purgatorij, & saluari per ignem: nam per hunc ignem, de quo loquimur, omnes transeunt. At omnes transire per ignem purgatorij, & saluari per ignem, est aperte fallum: nam Apostolus hîc aperte dicit solum eos, qui ædificant ligna, & fœnum, saluandos quasi per ignem; Ecclesia quoque perpetuo sensit sanctos Martyres & Infantes post Baptismum morientes, vox in cœlum recipi sine vllō transitu per ignem, vt Concilium Florentinum docet, sess. vlt. Idem etiam Sancti Patres docent. B. Hieronymus lib. 2. in Iovin. & B. Augustinus in Psal. 37. *Si edificarent, inquit, aurum, argentum, lapides preciosos, de vtroque igne securi essent, non solū de illo æterno, qui in æternum cruciaturus est impius, sed etiam de illo qui emendabit eos, qui per ignem salui erunt.*

Superest igitur, vt dicamus hîc Apostolum loqui

de igne seueri & iusti iudicij Dei, qui non est ignis purgans vel affligens, sed probans & examinans. Ita exponit Ambrosius in Psal. 118. concione 20. super illud: *Vide humilitatē meam: Omnes nos, inquit, fornas probabit, ergo quia examinandi sumus, sic nos agamus, vt iudicio probari mereamur diuino, teneamus hic positi humilitatem, vt cum vnusquisque nostrum venerit ad iudiciū Dei, ad illos ignes, quos trāsituri sumus, dicat, Vide humilitatem meam, &c.* Item Sedulius in hūc locum: *Examinationem iudicij, inquit, igni voluit comparare secundum consuetudinem Scripturarum.* eodem modo exponunt Dionysius Carthusianus, Lyranus, Caetanus, & alij in hunc locum.

Quod hæc sententia verissima sit probatur PRIMO, quia non aliter potest intelligi, quomodo ignis probet eos, qui aurum & argentum ædificauerunt.

SECUNDO, quia hæc expositio optimè conuenit verbis Apostoli, cum ait: *Vniuscuiusque opus quale sit ignis probabit, si cuius opus manserit, mercedem accipiet, si cuius opus arserit, detrimentum patietur.* Licet enim opera transferantur ab oculis hominum, & igne materiali examinari non possint, tamen non transferuntur ab oculis Dei, sed, vt dicitur Eccles. vlt. *cuncta quæ sunt adducet Deus in iudiciū, & ea examinabit, & si cuius opus manserit, id est, si cuius opus iudicium Dei sustinere potuerit, sicut aurum sustinet ignem, mercedem accipiet, probabitur, & coronabitur à Deo: si cuius opus arserit, id est, si cuius opus iudicium Dei non sustinuerit, sicut fœnum & stipula non sustinent ignem, detrimentum patietur, reprobabitur & reijciatur.*

TERTIO, quia iudicium Dei rectissime vocatur ignis cum sit purissimū, celerissimū, efficacissimū, & maximè penetratiuū. vnde Dan. 7. *Fluius igneus egredietur de ore eius.* Et quoniam Deus totus est iustitia, totus iudicium, inde etiam in Scripturis vocatur ignis, Malach. 3. *Ipse quasi ignis conflans.* Et Heb. 12. *Etenim Deus noster ignis consumens est.* Et in hoc dissentimus à Caluino & Martyre.

QUINTA & vltima difficultas est, quid per ignem intelligatur, cum ait. *Ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem.* Aliqui intelligunt tribulationes huius vitæ. At hoc non potest conuenienter dici, quia tunc etiam qui ædificant aurum & argentum, saluarentur quasi per ignem. Quocirca B. Augustinus & Gregorius, qui sunt auctores huius sententiæ, cum in ea non acquiescerent, etiam aliam posuerunt, de qua infra dicemus. Alij intelligunt ignem æternum, vt Chrysostomus & Theophylactus, sed hoc iam refutauimus. Alij ignem conflagrationis mundi. Id quoque dici non potest, propter rationes antea positas; & præterea, quia sequeretur eos qui habent peccata venialia, non posse ad beatitudinem pertinere ante diem iudicij; nec enim intrabit in cœlum aliquid coinquinatum.

Caluinus & Martyr, Ochinus & Lutherus artic. 37. intelligunt per hunc ignem iudicium Dei, quod doctrinam veram approbat, falsam confutat, sicut ignis perficit aurum, consumit fœnum. Dicunt autem hoc iudicium fieri, dum quis conuertitur, & præcipuè in hora mortis, tunc enim illustrantur multi, & sic intelligunt se deceptos, & iacturam fecisse doctrinæ suæ, & confunduntur etiam, & erubescunt, & sic per ignem salui fiunt. Addit Martyr se non dubitare, quin B. Bernardus, B. Franciscus, B. Dominicus, & alij Patres hoc modo salui facti sint; quia mirum in morte à Deo illustrati intellexerunt, & damnauerunt errores suos de Monachatu, de Missa, &c.

At contra; PRIMO, quia istud iudicium sit solum

in morte, adhuc viuente homine, vel potest fieri etiā post mortem: si potest fieri etiam post mortem, ergo post mortē fiet aliqua remissio & purgatio peccati, saltem per illam confusionem, & pœnitentiam, quod ipsi nullo modo admittunt; hoc enim esset genus quoddam Purgatorij: si autē solum in ipsa morte fit hoc iudicium, peto quomodo agetur cum illis, qui superædificauit lignum, fœnum, stipulas, & moriuntur repente, ita vt non habuerint tempus pœnitentiæ? Isti enim non saluantur quasi per ignem, qui non habuerunt ignem istum iudicij, & refutationis suorum errorum, nec tamen possunt damari ad Gehennam, quia habuerunt Christum in fundamento, & Paulus de omnibus talibus pronunciat, quod saluentur: nec possunt etiā saluari, nisi admittatur purgatorium, quia cum decesserint in peccato cum suis stipulis & fœno, non possunt saluari nisi per ignem.

SECUNDO, ignis iste, de quo Paulus loquitur, afficiet pœna propriè & verè, præter iacturam ipsorum operum, & confusionem, quæ inde oritur, ergo illud iudicium confutans errores, non est ignis de quo hîc agitur. Probatur antecedens primò ex illo verbo ipse detrimentum patietur, Græcè *ζημιωθήσεται* mulctabitur, dabit pœnas. Nihil enim est apud Græcos frequentius quàm *ζημιωθῆναι* morte mulctari; Item ex illo, *saluus erit quasi per ignem*, similitudo trāsuentis per ignem significat pœnā ac dolorem; qui enim transiret per ignem sine vlla læsione, non diceretur transire per ignem, quasi per ignem, sed quasi per flores, vt de sancto Tiburtio legitur.

TER TIO, quia Apostolus opponit hunc trāsitum per ignem mercedi, sicut enim dixerat: *Si cuius opus manserit, mercedem accipiet*, ita non dicit, *Si cuius opus arserit, detrimentum patietur*, & *saluus erit quasi per ignem*. At illa merces significat aliquid præter ipsum bonū opus, & præter lætitiā, quam ex se affert bonum opus, non enim diceret, mercedem accipiet, si nihil aliud esset merces, quam id quod ex se habebat, qui ædificauit aurum, &c. ergo etiam detrimentum, & transitus per ignem eius, qui superædificauit stipulam, est aliqua pœna præter iacturam operum, & præter confusionem, quam ex se affert.

QUARTO, quia illud iudicium confutans errores, non adfert detrimentum, sed lucrum; nam est illustratio quædam mentis, vt ipsi dicunt, & veritatis cognitio, & sicut qui habet aurichalcum putans esse aurum non existimat detrimentum, si quis ei aurichalcum illud auferat, & aurum verum donet, ita qui habebat errores in mente & per diuinam illustrationem discit veritatem, non detrimentum patitur, sed lucrum acquirit. At Paulus dicit: *Detrimētum patietur*, ergo, &c.

QUINTO, quia sequeretur, omnes qui saluantur, saluari quasi per ignem, contra Apostoli distinctionem; nam etiā Paulus hîc solum agat de peccatis quæ committuntur in docendo, tamen eadem est ratio omnium aliorum peccatorum. Sicut enim Deus iudicabit doctrinam, ita etiam opera omnia. At secundum Caluinum, & Lutheranos omnes, omnia opera nostra, quamuis iustissima videantur in oculis hominum, tamen peccata sunt in oculis Dei, nec ferre possunt iudicium diuinum, sed arguentur eo modo planè, quo falsa doctrina, quare si ignis, de quo Paulus loquitur, est iudicium Dei, omnes saluabuntur quasi per ignem. Nec valet responsio, quod iustorum opera non sint arguenda, quia, sunt tecta per non imputationem, impiorum autem qui non sunt per fidem iustificati, arguenda sunt; nam Paulus cum dicit: *Saluus erit quasi per ignem*, loquitur de iustis, qui ædificauit stipulas, retento verò fundamento,

A id est, vera fide in Christum.

Quod autem Martyr ait de beatis, Bernardo, Dominico & Francisco, impudentissimum est mendacium. Illi enim vsque ad vltimum spiritum commēdauerunt suis perseuerantiā in Monasterio, & obedientiam Romanæ Ecclesiæ. De S. Frācisco scribit D. Bonauētura, c. 14. vitæ eius. *Hora*, inquit, *trāsitus sui propinquante, fecit fratres omnes existētes in loco ad se vocari, & consolatoris verbis pro sua morte demulcēs, paterno affectu ad diuinū est horatus amorem, de patientia & paupertate, & sanctæ Romanæ Ecclesiæ fide seruādis sermonē protraxit, & insuper adiecit; Valere filij omnes in timore Domini, & permanete in eo semper; quoniā futura tentatio & tribulatio appropinquat, felices qui perseuerabunt in his, quæ ceperunt, ego verò ad Deū propero, cuius gratia vos omnes commēdo.* Hæc est Palinodia scilicet, quam somniat Pseudomartyr Petrus.

Est igitur cōmunis Theologorū sententia nomine ignis hoc loco intelligi pœnā aliquam purgatoriam, & temporalem, ad quam post mortem adiudicatur, qui in iudicio particulari inueniuntur ædificasse lignū, fœnū, aut stipulam. Hæc expositio præterquam quod optimè cōuenit textui, satis probatur ex communi cōsensu Patrū. Latini omnes hoc docent, Cyprianus l. 4. ep. 2. ad Antonianū: *Aliud est, inquit, ad veniā stare, aliud ad gloriā peruenire: aliud missum in carcere nō exire, donec soluat nouissimū quadratē, aliud statim fidei, & virtutis accipere mercedē, aliud pro peccatis longo dolore eruciātū emēdari, & purgari diu igne: aliud peccata omnia passione purgasse.* Hic B. Cyprianus non meminit apertè huius loci B. Pauli, sed tamen cum nūquam in Scriptura fiat mentio ignis, vbi apertè de Purgatorio agitur, nihil dubium est, quin B. Cyprianus ad hunc locum respexerit.

Ambrosius in hunc locum: *Sed cum, inquit, Paulus dicit (sic rāmen quasi per ignem) ostendit quidē illum saluū futurū, sed pœnas ignis passurū, vt per ignem purgatus fiat saluus, & non sicut perfidi æterno igne in perpetuum torqueatur.* Idem habet ferm. 20. in Psal. 118.

Hieronymus in 4. cap. Amos, exponens illud; Facti estis sicut torris rap. de incēdio: *Iuxta illud, inquit, quod in Apostolo legimus: Ipse autē saluus erit quasi per ignem: qui ergo saluatur per ignē, quasi torris de incēdio rapiatur.* Idem docuit in vltimis verbis vltimi libri super Isaiam, & li. 2. in Iouinianum vltra medium.

Augustinus in Pl. 37. *In hac vita, inquit, purges me, & talem me reddas, cui iā emendatoris igne opus non sit.* Et infrā explicans locum Apostoli: *Dicitur, inquit, saluus erit quasi per ignem, & quia dicitur, saluus erit, contemnitur ille ignis, ita planè quāuis salui per ignem, grauior tamen est ille ignis, quā quidquid potest homo pati in hac vita.* Gregorius lib. 4. Dialogorum, c. 39. *Quamuis hoc* (inquit explicans hūc locum 1. Cor. 3.) *de igne tribulationis in hac vita nobis adhibita possit intelligi, tamen si quis hoc de igne futura purgationis accipiat, pensandum sollicitē est, quia illum per ignem dixit saluari, non qui super hoc, ferrum, as, vel plumbum ædificat, id est, peccata maiora, & idcirco duriora, atque tūc iam insolubilia, sed lignum, fœnum, stipulam, id est, peccata minuta, atque lenissima, quæ ignis facillè consumit.* Alcuinus lib. 3. de Trinitate. Rupertus in 3. c. Gen. exponens illud, quod ibi dicitur de gladio flammeo, & versatili. Magister in 4. d. 21. & cum eo B. Bonauentura, & alij Scholastici. Item B. Anselmus, Haymo, & B. Thomas in hunc locum. Denique Innocentius III. in Psalmum 37. & omnes Latini recentiores sic exponunt.

Ex Græcis habemus in primis Origenem apertissimè hoc docētē, hom. 6. in Exod. & hom. 14. in Leuit. & hom. 12. in Hieremiam. Homil. 6. in Exod. sic

ait: *Sed & illuc cum conuenitur, si quis multa opera bona & parum aliquid iniquitatis attulerit, illud parum tanquam plumbum igne resoluitur & purgatur, &c.* Præterea Oecumenium in hunc locum, qui etiam testatur Basilium hunc locum intellexisse de igne purgatorio: Adducit etiam B. Thomas in opusculo I. contra Græcos, Theodoretum explicantem hunc locum his verbis: *Hunc credimus ignem purgatoriu, quo purgantur anime, ut aurum in conflatorio.* Gagneius vero eandem Theodoreti sententiam ex Græcorum scholijs Græcis verbis ita citata, *το το πρ πεισούμεν καθαρίσειον ἐν τῷ καθαίσειον, ἀι ψυχῆι καθαίσειον ἔν τῷ καθαίσειον.*

At contra obijciunt, primò, absurdum esse, quod Apostolus in eadem sententia variè accipiat nomen ignis, semel pro iudicio, & semel pro vero igne purgatorio.

Respondeo PRIMÒ, nos cogi ab ipso textu ad æquiuocationem non vnâ, sed duas admittendas: nam cum dicit diem iudicij manifestari per ignem, videtur omnino loqui de igne conflagrationis; cum addit, cuiusque opus ignis probabit, nō potest loqui de igne materiali, qui non potest probare opera quæ transferunt; rursum cum secundo isto igne dicat Apostolus omnia opera examinanda; tertio vero, non opera, sed operarios, & eos non omnes, sed eos solum, qui ædificant lignum, fœnum, stipulam; necessario diuersi ignes esse debent. Nec tamen propriè æquiuocatio, sed elegans allusio mihi videtur esse in verbis Pauli. Hic enim est sensus totius huius loci; Dies Domini per ignem conflagrationis declarabitur, & sicut ipsa dies per ignem declarabitur; ita eadem dies manifestabit per ignem, nimirū iudicij, vniuscuiusque opus, & sicut opera per ignem manifestabuntur, ita etiam operarij, qui purgatione egebūt, per quemdam ignem purgabuntur.

SECUNDO dico, non esse inusitatum B. Paulo in eadem sententia vt variè aliquo nomine, variè enim accipit vocem peccati, cum ait 2. Cor. 5. *Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit.* Et Rom. 8. *De peccato damnauit peccatum.*

TERTIO dico, quod si quis omnino non vellet significationum varietatem admittere, sed vbique acciperet ignem pro iudicio, adhuc non efficeret, quin ex hoc loco Purgatorium statueremus. Tunc enim hic esset sensus. *Si cuius opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem saluus erit, sicut tamen quasi per ignem:* id est, si cuius opus iudicium Dei sustinere non poterit, opus quidem reprobabitur, ipse verò saluus erit, sed sic tamen quasi is qui per ignem diuini iudicij transijt, quod iudicium cum sit iustissimum, omnino aliqua pœna eum affecit.

Obijciunt SECUNDO particulam, *quasi*, quæ non veritate, sed similitudinem significare solet. RESPONDEO, particulam, *quasi*, similitudinem significare non ignis, quasi ignis ille non sit verus, sed phantasticus, sed trãseuntis per ignem, ita vt sit sensus: Ad salutem perueniet, qui ædificauit fœnum, sed ad eum modum perueniet, quò peruenit ad aliquem locum is, qui trãsit per ignem, sicut dicitur Ioannis 1. *Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigenitiã Patre;* id est, vidimus eum gloriosum ad eum modum, quò decet gloriosum esse Filium Patris vnigenitum.

CAPVT VI.

TERTIVS locus est, I. Cor. 15. *Quid faciet qui baptizantur pro mortuis, si mortui non resurgunt? ut quid baptizantur pro illis?* Hic locus aperte cõuincit, quod volumus, si bene intelligatur, ideo breuiter eū expendamus. Sex inuenio huius loci expositiones.

PRIMA est, quod Apostolus probet futuram resurrectionem, ex errore quorundam, qui Baptismum suscipiebant nomine alicuius amici sui defuncti sine Baptismo; existimabant enim, quod sicut orationes & ieiunia viuorum profunt defunctis, ita & Baptismus prodesset. Ita exponunt Tertullianus lib. 5. in Marcionem & libro de resurrectione, Ambrosius, Anselmus, & Haymo. secundum quam expositionem colligitur oratio pro defunctis ex hoc loco, quia docent isti Patres, quod Apostolus, licet non probet errorem istorum, tamen probat intentionem, quem habebant iuandi defunctos, & ex ea argumētatur; Si igitur Apostolus probat intentionem iuandi mortuos, certè reprobari non potest, nec debet ab vlllo Christiano; tamen non puto veram hanc expositionem.

PRIMO, quia Apostolus debuisset saltem insinuarè hunc esse errorem, ne daret occasionem errandi. SECUNDO, quia nō solidè argumētaretur Apostolus; posset enim responderi, non bene probari resurrectionem ex eo, quod ita credant quidam errantes. Sicut enim errant in eo, quod baptizant vnum pro alio, sic possunt errare in eo, quod credunt futuram resurrectionem. TERTIO, quia nullus veterū historicorum tradit hunc errorem tempore Apostolorum fuisse; tribuit enim Phylaster hunc errorem Mōtanistis qui 100. annis post obitum S. Pauli exorti sunt, eundem tribuunt Chrysostrōmus & Theophylactus, vbi suprã, Marcionistis, qui etiam post obitum Pauli LXXX. annis in ceperunt; denique Epiphanius hæresi 28. hoc tribuit Cherintianis, quorum secta XX. annis post obitum Pauli orta est. Adde quod Chrysostrōmus & Epiphanius, non ipsi Marcioni & Cherinto, sed posteritati eorum hunc errorem tribuunt, & meritò. Alioqui enim quomodo Irenæus & Tertullianus hunc errorem non refutassent, qui diligentissimè refutarunt omnes errores Cherinti, & Marcionis, dicit quidem Tertullianus, hunc errorem fuisse tempore Apostolorum, sed non habet nisi hinc. itaque meritò Chrysostrōmus & Epiphanius & Theophylactus, hanc expositionem vt falsam rejciunt.

Altera expositio est, quod Apostolus nomine mortuorū intelligat peccata, cum dicit, qui baptizantur pro mortuis, quasi dicat; *Quid facient, qui baptizantur pro mortuis, id est, pro peccatis diluendis:* ita Sedulius, & B. Thomas in hunc locum Apostoli.

At contra, PRIMÒ, quia Apostolus subdit: *Si mortui non resurgunt, ut quid baptizantur pro illis?* nimirum hominibus mortuis, qui nō resurgunt; itaque clarè docet, se non de peccatis, sed de hominibus agere. Non enim vult probare, quod peccata resurgant, sed quod homines resurgant. SECUNDO, quia tota vis argumenti perit, si dicatur, quid facient qui baptizantur pro peccatis diluendis, si mortui non resurgunt? posset enim responderi, multum prodesse diluere peccata, etiam si mortui non resurgant, quia bonum est in hac vita frui testimonio bonæ conscientie; quia peccata non dicuntur mortua, nisi quando sunt deleta, & extincta, non ergo Paulus nomine mortuorum intelligit peccata quæ adhuc delenda sunt.

TERTIA expositio est, baptizari pro mortuis, esse, baptizari simpliciter Baptismo Christi, sed ideo dici baptizari pro mortuis, qui baptismum suscipiunt, quia antequam baptizentur, recitant Symbolum, in quo est vnus articulus, *Carnis resurrectionem.* ita illud pro mortuis, significet pro spe resurrectionis, vel pro corporibus mortuis, id est, in eum finem, vt corpora nostra quæ moritura sunt, aliquando, immortalia

refurgant. ita Chryſoſtomus, Oecumenius & Theophylactus; ſed certè dura & violenta expoſitio eſt.

P R I M O, quia non diceret Apoſtolus: *Quid faciēt qui baptizantur pro mortuis*, ſed, quid facimus qui baptizamur pro mortuis? Non enim quidam, ſed omnes ſic baptizantur; Apoſtolus autem de quibuſdam tantum loquitur, vt patet tum ex forma verborum, tum ex eo quod ſequitur, vt quid & nos periclitamur tota die? **S E C V N D O**, quia inauditum eſt, vt nomine mortuorum intelligatur ſpes reſurrectionis, vel corpora mortua, cum in Græco ſit *νεκροί*, in genere maſculino, & corpora ſint generis neutri *σώματα*. **T E R T I O**, quia ſi idèd diceremur baptizari pro mortuis, quia recitamus articulum de mortuorum reſurrectione, etiā poſſemus dici baptizari pro Deo Patre, & pro Chriſto, & pro Spiritu ſancto, & pro Eccleſia, quia hæc omnia recitamus in Symbolo. **Q V A R T O**, quia Apoſtolus videtur omnino nomine mortuorum, homines mortuos intelligere, & nihil aliud, cū enim ait: *Si mortui non reſurgunt, vt quid baptizentur pro illis?* quid poſſumus intelligere per vocem, *illis*, niſi illis mortuis, qui non reſurgunt?

Q V A R T A expoſitio eſt, baptizari pro mortuis eſſe baptizari Baptiſmo Chriſti, dici autem Baptiſmum pro mortuis, quia dum baptizamur, agimus & repræſentamus perſonam mortui, dum mergimur in aquam; & reſurgentiſ, dum furgimus ab aquis, & ſic profitemur reſurrectionem, & ex hac profeſſione Apoſtolus probat futuram reſurrectionem. ita exponunt Theodoretus & Caietanus.

At contra; **P R I M O**, quia neque Hebræicè, neque Græcè, neque Latinè, agere pro aliquo, ſignificat eum repræſentare, ſed agere loco eius, vel in eius utilitatem. Quis vnquam dixit de agente in theatro perſonam Dauis, aut Pamphili, ille agit pro Dauo, aut pro Pamphilo.

S E C V N D O, quia qui baptizantur, repræſentāt mortem Chriſti, & ſimul mortem ſuam, vt patet ex Apoſtolo Ro. 6. *Quotquot baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus, cōſepulti enim ſumus cū illo per Baptiſmum, &c.* Itaque baptizari pro mortuis, erit baptizari pro ſe, & pro Chriſto, quod abſurdiſſimū eſt; nec in ſcripturis vnquam reperitur baptizari pro Chriſto, ſed ſolum baptizari in Chriſto, vel in eius nomine, vt patet Rom. 6. Gal. 3. Act. 10. & 19.

T E R T I O, quia argumentū Apoſtoli nullum eſſet, nam ex eo quod qui baptizatur, agit perſonam mortui, non ſequitur quod profiteatur reſurrectionem. debuiffet ergo Apoſtolus dicere: *Quid faciēt qui baptizantur pro ſuscitatis, vel pro mortuis, & ſuscitatis?* ſed etiā ſi hoc dixiſſet. adhuc leue eſſet argumentum eius, quia poſſet reſponderi, in Baptiſmo repræſentari reſurrectionem, non carnis à morte, ſed animæ à peccato. Id enim Apoſtolus ſignificat Rom. 6. *Vt in nouitate vitæ ambulemus.* Et Colof. 3. *ſi cōſurrexiſtis cū Chriſto, quæ ſurſum ſunt querite.*

Q V I N T A expoſitio eſt Epiphaniij, hæreſi 28. quæ adfert Petrus Martyr, quod Paulus loquatur de Baptiſmo corū, qui baptizabantur in lecto, cū eſſent in extremis, qui olim dicebantur Clinici, & quos Cyprianus feſtiuè opponit Peripateticis lib. 4. epiſt. 7. ad Magnam, quod nimirum Clinici non ambularent, ſed hæreant lecto affixi; *κλινῶν* enim lectum ſignificat. Volunt ergo quidam hūc eſſe Apoſtoli ſenſum: *Quid faciēt qui baptizantur pro mortuis?* id eſt, qui baptizantur quando habentur magis pro mortuis, quàm viuētib; & quando certum eſt eos non baptizari pro vllo commodo huius vitæ, cum pro mortuis habeantur.

Hæc expoſitio refellitur, **P R I M O**, ex illis verbis,

A vt quid baptizantur pro illis? nā dicere debuiffet, vt quid baptizātur pro ſe, nō pro illis. **S E C V N D O**; quia illud, pro mortuo, non poteſt dici, niſi in ijs actionibus quæ fiunt circa mortuos. Verbi gratia, rectè dicimus, ille cecidit ex loco edito; & pro mortuo ſublatus fuit, vel pro mortuo locus ſepultuſque fuit, etiam ſi viueret. At non rectè dicitur, ille ambulabat, vel comedebat, vel loquebatur pro mortuo. At baptizari eſt viuorum non mortuorum; non ergo rectè dicitur baptizari aliquem pro mortuo, etiam ſi agat in extremis, ſed potius deberet dici baptizari pro viuo, etiam ſi ferè ſit mortuus.

B Eſt igitur **S E X T A** expoſitio vera & germana, quod Apoſtolus loquatur de Baptiſmo lacrymarum & pœnitentiæ, qui ſuſcipitur orando, ieiuando, elemoſynas faciendo, &c. Et ſenſus ſit: *Quid faciēt qui baptizantur pro mortuis, ſi mortui non reſurgunt?* id eſt, quid faciēt qui orant, ieiuant, gemunt, affligunt ſe pro mortuis, ſi mortui non reſurgunt? ita exponunt Ephrem in ſuo teſtamento, Petrus Cluniaceniſ in lib. contra Petrobruſianos, Dionyſius, Hugo, Gagneus, & alij in hunc locum.

Hæc expoſitio veriſſima eſt. **P R I M O**, quia baptizari paſſim in ſcriptura & Patribus accipitur pro affligi, vt Marc. 10. *Poteſtis bibere calicem quem ego bibiturus ſū, & Baptiſmo quo ego baptizor baptizari?* Luc. 12. *Baptiſmo habeo baptizari.* Patres paſſim vocāt pœnitentiæ afflictionem Baptiſmum laborioſum, & ſecundam tabulam. Cyprianus in ſermone de cœna Domini: *Lacrymis*, inquit, *ſe baptizat.* Et in Proœmio li. de exhortatione martyrij, mori pro Chriſto, frequenter vocat Baptiſma; & Gregorius Nazianzenus oratione de Epiphania: *Scio*, inquit, *quartum Baptiſma, quod per martyrium, & ſanguinem fit, ſcio & quintum, lacrymarum & pœnitentiæ.*

S E C V N D O, quia ipſa pœna Purgatorij à ſcriptura & Patribus vocatur Baptiſma; nā quod legim⁹ Matt. 3. *Ipſe vos baptizabit in Spiritu ſancto & igni.* B. Hieronymus exponit in Spiritu ſancto, in hac vita, igne verò, in futura; ſicut ante eū expoſuerat B. Baſilius li. de Spiritu ſancto, c. 15. & poſt eos Beda in c. 3. Luca. Item Gregorius Nazianzenus in fine orationis de Epiphania, vocat ignem Purgatorij in alia vita, vltimum Baptiſma. Itaque elegantiffimè Apoſtolus dixit, eos baptizari pro mortuis, qui affligentes ſe oratione & ieiuinio, ſumunt in ſe partem illius Baptiſmi ignei, quo animæ baptizantur in Purgatorio.

T E R T I O, quia hæc expoſitio maximè quadrat cū ſequētib; *Vt quid & nos periclitamur tota die?* quaſi dicat; Cur quidam ſe affligunt orando pro mortuis, & ego affligo me prædicando Euangelium, ſi mortuorum reſurrectio non eſt?

Q V A R T O, quia iſta ſententia eadem eſt cum illa; 2. Machab. 12. ſi mortui non reſurgunt, ſuperfluum eſt & vanum orare pro mortuis.

E At contra hanc expoſitionem duo argumenta obijciuntur. **P R I M V M**, eſt, quia non debuiffet Apoſtolus dicere, quid faciēt qui baptizantur pro mortuis, ſed quid faciēmus qui baptizamur pro mortuis? nam omnes Chriſtiani orant pro mortuis.

R E S P O N D E O, Apoſtolus argumentari voluit non à conſuetudine Chriſtianorum, quæ tanquam noua reiſci potuiſſet ab incredulis, ſed à conſuetudine Iudæorum, qui more veteri, & ſecūdum ſcripturarum exempla orabant & ieiuabant pro mortuis, quaſi dicat; *Quid faciēt illi qui imitantes antiquos Patres ieiuant, & orant, ac ſe affligunt pro mortuis, ſi mortui non reſurgunt?*

S E C V N D V M argumentum eſt, quia non videtur bene probari mortuorum reſurrectio, ex eo, quod

oratur pro mortuis, quia oratur non vt resurgāt, sed vt à pœnis illis liberentur, atque ad requiē transeāt.

RESPONDEO, quæstionem de resurrectione & de immortalitate animorum ita fuisse coniunctas tempore Apostolorum, vt pro vna haberentur, vt supra ostendimus, cum testimonium ex libris Machabæorum exponeremus. Siue igitur hanc expositionem sequamur, quæ nobis verissima videtur, siue primam, quæ melior est cæteris tribus, aperte colligitur oratio pro defunctis.

CAPVT VII.

QUARTVS locus est, Matt. 5. & Luc. 12. *Esto conforsis aduersario tuo cui dum es cum eo in via, ne forte tradat te aduersarius iudici, & iudex tortori, & mittaris in carcerem. Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas nouissimum quadrantem.* exponendum est quid sit via, quid aduersarius, quid iudex, quid tortor, quid carcer, quid quadrans.

DE PRIMÒ Chrysofomus in c. 5. Matt. docet, viā hīc accipi propriè pro vera via, qua itur ad iudicē in hoc mūdo; Chrysofomus enim existimat nullā hīc esse parabolam, sed Dominū ad litterā terere diffidentes comminatione humani periculi, ita vt etiam iudex intelligatur homo, tortor, homo, carcer materialis huius vitæ, & quadrans verus nummus æreus. quo etiam modo contendit Ochinus esse hunc locum exponendum. de qua explicatione duo dico.

PRIMÒ, eam simpliciter nō esse probabilem, tum quod repugnent omnes alij expositores, Origenes, Cyprianus, Hilarius, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Beda, Anselmus, & recentiores, Abulensis, Lyranus, Caietanus, Iansenius, & alij, qui omnes docent, hīc viam significare vitam præsentem, vt cum dicitur: *Beati immaculati in via*, Psal. 118. & magna ex parte hunc sermonem esse metaphoricum. tum etiam quod non soleat Dominus tam serio docere & instruere humanam prudentiam, cum ipse sæpe testatus sit, filios huius sæculi prudentiores esse filijs lucis. Adde, quod non tam assertiuè Dominus diceret: *Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas nouissimum quadrantem.* si loqueretur de humano iudicio, cum sæpe videamus contrarium accidere, vt rei liberentur fauore alicuius, vel per se fugiant, & nihil soluant.

DICO SECVNDO, si Chrysofomi sententia recipi debeat, vt probabilis, solum recipi posse pro ijs verbis quæ habentur Matthæi. 5. quæ ipse exponit. pro ijs autem quæ habentur Lucæ 12. nullo modo recipi posse: vt enim Ambrosius rectè notauit, bis Dominus hæc verba loquutus est, diuersisque oblatiis occasionibus; nam Matthæi 5. dixit hæc verba, cum loqueretur de amore inimicorum, & de iniurijs condonandis, & ideo tolerari vt cumque expositio Chrysofomi potest. at Lucæ 12. Dominus loquitur de iudicio futuro; dicit enim: *Sint lūbi vestri præcincti.* Et postea. *Vigilate quia qua hora nō putatis, Dominus veniet.* Et in fine concludit: *Cum ergo vadis cum aduersario tuo ad Principē. vbi aperte ostendit se loqui de futuro iudicio, quod erit post hanc vitam; quod etiam confirmatur ex verbis immediatè præcedētibz, ait enim: Quid autem & à vobis ipsi non iudicatis quod iustum est? Cū enim vadis cū aduersario, &c.* Vult enim eos admonere, parabolam hanc sumptam ex ijs quæ homines facere solent; nam debitores, dant omnem operam liberādi se à creditore antequā ad iudicium veniatur. Quocirca Theophylactus, & Euthymius qui in c. 5. Matth. sequuntur Chrysofomum, tamen

A in c. 12. Lucæ dicunt rectè intelligi per viam, vitam, per iudicem, Deum, &c.

DE SECVNDO, etsi parum refert, quod attinet ad nostrum propositum de Purgatorio, quis sit aduersarius, quia tamen res est dignissima cognitione, explicemus breuiter; quidam per aduersarium intelligunt Diabolum, vt Origenes hom. 35. in Lucā; Ambrosius, Euthymius, & Theophylactus in c. 12. Lucæ, & Hieronymus in epist. 8. ad Demetriadem. neque Hieronymus hanc sententiam reprehendit in commentario Matth. 5. cum ait: *Quidam coactius disserunt, &c.* Nam illud, *Coactius*, est error impressorum, & debet legi, *Cautius*.

Si petas quomodo debemus esse consentientes Diabolo; cum è cōtrario iubeamur illi resistere? Respondet Hieronymus, debere nos consentire illi, quatenus tenemur stare pactis cum ipso initis in Baptismo; tunc enim renunciauimus Diabolo, & pompis eius; si enim rursum appetamus & inuadamus pompas eius quibus renunciauimus, meritò nos coram Domino accusabit. Hæc opinio nō est multum probabilis, & ab August. refellitur lib. 1. de sermone Domini in monte, c. 22. nam Græca vox est *δυνάμις*, id est, Beneuolus, & concurs, at Diabolo non possumus esse beneuoli; deinde cum ipse cupiat vt concupiscamus pompas eius, & ad hoc nos tentet, tunc essemus consentientes illi, si appeteremus eius pompas, & Deum offenderemus.

C Alij exponunt per aduersarium, carnem, sed refelluntur meritò ab Augustino, cum non possit iuberi spiritui vt cōsentiat carni, cum hoc peccatū sit. Alij intelligunt spiritum per aduersarium, cui caro iubetur consentire. Refellit hoc Hieronymus, quia non est credibile spiritum traditurum iudici suā carnem; neque ibit in carcerem caro sine spiritu, sed vel solus spiritus, vel spiritus, & caro. Alij per aduersariū, saltem apud Lucam, intelligunt peccatum; quia Lucas dicit: *Da operam liberari ab eo.* ita Ambrosius, sed non est probabile: nam liberari ab aduersario, nō est ab illo fugere, vel illum extinguere, sed componere cum illo, vt patet tum ex Matthæo, tum ex verbo *ἀντίδικος*, id est, litigator, siue actor. Alij intelligunt per aduersarium, alterum hominem, qui nimirum nos læsit, aut nos illum. ita Hilarius, Anselmus, & Hieronymus in caput Matthæi 5. Quæ sententia etsi probabilis est, quantum ad locum Matthæi, tamen eam refellit Augustinus loco citato. PRIMÒ, quia videtur hic Dominus loqui de aduersario qui semper nobiscum est in via, & cum quo semper possumus concordare, dum via durat: at aduersarius homo sæpe moritur ante suum aduersarium, & illum deserit in via. Nec tamen dicendum est, non posse iustum, qui est in via, per pœnitentiam saluari; licet non possit cum aduersario consentire.

E SECVNDO, quia nō propriè vnus homo tradet alterum Deo iudici; vel saltē multa sunt alia; quæ magis propriè dicantur tradere, vt dicemus, præsertim quia vox Græca est *ἀντίδικος*, quæ non significat aduersarium ratione iniuriæ, sed ratione htis, id est actorem siue accusatorem.

Est ergo verissima expositio, aduersarium esse Dei legem, siue Deum ipsum, quatenus præcipit contraria carni, siue conscientiam, quæ Dei legem semper obijcit peccanti; hæc enim ferè in idem coincidunt, ita exponunt Ambrosius, Beda, & Bonauentura in c. 12. Lucæ. Item Anselmus, & Augustinus in cap. 5. Matthæi, necnon idem Augustinus, hom. 1. de verbis Domini, hom. 5. in lib. 50. homiliarum, & in lib. de decem chordis, c. 3. Gregorius

hom. 39. & Bernard. serm. 85. in Cantica. Nam lex Dei & conscientia nostra semper sunt nobiscum in via, semper aduersantur prauis desiderijs, ijsque vtilissimum est citò consentire, & ab eorum inimicitia liberari; denique accusatores & testes erunt contra nos in iudicio.

Vnum solū ob stare videtur huic expositioni, quod Matt. 5. immediatè ante hanc parabolam Dominus loquebatur de reconciliatione aduersarij hominis.

RESPONDEO, Dominum posteaquam docuit debere hominem homini reconciliari, monere voluisse hac parabola, vt etiā recordaretur reconciliari cum Deo siue cum eius lege. Præterea, etiā si probabile sit propter eam rationem, Matt. 5. per aduersarium intelligi hominem, tamen Lucæ 12. non possumus intelligere nisi legem Dei, aut conscientiam; vnde Caiet. qui Matth. 5. exposuit de homine, Lucæ 12. exposuit de conscientia.

DE TERTIO, conueniunt omnes, iudicem esse Christum; nam Scripturæ passim hoc docēt, & præcipuè Io. 5. *Pater omne iudicium dedit filio.*

DE QUARTO, Ambrosius in c. 12. Lucæ, & Augustinus lib. 1. de serm. Domini in monte, c. 21. intelligunt per ministros, Angelos bonos. Gregorius hom. 39. & Theophylactus in 12. Lucæ, intelligunt Dæmones; vt rursus que est probabile.

DE QUINTO, conueniunt similiter omnes carcerem esse infernum, in quo tamen multæ sunt mansiones, aliæ pro damnatis, aliæ pro his, qui purgantur; existit olim absurdissima hæresis Carpocratis, vt refert Irenæus l. 1. c. 24. qui dicebat, debere vnūquemque exerceri in omni genere flagitiorum, & idè animas à corpore, quali à carcere abeuntes examinari à iudice, & nisi omnia flagitia patrasent, rursus remitti in aliud corpus tanquam in carcerem, & toties id fieri donec per omnia omnino flagitia transissent, & hoc voluisse Dominum dicere cum ait: *Non exies inde donec reddas nouissimum quadrantem.* sed absurdior est sententia, quàm vt refutari debeat.

DE SEXTO conueniunt etiā ferè omnes, per nouissimum quadrantem intelligi minuta peccata, quadrans enim est minima moneta; quod enim August. dicit, vltimum quadrantem significare peccata terrena, quia terra est vltimum elemētum, nimis durum, & coactum videtur, quia tamen nō vult dicere Dominus, solum quadrantem soluendum, sed totū debitum vsque ad vltimū quadrantem, dubium manet, an hæc solutio fiat in Gehēna, an in Purgatorio? Augustinus putat hīc agi de pœnis æternis Gehennæ, & idè dicit, illud; *Donec reddas.* non significare certum tempus, sed æternitatem, sicut cum dicitur Matt. 1. *Nō cognouit eam donec pareret filium suum.* Et Ps. 109. *Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Et 1. Cor. 15. *Oportet illum calum suscipere, donec omnia subiciantur pedibus eius.* Non enim licet colligere; ergo postquam Maria peperit, cognouit eam Ioseph, &c.

Alij, vt Albertus & Caietanus exponūt de Gehēna, & Purgatorio simul, vt sensus sit: Si debitum erit insolubile, nunquā exibis, si erit solubile, exibis, cum rotum exactè solueris; alij intelligūt de solo Purgatorio, nempe iij, quos statim citabimus.

TERTIA hæc sententia est omnium verissima. Probatur PRIMO, quia hoc modo hūc locum intellexerunt vetustissimi Patres. Tertullianus libro de Anima, c. 17. *Ille te in carcerem, inquit, mandat infernum, vnde nō dimittaris, nisi modico quoque delicto mora resurrectionis expenso.* Vbi nota, solum esse manendum in carcere Purgatorij ad summum, vsque ad resurrectionem.

Cyprianus lib. 4. epist. 2. *Aliud est ad veniam stare; aliud ad gloriā peruenire; aliud missum in carcerem non exire inde, donec soluat nouissimum quadrantem; aliud statim fidei & virtutis accipere mercedem; aliud pro peccatis longo tempore cruciatum emendari, & purgari diu igne; aliud peccata omnia passione purgasse.*

Origenes hom. 35. in Lucam: *Quod si magnam pecuniam debuerimus, sicut ille, qui scribitur decem milia talenta debuisse, quanto tempore claudamur in carcere, non possum manifestè pronunciarè: si enim qui parū debes non egreditur nisi exsoluat minutum quadrantem, utique qui tanto debito fuerit obnoxius, infinita ei ad reddendū scacula numerabuntur.* Et in epist. ad Rom. *Quamuis, inquit, promittatur exeundum esse quandoque de carcere, tamen designatur non inde exiri posse, nisi reddat quisque nouissimum quadrantem.*

Eusebius Emisenus hom. 3. de Epiphania: *Hi verò, inquit, qui temporalibus pœnis digna gesserunt, ad quos sermo Dei dirigitur, quod non exeunt inde, donec reddant nouissimum quadrantem, per fluum igneum transibunt, &c.*

Ambrosius in cap. 12. Luc. exponens hunc locum: *Quadrantem, inquit, in balneis dari solere reminiscimur, cuius oblatione, vt illic vnusquisque lauandi, accipit facultatem; ita hic accipit eluendi, quia vnusquisque peccatum superscripta genere conditionis eluitur, cum tamdiu exercetur noxijs pœnis, vt commissi supplicia erroris expendat.*

Hieronymus in c. 5. Matt. *Hoc est, inquit, quod dicit, non egredieris de carcere, donec etiam minuta peccata persoluas.* Bernardus serm. de obitu Huberti: *Illud, inquit, scitote quia post hanc vitam in Purgatorij locis centuplicior, qua fuerint hīc neglecta, redduntur, vsque ad nouissimum quadrantem.*

Probatur SECUNDO, quia illud: *Donec soluas vltimū quadrantem,* nō videtur rectè posse dici, nisi aliquādo sit futurus finis solutionis. neque ex ep̄a beati Augustini satisfaciunt; nā cum dicitur: *Nō cognoscebat eā donec pareret,* non licet quidem inferre, Ergo postea cognouit eā, sed inferre licet, Ergo illa aliquādo paritura erat; similiter cum dicitur: *Sede à dextris meis, donec ponā,* &c. rectè inferitur, ergo aliquādo ponentur omnes inimici Christi sub pedibus eius; alioqui illud: *Donec,* ineptè diceretur; ita ergo cum dicitur: *Nō exies donec soluas vltimū quadrantem,* inferimus rectè, Ergo aliquādo soluet vltimum quadrantem, & consequenter exibat inde.

TERTIO probatur ex fundamento & scopo ipsius parabolæ; nam similitudo nō est sumpta ab homicida, vel adultero, vel proditore, qui dānantur ad mortem, vel ad perpetuos carceres, vel tritemes, sed à debitore, qui non propter crimē, sed propter debitum pecuniariū conijcitur in carcerem donec soluat. solent autè huiusmodi homines ordinariè egredi post aliquod tēpus, vt patet: itaque scopus parabolæ est, vt in hac vita componamus cum Deo, quando facillè impetramus remissionem pœnæ, peccatis nostris debita, nec expectemus sæculum futurum, in quo seuerissimè agetur. Atque hæc de isto loco.

CAPVT VIII.

QVINTVS est Matt. 5. *Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio; qui dixerit fratri suo, raaba, reus erit Cœcilio; qui dixerit fatue, reus erit Gehēna ignis.* Nota, hīc certum esse agi de pœna iniungendā in foro Dei, vt patet ex illo; *reus erit Gehēna ignis.* Vnde Augustinus lib. 1. de serm. Domini in monte, cap. 19. exponit omnia tria de pœnis animarum post hanc vitam. Nota SECUNDO, certum etiam esse hic distingui

tria genera peccatorum, & pœnarum, vt ibidem Augustinus exponit, & damnationem æternam solum tribui tertio generi peccatorum, id est, criminibus: Alijs autē vt potē leuioribus peccatis, pœnas leuiorē, ac proinde tēporales; ex quibus inferuntur, animas aliquas post hanc vitam puniri temporalibus pœnis.

Dices, At Christus dixerat; Qui occiderit, reus erit iudicio: ergo reum esse iudicio est damnari ad gehennam; nam homicidiū crimē lethale est. **RESPONDEO**, cū ait Dominus: *Dicitum est antiquis; qui occiderit, reus erit iudicio*, loquitur de iudicio humano, & temporalī, quo homicidia multantur morte temporalī; nec enim lex vetus aliam mortem comminabatur homicidis, vt patet Exodi 21. Vult ergo Dominus dicere homicidium puniri morte in hoc mundo, at in alia vita commotionem iræ internā, etiam si peccatum sit veniale, puniri pœna quadam, temporalī quidem, sed quæ æquetur morti temporalī; iram autem exterius prodeuntem puniri adhuc grauius; at, verbum contumeliosum, & multo magis homicidia, puniri morte æterna.

Dices rursus, esto, hoc loco loquatur Dominus de pœnis infligendis iudicio Dei, non tamen sequitur in alia vita esse pœnas temporales; nam Deus in hac vita potest infligere huiusmodi pœnas.

RESPONDEO PRIMO, ab Augustino alijsque Patribus hunc locum intelligi de pœnis post hanc vitam. **SECUNDO** dico, saltē ex hoc loco posse deduci pœnas aliquas post hanc vitam purgatorias esse; nā hinc habemus quædam peccata non mereri nisi pœnam temporalem; sed potest fieri, vt quis moriatur cū talibus peccatis, quia potest mori repētē, vel dormiēs, ita vt nullum habeat spatium pœnitentiæ, ergo in alia vita purgabitur, alioqui vel ibi in cœlum aliquid coinquatum, vel iniustē damnabitur ad pœnas æternas, qui non merebatur nisi temporales.

SEXTVS locus est Luc. 16. *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula*. Per (*deficere*) intelligunt omnes moris; per (*amicos*) intelligunt sanctos, qui cum Christo regnant; ex quibus sequitur, homines post mortem iuari precibus Sanctorum.

Sed quia posset aliquis dicere, hęc agi de virtute elemosynæ, & sensum esse, eos qui elemosynas fecerūt, cū moriuntur saluari propter opera illa bona quæ fecerunt; obseruandum est, non hoc solum velle dominum, sed etiam velle post mortem iuari animas precibus Sanctorum; nam **PRIMO** ad id cogunt verba illa: *Facite amicos, qui recipiant*. Nam elemosyna quæ datur malis hominibus, bona tamen intentione, meritoria est, & tamen non facit amicos, qui possint recipere in æterna tabernacula; vnde Hieronymus libro contra Vigilantium in fine, dicit, hic Dominum hortari vt detur elemosyna potius bonis quàm malis, vt bonorū intercessione saluentur qui elemosynas faciunt, similiter Ambrosius in hunc locum, & Augustinus li. 21. de ciuit. Dei, c. 27. dicunt, hic per amicos intelligi sanctos cum Christo regnantes, qui suis precibus nos iuant, & iuuabunt cum mortui fuerimus.

SECUNDO, ad id nos cogit ipsa similitudo; nam parabola sūpta est à quodā œconomō, qui depositus ab officio, & egenus factus opē implorabat amicorum suorū: quod autē in applicatione parabolæ deponi ab officio sit mori, Dominus ipse explicat.

Adde **TERCIO**, quod Augustinus lib. 21. de ciuit. Dei, c. 27. ex hoc loco Purgatorium demonstrat. dicit enim esse quosdam sanctos, qui rectā ad cœlum euolant post mortem, & qui non solum ipsi saluātur, sed etiam alios iuuare possunt; rursus quosdam alios

tam malos, qui nec seipso iuuare possunt, nec ab alijs iuari, sed ad pœnas æternas sine remedio descendunt. Denique esse quosdam medios, qui ita moriuntur, vt nec digni sint morte æterna, nec tamen sufficiant eis propria merita ad salutem, nimirum statim recipiendam, & isti sunt, inquit, qui recipiuntur in æterna tabernacula precibus amicorum.

Ad hunc locum nihil respōdet Petrus Martyr, sed obijcit sibi nomine Catholicorum ea quæ sequuntur post hanc parabolam, aitque nos asserere Epulonem fuisse in Purgatorio, cū ab Abrahamo auxiliū petijt, & hoc argumentum, quāsi nosset Achilles, operosē soluit, & simul inde deducit non posse animas iuari à viuētib; quandoquidem nec Abraham, nec Lazarus Epulonem iuare potuerunt, & per iocum miratur, cur Epulo non petierit anniuersaria & Missas pro se fieri. Sed Catholici ferē omnes Epulonem in gehenna esse dicunt, proinde Petrus Martyr in ventum pugnat.

SEPTIMVS locus est Luc. 23. *Memēto mei dum ueneris in regnum tuum*; Nunquam hoc diceret bonus ille vir à Spiritu sancto edoctus, nisi crederet post hanc vitā posse remitti peccata, & auxilio animas indigere, & iuari posse. Certē Augustinus lib. 6. in Iulian. c. 5. hinc probat aliqua peccata remitti post mortē.

OCTAVVS est Act. 2. *Quem Deus suscitauit solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat teneri eum ab illis*. Hunc locū ita intelligit B. Augustinus epist. 99. ad Euodium, & I. 12. Gen. c. 33. vt sensus sit, Christū cū descendit ad inferos, multos liberasse à cruciatibus inferni, quod cū non possit intelligi de damnatis, necessariō videtur accipiendum de ijs, qui purgabantur; quod etiam affirmat Epiphanius in hæresi Tatiani quæ est vltima primi libri; dicit enim Christum, cū descendit ad inferos, liberasse eos, qui per ignorantiam peccauerunt, nec tamen à Dei fide recesserunt; & præter horum Patrum auctoritatem, probatur ex ipsis verbis Scripturæ; nā illud: *Solutis doloribus inferni*, nō potest intelligi de doloribus ipsius Christi, dolores enim Christi in cruce finiti sunt, vt patet ex illis verbis Luc. 23. *Hodie mecum eris in Paradiso*. Nec de doloribus damnatorū, vt patet, quia illi æternis ignibus addicti sunt; nec de doloribus sanctorum Patrum, illi enim nullos patiebantur dolores, vt Augustinus docet locis citatis, & Gregorius hom. 22. Relinquitur igitur vt de doloribus animarum Purgatorij hoc loco agatur.

Dices; Græci non legunt solutis doloribus inferni, sed solutis doloribus mortis, τὸ θανάτου non τὸ ἔδου.

RESPONDEO, nobiscum facere **PRIMO**, vulgatam antiquam editionem Latinā. **SECUNDO**, Syriacam, quæ similiter legit: *Deus, inquit, excitauit illum, & soluit funes inferni*. **TERCIO**, antiquissimos Patres Græcos, & Latinos; nam B. Policarpus initio epistolæ suæ, citans hunc locum, scribit *solutis doloribus inferni*. Item Cyprianus serm. de cœna Domini initio ad hunc locum respiciens ait: *Sed volebat, inquit, pius Magister ostendere impossibile esse suam animam ab inferno detineri*. Epiphanius quoque & Augustinus sine dubio ita legerunt. Denique probatur ex verbis sequentibus; nam probat Petrus id quod dixerat ex Plal. 15. *Non derelinques animam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem*.

NONVS locus est Philip. 2. *Vt in nomine IESV omne genu flectatur, cœlestiū, terrestriū, & infernorum*. Vtitur hoc loco B. Augustinus li. 12. de Gen. c. 33. quamquam per illud infernorū, non improbabiler accipiuntur Dæmones. similis huic est locus Apoc. 5. *Quis dignus est aperire librum, & soluere septem signacula*

eius? & nemo inuentus est neque in celo, neque in terra, neque sub terra. Per eos qui sunt in celo intelliguntur Angeli, per eos qui in terra, homines iusti, per eos qui sub terra, non possunt intelligi nisi animæ Purgatorij, nec enim id damnatis tribueretur; Patres autem qui fuerant in Lybo iam liberati erant.

Vtuntur nostri hoc loco, sed tamen non videtur multum vrgere; nam probabile est intelligi per eos, qui sunt infra terram, Patres qui erant in lybo, et si enim quando Ioannes hæc scripsit Patres exierat ex lybo, non tamen exierat eo tempore, quo loquitur; loquitur enim de tempore, quod præcessit Christi mortem; ideo enim subiugitur, *Vicit Leo de tribu Iuda radix David, aperire librum, &c.* Christus enim morte sua aperuit mysteria libri vsque ad illam diem clausa; similiter quod affertur ex hoc eod. c. 5. Apoc. vbi dicuntur creaturæ quæ sunt in celo, & in terra, & quæ sub terra dedisse laudem Deo, non conuincit; nam possumus hæc per creaturas intelligi res inanimas, vt: *Ignis, grando, &c.* Quæ in Psal. 148. ad Deum laudandum inuitantur, præsertim cum Ioannes addat etiam ea quæ sunt in mari.

CAPVT IX.

Afferitur Purgatorium testimonijs Conciliorum.

SECVNDVM argumentum sumitur ex Concilijs, & Ecclesiæ consuetudine; nam in primis quid Ecclesia Africana senserit, patet ex Concilio III. Carthaginensi, c. 29. *Et Sacramenta altaris, inquit, non nisi à ieiunio hominibus celebrentur, si autem aliquorum pomeridiano tempore defunctorum commendatio facienda est, solis orationibus fiat;* similia habes in Concilio III. Carthaginensi, cap. 79.

Idem sensit Ecclesia Hispanica, vt patet ex Concilio Bracarenfi I. cap. 39. vbi iubet non orari pro illis, qui se ipsos interimunt, & c. 39. vbi iubet diuidi inter Clericos oblationes factas, vt oraretur pro defunctis.

Idem Ecclesia Gallica, vt patet ex Concilio Cabilonenfi, & habetur de consecr. dist. 1. Canone Visum est: *Visum est, inquit, præterea, vt in omnibus Missarum solemnibus pro spiritibus defunctorum loco competenti in Ecclesia ad Dominum deprecetur.* Vide etiam Concilium Aurelianense II. cap. 14.

Idem sensit Ecclesia Germanica, vt patet ex Concilio Vormatiensi, c. 10. vbi definitur, etiam pro suspensis in patibulo esse orandum, & sacrificandum.

Idem Ecclesia Italica, vt patet ex Concilio VI. sub Symmacho, vbi dicitur sacrilegium, fraudare animas defunctorum orationibus, &c.

Idem Ecclesia Græca, vt patet ex Græcorum Synodis à Martino Bracarenfi Episcopo collectis, can. 69. Imò videntur aliqui Græci etiam nimium voluisse iuuare animas defunctorum, nam in Concilio VI. can. 83. reprehenduntur illi qui ijs, qui sine communione sacra obierant, sacram Eucharistiam in os ingerere conabantur.

Accedant Concilia totius Ecclesiæ generalia, Lateranense sub Innocentio III. c. 66. Florentinū sess. vlt. in decreto de Purgatorio, & Tridentinum sess. 25. in initio & omnes Liturgie, Iacobi, Basilij, Chrysostomi, Ambrosij, &c. Nam in omnibus fit oratio pro defunctis.

Respondet Petrus Martyr tripliciter loco notato. **PRIMO** Solet, inquit, nobis obijci, Ecclesiā semper pro defunctis orasse, quod quidem non inficio, sed assero istius facti neq; verbi Dei, neq; exēpli, quod desumitur ex sacris literis, auctoritatē habere. Facile mouentur homines natu-

Arali quadam charitate impulsus, & amore in defunctos, vt illis benè cupiant, & in aliquas preces pro eis erupant, sed affectio hæc vehementior, videndū est, ne fidei, & iustæ pietati aduersetur. His verbis arguit totam Ecclesiā Martyr, quod sine testimonio Scripturæ oret pro defunctis, & quod id faciat ex vehementiore affectu erga mortuos, quæ affectio fidei, & pietati repugnat.

PRIMÆ parti accusationis satisfacit Augustinus li. de cura pro mortuis, c. 1. *Adiungis, inquit, vacare non posse, quod vniuersa pro defunctis Ecclesiā supplicare consueuerit.* Et infra, approbās hanc sententiā B. Paulini, ad quē scribit: *In Machabeorū, inquit, libris legitur oblatum pro mortuis sacrificium, sed & si nusquam in Scripturis veteribus omnino legeretur, non parua est vniuersæ Ecclesiæ, quæ in hac consuetudine claret, auctoritas: vbi in precibus sacerdotis, quæ Deo ad eius altare funditur, locum suum habet etiam commendatio defunctorum.*

SECUNDÆ parti accusationis facile respondetur; Nam quod ex naturali affectu prorumpatur in preces pro caris defunctis, etiam si quis putet, nihil eis prodesse, potest contingere in precibus priuatis, & quæ ex tempore recitantur; at in solēnibus precibus Ecclesiæ, quæ leguntur ex libro, & maturo iudicio compositæ sunt, & à Concilio Episcoporum approbatæ, quomodo potest id fieri?

TERTIÆ parti satisfacit B. Paulus, cum dicit: *Ecclesiam esse columnam & firmamentum veritatis.* 1. Timoth. 3. necnon Augustinus, qui epist. 118. dicit, insolentissimæ infantiæ esse disputare contra id, quod vniuersa Ecclesia facit. Denique ipsa ratio; nam si vniuersa Ecclesia potest veræ fidei & iustæ pietati aduersari, vt Martyr dicit, potest ergo tota Ecclesia ruere contra Christi prædictionem, Matth. 16. *Porta inferi non praualebunt aduersus eā.* Vtrum autem credibilis sit, Ecclesiā vniuersam posse ruere, & Christum, ac Paulum mentiri, an Petrum Martyrem insolentissima infania laborare, cuiuslibet hominis, modò sani, appello iudicium.

SECVNDÆ solutio Martyris est, quod Ecclesia non oret pro defunctis, vt eos liberet à Purgatorio, sed vt memoriam eorum se habere testetur, & conseruet etiam quàm diutissime potest. *Et alia causa, inquit, citra Purgatorium esse potuit, vt pro defunctis in Ecclesia preces fierent. Noluerunt enim defunctorum nomen, & memoriam facile interire.* At Augustinus lib. de cura pro mortuis, cap. 1. tractat quæstionem; An profint animabus defunctorum preces Ecclesiæ, & dicit, prodesse illis, qui in hac vita non fuerunt valde mali, & qui meruerunt, vt sibi prodesse; non autem illis, qui fuerunt valde mali, & proinde nihil tale meruerunt: Proinde commentitia Petri Martyris solutio est.

TERTIÆ solutio est, Ecclesiam fungi munere suo erga mortuos, ac si adhuc viuerent, & ideo precari illis id, quod putat iam eos consequutos, quomodo Christus orauit pro Lazari excitatione, etiam si sciret, iam se accepisse quod petebat; & Ambrosius in oratione de obitu Theodosij gratulatur illi, quod iam cum Christo regnaret, & tamē ibidem orat pro illo, vt optatam requiem Deus illi concedat; & Epiphanius hæresi 75. dicit, orari etiam pro sanctis Patriarchis, Prophetis, Apostolis, & Martyribus.

RESPONDEO, si ita esset, Ecclesia oraret pro omnibus æqualiter, etiam pro Martyribus; At non ita facit; nam vt Augustinus dicit tract. 84. in Ioan. *Ideo ad ipsam mensam non sic Martyres commemoramus, quemadmodum alios defunctos, qui in pace requiescunt, vt etiam pro eis oremus, sed magis, vt orant ipsi pro nobis.*

Neque videtur vllō modo conuenire, vt quis petat quod iam habet; & Christus cum orauit pro La-

zaro, nondum acceperat quod petebat, neq; enim Lazarus adhuc resurrexerat. Aliud autem est petere id, quod scimus nos accepturos, aliud petere id, quod iam accepimus. Porro Ambrosius sperabat, Theodosium iam esse in cælo, & ideo gratulabatur ei, & simul, quia non certo sciebat, an ita esset, pro illo orabat. Epiphanius verò nusquam dicit, in Ecclesia orari pro sanctis, sed dicit, memoriam fieri in Ecclesia omnium defunctorum fidelium tam peccatorum, quam iustorum, & addit: *Peccatorum*, quidem, ut illis à Deo misericordiam imploremus: *Iustorum* autem, ut eos à Christo separemus.

Separamus autem sanctos à Christo, non, ut Martyr dicit, quia pro sanctis oramus, non pro Christo, sed, quia pro sanctis offerimus sacrificium gratiarum actionis, Pro Christo autem non offerimus, sed ipsi potiùs Christo cum Patre, & Spiritu sancto offerimus. quod intelligi potest ex Liturgia Græcorum, de qua Epiphanius loquitur, & quæ exstat in 5. tomo Chrysofostomi. ibi enim fit commemoratio omnium Sanctorum, & dicitur: *Offerimus tibi Domine, sacrificium pro Patriarchis, Apostolis, Prophetis, Martyribus & precipuè pro beatissima Deipara*; quod autem hoc sacrificium non offeratur pro peccatis, sed pro gloria eorum, patet: Nam statim subiungit Liturgia: *Quorum supplicationibus respice nos Deus.* & deinde oratio subiungitur pro alijs defunctis: *Et memento*, inquit, *omnium fidelium defunctorum, qui dormierunt in spe resurrectionis, & quiescere eos facio, ubi videatur lumen vultus tui.* Idem potest cognosci ex Augustino tract. 84. in Ioa. & ex Cyrillo Catech. 5. Mystagogica, & ex nostra Liturgia, quæ omnino talis est, qualem Cyrillus, Epiphanius, & August. describunt.

CAPVT X.

Afferitur Purgatorium testimonijs Patrum Græcorum & Latinorum.

P RIMVS ex Patribus, Clemens li. 8. const. c. 48. longam orationem describit pro defunctis fieri solitam Dionysius de Ecclesiast. hierarch. c. 7. par. 3. *Accedens*, inquit, *deinde venerandus Anusites, precem sacram super mortuum peragit, precatur oratio illa diuinam clementiam, ut cuncta dimittat per infirmitatē humanam admissa peccata defuncto, eumq; in luce statuat, & regione viuorū.* Athanasius q. 34. ad Antiochum, quærit, num animæ sentiant vtilitatem ex orationibus viuorum. Respondet, sentire omnino. Basilus in Liturgia instituit orationem pro mortuis.

Greg. Nazianzenus in oratione in Cæsarium circa finem: *Ipsi Deo*, inquit, *& nostras & eorū, qui quasi in via paratiores prius ad hospitium peruenierunt, animas commendemus.* Ibidem orat pro anima eiusdem Cæsarij, Ephrem in suo testamento: *Affiducè*, inquit, *in vestris orationibus mei memoriam faciatis; etenim in vanitate, & iniquitate vitam peregi meam.*

Cyrillus Catechesi 5. Mystagogica: *Denique pro omnibus oramus, qui inter nos vita fundi sunt, maximè credentes esse animarum iuuamen, pro quibus offertur. Obsecratio sancti illius, & tremendi sacrificij.* Eusebius lib. 4. de vita Constantini, dicit, eum voluisse sepeliri in celebri templo, ut fieret particeps multarum orationum. Epiphanius in fine operis contra hereses, numerat inter dogmata Ecclesiæ orationem pro defunctis, & hæresi 75. Aërium hæreticum facit, quia hoc negabat.

Chrysofostomus hom. 41. in priorē ad Corinthios: *Inuenitur*, inquit, *mortuus non lachrymis, sed precibus,*

A *supplicationibus, elemosynis.* Et infra: *Ne fatigemur mortuis auxiliū ferre, preces pro illis offerētes.* hom. 69. ad populum: *Non temerè ab Apostolis hæc sancita fuerūt, ut in tremendis mysterijs defunctorū agatur commemoratio, sciunt enim inde multū illi contingere lucrum, vtilitatem multam.* Idem hom. 32. in Matth. & 84. in Ioan. hom. 3. in epist. ad Philipp. & 21. in Act. Apostolorū, & alibi. Theodoretus li. 5. hist. c. 26. scribit Theodosium iuniorem procubuisse ad reliquias S. Ioannis Chrysofostomi, & orasse pro animabus parentum suorum Arcadij, & Eudoxiæ iam defunctorum.

Theophylactus in cap. 12. Luc. *Hoc autem dico*, inquit, *propter oblationes & distributiones, quæ sunt defunctis, quæ non parum conducunt etiam ijs, qui in grauius delictis mortui sunt.* Damascenus in libro de ijs, qui in fide migrarunt, probat hanc veritatem testimonijs multis Dionysij, Athanasij, Gregorij Nazianzeni, Gregorij Nysseni, & aliorum. vide etiam Palladium in historia Lausiaca, cap. 41.

Veniamus ad Latinos. Tertullianus in lib. de corona militis, inter traditiones Apostolicas numerat suffragia pro defunctis, & lib. de Monogamia vltra medium: *Pro anima*, inquit, *eius, coniugis defuncti, oret, & refrigerium interim adpostulet ei, & in prima resurrectione consortium, & offerat annuis diebus dormitionis eius, nam hæc nisi fecerit, verè repudiauit quantum in ipsa est.* Idem lib. de exhortatione castitatis procul à medio.

C B. Cyprianus lib. 1. epist. 9. *Episcopi*, inquit, *antecessores nostri censuerant, ne quis frater excedat ad tutelam vel curam Clericum nominaret, ac si quis hoc fecisset, non offerretur pro eo, nec sacrificium pro dormitione eius, celebraretur.* Et infra: *Et ideo Victor cū contra formā nuper in cōcilio à sacerdotibus datā Geminium Faustinum Presbyterum ausus sit a clorē constituere, nō est, quod pro dormitione eius apud vos fiat oblatio, aut deprecatio aliqua.* B. Ambrosius li. 2. epi. 8. ad Faustinum de obitu sororis: *Itaque*, inquit, *non tam deplorandā, quam sequendam orationibus reor, nec mastrificandā lacrymis tuis, sed magis oblationibus animam eius Deo commendandam.* Vide etiam orationes de obitu Theodosij, de obitu Valentiniani, & de obitu Satyri. in quibus omnibus pro animabus prædictorum Deo supplicat, & sacrificia se oblaturum pollicetur.

D B. Hieronymus in epist. ad Pammachium de obitu Paulinæ vxoris ante mediū: *Ceteri mariti*, inquit, *super tumulos coniugū spargūt violas, rosas, lilia, floresque purpureos, Pammachius noster sanctam fauillam osasq; venerādā elemosyna balsamis rigat, his pigmentis, atque odoribus fouet cineres quiescentes, sciens scriptum: Sicut aqua extinguat ignem, ita elemosyna peccatum.*

B. Paulinus Nolanus in epistola ad eundem Pammachium laudat eum, quod & corpori, & animæ vxoris defunctæ satisfecerit, corpori lacrymis, animæ elemosynis. Idem in epi. 5. ad Delphinum episcopum commendans illi animam fratris sui: *Fac*, inquit, *ut orationibus tuis condonetur tibi, & ut illius animam de minimo sanctitatis tuæ digito distillans refrigerij gutta respergat.* Et in epist. sequenti, quæ est prima ad Amandum, similia dicit, commendans eandem animam Amando Episcopo.

E B. August. de cura pro mortuis, c. 2. *In Machabeorum*, inquit, *libro legimus oblatū pro mortuis sacrificium, sed & si nusquā in scripturis veteribus legeretur, nō parua est vniuersæ Ecclesiæ, quæ in hac cōsuetudine claret auctoritas, ubi in precibus sacerdotis, quæ Domino Deo ad eius altare funduntur, locū suum habet etiā commendatio mortuorum.* Et c. 4. *Cū itaq; recolitis animus ubi sepultū sit charissimi corpus, & occurrit locus nomine Martyris venerabilis, eisdē Martyr animā delictam*

comendat, recordantis & precatis affectus: qui cum defunctis à fidelibus exhibetur, cum prodesse non dubium est. Et infra: Non sunt pratermittende supplicationes pro spiritibus mortuorum, quas faciendus pro omnibus in Christiana, & Catholica societate defunctis, etiam tacitis nominibus quorumque, sub generali commemoratione suscepit Ecclesia, ut quibus ad ista defuncti pariter, aut filii, aut quicumque cognati, vel amici, ab una eis exhibeatur pia matri communi.

Vide eundem in Enchirid. c. 110. lib. 9. Confess. c. 13. ser. de verbis Apostoli 17. & 34. lib. 21. ciuit. c. 24. tract. 84. in Ioan. q. 2. ad Dulcitiu, ac demum lib. de hæresibus, c. 53. vbi propterea hæreticū facit Aëriū quod negasset pro defunctis sacrificia offerenda.

B. Gregorius lib. 4. Dial. cap. 55. Multum, inquit, solet animas etiam post mortē sacra oblatio hostia salutaris adiuuare, ita ut hanc nonnumquam ipsa defunctorū animæ expetere videantur. Et ca. 50. Quos grauiā, inquit, peccata non deprimūt, hoc prodest mortuis, si in Ecclesia sepeliantur, quod eorum proximi quoties ad eadem sacra loca conueniunt, suorum, quorum sepulchra conspiciunt, recordantur, & pro eis Domino preces fundunt.

Isidorus li. 1. de officijs diuinis c. 18. Nisi Catholica Ecclesia crederet fidelibus defunctis dimitti peccata, non pro eorum spiritibus, vel elemosynam faceret, vel Deo sacrificium offerret. Victor lib. 2. de perseq. Vandal. Qui nos solēnibus orationibus sepulchri sunt morientes?

Deniq; B. Bernardus serm. 66. in Cantica, & Petrus Cluniacensis in lib. contra Petrobrusianos, directē in hunc errorem scripserunt. Malachias apud Bernard. Nec parum spei mihi repositum, inquit, in illa die, qua defunctis tanta à viuīs beneficia impenduntur.

Sed operæ pretium est audire quid ad hæc Caluinus, & Petrus Martyr respondeant. Petrus Martyr respondet, ferē omnes patres in aliqua re errasse, & enumerat eorum errores. At errarunt in priuatis opinionibus quas alij refutarunt, ac simul omnes in vno errore conuenire non possunt, quin Ecclesia vniuersa erret, & pereat.

Caluinus autem quatuor dicit, lib. 3. Instit. cap. 5. §. 10. PRIMO sic ait: Antemille & CCC. annos vsu receptum fuit, ut preces fierent pro defunctis. Et aliquot interpolitis: Sed omnes, fateor, in errorem abrepti fuerunt. Certē ista Confessio sufficit ad Caluinum damnandum. Quomodo enim credibile est, Ecclesiam per annos mille trecentos in tam crasso errore versatam, & nullum fuisse ex antiquis, qui restiterit, excepto Aërio, quem & nos, & Caluinistæ pro hæretico habemus?

SECUNDO dicit, veteres orasse pro mortuis, non ut eos iuuarent, sed ut ostenderent erga eos pium affectum, & ut se ipsos consolarentur. At hoc mendacium est; aperte enim patres citati dicunt iuuari animas, & distinguunt solatia viuorum ab auxilijs mortuorum, ac præsertim Augustinus in Enchirid. c. 110. & lib. de cura pro mortuis, passim.

TERTIO dicit, vulgus Christianorum cœpisse orare pro mortuis ex imitatione gentilium, Patres autem se accommodasse opinioni vulgarium, ut patet ex Augustino, qui in libro de cura pro mortuis, vbi præcipue de hac agit. Ita dubie, hesitante & frigide disputat, ut suo frigore zelū extinguere possit pugnantiū pro Purgatorio. Quod autem orauit pro matre, id fecit, inquit Caluinus, quia anile votum matris non examinavit ad Scripturas, & priuato quodam affectu omnibus probari voluit.

At hoc etiam mendacium est; nam in primis nunquam fuerunt Patres diligentiores in Ethnicorum ritibus prohibendis, quam quando multi Ethnicī conuertebantur. Certē Tertullianus & Cyprianus seuerissimi fuerunt castigatores omnis Ethnicæ su-

perstitutionis, adeo ut Tertullianus acerrimè reprehēderit Christianos milites, qui coronam gestarent more militum Ethnicorum; & tamē isti ipsi ad orationem pro defunctis hortantur. Præterea Patres non solum non reprehendunt hunc vsu, sed etiam statuunt in suis Concilijs sic esse faciendum, hortantur ut sic fiat, ipsi exemplo suo præcedūt, ac demum multi eorum dicūt, hanc esse Apostolicam traditionem, & inter hæreticos numerant Aërium contrarium sentientem, quid amplius dicere poterant? B. Augustinus autem in libro de cura pro mortuis, ca. 4. disertè dicit, non dubium esse quin iuuentur animæ, & in toto libro non est vna syllaba, quæ dubium vel insinuet, de quo Caluinus loquitur; quod verò vocat anile votum S. Monica, & B. Augustinum arguit, quod illud implere curauerit, non est mirum; est enim familiare Caluino reprehendere, & ridere sanctos.

QUARTO dicit, De Purgatorio autem adeo nihil asseruisse Patres, ut illud pro re incerta haberent. At hæc etiam est intoleranda impudentia, vel imperitia; nam in primis, etiam si nusquam nominasset Purgatorium, tamen satis intelligi poterat, quid patres de eo sentirent ex eo, quod tam perspicue docent animas quorundam fidelium egere refrigerio, & iuuari orationibus viuentium.

Deinde sunt apertissima loca in Patribus, vbi asserunt Purgatorium, quorum pauca quædam asseram. Gregorius Nyssenus in oratione pro mortuis procul à medio: Vel, inquit, in presenti vita precibus sapientieque studio purgatus, vel post obitum per expurgantis ignis fornacem expiatus, ad pristinā vellet redire felicitatē. Et infra: Non poteris, inquit, à corpore egressus diuinitatis particeps fieri, nisi maculas animo immixtas purgatorij ignis abstulerit. Et infra: Alijs, inquit, post hanc vitā purgatorio igne materiae labes abstergebis. &c.

Ambrosius in illud Psal. 36. Gladium euaginauerunt peccatores: Etsi saluos faciet, inquit, Dominus seruos suos, salui erimus pro fide, sic tamen salui quasi per ignem. Etsi non exuremur, tamen vremur, quomodo tamen alij remaneant in igne, alij pertransiant, alio loco vos doceat Scriptura diuina, nempe in mare rubrum demersus populus est Aegyptiorū, transiit autem populus Hebraeorum, Moyses pertransiit, præcipitatus est Pharaon, quoniam grauiā eum peccata meruerunt, eo modo præcipitabuntur sacrilegi in lacum ignis ardentis, &c. Vide etiam eundem serm. 20. in Psal. 118.

B. Augustinus lib. 21. ciuit. Dei, cap. 16. loquens de infantibus baptizatis morientibus: Non tantum pœnis, inquit, non preparatur æternis, sed nec vlla post mortē purgatoria tormēta patitur. Et c. 24. loquens de adultis fidelibus, qui tamen cum leuibus peccatis decedunt: Tales, inquit, cōstat ante iudicij diē per pœnas tēporales, quas eorum spiritus patiuntur, purgatos, æterni ignis supplicij non tradendos. Idem hom. 16. ex lib. 50. homiliarum: Qui temporalibus pœnis, inquit, digna gesserūt, per ignē quendam purgatorij transibūt, de quo Apostolus inquit, saluus erit, sic tamen quasi per ignem. Et lib. 2. de Genes. contra Manich. cap. 20. Qui forte agrum nō colnerit, & spinis eum opprimi permiserit, habet in hac vita maledictionem terræ suæ in omnibus operibus suis: & post hanc vitam habebit vel ignem purgationis, vel pœnam æternam. Denique in Psal. 37. Quia dicitur, inquit, saluus erit ille ignis contemnitur, ita planē quamuis saluus per ignem, grauior tamen erit ille ignis, quam quidquid potest homo pati in hac vita.

Quare cum D. Augustinus lib. 21. ciuit. Dei, c. 36. & in Enchirid. cap. 69. dicit posse dubitari & quæri, an post hanc vitam animæ torqueantur purgatorio igne: non dubitat de pœna animarum, sed de modo

& qualitate; nam in priore loco solum dubitat, an ignis purgatorius sit idem in substantia cum igne Gehennæ, de quo dicitur Matt. 25. *Ite in ignem æternum.* In posteriore autem dubitat, an post hanc vitam vrentur animæ igne illo doloris de amissione temporalium, quo hic vri solent, cum rebus valde dilectis carere coguntur.

B. Hieronymus in fine commentarij in Isaiam: *Sicut, inquit, Diaboli, & omnium negatorum, atq; impiorum, qui dixerunt in corde suo, Non est Deus, credimus æterna tormenta sic peccatorum atque impiorum, & tamen Christianorum, quorum opera in igne probanda sunt, atque purganda, moderatam arbitramur & mixtam clementiam sententiam iudicis.*

B. Gregorius l. 4. Dialogorum c. 39. *De quibusdam, inquit, leuibus culpis esse ante iudicium, purgatorius ignis credendus est.* Et in Psalmum tertium penitentialem in ipso initio. *Scio, inquit, futurum esse, ut post huius vitæ exitum, alij flammis expientur purgatorij, alij sententiam æterna subeant damnationis.*

Origenes homil. 6. in Exodum: *Qui saluus fit, inquit, per ignem saluus fit, ut si quid forte de specie plûbi habuerit admixtum, id ignis decoquat, & resoluat, ut efficiantur omnes aurum purum.*

Gregorius Nazianzenus oratione in sancta lumina circa finem: *In altero suo, inquit, igni baptizabuntur, qui postremus est Baptismus, nec solum acerbior, sed & diuturnior, qui crassam materiam instar ferri depascitur, visijque leuitatem assumit.*

Basilius in cap. 9. Isaiæ: *Sic igitur per confessionem, inquit, detexerimus peccatum; iam succrescens gramen arefecimus, dignum planè quod depascatur ac deuoret purgatorius ignis.* Et infra: *Non omnimodam, inquit, internecionem, & exterminium comminatur, sed innuit expurgationem, iuxta Apostoli sententiam, ipse autem saluus erit quasi per ignem.*

Eusebius Emisenus hom. 3. de Epiphania: *Hæc pœna, inquit, infernalis illos manebit, qui amisso, & non seruato Baptismo in æternum peribunt, hi vero qui temporalibus pœnis digna gesserunt, per fluum ignem, per vada feruentibus globis horrenda transibunt.*

Theodoreus in scholijs Græcis in 1. Corinth. 3. *Hunc ipsum ignem purgatorium credimus, in quo anime defunctorum probantur, & repurgantur, sicut aurum in conflatório.* Oecumenius in eundem locum: *Saluabitur & ipse quoque, non tamen citra dolorè, ut par est, enim, qui transit per ignem, & à concretis leuioribus maculis expiatur.* Tertullianus li. de aniua c. 17. *In carcerem te mandat infernum, unde non dimittaris, nisi modo quoque delicto mora resurrectionis expenso.* Cyprianus lib. 4. epist. 2. *Aliud est pro peccatis longo tempore cruciatur purgari, & emendari diu igne, aliud peccata omnia passione purgasse.*

Hieronymus libro 1. contra Pelagianos vltra medium: *Si autem Origenes omnes rationabiles creaturas dicit non esse perdendas, & diabolo tribuit penitentiam: quid ad nos, qui diabolum, satellites eius, omnesq; impios, & præuicatorum edicimus perire perpetuo, & Christianos, si in peccato præuenti fuerint, saluandos esse post pœnas?*

Paulinus epist. 1. ad Amandum: *Ob hoc impensè rogamus, ut quasi frater orandis labores cõspires, ut misericors Deus refrigeret animã eius stillicidijs misericordie sue per orationes vestras, &c.* Boëtius lib. 4. Prosa 4. *Nulla ne supplicia animarũ post defunctũ morte corpus relinquit? & magna quidẽ, quorũ alia pœnali acerbitate, alia purgatoria clemẽtia exerceri puto.* Isidorus li. 1. de diuinis officijs, c. 18. *Nam & cum Dominus dicit: Qui peccauerit in Spiritu sanctũ, non remittetur ei, neq; in hoc seculo, neq; in futuro, demonstrat quibusdã illis dimittẽda esse peccata, & quodã purgatorio igne purgãda.*

A Beda in Psal. 37. *Quidam, inquit, committunt quædam peccata venialia grauiora & leuiora, & ideo necesse est, ut hi tales in ira corripiantur, id est, in purgatorio igne; nunc interim ante diem iudicij ponantur, ut que in eis immunda sunt, per illam exurantur, & sic tandẽ idonei esse cum his, qui in dextra coronandi sunt, inueniantur.* Ibidem dicit, hunc ignem grauiorem esse pœnis latronum, martyrum, &c.

Petrus Damianus in serm. 2. de S. Andræa: *Non tibi blandiaris si grauius peccati leuior penitentia à mæsucto, vel à dissimulante dicatur, cum in purgatorij ignibus perficiẽdum sit quicquid hic minus feceris, quia dignos penitentia fructus querit Altissimus.*

Anselmus in 1. Corint. 3. *Nam de quibusdam leuibus culpis esse ante corporum resurrectionẽ, purgatorij ignis credendus est.* Et ibidem asserit esse grauissimam pœnam.

Bernardus serm. de obitu Humberti: *Volat fratres irreuocabile tempus, & dum creditis vos cauere istam pœnam minimam, incurritis amplioem: illud enim sciote, quia post hanc vitam in purgatorij locis centupliciter, quæ fuerint hic neglecta, redduntur vsq; ad nouissimum quadrantem. scio ego quam durum sit homini dissoluti apprehendere disciplinam, verboso silentium pati, vagari solito stabilem permanere, sed durius, & multo durius erit futuras molestias tolerare.*

Lactantius lib. 7. cap. 21. *Quorum peccata pondere aut numero præualuerint, perstringentur igne atque amburentur, &c.*

C Hilarius in Psal. 118. in illud: *Concupiuit anima desiderare iudicia iustitiæ tuæ: Nobis, inquit, est ille indefessus ignis obeundus, in quo subeunda sunt grauiora illa expiendã à peccatis anima supplicia.*

CAPVT XI.

Idem asseritur ratione.

ARGUMENTVM QVARTVM ex rationibus. **A** PRIMA ratio: Quædam peccata sunt venialia, solãque temporali pœna digna. At fieri potest, ut cum solis talibus homo decedat ex hac vita, igitur necesse est, in alia vita posse purgari.

Esse autem quædam peccata venialia, probatur ex Iacobo, qui sic ait, Iacobi 1. *Unusquisq; tentatur à concupiscentia sua, concupiscentia cũ conceperit, parit peccatum; peccatum cũ consummatũ fuerit, generat mortem.* Hic describitur peccatum veniale ex imperfectione actus. Neque locum hic habet distinctio hæreticorum de imputatione; nam Iacobus explicat processum peccati secundum se, ac docet post tentationem concupiscentiæ, quæ sine perfecto esse potest, continuò sequi peccatum, si quis non caueat; nam ex concupiscentia oritur delectatio in parte inferiori, quæ nonnullum peccatum est, non tamen mortiferum, si non adsit consensus mentis deliberatus; ideo enim subiungit: *Peccatum verò si consummatum fuerit, accedente nimirum pleno consensu, generat mortem.*

Præterea 1. Corinth. 3. *Qui superadificat ligna, fenum, stipulas, saluus erit quasi per ignem.* Hic describitur veniale ex leuitate materiæ, & quomodocunq; intelligamus verba Apostoli, siue de hac vita, siue de alia, siue de doctrina, siue de omnibus operibus necessariò cogitur exponere per ligna, fenum, stipulas, peccata venialia, quando quidem qui ista habet, saluatur quasi per ignem.

August. lib. 83. quæst. 26. *Alia, inquit, sunt peccata infirmitatis, alia imperitiæ, alia malitiæ; infirmitas*

cōtraria est virtuti; imperitia sapiētia; malicia bonitati; quisquis igitur nonit, quid sit virtus, & sapientia Dei, potest existimare, quae sint venialia peccata; & quisquis nonit, quid sit bonitas Dei, potest existimare quibus peccatis certa pœna debeat, & hic & in futuro seculo, quibus bene tractatis, probabiliter iudicari potest, qui non sint cogendi ad pœnitentiam luctuosam & lamentabilem, quamuis peccata fateantur, & quibus nulla omnino speranda sit salus, nisi sacrificium obtulerint Deo, spiritum contribulatum per pœnitentiam.

Probatur VLTIMO ratione; nam intelligibile non est, quomodo verbum ociosum ex natura sua dignum sit perpetuo odio Dei, & sempiternis flammis: hic enim in terris stultissimus haberetur, qui ob leuissimam offensionem amici, nec malo animo factam, nollet amplius esse amicus, imò vsq; ad mortem persequeretur eum, quem amicum paulò antè habuerat. maneat igitur, quaedam esse peccata venialia, ac sola pœna temporali digna. Quod autem cum eiusmodi peccatis aliqui interdum de hac vita migrent, ac proinde in alia vita purgatione temporali egeant, probatur hoc modo. Potest quis dum moritur, habere voluntatem permanendi in peccato veniali, igitur tale peccatum deleri in morte non potest: præterea cum *septies in die cadat iustus*: vt dicitur Prouer. 24. & multi moriantur repentè, quomodo credibile est non morialiquos cum peccato veniali? Hæc est igitur prima ratio.

SECUNDA ratio, Cùm reconciliantur Deo peccatores nō dimittitur semper cum peccato tota pœna temporalis: at potest fieri, & sæpè fit, vt in tota vita aliquis non satisfecerit plenè pro temporali illa pœna: ergo necessariò statui debet Purgatorium. probatur maior propositio breuiter: nam alibi ex professo probabitur; 2. Reg. 12. cùm Dauid dixisset: *Peccaui Domino, ait Propheta: Deus quoq; transfudit à te iniquitatem, sed quia blasphemare fecisti inimicos nomen Domini, filius qui natus est tibi morte morietur.* Num. 12. Cum Maria murmurasset contra Dominum, punita est morbo lepra: orante autem pro ea Moyse, dimissa est ei culpa, & tamen pœnam voluit Deus vt illa lueret per vniam hebdomadam.

Ad hæc & similia respondet Caluinus lib. 3. Inst. cap. 4. §. 31. duo esse genera flagellorum Dei; quædam enim sunt propriè pœnæ, & infliguntur à Deo vt iudice in vindictam peccatorum præteritorum, vt iustitiæ satisfiat; quædam autem sunt castigationes, quæ infliguntur à Deo vt patre, non in vindictam peccatorum præteritorum, sed ad futurorum remedium, nimirum vt homo admonetur flagello, ne iterum facilis sit ad peccandum. Primum genus, inquit Caluinus, ad solos inimicos pertinere, secundum ad solos amicos, & proinde cùm non sint istæ pœnæ ex iustitia luendæ, non esse opus vt maneat earum debitum post mortem, quando non est periculum recidendi in peccatum.

At frustra laborat Caluinus; nam etsi fatendum est flagella iustorum esse etiam paternas castigationes, & remedia contra peccata futura, tamen simul est agnoscenda vera pœna & satisfactio debita culpæ præteritæ ex iustitia, quod sic probatur; nam in primis 2. Reg. 12. exprimitur causa cur puniretur Dauid, & non dicitur: ne iterum pecces, sed: *Quia blasphemare fecisti nomen Domini.*

Deinde mors est vera pœna peccati originalis, & eam luunt homines iusti, non vt abstineant à peccato, sed vt satisfaciant iustitiæ diuinæ: quod patet, quia non est iniuncta à Deo post peccatum, vt sunt castigationes paternæ, sed: est lege statuta ante peccatum tanquam pœna peccati, & eadem perseverat

post peccatum & peccati remissionem, vt patet Genes. 2. *Quacunque die comederis, morte morieris.* Et Rom. 5. *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatū mors, in quo omnes peccauerunt.* Et Rom. 6. *Stipendium peccati mors.* Et Caluinus ipse lib. 2. Inst. cap. 1. §. 8. aperè confitetur, mortem veram esse peccati pœnam; denique quomodo potest esse mors flagellum paternum ad peccatum cauendum institutum? Qui enim moritur, non potest amplius emendari.

Præter mortem istam communem, quæ est pœna peccati originalis, habemus alia exēpla in Scriptura eorum, qui puniti sunt morte violenta, cùm eis remissum esset peccatum, cùm tamen mors non possit esse paterna castigatio in remedium peccati futuri; nam Exod. 32. Deus pepercerat populo orāte Moyse, & tamē Moyse in vindictam peccati iussit occidi multa millia de populo sine vilo delectu. & similiter Num. 14. Cùm populus murmurasset, & Deus placatus à Moyse fuisset, plurimi tamen in deserto perierunt; incredibile est autem ex tot millibus nullum fuisse quem delicti pœniterit. 3. Reg. 13. Propheta Domini quia inobediens fuit voci Domini, à leone extinguitur, iuxta quod ei ab altero Propheta prædictum fuerat, & tamen vt intelligeremus ei culpam antea remissam fuisse, & sanctè illum obijisse, neque erus cadauer, neque iumentum, quo vectus fuerat leo tetigit, sed vtrumque potius custodiuit, donec venerunt qui eum sepelirent; Deniq; 1. Cor. 11. dicitur: *Idè inter vos multi imbecilles, & dormiunt multi.* vbi, vt exponunt Ambrosius & alij, Apostolus indicat in primitiua Ecclesia multos eorum, qui indignè communicabāt, morte à Deo punitos fuisse, quibus tamen culpam antea remissam patet ex eo quod Apostolus subiungit: *A Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur.*

His accedant duo clarissima B. Augustini testimonia. Primum est tract. 124. in Ioan. *Cogitur homo tolerare etiam remissis peccatis, quamuis, vt in eā veniret miseriam, primū fuerit causa peccatū, productior est enim pœna quæ culpa, ne parua putaretur culpa si cū illa finiretur & pœna: ac per hoc vel ad demonstrationem debite miseria, vel ad emendationem labilis vitæ ad exercitationem necessaria patientiæ, temporaliter hominem detinet pœna etiam quem iam ad damnationem sempiternam rem non detinet culpa.* Secundum est in Psal. 50. *Veritatē, inquit, dilexisti, hoc est, impunita peccata eorum quibus ignoscis nō dimisisti, sic præogasti misericordiam vt seruares & veritatem, ignoscis consenti, ignoscis, sed seipsum punienti, sic seruatur misericordia, & veritas.*

Probatur iam assumptio huius argumenti; nam multi qui plurima peccata commiserunt, in articulo mortis conuertuntur, quando nullam possunt agere pœnitentiam; ex quo certè illud sequitur, vt post hanc vitam satisfacere debeant. Respondent in morte deleri omnia. Contra: nam mors est pœna peccati originalis, & idè cōmunis omnibus etiam infantibus, ergo pro actualibus debet inueniri alia pœna. Præterea Deus iniuste ageret, nec videretur habere prouidentiam rerum nostrarum, si vna & eadem pœna, id est, naturali morte puniret peccata magna & parua, multa, & pauca.

TERTIA ratio sumitur à cōmuni opinione omnium Gentium: id enim cōfitentur Hebræi, Mahumetani, Gentiles, ijq; tam Philosophi, quam Poëtæ. De Hebræis patet ex li. 2. Machabæorum, c. 12. nam saltem fides adhibenda est ei libro quæ adhibetur Liiuo: præterea Iosephus filius Gorionis in libro de bello Iudaico, c. 19. indicat Iudeos consueuisse orare pro mortuis; non tamen pro illis qui se interimunt.

De Mahumetanis patet ex Alcorano, vbi Purgatoriū disertè contentur. De Ethnicis patet ex Platone in Gorgia, & Phædone: ex Cicerone in somnio Scipionis in fine: & Virgil. 6. Æneid.

*Ergo exercentur pœnis veterumq; malorum
Supplicia expendant.*

& ex Claudiano lib. 2. in Ruffinum circa finem:

*Quos vbi per varios annes, per mille figuras
Egit Letheo purgatos flumine, &c.*

Neque dicat aliquis hoc potius argumentum esse erroris, & fabularum, quandoquidem id sentiunt Ethnicis, & Mahumetani: nam illa in quibus omnes ferè nationes conueniunt, vix possunt aliunde provenire, quàm à naturali lumine omnibus hominibus communi. quæ enim sunt excogitata & conficta ab hominibus, varia sunt, & diuersa pro Gentium varietate. sicut ergo Deum esse, in quo omnes nationes conueniunt, dicimus verissimum esse, nec tamen recipimus in particulari Deos varios & multiplices, quos sibi quælibet natio fabricauit: & sicut post hanc vitam esse pœnas, & præmia, in quo etiam cõueniunt omnes, recipimus, vt verum, nec tamen recipimus varias fabulas quibus hoc explicant (nam esse pœnas, & præmia post hanc vitam docuit omnes homines cognitio diuinæ prouidentia, fabulas autem ex se finxerunt) ita etiam Purgatorij confessionem, in qua omnes ferè Gentes conueniunt, oportet dicere esse confessionem luminis naturalis; eiusdem enim prouidentia diuinæ cognitio docuit Purgatorium, quæ docuit infernum, & paradysum, saltem generali & confuso quodammodo, quia nimirum videmus pœnas, & præmia ita distribui in hac vita vt plura bona habeant mali, & plura mala boni, vt plurimum: inde iudicamus diuinâ prouidentiam in aliam vitam distulisse iudicium, & veram distributionem præmiorum & pœnarum.

Rursus videmus ex ijs, qui migrant ex hac vita, alios esse valde bonos; alios valde malos, alios mediocriter bonos, & mediocriter malos: quocirca iudicamus naturali lumine esse post hanc vitam pœnas æternas pro valde malis, præmia æterna pro valde bonis; ac pœnas temporarias, & per eas transitum ad præmia pro ijs qui sunt mediocriter mali vel boni. hanc rationem sequutus est Plato, & alij, qui solo lumine naturali præditi Purgatorium esse confessi sunt.

QUARTA ratio sumitur ab apparitionibus animarum, quæ se in Purgatorio esse renunciauerunt, atque opem à viuis implorauerunt, quas apparitiones cum viri grauissimi retulerint, non immeritò veras fuisse credimus, rideant licet Lutherus, & Magdeburgenses. S. Gregorius lib. 4. Dialog. c. 40. scribit de anima Paschasij, que in Thermis Puteolanis apparuit S. Germano Episcopo, & eius precibus liberata est. & cap. 55. scribit aliud simile exemplum; & præterea de quodam Monacho suo, pro quo triginta Missas ipsemet Gregorius dici iussit, & ex eius apparitione didicit liberatum.

Greg. Turonicus libro de gloria Confess. cap. 5. scribit, B. Martino S. virginem quandam nomine Vitalinam, iam defunctam significasse, sed adhuc in purgatorio degere ob leue quoddam peccatum, ac paulo post precibus eiusdem S. Martini liberatam.

Petrus Damiani in epist. ad Desiderium scribit, B. Seuerinum Coloniensem Episcopum apparuisse cuidam Presbytero eiusdem Ecclesie, eique significasse, se adhuc in Purgatorio grauius torqueri, quod horas canonicas non distinctis temporibus perfoluisset, sed mane omnes horas simul coaceruasset, vt tota die negotijs Imperialibus liberius vacare posset.

A Beda lib. 3. hist. Anglorum, cap. 19. scribit, beatum Fursem à mortuis resurgentem narrasse multa, quæ vidit de purgatorijs pœnis, & lib. 5. c. 13. refert mirabilem visionem cuiusdam Diethelmi, qui similiter mortuus, & postea reuiuiscens, mira narrauit de inferno, purgatorio & paradiso, & vita eius sequens, ac fructus spiritualis, quem in alijs multis operatus est, testabatur, veram fuisse visionem.

S. Bernardus in vita B. Malachia refert, beato Malachia sororem eius defunctam non semel apparuisse, cum adhuc in purgatorijs pœnis degeret, & tandem frequenti Eucharistia ad Deum oblatione liberatam, & lib. 1. vitæ beati Bernardi, cap. 10. refert Guglielmus Abbas, qui vitam sancti Bernardi scripsit, ipso adhuc viuente, apparuisse aliquando beato Bernardo vnum ex defunctis Monachis, in Purgatorio laborantem, & precibus, ac sacrificijs viri sancti paulò post liberatum. quod exemplum ipsum beatum Bernardum narrare solitum scribit auctor eius vitæ.

Libro primo vitæ B. Anselmi similiter legimus, B. Anselmum annum integrum institisse sacrificijs quotidianis, & tandem apparente sibi amico defuncto, pro quo tandiu orauerat, didicisse eum de Purgatorio liberatum. plura similia legi possunt apud Vincentium li. 23. Speculi historialis, in reuelationibus B. Brigittæ, & in vita Christina mirabilis: sed quæ attulimus, sunt magis authentica.

C Respondent Magdeburgenses, esse fabulas. At nec est credibile, tam sanctos viros decipere voluisse, neque etiam ipsos deceptos fuisse, cum haberent spiritum discretionis, & essent amici Dei.

VLTIMA ratio esse potest, quia ista opinio, quæ tollit purgatorium, non solum est falsa, sed etiam perniciofa: siquidem homines socordes facit in peccatis cauendis, & bonis operibus faciendis. Qui enim cogitat, nullum esse purgatorium, sed omnia peccata per mortem aboleri in ijs, qui moriuntur cum fide, facile dicit apud se; Quorsum ego laboro in ieiunijs, precibus, continentia, elemosynis? Cur fraudo cor meum delicijs & voluptatibus: quandoquidem in morte siue pauca, siue multa peccata habuero, omnia debebuntur. At qui cogitat, remanere præter Gehennam, ignem acerrimum Purgatorij, & quidquid hinc delerum non fuerit per debita pœnitentia opera ibi diluendum, certè diligentior, cautiorque euadit.

CAPVT XII.

Soluuntur argumenta ex scripturis.

SUPEREST argumenta aduersariorum soluere, quæ partim ex Scriptura, partim ex Patribus partim ex naturali ratione sumuntur.

E PRIMA obiectio, Psalm. 126. *Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas Domini;* nõ igitur Purgatorium intercedit inter mortem fidelium, & celestis hæreditatis consequutionem.

RESPONDEO, tractat Psalmus de generali resurrectione, vt S. Augustinus rectè exponit: & hinc est sensus eorum verborum; Cum dederit dilectis suis somnũ, id est, cum dormierint per corporalem mortem omnes electi, ecce hæreditas Domini, id est, continuò tunc apparebit hæreditas Christi, resurgentibus in gloria omnibus eius electis, quæ hæreditas est etiã merces eiusdem Christi qui passione & morte sua nos acquisiuit. Itaq; idem est hæreditas & merces, idem filij, & fructus ventris; filij enim

Dei per adoptionem sunt hæreditas Domini, & iidem filij, qui & fructus ventris appellantur, sunt eiusdem Domini merces. Adde quod in textu Hebraico, quem aduersarij Latino præferunt, non habetur, cum dederit, sed, sic dabit *וְיָדַע*. Proinde ruit vis tota argumenti, non enim exprimitur, quando adueniet hæreditas Domini.

SECUNDA obiectio, Ecclesiastæ 9. *Quodcumq; facere potest manus tua instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quò tu properas.* Videtur enim Sapiens his verbis significare voluisse nullum esse remediū in alio sæculo.

RESPONDENT aliqui, hæc dici à Salomone in persona impiorum, qui non modò Purgatorium, sed etiam Gehennam tollunt, & nihil omnino esse credunt præter hæc vitam. Alij docent, Salomonem ad eos loqui, qui otiosè & flagitiosè viuunt, & ad Gehennam rectè proficiscuntur: quo in loco verissimum est, nullum esse remedium vel solatium. vtramque expositionem attingit S. Hieronymus in commentario. At sanctus Gregorius lib. 4. Dialog. c. 39. accommodat hæc omnia satis aptè ad eos etiam, qui ad Purgatorium deducuntur; nam soli illi purgari possunt, & precibus viuientium iuari, qui dum hic viuere, id meruerunt bonis suis operibus, vt in alia vita iuari possent; quare omnes debent in hac vita quidquid possunt boni peragere, quia in alia vita non iuuantur, nisi per ea, quæ hic gesserunt, meruerint, vt iuari possent.

TERTIA obiectio, Ecclesiastæ II. *Si ceciderit lignum ad Austrum, aut ad Aquilonem, in quocumq; loco ceciderit, ibi erit.* Non igitur, inquiunt, datur tertius locus, id est, Purgatorium, vnde aliquando exeundum sit.

RESPONDEO, ad litteram Sapientem loqui de morte corporali, ac velle dicere, ita homines necessariò morituros, & cum mortui fuerint, per se nunquam surrecturos, quemadmodum lignum tandem aliquando cadit, & ibi manet, ac putrescit, vbi cecidit. si tamen velimus hæc ad statum animæ accommodare, tum dicendū erit, eos qui ad Purgatorium pertinent, ad Austrum cecidisse, id est, ad statum salutis æternæ, & in eo statu salutis perpetuò permanuros: vel certè dici poterit, per Austrum gloriam cælestem, per Aquilonem Gehennam intelligi, sed non omnes cadere ad Austrum, aut ad Aquilonem. Porro hunc locum nihil officere assertioni Purgatorij, ex eo etiam intelligi potest, quod si Purgatorij assertioni officeret, officeret etiam assertioni eius loci, ad quem sancti Patres ante Christi aduentum descendebant, siue is locus sinus Abrahæ, siue limbus Patrum, siue infernus nominetur; constat enim Patres in eo loco non mansisse perpetuò.

Vide Hieronymum in commentario, & Bernardum ser. 49. ex paruis.

QUARTA obiectio, Ezechielis 18. *Cum auersus fuerit impius ab impietate sua, omnium iniquitatum eius non recordabor.* At quomodo, inquit Petrus Martyr, non recordatur Deus iniquitatum amicorum suorum, si eas tam seuerè in purgatorio punit?

RESPONDEO dupliciter. Primo, non recordari iniquitatum, nihil aliud esse, quàm non seruare inimicitiam cum eo, qui peccauit; nam si recordari iniquitatum, esset punire mala merita, recordari iustitiarum esset remunerari bona merita. At non concedunt aduersarij, recordari iustitiarum, esse remunerari bona merita, ne videlicet merita iustorum admittere cogantur, igitur neq; debent concedere recordari iniquitatum, esse punire iniquitates; nã Ezechiel eodè modo de iustitia & de iniquitate loquitur.

SECUNDO responderi potest, recordari iniquitatum esse quidem punire, sed punire in æternum; nam cum ibidem legimus, Si iustus auertit se à iustitia, omnes iustitiæ eius non recordabuntur: cogimur ita exponere, vt dicatur iustitiæ tradi obliuioni, non quod non remunerentur temporali aliquo præmio, sed quod non liberent hominem à Gehenna, nec remunerentur præmio sempiterno; nam aliqui opera bona impiorum non fraudari temporali mercede, docent Patres, Chrysostomus homil. 67. ad populum Antiochenum, Hieronymus in c. 29. Ezechielis August. lib. 5. de ciuit. Dei, c. 15. & Gregor. hom. 40. in Euangelia, & colligitur ex illis verbis Luc. 16. *Recepisti bona in vita tua.*

QUINTA obiectio Matth. 25. Duo solùm ordines hominum inueniuntur. alijs enim dicitur: *Venite benedicti.* Alijs. *Ite maledicti.* Item Marci ultimo. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit, qui vero non crediderit, condemnabitur.* Denique Ioann. 3. *Qui credit non iudicatur, qui non credit, iam iudicatus est.* Non igitur, inquit Brentius, locus ullus remanet Purgatorio, cum duo solùm sint loca post hanc vitam.

RESPONDEO in extremo iudicio, de quo agitur Matth. 25. rectè duos tantum fieri ordines, quia tunc Purgatorium finem accipiet, ac deinceps duo tantum loca remanebunt, Paradisus & Gehenna. Porro; qui credit, saluus erit, & non iudicatur, id est, non cõdemnatur, modò etiam addat cetera quæ requiruntur; fides enim ex se iustificat, & saluat, si aliunde non sit impedimentum, quemadmodum dicere solemus, ex hoc semine nascetur arbor, si videlicet, non desint calor solis, humor aquarum, & si qua alia requiruntur; neq; continuò qui saluus erit per fidem, sine Purgatorio saluus erit; multi enim saluantur, sic tamen quasi per ignem, vt supra ex Apostolo demonstrauimus.

SEXTA obiectio, Luca 23. Latroni in extrema hora conuerso dicitur à Christo: *Hodie mecum eris in Paradiso.* Non ergo, inquiunt Petrus Martyr, & Bernardinus Ochinus, remanebit Purgatorium pro ijs, qui in hac vita non egerunt penitentiam.

RESPONDEO, mortem illam durissimam patientissimo animo toleratam, & confessionem tam admirandam eo tempore, quo Christum Apostoli ipsi negabant, potuisse iuste in plenâ satisfactionem reputari. Adde quod priuilegia paucorum legem non faciunt.

SEPTIMA obiectio, Rom. 8. Nihil damnationis est ijs, qui sunt in Christo Iesu.

RESPONDEO, Paulum eo loco disputare de concupiscentia, ac velle dicere, ijs, qui sunt in Christo Iesu, & eius gratia muniti, non consentiunt motibus carnis suæ, nihil peccati contrahere ex eiusmodi motibus. Itaque hic locus non Purgatorium oppugnat, sed hæresim aduersariorum, qui vera peccata esse volunt, eos etiam motus, quos interdum iustus sentit, licet eis non consentiat.

OCTAUA obiectio, 2. Corinth. 5. *Si domus terrena nostra habitationis dissoluitur, habemus domum non manu factam, æternam in cælis;* rectè igitur post mortem sine villo purgatorio pij homines transferuntur in cælum.

RESPONDEO, B. Paulum id solùm asserere, patere domum cælestem post mortem, non patere ante mortem: quod autem continuò omnes pij transferantur ad cælum post mortem, ipsum non dicere, sed contrarium potius indicare, cum ait: *Si tamè vestiti & non nudi inueniamur.* Significat enim his verbis eos, qui meritis & virtutibus vestiti sunt, ac proinde perfectam penitentiam in hac vita egerunt, mox

in domum cœlestem deduci; alios autem saluari quidem, sed sic tamen, quasi per ignem, ut ipse idem ait, 1. ad Corinth. 3.

NONA obiectio Corint. 5. *Omnes astabimus ante tribunal Christi, ut referat unusquisque prout gessit in corpore, siue bonū, siue malum.* At si post hanc vitam peccata remitterentur, & locus esset purgationi, certè non reciperet vnusquisque prout gessit in corpore.

RESPONDEO, verissimam esse beati Pauli sententiam; nam etiam illi, qui remissionis & purgationis locum inueniunt in futuro sæculo, nihil recipiunt perseuerando in fide & charitate vsq; ad mortem, ut etiam post mortē purgari & iuari possent; qua ratione etiam sancti viri post mortem, etsi nihil propriè mereantur, tamē impetrāt à Domino quidquid postulant, quoniam id meruerunt in hac vita rectè viuendo, ut etiam post hanc vitam à Domino exaudirentur. Vide hoc ipsum, quod nos docemus, apud Dionysium libro de Ecclesiast. hierarchia, c. vltim. parte 3. apud Augustinum libri Enchiridij, cap. 110. & libro de cura pro mortuis, cap. 1. & apud Gregorium lib. 4. Dialogorum, cap. 39. Atque ad eundem modum intelligenda sunt illa: *Reddet vnique secundum opera sua.* Roma. 2. Et illa: *Vnusquisque onus suum portabit.* Et: *Que seminauerit homo, & hac metet,* Gal. 6.

DECIMA obiectio Apocalypsis 14. *Beati omnes qui in Domino moriuntur, amodo iam dicit Spiritus, ut requiescāt à laboribus suis; opera enim illorum sequuntur illos.* At pij omnes in Domino moriuntur, omnes igitur pij mortem requiescunt, neque vllus est, qui in Purgatorio torqueatur.

RESPONDEO cum sancto Anselmo, in commentario huius loci, illud, *amodo*, non significare à morte vniuscuiusque, sed ab extremo iudicio, de quo in toto eo capite S. Ioannes loquitur. Itaq; hīc erit sensus, Beati mortui, qui in Domino moriuntur; amodo enim, id est, à fine huius iudicij, de quo nunc loquor, in æternum requiescent à laboribus suis; vel si id minus alicui probetur: respondeo possumus cum Richardo de S. Victore, & Haymone in hunc locum, loqui B. Ioannem de viris perfectis, ac præsertim de sanctis Martyribus, (eos enim eo loco consolari volebat) qui simpliciter moriuntur in Domino, neque aliquid purgandum secum ferunt; nam qui decedunt cum peccatis venialibus, aut cum debito pœnæ alicuius tēporalis, ij non simpliciter moriuntur in Domino, sed partim in Domino ratione charitatis, quam secū ferunt, partim non in Domino ratione peccatorum, quæ nihilominus secum ferunt. Neque mirum videbitur, quòd aliquos dicamus mori partim in Domino, partim non in Domino, si legatur S. August. lib. 3. contra duas epistolas Pelagianorum, c. 3. vbi eosdem homines in hac vita partim esse dicit filios Dei, partim filios huius sæculi. Atque hæc de Scripturis.

CAPVT XIII.

Soluntur obiectiões ex Patribus.

EX Patribus profert Brētius primo Cyprianum, qui tractat. 1. contra Demetrianum, ait in fine: *Quando isthinc excessum fuerit, nullus iam pœnitentia locus est, nullus satisfactionis effectus.*

RESPONDEO, loqui eum de satisfactione pro culpa quæ præcedit iustificationem; Patres enim disertè duplicem ponunt satisfactionem. Vnam ante iustificationem, qua Deus placatur de congruo: & inclinatur ad culpæ remissionem, de qua Daniel 4.

A *Peccata tua elemosynis redime.* Alteram post iustificationē, qua Deo ex condigno satisficit pro pœna. Quod hīc Cyprianus de priore loquitur, patet ex præcedentibus, vbi ait: *Hortamur, inquit, dum adhuc aliquid de sæculo superest, Deo satisfacere, & ad veræ religionis candidam lucem de profundo tenebrose superstitionis emergere.* Item ex sequentibus; nam post verba citata à Brentio, immediatè sequitur: *Hic vita aut amittitur, aut tenetur.*

SECUNDO, profert Chrysostomum hom. 2. de Lazaro, vbi sic dicitur: *Cum hinc discesserimus, non est in nobis situm pœnitere, neq; commissā diluere.* Et rursum: *Neque enim qui in presenti vita peccata non abluerit, postea consolationem aliquam inuenturi sunt.*

B **RESPONDEO**, loqui eū de remissione mortalium, nam exemplo Epulonis, qui in Gehenna cruciabatur, monet ne differamus conuersionem in aliam vitam. Nemo autem Catholicorum docet, culpas lethales remitti in Purgatorio.

TERTIO, proferunt Ambrosium libro de bono mortis, cap. 2. *Qui enim, inquit, hīc non accepit remissionem peccatorum, illis non erit, nimirum in patria beatorum.*

RESPONDEO, loqui Ambrosium de remissione mortalium; nam subiūgit explicans: *Non erit autē, quia ad vitam æternam nō poterit peruenire, quia vita æterna remissio peccatorum est, ut vitam æternam vocet gratiam iustificationis, quæ est vita quædam æterna inchoata; nisi enim hīc vitā æternam inchoemus nunquam ad gloriam beatorum veniemus.*

C **QUARTO**, obijcit Petrus Martyr eundem Ambrosium, qui in cap. 23. Luca, & sermone 46. ait: *Lacrymas Petri lego, satisfactionem non lego.*

RESPONDEO, appellari satisfactionem eo loco excusationem. solemus enim vulgo dicere; Ego satisficiam illi, id est, purgabo verbis crimen obiectū, & ostendā me iniuste accusari: laudat igitur ibi Ambrosius Petrum, quod non excusauerit peccatum suum, quomodo Adam fecit, sed lacrymis potius confessus fuerit, & accusauerit. sic enim subiūgit: *Rectè planè Petrus fleuit, & tacuit, quia quod desleri solet, non solet excusari, & quod defendi non potest, abluipotest.* Et supra dixerat: *Inuenio quod fleueris, non inuenio quid dixeris, quia nimirum nihil Petrus dixerat in sui purgationem.*

D **QUINTO** obijcit Calvinus Augustinum, tractatu 49. in Ioannem: *Habent, inquit, omnes anime, cum de sæculo exierint, diuersas receptiones suas, habent gaudium boni, & mali tormenta, sed cum facta fuerit resurrectio, & bonorum gaudium amplius erit, & malorum tormenta grauiora, quando cum corpore torquebuntur.* Et infra de gaudio bonorum loquens. *Requiem, inquit, quæ continuò post mortem datur, si ea dignus est, tunc accipit quisque cum moritur.*

E **RESPONDEO**, gaudium & requiem dari statim à morte omnibus, qui in charitate decedunt; nam mors omnes certi fiunt suæ externæ salutis, quod ingens gaudium affert; tamen non eodem modo datur istud gaudium, sed diuersimodè, pro meritum diuersitate; quibusdam enim datur sine admixtione doloris, quibusdā non sine temporalium admixtione pœnarū: ut idem B. Augustinus sæpissimè docet.

SEXTO, obijciunt Augustinū libri Hypognostici vltra medium: *Primum, inquit, locum fides Catholicorum diuina auctoritate credit, regnum esse celorum; secundum, Gehennam, vbi omni apostata, vel in fide Christi alienus, æterna supplicia experietur; tertium pœnitentis ignoramus, immò nec esse in Scripturis sanctis inuenimus.* Idem habet ser. 14. de verbis Apost. & lib. 1. cap. 28. de peccatorum meritis & remissione.

RESPONDEO, loquitur de locis æternis, Scribit enim contra Pelagium, qui inuenit tertium locum pro paruulis nō baptizatis, quos volebat fore beatos quadam naturali beatitudine extra infernum, & extra regnum cœlorum. Quod autem non negauerit August. aut quicumque fuit auctor Hypognostici, tertium locum temporarium post hanc vitam; ex eo potest intelligi, quod fides Catholica docet præter cœlum & infernū fuisse ante Christi passionem sinum Abrahæ, vbi debebant animæ sanctorum Patrum, Luc. 16. in ep̄tē igitur Erasimus ponit in margine ad illa verba: tertium penitens ignoramus Purgatorium, quasi dicat, Purgatorium est locus tertius, quem ignorat fides Catholica.

SEPTIMO, Petrus Martyr obijcit eundē August. exponentem illud Psal. 31. Beati, quorum tecta sunt peccata, vbi sic ait: *Si te sit peccata, noluit aduertere: si noluit aduertere, noluit punire, noluit agnoscere, maluit ignoscere.* **R**ESPONDEO, loqui eum de pœna æterna; nam de temporali, quod etiam requirat Deus, patet ex locis supra citatis ex eodem Augustino, tractatu 124. in Ioannem, & in Psal. 50.

OCTAVO, proferunt Augustinum in ep̄sto. 54. ad Macedonium, vbi dicit, post hanc vitam non esse locum morum corrigendorum.

RESPONDEO, nihil hoc facit ad rem; nam et si non erit post hanc vitam locus, vbi flagitiosi cōuertantur, & mores suos corrigant; erit tamen, vbi peccata leuia iustorum, quæ flagitia dici non possunt, purgētur, & pro criminibus iam dimissis pœna temporalis sui possit.

NONO obijciunt eundem August. in ep̄stol. 80. ad Hefichium: *In quo, inquit, queq; inueneri suis nouissimus dies, in hoc eum comprehendet mundi nouissimus dies, quoniam qualis in die isto quisq; moritur, talis in die illo indicabitur.* **R**ESPONDEO, significat Augustinus post hanc vitam non crescere merita vel demerita, & ideo iudicandos omnes ad gloriam, vel ad Gehennam, & ad maiora vel minora præmia vel tormenta, prout erunt opera facta ante mortem.

Obijciunt **D**ECIMO Theophilactum, qui in c. 8. Matth. sic ait: *Anima egressa, in mundo non errat: iustorum enim anima in manu Dei sunt, peccatorum vero & ipsa hinc adducuntur, ut anima dimitit.*

RESPONDEO, indicat Theophylactus, non vagari liberè animas per mundū, vt dæmones faciunt, sed clausas esse in suis receptaculis, & quanquā non meminit nisi duorum locorum, tamen non excludit alia. Possumus autem animas, quæ ad Purgatorium deducuntur, reuocare ad quodlibet eorum duorum, quæ ipse ponit; nam quia iustæ sunt, rectè possunt dici, esse in manu Dei, licet non sint in regno, & similiter dici possunt esse in inferno, quia Purgatorium pars est inferni, vel certè locus vicinus.

VNDECIMO, Hieronymum obijciunt, qui sic in c. 9. Amos loquitur: *Quando anima vinculis laxata corporeis, volandi quò velit, siue quo ire compellitur, habuerit libertatem, aut ad inferna ducetur, de quibus scriptum est; In inferno quis consistetur tibi? aut certè ad cœlestia subleuabitur.*

RESPONDEO non loqui Hieronymum de morte naturali, sed de solutione animæ a corpore per speculationem, nam disputat eo loco de anima impia, quæ quocumq; se verterit cogitatione, ibi Deum vltorem inueniet. Itaque cum dixisset: *Aut certè ad cœlestia subleuabitur,* subiūgit: *Vbi sunt spiritualia nequisia in cœlestibus, etsi sibi verè circūcisionis scientiam voluerit vendicare, & humilitate concepta habitare in montibus, & ibi scrutantem manum Dei euadere non valebit; quod si desperans salutem, oculos Domini vitare*

tentauerit, & in vltimos salforum fluctuū terminos peruenire, etiam ibi mandabit Dominus serpentis tortuoso, & antiquo, qui est inimicus, & vltor, & mordebit eam. Capta quoq; vitis atq; peccatis gladio Domini percutietur, vt per cruciatu, atq; supplicia ad Dominū reuertatur.

CAPVT XIV.

Soluuntur obiectiones ex ratione depromptæ.

VLTIMO, argumenta sumunt à rationibus. **P**RIMA ratio; Post remissam culpam nulla remanet pœna; nam remissio culpæ fit per meritum Passionis Christi, quod est infinitum & sufficientissimum ad tollendum omnem culpam & pœnam, nihil igitur purgandum superest post iustificationem.

RESPONDEO primum retorquendo argumentum, nā si Christus satisfecit pro omni culpa & pœna nostra, cur post remissam culpā adhuc tam multa patimur, & tandem etiam morimur; & ne dicant esse paternas castigationes in remedium futuri peccati, cur infantes baptizati ægrotant, qui non sunt capaces peccati actualis? Dico igitur Christi meritum sufficere ad omnem culpam, & pœnam tollendam, sed debere applicari, vt sit efficax, alioqui omnes homines saluarentur.

Porro applicatio fit per actus nostros & Sacramēta. Voluit autem Deus, vt post Baptismum per contritionem & confessionem, eum absolutione Sacerdotis applicetur meritum Christi ad tollendam culpam, per opera autem satisfactoria applicatur ad tollendam pœnam temporalem; nam pœna æterna commutatur in temporalem, quādo remittitur culpa; quia cum remittitur culpa, redditur amicitia, & datur consequenter ius ad gloriam, ac proinde non debet puniri in æternum, quia eo modo nunquam ad gloriam perueniret, & tamen iustitia exigit, vt peccatum puniatur aliquo modo, ideo mutatur pœna æterna in temporalem, de qua re dictum est aliquid supra, & plura dicentur in disputatione de satisfactione.

SECVNDA ratio; In Baptismo remittitur omnis culpa & pœna; sed Pœnitentia est quædam Baptismi commemoratio, imò est Baptismus quidam; nihil igitur post pœnitentiam remanet purgandum.

RESPONDEO, si Sacramentum pœnitentiæ accipitur Catholicè, & integrè, vt comprehendit contritionem, confessionem, & satisfactionem, plenam & iam perfectam, potest admitti totū argumentum; si autē accipitur pro sola absolutione, in qua præcipuè Sacramentum consistit, negatur consequentia: Nam maximum discrimen est inter Sacramentum ablutionis, & Sacramentū absolutionis, cuius ignoratio causā est omnium errorum de satisfactione, de clauibus, de indulgentijs; de Purgatorio.

Dicimus ergo, in Sacramento Baptismi, Deum liberalissimè agere, & applicare Christi meritum per vnā illam actionem ablutionis, ad tollendam omnem culpam & pœnam futuri sæculi, id est, tam Gehennæ, quàm Purgatorij; nam pœnas temporales huius vitæ, ne Baptismus quidem aufert, vt patet in pueris baptizatis ægrotantibus, & morientibus. At in Sacramento absolutionis Deum contrahere non nihil manum, & applicare Christi meritum ad tollendam culpam, & pœnam æternam; tamen adhuc requirere opera pœnitentiæ, quibus redimamus temporales pœnas; id quod patet ex cap. 6. ad Hebræos, vbi dicit Apost. *Impossibile esse eos, qui semel sunt illuminati, id est, baptizati, iterū renouari ad pœnitentiā,*

nimirum baptismalem, quia Deus semel tantum vitur ea liberalitate. Et cap. 10. *Voluntariè peccatibus nobis, post acceptam notitiam veritatis*, id est, post illuminationem Baptismi, *non relinquitur hostia pro peccato*, id est, non relinquitur alius Christus patiens, & moriens, cui possimus rursus commori per Baptismum; Sic enim exponunt hæc duo loca omnes veteres Græci, & Latini.

Ex quo habetur argumentum insigne pro Purgatorio. Nam statim ponitur aduersaria particula, sed *terribilis expectatio iudicii, & ignis æmulatio, quæ consumptura est aduersarios*. Si enim iste significaret solum ignem Gehennæ, sequeretur, omnes, qui peccant post Baptismum, necessariò dānandos, vel certè Paulum ineptè loqui. Nec enim rectè dicimus, peccanti post Baptismum non relinquitur alius Baptismus, sed Gehenna, si præter Baptismum sunt alia remedia, vt reuera sunt.

Oportet ergo dicere, beatum Paulum per ignem intelligere ignem in genere, siue Gehennæ, siue Purgatorij, ita vt hîc sit sensus, Peccati post Baptismum non relinquitur alius Baptismus, neque aliquod remedium æquiualeans, id est, æquè facile, quod mox liberet ab omni pœna; sed relinquitur ignis necessariò, aut perpetuus, si homo non conuertatur, aut temporalis, si cōuertatur, qui tamen ignis temporalis Purgatorij erit in alio sæculo, nisi afflictionis ignis voluntariè assumptus purgauerit hominem in hac vita, & hæc est, quam vocamus satisfactionem. Idem patet ex Patribus, qui propterea Baptismum aquæ vocant Baptismum facilem, & comparant naui, qua facile traijciuntur flumina; At pœnitentiam vocant Baptismum laboriosum, lacrymarum, ignis, & secundam tabulam post naufragium. Denique ratio idem suadet; nam post primam reconciliationem qui peccat, tantò grauius peccat, quanto est magis ingratus, & maius lumen, & auxilium habuit. Vide Gregorium Nazianzenum oratione in sancta lumina, & Theodoretum in Epitome diuinorum decretorum cap. penul. & Damascenum lib. 4. c. 10.

TERTIA ratio; Christi honor debet illibatus manere, ipse enim solus est liberator; & redemptor noster. At si nos satisfacimus, iam diuidimus cum Christo honorem, sumus enim & nos ex parte aliqua redemptores nostri, nec totam salutem nostram, sed solum partem Christo debebimus.

RESPONDEO, si de verbis agitur Scriptura aperte dicit Dan. 4. *Peccata tua eleemosynis redime*. Et Phil. 4. *Cum metu & tremore salutem vestram operemini*. Vbi homo sui ipsius redemptor & saluator appellatur; nec propterea vlla fit Christo iniuria, si quidem tota virtus operum & satisfactionis nostræ à Christi sanguine pendet, & si redimimus peccata, vel operamur salutem, id facimus per eius spiritum nobis donatum, vel potius ipse Christi spiritus in nobis ista operatur, sicut nihil detrahitur Deo quod per secundas causas operetur, imò potius additur ad gloriam eius, quia hinc apparet magis potentia & efficacia Dei, cum non solum operari possit, sed etiam dare alijs rebus vim operandi.

QUARTA ratio; Si applicatur nobis per nostra opera Christi satisfactio, vel sint duæ satisfactiones simul iunctæ, vna Christi, altera nostra, vel vna tantum; si duæ, ergo his punitur eadem culpa, & duæ pœnæ respondent vni culpæ, si vna tantum, vel illa est Christi, & tunc nos non satisfacimus; vel nostra, & tunc excluditur Christus, aut verè diuidemus cum Christo honorem; nam ille soluet pro culpa, nos pro pœna.

RESPONDEO, tres esse modos dicendi. Primus

A quorundam est, qui asserunt, esse vnā tantum, & illam Christi esse, ac nos propriè non satisfacere, sed solum facere aliquid, cuius intuitu Deus applicat nobis Christi satisfactionem, quod est dicere, nostra opera non esse nisi conditiones: sine quibus non applicaretur nobis Christi satisfactio, vel ad summum, esse dispositiones: Ita Michaël Bajus libro de Indulgentijs, capite vltimo, quæ sententia erronea mihi videtur, nam Scriptura & patres passim vocant nostra opera satisfactiones, & peccatorum redemptiones. Deinde si potest homo iustus suis operibus mereri de condigno vitam æternam, cur non satisfacere pro pœna temporali, quod est minus?

B SECUNDVS est aliorum, quod sint duæ, sed vna ab altera pendens, qui modus non videtur mihi improbabilis; nam etiam si vna sufficeret, tamen ad maiorem gloriam Dei, cui satisficit, & maiorem honorem hominis satisficientis, placuit Christo coniungere nostram suæ, quomodo vna gutta sanguinis Christi sufficiebat redimere mundum, & tamen voluit totum sanguinem effundere, vt esset copiosissima redemptio; quomodo etiam homo iustus adultus, duplici titulo ius habet ad eandem gloriam, vno ex meritis Christi sibi communicatis per gratiam, altero ex meritis proprijs.

C TERTIVS tamen modus videtur probabilior, quod vna tantum sit actualis satisfactio, & ea sit nostra; neque hinc excluditur Christus, vel satisfactio eius; nam per eius satisfactionem habemus gratiam vnde satisfacimus, & hoc modo dicitur applicari nobis Christi satisfactio, non quod immediatè ipsa eius satisfactio tollat pœnam temporalem nobis debitam, sed quod mediatè eam tollat, quatenus videlicet ab ea gratiam habemus, sine qua nihil valeret nostra satisfactio.

Præter has hæreticorum obiectiones discutiemus etiam duas alias obiectiones, quas Theologi proponere solent, vt rei veritas clarius elucescat. Sit igitur.

D QUINTA ratio; In Purgatorio non est meritum, ergo nec satisfactio; nam idem requiritur ad merendum, & satisfaciendum, & omnis satisfactio est meritoria.

RESPONDEO, negandum esse consequentiam; nam requiruntur quidem communia quædam ad meritum, & satisfactionem, sed etiam quædam propria, ex quorum defectu aliquod est meritum sine satisfactione, & è contrario. Requiritur ad vtrumque gratia inhabitans, sed hoc non sufficit. Nam ad satisfactionem requiritur, vt opus, quod fit, sit pœnale, quod non requiritur ad meritum. Ad meritum requiritur libertas, quæ sequitur laus; id quod non requiritur ad satisfactionem; qui enim à iudice cogitur soluere debitum, verè satisfacit, etiam si coactus; requiritur præterea ad merendum status viæ. Deus enim Agonotheta noster stadij tempus, præsentem vitam esse voluit; hinc igitur animæ, quæ degunt in Purgatorio, quia mediæ sunt, quo ad statum inter viatores & beatos, vel damnatos; nam sunt confirmatæ in bono, & tamen adhuc retardantur à consequentione summi boni: idè possunt satisfacere, non mereri, cum non vtrumque possimus: beati & damnati neutrum.

E SEXTA ratio; Purgatorium constituitur partim ad remissionem culpæ venialis, partim ad satisfaciendum pro pœna, sed neutrum habet locum post hanc vitam: nam eius est à culpa resurgere cuius est in culpam incidere, sed post hanc vitam non possunt animæ committere venialia peccata.

Præterea peccata omnia remittuntur per pœnitentiam, sed post hanc vitam non est pœnitentia; nam idem est hominibus mors, quod Angelis casus, vt Damascenus dicit lib. 2. cap. 4. Sed Angeli per casum facti sunt immobiles in malo. Denique in hac vita, sicut potest homo iustus mereri gratiæ augmentum, ita etiam remissionem venialium offensarum. At post hanc vitam nullum est meritum. De pœna autem probatur sic: Pœna est propter culpam, & crescente culpa, crescit pœna; decresciente culpa, decrescit pœna: ergo remota culpa, remouetur pœna.

RESPONDEO, non defuerunt, qui propter hæc argumenta negarent peccatum veniale post hanc vitam posse remitti, vt B. Thomas refert in 4. dist. 21. q. 1. art. 2. Sed dicebant remitti omnia venialia in ipsa morte per gratiam finalem. At errabant quia Scripturæ & Patres disertè docent, post hanc vitam remitti peccata leuia, neque fundamentum eorum est solidum; nam gratia finalis nō potest remittere peccatum; quod actu placet, immo quod non displicet aliquo modo; At potest quis mori in complacentia peccati venialis, vel certè sine vllō actu, vt si moriatur repentè, vel phreneticus, vel dormiens.

Alij, vt Scotus in 4. dist. 21. quæst. 1. dicunt, peccatum relinquere solùm in homine, postquam actus transijt, reatum pœnæ, & ideo peccatum veniale dici remitti in Purgatorio, quia totaliter ibi punitur, mortale autem non dici remitti; post hanc vitam, quia non punitur vnquam ibi totaliter; nisi enim in hoc mundo mutetur reatus pœnæ æternæ, in reatum pœnæ temporalis, & sic incipiat hic remissio, non poterit ibi purgari. Hæc sententia falsa est, tum quia sine vllō dubio peccatum relinquit in homine præter reatum pœnæ, etiam maculam, aut aliquid simile, per quod dicatur homo formaliter peccator, & dignus pœna, tum etiam, quia hoc modo reuera peccata venialia non possent dici remitti in Purgatorio, non enim remittitur, quod totaliter punitur; remissio enim sonat condonationem.

Alia est opinio eiusdem Scoti ibidem, peccata venialia remitti in primo instanti separationis animæ à corpore, remitti autem per merita præcedentia. Dicit enim ipse, omne opus bonum quod magis placet Deo, quàm displiceat veniale peccatum, remittere venialia peccata; cæterum dum homo viuunt, non remitti omnia venialia per huiusmodi opera bona, quia est impedimentum ipsius complacentiæ peccati, quo impedimento sublato, quod fit in primo instanti post mortem, mox remitti peccatum. Non placet, quia non est probabile per omne opus bonū, remitti venialia, nisi adsit displicentia saltem virtualis illorum peccatorum. Deinde, quia sequeretur post hanc vitam nunquam remitti nisi vnum peccatum, nimirum illud, cuius actus continuatur vsque ad mortem, id quod ipse admittit, sed est contra Scripturas & Patres; vt ex dictis patet. TERTIO, quia non esset opus orare pro defunctis, vt à culpis venialibus soluerentur, vt Ecclesia orat, vt patet apud Dionysium cap. vlt. Eccles. hierarc. & ex orationibus Ecclesiæ, quibus petimus, vt dimittantur eis, quæ humana fragilitate contraxerunt.

Est ergo opinio vera B. Thomæ in 4. dist. 21. q. 1. art. 2. dimitti in Purgatorio culpas veniales, per actū dilectionis & patientiæ; illa enim acceptatio pœnæ à Deo inflictæ, cū ex charitate prodeat, dici potest virtualis quædam pœnitentia, & licet, non sit propriè meritoria, quia non meretur gloriæ vel gratiæ augmentum, tamen est remissoria peccati.

Ad PRIMVM negatur maior vniuersaliter; nam

A habet locum solùm in mortalibus peccatis; quod enim ad venialia attinet, potest in Purgatorio anima liberari à veniali, quia habet media conuenientia, id est, actum dilectionis peccato contrarium, non tamen potest cadere in peccatum veniale, quia caret fomite, & præterea quia est in bono confirmata.

Ad SECUNDVM dico, post hanc vitam non esse pœnitentiam de mortalibus, quia damnati sunt obfirmati in malo, & hoc sibi vult Damascenus, tamen in animabus Purgatorij bene potest esse displicentia peccati, eaque ex charitate, & proinde utilis.

Ad TERTIVM dico, animas purgatorij non esse omnino in via, & propterea non posse mereri augmentum gratiæ: tamen neque esse omnino in termino, & ideo posse aliquid facere, quod pertineat ad peccati venialis remissionem.

Ad alteram partem argumenti respondeo, pœnam pendere à culpa in fieri, non in esse, & ideo illud (decrescete culpa, decrescit pœna) si intelligatur quòd quò minor est culpa, eo minorem generat pœnam, verum est, alioqui est falsum, nam etiam ob culpam præteritam debetur pœna.

CAPVT XV.

Purgatorij confessionem ad fidem Catholicam pertinere.

C SVPEREST nunc, vt Petri Martyris sententiam discutiamus, qui in commentario cap. 3. prioris ad Corinthios contendit, Purgatorium esse, non posse ad dogma fidei vllō modo pertinere; quæ fuit prima Lutheri opinio, siue primus eius error. Rationes eius sunt quinque.

PRIMA, quia Scriptura tacuit Purgatorium in ijs locis, vbi maxima fuit occasio de eo loquendi. Nam in Genesi cap. 49. describuntur funera Abraham, Isaac, Iacob, Saræ, Rachelis, diligentissimè, & tamen ne verbum quidem de Purgatorio. Item in Leuitico instituuntur sacrificia plurimorum generum pro varijs rebus, & nullum ibi instituitur pro defunctis. Deniq; Paulus in priori epistola ad Thesal. cap. 4. cū ex professio de mortuis agat, nihil dicit de Purgatorio, sed solùm asserit eos resurrecturos, & concludit: *Consolamini inuicem in verbis istis.*

SECUNDA ratio est, quia Ecclesia Græca, quæ est altera pars Ecclesiæ, diu restitit huic dogmati in Concilio Florentino, ergo si vsq; ad nostra ferè tempora media pars Ecclesiæ nō credit Purgatorium, quomodo est articulus fidei?

TERTIA ratio est, quia Dionysius capite vltimo Ecclesiast. hierarchiæ, quæstionem proponit; Cur Antistes in sepultura fidelium oret pro defunctis, & purgatorij non meminit, sed anxie laborat, vt quæstionem soluat. At si Purgatorium esset dogma fidei, potuisset statim facillimè respondere, orare pro defunctis, vt à Purgatorio liberentur.

QUARTA ratio est, quia beatus Augustinus disertis verbis asserit, se habere opinionem tantum incerta, non certa fide Purgatorium esse, in Enchiridio, cap. 69. *Tale, inquit, aliquid etiã post hanc vitam fieri incredibile non est, & vtrum ita sit, queri potest, & aut inueniri, aut latere nonnullos fideles, per igne quendam purgatorij, quanto magis minusve bona pereuntia dilexerunt, tanto tardius citiusve saluari.* In libro de octo quæstionibus Dulcitij, quæst. 1. *Sine ergo, inquit, in hac vita tantū homines ista patiuntur, sine etiã post hanc vitam talia quedam indicia subsequuntur, non abhorret*

quantū arbitror à ratione veritatis iste intellectus huius sententiæ. Idem habet lib. de fide & operibus, cap. 16. Denique lib. 21. de ciuit. Dei, c. 26. ait: *Post istius sanè corporis mortem, donec ad illum veniatur: qui post resurrectionem corporum futurus est dñationis, & remunerationis ultimus dies, si hoc tēporis intervallo spiritus defunctorum eiusmodi ignem dicuntur perpeti, quem non sentiant illi, qui non habuerunt tales mores, & amores in huius corporis vita, vt eorum ligna, fœnū, & stipula consumantur, alij verò sentiant, qui eiusmodi secum adificia portauerunt, siue ibi tantum, siue hic, & ibi, siue ideo hic, vt non ibi, secularia, quamuis à damnatione venialia, concremantem ignem transitorie tribulationis inueniāt, non redarguo, quia forsitan verum est.*

QVINTA ratio est, quia Scriptura apertè repugnat, Ioan. 5. Luc. 13. Apocal. 14. vt supra attulimus & refutauimus.

Hæc sunt ipsius firmamenta, quæ aded nos nihil mouent, vt cōstanter iterum asseramus, dogma esse fidei Purgatorium, aded, vt qui non credit Purgatorium esse, ad illud nunquam sit peruenturus, sed in Gehenna sempiterno incendio cruciandus. Nam dogmata fidei quatuor modis probari solent.

PRIMO, ex testimonio expresse Scripturæ cum Ecclesiæ declaratione, quomodo probamus, Christum esse *ἑμῶν* Patri ex illo Ioan. 10. *Ego & pater vnum sumus*, addita Nicani Concilij declaratione; nam alioqui nunquam lis cum Arianis finire potuisset, cum eum locum, & omnia illa, quæ afferri solent, ipsi aliter exponerent.

SECUNDO, per euidentem deductionem ex ijs, quæ habentur expresse in Scriptura; quomodo probamus Christum habere duas voluntates, diuinam & humanam, quia secundum Scripturas Deus & homo est, addita Concilij sexti declaratione.

TERTIO, ex verbo Dei per Apostolos non scripto, sed tradito, quomodo probamus Euangelia, & Epistolas Pauli esse diuinas Scripturas.

QUARTO, per euidentem deductionem ex verbo Dei tradito; quomodo B. Augustinus passim probat, peccatū originale esse in pueris necessariò credendum, etiam si in Scripturis non haberetur, quia deducitur euidenter ex traditione Apostolica de Baptismo paruulorum. Sufficientia horum quatuor modorum inde patet, quia id solum est de fide, quod est à Deo reuelatum mediatè, vel immediatè; reuelationes autem diuinæ partim scriptæ sunt, partim non scriptæ. Itaque decreta Conciliorum, & Pontificum, & doctorum consensus, & alia omnia ad ista quatuor reducuntur, tunc enim solum faciunt rem de fide, cum explicant verbum Dei, aut inde aliquid deducunt.

Iam vero his omnibus modis probatur Purgatorium. Nam de PRIMO modo patet ex viginti locis Scripturæ, quæ attulimus, quorum aliqua à tota Ecclesia exponuntur de Purgatorio, vt patet ex Concilij & Patribus quos citauimus.

De SECUNDO modo patet ex duabus primis rationibus quas fecimus.

De TERTIO modo perspicuum est ex eo, quòd non inuenimus initium huius dogmatis, sed omnes veteres Græci & Latini ab ipso tempore Apostolorum constanter docuerunt Purgatorium esse. Talia enim ad Apostolicam traditionem referenda esse, B. Augustinus affirmat lib. 4. de Baptismo contra Donatistas, cap. 24.

De QUARTO modo patet ex Clemente, Tertuliano, Epiphano, & Chrysostomo supra citatis; quia asserunt, orationem pro defunctis esse Apostolicam traditionem, & nulli vnquam veterum contrarium

A dixerunt. Hinc enim euidenter colligitur Purgatorium esse. Nam si traditio est Apostolica, orandum esse pro defunctis, quis non aduertat, continuò inde sequi, vt animæ post hanc vitam egeant auxilio, & proinde sint in pœnis non sempiternis, sed temporalibus? Neque argumenta Petri Martyris difficulter solui possunt.

Ad PRIMVM ergo respondeo, primò non esse necesse, vt Scriptura vbique omnia dicat.

Dico SECUNDO ad illud de Genesi, in Genesi non fuisse occasionem ponendi doctrinam de Purgatorio. Nam Genesis non est liber dogmaticum, sed historia quædam Patriarcharum. Porro doctrina eo tempore non Scriptura sed traditione conseruabatur. Nam alioqui dicemus, ante Abraham tempora neminem fuisse iustificatum, quia Scriptura non tradit, quomodo iustificaretur homines tempore Adæ, Henoch, Noe.

Dico VLTIMO, implicite saltem contineri in Genesi mentionem Purgatorij; quando enim dicitur Gen. 23. *Ei surrexit Abraham ab officio funeris*. Quis prohibet per illud, *Officium*, intelligere non solum lacrymas, sed etiam orationem & ieiunium? Et cur, quæso, Iacob, & Ioseph, in Ægypto morientes, cupierunt ossa sua deferri in terram promissionis, nisi quia ibi solum sacrificia pro defunctis facienda esse nouerant?

Ad illud de Leuitico, nego non fuisse in Leuitico instituta sacrificia pro defunctis, quando quidem illa, quæ instituta sunt pro peccatis, intelligebantur pro peccatis tam viuorum, quam mortuorum, vt patet ex lib. 2. Machab. cap. 12.

Ad illud ex Paulo dico, Paulum in eo loco solum voluisse dicere, non esse mortuos immoderatè deffendos, quomodo Ethnici faciebant. Ad hoc autem propositum non solum non proderat, sed etiam operat mentio purgatorij. Dicere enim, animas propinquorum grauissimè torqueri in Purgatorio, non est adferre materiam consolationis, sed maioris luctus; Paulus autem consolari volebat eos, vt patet, & ideo meminit resurrectionis & gloriæ; & concludit; *Itaq; consolamini inuicem in verbis istis*. In alijs autem locis, vt in priori epist. ad Corinth. cap. 3. & 15. & ad Heb. 10. disertè Paulus ponit ignem Purgatorij, & Baptisum laboriosum pro mortuis susceptum.

Ad SECUNDOVM dico, Ecclesiam Græcam nunquam dubitasse de Purgatorio, vt patet ex Patribus citatis, Dionysio Areopagita, Origene, Athanasio, Basilio, Gregorio Nazianzeno, Gregorio Nysseno, Ephrem, Chrysostomo, Cyrillo, Epiphano, Theodoro, Oecumenio, Theophylactò, Damasceno, & ex ipso Concilio Florentino. Nam quod Petrus Martyr dicit, in eo Concilio Patres Græcos diu restitisse, mendacium est, siquidem in prima sessione, & rursus in vltima, affirmant, se perpetuò Purgatorium credidisse, & orationem pro defunctis, sed solum ambigere de qualitate pœnæ; An sit videlicet ignis, an aliquid aliud. Quod ergo de Græcis iactatur, aut est absolutè falsum, aut de particularibus hominibus intelligendum est.

In TERTIO argumento miror Petrum Martyrem; nam etsi Dionysius nō nominat Purgatorium, tamen expresse dicit, orari pro defunctis, vt à peccatis liberentur. Sic enim ait ca. 7. part. 3. *Precibus, inquit, à diuina benignitate cōtēdit, vt omnia peccata, quæ humana fragilitate admissa sunt, ei, qui excessit è vita, remittat*. Deinde quærit, cur oretur pro defunctis, vt eis peccata remittantur, cum scriptum sit omnes accepturos, prout in corpore gesserint? Et respondet,

ideo orari, quia illi per merita huius vitæ digni facti sunt, quibus preces viuientium prodesse. Nisi ergo S. Dionysius secum ipse pugnaverit, non potuit Purgatorium ignorare, aut negare, cum tam aperte orationem asserat pro defunctorum peccatis.

Ad QVARTVM, opponimus alia loca S. Augustini. Nam in eodem Enchiridio, c. 110. asserit, orationes, & sacrificia prodesse animabus, & similiter quæst. 2. ad Dulcitium, & lib. 21. de ciuit. Dei, cap. 24. dicit, constare animas purgari post hanc vitam, & cap. 1. de cura pro mortuis agenda, dicit: *Non dubium est, prodesse orationem defunctis.*

RESPONDET Petrus Martyr, debere hæc loca exponi per illa, in quibus dubitat. At quomodo, quæso, exponemus, constat, & non dubium est, per illa; Incredible non est, & Forsan verum est. Necessè est igitur dicere, Augustinum aliquid de purgatorio certa fide tenuisse, & de aliqua re dubitasse. quid sit de quo dubitauit, nos facile exponemus. At non ita poterit ille exponere, quid sit, de quo non dubitauit; nihil enim minus dari potest, quam eum non dubitasse de Purgatorio in genere, id est, quod sit aliquid Purgatorium post hanc vitam. Cum qua fide certa, potest consistere dubitatio de qualitate pœnæ,

A quæ infligitur; de qualitate peccati, quod punitur; de loco, tempore, &c. At cum dubitatione de Purgatorio in genere, non potest consistere vlla certa fides circa Purgatorium, quam tamen Augustinus habere se dicit.

Dico igitur, Augustinum in illis quatuor locis dubitare solum de genere peccati, quod punitur; An videlicet, sicut in hac vita immoderatus amor erga temporalia purgatur à Deo varijs afflictionibus, vt mortibus vxoris, liberorum, &c. ita etiam credibile sit, post hanc vitam adhuc remanere in anima separata aliquas reliquiastalium affectionum actualium, quæ purgari debeant tribulationibus, & molestijs. Etsi enim animæ corpore vacantes, non videntur posse tangi eiusmodi affectionibus corporalibus, tamen cum sint formæ corporum, & in corpore diu fuerint, & rursus appetant coniungi corpori, non est incredibile, eas recordari adhuc voluptatû, quas per instrumenta corporea perceperunt, & etiam desiderio aliquo teneri. Quia verò res ista difficillima est, ideo rectè Augustinus dicit, posse quæri, & nunquam fortè inueniri, &c.

B Ad QVINTVM supra responsum est.

LIBER SECVNDVS, DE CIRCVMSTANTIIS PURGATORII.

CAPVT PRIMVM.

De personis, quibus Purgatorium conuenit.



EMONSTRAVIMVS Hactenus Purgatorium esse; nunc de circvntantijs Purgatorij, id est, de personis, loco, tempore, pœnis, suffragijs, alijsque id genus differendum est.

PRIMA igitur illa quæstio occurrit: *Quibus personis purgatio post hanc vitam conueniat?* Multi autem extiterunt errores de eiusmodi personis.

PRIMVS fuit, purgari debere post hanc vitam, tam bonos, quam malos, vno Christo excepto. Hæc sententia solet tribui Alcuino, sed videtur esse non eius solum, sed multorum Patrum. Origenes enim hom. 14. in Lucam: *Ego, inquit, puto, quia & post resurrectionem ex mortuis indigemus Sacramento eluente nos atq; purgante; nemo enim absq; sordib⁹ resurgere poterit, nec vlla posse animã reperiri, quæ vniuersis statim vitijs careat.* Et in Psal. 36. *Omnes nos venire necesse est ad illum ignem, etiam si Paulus sit aliquis, vel Petrus.*

Ambrosius in Psal. 36. *Ignem ergo, inquit, purgabuntur filij Leui, igne Ezechiël, igne Daniel.* Et in Psal. 118. ferm. 20. adducens illum Genes. 4. *Posuit ante Paradisum flammæum gladium,* dicit, illum gladiû igneum esse ignem purgatorium, per quem necessario transit, quicumque in paradisum intrat. *Omnes, inquit, oportet transire per flammam, siue ille Ioannes sit, siue Petrus, &c.* Et infra: *Unus ignem illum sentire non potuit, qui est iustitia, Dei Christus.*

A Idem videtur sensisse Hilarius in illa verba Psal. 118. *Cœpiuit anima mea desiderare iudicia iustitiæ tuæ.* Vbi insinuat etiam B. Mariam transire debuisse per illum ignem. Idem Lactantius lib. 7. cap. 21. diuin. Instit. & Hieronymus in cap. 7. Amos in illa verba: *Eccce vocabit ignem ad iudicium.* Denique Rupertus lib. 3. in Genes. c. 32. explicans flammæum gladium.

Hæc sententia accepta, vt sonat, manifestum errorem continet. Nam in Concilio Florentino sess. vlt. definitum est, aliquas in infernum, aliquas in purgatorium, aliquas in cœlum mox recipi, deinde Ecclesia semper credit eos, qui mox à Baptismo moriuntur nullam Purgatorij pœnam sentire posse, vt constanter Augustinus docet lib. 21. de ciuitate Dei, cap. 16. & similiter eos, qui baptizantur in sanguine suo, vt Cyprianus libro quarto, epistola 2. dicit, omnia enim peccata passione purgari affirmat, & ideo Martyres statim ad præmium peruenire.

B Adde, quod Patres adducti (Origine excepto, cuius verba in hom. 14. in Lucam, non patiuntur commodam expositionem) videntur sano modo intelligi posse: Nam aliqui eorum per ignem non intelligunt, ignem purgatorium, sed ignem diuini iudicij, quomodo loquitur Paulus in priori epistola ad Corinthios, c. 3. cum ait: *Vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit.* Et hoc modo fatendum est, omnes Sanctos, Christo excepto, per ignem transire.

ita videntur de igne loqui Hilarius & Hieronymus, & in loco posteriore Ambrosius.

Aliqui verò videntur intelligere per ignem verum ignem Purgatorij, per quem tamen dicunt transire Sanctos sine vlla læsione, ita vt transeant per Purgatorium materialiter, non formaliter. Ita videntur loqui Lactantius, Ambrosius & Rupertus. Lactantius enim sic ait: *Sed & iustos cū indicauerit Deus, etiā igne eos examinabit: tum quorū peccata vel pondere, vel numero prauauerint, perstringetur igni atq; amburētur: quos autē plena iustitia & maturitas virtutis decoxerit, ignem illum non sentient, habent enim aliquid in se Dei, quod vim flammæ repellat.* Sic enim Ambrosius in Psal. 36. vbi dixerat, omnes transituros per ignem, subiungit, quosdam mansuros in illo igne perpetuò, quosdam vrendos, non tamen exurendos, quibusdam, id est, Sanctis instar roris futurum, vt quondam tribus pueris in Babylonis fornace.

Conformis est huic sententiæ visio B. Fursæi, quam describit Beda lib. 3. historiæ, cap. 19. Ille enim vidit in via ad cælum maximos ignes, per quos necessariò transeundum erat, sed vidit simul eos, qui nihil haberent combustibile, id est, nullum culpæ aut pœnæ reatum, illæcos transire; alios verò magis minusve exuri, prout plus minusve materiæ combustibilis afferebant. Sanè hanc sententiam, quæ docet omnes transituros per ignem, licet non omnes lædendi sint ab igne, nec auderent pro vera asserere, nec vt errorem improbare.

SECUNDVS error, est, omnes malos, tam dæmones, quàm homines, tandem inferno penitus euacuato saluandos, & proinde omnes pœnas post hanc vitam esse purgatorias. Hic error Origenis fuit, vt referunt & refellunt Epiphanius episto. ad Ioannem Hierosolymitanum, Augustinus libro 21. de ciuit. Dei, cap. 17. & 23. Hieronymus in c. 3. Ionæ. & Gregorius lib. 9. moral. cap. 45. & 46. & libro 34. cap. 12. & 13. Nam Matth. 25. dicitur: *Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo & Angelis eius.* Et ne fortè responderent, ignem esse æternum, sed non mansionem in igne, concludit Dominus: *Et ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam.* Et Apocal. 20. *Diabolus qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis & sulphuris, vbi bestia & pseudopropheta cruciabuntur die ac nocte in secula seculorū.*

Errorem eundem tribuit S. Hieronymo Ruffinus lib. 1. inuectio. in Hieronymum, sed iniuria; nam B. Hieronymus huius erroris hostis acerrimus fuit, vt præter locum citatum, patet ex Apolog. 2. contra Ruffinum, ex lib. 1. contra Pelagianos, ex epist. ad Pammachium, de erroribus Ioannis Hierosolymitani, & ex commentario in vltima verba Isaia. Quæ autem citat pro errore Ruffinus ex commentarijs Hieronymi in epistolam ad Ephesios, sunt dicta in persona Origenis, vt idem Hieronymus docet de similibus erroribus, in Apologia 1. contra Ruffinum. Dicitur extare liber cuiusdam Stanislai Anabaptistæ pro hoc errore Origenis, qui inscribitur de diuina philanthropia; sed eum librum nondum videre potui.

TERTIVS error est eorum, qui non quidem diaboli, sed tamen omnium hominum peccatorum pœnas, post hanc vitam dicebant esse temporales & purgatorias, vt Augustinus refert & refellit lib. 21. de ciuit. Dei, c. 18. & 24.

QUARTVS error est eorum, qui id sentiebant solum de omnibus Christianis, siue Hæretici, siue Catholici essent; refert Augustinus ibidem, cap. 19. & 25.

QUINTVS error est eorum, qui id sentiebant de

A solis & omnibus illis, qui aliquando fuissent Catholici. August. ibidem refert, c. 20. & 25. Hi errores refelluntur, tum ex Matth. 25. *Ite in ignem æternum.* Et Apocalypsis 20. *Cruciabuntur in secula seculorum;* tum etiam ex Isaia vltimo: *Ignis eorum non exinguetur.* Et Galat. 5. *Qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.* Nam in his locis non solum Dæmones, nec soli homines Ethnici, aut hæretici, sed etiam flagitiosi Catholici puniendi esse dicuntur sine vllò fine.

Fundamenta errorum istorum erant quatuor. PRIMVM, quia Psalm. 76. dicitur: *Nunquid obliuiscetur misereri Deus, aut continebit in ira sua misericordias?* SECVDVM, quia Rom. II. dicitur: *Conclusit Deus omnes in infidelitate, vt omnium misereatur.*

B TERTIVM, quia si Sancti orabant pro inimicis, & exaudiebantur in hoc mundo, multo magis orabant & exaudientur in die iudicij. QVARTVM, quia videmus in Scriptura supplicia à Deo absolute intentari, & tamen postea non inferri, vt patet Ionæ 3. *Adhuc quadragesima dies, & Ninive sabuerietur.* Vnde intelligimus, inquit, cum Deus minatur supplicia, non significari ea re vera inferenda, sed tantum eos, quibus intentantur, dignos esse, qui ita punirentur.

C Sed ad PRIMVM respondet Augustinus lib. 21. de ciuit. Dei, cap. 25. intelligi illa verba solum respectu bonorum, vel si extendantur ad damnatos, sensum esse; Damnatos puniendos quidem in æternum, sed tamen citra condignum. Possent etiam dici, intelligi illa verba, in hac vita, de qua dicitur: *Ecco nunc tempus acceptabile;* nam de iudicio futuro dicitur Iacobi 2. *Iudicium sine misericordia ei, qui non fecit misericordiam.*

D Ad SECVDVM respondet Augustinus ibidem, illud: *Vt omnium misereatur,* non significare omnium hominum, sed omnium nationum, id est, tam Gentilium, quàm Iudæorum, ita vt aliqui ex Gentibus, aliqui ex Iudæis saluentur, sicut illud: *Conclusit omnes in infidelitate,* significat tam Gentes, quàm Iudæos, id est, aliquos ex Gentibus, aliquos ex Iudæis; Deus enim ante Christi aduentum permisit Gentes ingredi vias suas in infidelitate & idololatria, vt postea confusi medicum requirerent, & inuenirent, vt factum est. Deinde Gentibus conuersis, permisit in infidelitatem ruere Iudæos, vt & ipsi circa finem mundi confusi & humiliati, similiter conuertantur.

E Ad TERTIVM respondet, Sanctos in hoc mundo orasse, quia sciebant in hac vita tempus esse fructuosæ pœnitentiæ: at in iudicio non oraturos pro damnatis, sicut nec nunc oramus pro diabolo, alijque damnatis.

Ad QVARTVM respondet Augustinus, Ninivem verè fuisse euersam, vt prædictum fuerat; nam omnes de malis facti sunt boni, quæ est euersio optima, & Deo gratissima. Potest etiam responderi supplicia à Deo intentata in hac vita, esse comminatoria, quia intelliguntur sub conditione, nisi quis egerit pœnitentiam, at post hanc vitam non est pœnitentia, saltem fructuosa; nam Ioann. cap. 9. dicitur: *Operamini dum dies est, venit nox, in qua nemo potest operari.* Et Eccles. 9. *Apud inferos non est opus, nec ratio, &c.*

SEXTVS error est aliorum, qui volebant, omnes, & solos Catholicos in fide perseverantes ad Purgatorium descendere, quamuis alij qui pessimè vixissent. refert & refellit hunc errorem Augustinus lib. 21. de ciuit. Dei, c. 25. & 26. Enchirid. c. 68. de fide & operibus c. 14. 15. & 16. & q. 1. ad Dulcitium. Nam

Matt. 3. de fidelibus malis dicitur: *Paleas autem comburet igni inextinguibili.* Et Matt. 25. fidelibus immisericordibus dicitur: *Ite in ignem aeternum.* Et 1. Corinth. 6. scribitur fidelibus à Paulo: *Neque ebriosi, neque auari, neque adulteri, neque molles, neque maledici, regnū Dei possidebunt.* Et similia habentur ad Galat. 5. & ad Ephes. 5.

Fundamentum huius erroris erat locus ille, 1. Cor. 3. *Ipsæ autem saluæ erit quasi per ignem;* Putabant enim illi per fundamentum intelligi fidem Catholicam, per argentum & aurum omnia opera bona, per ligna, fœnum & stipulas, omnia peccata; sed hoc supra sufficienter refutatum est.

Est autem obseruandum, esse aliquos, qui arbitrentur B. Hieronymum in hoc errore fuisse, quia in vltima verba Isaia dicit: *Sicut Diaboli & omnium negatorum atque impiorum, qui dixerūt in corde suo; Non est Deus, credimus aeterna tormēta: sic peccatorum atque impiorum, & tamen Christianorum, quorum opera in igne probanda sunt atque purganda, moderatam arbitramur, & mixtam clementiæ sententiā iudicis.* Item lib. 1. contra Pelagianos: *Si Origenes, inquit, omnes rationabiles creaturas dicit non esse perdendas, quid ad nos? qui & diabolus & satellites eius, omnesque impios dicimus perire perpetuò; Christianos verò si in peccato præueni fuerint, saluandos esse post pœnas.*

Videtur tamen Hieronymus in hoc errore non fuisse, quando quidem in cap. 25. Matth. vbi manifestè agit de damnatione aeterna fidelium peccatorum, ita scribit: *prudens lector attende, quod & supplicia aeterna sint, & vita perpetua metum deinceps non habeat ruinarum.* Et in c. 5. ad Galatas: *Putamus, inquit, nos regnum Dei consequi si à fornicatione, idololatria, veneficijs, immunes simus? Ecce inimicitia, contentio, ira, rixa, dissensio, ebrietas quoque, & cetera, quæ parua arbitramur, excludunt nos à regno Dei.*

In locis ergo citatis in cōtrarium, non vult B. Hieronymus dicere, omnes Christianos saluandos post pœnas, sed nullos saluandos post pœnas, nisi Christianos. Vnde in priore loco dicit quidem Christianos impios saluandos, sed addit cōditionem restringentem, cum dicit: *Quorum opera in igne probanda & purganda sunt;* id est, illi soli Christiani impij saluabuntur, quorum opera mala iam purgata, quoad culpam, purganda erunt quo ad reatum pœnæ. In posteriore loco opponit impijs Christianos, qui in peccato præueniuntur morte, vt indicet se loqui solum de pijs Christianis.

SEPTIMVS error eorum est, qui existimabant, omnes illos saluandos per ignem Purgatorij, qui eleemosynas fecissent, etiam si alioqui in sceleribus perseverassent vsque ad mortem.

Refellit hunc errorem S. Augustinus in Enchir. cap. 75. & 76. & lib. 21. de ciuit. Dei, c. 22. & 27. nam Scriptura manifestissimis verbis multa requirit ad iustificationem impij præter eleemosynam, & Luc. 13. *Si penitentiam non habueritis omnes, similiter peribitis.* 1. Cor. 3. *Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Qualem autem, quæso, charitatem habet, qui Deum offendere non timet, aut postquam eum, offendit, non querit reconciliationem?

At inquiunt, in die iudicij examen fieri videmus solum de eleemosyna, Matth. 25. qui enim fecerunt eleemosynam, mittuntur in regnum, qui non fecerunt mittuntur in Gehennam.

RESPONDEO, Dominum minora potuisse, vt inde colligeremus maiora; qui enim minatur Gehennam ijs, qui non dederunt sua, multò magis puniet eos, qui rapuerunt aliena; & qui promisit re-

gnum ijs, qui fecerunt eleemosynam ex pecunijs suis, multò magis coronabit eos, qui vitam pro fide ponunt. Vide, si placet, plura in disputatione nostra de Eleemosyna.

His ergo erroribus confutatis, manet vltima sententia vera, & Catholica: Purgatorium pro ijs tantum esse, qui cum venialibus culpis moriuntur, de quibus agit 1. Cor. c. 3. Illi enim sunt, qui ædificant super fundamentum ligna & stipulas, & salui erunt quasi per ignem. Et rursus pro illis, qui decedunt cum reatu pœnæ, culpis iam remissis, de quibus agitur Lucæ 12. *Non exies inde, donec reddas nouissimum quadrantem.* & alijs locis supra citatis.

CAPVT II.

In Purgatorio non posse animas mereri vel peccare.

SECVITVX altera quæstio: *An in Purgatorio sit locus merito, & peccatis.* Lutherus enim quando Purgatorium confitebatur, ita confitebatur, vt illud partim cum huius vitæ statu, partim cū inferno confunderet. Dicebat animas Purgatorij posse mereri, quod est vitæ huius, & rursus eas peccare cōtinuò, ac desperare salutem, quæ sunt propria dānatorum. Radix horum fuit, quia existimauit eas animas ad Purgatorium mitti, quæ non sunt perfectæ in charitate; quæ enim nullam habent charitatem mittuntur in gehennam, quæ habent perfectam ascendunt in cœlum. Quia verò imperfecta charitas debet augeri, & non potest augeri sine nouis meritis, ideò merendi statum posuit in Purgatorio; rursus quia perfecta charitas foras mittit timorem, & proinde imperfecta habet admixtum timorem, seruilem scilicet, & hunc timorem Lutherus peccatum esse existimat, inde deduxit animas peccare cōtinuò, quia cōtinuò timent, horrēt, ac refugiunt pœnas, quæ sunt quæ sua sunt, &c. Vide librum Lutheri de Purgatorio, quem Ioannes Eckius refellit.

Et quidem hanc Lutheri sententiā manifestè hæreticam esse, probatur testimonijs Scripturarum & Patrum, PRIMVS locus Eccles. 9. *Mortui nihil nouerunt amplius, nec habent ultra mercedem.* Hieronymus in hunc locum: *Donec viuunt, inquit, homines possunt fieri iusti, post mortem verò nulla datur bonis operis occasio.* Et infra: *Viuentes metu mortis possunt bona opera perpetrare, mortui verò nihil valent ad id adijcere, quod semel secum tulerunt de vita.* Et infra: *Nec iusti quippe possunt agere, nec peccare, nec virtutes adijcere, nec vitia.*

SECVNDVS ibidem, ait Scriptura; *Quodcumque potest agere manus tua, instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia, est apud inferos, quò tu properas.* Non possumus dicere in alia vita nihil agi, aut sciri, cum Luc. 16. de Epulone legamus, eum & vidisse Lazarum in sinu Abraham, & primum pro se, deinde pro fratribus opem Abraham implorauisse; quare loquitur de opere meritatorio, vt exponit Hieronymus. Neque loquitur de inferno inferiore, sed de inferno in genere, vt complectitur omnia loca, ad quæ descendebant omnes homines ante Christi resurrectionem, vt idem Hieronymus exponit.

TERTIVS locus est, Eccles. 11. *Si ceciderit lignum siue ad austrum, siue ad aquilonem, vbicūq; ceciderit, ibi erit.* Hieronymus in hunc locum, & Bernardus ser. 49. ex paruis, exponunt de immutabilitate animæ post hanc vitam, quæ non potest de bona fieri mala, nec bona de mala.

QUARTVS est, Eccles. 14. *Ante obitum tuum operare iustitiam, quia non est apud inferos inuenire cibum.*

QUINTVS est, Eccles. 18. *Ne verearis usque ad mortem iustificari. Quare usque ad mortem, nisi quia post mortem non erit amplius tempus?*

SEXTVS, Ioan. 9. *Veniit nox, in qua nemo potest operari.* Origenes Psal. 36. Chrysostomus, Augustinus, Euthymius, & Theophylactus in hunc locum, Hieronymus in c. 9. Eccl. & Gregor. lib. 4. Dialog. c. 39. exponunt summo consensu per noctem, tempus alterius vite, per operari, facere opera meritoria significari.

SEPTIMVS est, 2. Cor. 5. *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, sicut gessit, siue bonum, siue malum.* Quem locum exponens August. in lib. de prædest. Sanctorum, c. 12. monet propria corporis non vocari opera corporalia, quasi spiritualia iudicanda non sint, sed vocari omnia opera, quæ sicut dum sumus in corpore, quia post hanc vitam non superest tempus operandi, sed præmium aut pœnas recipiendi.

OCTAVVS est, Gal. 6. *Quis seminaverit homo, hæc & metet.* Et infra: *Bonum autem facientes non deficiamus, tempore enim suo metemus non deficientes, ergo dum tempus habemus operemur bonum.* Hieronymus in hunc locum docet, tempus sementis non extendi ultra hanc vitam, serere autem esse bene operari.

NONVS est, Luc. 16. *Redderationem villicationis tuæ, iam enim non poteris amplius villicare, &c.* Exponunt Ambrosius & Theophylactus in hunc locum, Hieronymus q. 6. ad Algasiam, Augustinus lib. 21. de ciuit. Dei, c. 27. & alij omnes, per depositionem à villicatione, mortem, per non posse amplius villicare, non posse amplius mereri & lucrari.

DECIMVS est, Apoc. 10. Angelus habens unum pedem super mare, & alterum super terram, iurat per viuentem in sæcula sæculorum, quia tempus non erit amplius, nimirum bene operandi. Denique Scripturæ hoc passim testantur, & nec vlla syllaba inuenitur pro Lutheri errore.

Probatur SEDVNDO ex Patribus. Cyprianus ser. 4. qui est de mortalitate, ad hoc plurimum prodesse mortem dicit, ut eripiamur à periculis peccandi. Dum enim sumus in hac vita, in stadio pugnamus, pugnae finem obitus affert. quem locum Cypriani adducens August. lib. de prædest. Sanctorum, c. 14. inquit: *His atque huiusmodi. Doctor ille sententiæ in Catholica fidei luce clarissima satis aperteque, testatur usque ad huius corporis depositionem peccandi pericula, tentationesque metuendas, deinceps nulla talia quenkam esse passurum, quod etsi non restaretur, quando de hac re Christianus qualiscunque dubitaret?*

NOTA, Lutherum non posse vocari Christianum qualemcunq; ex sententia Augustini, sed planè Ethnicum, cum de re dubitet, de qua dicit Augustinus, nullum Christianum dubitare posse. Idem Augustinus in Enchir. c. 110. *Quocirca, inquit, hic omne meritum comparatur, quo possit post hanc vitam releuari quisquam vel grauari: nemo autem se speret, quod hic neglexerit, cum obierit apud Deum promereri.*

Chrysostomus homil. 2. de Lazaro multa dicit in hanc sententiam, & hom. 37. in Mat. *Præsens, inquit, hac vita tam rectè, quàm contra tibi viuendi tribuit potestatem; postquam verò diem tuum obieris, iudicium, & pœna consequetur.* Hieronymus in cap. 9. Eccles. *Mortui, inquit, nec iuste possunt agere, nec peccare.* Damascenus lib. 2. de fide Orthodoxa, c. 4. *Quod est Angelis casus, idem hominibus mbrs.*

TERTIO probatur ratione: Nam Lutheri sententia secum ipsa pugnat; dicit enim Lutherus ani-

mas illas debere, & posse mereri, quia imperfectæ sunt in charitate, ut nimirum per noua merita augeatur & perficiatur charitas. Ipse idè dicit animas illas, quia imperfectæ sunt, timere pœnas; & timèdo, peccare, & quia semper timere dum imperfectæ sunt, proinde etiã semper peccare dum imperfectæ sunt.

At ista pugnant inter se; nam qui peccat præsertim mortaliter, non potest mereri dum peccat: Animæ autem illæ semper peccant, dum sunt in Purgatorio, quia semper sunt imperfectæ, ergo nunquam mereri possunt, dum sunt in Purgatorio. Præterea secundo, quia sequitur impossibile esse liberari animas de Purgatorio; nam semper peccabant, dum timebunt; semper timebunt, dum erunt imperfectæ: semper erunt imperfectæ, donec accesserit noua charitas: noua charitas non potest accedere, nisi per merita: non possunt illi mereri, dum peccant, igitur nunquam liberabuntur.

CAPVT III.

Soluuntur obiectiones.

SUPEREST argumenta soluere, argumentum PRIMVM; Animæ quæ in Purgatorio degunt, sunt imperfecte in charitate, igitur proficere debent & mereri ut perficiatur. Quod sint imperfectæ probatur. PRIMO, quia si illæ animæ essent perfectæ, certè non punirentur; quorsum enim puniantur spiritus perfecti? Si dices, ut satisfaciant Deo. Contrà, quia Deo maximè satisfit per charitatem: *Charitas enim operis multitudinem peccatorum, inquit Petrus, 1. Pet. 4.*

SECUNDO, quia si is qui moritur, debitor sit adhuc decem dierum ieiunij, & tamen summè diligat Deum, incredibile est Deum non condonare illi decem illos dies, cum soleat Deus libenter acceptare voluntatem, ubi non inuenit facultatem, ergo si illi non condonatur debitum, signum est non fuisse perfectum in charitate.

TERTIO, quia si essent perfectæ, non timerent pœnas; nam perfecta charitas foras mittit timorè; si non timerent pœnas, non punirentur, quia non est pœna id quod amatur, & libenter recipitur, ergo non essent in Purgatorio nisi essent imperfectæ.

QUARTO, quia nihil esse potest perfectum extra Deum, iuxta illud 1. Cor. 13. *Cum veneris quod perfectum est euacuabitur quod ex parte est;* ergo animæ Purgatorij, quæ beata non sunt, necessariò imperfectæ sunt. Deinde probatur consequentia primi argumenti.

PRIMO, impossibile est in via stare, semper enim oportet progredi, aut regredi, ut Bernardus dicit, animæ autem Purgatorij sunt in via, nondum enim peruenerunt. SECUNDO, *Virtus in infirmitate perficitur, 2. Corin. 12.* & aurum in fornace fit lucidius.

TERTIO, impossibile est creaturam aliquam conseruari, nisi accipiat semper amplius & amplius, donec absorbeat in suum principium, ut patet in fluuijs, qui semper accipiunt nouam aquam donec in mare ingrediantur, vnde conseruatio dici solet continua quædam creatio. QUARTO, charitas post hanc vitam erit maior, ergo augebitur, ergo per merita.

RESPONDEO ad antecedens, animas Purgatorij posse dici imperfectas respectu earum quæ sunt in gloria; & etiam vnam in Purgatorio posse dici imperfectam respectu alterius, siue in Purgatorio, siue in hoc mundo existentis. Tamen absolute omnem animam in Purgatorio existentem esse perfectam in charitate. Nulla est charitas simpliciter

imperfecta; dicitur enim 1. Ioan. 2. *Qui seruat verbum eius, verè in hoc charitas Dei perfecta est.* Sufficit autem quilibet gradus charitatis, vt quis seruet verbum, id est, præcepta Domini.

Ad consequentiam dico, animas Purgatorij, quatenus sint imperfectæ respectu earum, quæ sunt in cælo, debere perfici in charitate, sed illud augmentum non requirere noua merita; nam erit præmium omnium meritum præteriorum. Dupliciter enim augetur charitas, vno modo in genere gratiæ, vt fiat homo aptior ad magis merendum, & hoc augmentum non datur post hanc vitam; altero modo in genere gloriæ, vt remunerentur omnia merita præterita, & hoc fiet in ipsa beatitudine, pars enim præmij erit, vt August. dicit, lib. 2. de correptione & gratia, c. 10. tanta copia charitatis, vt nūquā excidere possit à beatitudine, & à iustitia, qui ea copia caritatis præditus erit.

Ac vt ordine respondeamus ad singula capita huius obiectionis. Ad PRIMVM dico, quanquam potest fieri, vt dolor internus sit tantus, & à tanta charitate procedens, vt plene satisfaciat pro omni reatu, tamen potest etiam fieri, vt non sit tantus dolor, & propterea remaneat aliquid in Purgatorio luendum; non enim repugnat perfectioni charitatis, quæ habetur extra regnum cælorum, reatus pænæ, pro quo satisfaciendum sit. Ad verba B. Petri dico, charitatem operire multitudinem peccatorum, sed non eodem modo quoad culpam, & quoad pœnam; nā culpam totam semper delet per actum suum proprium, pœnam autem tollit non semper totam per actum suum, sed per opera satisfactoria, quæ ipsa caritas imperat.

Ad SECUNDVM dico similiter, si is qui moritur, summo amore doleat de peccatis, posse eum eo modo satisfacere pro omni pœna; si autem non sit tantus dolor debere satisfacere postea in Purgatorio. Neque obstat, quod ille cuperet ieiunare, si superesset vita, & Deus acceptat voluntatem vbi non inuenit facultatem; nam in isto inuenitur facultas satisfaciendi, si non ieiunando, certe patiendo in Purgatorio.

Ad TERTIVM dico, animam Purgatorij non timere, sed pati re ipsa pœnas; timor enim est futurorum, non præsentium; dico præterea, non repugnare perfectæ charitati timorem pænæ, alioqui Christus qui timuit pœnas, & ex eo timore sanguine sudauit, Luc. 22. non fuisset perfectus in charitate. Quod autem Ioannes dicit: *Perfecta charitas foras mittit timorem,* non intelligitur de timore pænæ, sed de timore culpæ, præcipue propter pœnā: qui enim perfecte diligit, metuit offendere Deum, præcipue propter ipsum Deum, non propter pœnā, quæ sequitur offendentes Deum: atque ita perfecta charitas libera est ab illo metu seruili, quo quis non audet peccare, ne damnetur, peccaturus si non timeret damnari.

Ad QUARTVM dico, extra Deum non posse inueniri aliquid ita perfectum, quod non debeat dici imperfectum respectu perfectionis gloriæ: tamen illud erit simpliciter perfectum. vnde Paulus Philip. 3. dicit: *Non quod iam perfectus sim: sequor autem si quomodo apprehendam.* Et infra: *Quicumque ergo perfecti sumus, vbi se perfectum dicit absolute, & tamen imperfectum, comparatione facta ad beatos.*

Iam ad PRIMVM in confirmationem consequentiam, dico animas Purgatorij non esse in via, sed in termino, quantum ad gratiæ augmentum: qui enim ad urbem aliquam tendit, & peruenit ad eius portas nocturno tempore, dicitur iam peruenisse, & totam viam confecisse, licet portas inueniat clausas, & non possit ingredi, donec Sol oriatur. Præterea quod Bernardus ait: *In via Dei non progredi esse retrogredi,* non debet accipi mathematicè, sed morali-

ter: non vult dicere in quolibet opere nos mereri augmentum gratiæ, aut perdere aliquid gratiæ, sed eos qui non dant operam, vt proficiant, facile impelli posse à diabolo & mundo ad casum, &c.

Ad SECUNDVM dico, in primis Paulum ad litteram loqui de virtute Dei, quæ dicitur perfici in infirmitate, quia tunc magis apparet Dei potentia, quod plura ei resistunt: habetur enim in Græco *ὁ δυνάμεις μου*, id est, virtus mea. Dico præterea, virtutem etiam nostram perfici in tribulationibus, sed in hac vita tantum quoad verum augmentum virtutis, quia in hac vita tantum est locus merendi: at in futura dici posse perfici in Purgatorio, non quod ei aliquid addatur, sed quod auferatur rubigo peccatorum, quomodo aurum in fornace fit lucidius, non quia illi aliquid additur, sed quia separatur à terra, & plumbo, & similibus.

Ad TERTIVM dico, falsissimum esse illud principium Lutheri in rebus permanentibus solumque habere locum in successiuis, alioqui res permanentes nunquam essent eadem, & sic Deus nunc non puniret in inferno Iudam illum qui peccauit, sed alium quem postea creauit, nec remuneraret Petrum, qui meruit, sed alium quendam postea creatum. Quod autem dicitur, conservationem esse continuam creationem, est verum, sed intelligitur creati illum idem, non augeri vel fieri aliud nouum.

Ad QUARTVM iam esse responsum.

SECUNDVM argumentum Lutheri: Animæ in Purgatorio continuo peccant, ergo sunt in statu merendi, & demerendi. Probat antecedens: Animæ illæ horrent pœnas, ac refugiunt, & requiem quarunt, ergo peccant. antecedens probat, tum quia alioqui non punirentur, pœna enim inuoluntaria esse debet, & amara, tum etiā, quia non deberemus precari illis requiem, & liberationem à Purgatorio, si amarent ipsæ eas pœnas.

Probat deinde consequentiam. PRIMO, quia verè amanti omnes pœnæ dulcescunt, ergo animæ illæ dum refugiunt pœnas non perfecte amant, proinde peccant. SECUNDO, quia dum refugiunt pœnas, quarunt quæ sua sunt, non honorè Dei. TERTIO, quia Deum amant amore concupiscentiæ, dum capiunt ab eo liberari. QUARTO, quia Christus dicit, qui non accipit crucem suam, non est me dignus, id est, qui non accipit sponte & libenter. At crux animarum Purgatorium est; peccant igitur dum eam crucem refugiunt.

RESPONDEO, animas in Purgatorio horrere ac refugere pœnas, & requiem querere, quatenus eas considerant vt malas, & naturæ contrarias, & tamen simul eas libenter admittere, & tolerare, quatenus considerant vt instrumenta, per quæ purgantur; quomodo ægrotus horret medicinam amarā, & tamen libenter sumit, quia per eam curari sperat, neque in hoc vllum peccatum esse potest. Nam Dominus qui peccare non potuit, horruit tamen pœnas, & dixit: *Pater transfer calicem hunc à me.* Matth. 26. & David clamat: *Quoniam tribulor, velociter exaudi me.* Psal. 68. Et de Petro Christus ait, Ioan. vlt. *Cum senueris alius cinget te, & ducet quod tu non vis.*

Denique S. Cyprianus ait li. de mortalitate: *Quis non tristitia carere optet? quis non ad lætitiā venire festinet?* Et B. August. lib. 10. Confessionum, c. 28. de pœnis loquens: *Tolerare eas iubet non amare, nemo autem quod tolerat amat, quamuis tolerare amat.*

Ad PRIMVM ergo, quo probatur consequentia, dico, verè amanti non sic dulcescere pœnas, vt eas non sentiat, sed sic, vt licet amaras, toleret tamen alacriter propter amatum, vt patet tū ex dictis, tum

ex verbis S. Eleazari 2. Mach. 6. *Tu scis, inquit, Domine, quia cum à morte possem liberari, duros corporis sustineo labores; secundum animum verò propter timorem tuum libenter hæc patior.* Et hic fuit communis affectus martyrum, qui reuera sentiebant acerbissimos dolores, & tamen libenter eos ferebāt, licet quibusdam Deus priuilegio quodam sensum doloris abstulerit per affluentiam consolationis, vt scribit Rufinus lib. 10. hist. c. 36. de Theodoro.

Ad SECUNDVM dico, eas non querere quæ sua sunt, sed honorem Dei; cupiunt enim citò liberari, vt possint magis, & melius Deum laudare.

Ad TERTIVM dico, eas amare Deum amore amicitia, quia bonum suum referunt in Deum.

Ad QUARTVM dico, eas accipere crucem suam, quia libenter patiuntur, nec petunt liberari, nisi secundum Dei voluntatem, & per media, quæ Deus instituit, & certè si essent vera quæ dicit Lutherus, id est, animæ illæ si quærerent quæ sua sunt, & amarent Deum amore concupiscentiæ, nec vellent accipere crucem, non iam imperfectam charitatem, sed nullam haberent, & non in Purgatorio, sed in inferno essent.

Argumentum TERTIVM quorundam Catholicorum. Animæ Purgatorij habent omnia necessaria ad meritum; nam habent gratiam, fidem, spem, charitatem, & liberum arbitrium, saltem quoad exercitium; cur igitur non merentur? Deinde beati mereri possunt, vt patet de Christo qui semper fuit beatus, & tamen merebatur, ergo multò magis animæ Purgatorij mereri poterunt. Item diues in inferno orauit pro se, & suis Lucæ 16. ergo etiam animæ Purgatorij orare possunt, at ista oratio procedit sine dubio ex charitate, meretur igitur exaudiri. Denique idem confirmant auctoritate S. Thomæ, qui in 4. dist. 21. quæst. 1. art. 3. ad 4. dicit, post hanc vitam non posse reperiri meritum respectu præmij essentialis, sed tantum respectu accidentalis.

RESPONDEO ad argumentum, deesse ad meritum animæ Purgatorij statum viæ; Deus enim vt ex Scripturis manifestè probatur, solum pro tempore huius vitæ constituit acceptare bona opera ad meritum, vel demeritum. Post hanc vitam verò bona opera erunt effectus gloriæ, & mala effectus damnationis.

Ad PRIMAM confirmationem dico, Christum simul fuisse comprehensorem, & viatorem, & idè quæ parte viator erat, mereri poterat, vnde post mortem suam, quia desijt esse viator, nihil amplius meruit.

Ad SECUNDAM dico, si animæ Purgatorij orent pro se vel nobis, de quo inferiùs in quæstione de suffragijs differemus, non mereri, sed solum impetrare ex meritis præteritis, quomodo nunc sancti orando pro nobis impetrant, licet non mereantur.

Ad TERTIAM confirmationem dico, S. Thomam mutasse sententiam; nam in q. 7. de malo, art. 11. disertè docet; in Purgatorio nullum posse esse meritum nec essentialis, nec accidentalis præmij; quod idem docent Bonauentura, Scotus, Durandus, & alij. fortasse etiam B. Thomas in 4. nomine meriti non propriè vti voluit, sed impropiè; vocauit enim actum dilectionis in Purgatorio meritorium remissionis culpæ venialis, quia est remissorius, licet non per modum meriti propriè dicti, sed per modum contrarij tollentis suum contrarium.

CAPVT IV.

Animas in Purgatorio certas esse de sua aeterna salute.

TERTIA quæstio nunc tractanda est. *Sintne in Purgatorio animæ certæ de sua salute, an incertæ.*

A Lutherus art. 38. docet, non esse certas. Idem docent quidam Catholici, qui existimant varias esse in Purgatorio pœnas, & vnã esse omnium maximam, incertitudinem salutis, quæ dicunt quosdam solum animas multari, quæ licet reuera certò saluandæ sint, tamen ipsas hoc ignorare. ita videtur sentire Dionysius Carthusianus ob quosdam visiones, quas ipse refert libro de quatuor nouissimis. art. 47. Idem docet Michael Baij libro secundo de merit. operum, cap. octauo. vbi probare volens peccatum veniale mereri ex natura sua mortem æternam, adducit in argumētum, quia alioqui sequeretur animas in Purgatorio certas esse de sua salute, quod absurdum ei esse videtur.

B Denique idem videtur deduci ex sententia Gerlonis lectione prima de vita spirituali, & Ioannes Roffensis contra art. 32. Lutheri, qui admittunt, veniale peccatum non esse tale, nisi ex misericordia Dei, ac proinde iustè posse puniri in æternum, si Deus velit. Hinc enim sequitur, animas, quæ habent venialia peccata, non posse certò scire an non punientur in æternum, quanquam Roffensis in articul. 38. Lutheri contendit, animas Purgatorij esse certas de sua salute, quod non video quomodo cohæreat cum priore sententia.

At communis Theologorum sententia est, omnes animas quæ in Purgatorio sunt, habere certitudinem suæ salutis. Vt autem intelligatur quantam habeant certitudinem, notandum est, tres esse gradus certitudinis.

C PRIMVS est ille, qui excludit omnem spem, & omnem timorem, & talis est beatorum, quibus beatitudo non est futura, sed præsens.

SECUNDVS est ille, qui excludit omnem timorem, sed non omnem spem, & talis est in Purgatorio, nam beatitudo est illis futura non præsens, & idè non tollit expectationem; & rursus est ardua, quia per pœnas ad eam peruenient, & idè illorum expectatio potest vocari spes, tamen non est contingens, sed necessaria, quia non possunt amplius ab ea excidere, & idè tollit omnem timorem.

D TERTIVS est ille, qui neque spem, neque timorem excludit, & dici potest cõiecturalis certitudinis gradus, & talis est noster; nobis enim beatitudo est bonum futurum non præsens, arduum non facilè, contingens non necessarium vel impossibile, & idè propriissimè speramus, & timemus, sumus enim adhuc in prælio, in stadio, in agone.

Nunc ostendamus rem ita esse; Si animæ non haberent certitudinem salutis, id necessariò fieret propter vnã ex quatuor causis, vel quia adhuc possunt mereri, & demereri, vel quia nondum sunt iudicata, vel quia ignorant sententiam iudicis, licet lata sit, vel quia propter magnitudinem dolorum ita absorbetur, & obscuratur earum iudicium, vt nō possint cogitare, & videre hanc certitudinem: sed nihil horum habet locum; non primum, vt patuit; non secundum, quia licet iudicium vniuersale nondum sit factum, tamen præter illud est particulare, quo iudicantur animæ statim à morte, vt Theologi in quartum dist. 47. & B. Thomas 3. par. q. 59. art. 5. docent.

E Adduci solent ad hoc iudiciū particulare probandum, loca duo; Vnus ex illo Ioan. 5. *Pater omne iudicium dedit filio, cum enim dicit, omne iudicium, videtur plura iudicia significare, vnum videlicet particulare, & aliud vniuersale.* Alter ex illo Heb. 9. *Statutum est hominibus semel mori, & post hoc iudiciū.* Sed illa loca non concludunt, vterque enim potest intelligi de iudicio vniuersali; nam Ioan. 5. illud (*omne*) nō necessariò refertur ad duo iudicia, particulare, & ge-

erale, sed ad varios homines iudicandos, & ad varia opera, de quibus iudicandum erit, certè August. exponit de ultimo iudicio. Alterius autem loci ex c. 9. ad Heb. sensus est, cum fuerint mortui omnes homines, tunc fiet iudicium, vt Oecumenius exponit.

Efficaciter tamen probatur iudicium particulare ex illis verbis Eccl. 11. *Facile est coram Deo in die obitus retribuere unicuique secundum vias suas.* Item: *In fine hominis denudatio operum illius.* Et præterea idem colligitur euidenter ex alia veritate, nam de fide est, mox à morte impios descendere ad æterna supplicia, vt patet Luc. 16. de diuite, & iustos ad æterna gaudia, vt patet Luc. 23. de latrone: *Hodie mecum eris in Paradiso.* At non est vlllo modo credibile prius distribui pœnas, & præmia, quàm fiat iudicium.

Deinde Patres idè docent. Cyrianus sermone de mortalitate, *Gratulari, inquit, oportet, & temporis minus amplecti, quòd dū nostram fidem firmiter promittimus, & labore tolerato ad Christum per angustam Christi viam pergimus, premium vite & fidei ipso iudicæte capiamus.* Chrysostomus hom. 37. in Matt. *Postquã, inquit, diem obieris, iudicium, & pœna consequetur. In inferno enim, Psalmista dicit, quis cõstebitur tibi?* Vbi etiam si non additur statim, tamen necessariò subintelligitur. Nam refellit Chrysostomus illorum errorem, qui putabant Christum post mortem prædicaturum, & ad pœnitentiam adducturum defunctos.

Vtitur autem hoc argumento; Post mortem sequitur iudicium, & post iudicium pœna inferni, in inferno autem nemo potest confiteri Domino: igitur post mortem non est locus pœnitentiæ; quod si Chrysostomus non vellet dicere, statim à morte impios iudicari, & trudi in infernum, sed differri hæc omnia in diem nouissimum, nihil valeret argumentum eius. Responderetur enim, hoc medio tempore prædicari posse defunctis, dum iudicium vniuersale differtur. Augustinus lib. 2. de origine animæ, cap. 4. *Fam illud, inquit, rectissime, & valde salubriter credit, iudicari animas cum de corporibus exierunt, antequam veniant ad illud iudicium, quò eis oportet iam redditis corporibus iudicari.*

His accedant exempla eorum, qui se iudicatos testati sunt. Scribit B. Gregorius li. 4. Dialogorum, c. 36. de quodam Stephano, qui cum esset mortuus, & iudici oblatu, audiuit iudicem dicentem, nò huic, sed Stephanum Ferrarium vocari iussi, atque ita ille reuixit, & simul Stephanus Ferrarius, qui in vicinia morabatur, obiit, cui simile narrat S. August. lib. de cura pro mortuis, c. 12. de quodam Curma. Addit autem Gregorius hæc non fieri vero errore, sed vt per istum quasi errorem, qui mortuus fuerat, reuiuisceret, & narraret viuentibus tormenta, & iudicium quod manet impios post hanc vitam. Ibidem cap. 38. narrat exemplum de quodam Chrisorio, qui in articulo mortis positus, adhuc viuens vidit sententiam suæ damnationis.

Duo similia narrat Bedalib. 5. hist. cap. 14. & 15. de duobus, qui desperantes mortui sunt, quia iam viderant iudicium suum peractum, & sententiam latam. Simile narrat Ioannes Climacus in sua scala, gra. 7. de quodam eremita, qui in articulo mortis audiebatur quasi in iudicio positus respondere accusationibus, & interdum dicere, Falsum est, non feci, interdum, Feci, sed pœnitentiam egi: interdum, Verum dicitis, nec habeo quod respondeam.

Denique exstat memorabile exemplum in vita S. Brunonis, de quodam Parisiensi Doctore, qui in ipsa Ecclesia, dum exequiæ fieret, sublato capite ex feretro clamauit; Iusto Dei iudicio accusatus sum: & sequenti die iterum clamauit, Iusto Dei iudicio iudi-

sum: & tertio die, Iusto Dei iudicio damnatus sum. Est autem notandum circa hæc exempla, tam iudicium illorum, quod ante mortem peractum est, quàm istius Parisiensis, quod in triduum post mortem dilatum fuit, pertinere ad particularem quandam, & extraordinariam prouidentiam, qua Deus vtitur ad nos siue instruendos, siue terrendos, alioqui regulariter credendum est iudicium fieri statim à morte; nam ordinariè tempus pœnitentiæ vtile durat vsque ad extremum spiritum, vt aperte docet Leo epist. 90. ad Rusticum; nec est ratio cur post mortem retardetur iudicium, cum Deus non egeat testibus, nec allegationibus, sed in instanti possit iudicare. Dici posset etiã, & fortasse probabilius, in exemplis à Beda allatis, iudicium ante mortem non peractum, sed præostensum tantum fuisse; in exemplo autem illius Doctoris Parisiensis, iudicium non dilatum in alterum diem, sed solum altero die manifestatum.

Est etiam obseruandum; non posse certò definiri, an animæ deferantur ad iudicem, an ibi iudicentur vbi corpus relinquunt, & similiter an iudicentur immediatè à Christo in forma humana sententiã proferente, an solum diuina virtute, quæ vbique præsens est, an verò per angelos sententiã manifestetur. Quod enim Scripturæ passim dicunt, Christum hominem esse iudicem viuorum & mortuorum, intelligunt de nouissimo generali iudicio, nam etiam ante Christi incarnationem iudicium particulare exercebatur, vnde non solum non est certum, sed nec admodum probabile, quod Innocentius III. affirmat l. 2. c. vlt. de contemptu mundi, Christum in forma crucifixi apparere omnibus morientibus, tam bonis quàm malis.

Quantum ad TERTIUM, quòd sententiã iudicis lateat animas quæ iudicantur, & falsum est, & impertinens; falsum quidem, quia iudiciũ particulare præcipuè fit ad hoc, vt innotescat sententiã ei qui iudicatur; nam propter alios erit generale iudiciũ; propter Deum non est necessarium iudiciũ, ipse enim omnia nouit, ergo solũ fit, vt innotescat ipsi animæ, quæ iudicatur, & idè colligitur ex visionibus supra citatis. Est etiam impertinens, nã etiam si non eis innotesceret sententiã iudicis, tamen faciliè possent per se cognoscere, qualis sit, ab effectu, quia videbunt se statim in inferno, aut in cælo, aut in Purgatorio.

At poterunt, inquires, dubitare, an sint in inferno, aut in purgatorio. Nò ita est; nã in inferno blasphematur Deus; in purgatorio laudatur; in inferno non est fides infusa, neque vlla spes, aut charitas Dei: in purgatorio hæc omnia reperiuntur; ergo anima, quæ videbit se sperare in Deo, laudare, & diligere Deum, euidenter cognoscat, se in inferno non esse.

At poterit, inquit, metuere, ne in inferno mittatur, licet ibi adhuc non sit: sed neque hoc dici potest, nam eadem fides manet in illa, quàm hinc habuit; hinc autem credidit secundum clarissima Scripturarum testimonia, post mortem non posse fieri vlllos de bonis malos, nec de malis bonos, & nullum nisi malum in infernum esse mittendum; cum ergo videat, se diligere Deum, & proinde se esse bonam, non metuet damnationem.

Dices; Nos hinc videmus, nos diligere Deum, & tamen non sumus certi, an simus iusti, ergo etiam animæ illæ non certò colligent ex dilectione sua iustitiam suam.

RESPONDEO; Nos non videmus habitum charitatis infusum, quo iustificamur, sed ex cõiecturis fallibilibus colligimus, eum in nobis esse, at animæ separata sicut seipsas perspicuè intuentur, nec enim pendunt ibi à phantasmatis, ita etiam vident omnia,

quæ in se habent, ac proinde vident, an habeant verum habitum charitatis, an non; præterea sciunt, animas esse immobiles tam in bono, quam in malo, ergo etiam si non viderent habitum suum infusum charitatis, tamen scirent, nunquam se Deum blasphematurus, nec odio habituras, ac proinde nunquam in infernum mittendas. Denique ex fide nouerunt animas impiorum mox à morte corporis detrudi in infernum, nec differri ulterius eorum supplicia, id enim omnes Catholici credunt ex cap. 16. Lucæ, ergo animæ, quæ se vident extra infernum, credunt firmiter, se in eum nunquam mittendas.

Quantum ad **QUARTUM**, quod animæ illæ propter nimios dolores impediuntur à cognitione sui status, & proinde putent, se esse in inferno, & in quadam turbatione & desperatione vt Lutherus dicit, falsissimum est. Nam **PRIMUM**, anima diuitis in inferno, Lucæ 16. non impediatur à cognitione sui status, quantum minùs ergo impediuntur animæ, quæ sunt in Purgatorio.

SECUNDUM, quod in hoc mundo impediuntur homines à recto iudicio ex intensione dolorum, pronenit ex læsione organi corporis, at ibi est pura mens spiritalis, & incorruptibilis.

TERTIUM, quia Ecclesia in canone Missæ dicit, *Memento Domine famulorum, famularumque tuarum, quæ nos præcesserunt cum signo fidei, & dormiunt in somno pacis.* Vbi Ecclesia orat pro animabus Purgatorij; nam subdit, *Ipsis Domine, & omnibus in Christo quiescentibus locum refrigerij, lucis, & pacis, vt indulgeas deprecamur.* At certè quæ dormire dicuntur in somno pacis, non sunt anxie, nec desperant, sed potiùs habent admixtam cum summis cruciatibus incredibilem consolationem propter certam spem salutis.

QUARTUM, quia si crederent se damnatas, non peterent suffragia viuorum, nec dicerent, se breui liberandas si pro eis oretur, vt patet apud Gregor. lib. 4. Dialog. c. 40. & exemplis allatis in 1. quæst.

CAPVT V.

Soluuntur obiectiones.

OBIECIUNT primò testimonia quædam Scripturarum, quibus vtitur Ecclesia in officio defunctorum, dum pro animabus, quæ degunt in Purgatorio, orare cupit. Psal. 6. *Anima mea turbata est valde.* Et ibidem. *Sana animam meam, quoniam cõturbata sunt ossa mea.* Et Psal. 114. *Circumdederunt me dolores mortis, & pericula inferni inuenerunt me.* Certè ista tanta perturbatio & anxietas non potest nasci ex solis pœnis, sed ex incertitudine, & metu æternæ damnationis; nam si animæ illæ perfectæ essent in charitate, & certæ essent de sua salute, non ita timerent, cum scriptum sit Prou. 12. Non contristabit iustum quidquid acciderit ei.

RESPONDEO, stultum esse, ex eo quod Ecclesia vtitur aliquo Psalmo in officio defunctorum, velle omnia verba eius Psalmi intelligere ad litteram de defunctis; quomodo enim intelligemus de defunctis illa verba eiusdem 6. Psalmi. *Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo?* Itaque Ecclesia propter vnam aut alteram sententiam, quæ ad rem præsentem facit, totum aliquem locum Scripturæ legere solet, etiam si maior pars illius loci ad rem præsentem non faciat. Sic in dedicatione Ecclesiæ legitur Euangelium de Zachæo, quia vltima verba: *Hodie salus huic domui facta est;* cõtueniunt aliquo modo dedicationi, & consecrationi Ecclesiæ. sic in assumptione B. Virginis legitur Euangelium de Martha, & Magdalena propter illa verba: *Maria optimam*

A *partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* Sic denique (vt omittam cætera) in officio defunctorum propter illa verba Psal. 6. *Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum.* Et propter illa Psal. 114. *Placebo domino in regione viuorum,* leguntur integri illi Psalmi.

B Adde, quod falsum etiam est, quod in argumento assumitur, turbationem, & tristitiam non nasci ex dolore, sed ex incertitudine, aut desperatione salutis; nam Dominus ipse Ioan. 12. ca. de se ait: *Nunc anima mea turbata est.* Et Matt. 26. cœpit cõtristari & mestus esse; & tamen nec incertitudo, nec desperatio in Dominum cadere poterat. locus autem Prouerborum non debet accipi de quauis tristitia, sed de tristitia deiciente, ac deprimente, quæ mortem operatur, quam B. Paulus 2. Corinth. 7. vocat. tristitiam huius sæculi.

Altera obiectio sumitur ex illa oratione, quæ post Euangelium in Missa de mortuis recitatur. *Libera Domine animas omnium fidelium defunctorum de pœnis inferni, & de profundo lacu, libera eas de ore leonis, ne absorbeant eas tartarus, ne cadant in obscurum, &c.*

RESPONDENT aliqui, Ecclesiæ orare pro agonizantibus, ne damnentur ad inferos, sed repugnat illud; Libera animas omnium fidelium defunctorum, non enim agonizantes dicuntur animæ defunctorum. Deinde vsus Ecclesiæ habet, vt hæc oratio dicatur etiam in anniuersarijs defunctorum pro ijs animabus, quæ ante multos annos migrarunt à corpore. **C** Alij dicunt, hanc orationem fundi pro ijs, qui sunt in Gehenna, quas interdum liberari cõtigit, vt fertur de Traiano: sed, vt omittam improbabilem esse illam Traiani historiam, qui in Gehenna sunt, iam ceciderunt in obscurum, atque absorpti sunt à tartaro. quid igitur pro illis Ecclesia orat, ne cadant in obscurum, neve absorbeantur à tartaro? Deinde Ecclesia pro fidelibus tantum orat: *Libera, inquit, animas fidelium defunctorum.* Non autem sunt fideles, qui damnati sunt ad inferos.

Duæ igitur solutiones alia dari possunt. Vna est, quod Ecclesia orat pro animabus, quæ in Purgatorio degunt, ne damnentur ad pœnas Gehennæ sempiternas, non quidem quod certum non sit, eas nos damnandas ad eas pœnas, sed quia vult Deus, nos orare etiam pro ijs rebus, quas certò accepturi sumus.

Sed aduersus hanc responsionem obijci potest, quia etsi Ecclesia interdum oret pro ijs rebus, quas certò est acceptura, non tamen orat pro ijs rebus quas iam accepit: porro iam accepit, ne animæ illæ damnentur, cum certam sententiam illæ habuerint, & securissimæ sint, deinde mens fidelium, qui pro defunctis orant vel orari cupiunt, certè eò fertur, vt animas illas inuent, & expediant à præsentibus pœnis Purgatorij.

E Verùm istæ obiectiones facillè diluuntur; nam etsi animæ Purgatorij iam acceperint primam sententiam in iudicio particulari, eaque sententia liberæ sint à Gehenna, tamen adhuc superest iudicium generale, in quo secundam sententiam accepturæ sunt. Quocirca Ecclesia orans, ne in iudicio extremo animæ illæ cadant in obscurum, neve absorbeantur à tartaro, non orat pro ea re, quam accepit, sed pro ea, quam acceptura est.

Ad illud verò de intentione fidelium, respondeo, etiam illi intentioni satisfieri; nam in illa oratione vtrunque petitur, nimirum, vt liberentur animæ illæ de pœnis inferni, id est, Purgatorij, quas in præsentem patiuntur, & postea liberentur à sententia damnationis in extremo iudicio ferenda.

Altera solutio est, quod Ecclesia verè orat quantum ad intentionem suam, vt animæ liberentur à pœ-

nis Purgatorij, tamen vtitur eo modo loquēdi, quasi animæ tunc migrarent a corpore, & in periculo essent æternæ salutis, quia commemorat, & repræsentat diem depositionis siue obitus; vt enim in celebratibus festorum Incarnationis, Natalis, Apparitionis, Passionis, Resurrectionis, & Ascensionis Domini Ecclesia ita orat, ac si tunc deberet Christus, vel incarnari, vel nasci, &c. quia repræsentat illa mysteria vt præsentia, & tamen non intendit ad litteram precari, vt verbum carnem assumat, aut nascatur de virgine, &c. sed vt nobis applicetur fructus eorum mysteriorum: ita quoque in sacrificio pro defunctis, quia commemoratur dies obitus illorum, Ecclesia ita pro illis orat, ac si tunc morerentur: & tamen intendit orare, vt liberentur ab inferno eo modo, quo liberari possunt, id est, vt non detineantur diutius in illis pœnis, vel vt refrigerium aliquod doloribus misceatur. Denique quomodo non est absurdum, nunc post mille & sexcentos annos in aduentu Domini dicere: *orate cœli desuper, & nubes pluāt iustum, aperiatur terra, & germinet saluatorem.* & alia multa id genus, ita non est absurdum pro defunctis dicere: *Libera eas de ore leonis, ne cadant in obscurum, &c.*

CAPVT VI.

De loco Purgatorij.

SEQVITVR quæstio quarta: *Vbi sit Purgatorium?* De qua quæstione nihil Ecclesia definiuit; sunt autem multæ opiniones.

PRIMA quorundam qui putant ibi animas purgari, vbi peccauerūt, id est, varijs in locis, & quidem quod varijs in locis animæ purgantur, satis probabiliter colligitur ex Gregorio li. 4. Dialogorum, c. 40. & c. 55. qui refert animam Paschafij, & cuiusdam alterius in balneis quibusdam purgatas. Nec non ex epist. Petri Damiani de miraculis sui temporis, vbi describit visionem de purgatione animæ S. Seuerini in quodam flumine. At quod omnes ibi puniantur, vbi peccauerunt, non est probabile; nam contingit aliquem in multis locis peccasse, nec est verisimile in omnibus illis purgandum. Præterea visiones prædictæ contrarium ostendunt; nam Paschafius Diaconus peccauerat Romæ in electione Pontificis, purgabatur autem in thermis Puteolanis, & S. Seuerinus peccauerat in Palatio Imperatoris, & purgabatur in flumine.

SECVNDATA opinio, loca animarum non esse corporalia. ita Augustinus lib. 12. de Gen. cap. 33. sed retractauit lib. 2. retract. cap. 24.

TERTIA, loca pœnalia animarum esse hunc mundum, in quo animæ manent in corpore tanquam in carcere. Hanc refert, & refellit Irenæus in finel. 5. nam Scriptura dicit, animas post hanc vitam descendere in infernum, vt patet Luc. 16. & alibi.

QUARTA, infernū & purgatorium animæ, nihil esse aliud præter conscientia accusantem & punientem peccata. ita Philo in libro de congressu querendæ eruditionis gratia, & Origenes, vt refert Hieronymus in epist. ad Auitum. Hæc refellitur; nam si ista opinio esset vera, non minus essemus nunc in inferno vel purgatorio, quam post mortem.

QUINTA est, infernum, & proinde purgatorium (sunt enim loca vicina) fore in valle Iosaphat. ita refert Chrysofomus sensisse veteres aliquos hom. de præmijs beatorum, tomo 3. similem sententiam refert Gregorius l. 4. Dialogorū, c. 42. fortè argumentum istorum fuit, quia Christus passim infernum vo-

cat Gehennam, Gehenna autem est vallis quædam adeo coniuncta cum valle Iosaphat, vt pars eius esse videatur, de quo nomine infra dicemus.

SEXTA opinio est, infernum esse statum animæ extra corpus; nam dum est in corpore in luce versatur. vt ex operibus apparet: cum de corpore exit, nihil amplius videre potest nisi beata sit, & istæ sunt tenebræ exteriores, ita refert Theophylact⁹ in c. 16. Luc.

SEPTIMA est, locum pœnalem animarū non esse terram, sed aërem istum caliginosum vbi Dæmones versantur. ita Gregorius Nyssenus in lib. de anima, & resurrectione, & Chrysofomus homilia de præmijs beatorū, & Auctor operis imperfecti in Matt. hom. 53. cui sententiæ fauet historia S. Fursæi apud Bedam lib. 3. historiæ Anglorum, cap. 19. illo enim defuncto cum ab Angelis in cœlum deduceretur, ostensi sunt maximi ignes supra aërem, qui seruabatur (vt Angelus dicebat) ad mūdi conflagrationem, & interim examinabantur ibi hominum opera.

OCTAVA est communis Scholasticorum, Purgatorium esse intra viscera terræ, inferno ipsi vicinum. Constituunt enim scholastici communi cōsensu intra terram quatuor sinus, siue vnum in quatuor partes diuisum, vnum pro damnatis, alterū pro purgandis, tertium pro infantibus sine Baptismo abeuntibus, quartum pro iustis, qui moriebatur ante Christi passionem, qui nūc vacuus remanet: quorum sufficientia sumitur penes genera pœnarum, sunt enim hæc omnia loca pœnalia; omnis autem pœna, aut est tantum damni, aut etiam sensus; & rursus aut æterna, aut temporalis: pro pœna ergo solius damni æterna, est limbus puerorum; pro pœna solius dāni temporalis, erat limbus Patrum; pro pœna damni, & sensus æterna, est infernus; pro pœna damni & sensus temporalis, est Purgatorium.

Quia verò hæc omnia fabulas esse Calvinus dicit li. 2. Instit. c. 16. §. 9. & similiter discipulus eius Beza in c. 2. Actor. & Magister eius Bucerus in c. 27. Matt. de singulis probandum est. Ac PRIMVM, quod intra viscera terræ sit locus aliquis animarū, qui generali vocabulo vocatur infernus, demonstratum est à nobis lib. 4. de Christo, cap. 9. inde petat Lector si velit plenè cognoscere, quæ ad hunc locum pertinent.

Porro ad argumenta, quæ tunc attulimus, accedat variæ eruptiones ignis, quæ in terra apparent, quas non temerè B. Gregorius putat esse indicia quædam inferni, intra viscera terræ existentis, lib. 4. Dialogorum, c. 35. nam in eodem lib. c. 30. scribit se certa relatione cognouisse, eadem ipsa hora, qua obiit Rex Theodoricus Arianus, visam fuisse animam eius iactari in foueam Vulcani, quæ est in Sicilia, & Laurentius Surius in historia anni MDXXXVII. scribit circa montem Heelam in insulâ Islandiæ, vnde erumpunt flammæ, & audiuntur quædam quasi tonitrua horribilia, sæpe apparere animas, quæ dicant se mitti ad illum montem. Hæc de infernis in genere.

Nunc de singulis locis. Ac primū quod infernus damnatorum sit in profundissimis terræ partibus, probatur PRIMO, quia intra viscera terræ est infernus, vt iam probauimus, sed Lucæ 16. anima diuitis Epulonis dicitur fuisse in inferno, & non solum in inferno, sed etiam in loco profundissimo, quandoquidem vt videret Lazarum, qui etiam tunc erat in locis subterraneis, sursum versus aspicere debuit. Præterea ratio ipsa dicta vt si locus beatorum est in summo cœlo, locus damnatorū sit in loco remotissimo à cœlo, nihil autem remotius centro terræ.

Deinde, quod Purgatorium sit etiam sub terrâ, & inferno damnatorum vicinum, probatur PRIMO ex illis verbis Act. 2. *Solutis doloribus inferni*, quæ intel-

liguntur ab Augustino epist. 99. de pœnis Purgatorij, vnde etiam Ecclesia in Missa de defunctis dicit: *Libera animas defunctorum de pœnis inferni, & de profundo lacu.* SECUNDO, id confirmatur ex visione, quam refert Beda lib. 5. c. 13. historiarum, vbi aperte visum est Purgatorium inferno damnatorum contiguum. Denique, Theologi ferè omnes docent eodem in loco esse, & eodem igne torqueri damnatos, & animas Purgatorij.

Quòd autem limbus puerorum sit in inferno, probatur, nam Concilium Florentinum sessione vltima discretè definit tam eos, qui moriuntur cum peccato mortali, quam eos, qui cū solo originali, mox in infernum descendere, pœnis tamè disparibus puniendos, & B. Augustinus lib. 1. de Baptismo paruulorū, c. 28. & lib. 5. Hypognostici dicit, fidem Catholicam non nosse nisi duo loca, vbi homines sint futuri perpetuò; cœlum beatorum, & infernum damnatorum. Est tamè communis opinio Scholasticorū, limbum puerorum esse in loco infernaliore, quam sit Purgatorium, ita vt ad eum ignis non perueniat; quam sequutus est Innocentius III. cap. Maiores, extra, de Baptismo, sed de hac realibi disputandum est.

Quòd denique limbus Patrum sit in inferno, sed in parte suprema, probatum est satis accuratè in lib. 4. de Christo, cap. 10. vnum solum argumentum repetemus, quod in eo loco nimis breuiter tractatum fuit. Igitur lib. 1. Reg. c. 28. anima Samuelis de locis subterraneis ascendere visa est: *Vidi*, inquit Pythonissa, *Deos ascendentes de terra.*

Respondebunt aduersarij, illum non fuisse verè Samuellem, sed Diabolum in forma eius, vt docent Tertullianus lib. de anima, prope finē. Auctor quæstionum apud Iustinū, q. 52. & Auctor quæstionum veteris Testamenti q. 27. apud Augustinum, & Auctor librorum de mirabilibus sacræ Scripturæ, lib. 2. cap. 11. Procopius & Eucherius in hunc locum libri Regum, & Isidorus lib. 8. etymologiar. ca. 9. qui his rationibus mouentur.

PRIMO, quia non est credibile, Samuellem subiectum fuisse Pythonissæ, nec etiam spontè venisse; quia artem magicam cõfirmasset. SECUNDO, quia Samuel non se adorari passus fuisset, vt illa vmbra fecit. TERTIO, quia non dixisset Saül: *Cras tu, & filij tui mecum eritis.* Nec enim Saülis anima ad Limbum Patrum, sed ad Gehennam descensura erat. QUARTO, quia Deus negauit Saülis responsum per Prophetas, per oracula & per somnia, vt in eo capite dicitur, ergo non est credibile, responsum postea fuisse per Pythonissam.

At his non obstantibus, tenendum est, verè Samuelis animam fuisse eam, quæ apparuit, & proinde vehementer confirmari sententiam nostram de loco subterraneo animarum. Nam imprimis auctores citati sunt omnes aut incerti, aut obscuri; at qui cõtrarium docent, certi & clarissimi sunt, nimirum Iosephus lib. 6. antiq. c. 15. Iustinus in Dialogo cum Tripone vltra mediū, Basilus epist. 80. ad Eustathium medicum. Ambrosius in c. 1. Lucæ. Hieronymus in c. 7. Isaiæ, & Augustinus lib. de cura pro mortuis, c. 15. Neque obstat quod Augustinus lib. 2. ad Simplicianum q. 3. dubitauerit, an fuerit illa anima, necne; nam librū de cura pro mortuis scripsit posterius, & re diligentius considerata. Præter hos veteres idem docent recentiores in hunc locum, Lyranus, Abulensis; Dionysius Carthusianus, & Caietanus.

Sunt etiam pro hac sententia fortissimæ rationes: PRIMA, quia Scriptura perpetuò vocat Samuellem, eū, qui apparuit: *Cum vidisset*, inquit, *mulier Samuelē.* Et rursum: *Dixit Samuel ad Saul*; & intellexit ergo

A *Saul quòd Samuel esset*: At certè non diceret, intellexit, sed cogitauit, vel putauit, si id non esset verum.

SECUNDA, quia Eccles. 46. ponitur in laudibus Samuelis quod mortuus prophetauerit, & annunciauerit regi quæ ventura erant. At quænam laus est quod Diabolus alicuius speciè assumat, & decipiat? & hoc est argumentum propter quod Augustinus lib. de cura pro mortuis asserit, verè fuisse Samuellem illum, qui apparuit, cuius testimonij non meminerat cū scriberet ad Simplicianum.

TERTIA, quia prædixit Saülis futura, quæ Diabolus scire non poterat, nimirum sequenti die eum cum filijs periturum, & exercitum dissipandum, Dauidem regnaturum, &c.

Vltimo, quia rationes contrariæ nihil concludūt.

B Ad PRIMVM dico, Samuellem non venisse iussu Pythonissæ, sed iussu Dei, & potius impediuisse quam confirmasse artem magicam; præuenit enim Samuel aduentu suo effectum incantationis; & contrario modo ascendit atque alij soleāt, qui per incantationem excitantur, & hæc est causa cur Pythonissa turbata fuerit, & sibi impositum diceret. Si enim verum est, quod Rabbini scribunt, vmbra mortuorū, quæ vi magicæ artis euocantur, capite deorsum verso ascendunt: Samuel autem recta figura ascendit, ita vt primum caput, deinde pectus, postremò pedes è terra emergere visi sint.

C Ad SECUNDVM dico illam adorationem non fuisse latram, sed reuerentiam debitam animæ Samuelis.

Ad TERTIVM dico, illud: *Mecum eritis*, non significare, in sinu Abraham eritis; sed mecum eritis sub terra, id est, mortui eritis; nam cū inter filios Saülis esset etiam Ionathas iustus, non erant descensuri ad eundem locum Saül & Ionathas, & tamen Samuel dicit in genere: *Mecum eritis.*

D Ad QUARTVM dico, Deū se iratum Saülis ostendere voluisse, idque fecisse tam non respondendo, quando interrogabatur, quam respondendo, quando non interrogabatur; vtrumque enim est signum iræ. Adde, quòd cū Saül interrogabat Deum, si Deus respondisset, potuisset Saül declinare bellum, & pœnam sibi à Deo paratam; at cū interrogauit Pythonissam, iam erāt omnia parata, & acies instructæ; & in conspectu positæ, vt nullo modo prælium detrectari posset; tunc ergo Deus, vt magis puniret Saulem, prædixit ei per Prophetam interitum suum, & filiorum, & totius exercitus.

Habemus igitur, Purgatorium, Infernum, ac Limbos Patrum & puerorum, loca subterranea esse.

CAPVT VII.

sine post hanc vitam aliquis locus pro animabus iustis præter Cœlum & Purgatorium.

E DE prædictis receptaculis subterraneis animarum, duo quædam à Theologis tractari solent, quæ hic breuiter inferre placuit, plenioris doctrinæ causa. PRIMO, quarunt, an præter hæc loca sit aliquis alius locus, vbi retineantur animæ antequam ad regnum cœlorum perueniant, SECUNDO, an ex his locis egredi possint.

Quantū ad PRIMVM, difficultas est satis magna, quia ex vna parte omnes Theologi docent, non esse alia receptacula præter quatuor numerata, & Concilium Florentinum sess. vlt. definit, animas, quæ nihil purgandum habent, mox recipi in cœlum. Ex altera parte narrat Beda lib. 5. hist. cap. 13. visionem

valde probabilem, cui ipse fidem adhibere non dubitauit. fuit autem in illa ostensum cuidam animæ, quæ ad corpus postea delicti, præter infernum & purgatorium, & regnum cælorum, quoddam quasi pratum florentissimum, lucidissimum, odoratum, ætænum, in quo debebant animæ, quæ nihil patiebantur, sed tamen ibi manebant, quia nondum idoneæ erant visioni beatæ. cui reuelationi multas alias conformes adducit Dionysius Carthusianus in Dialogo de iudicio particulari, art. 31. & Ludouicus Blofius Monili spirituali, cap. 13.

Videtur mihi dicendum, non esse improbabile, talem aliquem locum reperiri, cæterum eiusmodi locum ad Purgatorium pertinere; etsi enim ibi nulla sit pœna sensus, tamen est pœna damni: pœna autem non conuenit nisi animæ, quæ nondum plenè purgata est, itaque erit locus ille mitissimum Purgatorium, & quasi carcer quidam senatorius, atque honoratus.

Hoc tamen addendum est, animas, quæ in eo loco morantur, non solum carere beatitudine, sed etiam affligi, ac torqueri ex illa dilatione beatitudinis: dixi autem, mihi non videri improbabile, talem aliquem locum reperiri, quia S. Thom. in 4. sent. dist. 21. q. 1. ar. 1. scribit, in ijs, quæ de Purgatorio determinata non sunt ab Ecclesia, standum esse ijs, quæ sunt magis conformia dictis & reuelationibus Sanctorum. mouit me etiam auctoritas Io. de Turrecremata doctissimi, atque optimi Cardinalis, qui in prologo, qui præmittitur Reuelationibus S. Brigittæ, cum diligenter expendisset eas reuelationes, affirmare non dubitauit S. Brigittæ conuenire id, quod dicitur Iudith 8. Omnia quæ loquuta es, vera sunt, & non est in sermonibus tuis vlla reprehensio. Scribit autem S. Brigitta lib. 4. cap. 124. animam quandam in Purgatorio nullam aliam pœnam habuisse, nisi dolorem ex desiderio dilatæ felicitatis.

CAPVT VIII.

Num ex receptaculis suis anima defunctorum egredi valeant.

ALTERIVS autem quæstionis triplex esse potest sensus. **P R I M V S**, an possint exire nunquã redituræ, quia nimirum transferantur de vno receptaculo ad aliud. **S E C V N D V S**, an possint exire, vt rursum redeant ad suum locum. **T E R T I V S**, an possint ita egredi, vt hic nobiscum iterum viuant.

Quantum ad **P R I M V M** sensum, facile responderi potest, ex inferno damnatorum, limboque puerorum non dari regressum; ex Purgatorio, limboque Patrum dari; sunt enim animæ impiorum damnatæ ad perpetuos carceres, & ignes Gehennæ, & similiter animæ puerorum ad perpetuum exilium, & tenebras. Animæ autem sanctorum Patrum damnatæ erant ad exilium temporale, & animæ Purgatorij ad carceres temporales. Ratio est: quia causa carceris, vel exilij dānatorum est culpa mortalis actualis, vel originalis, quæ nunquam remittetur; causa autē exilij Patrum fuit debitum temporale contractum ex peccato primi parētis; ille enim suo peccato cælum clauserat, quod aperiri nō potuit, nisi Christi sanguine re ipsa effuso; causa verò Purgatorij est reatus temporalis pœnæ quæ necessariò finem habet.

Contra hoc tamen est auctoritas Ioannis Damasceni, qui in oratione de mortuis dicit, orationibus S. Theclæ liberatam de inferno animam Falconillæ cuiusdam scemina pagana, & orationibus S. Gre-

gorij Papæ animam Traiani Imperatoris.

R E S P O N D E O, si hæc historia defendi debeat, oportere dicere, Traianum non fuisse damnatum absolute ad inferos, sed solum punitum in inferno secundum præsentia eius demerita, & suspensam sententiam propter præuisas B. Gregorij preces, & præterea non immediatè ex inferno ad cælum transisse, sed prius corpori vnitum, & tunc baptizatum, & pœnitentiam in hac vita egisse; ita enim est communis solutio B. Thomæ, Durandi, Richardi, & aliorum in 4. dist. 45. Quia tamè Traianum resurrexisset, sine teste dicitur, nec enim vllus veterum huius rei meminit, & repugnat hoc sententiæ Damasceni, qui satis apertè docet de inferno ad cælum transisse, non autem ad hanc vitam rediisse Traianum, & si pœnitentiam egit, in inferno illam egisse: Cum tamen solius Damasceni auctoritate nitantur auctores citati, ideo magis propendeo in sententiam Melchioris Cansi, qui lib. 11. de Locis, c. 2. simpliciter improbat hæc historiam vt confictam, & Dominici à Soto, qui in 4. dist. 45. q. 2. art. 2. dicit, hanc historiam sibi creditu durissimam esse, non obstante Apologia Alphonsi Ciaconis, pro hac historia ante hoc triennium edita. Rationes autem, quibus moueor, sunt quatuor.

P R I M A, quia quotquot hanc historiam admiserunt, id fecerunt propter Damasceni auctoritatem; at librum illum non esse Damasceni, facile probari potest; nam in eo libro auctor non solum dicit Traianum, & Falconillam ab inferno damnatorum ad regnū cælorum transiisse, sed etiā multos alios, qui in infernum descenderant, quia fide diuina caruerint, à Christo conuersos, & saluatos, quando ad inferos descēdit: quod & per se erroneū est, & contrariū verbis Damasceni lib. 2. de fide, c. 4. vbi dicit hominibus id esse mortem, quod fuit Angelis casus.

S E C V N D A ratio, quia nullus auctor Latinus historię eius meminit, vt Paulus Diaconus, Anastasius Bibliothecarius, Marianus Scotus, Ado, ac ne ipse quidem Beda, qui Beati Gregorij studiosissimus fuit, imò in ipsa Rom. Ecclēsia, & eius archiuis nulla huius rei memoria exstabat, quando Ioannes Diaconus vitam B. Gregorij scripsit; ipse enim vitam B. Gregorij ex archiuis Romanis diligentissimè collegit, & tamen lib. 2. c. 44. dicit, hanc historiam de Traiano repertam in Ecclesia quadam Anglorum, nec fidem certam illi habitam à Romanis.

T E R T I A, quia B. Grego. lib. 34. mor. ca. 13. al. 16. disertè docet, non posse orari pro infidelibus defunctis, quemadmodum nec pro Diabolo, quando quidem in eadem æterna, & irreuocabili damnatione sunt; quomodo ergo credibile est, eū id fecisse? Respondet Abul. q. 57. in 4. lib. Reg. ideo Gregorium peccasse mortaliter orando pro Traiano; sed absurdissimum est & ferè blasphemum, cum constet Grego. virum fuisse non modo sanctissimū, verum etiam prudentissimū. Deinde si peccauit mortaliter orando, quomodo fuit exauditus? Num Deus placatur, quando offenditur? Respondet Ciaconus, non peccasse Grego. orando, sed meruisse potius, quia licet ordinariè non liceat orare pro damnatis, tamen licet ex peculiari instinctu diuino.

At contra. Eadem historia refert, Gregorium propter hoc peccatum punitum fuisse perpetuo dolore stomachi, & pedum. Respondet ipse, hunc dolorem non datū Gregorio in pœnā, sed ne elatio illi subreperet. At cōtrā; nā Petrus Diaconus, quē ipse citat ex libro quodā bibliothecæ Vaticanæ, dicit, Gregorio ab Angelo dictū fuisse, quod quia præsumpserat hoc petere, laboraret vsque ad mortem dolore, &c. ergo in pœnam peccati, nam præsumptio peccatum est.

QVARTA ratio est, quia argumenta Ciaconi non concludunt; ipse enim nititur præcipue his testibus. PRIMO, testimonia Petri & Ioannis Diaconorum Gregorij, quod exstare dicit in bibliotheca Vaticana. SECVNDO, testimonio innominati auctoris, qui scripsit vitã B. Gregorij, quæ præponitur operibus eius impressis Basilicæ anno MDLXIV. qui auctor videtur vixisse tempore ipsius Gregorij. TERTIO, testimonio Damasceni. QVARTO, testimonio Ioan. Diaconi. lib. 2. c. 44. vitæ B. Gregorij. QVINTO, testimonio B. Thomæ. SEPTIMO, testimonio S. Brigittæ. SEPTIMO, testimonio Melchitildis.

PRIMUM testimonium mihi valde suspectum est; nam si illud esset verè Petri Diaconi, nõ diceret Ioannes Diaconus, historiam hanc non exstare in Romana Ecclesia, sed solum apud Anglos: præterea iste Petrus dicit, Gregorium à Deo petiuisse, vt quotquot sepelirentur in Ecclesia S. Andreae in cliuo Scauri, non possent damnari, dummodo fidem tenuerint Christianam, & impetrauissent. At certè Gregorius vir prudentissimus nunquam ita orasset; nam vel intelligit de fide informi, vel de formata: si de informi; ergo voluisset saluari homines morientes sine charitate, quod quis credat? si de formata, non erat opus id petere, nam vbicumque sepeliatur, qui moritur cum charitate, damnari nõ potest. Adde, quod totum illud fragmentum redolet nouitatem, & proinde supposititium videtur: vocat enim Gregorium Diuum, quod nomen eo tẽpore erat inusitatum. Item anteponit Cardinales Episcopis; quod repugnat Ioanni Diacono, qui in vita S. Gregorij scribit, ex Cardinalibus conlueuisse promoueri à Gregorio multos ad Episcopatum, vt ad gradum altiore, alia quoque habet non pauca signa nouitatis.

SECVNDVM testimonium nihil noui adfert. Auctor enim ille sine nomine nõ vixit tempore S. Gregorij, sed posteriore tempore, rededit enim in compendium vitam S. Gregorij, quam scripserat fusillimè Ioannes Diaconus.

TERTIVM testimonium iam est reiectum.

QVARTVM est cõtra ipsum Ciaconum; nam Ioannes Diaconus dicit, animam Traiani non esse liberatam de inferno, sed solum id obtinuisse, vt in inferno existens non pateretur penam ignis, Ciaconus autem vult eam in cœlo beatam.

QVINTVM est etiam contra ipsum, nam beatus Thomas, vbi ex professo hoc tractat, nimirum in 4. dist. 45. q. 2. probabilissimum putat animam Traiani liberatam solum à pœnis inferni vsque ad diem iudicij, ac deinceps cruciandam cum cæteris.

SEXTVM est valde obscurum, nam S. Brigitta non dicit Traianum esse saluum, sed solum eleuatum ad gradum altiore, vbi indicat in inferno aliquid salutis recepisse.

SEPTIMVM est expressè cõtra ipsum; nam Melchitildis dicit, se petiuisse à Domino quid egerit cum animabus Samsonis, Salomonis, Origenis & Traiani. & responsum esse, Deum velle esse omnibus incognitum, quid sua liberalitas cõ illis egerit. si ergo Deus vult esse incognitum; non est credendum auctoribus, qui asserunt, Traianum esse in cœlo. Adde, quod Deus in hac reuelatione coniungit Traianum cum Origene: At in Prato spirituali, quod citatur à VII. Synodo, & à Ioanne Diacono li. 2. c. 45. vitæ B. Gregorij, narratur alia reuelatio, qua Origenes visus est in Gehenna ignis cum Ario & Nestorio, & V. Synodus cap. 11. dicit anathema Origeni sicut Ario, Nestorio, & cæteris hæreticis.

Quantum ad SECVNDVM, quidã existimant, animas non posse vnquam de suis receptaculis egredi,

sed omnes apparitiones esse Dæmonum, qui fingunt se esse animas de Purgatorio exeuntes, & suffragia postulantes. ita Tertullianus lib. de anima circa finem, & auctor quæstionũ ad Antiochum q. 11. & 13. idem videtur dicere Chrysostomus hom. 29. in Matt. & homil. 2. & 4. de Lazaro, & Theophylactus in cap. 8. Matthæi, quanquam hi duo, si bene legantur, nõ dicunt, nullo modo posse animas egredi ad nos, sed non posse egredi pro arbitrio suo, nec verti in Dæmones; nec vagari inter nos more Dæmonum. Hæretici huius temporis omnes apparitiones animarũ rident, tanquam Dæmonum illusiones, præcipue Magdeburgenses.

Verissima tamen est Augustini sententia, lib. de cura pro mortuis, c. 15. & 16. nimie impudentiæ esse negare animas interdum ad nos redire Deo iubente vel permittente; habemus enim testimonia grauissimorum auctorũ, de regressu animarum ex omnibus receptaculis, præterquam ex Limbo puerorũ. Nam quod ex cœlo animæ beatæ ad nos aliquando veniãt, sunt exempla certissima apud Eusebium li. 6. hist. c. 5. Augustinum de cura pro mortuis, c. 16. Sulpitiũ in vita Martini, Paulinũ in vita Ambrosij, Theodoretum lib. 5. hist. c. 24. Gregorium lib. 3. Dialogorum, c. 24. & 25. & in VII. Synodo, act. 4.

Quod ex Limbo Patrum apparuerint animæ, probat Augustinus libro de cura pro mortuis, c. 15. & 16. ex lib. 1. Regum, c. 28. vbi Samuelis anima apparuit Saũli, & ex Matt. 17. vbi Moses apparuit cum Helia in monte Thabor; quamuis enim Hilarius in hunc locum, & Ambrosius lib. 1. de Cain, c. 2. dicunt, Mosem adhuc viuere, tamen contrarium expressè habetur Deuter. vlt. & Iosue 1.

Quod ex Purgatorio apparuerint, sunt exempla apud Gregorium lib. 4. Dialog. c. 40. & 55. & alios auctores supra citatos. Quod denique ex inferno, probat multis exẽplis auctor librorum de proprietatibus apum, & idẽ apparet ex illa apparitione Doctoris Parisiẽsis in vita B. Brunonis, qui post triduum à morte, dixit se condemnatũ. Credibile est, animam illam mox à morte in infernum descendisse, sed tamen ter apparuisse; & PRIMO, manifestasse suam accusationem. SECVNDO, suum iudiciũ. TERTIO, suam damnationem, vt hoc modo pluribus innotesceret hoc exemplum.

Quantum ad TERTIVM, quod aliqui ex Purgatorio vel Limbo Patrum fuerint ad vitam reuocati, nulli dubium esse potest. Nam mortui, quos excitantur Helias, Helisæus, Dominus Christus, & Petrus, & Paulus, cum fideles fuerint, credũtur fuisse in Purgatorio, aut in Limbo, neque vllum sequitur inconueniens, si ex his locis aliqui resurgant, siquidem hoc nihil aliud est, quàm mutare illis exiliũ vel carcerem.

Dices, at iam erant certi de sua salute, & per resurrectionem fiet incerti. RESPONDET bene Abulẽsis q. 57. in 4. Regum, omnes eos, qui ex Purgatorio aut Limbo Patrum in vitam reuocati fuerũt, sine dubio confirmatos fuisse in gratia, vt nullo modo perire potuerint, quia alioqui iniuria illis facta fuisset.

Quod autem ex cœlo, aut inferno damnatorum reuocari possent ad vitam, videretur incredibile, nisi extarent exempla, quæ negari non possunt: Nam B. Greg. li. 1. Dialog. c. 9. scribit, à S. Fortunato excitatum fuisse Marcellum quendam virum sanctum, qui ab Angelis in optimum locum ductus fuerat. Et ca. 12. scribit, à S. Severo excitatum quendam virum pessimum, qui à Dæmonibus in infernum deducebatur. Aegesippus scribit lib. 3. c. 2. 2. B. Petrum excitasse affinem quendam Cæsaris Ethnicum à morte. Nec dubitari potest, quin Apostoli aliquos Ethnicos

excitarint. Maximus ser. 2. de S. Agnete, dicit, ab ea excitatum filium Præfecti, qui in peccato mortali obierat. Et Euodius lib. 1. de miraculis S. Stephani, dicit, puerulum mortuum ante Baptismum, ad reliquias S. Stephani excitatum.

Dico igitur, beatos iam existentes non posse reuocari ad vitam; siquidem beatitudo includit certitudinem de non amittenda vnquam felicitate, vt B. Augustinus docet de corrept. & gratia, c. 10. & ratio est manifesta, quia beatitudo est status omnium bonorum aggregatiōe perfectus; non habet autē omnia bona, qui non habet illam certitudinem. Si igitur aliqui sancti viri redierunt ad corpus, non fuerūt beati, sed Deus præuidens eorum excitationem, distulit eorum beatificationem, & interim detinuit eos in optimo aliquo loco, vt accidit Marcello illi, de quo Gregorius loquitur.

De damnatis similiter dico, damnatum absolutè ad pœnas æternas, non posse reuocari ad vitam, quoniam alioqui fieret incerta impiorum damnatio; & sanè B. Augustinus lib. 21. de ciuit. Dei, ca. 24. nimia præsumptionis esse dicit asserere, eos non mansuros perpetuò in igne, quibus Veritas dicit. *Ite in ignem æternum.* dicit autē hoc Veritas omnibus, quos damnat tam in particulari, quàm in vniuersali iudicio. Præterea nullus esset damnatorum, qui non posset sperare salutem, & pro quo non possemus orare. nūc enim non oramus pro infidelibus damnatis, quia secundum fidem credimus eos non posse saluari; at si possunt saltem ex priuilegio saluari, certè pro illis orandum esset, sicut in hoc mundo oramus pro obstinatis in malo, vt Deus det illis gratiam efficacem, quæ certè non datur, nisi ex priuilegio.

Sed obijcit Abulensis quæst. 57. in 4. librum Regum, ei, qui excitatur ab inferno damnatorum, non remittitur neque culpa, neque pœna, per ipsam excitationem, neque aliud miraculum hic necessarium est, quàm simplex mortui resuscitatio; ergo fieri potest, vt tales redeant. RESPONDEO, non remitti culpam, neque pœnam, sed dari beneficium æquiuales, quia ponitur in statu, in quo poterit à culpa & pœna liberari: ex quo sequuntur omnia absurda supra dicta, quòd non erit certa impiorum damnatio: quòd illi sperare poterunt: quòd licebit eis orare.

Ad illa exempla, quæ adferuntur, respondet Sotus in 4. dist. 45. q. 2. art. 2. omnes Ethnicos, quos Apostoli excitarunt, laborasse ignorantia inuincibili fidei, & proinde in Purgatorio fuisse.

At quid respondebit Sotus Ambrosio, qui ser. 90. & Maximo, qui serm. 2. dicunt, beatam Agnerem excitasse filium Præfecti, quem Diabolus necauerat, cum voluisset ipsam virginem sanctam stuprare? Igitur dico, eos, qui sunt excitati, cum mererentur pœnas æternas non fuisse damnatos, sed suspensam eorum sententiam, & interim punitos secundum præsentem iniustitiam, vt B. Thomas docet in 4. sent. dist. 45. q. 2. art. 2. quomodo etiam respondet Richardus, Durandus, & alij ibidem.

CAPVT IX.

De tempore, quo durat Purgatorium.

IAM vero de tempore; quo Purgatorium permanebit, duo sunt errores extremi. PRIMVS error est Origenis, qui extendit tempora Purgatorij vltra diem resurrectionis, ita enim habet hom. 14. in Lucam: *Ego puto, inquit, quòd & post resurrectionem ex mortuis indigeamus Sacramento eluente nos, atque pur-*

gante; nemo enim absque sordibus resurgere poterit. Hic tamen est error exploratus; nam B. Augustinus lib. 21. de Ciuit. Dei, cap. 16. *Purgatorias pœnas*, inquit, *nullas futuras opinetur, nisi ante illud vltimum tremendumque iudicium.* Et ratio est, quia Dominus Matth. 25. in iudicio solùm duos ordines hominum dicit futuros, vnum beatorum, alterum damnatorum.

Dices; Anima non peccauit sola, sed simul cum corpore, igitur simul cum corpore purgari debet; proinde post resurrectionem homines purgabuntur.

RESPONDEO, si argumentum concluderet, probaret etiam, animam separatam non posse puniri in inferno, nec voluptatibus in cælo frui, contra Euangelium Lucæ 16. *Crucior in hac flamma.* Et Lucæ 23. *Hodie mecum eris in paradiso.*

Dico igitur, meritò puniri animam etiam solam; quia ipsa est subiectum & causa efficiens peccati; nam sunt quædam opera hominum, quæ non possunt fieri, nisi à toto composito, nec recipi, nisi in toto composito, vt illa omnia, quæ sunt à potentijs organicis, vt loqui, videre, audire, &c. & talia, dissoluto composito, non inueniuntur amplius; & si quidem tale esset peccatum, argumētum planè concluderet, at non ita est; peccatum enim est actus liberi arbitrij, & ideo à sola voluntate propriè fieri dicitur, & in sola voluntate formaliter inuenitur; dissoluto ergo homine, peccatum integrè, & solum reperitur in voluntate, & per illam in anima, non autem in carne mortua: ibi autem puniri vel purgari debet, vbi inuenitur.

Adde etiam, quòd caro suo modo quoque punitur; nam, vt anima separata punitur pœna damni, quia caret visione Dei, & pœna sensus, quia torquetur igne; ita caro punitur pœna damni, quia caret vita, & pœna sensus, licet improprie, quia paulatim putrefit, & in cineres redigitur: tamen prior solutio est melior; nam etiam corpora Sanctorum hæc patiuntur; qui tamen purgatione non egent.

Alter error est Lutheri, qui è contrario nimis breue efficit Purgatorium. Vult enim, omnes peccati reliquias dolore mortis purgari in ijs, qui in fide moriuntur, & ideo nullum aliud esse Purgatorium præter mortem. Hic error facilè refelli potest; nam per reliquias peccatorum, vel intelligitur fomes, vel mali habitus contracti, vel reatus pœnæ temporalis, & peccata venialia; hæc enim sola & omnia remanere possunt in homine iustificato ex ijs, quæ ad peccatū pertinent, & proinde reliquias peccatorum dici possunt. Ac primùm, fomes tollitur quidem in morte, quia tunc extinguitur sensualitas; sed nō propter fomitem nos Purgatorium cōstituimus, alioqui etiam pueri baptizati moriētes, deberent purgatorias pœnas pati, cum Baptismus eis non abstulerit fomitem. At Augustinus lib. 21. de ciuitate Dei, cap. 16. disertè docet, eiusmodi pueros nullas pati purgatorias pœnas. Mali autem habitus, qui in voluntate existunt,

non necessariò extinguuntur per mortem, quandoquidem sunt in potentijs, quæ organo non sunt alligata, vt patet. Nec tamè propter huiusmodi habitus constituimus Purgatorium; nam alioqui sequeretur, adultos, qui post multos malos habitus contractos baptizantur, & statim moriuntur, vel certè pro Christo occiduntur, non posse saluari, nisi per Purgatorium, quia nec Baptismus, nec Martyrium dissoluit eiusmodi habitus. Videmus enim baptizatos adhuc habere easdem malas propensiones, quas antea habebant, & oportere eos paulatim actibus contrarijs eiusmodi habitus tollere.

Credibile igitur est, omnes istos habitus tolli per primum actum contrarium animæ separatae, quem statim à separatione elicit. Etsi enim hîc non possit vno actu destrui habitus contractus per multos actus, tamen ibi poterit, quia actus ille multò vehementior erit; cum anima tûc sit potentior, quantum ad actus spirituales, nec habeat fomitem cõtrarium & resistentem, vt hîc habet.

Restat ergo reatus pœnæ, & peccata venialia, quæ propriè dici possunt reliquias peccatorum, ob quas est Purgatorium. Has autem reliquias aliquândo certum est in morte purgari, aliquando certum est non purgari, aliquando dubium est quid fiat, & probabilissimum est, partim purgari, partim non purgari.

Probo singula. Ac PRIMVM quidem, quia mors violenta pro Christo suscepta, quæ dicitur martyriû sine dubio purgat omnes huiusmodi reliquias. Cyprianus enim lib. 4. epist. 2. clarè dicit, peccata omnia passione purgari: & quòd non loquatur de culpis mortalibus, patet, quia ibidè dicit, sine charitate nec martyrium quidquam prodesse; quod ante Cyprianum docuerat B. Paulus in priori epist. ad Corinth. c. 13. Itaque Ecclesia nunquam orat pro Martyribus, quia, vt Augustinus dicit, serm. 17. de verbis Apostoli: *Iniuria est orare pro Martyre, cuius nos debemus petiti orationibus commendari.*

SECUNDVM probo; nam qui moriuntur inuiti, vel sine vsu rationis, vt amentes & dormientes, & quos repentini casus opprimunt, non possunt ea morte vllò modo purgari, nam vel ipsa mors per se absolute purgat, vel ratione alicuius voluntarij actus ipsam concomitantis. Non primum, quia mors secundum se est quid naturale, saltem post primi parentis peccatum; vnde communis est bonis & malis, imò hominibus & iumentis; at per naturalia, quæ necessariò eueniunt, non meremur, nec demeremur, nec possumus dissoluere debita voluntariè cõtracta; igitur si mors purgat, id sit ratione volutarij actus concomitantis; at nos loquimur hoc loco de illis, qui sine vllò eiusmodi actu moriuntur. Præterea, videmus sæpe optimos viros pati mortem durissimam, & minus bonos leuissimam. At si in morte deberent purgari reliquias peccatorum, necessariò contrarium fieri deberet.

TERTIVM probo; nam multi sunt, qui æquo animo mortem tolerant propter sua peccata, quorum patientia sine dubio iuuat ad satisfaciendum, sed vtrum æquiualeant debita contracta per peccata, nemo certò scire potest.

Præter hos errores fuit opinio Dominici à Soto, in 4. sent. dist. 19. quæst. 3. art. 2. neminem in Purgatorio manere ad decem annos; & ratio eius est, quia si hîc in terris aliquibus pœnis breui tẽpore liberari possumus ab omni pœna, quare nõ multò citius in Purgatorio, cum illæ pœnæ infinitum sint grauiores, & intẽsiores istis? Præterea hîc sunt prolixæ pœnæ, quia non possunt esse multum intẽsæ, nam subiectum destruerent; at post hanc vitam possunt esse intensissimæ, quia subiectum est incorruptibile: ergo credibile est, Deum illas animas ad gloriam anhelantes breuissimo tempore per intensissimas pœnas purgare. Sed istæ rationes non concludunt.

Ad PRIMVM dici potest, hîc esse tempus misericordiae, illic iustitiae.

Ad SECUNDVM dico, Deum posse compensare extensionem intensione, sed nolle, alioqui sequeretur, animas non manere in Purgatorio ad vnam horam, quia potest Deus augendo intensiõnem redigere pœnas decem annorum ad vnam horam.

Præterea, repugnant huic sententiæ probatissimæ

visiones Sanctorum. Scribit enim Beda, lib. 5. hist. cap. 13. cuidam ostensas fuisse Purgatorij pœnas, dictumque illi esse, animas, quæ in Purgatorio degunt, saluandas omnes in die iudicij, licet aliquæ orationibus & elemosynis viuientium, & præcipuè altaris sacrificio iuuentur, vt etiam ante diem iudicij liberentur; vbi clarè indicat, aliquos iam defunctos vsque ad diem iudicij mansuros in Purgatorio. Similes visiones multas asserre possemus ex Dionysio Cartusiano, & ex alijs.

Repugnat etiam Ecclesiæ consuetudo, quæ anniuersaria sacra celebrat pro defunctis; etiam si constet, eos ante centum vel ducentos annos esse mortuos, quod certè non fieret, si Ecclesia crederet, non puniri animas vltra decem annos. Res igitur est incertissima, & non nisi temerè definiri potest.

CAPVT X.

Qualis sit Purgatorij pœna.

DE pœna Purgatorij quædã sunt certa, & quædam dubia. PRIMO, certum est, Purgatorij pœnam non esse desperationem & metum Gehennæ, vt Lutherus sentit; id enim iam refutatum est.

SECUNDO, certum est etiam, vnam Purgatorij pœnam esse carentiam diuinæ visionis; non enim possunt animæ illæ non dolere, quòd videant se propter suas culpas impediri à fruitione Summi Boni; quæ vocatur pœna damni.

Certum est TERTIO, præter hanc pœnam esse etiam aliquam aliam pœnam, quam Theologi vocant pœnam sensus, quæ consistit in aliquo dolore proveniente aliunde, quàm ex carentia visionis Dei; vt enim qui peccat auertit se à Summo Bono, & conuertitur inordinatè ad creaturas, ita postea puniri debet non solum carentia Summi Boni, sed etiam afflictione inflicta ab aliquo alio creato obiecto.

Certum est QUARTO, in Purgatorio, sicut etiam in inferno, esse pœnam ignis, siue iste ignis accipiat proprie, siue metaphoricè, & siue significet pœnam sensus, siue damni, vt quidam volunt. Quòd enim aliquis ignis sit in Purgatorio & Inferno, patet tum ex illis verbis B. Pauli, 1. Cor. 3. *saluus erit quasi per ignem.* Et Matt. 25. *Ite in ignem æternum.* tum ex testimonijs Patrum citatis in 1. libro, omnes enim ignem appellabant Purgatorij pœnam.

His certis positis, & in quibus omnes conueniunt dubium est. PRIMO, An ille ignis sit proprie dictus ignis, au metaphoricè? SECUNDO, si proprie dictus, quomodo possit agere in animas separatas? TERTIO, à quibus ministrentur istæ pœnæ, à Dæmonibus ne, an ab Angelis bonis, an per se agant? QUARTO, an ista pœna sit maior omnibus pœnis huius vitæ?

CAPVT XI.

Ignem Purgatorij esse corporeum.

QUANTVM ad PRIMVM, communis sententia Theologorum est, verum & proprium esse ignem & eiusdem speciei cum nostro elementari. Quæ sententia non est quidem de fide, quia nusquam ab Ecclesia definita est, imò in Concil. Florentino, Græci apertè professi fuerant, se non ponere ignem in Purgatorio, & tamen in definitione facta sessione vltima, definitur Purgatorium esse, nulla

mentione ignis habita. Tamen est sententia probabilissima.

PRIMO, propter consensum Scholasticorum, qui non potest nisi temerè contemni.

SECUNDO, propter Gregorij auctoritatem, lib. 4. Dialog. c. 29. vbi disertè asserit, ignè, quo puniuntur animæ, esse corporeum. Neque obstat, quod lib. 15. c. 14. moralium dicit, ignem Gehennæ esse incorporeum; est enim mendum scriptorum, qui posuerunt (incorporeum) pro (corporeum) vt patet ex sequentibus, dicit enim statim corporaliter vrere.

TERTIO, propter August. qui in eandem sententiam propendit, lib. 21. c. 10. de Ciuit. Dei.

QUARTO, quia in Scriptura passim pœna impiorum vocatur ignis; & regula Theologorum est, vt verba Scripturarum accipiantur propriè, quando nihil absurdi sequitur.

QUINTO, quia corpora damnatorum puniuntur igne post resurrectionem, vt patet Matth. 25. *Ite in ignem æternum*; at corpora non possunt vri, nisi igne corporeo. Est autem idem ignis corporum damnatorum, & spirituum corpore vacantium; nam ibidem dicitur: *Qui paratus est Diabolo & Angelis eius.*

SEXTO, quia Sapient. 11. dicitur; Per quæ peccat quis, per hæc & torquetur, sed homines peccant sæpe sensibilia oblectamenta inordinatè cupiendo, ergo puniri debent sensibilibus obiectis; ignis igitur quo puniuntur, sensibilis est.

SEPTIMO, id confirmatur ex eruptionibus ignis in monte Æthna, alijsque locis, de quibus diximus, cap. 6.

CAPVT XII.

Sciri non posse, quomodo ignis corporeus animas urat.

DE SECUNDO verissima sententia est, nō posse in hac vita sciri, quomodo ignis corporeus agat in animam incorpoream; id enim ingenuè cōfiteatur Durandus in 4. dist. 44. quæst. vlt. & antè Durādum B. August. li. 21. de Ciuit. Dei, c. 10. vbi dicit, animas torqueri ab igne miris, sed veris modis, & B. Gregorius, cū lib. 4. Dialog. c. 29. dicit, ex igne visibili inuisibilem pœnam animas trahere; vocat enim inuisibilem pœnam, quia occulta & incognita est nobis. Sed licet non sciamus, quomodo id fiat, posse tamen fieri, docet Augustinus ex alio simili; videmus enim animam incorporeā vniri corpori humano, & ei vitam dare, & cū illo simul gaudere & pati, cū tamen modus huius vnionis sit planè ineffabilis. Quis capiat, quomodo spiritus sit forma corporis, cū inter corpus & spiritū nulla sit proportio? Sicut ergo potuit vniri spiritus carni, vt illi vitam communicaret, ita potest vniri spiritus igni, vt ab illo pœnam trahat, licet modus vtriusque vnionis sit prorsus incognitus.

CAPVT XIII.

An in Purgatorio torqueantur animæ à Dæmonibus.

DE TERTIO dubio res est omnino incerta; nam quod non torqueantur à Dæmonibus, nec ab Angelis, sed à solo igne, docent Scholastici, vt S. Thomas in 4. dist. 20. art. 5. & rationem reddūt, quia omnes animæ Purgatorij in vltimo cōflictu Diabolum superarunt, ideo non decet iustitiam diuinam, vt sinat eas ab hoste deuictō vexari. Deinde, hic in terris etiam perfectos viros Dæmones vexant, quia sperant se posse eos ad peccatum pertrahere; at ani-

mas Purgatorij sciunt in gratia confirmatas, non posse cadere, & vexationem illis necessariò profuturam ad celeriore purgationem; non igitur credibile est Dæmonum opera animas illas cruciari.

Ex altera parte, quòd à Dæmonibus torqueantur animæ Purgatorij, docent multæ reuelationes, vt illa B. Fursæi apud Bedam li. 3. hist. c. 19. & apud Dionysium Cartusianū libro de quattuor nouissimis, & lib. 1. vitæ B. Bernardi, c. 10. Maneat igitur & hoc inter secreta, quæ suo tempore nobis aperientur.

CAPVT XIV.

De grauitate pœnarum.

DE QUARTO, pœnas Purgatorij esse atrocissimas, & cū illis nullas pœnas huius vitæ comparandas docent cōstanter Patres. Augustinus in Psal. 37. *Quamuis, inquit, salui per ignem, grauior tamen erit ille ignis, quàm quidquid potest homo pati in hac vita.* Gregorius in Pl. 3. pœnitentialem: *Illū, inquit, transitorij ignem omni tribulatione presenti existimo intolerabiliorem.* Beda in eundem Psalmum dicit, nulla esse supplicia martyrum, vel latronum cum illis purgatorijs pœnis conferenda. Idem habet B. Anselmus in 1. Cor. 3. & B. Bernardus serm. de obitu Humberti.

Idem probant omnes reuelationes, quæ apud Bedam lib. 3. & 5. histor. apud S. Brigittam, apud Dionysium Cartusianum, in vita Christinæ mirabilis habentur.

Idem probat ratio, saltem de pœna sensus. nā tam ad dolorem, quàm ad gaudium tria concurrunt, potentia, obiectum, & coniunctio vnus cum altero. Iam quantum ad potentiam, sine comparatione capacior est doloris potentia rationalis, quàm animalis; nam quantum ad apprehensionem, intellectus est veluti fons, sensus veluti riuulus; quantum ad appetitum, voluntas est veluti fons, appetitus inferior est veluti riuulus. cū ergo anima ipsa nuda immediatè torqueatur, maximus debet esse ille dolor ex parte patientis; nunc enim non tam anima, quàm corpus torquetur, & per corpus aliquis etiam dolor ad animam transit.

D Quantum ad obiectum, si ibi est verus ignis, erit omnino acerrimus, cū ad hoc solū sit institutus vt sit instrumentū iustitiæ diuinæ; si non sit ignis verus, erit aliquid multò horribilius, quale Deus parere potuit, qui potētiam suam in hac ostēdere voluit.

Quantum ad cōiunctionem, maxima erit, nam hīc vbi sunt omnia corporalia, non sit cōiunctio, nisi per contactum extrematum, & superficiem, at ibi animam suam intimè pœna illa penetrabit.

Quamuis autem aliquo modo omnes admittant, pœnas Purgatorij esse maiores pœnis huius vitæ, tamen dubium est, quomodo hoc intelligatur, nam B. Thomas in 4. dist. 20. quæst. 1. art. 2. docet duo.

PRIMO, pœnam damni esse maximam pœnarum, tam quæ in Purgatorio, quàm quæ in hac vita reperiri possint. **SECUNDO**, dicit minimam pœnam Purgatorij esse maiorem maxima pœna huius vitæ.

PRIMUM probat, quia sicut possessio desiderati boni gignit gaudium; ita absentia desiderati boni gignit dolorem: Sed bonum, quod animæ Purgatorij desiderant, est summum, & desiderium etiam est maximum, intellectus enim clariùs cognoscit, quàm magnum bonum sit videre Deum, & appetitus tum naturalis, tum etiam infusæ charitatis exerit vires, & intensissimus est, nec impeditur à mole corporea, & sensibilibus delectationibus; vt in hac vita exēpla dari possunt, vt si quis vehementissima fame

vexaretur,

vearetur, vel arderet siti intolerabili, & videret ante se mensam instructam optimis cibis, dulcissimisque vino, nec posset quidquam attingere, & tamen sciret alioqui sibi parata illa omnia fuisse.

Probat deinde **SECUNDUM** S. Thomas, quia omnis, qui in Purgatorio degit, cruciatur saltem hac pœna damni, quæ est omnium maxima, ergo minima pœna Purgatorij est maior, quàm sit maxima pœna huius vitæ.

At S. Bonaventura in 4. dist. 20. art. 1. quæst. 2. docet **PRIMO**, pœnam damni in Purgatorio non esse maiorem omni pœna, siue Purgatorij, siue huius vitæ. **SECUNDO** docet, Purgatorij pœnas esse maiores pœnis huius vitæ, solum in hoc sensu, quia maxima pœna Purgatorij est maior, quàm sit maxima pœna huius vitæ, licet aliqua pœna Purgatorij reperitur minor aliqua pœna huius vitæ. Quæ sententia mihi placet; nam licet absentia summi boni ex se generet in amante summam tristitiam, tamen in Purgatorio mitigatur hæc tristitia, & leuatur magna ex parte propter certam spem illius boni acquirendi; ista enim certissima spes affert incredibile gaudium, & quò magis propinquat finis illius exilij, tantò magis gaudium crescit. Itaque solum in inferno pœna damni est summa, quia est annexa desperationi certissimæ, & de hac loquitur Chrysostomus hom. 24. in Matt. cum mille Gehennas dicit nihil esse, si conferantur cum amissione diuini conspectus; & Augustinus, qui in Enchir. c. 112. dicit, minimam pœnam damni, si tamen æterna sit, maiorem esse omnibus pœnis huius vitæ.

Dices; At damnati non diligunt Deum, ergo non cupiunt videre.

RESPONDEO, non diligunt Deum propter Deum, sed tamen propter seipos coguntur conspectum eius ardentissimè diligere, quia intelligunt in visione Dei consistere suum summum bonum.

Confirmatur hoc argumentum. **PRIMO**, quia si pœna damni esset grauissima etiam in Purgatorio, sequeretur, Patres in Limbo passos fuisse grauissimam pœnam: quod adèd falsum est, vt Luc. 16. dicat Abraham diuiti dånato de Lazaro: *Tu cruciaris, hic vero cõsolatur.* Et B. Augustinus epist. 99. negat, posse intelligi de sanctis Patribus illud Act. 2. *Solus doloribus inferni*, quia nimirum non in doloribus, sed in requie illos Christus inuenerit. Et B. Gregorius lib. 13. moralium, ca. 22. dicit, Patres in inferno non tormenta vlla, sed requiem habuisse.

Confirmatur **SECUNDO**, quia Augustinus, Gregorius, Beda, Anselmus, & Bernardus, cum dicunt, pœnam Purgatorij esse maiorem omni pœna huius vitæ, disertè loquuntur de pœna ignis, per quam intelligunt omnes pœnam sensus, non damni.

Alterum dictum Bonaueturæ probatur **PRIMO**, quia ex certis reuelationibus constat, aliorum pœnam esse tam exiguam, vt nihil pati videatur, quales sunt illi, qui albis vestibus induci, visi sunt in locis amœnis & lucidis, apud Bedam, lib. 5. hist. cap. 13.

SECUNDO probatur, quia potest fieri, vt quis moriatur, nullum debitum secum ferens, nisi vnus verbi ociosus: at incredibile videretur, propter vnum solum ociosum verbum pati debere aliquem supplicia grauiora omnibus pœnis huius vitæ.

TERTIO, quia licet sit quæstio; An pœnæ Purgatorij semper crucientur quæ grauior, ab initio vsque ad finem purgationis; an verò paulatim minuatur, donec finem accipiant; tamen probabilius sententia est, paulatim remitti; hinc autè sequitur, non quamlibet Purgatorij pœnam esse maiorem maxima pœna huius vitæ; nã pœna illa Purgatorij, quæ est pro-

pe finem, debet esse adèd remissa, vt amplius remitti non possit, hinc autem pœnæ inueniuntur intensissimæ, quæ plurimum remitti possent.

Quod autem pœna Purgatorij paulatim remittatur, probatur: nam S. Bernardus in vita S. Malachie scribit, oranti Malachie pro sorore defuncta, ipsam defunctam ter apparuisse. Primò, in veste nigra, & extra Ecclesiam. Secundò, in veste subfusca, & intra limen Ecclesie. Tertiò, in veste alba, & ad ipsum altare cum cæteris Sanctis. Ex quibus ipse intellexit, animam sororis paulatim remittentibus se penis ad finem purgationis venisse. Et similes multæ visiones adferri possent.

CAPVT XV.

Suffragia Ecclesie defunctis prodesse.

QUATTUOR explicanda sunt de suffragijs defunctorum. **PRIMUM** an suffragia viuorum prosint defunctis. **SECUNDUM**, quot sint genera suffragiorum. **TERTIUM**, à quibus fieri possint. **QUARTUM**, quibus prosint.

De **PRIMO**, hæretici huius temporis omnes & alij veteres, quos citauimus initio huius disputationis, negant, prodesse defunctis viuorum suffragia. Quòd autem prosint, probari potest Scripturis, Concilijs; Patribus, & apparitionibus animarum, quæ omnia peti debent ex prima quæstione. Quibus addenda est ratio, quam tunc non attulimus, quia præsupponebat Purgatorium esse, quod nondum erat demonstratum.

Ratio est Petri Cluniacensis in epist. contra Petrobrusianos: Ecclesia tota est vnũ corpus, cuius caput est Christus, ergo debet habere communicationem tam capitis cum membris, quàm membrorum inter se; nam, vt dicitur 1. Cor. 12. per inuicè sollicita sunt membra, & si quid patitur vnũ membrum, compatiuntur omnia mēbra. Sed iusti defuncti sunt membra huius corporis; nam sunt colligati nobiscũ & cũ Deo in fide, spe, & charitate, vnde B. Augustinus lib. 20. de Ciuit. Dei, c. 9. *Nequẽ enim, inquit, piorũ anima defunctorum ab Ecclesia separantur, quæ est regnum Christi.* Igitur viuentes possunt ac debent iuare defunctos, vt membra eiusdem corporis.

Præterea Christus qui caput est, profuit viuens in terris viuentibus, mortuus mortuis, viuens mortuis, & mortuus viuentibus, ergo etiam decet, vt membra inter se ita agant, vt iusti viuentes viuentibus, mortui mortuis, viuentes mortuis & mortui viuentibus prosint. Ac primùm, quod Christus viuens profuerit viuentibus, patet, quia remisit peccata Magdalene Luc. 7. Paralytico Matth. 9. Zachæo Luc. 19. Petro Luc. 22. Latroni Luc. 23. curauit etiã corporaliter plurimos, vt dicitur Marc. 1. Act. 10. & alibi. Quod mortuus mortuis, patet; nam descendens ad inferos, soluit plurimos à doloribus inferni; vt dicitur Act. 2. & simul aperuit sepulcra, & multa corpora Sanctorum excitauit, Matth. 27. Quod viuens mortuis, patet; nam puellam in domo, adolescentem in via, Lazarum in sepulcro mortuos reuocauit ad vitam, Matth. 9. Luc. 7. Ioan. 11. Quod denique mortuus viuens, patet; nã morte sua vitam nobis æternam promeruit, & nunc in cælo semper interpellat pro nobis, & aduocatum nostrum agit, Heb. 7. & 1. Ioan. 2.

Probatur **TERTIO** & vltimò; nam ex quattuor membris diuisionis, tria sunt certè manifesta, ergo & quartum debet habere locum; nam quòd viu-

tes iuuentur à viuentibus, nemo negat, cum videamus doceri, instrui, pasci verbo & Sacramentis alios ab alijs, & Iacobus dicit cap. 5. *Orate pro inuicem ut saluemini.*

Quòd etiam mortui mortuis profint, patet; nam Helisæus mortuum mortuum aliu suscitauit, 4. Reg. 13. & Abrahā mortuus in sinu suum Lazarum mortuum recepit, Luc. 16. Nec vlli dubium esse debet; quin Sanctorum defunctorum animæ cum Christo regnantes, orent pro Sanctorum animabus in Purgatorio laborantibus, cuius contrariū temerè asserit Dominicus à Soto lib. 4. sententiar. dist. 45. quæst. 3. art. 2. nā præter Petrum Cluniacensem loco notato, B. Augustinus libro de cura pro mortuis, c. 4. ad hoc dicit prodesse mortuis sepulturā in Basilicis Martyrū, vt qui recordatur mortui, simul recorderetur Martyris, & eius precibus mortui animam commendet. & Ecclesia tota in illa oratione; Deus veniæ largitor, &c. supplicat Deo, vt B. Maria intercedente, & omnibus Sanctis, animas defunctorum ad perpetuam beatitudinis confortium peruenire concedat.

Quòd autem mortui profint viuentibus, patet; nā 2. Machab. 15. legimus, Oniam & Hieremiā iam dudum defunctos, vivos fuisse orare pro populo Iudeorum viuentium. Porrò beneficia exhibita à sanctis defunctis, hominibus hic viuentibus, innumerabilia & certissima sunt. Vide Augustinum lib. 22. de ciuit. Dei, cap. 8. & Theodoretum in libro de Martyribus. Non est incredibile, etiam animas Purgatorij pro nobis orare, & impetrare, quando quidem anima Paschafij & S. Seuerini miracula operabantur, etiam si in Purgatorio degerēt, vt patet ex Gregorio lib. 4. Dialogorum, cap. 40. & Petro Damiano in epist. de miraculis sui temporis.

Et quanquā S. Thomas in 2. 2. q. 83. ar. 11. ad 3. contrarium docet, tamen ratio eius non conuincit; nam si animā illā non orāt pro nobis, vel causā est, quia non vident Deum, vel quia sunt in maximis tormentis, vel quia sunt nobis inferiores, sed nihil horū dici potest. Non P R I M V M, quia tempore veteris Testamenti orabant Sācti defuncti pro viuis, vt patet ex 2. Machab. vlt. cum tamen nec illi viderent Deum.

Non SEC V N D V M, quia diues in inferno orabat pro fratribus suis, Luc. 16. cum esset tamen in maioribus tormētis, quā sint animæ in Purgatorio. Præterea Martyres in hoc mundo in tormētis constituti orabant pro se, & alijs, vt patet de S. Stephano, Act. 7. Item dolor animabus nō perturbat vllō modo iudiciū rationis, nec impedit affectū bonū voluntatis; ista enim nobis accidunt ratione corporalium organorū, quibus illæ carent. Denique, non videtur dubiū, quin pro seipsis orēt, non obstantibus tormentis.

Non etiam T E R T I V M, quia in hoc mundo nos oramus pro Episcopis & summis Pontificibus qui sunt nobis superiores, & etiā oramus pro illis, quos non dubitamus nobis esse sanctiores, sicut orabant Christiani olim pro Apostolo Paulo, qui eorum orationes petebat, Rōm. 15. & alibi.

Præterea, animæ Purgatorij etiā si nobis sunt inferiores ratione pœnarū, tamē superiores sunt ratione gratiæ & charitatis, in qua iā cōfirmatæ sunt; oratio autem, quæ ex charitate procedit, hāc potissimū superioritatem requirit, si vllā requirit, ergo probabile est eas nos nobis orare. Sed quāquam hæc vera sint, tamē superfluum videtur ab eis ordinariè petere, vt pro nobis orent: quia non possunt ordinariè cognoscere quid agamus in particulari, sed solū in genere sciunt nos in multis periculis versari, sicut nos de illis solū in genere scimus eas valde torqueri; nam nec rebus nostris intersumt, vt probat B. Augustinus

A libro de cura pro mortuis, cap. 13. nec in Deo orationes nostras vident, cum non sint beatæ, nec est verisimile eis reuelari ordinariè, quid agamus, vel petamus. Si ergo viui profint viuis, mortui mortuis, mortui viuis, cur non etiam prodesse poterunt viui mortuis? Superest argumenta soluere, quæ restant, præterea, quæ fecimus in prima & secunda quæstione. Argumentum P R I M V M, Eccles. 9. *Videntes sciunt se morituros: mortui autem nihil nouerunt amplius, nec habent ultra mercedem, nec partem in hoc saeculo in opere, quod sub Sole geritur.*

R E S P O N D E O, loquitur Sapiēs de bonis huius vitæ, & vult dicere mortuos nō scire, quid agatur de rebus quas hic reliquerūt, nec posse illis vti propria actione, vt comedēdo, bibēdo, elemolynas faciēdo, &c. B Ideo sequitur: *Vade ergo, & comede in letitia.* Non tamen hinc concluditur, quin à nobis iuari possint.

S E C V N D O, obijcit Calvinus præfatione Institutionis Ambrosiū, qui lib. 1. de Abrahā. c. 9. *Docemus, inquit, vt non diutius inhareamus mortuis, sed quantum satis est officij, deferamus. Hoc non faciunt, inquit Calvinus, qui perpetuam de mortuis sollicitudinem gerunt.*

R E S P O N D E O, Ambrosiū hic agere de lectu & pōpa funeris, quam meritō vult esse moderatā; quòd autē non prohibeat sollicitudinem orandi pro defunctis, patet ex oratione ipsius de obitu Valēntianū iunioris: nam in fine alloquens Gratianū & Valēntianū defunctos, ait: *Beati ambo, si quid mee orationes valebunt; nulla dies vos silentio præteribit, nulla nox non donatos aliqua precum mearum contextione transcurret, omnibus vos oblationibus frequentabo.*

C T E R T I O, obijciūt Hieronymū, qui in c. 6. ad Galatas exponens illud; Vnusquisque onus suū portabit: *Docemur, inquit, per hanc sententiā nouū dogma, quod laicitat: dū in præsentī saeculo sumus, sine orationibus, sine consilijs inuicē posse nos coadiuuari: cū autem ante tribunal Christi venerimus, non Iob, non Daniel, nec Noe rogare posse pro quoquam, sed unumquemque portare onus suum.* Hæc autem Hieronymi sententia ab Ecclesia approbata videtur, quippe quæ in decretum Gratiani cap. In præsentī 13. q. 2. iam dudum relata est.

R E S P O N D E O, Hieronymum loqui de ijs, qui mortaliter peccant, & sine pœnitentia moriuntur, vt Gratianus annotauit. Vel dicendum, Hieronymum loqui de nouissimo iudicio, quando cessante Purgatorio cessabunt etiam suffragia, & solum iudicis vltima sententia exequutioni mādabitur. Quod ita sit Hieronymus intelligendus, patet ex libro ipsius contra Vigilantium, vbi grauitè accusat Vigilantium, quod dixisset, posse nos orare pro inuicem dum viuimus, post mortem autem nobis pro altero orationem audiendam.

Q V A R T O, ita ratiocinantur: Melius est per se, quā per alium satisfacere, minus enim beatus qui per alium quā qui per se satisfacit, ergo non debemus orare pro defunctis, ne illis gloriam minuamus.

E R E S P O N D E O, in hac vita melius est per se satisfacere, quā per alium, quia dum satisfacimus, simul meremur gratiæ & gloriæ augmentum; At in Purgatorio, vbi animæ non possunt mereri, non est melius satisfacere per se, quā per alium.

Q V I N T O, Nescimus, inquit, vbi defuncti nostri sint, & sæpe dum putamus eos in Purgatorio esse, illi sunt in inferno, vel etiam in cælo, ergo frustra oramus.

R E S P O N D E T Augustinus lib. de cura pro mortuis, cap. vlt. melius esse, vt supersint suffragia ijs, qui non egent, quā vt desint ijs, qui egent; sicut benefacimus iniustis in hoc mundo, ne prætereatur

iusti. Adde, quòd opus bonum nunquam est frustra; nam est meritorium facienti, etiam si nihil prodesset ei, pro quo fit.

Sexto, Dei iustitia reddit mala pro malis, bona pro bonis, sed nemo patitur pro culpa alterius, quia non portabit peccat iniquitatem filij, Ezechiel. 18. nemo igitur debet frui bonis alienis.

RESPONDEO, neminem pro culpa alterius puniri, nisi particeps sit eiusdem culpæ, vel consensu, vel imitatione. De talibus enim dicitur Exod. 20. Deus punit peccata patrum in filijs in tertiâ & quartam generationem; quod intelligitur, quando filij imitantur parentes, ut exponit Hieronymus in cap. 18. Ezechiel. Augustinus in Psal. 108. Chrylostomus hom. 29. in Genes. & Gregorius lib. 25. moral. ca. 22. ita ergo non est absurdum, aliquem frui bonis alterius, si cum utriusque consensu & voluntate fiat, ut hoc loco; nam animæ Purgatorij cupiunt iuuari, & nos volumus eas iuuare, præterea punire vnum pro alio, iniustitia est; at acceptare bona vnus pro altero, misericordia & liberalitas est.

CAPVT XVI.

Quot sunt genera suffragiorum.

QVANTVM ad **SECVDVM**, tria sunt genera suffragiorum. Sacrificium Missæ, Oratio, & opera quælibet pœnalia & satisfactoria, ut eleemosyna, ieiunia, peregrinationes, & similia. Porro distinguimus orationem ab operibus satisfactorijs, cum tamen etiam ipsa sit satisfactoria, quia oratio duobus modis iuuat defunctorum animas; vno modo, ut opus quoddam pœnale & laboriosum, & hoc modo poterat comprehendi sub opere satisfactorio alio modo iuuat, ut est impetratoria, quod est ipsi orationi proprium; quomodo etiam Beatorum orationes profunt nobis, & animabus Purgatorij, licet satisfactoriæ non sint.

Ad hæc iuuantur etiam defuncti indulgentijs, sed ideo non faciunt illa quartum genus suffragiorum, quia indulgentia nihil est aliud, quàm applicatio satisfactionum, seu pœnaliu operu Christi & Sactorum, defunctis. Nam idcirco dicuntur indulgentiæ cõcedi defunctis per modum suffragij, non per modum absolutionis; non enim potest Pontifex absolvere defunctos à pœnis, quomodo absoluit viuètes, quia illi non sunt ei subiecti, isti sunt; potest tamen tanquam summus dispensator thesauri Ecclesiæ communicare illis bona opera pœnalia, quæ in thesauro sunt. sed de hac re alibi dicendum est, vide interim Caietanum tomo 1. opusculorum, tractat. 16. q. 5. & 6.

Quòd hæc ita sint, patet ex testimonijs Patrum: Ambrosius de sacrificio & oratione pro defunctis, sic loquitur lib. 2. epist. 8. ad Faustinum de obitu sororis: *Nõ tam deplorandam quam prosequendã orationibus reor, nec mōstificandam lacrymis tuis, sed orationibus animam eius Domino commendandam.* De eleemosyna autem agit in lib. 2. de excessu Satyri fratris, qui inscribitur, De fide resurrectionis, hortatur enim parentes, ut portionem hereditatis, quæ ad filios mortuos pertinebat, spiritibus ipsorũ per eleemosynas pauperum transmittant.

Augustinus serm. 32. de verbis Apostoli: *Orationibus, inquit, sancte Ecclesia, & sacrificio saluari, & eleemosynis non est dubium mortuos adiuari.*

Chrylostomus homil. 96. ad populum: *Non temerè ab Apostolis hæc sancita fuerunt, ut in tremendis mysterijs mortuorum fieret commemoratio, sciunt enim multam illis contingere vilitatem.* Idem homil. 41. in 1. ad Corinth. *Iuuatur mortuus non lacrymis, sed pre-*

cibus, supplicationibus, eleemosynis.

His adde Angeli testimonium apud Bedam libr. 5. hist. cap. 13. *Multos, inquit, preces viuentium, & eleemosynæ, & ieiunia, & maxime celebratio Missarum, ut ante diem iudicij liberentur, iuuant.*

Vnum hîc solum est dubium; An non etiam restitutio rei alienæ proficit defunctis, ac proinde sit quartum genus suffragij. Nam sæpè dicuntur animæ apparere, ac petere, ut restitutio pro ipsis fiat earum rerum, quas ipsi aut oblitii sunt, aut non potuerunt restituere, & S. Brigitta lib. 6. Reuelat. cap. 66. affirmat, animam tam diu cruciari, donec restituatur quod iniuste ablatum est.

RESPONDET Dominicus à Soto in 4. dist. 45. q. 2. art. 3. eiusmodi restitutionem non iuuare, si fiat; nec obesse defuncto, si non fiat; nam Deus non punit, nisi pro culpa propria in hac vita contracta; vel ergo defunctus peccauit non restituendo, vel non peccauit: si non peccauit, quia fortè non potuit, aut bona fide possedit, non debet etiam puniri; si autem peccauit, punietur pro culpa negligentia illius in Purgatorio; sed posteaquam pœnas debitas dederit saluabitur, siue res illa restituatur, siue non; ille enim iam est factus impotens simpliciter ad restituendum, neque debet pendere salus eius ab alterius voluntate, alioqui posset anima in Purgatorio manere in æternum, si nimirum hæres nõquam restitueret; quare si restitutio possit fieri, & non fiat negligentia hæredis, peccabit quidem hæres, non tamen id nocet animæ: si verò fiat, nihil animæ illi proderit, quia restitutio non est satisfactio pro culpa; satisfactio enim est opus bonu pœnale, pœnale autem est dare suum, non restituere alienum.

Ad illas apparitiones respõdeo, fortè animas non petere restitutionem, ut restitutionem, sed ut eleemosynam; licet enim non proficit animæ, si restituatur rem alienam is, qui tenetur restituere, tamen bene proderit, si restituatur alius, qui non tenetur; illa enim eleemosyna quædam est, & proinde satisfactoria.

CAPVT XVII.

Quis possit animas iuuare.

QVANTVM ad **TERTIVM**, qui potest suffragijs iuuare animas, est is, qui est iustus, homo enim iniustus non potest pro se satisfacere, & multò minus pro alijs.

Sed obijcies, Nonne Missa mali Sacerdotis prodest defuncto? Nonne etiam si dominus iustus iubeat dari eleemosynas de suis rebus pro defunctis, & dentur postea è ministro iniusto, tamen eleemosynæ illæ proderunt? **RESPONDEO** prodesse, sed non esse in his casibus ministrum iniustum, qui suffragatur, sed dominum iustum.

Dices rursus; quid si Prælati iustus iubeat, spirituales filios orare, vel ieiunare pro defunctis, & illi filij sint iniusti?

Respondet Paludanus in 4. sent. dist. 45. q. 1. prodesse illa omnia. Melius id negat Sotus ibidem q. 2. art. 2. Nam quando seruus de pecunia domini sui facit eleemosynam, illud opus propriè est domini, non serui, & ideo malitia ministri non vitiat opus; at dum subditus orat vel ieiunat, opus propriè est ipsius subditi; ipse enim suo labore operatur, non labore domini sui, vnde beatus Hieronymus libro contra Vigilantium, dicit, melius esse dare eleemosynam pauperi iusto, quàm iniusto, quia ille orans pro benefactore exauditur; alter non exauditur.

CAPVT XVIII.

Quibus profunt suffragia.

QUANTVM ad QUARTVM, certum est, Ecclesiæ suffragia non prodesse beatis, nec damnatis, sed solum ijs, qui in Purgatorio degunt; quia priores non egent, posteriores non possunt iuari; id quod docent omnes Scholastici in 4. distinct. 45. sequuti Augustinum, qui in Enchiridio, cap. 110. & de cura pro mortuis, cap. 1. dicit, Ecclesiæ suffragia pro valde bonis gratiarum actiones esse, pro non valde malis propitiationes, pro valde malis nulla esse adiumenta mortuorum, sed qualescunque viuorum consolationes.

At sunt in contrarium tres difficultates. PRIMO, de beatis. Videtur enim falsum, quod beatis non profunt suffragia; nam Epiphanius hæc. 75. & Cyrillus Catech. 5. mystagogica, & Chrysostomus in sua Liturgia dicunt, sacrificium offerri Deo pro Apostolis, Martyribus, Prophetis, &c.

Præterea SECUNDO, Ecclesia in orationibus de Sanctis sæpe legit: *Sûp̄simus Domine, sancta mysteria, qua sunt Sanctis tuis profunt ad gloriam, ita nobis, qua sumus, proficiant ad medelâ.* Et in antiquis Missalibus, ut testatur Innocentius III. cap. Cû Marthæ, extra de celebratione Missarû, in die S. Leonis, dicebatur: *Annue, qua sumus, Domine, ut anime B. Leonis hac profunt oblatio.* Et licet hæc oratio mutata sit, tamẽ adhuc hodie in secreta oratione in eodẽ festo dicimus: *sancti Leonis cõfessoris tui atq; Pontificis annua solẽntas nos tibi reddat acceptos, ut per hæc pia placationis officia, illi beata retributio comietur, & nobis gratia tua dona conciliet.*

Præterea Chrysostomus hom. 33. in Matt. exhortas ad eleemosynas pro defunctis filijs: *Putas, inquit, eum maculis inquinatum? da illi sua, ut illis se à maculis detergat: putas in iustitia decessisse? prebe ipsi tua ad mercedis, & retributionibus adiectionem.*

Ad PRIMVM facilis est responso: sacrificatur enim pro Sanctis, non ut eis aliquid petamus, sed ut pro gloria illis collata Deo gratias agamus. Id enim est, quod Augustinus dicit, pro valde bonis gratiarum actiones esse.

Ad reliqua respondet Innocentius, vbi suprâ, dupliciter. PRIMO, cûm Ecclesia petit gloriam Sanctis, qui regnum cœlorû iam possident, non petere, ut illi in gloria crescant, sed: ut apud nos gloria eorû crescat, id est, ut toti mûdo gloria eorû innotescat, & illi vbiq; magis & magis glorificetur. SECUNDO dicit, nõ videri absurdum, si putamus illis augmentum gloriæ alicuius accidẽtalıs. Adde TERTIO, fortasse peti gloriam corporis, quam habebunt in die resurrectionis. nam etiã gloriam illã certo consequentur, & debetur eorum meritis, tamen non est absurdum hoc illis desiderare & petere, ut pluribus modis debeat. Cû ergo Augustinus dicit ser. 17. de verbis Apostoli, iniuriam facere Martyri, qui orat pro Martyre, intelligitur de illis, qui Martyri precantur remissionem peccati, vel gloriam essentialẽ, quasi illa careret.

SECUNDA difficultas est de damnatis. Nam August. Enchir. cap. 110. dicit: *Quibus autem profunt suffragia, aut ad hoc profunt, ut plena fiat remissio, aut tolerabilior sit ipsa damnatio.* Et c. 112. sic ait: *Pœnas damnatorum certis temporum interuallis existiment, si hoc eis placet, aliquatenus mitigari, dummodo intelligatur in eis manere ira Dei, hoc est, ipsa damnatio.*

Item Chrysostomus homil. 3. in epist. ad Philipp. posteaquã dixerat orandum pro defunctis, subdit: *Verũ istud quidẽ de illis dicimus, qui in fide abscesserunt; Cathecumeni verò neque hac digni cõsolatione cõsentur, sed omni huiusmodi sunt auxilio destituti, præter vnũ so-*

lum, quod autem illud? pauperibus eorum nomine dare licet, unde eis nonnihil refrigerij accedit.

Præterea Damascenus in oratione de defunctis, nõ solum refert de Traiano & Falconilla liberatis ex inferno per orationem Gregorij & Theclæ, de quibus suprâ diximus, sed etiã addit ex historia Palladij ad Lausũ, S. Machario aliquãdo percũctati craniũ aridum cuiusdã idololatræ, an eis prodesse preces viuentiũ, respõsum fuisse ex cranio: *Quãdo pro mortuis offers preces, nos interim aliquid lenimenti sentimus.*

Præterea Prudentius in Hymno de nouo lumine Paschalis Sabbati ait:

*Sunt & spiritibus sæpe nocentibus,
Pœnarum celebres sub styge feræ, &c.*

Denique Innocentius III. can. Cû Marthæ, ponit quadrimembrem diuisionem; dicit enim ex mortuis quosdam esse valde bonos, qui non egent suffragijs; quosdã valde malos, qui nõ possunt iuari; quosdam mediocriter bonos; quibus suffragia profunt ad expiationẽ: quosdã mediocriter malos, quibus profunt ad propitiationem; at certẽ vltimũ membrum non videtur cõuenire, nisi pueris in limbo. Si enim valde boni sunt in cœlo, valde mali sunt in Gehenna ignis, mediocriter boni in Purgatorio: vbi nam erunt mediocriter mali, nisi in limbo? ergo illis profunt suffragia, cûm tamen in Purgatorio non sunt.

RESPONDEO ad PRIMVM, Augustinum per tolerabiliorem damnationem intelligere, mitigationem pœnarum Purgatorij, ut patet ex præcedenti trimembri diuisione.

Ad SECUNDM dico, Augustinum ibi nõ agere de oratione pro defunctis, sed solum dicere, non esse erroneum concedere, damnatos puniri citra condignum, quod clarius docet l. 21. de Ciuit. Dei, c. 24.

Ad TERTIVM, Chrysostomus solum videtur negare orandum esse publicè, vel sacrificandum pro Cathecumenis, vt etiam aliquando definiuit Concilium Bracarense I. can. 35.

Ad QUARTVM, B. Thomas in 4. dist. 45. art. 2. q. 2. post refutatas ineptas solutiones Præpositiui, Porretani, & aliorum, respondet, animas damnatorum orationibus Sanctorum non percipere veram aliquam pœnarum mitigationem, sed solum inane, & fallax aliquod gaudium, quod nimirũ videant se habere socios in pœnis, quale est gaudiũ Dæmonũ, cû aliqũ decipiunt. At fortasse melius rejcerentur, vt fallã & apocrypha, quæ afferuntur de illo cranio; non enim in libro Palladij tale aliquid inuenitur, nec est verisimile, S. Macharium orasse pro infidelibus.

Ad QUINTVM nihil aliud dico, nisi more poëtico lusisse Prudentium.

Ad VLTIMVM, quod multos torquere solet, suspicor Innocentiũ III. memoria lapsum putasse diuisionẽ, quæ est apud Augustinũ trimẽbris, fuisse quadrimembrem; nam apud August. ijdem sunt mediocriter boni, & mediocriter mali. Innocentius autem distinguit hoc membrum in duo, dicẽs. *Alij sunt mediocriter boni, alij mediocriter mali;* possumus tamẽ dicere, mediocriter bonos dici, qui nullã habent culpã sed tamen habent reatum pœnæ; mediocriter malos dici eos, qui habent aliquam, sed venialem tantum.

TERTIA difficultas est de animabus Purgatorij. Nam Theologi conueniunt in duobus, & in vno non conueniunt. Conueniunt PRIMO, quod suffragia omnia profunt omnibus, saltem quatenus adferunt itouum gaudium, id enim commune est omni bono operi, vt de illo gaudeant omnes boni, iuxta illud Psalm. 118. *Particeps ego sum omnium timentium te.*

SECUNDO conueniunt, quod suffragia communia, quæ fiunt pro omnibus defunctis, profunt etiam

omnibus animabus Purgatorij, non solum in ratione gaudij, sed etiam in ratione satisfactionis, nulla enim est causa cur aliqui excludantur.

At dissentiunt de suffragijs particularibus. Nam Caietanus tom. 1. opusc. tract. 16. q. 5. docet omnes quidem animas iuari posse, & iuari etiam communibus suffragijs: at particularibus, quæ pro illis fiunt non iuari, nisi illas, quæ peculiariter meruerunt, ut sibi talia prodesse; dicit autem eas peculiariter mereri, quæ hic in terris habuerunt specialem deuotionem ad clauas Ecclesiæ, & solliciti fuerunt pro animabus aliorum; & probat ex Augustino lib. de cura pro mortuis, cap. 1. & in Enchirid. cap. 109.

Alij verò, quos citat B. Thom. in 4. d. 45. q. 2. art. 4. dicebant suffragia, quæ fiunt pro vno, non ei solum prodesse, verum etiam omnibus alijs, nec minus alijs quam illi, sicut lucerna accensa pro domino, æqualiter illuminat seruos, qui in eodem loco sunt.

Sententia communis est in medio, quòd nimirum suffragia particularia, omni & soli illi profint in ratione satisfactionis pro quo fiunt. Quod omni cõtra Caietanum, patet, quia fundamentum communicationis suffragiorum non est aliquod peculiare meritum, sed status gratiæ. Sanctus enim Augustinus cum dicit solis illis prodesse suffragia, qui meruerunt ut sibi prodesse possint per exclusiuam, solis, non excludit vllas animas Purgatorij, sed animas damnatas, & notandum diligenter Augustinum in Enchiridio non dicere suffragia iuare illos defunctos, qui meruerunt ut sibi prodesse, sed qui meruerunt ut sibi prodesse possent.

Quocirca Caietanus, qui dicit omnes animas iuari posse, sed de facto non iuari, non habet pro se Augustinum, ut ipse arbitratur. Quod autem hæc suffragia particularia soli illi profint, pro quo fiunt, patet; nam applicatio eiusmodi bonorum pendet ex intentione applicantis, nec debent comparari ista suffragia lumini lucernæ, sed potius pecuniæ, quæ soluitur ab vno pro altero.

Notandus est etiam locus Augustini pro hac sententia ex lib. de cura pro mortuis, c. 4. vbi dicit ideo Ecclesiam orare interdum pro defunctis omnibus in genere, ut quibus defunt parentes vel amici, qui pro eis orent, & proinde remanent auxilio destituti, habeant saltem auxilium à communi matre, quæ est Ecclesia.

CAPVT XIX.

De funere.

DIXIMVS hætenus de spiritibus defunctorum: Nunc de sepultura corporum dicendum est. Hæretici huius temporis non reprehendunt ipsam sepulturam: reprehendunt tamen multa circa sepulturam.

PRIMO, quòd in locis sacris sepeliamus atque ad hoc erigamus cœmeteria. Hoc reprehendunt hæretici aliqui in Boëmia apud Æneam Silium de origine Boëmorum, c. 35. potest afferri argumentum, quòd nihil profuit locus sepulturæ ex illis verbis Luc. 12. *Ne terreamini ab his, qui occidit corpus, & post hæc non habet amplius quod faciat.* Item ex capite, Sacris, extra de sepulturis, vbi dicitur nihil obesse hominibus pijs sepulturam vilem, aut nullam. Item ex Augustino lib. 1. de Ciuit. Dei, cap. 12. & lib. de cura pro mortuis, vbi dicit, sepulturam & funeris pompam solatia esse viuorum, non mortuorum præsidia.

SECUNDO reprehendunt vsum cereorum, & quia in Cõcilio Elibertino can. 34. statutum fuit, ne

A cerei de die in cœmeterijs accenderentur: *Non enim spiritus defunctorum, inquiunt Patres, inquieti di sunt.*

TERTIO reprehendunt anniuersaria, & tot repetitiones exequiarum die 3. 7. & 30. quia signum est diffidentia, eadem preces toties iterare: & præterea quia B. Ambrosius lib. 1. de Abraham, c. 9. super illud Gen. 23. surrexit Abraham ab officio funeris: *Docemur, inquit, ut non diuinius inhaereamus mortuis, sed quantum satis est officijs deferamus.* Quæ locum expendens Calu. præfat. Instit. dicit ab Ambrosio reprehendi eos, qui nullum finem faciunt orandi pro mortuis.

QUARTO reprehendunt, quòd putemus sepulturam esse opus meritorium, & Deo gratum, cum tamen nusquam inueniatur à Deo mandatum; immò Dominus Matth. 25. enumerans opera misericordiæ non meminerit sepulturæ.

His non obstantibus asserimus sepulturam rem esse bonam, & vtilem, & ritus omnes Ecclesiæ in sepeliendis mortuis esse antiquos, & Sanctos. Quod sit res bona, & meritoria, probatur ex illo 2. Reg. 2. *Benedicti vos à Domino, qui fecistis misericordiam hanc cum Domino vestro Saul, & sepelivistis eum, & nunc retribuet vobis Dominus.* Tobia 12. Angelus extollit inter alia opera Tobia quod mortuos sepelierit. Mat. 26. *Opus bonum operata est in me, mittens enim vnguentum hoc, ad sepeliendum me fecit.* Quod sit res antiqua & utilis facile demonstrari potest, nam omnia quæ nunc in Ecclesia seruamus, sæper in vsu Ecclesiæ fuerunt. **P**RIMUM corpora mortuorum nunc lauantur, id etiam olim fiebat, ut patet Act. 9. de Tabitha, & apud Gregorium lib. 3. Dialog. cap. 17. & lib. 4. cap. 16. & 17.

SECUNDO, corpora cum honore, & multitudine comitantium deferuntur ad sepulchrum, ita etiam legimus factum olim Genes. 50. & Luc. 7. & apud Gregorium Nazianzenum orat. 2. in Iulianum, Sulpitium in vita S. Martini, Hieronymum in vita S. Fabiolæ, & S. Paulæ, & alios.

TERTIO, corpora fidelium in templis, & locis sacris sepeliuntur, ita olim Iacob & Ioseph Patriarchæ in terra Ægypti mortui, in terra promissionis sepeliri voluerunt, vnde Christus erat nasciturus, & vbi templum Domini futurum erat, Gen. 49. & 50. Deinde temporibus Christianorum, corpora fidelium in templis sepulta fuisse testantur Ambrosius lib. 1. de Abraham, cap. 9. Hieronymus in vita Paulæ & Fabiolæ, Gregorius lib. 3. Dialog. cap. 13. & August. libro de cura pro mortuis, cap. 1.

QUARTO, corpora fidelium cum hymnorum, & Psalmorum cantu sepelienda, testatur Gregorius Nazianzenus orat. 2. in Iulianum, Chrysostr. hom. 4. in epist. ad Heb. Hier. in vita S. Pauli Eremitæ, & S. Paulæ viduæ, & S. Fabiolæ, Sulpitius in vita S. Martini, & omnium antiquissimus Dionysius Areopagita, cap. 7. de Ecclesiastica hierarchia.

QUINTO, ad funus fidelium lampades, & cerei accensi adhibebantur, ut nunc etiam fit. Nissenus epist. ad Olympiam de obitu sororis, Nazianzenus, & Chrysostr. locis notatis, Hieron. in vita Paulæ, & Theodor. lib. 5. hist. cap. 36. & alij.

SEXTO, sacrificium altaris pro eis offertur, ita etiam olim testibus Tertull. lib. de corona militis, Cypriano lib. 1. epist. 9. August. li. 9. Confessionum, c. 12. Ambr. orat. de Valentiniani obitu, & alijs.

SEPTIMO, non solum cum sepeliuntur, sed etiam die anniuersaria pro defunctis offertur, & oratur, ut patet apud Tertul. lib. de Monogamia, & Gregorium Nazianzenum, orat. in Cæsarium fratrem.

OCTAVO, non solum die anniuersaria, sed etiam die 3. 7. & 30. ut est apud Ambr. orat. de obitu Theodosij initio, id quod etiam nunc seruatur.

NONO, eriguntur tituli, idem olim Gen. 35. Act. 21. Machab. 13.

DECIMO, dantur eleemosynæ pauperibus, idem olim, Chrysoft. hom. 32. in Matth.

At quæ sit huius rei utilitas, paulò obscurius est, atque imprimis reiiciendi sunt duo errores, quos reiicit D. Aug. lib. de cura pro mortuis, c. 2. Vnus, quo Ethnici putabant sepulturam esse necessariam, ut animæ requiescere possent, iuxta fabulas Virgilij 6. Æneidos. Alter est, quo quis putare posset in corporibus defunctorum adhuc sensum aliquem inesse.

His reiectis erroribus dicimus, multiplicem esse utilitatem sepulturæ, tam viuus, quàm defunctis: & viuus quidem quadruplicem. PRIMAM, quòd per sepulturam arcetur fætor & horror cadaverum, quæ non parum viuus nocerent.

SECUNDAM, quòd eo studio testantur viuus fidem resurrectionis, & immortalitatis animarum; non enim tam diligenter corpora mortuorum curaremus, nisi putaremus ea resurrectione. Neque cereos accenderemus, nisi animos viuere post mortem corporum significare vellemus.

TERTIAM, quòd admonentur propriæ mortis; unde etiam tituli defunctorum monumenta dicuntur.

QUARTAM, quòd eo officio satisfaciunt viuus aliquo modo affectui suo quo mortuos prosequerentur; si enim vestes, & annulos amicorum bene collocari volumus, certè multò magis corpora, & hoc est quòd Augustinus dicit, cum ait, sepulturæ pompam solatia esse viuorum.

Porrò mortuis ex sepultura, alia quadruplex accedit utilitas. PRIMAM, quòd consulitur honori eorum, adhuc in hominum memorijs viuentium; non enim caret ignominia quadam, quòd fæditas nostri corporis aliorum cõspectibus pateat; quo circa, non leuis pœna iudicatur, cum quis à iudice priuatur sepultura, & iubetur in patibulo aut rota pendens, esse auium esca.

SECUNDAM, quòd satisficit desiderio eorum, quòd dum viuere habuerunt; nemo est enim qui carnem suam odio habeat, ut dicitur Eph. 5. & ideo quisque dum viuus, cupit etiam post mortem corpus suum honestè tractari; imò credibile est, animos corpore solutos, etiam si fortè nesciant, quid corporibus eorum accidat, tamen cupere ut honestè habeantur, sicut etiam cupiunt ad ea reuerti, ut August. docet lib. 12. de Gen. ad litteram, cap. 35. atque hinc videmus Prophetam inobedienti datum in pœnam, ut non sepeliretur cum patribus suis, 3. Reg. 13.

TERTIAM utilitatem nascitur ex eo, quòd à multis deducuntur ad sepulchrum; hinc enim per accidens fit, ut à multis pro eis oretur.

QUARTA ex eo sumitur, quòd in templis Sanctorum sepulchrum habet; inde enim fit, ut eorum amici, cum eorum recordantur, simul etiam recordentur eius Sancti, in cuius templo sepulti sunt, & frequenter eius patrocinio eos commendent. Hanc utilitatem ponunt B. Augustinus libro de cura pro mortuis, cap. 4. & 5. & B. Gregorius lib. 4. Dialog. cap. 50.

Ex his ad argumenta respondetur. Ad PRIMAM dico cum Augustino lib. 1. de Ciuit. Dei cap. 12. Dominum loqui de dolore, quo affici possunt corpora dum viuunt, ideo enim ait: *Post hac non amplius habent*

quid faciant; quia corpus mortuum etiam si fecerit, aut lanietur, aut cremetur, nihil planè doloris sentit. Hinc tamen non sequitur, non esse aliquam eleemosynam, satisfacere desiderio hominis, quòd habuit dum viueret, & quòd fortè adhuc habet, ut corpus suum sepeliatur. SECUNDO dico, loqui Pontificem in ea Decretali de utilitate ad salutem æternam, ac docere, nec per se prodesse sepulturam, nec per se obesse ad salutem consequendam, quanquam per accidens prodesse potest, ut diximus ratione precum amicorum. TERTIO idem dico, Augustinus enim solum docet, sepulturam per se non esse præsidium mortuorum, ad vitam æternam consequendam, sed solatium viuorum: tamen quòd per accidens proficit, ipsemet docet ibidem.

Ad Aliud ex Concilio Elibertino, respondeo, in eo Concilio reprehendi, & prohiberi eam cæremoniam, quia fiebat ex superstitione Gentilium, qui putabant corpora mortua sentire aliquid; illo autem errore sopito, non est malum eadem cæremonia uti ad alium finem, nimirum ad significandum animas viuere, & suo tempore etiam corpora resurrectione, & nostros defunctos esse filios lucis, non tenebrarum. Quòd autem Concilium dicit, non esse inquietandos spiritus defunctorum, non significat spiritus illos reuera inquietari, sed displicere illis eiusmodi errorem; quomodo Ambrosius dicit lib. 2. epist. 8. non debere mæstificari lacrymis animam sororis defunctæ.

Ad TERTIAM dico, non esse signum diffidentia, sed desiderij, & feruoris, repetere easdem preces; id enim fecit Paulus 2. Corint. 12. ter Dominum rogauit; & Dominus ipse Matth. 26. ter eandem orationem repetiuit.

Ad Ambrosium supra respondimus, c. 15. non loqui eum de orationibus, sed de fletu, & dolore; nam ipse idem oratione in Valentinianum dicit: *Beati ambo. si quid mea orationes valebant, nulla dies vos silentio præteribit, nulla nox non donatos aliqua precum mearum cõtextione transcurrer, orationibus vos & oblationibus frequentabo.*

Ad VLTIMUM ex Euangelio Matth. 25. respondetur. PRIMò, cum Chrysoft. hom. 84. in Ioannem, ubi dicit, Dominum non addidisse, mortuus fui, & sepelitis me, quia sponte sua homines, non solum hanc eleemosynam facere solent, sed etiam nimium in ea facienda excedere; sicut enim in alijs bonis rebus, ita etiam in hac abusus quidam se admiscuit, quo diuites preciosis vestibus induti sepeliri solent: melius enim esset, & mortuis multò gratius, & utilius, ut Chrysostomus ibidem dicit, precium illarum vestium dare pauperibus pro anima eius qui sepelitur. Dominus igitur, tum ut abusum corrigeret, tum quia necesse non videbatur hoc officium valde commendare, hanc eleemosynam cum cæteris non numerauit.

SECUNDO dici posset, Dominum non meminisse huius eleemosynæ, quia est omnium minima, & obscurissima, ut B. Augustinus docet libro de cura pro mortuis, cap. 3. volebat enim Dominus ostendere, se iustè remuneraturum bonos, & damnaturum malos, & ideo solum eorum operum meminit, quæ euidenter, & omnium iudicio sunt opera misericordiae. Atque hæc de tota hac disputatione sufficiant.

Finis tertiæ Controuersia generalis.

LAVS DEO VIRGINIQUE MATRI MARIÆ.



INDEX LIBRORVM
ET CAPITVLM.
DE ECCLISIA TRIVMPHANTE.
PREFATIO

Q V A R T A

CONTROVERNSIA

GENERALIS;

DE ECCLISIA

TRIVMPHANTE,

TRIBVS LIBRIS

EXPLICATA.

Quorum secundo, accessit recens Refutatio libelli,
qui falsò Synodus Patifensis inscribitur.

INDEX LIBRORVM, ET CAPITVM.

DE ECCLESIA TRIVMPHANTE,
siue de gloria, & cultu Sanctorum,

P R Æ F A T I O.




†

Ordo Disputationis.

†



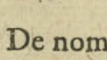
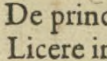

LIBER PRIMVS.

De Beatitudine & Canonizatione Sanctorum.

- CAP. I.  Rgumenta hæreticorum, quibus illi probare nituntur, Sanctos nondum esse beatos.
- II.  Animas Sanctorum iam nunc frui Dei visione, demonstratur testimonio Ecclesiæ.
- III. Idem Scripturarum testimonijs demonstratur.
- IIII. Eadem veritas ex Græcis Patribus confirmatur.
- V. Idem probatur testimonijs Latinorum.
- VI. Idem confirmatur rationibus, quæ tamen in Scripturis fundamentum habeant.
- VII. Sanctos rectè ab Ecclesiâ canonizari.
- VIII. Cuius sit Sanctos canonizare.
- IX. Credendum esse, Pontificem non errare in Sanctorum canonizatione.
- X. Sanctos non canonizatos priuatim posse coli, non publicè.
- XI. Proponitur quæstio de cultu Sanctorum, cum aduersariorum argumentis.
- XII. Explicatur sententia Catholica.
- XIII. Afferitur argumentis sententia Catholica.
- XIIII. Soluuntur argumenta initio proposita.
- XV. Proponitur controuersia de inuocatione Sanctorum.
- XVI. Deteguntur aliquot fraudes & mendacia hæreticorum.
- XVII. Quomodo Sancti inuocandi non sint.
- XVIII. Sanctos pro nobis orare.
- XIX. Sanctos esse inuocandos. 
- XX. Soluuntur argumenta aduersariorum.

LIBER SECVNDVS.

De reliquijs & imaginibus Sanctorum.

- CAP. I.  Roponuntur argumenta contra cultum reliquiarum.
- II.  Deteguntur mendacia Centuriatorum.
- III.  Afferitur veritas, & probatur.
- IIII.  Soluuntur argumenta aduersariorum.
- V. De nomine imaginis & idoli.
- VI. De principibus Iconomachorum. 
- VII. Licere imagines & facere, & habere.
- VIII. Non esse prohibitas imagines Dei.
- IX. Imagines in templis rectè collocari.
- X. Imagines viles esse etiam extra historiam.
- XI. Proponitur quæstio de cultu imaginum cum argumentis aduersariorum.

- XII. Imagines Christi & Sanctorum rectè coli.
 XIII. Soluuntur argumenta aduerfariorum.
 XIII. Soluitur argumentum secundum.
 XV. Soluitur argumentum tertium. ¶
 XVI. Soluitur argumentum quartum.
 XVII. Soluitur argumentum quintum. ¶
 XVIII. Soluitur argumentum sextum.
 XIX. Soluitur argumentum septimum.
 XX. Proponitur quaestio, quo genere cultus imagines sint honorandæ.
 XXI. Imagines per se & propriè colendas.
 XXII. Non esse dicendum, imaginibus deberi cultum patriæ.
 XXIII. Imagines Christi impropriè, vel per accidens posse honorari cultu patriæ.
 XXIV. Imagines, per se & propriè, non esse colendas eo cultu, quo exemplar ipsum colitur.
 XXV. Quo genere cultus adorentur imagines.
 XVI. De adoratione Crucis. ¶
 XVII. De Cruce vera Domini.
 XVIII. De imagine Crucis.
 XIX. De signo Crucis. ¶
 XX. Soluuntur obiectiones hæreticorum.

APPENDIX.

In qua continetur refutatio Libelli, qui falsò Synodus
 Parisiensis inscribitur.

LIBER TERTIVS. [·:]

*De ijs rebus, quibus superna Hierusalem ab Ecclesia in
 terris peregrinante colitur.*

CAP. I.

- D**E erroribus circa templa.
 II. An templa sint erigenda. ¶
 III. De forma.
 IIII. De fine.
 V. De dedicatione & consecratione Ecclesiarum.
 VI. De ornatu templorum. ¶
 VII. De benedictionibus aquæ, salis, cinerum, cerei, &c.
 VIII. De peregrinationibus.
 IX. De votis quæ nuncupantur Sanctis.
 X. An sint festi dies à Christianis celebrandi. ¶
 XI. De Dominica die.
 XII. De Pascha.
 XIII. De Pentecoste.
 XIV. De Septuagesima & sequentibus Dominicis.
 XV. De reliquis festis Domini. ¶
 XVI. De Festis.
 XVII. De Vigilijs.

P R Æ F A T I O
D E E C C L E S I A
 T R I V M P H A N T E,
 siue de Gloria, & cultu Sanctorum.



PERVENIMVS tandem ad eam Ecclesie Catholice partem nostris disputationibus illustrandam, atque ab hereticorum non tam argumentis, quam mendacijs, & calumnijs vindicandam, quae in caelo beata cum rege suo Christo aeo sempiterno fruitur. Quanquam enim beata illa sanctorum Angelorum, atque hominum mentes humana defensione, praesidioque pro se non egent, cum in altissimis, & tutissimis arcibus collocata de vniuersis hostibus suis novos quotidie triumphos agant, ac (vt S. loquitur Cyprianus) prorsus de sua felicitate securae, solum de nostra sint incolumitate sollicitae: Nobis tamen perutile est, ac, vt verius dicam, multis nominibus necessarium, vt Sanctorum gloria orbi terrarum nota, atque perspecta, & omni idololatria caligine, quam illi aspergere, atque offundere conantur haeretici, purgata omnino, & libera emineat, atque splendeat.

Quia vero non panegyricam orationem de Sanctorum laudibus instituimus, sed ingressum duntaxat ad futuram disputationem nostra hac praefatiuncula aperimus: dicam solum, & paucis, de mendacijs, & conuicijs haeticorum in Sanctos, quorum illa ad ipsorum haeticorum insaniam curandam magnū afferunt impedimentum; ista nō solum Ecclesiam insigni patrocinio spoliant, sed etiam grauissimā, iustissimamq; diuini Numinis iram mortalibus omnibus conciliant.

Etenim multa sunt, quibus à nobis huius temporis haeretici dissident; multa illi in nostra Ecclesia, templis, monasterijs, gymnasijs, dogmatibus, ritibus, hominibus denique omnium ordinum reprehendunt, multa desiderant, multa carpunt, multa emendanda, & corrigenda esse clamitant: sed nihil est, quod exhorreant, & execrentur magis, quam inuocationem Sanctorum, reliquiarum cultum, imaginum venerationem. His enim tribus manifestam impietatem, & idololatriam contineri volunt. Hoc vno veluti pallio discessionem suam à nobis, hoc est, impiam ab Ecclesia Catholica separationem & defectionem, honestissimè tegere se arbitrātur. Hoc solo nomine latrocinia sua, & sacrilegia in Ecclesias, templorum direptiones, imaginum confractiones, sacerdotum caedes, sacrorum omnium profanationes defendunt, quod se bellum gerere contra idola pro pietate dicant. Hac ipsa de causa censuram exquisitam Ecclesiae, & pastores baculos Episcoporum, quibus interdum ipsorum furor reprimatur, vel retardatur, impiam persecutionem, quasi aduersus Deum pro idolis excitatam nominant: his denique vinculis, & compedibus prouincias, & nationes à se deceptas arctissimè irretitas, & constrictas tenent.

Sic enim populis illis persuasum est, nos pro Deo viuente mortuos homines; pro summo & sempiterno spiritu ossa, & cineres, ligna, & lapides colere: & tam altè mentes eorum pernicio-sa haec persuasio penetravit, vt propterea iniusta quidem, sed tamen graui, diuturnaque apud eos laboremus infamia. Et licet multa interdum de nostrorum, hoc est, Catholicorum hominum grauitate, sapientia, iustitia, benignitate, de studio precandi, de moderatione in rebus omnibus audiant, non queant tamen non continuò ab eiusmodi sermonibus aures remouere, seque totos auertere, cum ad memoriam reuocant de quibus tam eximia laudes praedicantur, eos nihilominus idololatrias esse, defunctorum manes, & cadauera, picturasque, & statuas adorare.

Atque, vt fides mihi facilius habeatur, neque me quisquam augendi gratia fingere aliquid arbitretur, referam pauca de libris eorum, vt ipsos eosdem sua impietatis praecones, ac testes habeamus. Primum Lutherus sectariorum omnium antesignanus, & princeps, in eo sermone, quem de cruce edidit, tanquam ex tribunali pronunciat: Quoniam reliquiae Sanctorum nihil sunt aliud, quam fidelium seductiones, ne deinceps populi Deos alienos colant placere sibi, vt omnes eiusmodi reliquiae altissimè sub terram abscondantur:

vt ea ratione videlicet omnis Apostolorum, & Martyrum, aliorumq; Sanctorum in terris memoria aboleatur. Idem in Postilla ad Euangelium Dominicæ annunciationis: Papistæ, inquit, Virginem Mariam Deum constituunt, omnipotentiam ei in cælo, & in terra attribuant. Et rursum: In Papatu omnes se ad Mariam contulerunt, & plus fauoris, & gratiæ ab ea expectarunt, quàm à Christo ipso.

Hinc Philippus Melancthon Lutheri proles, & sectator egregius, cum in Locis communibus primum decalogi præceptum exponeret, & gradus quosdam peccatorum distingueret, nosque, hoc est, vt ipse loquitur, Papistas, cum infidelibus iungeret, hac vna ratione contentus fuit, quod idem sit, fingere multos Deos, & sanctos mortuos inuocare; nec differant ab Ethnicis moribus inuocatio Sanctorum, & statuarum cultus.

Iam verò Magdeburgenses Centuriatores, posteaquam in posteriore primæ Centuriæ libro inter fundamenta doctrinæ Catholicæ posuerunt, B. Mariæ aliorumque Sanctorum inuocationem, & cultum ab Apostolis non solum verbo, aut exemplo nunquam approbatum, sed etiam, vt manifestam idololatriam passim reprobatum fuisse, atque interdictum: Inde postea in singulis ferè Centurijs nihil sæpius monent, clamant, reperunt, inculcant, quàm nos Ecclesiam non habere, quod ab vno vero Deo ad falsorum Deorum multitudinem, & simulacra muta defecerimus. In præfatione verò sextæ Centuriæ, vbi grauiter admodum, & planè tragicè deplorant statum siue casum potius, & ruinam Ecclesiæ, quàm secundo, & tertio sæculo vitium facere incipientem, quarto & quinto inclinatum, & nutantem, sexto demum penitus corruisse, miserèq; collapsam esse volunt; de causa tam grauis exterminij ita concionantur.

In primis, inquit, istæ horribiles, & perniciosæ tenebræ in ipso docentium cœtu, quasi nubes quædam atræ, totum cœlû occupantes exortæ sunt; quod ceremonias cultusq; humanos partim ipsimet Doctores Ecclesiæ, partim verò alij superstiosi homines passim in templis auxerunt. Nam ædes sacræ omnibus in locis extrui cœperunt ingentibus sumptibus, prorsus Gentilium more; non quidem principaliter eo fine, vt ibi verbum Dei traderetur, sed vt reliquijs Sanctorum aliquis honor exhiberetur, vtq; ibi defunctos stolidi homines venerarentur. Quàm verò facundus est Gregorius ille, Magnus appellatus, quàm ardens, quando rationem consecrandi ista fana veluti ex tripode dictat! Et infra: Cœperunt ea occasione etiam defunctæ creaturæ, atque exanguia, & semicorrosæ ossa coli, inuocari, honore diuino affici, & alligari ad illa ipsa loca preces. Ad ista omnia non modo conuiebant Ecclesiæ Doctores, sed etiam ea adiuuabant. Eiusmodi igitur calamitas, & pestis fundi Christi, in ipsa Ecclesia, & inter eos, qui custodes, & vigiles Ecclesiæ præcipuè volebant perhiberi, nascebatur.

Porro Ioannes Calvinus, qui post multas, grauissimasque cum suis disceptationes, maximam partem Lutheranorum in sua retia pertraxit, & tantum non regnum aliquod inter Lutheri pastores obtinuit, in eo libro, quem de reformandæ Ecclesiæ necessitate ad Imperatorem Carolum inscripsit, primam & maximam dissensionum causam inter suos & nostros esse dicit, quod sui, hoc est omnes huius temporis sectarij, vnum Deum colant, nostri, hoc est, Catholici sic inter Sanctos distribuerint Dei officia, vt summo Deo, tanquam collegas eos addiderint, in quorum multitudine deliuescat; quodque non solum Sanctos loco Dei adorent, sed etiam ipsorum ossa, vestes, calceos, & simulacra. In libro verò institut. 4. c. 21. causas recensens, cur à nobis discessionem cum suis fecerit, illam in primis ponit, quod nullum nobiscum conuentum habere possint, in quo aperta idololatria non polluantur. Quam autem apud nos vigere idololatriam dicat, ex c. 20. lib. 3. potest intelligi, vbi de Sanctorum inuocatione loquens. Singuli, inquit, peculiare sibi Diuos asciuerunt, in quorum non secus, atque tutelarium Deorum fidem se contulerunt: Neque modo (quod olim Israel exprobrabat Propheta) secundum numerum vrbiuum Dij sunt erecti, sed secundum capitum multitudinem.

Incidi aliquando in hominem de schola Caluini, qui cum mihi alioqui perhumanus, & can-

didus videretur, eoque vterer familiariter, vt eum, si quomodo possem, ab illa insania reuocarem, cæpi ab eo querere, quid in nostris dogmatibus Calvinista potissimum reprehenderent, quidve eis maximè displiceret & quæ tandem præcipuè esset caussa, cur ab Ecclesiæ communionem, ab Episcoporum obediètia, à reliquo cætu fidelium, à maiorum suorum vestigijs, cum tam manifesto salutis aternæ periculo discesserint? Respondebat ille, eam esse caussam præcipuam, quòd nos Sanctos in precibus inuocarem, quodque eo modo Diuinitatem mortuis affingeremus. At hæ impostura, mendaciaque impudentissima sunt. Quis enim Catholicorum vnquam vni vero Deo, vel imagines sacras, vel beata Sanctorum pignora, vel Martyrum, aut Apostolorum, aut etiam Angelorum spiritus, aut ipsam denique cæli Reginam, Deique parentem Mariam vlllo modo æquauit?

Quis in Catholica Ecclesia sacrificiũ, quod vni debetur Deo, vel Sanctis, vel reliquijs, vel imaginibus obtulit? nonne hoc vno externo symbolo, quando nulla extarent alia satis apertè testamur, nos animo quoque, & cogitatione vnum Deum complecti, eique soli proprio quodam, & peculiari cultu seruire? nonne apertè distinguimus inter eum honorem, qui soli Deo debetur, & eum cultum, ac venerationem, quæ Dei amicis, alijsque sacris rebus, propter ipsum Deum, piè religiosèque tribuitur? Sed licet illa (vt diximus) mendacia calumniaque sint, interim tamen ob ea ipsa mendacia, innumerabiles populi, regna, nationes, multa millia animarum Christi sanguine redemptarum, à Christi corpore separata, & tâquam rami ab arbore vi tempestatis auulsi, & disiecti iacent, & instar ouium, quæ ab ouili suo egressa, sine vlllo pastorum, canumve præsidio in montibus vagantur, infernalium luporum quotidie præda fiunt.

Sed quoniam aliquid diximus de mendacijs, & calumnijs, de conuicijs, & contumelijs, aliquid etiam dicendum erit. Sanè tantus est in libris, & moribus hereticorum, Sanctorum omnium cõtempus, tamque horribiles in omnes cælites blasphemia, vt ego hinc potissimum vehementer admirer diuini Numinis patientiam. Nam, vt omittam, quòd in imagines sacras tanto furore Calvinista debacchantur, vt eas plurimis iam in locis, aut penitus confregerint, aut cæno, & sordibus fœdauerint, aut oculis effosis, naribusque, & auribus truncatis deformauerint, vt nihil etiam dicam, quòd ipsum crucis signum Angelis reuerendum, demonibus formidolosum, humano generi salutare, vbique deiiciunt, conspuunt, proculcant, vt illud quoque præteream, quòd beata corpora Sanctorum, quæ maiorum nostrorum pietas, thecis aureis atque argenteis incluserat, quæque domicilia & organa Spiritus sancti fuerant, & quæ Deus signis & prodigijs sapius illustrauerat, ipsi vbique altaribus euersis effodiunt, flammis absumunt, in profluentem abijciunt. Vt ista, inquam, omnia præmittam, & solùm de contumelijs verborum loquar: Quid, quæso, Erasmus Roterodamus? An non Luciani impietatem longo interuallo superauit? Ille enim Deos falsos, vereque ridiculos irrisit: At nouus iste Lucianus veros Angelorum ciues, verique Dei amicos & domesticos, vt Apostolus loquitur, contumeliosissimè tractauit.

In colloquio, quod inscripsit, Naufragium, quendam introducit alterum interrogantem, an imminente mortis periculo implorauerit alicuius Diui præsidium? Respondet ille: Ne id quidem: Quamobrem autem, inquit? Quia spaciosum est cælum; si cui Diuorum commendauero salutem meam, puta Petro, quia fortasse prius audiet, quòd adest ostio, priusquam ille conueniat Deum, priusquam exponat caussam, ego iam periero. Isti sunt lepidi, vel sacrilegi potius Erasmi ioci. In eodem etiam libro, more prorsus Luciano, beatissimam Virginem Mariam in maris præfectura Veneri substituit; & ausus est homo Christianus Virginem illam, quam S. Ioannes Chrysostomus Seraphicis spiritibus sanctiorem & puriorem esse verissime scripsit, cum impurissima meretrice conferre.

Quid, quòd in Dialogo de peregrinatione religionis ergo, epistolam confictã nomine Virginis Mariæ edere nõ erubuit, qua ipsa Mater Veritatis falsorũ dogmatum Lutheri auctor introducit? Sic enim ficta illa Maria ad Glaucoplutũ scribit: Quod, inquit, Lutherum sequutus strenuè suades superuacaneum esse inuocare Diuos, à me quidem isto nomine bonam magnamque gratiam te inisse scito; nam ante hac tantum non enecabar improbis mortalium opplorationibus. Ab vna petebantur omnia, quasi filius meus

semper infans esset, quia talis fingitur pingiturque in sinu meo. Sed piget me certe pudetque talia referre, quibus tamen vndique scatent *Érasmi* lucubrations.

Iam verò *Martinus Lutherus* in sermone de natali die *Virginis Mariae*, tanti fecit patrocinium *Matri Dei*, ut audacter dicere non dubitauerit, se non pluris aestimare preces *B. Mariae*, quàm cuiuslibet è populo; propterea quòd omnes sumus aequè sancti & iusti atque ipsa est *Virgo Maria*, caterique *Diui*, quantumuis magni.

Desinat ergo *Bernardus Mariae* prerogatiuas enumerare: non dicat amplius *Chrysostomus*, *Virginem Deiparã Cherubim* esse honoratiorem, & *Seraphim* incomparabiliter gloriosiore: neque vox illa *Anselmi* deinceps audiatur: ea puritate *Mariam* nitere, qua maior sub *Deo* nequit intelligi; nam omnes sumus aequè iusti & sancti atque ipsa *Virgo Maria*. Nihil ergo *Mariae* profuit, quòd prima trophæum virginittatis erexit, quòd *Deum* *Virgo* cõcepit, peperit, educauit; quòd omnium penè itinerum, laborum, ærumnarum, & molestiarum eius comes, ad crucem vsque discipulis fugientibus, ipsum sequuta, *Martyrium* denique acerbissimum, doloris gladio viscera eius penetrante, suscepit. Nam sine tot laboribus omnes sumus aequè iusti & sancti atque ipsa *Virgo Maria*. Sine caussa *Petrus*, & *Paulus* caterique *Apostoli* tanto labore ad *Euangelium* disseminandum orbem terrarum peragrarunt; frustra *Martyres* sanguinem suum pro *Christo* fuderunt; inanes vigiliae, ieiunia, solitudines, humi cubationes, horridi sacci, assidua cum *Demonibus* bella sanctorum *Anachoretarum* fuerunt; quoniam sine tot laboribus & sudoribus, *Lutherani* quiescentes domi in vxorcule sinu & complexu, bene pasti, beneque poti, celum rapiunt, & aequè sancti & iusti sunt atque ipsa *Virgo Maria*, caterique *Diui*, quantumuis magni.

Veniamus ad *Magdeburgenses*; ipsi enim sunt præclari illi, religiosissimique historici, qui in priore libro primæ *Centuriae*, dum *Christi* vitam exponunt, *B. Mariam* vsque adeò grauitèr deliquisse volunt cum filium in templo amisit, ut eius peccatum cum illo primo, & grauissimo *Eua* peccato non solum comparare non metuant, sed etiam vtrum sit grauius, querere & dubitare non vereantur. Idem postea in posteriore eiusdem *Centuriae* libro, *Petro Apostolorum Principi* quindecim lapsus & errata tribuunt, quorum aliqua sempiternis cruciatibus dignissima esse docent: nec multò infra *Apostolum Paulum* reprehendunt, quòd in *Asia* supra modum grauatus, de vita desperauerit, quòdque in gratiam *Iacobi* *Iudaicas* caeremonias *Hierosolymis* obseruaauerit, & eo factò magis *Iudaos* in errore confirmauerit, quàm imbecilles fratres adiuerit. In tertia verò *Centuria*, & sequentibus omnibus ad finem capituli quarti, *Patres* omnes accusant, quòd non opiniones tantum incommodas, & nãuos, sed etiam errores, & stipulas, & fumos in *Ecclèsiam* scriptis suis inuexerint, adeo ut si *Lutherus* facem nobis doctrinæ pratulisset, caliginemque illam tempestiuè dissipasset, iam fumo excacati, enectique omnes essemus.

Quid de *QVINTINO* illo impuro & blasphemò *Libertinorum* in *Gallijs* parente dicemus, qui, ut *Calvinus* auctor est, instructione contra *Libertinos*, c. 9. adeo petulanter in *Sanctos* omnes debacchabatur, ut *Paulum* aliter non appellaret, quàm vas confractum; *Ioannem Iuuenem* stolidulum; *Matthæum* feneratorum; *Petrum*, *Christi* abnegatorem?

Porrò *Calvinus*, qui tam seuerè alios arguit impietatis, tam fuit ipse pius & religiosus, ut non contentus ijs conuicijs quibus *Sanctos* omnes vexat, qui post *Christi* aduentum floruerunt, etiam ad eos linguæ suæ flagellum extenderit, qui multis sæculis eiusdem *Saluatoris* aduentum præcesserunt. Itaque in libris *Christianæ suæ Institutionis*, lib. 3. c. 14. §. 11. *Abrahamum* idolorum cultorem facit; *Saram*, lib. 3. Instit. c. 2 §. 31. multis modis peccasse dicit, cum ancillam viro suo supposit; *Rebecam* verò varijs fraudibus, & imposturis *Dei* veritatem corrupisse, dum malo artificio filij benedictionem procurat, maritum decipit, *Iacobum* mentiri cogit. *Iudam Machabeum*, lib. 3. c. 5. §. 8. superstitionis & præposteri zeli reprehendit, quòd pro mortuis sacrificium offerri imperauit. *Sephoram*, lib. 4. c. 15. §. 20. stultam mulierem fuisse, grauitèrque peccasse docet, quòd filium circūciderit. *Mosem* ipsum, in c. 32. *Exod.* quo nihil habuit antiqua ætas mitius, sapientius, sanctius, arrogantia atque superbia *Calvinus* insimulat, quòd nimirum imperiosè legem *Deo* præscripserit; suaque eum iustitia exuerit.

Iam verò de sanctis hominibus Testamenti noui, primū scurriliter nugatur, eos, si preces mortaliū exaudire debeant, tam longas aures habere oportere, vt à cælo vsq; ad terram porrigantur. Deinde eosdē per contemptū, nunc homines mortuos, nunc vmbra, nunc laruas, nunc etiam colluuiem nominat, in Institutione l. 3. c. 20. §. 27. in libro autē, quem inscripsit, De vera Ecclesia reformanda ratione etiā monstra, carnifices, & bestias appellauit. Qua cōtumelia & blasphemia vix vlla maior cogitari potest. Quid enim? si non Caluinū ipsum, sed coniugem eius (nefas enim apud eos est Episcopū creari, nisi vnius saltē vxoris virum) si coniugem, inquā, Caluini, aut liberos, aut amicos, aut etiam seruos, vel ancillas, aliquis nostrū laruas, vmbra, colluuiem, bestias, monstra, carnifices appellaret, quo animo id Caluinus acciperet? an sibi iniuriā fieri non arbitraretur? nunquid nō molestissimē, grauissimēq; ferret? & Christus æquo animo accipiet, amicos, domesticos, fratres, filiōsq; suos amatissimos, quos ipse in cælis tanto honore dignatur, vt in Apocalypsi dicat: Si quis vicerit, dabo ei sedere in throno meo, sicut ego vici, & fedi in throno Patris mei; hos, inquā, tam sublimes Principes, consortes regni, & solij diuini, vmbra, laruas, colluuiem, ab vno quodam arrogantissimo terra vermiculo nominari? Non feret certē æquo animo Deus, sed omnes eiusmodi blasphemos, atque sacrilegos, æternis supplicijs tandem afficiet.

Sed & nos, si ciues Sanctorum sumus, si vllum habemus fidei zelum, excitemur, atq; accendamus oportet, & religiosa, piāq; indignatione vehementer cōmori, tam nefarijs hominibus acerrimē resistamus: imitentur Lutherani maiores suos, Porphyrium, Iulianum, Vigilantium, Viclefsum, & quotquot vnquam cum cælestibus Diuis impia bella gesserūt, & vt fabula Poëtarum de gigantibus ferunt, de suis sedibus cælitibus deturbare, ac detrahere voluerunt. Nos verò maiorū nostrorum, Athanasij, Ambrosij, Hieronymi, Paulini, Augustini, Gregorij, vestigijs inbareamus. Qui quidem Apostolorum, & Martyrum gloriam religiosē emulari, & res gestas contra detractores pro viribus differendo tueri; & memoriam deniq; sermonibus alere, Basilicis honorare, carminibus celebrare, litteris propagare, & consecrare æternitati semper studuerunt. Ita enim fiet, vt & illi, quorum imitantur scelera, earundem cum illis pœnarum societate iungantur: & nos, quos in hoc studio ad virtutem habuimus Duces, eosdem ad præmia, & coronas socios habeamus. Nunc ad rem ipsam accedamus propius.

Ordo Disputationis.

HÆC Disputatio duodecim præcipuis questionibus continetur. **PRIMA** est de Sanctorum beatitudine, an Sanctorum anima Deum videant, & verē beata sint ante diem iudicij. Hæc enim questio fundamentum est omnium aliarum, nam idcirco ante Christi aduentum non ita colebantur, neque inuocabantur spiritus Patriarcharum, & Prophetarum, quemadmodum nunc Apostolos, & Martyres colimus, & inuocamus; quod illi adhuc inferni carceribus clausi detinerentur.

SECUNDA de canonizatione, quæ sequitur ordine suo primam illam de beatitudine. Posteaquam enim didicerimus, sanctos homines vita functos cum Deo beatos regnare, discendum erit, qui sint illi: quod quidem non aliunde certò scire possumus, quàm ex publico Ecclesiæ testimonio, quod canonizationem nunc appellamus.

TERTIA de cultu, vbi enim constiterit qui sint ij, qui inter beatos spiritus numerandi sunt, sequitur, vt queratur, an ij sint adorandi vllò genere adorationis.

QUARTA de inuocatione, quæ est eximum adorationis genus.

QUINTA de reliquijs eorum, vtrum videlicet non solū ipsi Sanctorum spiritus, sed etiam corpora, seu ossa, & cineres, aliæque eorum reliquiæ venerandæ sint.

SEXTA de Imaginibus, an colendæ sint, & quo cultus genere.

SEPTIMA, VIII. IX. X. XI. & XII. de ijs rebus, quibus non modò sanctis hominibus, sed etiam toti cælesti Hierusalem ab Ecclesia, quæ peregrinatur in terris, cultus debitus exhibetur, id est, de Basilicis, de peregrinationibus, de votis, de vigilijs, de ieiunijs, de festis.

LIBER PRIMVS, DE BEATITVDINE, ET CANONIZATIONE SANCTORVM.

CAPVT PRIMVM.

Argumenta hæreticorum, quibus illi probare nituntur, Sanctos nondum esse beatos, &c.



ST igitur quæstio PRIMA: *Sintne piorū hominū spiritus, qui & corpore soluti sunt, & nulla purgatione egent, iam ad fruendā beatitudinem, quæ in clara Dei visione sita est, admissi?* Et quidem antiquorū, & recentium hæreticorum opinio fuit, animas omnes, quantūuis sanctorum hominū, vsq; ad vltimi iudicij diem seruari in quibusdam abditis receptaculis, vbi nec Deum videāt, nec beatæ dici possint, nisi in spe.

PRIMVS ex hæreticis, qui hoc asseruit, quantū ex auctoribus ego colligere potui, Tertullianus fuit, li. 4. in Marcionem, sic enim ait: *Eam regionē, sinum dico Abrahæ, etsi non cœlestē, sublimiorem tamē inferis, interim refrigeriū prabituram animabus iustorū, donec consummatio rerū resurrectionē omnīū plenitudinē mercedis expūgat; tū apparitura cœlesti promissione quā Marcion suo vēdicat quasi non à creatore promulgatam.* Id etiā habet li. de anima, duobus postremis capitibus.

Eum sequutus est Vigilantius, de quo sic Hieronym. in lib. contra eundem: *Ais, inquit, vel in sinu Abrahæ, vel in loco refrigerij, vel subter aram Dei animas Apostolorum & Martyrum consēdisse, nec posse suis tumultis, & vbi voluerint, esse presentes, senatoria videlicet dignitatis sunt, vt non inter homicidas deterrimo carcere, sed in libera, honestaque custodia, in fortunatorum insulis, & in campis Elysijs recludantur.*

Eundem errorem tribuit Guido in summa de hæreticis Armenis. In eodem versabantur Græci, vt patet ex Concil. Flor. sess. 1. & ex B. Tho. in opusc. 6. c. 9. Eundem errorem habet Lutherus in prælect. in Genesim, vt Fridericus Staphylus citat in epitome trimembri Lutheranae Theologiae, par. 2. Eundē habet Cornel. Agrippa, in l. 3. de occulta Philosophia.

Eundem habet etiam Ioannes Caluinus; nam li. 4. Infr. c. 20. dicit, solū Christum ingressum esse Sanctuariū cœli, reliquos verò omnes residere in atrio, ibique expectare vsq; ad mundi consummationem. Et §. 24. dicit, animas Sanctorum adhuc eadem fide, & charitate nobiscum esse coniunctas. vbi autem fides est, ibi certè non est visio. Et c. 25. §. 6. *Stultum, inquit, & temerariū est inquirere, quo in loco sint animæ iustorū, & an gloria fruatur, nec ne. Interea cū Scriptura vbiq; in beatæ pēdere ab expectatione aduentus Christi, & gloriæ ac coronam eo vsq; differat: contenti simus his finibus diuinitus prescriptis, animas piorum militia labore perfunctas in beatam quietem concedere, vbi cum felicitatis fruitionem promisse gloria expectant, &c.*

Nota miram stultitiam hominis, qui dicit stultum, & temerarium esse quærere, vtrum animæ iustorum gloria fruatur, necne: & ipse tamen audaciter definit eas nondum frui gloria, sed eam expectare. Argumenta pro hac sententia Caluinus nulla profert, sed multa sunt, & difficilia, quæ partim Græci proferre solent, partim etiam pro illis proferri solent.

PRIMVM argumentū sumitur ex Decreto Ioan. XXII. qui fertur hoc declarasse, & mandasse Pari-

A sienfibus, vt non aliter docerēt, vel in scholis, vel in templis, & nullos promouerent ad gradus in Theologia, nisi prius illi iurarent, se hanc sententiam defensores. Testes sunt huius rei Guilielmus Ockam in opere nonaginta triū dierum; Ioannes Gerson, in ser. de Pascha; Marfil. in 4. sent. q. 13. ar. 3. & Adrian. in 4. vbi disputat de Sacramento Confirmationis.

SECVDVM, argumentum ex Scripturis sumitur; & quidem PRIMVS locus est Matth. 20. vbi ad vesperam paterfamilias omnibus operarijs simul reddit mercedem: constat autem per vesperam intelligi resurrectionem, & per denarium vitam æternam. SECVDVS Heb. 11. *Hi omnes testimonio fidei probati non acceperunt re promissiones, Deo pro nobis aliquid melius providente, vt nō sine nobis cōsummarentur.* TERTIVS I. Ioan. 3. *Scimus, quia cū apparuerit (Christus in secundo aduentu) similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est.* QUARTVS Apoc. 6. *Vidi subtus altare animas interfectorū propter verbum Dei. Quid significat illa absconditio sub altari, nisi recōditum aliquod receptaculum, vbi quietè quidem, sed in tenebris versentur animæ?*

TERTIVM argumentū sumitur ex testimonijs Patrum Græcorū, Iustinus, q. 60. ex ijs, quas gentes Christianis opponunt, dicit narrationem de diuite, & Lazaro non esse veram historiam, & caussam reddens: *Neg; enim, inquit, ante resurrectionem vnicuiq; ex ijs quæ in vita gessit premium redditur.* Et q. 76. *Si ante resurrectionē nulla sunt operū premia, quis fructus fuit latroni, cū in paradysum eius animus introductus est? Respondet id consequutum latronem, vt sit in cœtu iustorum, & videat seipsum, & quæ infra se sunt, & præterea Angelos, & Damones.*

Irenæus, li. 5. extremo: *Cum enim Dominus, inquit, in medio umbræ mortis abierit, vbi anima mortuorum erāt; post deinde corporaliter resurrexerit, & post resurrectionē assumptus sit: manifestū est, quia & discipulorū eius; propter quos, & hæc operatus est Dominus, animæ abibunt in inuisibilem locum definitū eis à Deo, & ibi vsq; ad resurrectionē commorabuntur sustinētes resurrectionem, post recipientes corpora, & perfectè resurgētes, hoc est, corporaliter, & sic venient ad conspectum Dei.*

Origenes hom. 7. in Leuit. *Nōdum, inquit, Sancti receperunt letitiam suam, nec Apostoli quidem; sed & ipsi expectant, vt ego letitia eorum particeps fiam.* Et lib. 2. Periarchon prope finem dicit, Sanctos post mortem deferri in paradysum terrestre, & inde eos, qui puriores sunt, ad æris loca conscendere.

Chrysostomus hom. 39. in priorem ad Cor. in illud; *Si in hac vita tantum sperantes sumus in Christo, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Quid ais Paule? an nō animus superstes erit? erit, & immortalis quidem: quamquā verò, vel sexcenties sit immortalis, tamē sine carne ipsa admirandis illis bonis nō fructur, quæ admodū neq; pœnis punietur: omnia enim corā tribunali Christi manifestabitur, inquit Paulus, vt vnusquisq; ferat, quæ per corpus, siue bona, siue mala gessit; nā si corpus*

non resurgat, anima nostra incoronata manebit, & extra caelestē beatitudinē erit. Idē hom. 28. in epist. ad Heb. Ne aliquid prae nobis habere videretur, si primi ante nos coronarentur, unū definiuit tempus omnium coronarum; & qui ante tam multos annos vicit, tecū accipiet coronā.

Theodoretus in c. 11. ad Heb. Sanctorum ergo, inquit, tot, & tāta fuerunt certamina, sed hi tamen nondū coronas acceperunt, & c. Theophyl. in eūdem locum: Sancti adhuc caelestium promissionū sunt assequuti. Et in c. 16. Lucae docet, narrationem de Lazaro esse parabolam, non historiam, quia nondum distributa bona, & mala iustis, & iniustis. Oecumenius in eundē locum: Sancti testimonium promeriti, quod per fidem placuerunt Deo, nondū consequuti sunt bona iusta promissa.

Atethas Caesariensis Episcopus c. 6. Apoc. Horum, inquit, spe, qua per intellectū veluti in speculo cōtēplanatur, omni crassitie liberati merito latantur quiescentes in sinibus Abrahae; nā id multis sanctis dictū est, unūquemq; virtutis cultorem sortitū esse dignum locum, vnde etiam de futura sua gloria certā quādā assequatur coniecturā.

Euthymius in c. 16. Lucae, dicit narrationem illam de Lazaro, & diuite esse parabolam, qua designatur quid erit post diem iudicij, & in c. 23. Et tunc quidem dedit ei conuersionem in paradiso, tanquam arrabonem regni sui, quod est fructio ineffabiliū, ac aeternorum bonorum, quae nec oculus vidit, & c.

Confirmatur hoc argumentū, quia Graeci Patres simpliciter negant, Deum videri posse à creatura; ergo multò magis negare debent, videri ante diem iudicij. vide Chrysostr. hom. 23. in Gen. vbi dicit, ne Angelis quidem Deum esse visibilem. Item hom. 14. in Ioan. vbi dicit, Angelos nunquam vidisse filium Dei, nisi post incarnationem. Similia habet Theod. in Dialogo Immut. Theoph. in illud Io. 1. Deum nemo vidit vnquam, & Euthy. in eundem locum: quibus accedit Hieron. teste August. epist. 11. ad Fortunatianum.

QUARTVM argumentum est ex testimonijs patrum Latinorum. Lactantius, lib. 7. c. 21. Nec quisquā puet, animas post mortē protinus iudicari, nam omnes in vna cōmuniq; custodia detinentur, donec tempus adueniat, quo maximus iudex meritorū faciat examen.

Victorinus Martyr in c. 6. Apoc. Animas autem occisorum dicit, se vidisse sub ara, id est sub terra. Et infra: In nouissimo tempore Sanctorum remuneratio perpetua, & impiorum ventura est damnatio.

Hilarius in Psal. 138. in illud: Si descendero in infernū, ades: Haec, inquit, humana lex necessitatis est, vt sepultis corporibus anima ad inferos descendant. Et ne putemus, eum loqui de animabus impiorū, subdit: Quam legem Dominus ad cōsummationem veri hominis nō recusauit, & c. Vult ergo dicere, adeo esse necessarium, vt animae sint in inferno, dum caro est in sepulcro, vt etiam Dominus hanc legem subire voluerit.

Prudentius in Hymno de exequijs defunctorum, docet animas sanctas discedere ex hac vita in Paradisum terrestrē, siue in sinum Abrahae, quem diues ille ardens longē conspexit.

Quanam regione inbebis
Animam requiescere puram?
Gremio senis abdita sancti
Recubabit, vt est Eleazar,
Quem floribus vndique septum
Diues procul aspicit ardens.
Patet ecce fidelibus ampli
Via lucida iam paradisi,
Licet & nemus illud adire
Homini, quod ademerat anguis.

Ambrosius, li. 2. de Cain, c. 2. Soluitur à corpore anima, & post finē vitae huius adhuc futuri iudicij ambigu

suspenditur. Et li. de bono mortis, c. 10. Satis, inquit, fuerat illis dixisse animas à se potere, id est locū, qui non videtur, quē Latine infernū dicimus. Et ibidem: Scriptura Esdrae habitacula animarū promptuaria nūcupat. Et occurrens querelae humanae, eo quod iusti, qui praecesserunt, videntur vsq; ad diem iudicij per primum scilicet temporis debita sibi remuneratione fraudari; mirabiliter, ait coronae esse similem diem iudicij; coronae enim dies expectatur ab omnibus; vt intra eum diem, & victi erubescant, & victores palmam adipiscantur victoris: ergo dum expectatur plenitudo temporis, expectant animae remunerationem debitam aliās, manet poena, aliās gloria.

Augustinus, lib. 1. retract. c. 14. De sanctis hominibus, inquit, tā defunctis, virū ipsi saltem dicēdi sint iam in illa possessione consistere, merito queritur. Et epist. 111. ad Fortunatianū, exponens quaedam verba D. Hieronymi: In his verbis, inquit, hominis Dei multa cōsideranda sunt: primū quia secundū apertissimā Domini sententiam etiā ipse sentit, tunc visuros faciem Dei, cum in Angelos profecerimus, id est, aequales Angelis facti fuerimus, quod erit vtiq; in resurrectione mortuorū. Item in

Enchiridio, c. 108. Tempus, inquit, quod inter hominis mortē, & ultimam resurrectionē interpositū est, animas abditis receptaculis cōinet. Lib. 12. de Gen. c. 35. querit, quid opus sit animabus resurrectione corporis, si possunt sine carne videre Deum? Respondet autem: Minimè dubiandum est, & raptā hominis à carnis sensib^o mentē, & post mortē ipsam carne deposita non sic videre

posse incommutabilem substantiā, vt sancti Angeli vident. Et li. 12. de ciuit. Dei, c. 9. Pars, inquit, ciuitatis Dei, quae cōiungēda immortalib. Angelis ex mortalibus hominibus cōgregatur, nūc mortaliter peregrinatur in terris, vel in eis, qui mortē obierūt, secretis animarū receptaculis sedibusq; requiescit. In Pl. 36. Post vitā, inquit, istam nondū eris, vbi erunt Sancti, quibus dicitur: Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratū est ab origine mundi, nondum ibi eris, quis nescit? sed iam poteris ibi esse, vbi illum quondam vlcerosum pauperem diues ille superbus in medijs tormētis vidit longē requiescentē: in illa requie certē securus expectabis iudicij diē.

Bernardus ser. 3. de omnibus Sanctis: Aduertistis, inquit, nī fallor, tres esse sanctorum status animarum: primū videlicet in corpore corruptibili, secundū sine corpore, tertium in beatitudine cōsummata: primum in tabernaculis, secundū in atrijs, tertium in domo Dei. Et infra:

In illā beatissimam Dei donū anima, nec sine nobis intrabunt, nec sine corporibus suis, id est, nec sancti sine plebe, nec spiritus sine carne. Et ser. 4. exponēs illud: Vidi sub altari animas interfectōrū, intelligit per altare, Christi humanitatem, ac dicit animas Martyrum esse sub altari, quia solum vident Christi humanitatem, post diē iudicij exaltandas esse super altare ad videndum Dei essentiam: Interim, inquit, sub Christi humanitate feliciter sancti quiescūt, in quam nimirū desiderant etiā S. Angeli prospicere, donec veniat tēpus, quādo iam non sub altare collocētur, sed exaltētur super altare. sed quid dixi? Nunquid humanitatis Christi gloriā, non dicam hominū, sed vel Angelorum assequi quis poterit, nedum superare? Quonā igitur modo super altare dixerim exaltandos eos, qui nunc sub altari quiescūt? Visone vtiq; & cōtēplatione, non pralatione. Ostendet enim tūc nobis Filius, vt pollicitus est semetipsum, nō in forma serui, sed in forma Dei: ostendet etiā nobis Patrem, & Spiritum sanctum, sine qua nimirum visione nihil sufficeret nobis.

QUINTVM argumentum sumitur ex ratione; nam iudicium, & examen bonorum, & malorum, futurum est in nouissimo die, ergo praemia, & poenae vsque ad eum diem differuntur. Praeterea Christi anima post separationem à corpore

non statim ascendit in cælum, sed prius descendit ad inferos, & post resurrectionem carnis tandem in cælum ascendit; igitur & Sancti omnes post mortem in inferno erunt vsque ad resurrectionem; nam Christi requies, resurrectio, & ascensio, exemplar fuit nostræ quietis, resurrectionis, & ascensionis, alioqui essent discipuli, & serui supra magistrum, & dominum. Ad hæc, anima & caro simul operantur tam bona, quam mala, igitur simul & non vna sine alia puniri, aut remunerari debet. Denique dæmones nondum puniuntur, sed puniendi referuntur post diem iudicij; nam idcirco dicebant Christo: *Venisti hic ante tempus torquere nos?* Matt. 8. *Et deprecabantur eum, ne imperaret illis, vt in abyssum irent.* Luc. 8. igitur idem de hominibus fiet: si autem impij non puniuntur; certè nec pij remunerantur. Hæc igitur sunt argumenta, quæ aduersus veritatem afferri solent, quæ quidem sequentibus capitibus per partes diluentur.

CAPVT II.

Animas sanctorum iam nunc frui Dei visione, demonstratur testimonio Ecclesie.

SED facile erit totidem argumentorum generibus veritatem propugnare, PRIMVM, igitur accedat Ecclesie testimonium, quæ in oratione de S. Greg. dicit: *Deus qui anime famuli tui Gregorij æterna beatitudinis premia contulisti, &c.* Præter quam orationem habemus etiam duo Concilia Oecumenica & duorum summorum Pontificum decreta, siquidem hoc ipsum definitum est in Concil. Florent. sess. vlt. in decreto vnionis Latinorum cum Græcis, & in Conc. Trid. sess. 25. Idem quoque disertis verbis docet Innoc. III. cap. Apostolicam, Extra de Presbytero non baptizato. Idem denique post longas disputationes. Benedictus XII. definiuit in Extrauaganti, quæ incipit, Benedictus Deus, quam totam refert Alphonsus à Castro lib. 3. contra hæreses, verbo Beatitudo.

Atque hinc soluitur primum argumentum aduersariorum; nam iste Benedictus XII. qui successor fuit immediatus Ioan. XXII. apertè testatur Ioannem morte præuentum, nõ definiuisse istam questionem. Neque verò solùm eam non definiuit, sed etiam paulò ante mortem partim retractauit sententiam suam, partim etiam declarauit; non asseruit. PRIMO, se in omnibus suis sermonibus de hac re nunquã intendisse rem definire, sed solum quærere veritatem. SECUNDO, asseruit sibi displicere priorem sententiam, ac sentire se, animas Sanctorum videre Deum, etiam ante diem iudicij, nisi aliter Ecclesia, & sui successores definirent: quorum definitioni se submittere dicebat omnes suas opiniones. Habetur hæc retractatio ipsis verbis, quibus facta est, apud Ioannem Villanum lib. 11. c. 19. historię, de rebus Florentinorum, quam ille dicit, se habuisse à fratre à suo, qui in aula eiusdem Ioannis Papæ degebat.

Sed notanda sunt quinque mendacia Caluini, lib. 4. Institutionum, c. 7. §. 28. PRIMVM est, Gersonem vixisse tempore huius Ioannis, nam Ioannes obiit Anno MCCXXXIV. vt testantur omnes historici, & nominatim Onuphrius, & ille Ioan. Villanus lib. 11. c. 19. Gerson autem natus est Anno MCCCLXIII. vt ex Tritemio patet de scriptoribus Ecclesiasticis.

SECUNDO est Ioannem Papam negauisse ani-

ma immortalitatem: at si hoc esset verum, multo magis eam negauisset Caluinus, qui pertinaciter defendit, animas non videre Deum, nec enim Ioan. Papa vltius erroris accusatur à Gersono, & alijs, præterquam istius de visione Dei.

TERTIUM est, nullum Cardinaliũ se opposuisse Ioanni Papæ, nam Ioan. Villanus li. 10. cap. vlt. hist. scribit maiorem partem Cardinalium repugnasse Ioan. & idẽ colligitur ex Decretali Benedicti XII.

QUARTVM est, Regem Gallię Philippum interdixisse suis cõmunionem Ioannis Papæ, nisi resipisceret. At Ioannes ille Villanus loco citato scribit, Regem solum scripsisse ad Pontificem amicè, & reuerenter, eumque monuisse vt caueret ab illis opinionibus quæ videntur suspicionem erroris ingenerare posse.

QUINTVM est, Pontificem coactum à Rege ad palinodiam. At Ioannes prædictus scribit, Ioannem Pontificem solum retractasse opinionem suam pridie ante mortem suam affinium, qui metuebant, ne, si Ecclesia postea contrarium definirẽt, vt etiam fecit, memoriæ Ioannis Papæ aliqua nota suspicionis erroris inureretur. Vide quæ scripsimus de hac re lib. 4. de Pontifice, cap. 14.

CAPVT III.

Idem Scripturarum testimonijs demonstratur.

IAM secundo loco Scripturarum testimonia proferemus. Ac PRIMVM sit id, quod legimus in Ecclesiast. cap. 11. *Facile est coram Deo in die obitus retribuere unicuique secundum vias suas.*

Dices, nõ ait Scriptura in die obitus reddi unicuique secundum opera, sed posse reddi, si Deus vellet. At certè illud, facile est, non significat, posset Deus, si vellet, sed, reddit Deus, & facile reddit unicuique secundum opera sua in die obitus, alioqui enim si Deus posset reddere secundum opera, sed non redderet, frustra nos hoc argumentum hortaretur Sapientia ad bene faciendũ. Præterea cùm dicat ibidem Spiritus sanctus: *In fine hominis denudatio operũ eius;* indicat etiam in fine hominis, reddi unicuique secundum opera; nam ad hoc fit iudicium illud, & denudatio operum, vt sequatur remuneratio.

Dices rursus quando hæc scripta sunt, non datur remuneratio essentialis in die obitus, sed tantum requies in sinu Abraham, igitur per ista verba, Facile est coram Deo in die obitus reddere, &c. solum deducitur reddi in die obitus iustis certam spem beatitudinis futuræ, & requiem in sinu Abraham.

RESPONDEO, Ecclesiasticum, cum dicit, in die obitus reddi remunerationem, intellexisse, reddi remunerationem, quæ pro temporum diuersitate haberi poterat: & quia tunc nondum cælum erat referatum, nunc autem à Christo referatum est; ex illius sententia sequitur, in die obitus, & tunc requiem dari solitam iustis, nunc veram facilitatem. Hinc nimirũ Num. 35. Dominus iubet, vt post mortem sacerdotis magni, omnes exules reuertantur ad patriam: hæc enim est figura rerum nostrarum; nam nos exules sumus, patria paradus, sacerdos magnus Christus, post cuius mortem iam patet aditus Adæ filijs in cælum.

Alterum testimonium, & quidem longè clarius est Apost. Paul. 2. Co. 5. *Scimus, quid sit terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, adificatione ex Deo habemus, domũ non manufactã, æternã in cœlis, nam & in hoc ingemiscimus, habitatione nostrã, quæ de cœlo est,*

superindui cupientes, si tamen vestiti, & non nudi inueniamur: nam & qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus grauati, eo quod nolumus expoliari, sed superuestiri, ut absorbeat quod mortale est à vita.

Nota PRIMO, illud: *Si terrestris domus nostra*, intelligi à quibusdam (vt Chryf. citat) de mundo hoc sensibili, quasi Apost. dicat, si hic mūdus peribit non deerit nobis alius melior post resurrectionem. Sed hoc falsum est; nam communis Græcorum, & Latinorum opinio pro domo hac terrestri accipit corpus hoc mortale, seu vitam præsentē corporalem: Et ratio est, quia in fine capitis superioris dixit Apost. *Si exterior homo noster corrumpitur, interior renouatur, de die in diem.* Itaque, quod hīc dixit terrestrem domum, ibi dixit hominem exteriorem. Præterea infra clarius dicit: *Dum sumus in hoc corpore, peregrinamur à Domino.* vbi apertè vocat corpus, quod antea vocauerat exteriorē hominem, domum terrestrem, tabernaculum, &c.

Nota SECUNDO, per domum æternam, & cælestem quā opponit Apostolus domui terrestri, intelligi à Patribus vel corpus immortale, vt à Chrysof. Theophylacto, Theodoro, Apudrosio, vel vitam æternam, id est, visionem Dei. Et sine dubio verior est posterior expositio, quæ est Photij apud Occumenium, Anselmi, & Sancti Thomæ in hunc locum; nam in primis Apostolus ait de præsentī, si domus hæc terrena dissoluitur, habemus aliā æternam in cælo; debuisset enim dicere, si de corpore glorioso loqueretur, habebimus, non habemus; nam corpus immortale non habemus nunc in cælo.

Præterea Apostolus, cū dicit, *Si hæc domus dissoluitur, habemus aliam, vult dicere, Non est quod timeamus nobis domum defuturam vnquam; nam si hinc pellimur, habemus aliam: at si per domum cælestem intelligit corpus immortale, non est verum nobis nunquam defuturam domum, deerit enim à die mortis vsque ad diē resurrectionis. Præterea id ipsum vocat hanc domum cælestem, quod paulò ante in fine c. 4. vocauerat: *Æternum gloria pondus*; nam postquam dixerat: *Id enim, quod in presenti est momentaneū, & leue tribulationis nostre, supra modum in sublimitate æternum gloriae pondus operatur in nobis*: subiungit explicans: *Si enim terrestris domus, &c.* At per illud: *Æterna gloria pondus*, omnes intelligunt ipsam essentialē beatitudinem.*

Denique, nisi Apostolus hīc per domū cælestem, intelligeret beatitudinem, non bene concluderet paulò inferius: *Audentes igitur, & scientes quia dū sumus in corpore peregrinamur à Domino audemus, & bonā voluntatē habemus magis peregrinari à corpore, & presentes esse ad Dominū.* Nec enim lequitur; si hoc mortale corpus corrumpitur, habebimus aliud immortale post resurrectionem, ergo bonum est nunc mori, & peregrinari à corpore; imò contrarium sequitur, nimirum non esse bonum mori vsque ad diem resurrectionis; quia etsi melius sit corpus immortale quàm mortale, tamen melius corpus mortale, quàm nullum. At, si per domum cælestem, intelligamus beatitudinē, Apostoli argumentatio optima est, nimirum ista; Si vita hæc mortalis perit, habemus statim aliam longè meliorem in cælo: ergo bonum est citò mori in hoc mundo, vt citò viuamus in cælo.

Dices, non videtur beatitudo posse vocari domus, non enim habet similitudinem cum domo, corpus autem habet; corpus enim reuera est domus animæ.

RESPONDEO, beatitudinē optimè dici domum, quia est tam magna, vt eam anima non capiat, & potius anima in illam intret, quàm illa in animā: hinc 1. Io. 3. dicitur: *Maior est Deus corde nostro.* Et quod

dicitur Io. 14. *In domo Patris mei mansiones multe sunt:* omnes intelligunt de varijs gradibus beatitudinis, de hac domo dicitur etiā Matt. 25. *Intra in gaudium Domini tui.* Et hanc domū eleganter Apostolus opponit vitæ corporali, siue ipsi corpori propter tria. PRIMVM enim corpus ipsum vocat domū terrestrem, quia in cælo inuenitur, ibi enim est sedes Dei, & ibi semper videtur tanquam Rex in decore suo. SECUNDO, corpus dicit esse domum, quæ dissoluitur, quia quotidie deficit magis & magis, illā autem vocat æternam, quia semper in eodem statu permanet: denique illam vocat non manufactā, insinuans istam esse manufactam, quia nimirum corpus habemus opera hominum, qui illud generauerunt, & cibo, ac potu alunt, & sustentant: at illa domus cælestis ab hominum opere non pendet, sed à solo Deo manifestante seipsum nobis.

TERTIVM testimoniū est paulò infra: *Quia dū sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus grauati, eo quod nolumus expoliari, sed superuestiri, audentes igitur & scientes, quia sumus in corpore, peregrinamur à Domino, per fidem enim ambulamus, & non per speciem, audemus, & bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore, & presentes esse ad Dominū.* Nota Apostolū hīc docere duo desideria esse in nobis, vnum naturæ ad viuendum corporaliter, alterū gratiæ ad videndum Deum; & quidē homines pios velle quidem vtrumque si possint, implere simul; sed cum non possint, antepone desiderium gratiæ desiderio naturæ, & proinde appetere mortem corporis, vt possint cum Deo viuere: homines impios è cōtrario omnia referre ad vitam corporis, & desiderium naturæ.

Ex quibus deducitur euident argumentū pro sententia nostra; nam si non possemus videre Deum, nisi post resurrectionem, non diceret Paulus se optare peregrinari à corpore, vt non peregrinetur à Domino, his enim verbis ostendit esse aliquē statū animæ, in quo peregrinetur à corpore, & non à Domino: at talis status non esset vnquam, nisi ante resurrectionem videretur Deus; nam in hac vita peregrinamur à Domino, sed non à corpore; in alia vita post resurrectionē non peregrinabimur, nec à Domino, nec à corpore; ante resurrectionem autem oportet necessariò peregrinari à Domino, & à corpore: quare vt detur status, in quo peregrinemur à corpore, sed non à Domino, de quo Paulus loquitur, necesse est vt ante resurrectionem, spiritus iustorū corpore soluti, Deum videant. Neque etiam dici potest, Paulū loqui de quadam beatitudine imperfecta quæ consistit, in visione humanitatis Christi, & quod peregrinari à Domino, sit peregrinari à præsentia humanitatis Christi. Si quidem Sanctus Apostolus ait: *Dum sumus in corpore, peregrinamur à Domino, per fidem enim ambulamus, & non per speciem.* Ex quo sequitur, vt è contrario non peregrinari à Domino, sit non ambulare per fidem, sed facie ad faciem videre speciem diuinæ pulchritudinis. Idem enim Apostolus quod hīc dicit: *Ambulamus per fidem non per speciem.* Dicit 1. Corint. 13. *Videmus nunc per speculum in enigmate, tunc autē facie ad faciem.* At qui solam videt Christi humanitatē, adhuc habet fidem, & est peregrinus, & viator, vt omnes fatentur.

QUARTVM testimoniū est Luc. 23. *Hodie mecū eris in paradiso.* Vbi nota paradysum dupliciter accipi in Scripturis; vno modo pro horto quodam deliciarum corporalium, in quo primus homo constitutus fuit ante quàm peccaret, de quo loquitur Moyses, Gen. 2. & 3. altero modo pro gloria beatorum, cuius prior paradysus figura fuit; & de hoc loquitur Paulus 2. Cor. 12. vbi se dicit raptum fuisse in para-

disum, explicans enim quid paradus sit, dicit se rap-
tum supra tertium cœlum.

Euthymius in hunc locum existimat (nimirum vt
confirmet errorem suum) hîc Dominum loqui de
paradiso terrestri; & ideo etiam scribit, Dominû la-
troni nō respōdissē, Hodie mecū eris in regno meo,
sed in paradiso; vt ostēderet aliud esse regnum aliud
paradisum. Et quia poterat aliquis obijcere, Chri-
stū dixissē: *Mecum eris in paradiso*; & tamen Christus
non est in paradiso terrestri, sed cœlesti; respondet
Euthymius Christum esse vbiq; vt Deus est, & pro-
inde esse cum latrone, alijsque Sanctis in paradiso
terrestri, & simul cum Angelis in paradiso cœlesti.

Hæc expositio sine dubio potest, ac debet rejci.
PRIMUM, paradus terrestris est locus deliciarum
corporibus, non animabus; quid enim prodest ani-
mabus abundare pomis, herbis, aquis, cæterisque
rebus terrenis illius paradisi? Christus autē promit-
tens latroni paradisum, promisit hortum delicia-
rum ipsi conuenientem, id est, spiritualem.

SECUNDO, voces Testamenti noui cum ambi-
guæ sunt, potius accipi debent, vt sumuntur in alijs
locis Testamenti noui, quàm vt sumuntur in testa-
mento veteri, sed vox ista, *paradisus*, in testamento
nouo accipitur pro paradiso spirituali, vt patet 2.
Cor. 12. igitur & Luc. 23. pro spirituali paradiso ac-
cipienda est.

TERTIO, Christus promisit latroni confortium
suum, cum ait: *Mecū eris in paradiso*. Christus autem
non terrestrem, sed cœlestem paradisum introiuit.
nec valet responsio Euthymij: nam eo modo, quo
Christus est vbiq; erat cum latrone etiam in hoc
mundo cum adhuc latrocinia exerceret, & nihil ei
Christus noui promississet.

Iam verò Theophylactus nomine aliorum refert,
& refellit duas alias expositiones ad hunc locum.
PRIMA est quorundam, qui dicebant, latroni pro-
missum fuisse paradisum cœlestem, sed dandū post
resurrectionem: dixisse autem Christum, *Hodie eris*,
propter certitudinem rei futuræ, quomodo Proph.
sæpè exprimit res futuras per tempus præsens, aut
præteritum: vt, cum Dominus dicit: *Qui non credit,*
iam iudicatus est. SECUNDA est illud, *hodie*, cōiun-
gendum cum, *dicb*, non cum, *eris*, hoc modo: *Amen*
dico tibi hodie, mecum eris in paradiso.

Sed neutra est solida; non PRIMA, tum quia non
oportet recurrere ad figuras, & relinquere propriã
verborum significationem, nisi quando alioqui ab-
surditas aliqua sequeretur; tum etiam, quia ista non
sunt verba Prophetica, vt oportuerit ea velari ob-
scuritate, sed continet simplicem promissionem,
& proinde simpliciter intelligenda sunt. neque eo
loco, *qui non credit, iam iudicatus est*, accipitur præ-
teritum pro futuro: non enim vult Dominus dicere,
Certò iudicabitur, sed verè iam iudicatus est, & con-
demnatus à seipso, cum nolit eam fidem amplecti,
per quam saluus esse possit.

SECUNDA expositio est planè ridicula. Quor-
sum enim Dominus diceret; Amen dico tibi, hodie?
nonne videbat latro, Dominum loqui illa die? Præ-
terea, quis non videt per illud aduerbium, Hodie,
responderi ad illud aduerbium, Quando, quod la-
tro posuerat? Latro dixerat: *Memento mei; quan-*
do veneris in regnum tuum. Dominus respondet:
Hodie erit illud quando, proinde hodie mecum
eris in regno, & paradiso meo. Vera ergo expositio
est Theophylacti, Ambrosij, Bedæ, & aliorum, qui
per paradisum intelligunt regnum cœlorum, ne for-
tè enim latro per regnū intelligeret aliquid huma-
num, Christus declarauit, regnum suum esse paradisi-

sum, id est, summam & sempiternam felicitatem.

QUINTVM testimonium Ephes. 4. *Christus ascen-*
dens in altum, captiuam duxit captiuitatem. Quo in
loco per vocem, *altum*, non potest intelligi nisi sum-
mum cœlum. et si enim quidam intelligunt crucem,
tamen Paulus se exponit paulò infra, cum ait: *Qui*
descendit, ipse est qui ascendit super omnes calos. Porro
nomine captiuitatis, quam secū duxit in cælū, quid
potest intelligi, nisi multitudo sanctarū animarum,
quas ex limbo ad cælū euexit, vt Ambrosius exponit?

Dices, non sequitur, Sancti sunt in cælo; ergo vi-
dent Deum. RESPONDEO, rectè sequi; nam per
cælum intelligimus sedem; & quasi aulam regiam
Dei, vbi Deus semper videtur; nam Isa. 66. dicitur,
Calū mihi sedes est. Et Matt. 5. *Nolite iurare per cælum,*
quia thronus Dei est. Et Matt. 18. *Angeli eorum in cælis*
semper vident faciem Patris mei. Et in oratione Domi-
nica dicimus; *Pater noster qui es in cælis*. Tametsi enim
Deus vbiq; sit, tamen propriè in cælo esse dicitur,
quia per sui manifestationem illic se præsentè ostendit,
& cernitur ab ijs, qui digni sunt cælesti illa sede.
Vnde eleganter Cyrillus catechesi 9. dicit, cælum
esse velum Deitatis, quo nobis videlicet, qui sumus
extra velum, absconditur Deus. Imò Paulus Hebr.
9. comparat ingressum Christi in sanctuarium cæle-
ste, cum ingressu Sacerdotis intra velum in Sancta
Sanctorum, indicans idem esse cælum respectu di-
uinæ essentiæ, quod erat velum respectu arcæ Te-
stamenti: & certè animabus Sanctorum, si non vi-
deant Deum, parum videtur referre vtrum in cælo
isto materiali, an in terra vel in alio loco sint.

SEXTVM testimonium Philip. 1. *Cupio dissolui, &*
esse cum Christo. At si animæ seruauerant in aliquo loco
extra cælum, frustrà hoc desiderabat Paulus, Chri-
stus enim in cælis est.

SEPTIMVM testimonium Heb. 9. *Hoc significante*
Spiritu sancto non dñm propalatam esse Sanctorū viam
adhuc priore tabernaculo habere statū. Quod exponit
Primasius, Anselmus, Theophylactus, Oecumenius
in hunc modum, quod in Sancta Sanctorū non pos-
sent ingredi Sacerdotes, nec populus significabat
toto tempore Testamenti veteris non fuisse apertam
viam ad cælum, & ideo etiam iustissimos quosque
ad inferos descendisse: quia non poterant simul vi-
gere figura, & figuratum. At posteaquàm Christus
perrupit velū tabernaculi, & figura cessauerunt, iam
propalata est via Sanctorū ad sanctuarium cæleste.

OCTAVVM testimoniū Heb. 12. *Non accessistis*
ad montē Sion, &c. sed ad Sion montem, & Hierusalem
cælestē, & multorum millium Angelorum frequentiam,
Ecclesiā primitiuorū, qui cōscripti sunt in cælis, & spiri-
tus iustorum perfectiorū, &c. Hic (vt rectè Anselmus
exponit) describitur Ecclesia triumphans, & in ea
dicuntur esse tanquam ciues, primum Angeli, deinde
animæ primitiuorum, id est, eorum, qui primi
crediderant, & iam mortui fuerant, vt Iacobi Apō-
stoli, Stephani, & aliorum: qui dicuntur cōscripti
in cælis, quia sunt adscripti, & coopati cum Ange-
lis in ordinem ciuium cælestium, quomodo dice-
bantur Romæ Senatores Cōscripti. Nisi fortè
magis placeat per Ecclesiam primitiuorum in cæ-
lis cōscriptorum, intelligi animas Patriarcharum
& Prophetarum cum Christo regnantium: Per spi-
ritus autem perfectiorum, animas Apostolorum, &
Martyrum. Semper tamen eadem est sententia, iam
nunc spiritus sanctorum hominum beatos esse, ea
beatitudine, qua sancti Angeli soli ante fruebantur.

NONVM testimonium est in lib. Actor. c. 7. vbi
Stephanus mōiturus, vidit cælos apertos, & glo-
riam Dei, Christumq; stantem à dextris Patri. Cur

autem hoc vidit, nisi vt intelligeret, sibi cœlum patere, & se statim à Dōmino recipiendum in illam gloriam? id enim ille intelligens exclamauit. *Domine Iesu suscipe spiritum meum.*

DECIMUM testimonium est, c. 6. Apoc. vbi dantur Martyribus singule stolæ albę, quę gloriam animę significant; nam alteram stolam, id est, gloriam corporis post resurrectionē habebunt; vt exponunt Greg. in 4. Psal. Pœnitent. & Beda, Haymo, & Anselmus in hunc locum, necnon B. August. serm. 4. de festo Innocentium.

VNDECIMUM est, c. 7. vbi de istis dicitur: *Hi qui amici sunt stolis albis, sunt ante thronum Dei, & seruiūt ei die ac nocte in templo eius.* Ex quo habemus, illos verē esse in cœlo, & videre Deum. Quid enim significat esse ante thronum Dei, nisi habere Deum in conspectu, eumque cernere?

Atque hinc solui potest argumentum SECVNDUM; nam ad primū locum contra adductum respondeo dupliciter; ac PRIMVM, vt Chryl. in c. 20. Matt. monet, parabolas non oportere ex omni parte quadrare, sed solum considerandum esse scopum; multa enim dicuntur non ad significandum aliquid, sed solum, vt narratio integra videatur, quemadmodum & culter ad scindendum factus est, nec tamen ex omni parte scindit, alioqui, quomodo operarij accipientes denarium murmurabant? nunquid erit murmur in cœlo? Et cur Dominus dixit: *An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?* Num erit in cœlo oculus nequam? quomodo etiam fieri potest, vt merces prius sit reddita vltimis, quàm primis, cum constet omnes simul electos eadem sentētia donandos regno cœlorum? Solum ergo ex parabola illa de operarijs habemus, minori tēpore Patres noui Testamenti laborare, quàm fecerint Patres Testamēti veteris: & tamen ad eandem beatitudinem peruenire: vel certē eos qui conuertuntur in senectute breuiorem laborē habere, quàm eos, qui in adulescentia, & tamen posse non minus præmium adipisci.

Possumus etiam SECVNDO respondere, si velimus illam partem esse significatiuam; qua dicitur, ad vesperam vocatos esse omnes operarios, & simul omnibus redditam esse mercedem; dicemus enim per vesperam significari futurū generale iudicium, quo publicē reddatur omnibus perfecta merces: quod tamen iudicium nō excludit particularia Dei iudicia, quibus in obitu vnus cuiusque redditur singulis priuatim pars mercedis.

Ad SECVNDVM locum ex Paulo, qui ait, Patres non accepisse promissiones, sed suo tempore accepturos, dico tria. PRIMO, per repromissionē posse intelligi Christi incarnationem, vt exponit Primasius, id enim Deus promiserat sapissimē Patribus Abraham, Isaac, Iacob, David; vnde Dominus ait: *Multi Reges & Prophetae voluerunt videre, quę vos videtis, & non viderunt.*

SECVNDO dico, per repromissiones posse intelligi beatitudinem animę; & tunc conferri homines Testamenti veteris, cum hominibus Testamēti noui, vt sensus sit; illi antiqui Sancti mortui sunt, non accepta repromissione vitę æternę, vt non præuenirent nos, sed expectarent vsque ad Christi aduentum, vt eam repromissionem nobiscum, id est, cum Sanctis Testamenti noui acciperent. Et fauet huic expositioni textus Græcus, *οι εκουσαντο την επαγγελειαν.* Non acceperant repromissionem, id est, nunc quidem acceperunt, sed ante hac nondum acceperant.

TERTIO dico, per repromissionē intelligi perfectam beatitudinē corporis, & animę, quam illi ad-

huc non habuerunt, ne sine nobis habeant. quę quidem est cōmunis Patrum expositio in eum locum, & Augustini tract. 49. in Ioan. notanda sunt omnia verba: *Ne sine nobis consummarentur.* Non enim ait, ne sine nobis remunerarentur, sed ne sine nobis consummatam mercedem non modò animę, sed etiam corporis acciperent.

Ad TERTIVM locū ex epist. Ioan. respondeo, illud, *cum apparueris*, nō significare, cum apparuerit Christus, sed cum apparuerit, quid erimus, vt patet ex superioribus. Dixerat enim, *Nondū apparuit, quid erimus*, ac deinde subiecit, *Scimus enim, quia cū apparueris, nimirū quid erimus, similes ei erimus, quia videbimus eū sicuti est.* Itaq; illud, *similes ei erimus*, significat, similes Christo erimus corā oculis totius mūdi. videbunt enim nos in nubibus Christo affidētes, ac similes illi quoad externā gloriam corporis, quę gloria ex eo nascetur, quod videbimus eū sicuti est; nam videre Deum, est beatitudo animę, ex qua nascitur gloria corporis. Est autem similis hic locus, vt Beda etiam monet illi loco Pauli: *Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo; cum autem apparuerit Christus vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria.* Colos. 3. Quare non colligitur ex verbis Ioannis sanctos homines non visuros Deum ante diem iudicij, sed solum ante eum diem non esse eorum gloriam toti mundo manifestandam.

Ad QUARTVM ex Apoc. dico, per altare, sub quo sunt animę, non posse intelligi aliquem locum extra cœlum; nam in c. 7. habemus, istas animas amicitas stolis albis esse ante thronum Dei, Deoque in templo eius, id est, in cœlo seruire, die ac nocte.

Tres ergo sunt Catholicę expositiones: PRIMAM Bedę, illud: *sub altari*, coniugi cū, *interfectorum*, hoc modo: *Vidi animas interfectōrū sub altari*: per altare autem intelligi Christum, vt sensus sit; Vidi animas interfectorum sub altari, id est; sub testificatione nominis Christiani: quomodo 2. Machab. 7. dicuntur Machabæi occisi sub Testamento Dei, id est, pro Testamento Dei.

SECVNDA eiusdē Bedę, Primasij, & Haymonis, illud, *Sub altari*, coniungi cū *vidi*, sed per altare intelligi secretū intellectuale, vnde procedi in thimiamalaudis diuinę. Sicut enim in tabernaculo erat arca, & ante arcam altare aureū thimiamatis, ita in cœlo, tabernaculo non manu factō, est arca humanitatis Christi, in qua residet diuinitas: & ante eam est altare aureum, vnde procedit perpetuum thimiamalaudis diuinę, & precum. Et notat Haymo, quod sicut in tabernaculo materiali, inter altare aureum, & arcam; erat velum quod fractum est in morte Christi; ita quoque durante Testamento veteri, animę Sanctorum erant sub altari, sacrificantes Deo hostias laudis, sed velum erat inter eas, & Deum: at fracto velo per Christum, iam altera est coniunctū arcę, & nihil est in medio. Dicuntur autem animę esse sub altari isto, non autem ad altare ad significandum secretum illud cæleste, quò non solum oculi, sed nec mentes nostrę penetrare possunt; quis enim capiat, quomodo animę sint ante Deum, eique ministrant in cœlo?

TERTIA est Anselmi, qui docet, per altare intelligi Christū. Sacrificia enim Sanctōrū, siue laudis, siue orationum, non placent Deo, nisi super hoc altari ponantur, id est, per Christum offerantur. Dicuntur autem animę sub Christo esse, non quia Christus sit illis quasi paries adumbrans, impediens, quominus Deum videant, vt B. Bernardus videtur exposuisse, sed sub Christo esse dicuntur, quia illo inferiores sunt loco, & dignitate; & quia sub Christi

patrocínio, & protectione vixerunt, & illi referunt accepta sua præmia.

CAPVT IV.

Eadem veritas ex Græcis Patribus confirmatur.

SEQVITVR nunc, vt post Scripturas sacras, proferamus etiam testimonia Patrum, ac primum Græcorum, ne recentiores Græci existiment, veterum testimonio errorem suum se posse defendere.

PRIMVS, Ignatius in epist. ad Romanos dicit, se per martyrium proficisci de mudo ad Deum. Et rursum ait: *Aqua viua manēs in me, intrinsecus mihi dicit, Veni ad patrem.* At secūdum errorem Græcorum & Calvinistarum, non ad Deum ibat, sed ad inferos, aut ad alium locū extra cælum, vbi non magis Deus est, quàm hic nobiscum. Præterea ibidem ait: *Sinite me puram lucem aspicerē, illuc perueniens homo Dei ero.* Et rursum: *Miserabilis sum nunc, donec Deum merear adipisci.* An non clarissimè indicat, se statim à morte futurum cum Deo, & visurum puram lucem diuinitatis? Denique sæpius repetit, se per martyrium adepturum Christum. at quomodo adipiscetur, si Christus est in cælo, & ipse erit apud inferos, in abditis receptaculis, nescio quibus?

SECVNDVS, sit Dionysius Areopag. qui lib. de Eccles. hierar. c. 7. par. 1. loquēs de Sanctis in morte constitutis: *Norunt, inquit, profecto se rotos percepturos ex actissimam ad Christi speciem, requiē, cum ad presentis vite sinem peruenierint, viamque ad immortalitatem suam è vicino iam clariùs intuentes, diuinitatis laudant munera, diuinaque lætitia gestiunt, non iam ad deteriora conuersionem metuentes, sed parata bona se firmiter perpetuoque habituros probe noscentes, &c.* Nota, dicere Dionysium, animas Sanctorū, statim à morte hominis cōsequi immortalitatem: cumque hoc non possit intelligi de immortalitate naturali, nec de immortalitate carnis, necessario esse intelligendum de beatitudine, quæ est vita æterna animæ. Eodem lib. & c. par. 3. dicit animas Sanctorum statui in regione viuorum, in sinu Abrahamæ, Isaac, & Iacob, & subdit: *Ista, vt reor, sunt perspicuè beatissima sanctorum præmia, quid enim immortalitati perfecte omnique tristitia vacuè ac plenè perpetui luminis conferrī possit? licet multū sanè promissiones illæ sublimiores nostra mente sint, quæ vocabulis nobis congruis designantur, longè tamen inferiores earum re & veritate appellationes habent. verum enim profecto illud existimandum eloquium est: quod oculus non vidit, auris non audiuit, in cor hominis non ascenderunt, quæ præparauit Deus diligētibus se, &c.* At certè ista non conueniunt, nisi essentiali beatitudini, quæ sola superat nostra desideria.

TERTIVS, sit Iustinus, qui quæst. 75. à gentibus posita (quamquam istæ quæstiones non vidētur Iustini, sed alicuius recentioris) At, inquit, post animi à corpore excessum statim fit honorum, malorumque distinctio, ducuntur enim ad loca, quæ eis digna sunt, ab Angelis, bonorum quidem animi in paradysum, vbi consuetudo est, & aspectus Angelorum, & Archangelorum, visio verò etiam conseruatoris Christi ex verbis his, peregrinari à corpore, & presentes esse ad Dominum, improborum autem ad inferorum loca, &c. Vbi nota probari sententiam nostram tum ex eo, quod dicit, bonorum animos duci ad paradysum, vbi sunt Angeli, & Christus; tum ex loco Pauli, quem Iustinus allegat; nam (vt suprà diximus) presentem esse ad Dominum, significat videre Deum, cum opponatur peregrinationi à Domino, & ambulationi per fidem.

Atque ex his ad loca ex Iustino adducta in contrariū, facilè est respondere; nam q. 60. vbi dicit, narra-

Ationem de Lazaro non esse historiam, quia nondum facta est retributio; loquitur de retributione perfecta, quando totus homo animo & corpore gaudebit vel cruciabitur. Et quia in illa narratione fit mentio corporalis supplicij dicitur: *Et refrigeret linguā meam quia crucior in hac flāma.* Ideo Iustinus dicit, illā narrationē non esse historiam, quia nondū habent damnati corporalia membra, &c. In quæst. 76. Gentiles quidam quærebant, si ante resurrectionem nulla sunt operum præmia, quorum latro in paradysum introductus fuit? Sed Iustinus non admittit antecedens, imò ostendit magnā remunerationis partem esse, quod animus latronis sit in cætu beatorū & videat inferiora, & Angelos, ac Dæmones. non meminit autē Dei visionis, quia Græci nō solent vocare visionē, nisi eius rei, quæ plenè cōprehenditur, & ideo passim negant, Deum posse videri à creatura, sed quod aliquo modo latro Deum videat, indicat Iustinus, cum dicit eum esse in cætu beatorum.

QUARTVS, Irenæus lib. 1. c. 2. Iustis, inquit, & æquis & præcepta eius seruātibus & in dilectione eius perseuerantibus, quibusdā quidē ab initio, quibusdā autem ex pœnitentia viā donans, in corruptelā loco muneris cōfert. & claritatē æternam circūdat. Nota, quibusdā, id est, ijs, qui mox à Baptismo moriuntur, vel qui pro Christo vitam ponunt, vel denique perfectis statim donari vitam & claritatē æternam, alijs non nisi post pœnitentiam, id est, satisfactionem in futuro sæculo actam. Est enim hæc sententia Irenæi simillima illi Cypriani lib. 4. epist. 2. ad Antonianum: *Aliud est, inquit, ad veniā stare, aliud ad gloriam peruenire: aliud missum in carcerē non exire inde donec soluat nouissimū quadrantem: aliud statim fidei & virtutis mercedē accipere: aliud pro peccatis logo dolore cruciatū emēdari, & purgari diu igne, aliud peccata omnia passione purgasse.*

Quod ergo idem Iren. lib. 5. extremo dicit, animas Sanctorum deduci in inuisibilem locum, & post resurrectionem cum corporibus ituras ad Dominum, non significat eas interim non esse in cælo, vel videre Deum, sed solum significat eas non esse nunc in illa perfecta beatitudine, in qua est Christus, qui animo & corpore est beatus.

Et confirmatur hoc ex multis coniecturis. **P**RIMO, quia hoc ipso loco dicit, Christum descendisse ad inferorum loca, vt Sanctorum animas inde extraheret, & saluaret. Si eas ergo extraxit, non sunt amplius ibi: & si saluauit, certè vident Deum, nam hæc est salus animarum.

SECVNDO, cum dixisset, Christum descēdisse ad inferos, antequā resurgeret; & subiungeret, debere discipulos imitari magistrū suum, non tamen ausus est dicere, discipulorū animas descēdere ad inferos; sed ait, eas duci ad inuisibilem locū, vt ibi expectarent resurrectionem, per inuisibilem locū quid prohibet intelligere cælum, vbi est lux inaccessibilis?

TERTIO, quia Irenæus contendit, discipulos debere in morte, & requie, & resurrectione Christum imitari: At Christum statim à morte, nō fuit quidem beatus corpore, sed quieuit triduo in sepulchro, interim tamen animo erat beatus, & in paradiso. ipse enim dixit: *Hodie mecum eris in paradiso;* ergo etiam Sancti dum quiescunt in sepulchris, quantum ad corpora, animo sunt in paradiso beati.

QVINTVS, Origenes, qui in illis ipsis locis, qui contra nos afferuntur, pro nobis est; nam hom. 7. in Leuiticum dicit, Sanctos habere nunc lætitiā, sed non perfectā, quia adhuc corpus eorum, id est, ciuitas illa beata non est plena, sed quādo erimus nos etiam vbi ipsi sunt, tunc habebunt perfectā lætitiā. & addit, Christum etiā non habere perfectā

lætitiā, quia nondū habet omnia suamēbra. Itaq; apertē loquitur de lætitiā accidentalī. Libro autē 2. periarcho, c. vlt. dicit, plerōsq; Sanctorū primum duci ad locū alīquem terrestrē, ut ibi expolientur, & doceantur multa, quæ nesciebant; deinde duci ad loca aërea, & ibi discere quæ dā sublimiora, tandem duci supra cælos ad Christum, & ibi iam videre perfectē causas omnīū rerū. ibidē asserit Paulum, & similes perfectos iam ibi esse, & videre in Deo omnia. Itaq; errat quidem in eo, quod vult, Sanctos paulatim proficere in aliā vita, sed apertē fatetur nunc multos eorum esse in cælo, & videre Deum.

S E X T V S. Athanasius in vita Antonij dicit, animam Ammonis Angelis stipatam vitam ab Antonio deferri in cælum.

S E P T I M V S. Basiliius hom. in 40. Martyres: *Vos, inquit, non terra occuluit, sed cælum suscepit aperta, sunt vobis paradisi porta:* Et oratione in Gordium Martyrem: *Erat enim affectus, non ut qui in lictoris manus deuenturus esset, sed velut Angelorum manibus seipsum commissurus, qui statim ipsum recens mactatum, assumptum ad beatam vitam translaturus esset.*

O C T A V V S. Gregor. Nazianzen. orat. in Basilium: *Tu, inquit, obiter de calo nos respice, & datā mihi renū debilitatō, & articularum dolorē, vel inbe discedere, vel adiuvā, & hortare, ita me a quo animo ferre, ut hinc demū discedentē me in aeterna tabernacula recipias, & beatam Trinitatē eo, quo est modo, tecum pariter contemplari valeam.* Et oratione in Gorgoniam, dicit eam frui cum Angelis purissima illustratione Trinitatis, quæ toti menti totam se contemplandam præbeat.

N O N V S. Gregor. Nyssenus oratione in S. Ephrē: *In caelestibus tabernaculis, inquit, animus illius confedit, ubi sunt ordines Angelorū, ubi Patriarcharū populi, ubi chori Prophetarum, ubi sedes Apostolorū, ubi gaudium Martyrū, ubi piorū latitā, ubi Doctorū splendor, ubi celebres primogenitorū cœtus, ubi pura latitā voces.* Et inf. *Tu vero diuino assistens altari, vitæq; principi, & sacrosanctæ vnā cum Angelis sacrificans Trinitati, omnium nostrum recordare nobisq; peccatorum veniam in petra.*

D E C I M V S. Ioannes Chrysof. hom. 10. in posteriore epist. ad Corinthios loquēs de beatitudines: *Si cogitatio, inquit, illorū quāvis obscura sit, tantā suppediat voluptatē, cogita quāntā lætitiā nobis allatura sit manifesta ipsa cōprehensio: beati & ter beati, qui illis bonis fruuntur; sicut & miserabiles, & miserissimi, qui hisce cōtraria sustinent.* Hom. 3. in epist. ad Phil. *Peccatores, inquit, ubi fuerint, procul à Rege sūt, atq; ideo digni qui fleantur. Iusti vero, sine hic sine in futuro seculo fuerint, cū Rege sunt, illic tamē magis, & propius nō per ingressum, ac fidē, sed facie ad facie, &c.* Nec in textu Græco hic insignis locus aliter se habet; *οἱ δὲ δίκαιοι αὐτὲ ἐν τῷ τῶν αὐτὲ ἐκεῖ, μετὰ τῶ βασιλέως ἐστὶν, καὶ ἐν ἡλλοῦν ἐν ἐλύτῃ, ἐν δὲ ἐσθου, ἐν δὲ πύλας ἀλλὰ τῶ βασιλέως, τῶ βασιλέως τῶ βασιλέως.* Eadem verba repetit homil. 69. ad pop. & hom. in illud Sap. 5. *Iustorum anima in manu Dei sunt.*

Rursum idem Chrysof. hom. 4. in epist. ad Phil. exponēs illud; *Vtrū eligā ignoro, &c.* *Quid, inquit, dices Paulē, cum hinc abies in ipsum cælū migraturus sis, atq; cum Christo futurus ignoras quid eligere debes?* Et infra: *Quis athleta cupiet amplius certare, cum iā liceat coronari? &c.* Idē hom. 32. in epist. ad Rom. dicit, nūc Pauli animū versari in sumo cælo prope ipsū Regis folium, ubi Cherubim & Seraphim volitant. Li. 5. de sacerdotio, dicit eos, qui purē cōmunicant corpori Dominico, in extrema hora ab angelis stipatos rectā in cælū abduci. Ex his patet Chrysof. sententia.

Quare ad id, quod objiciebatur ex ho. 39. in priorem ad Corinthios dico, Chrysof. hominum non velle dicere animam non frui bonis aeternis ante resurre-

ctionē; sed simpliciter non frui vllis bonis caelestibus si caro non resurgat; quia nimirū, cum tā animus quā caro laborauerint, par est, ut vtraq; pars suam mercedem habeat. Quod si vna non habebit, inde colligitur, nec alteram habituram. Et è contrario, si caro suo tēpore resurget, & coronabitur, colligitur nūc animam coram Deo viuere & coronari. Vide Theophylactum, qui in eundem locum Pauli scribens, Chrysof. sensum clarius proponit.

Ad alterum Chrysof. locum dico, eum loqui de corona, seu gloria corporis: de qua etiā Paulus loquitur. Et idem respondemus ad loca obiecta in contrarium Theodoretij, Theophylacti, Oecumenij in hunc locum; nam illi, ut Chrysof. discipuli, ipsius commentarium imitati sunt.

V N D E C I M V S. Cyrillus Hierosolymæ Episcopus, catech. 13. de latrone loquens: *Tu, inquit, de ligno introduceris in paradysum.* Et ne putemus eum loqui de loco resurgetij in sinu Abraham: *Nondum, inquit, Abraham fidelis ingressus est, & latro ingreditur, &c.* Et ne putemus eum loqui de paradiso terrestris: *Ne timeas, inquit, serpentem, cecidit enim de calo, non te cisciet.* Itaque clarissimē Cyrillus asserit, latronem primum omnium in Paradysum ingressum.

D V O D E C I M V S. Cyrillus Alexandrinus lib. 11. in Ioan. cap. 36. dicit animas Sanctorum non versari in terris post mortem corporis, nec deduci ad pœnas Gehennæ, sed euolare in manus Dei Patris; & ne putemus hoc intelligi de sinu Abraham, vel loco extra cælum, dicit, hoc iter à Christo primum apertum, & paratum: non ergo descendunt animæ Sanctorum ad locum, quō ibant ante Christi mortem: & addit, animas Sanctorum vitam perpetuam cum Christo habere.

D E C I M V S T E R T I V S. Epiphanius hæref. 78. in fine: *Sancti, inquit, sunt in honore, quies ipsorum in gloria, profectio hinc in perfectione, fors ipsorum in Beatitudine, in mansionibus sanctis, tripudium cum Angelis, dicta in cælo, gloria in honore incomparabili & perpetuo, brauia in Christo Iesu Domino nostro.*

D E C I M V S Q V A R T V S. Theodoretus lib. 8. ad Græcos, qui est de Martyribus: *Si cælum, inquit, sedes illorū est, qui piē vixerunt: hunc profectio finem sui cursus & Martyres iam consequuti sunt, his enim magis piū esse nihil potest.* Et infra: *Ideoque, inquit, maiori sorte meritō perfruuntur Martyres qui nūc & à cūctis latē mortalibus honores amplissimos ferunt, & aeternis sunt insigniti coronis.* Si ergo iā sunt in cælo, & aeternis coronis insigniti sunt, quomodo non sunt assequiti repromissionē (ut idem Theodoretus, nobis obiectus ab aduersarijs, dicit) nisi de repromissione resurrectionis, & gloriæ corporalis sermo sit?

D E C I M V S Q V I N T V S. Eusebius lib. 4. hist. c. 15. Polycarpum dicit per mortem immortalitatis præmia iam adeptum. At quæ est ista immortalitas, quæ præmij loco datur animæ natura sua immortalis, nisi beatitudo? Item lib. 6. c. 5. de Potamiana: *Hoc modo, inquit, Beata Virgo emigravit è terris ad cælum.* Similia passim leges.

D E C I M V S S E X T V S. Damascenus in historia de Batlaam & Iosaphat in fine: *Vultus Domini, inquit, nūdē & nudē presentatur, illiusq; gloriæ iam ante promissa sibi corona exornatur.*

D E C I M V S S E P T I M V S. Theophylactus in c. 23. Lucæ: *Dicendū est, inquit, idē esse Paradysum, & regnū celorū; nā latro est in paradiso ac regno, alioquin nō frueretur perfecta bonorū participatione, &c.* Vbi prolixè confutat eorū sententiā, qui volunt latronem fuisse ductū ad Paradysum, non autem ad regnū celorum. Quando ergo Theophylactus dicit in c. 16. Luc. nat-

rationem de diuite & Lazaro esse parabolam, quia nondum facta est diuisio præmiorum, & pœnarum; loquitur de præmijs & pœnis quæ ad corpus pertinent; & ideo rectè vocat parabolicum sermonem de oculis, & lingua diuitis in inferno. Quando etiam dicit in cap. II. ad Hebræos, Sanctos nihil cœlestium promissionum accepisse, vult dicere, nihil illius gloriæ, & earum dotiũ, quæ corpori affert resurrectio.

DEI MVSOCTAVVS, Oecumenius in ca. 9. ad Hebræos dicit, Christum non solum in cœlum ingressum esse, sed etiam secum duxisse genus humanum, id est, multos sanctos Patres, qui sine dubio si in cœlo cum Christo sunt, ibi quoque cum ipso beati sunt: alioqui (vt supra diximus) parum prodesset spiritibus cœlorum corporalium habitatio.

Habemus ergo, omnes Doctores Græcos pro nobis esse, soli enim remanent Aethas, & Euthymius ex ijs, qui in nobis obiecti sunt. ex quibus Aethas, cum dicit Sanctos sperare futuram gloriam, potest commodè intelligi de gloria corporis. Euthymius autem nõ potest exponi, sed non est hac in re vsque adeo magni faciendus; nam est omnium recentissimus. Scripsit enim circa annum M. C. LXXX. quo tempore Græci schismatici, & Hæretici manifestè esse cœperant.

Ad illam confirmationem, quam afferebamus ex Græcis, qui Deum videri posse negant à creatura, B. Augustinus respondet, auctores illos, cum dicunt Deum non posse videri, loqui de visione corporali. Sic enim ipse exponit verba B. Hieronymi in epist. III. dicit enim Hieronymum voluisse dicere, Angelos non videre Deum oculis corporeis, sed tamen mente videre.

At hæc solutio non satisfacit propter tres causas. PRIMO, quia Hieronymus, & cum eo Chrysoströmus, Theodoretus, & alij citati disertè asserunt, Angelos esse spiritus, non habere corpora aërea, vel ignea naturaliter vnita, vt B. August. opinatus est, & tamen negant ab Angelis Deum videri.

SECUNDO, quia Hieronymus reddens causam cur Angeli non possint videre Deum, ait: non enim potest creatura aspicere creatorem suum, & eandem causam reddere solet Chrysoströmus. At hæc ratio tam valet in oculis corporis, quam in oculis mentis, vtrique enim sunt oculi creati.

TERTIO, quia isti Patres dicunt, nec Angelis nec hominibus Deum esse visibilem, sed soli ipsi Deo. At Deus non videt se corporeis oculis, sed mente. De mente igitur, non de corporeis oculis Patres loquuntur.

Vera ergo solutio est B. Thomæ 1. part. quæst. 12. art. 1. hos Patres nomine visionis intelligere comprehensionem perfectam; quia enim quod oculis corporis videmus, perfectissimè comprehendimus, quod autem in hoc mundo intelligimus, nõ ita perfectè intelligimus, non enim habemus species proprias substantiarum, & maximè separatarum; Ideo vocabulum videndi non solent vsurpare pro qualibet cognitione, sed solum pro perfectissima illa, qua res comprehenditur, quo genere visionis non potest Deum videre, nisi Deus. Præterea etiam error Anomeorum dicentium Deum posse comprehendi à creatura, illo tempore vigeat, & ideo Patres abhorrebant à vocabulo videndi, cum de Dei contemplatione loquebantur, ne viderentur admittere comprehensionem.

Dices, at Chrysoströmus ait, Angelis Deum fuisse inuisibilem vsque ad Incarnationem Christi tantum; non igitur loquitur de comprehensione, alioqui sequeretur post incarnationem Deum posse cõprehendi.

A RESPONDEO, Deum ante incarnationem nihil fuisse, nisi Deum, & ideo simpliciter incomprehensibilem: at post incarnationem factus est homo, & in quantum homo comprehensibilis est; & hoc vult Chrysoströmus.

Dices SECUNDO, Theodoretus loco citato ait, Angelos non aliter videre Deum, quam viderint olim Abraham, Moyses, & Isaias, & cæteri: at isti non solum non comprehenderunt, sed nec verè viderunt Deum in se, sed solum in corpore assumpto ab Angelis, qui Deum referebant, vel in imaginaria reuelatione.

B RESPONDEO, Theodoretus non dicere, nõ aliter, sed tantum statuere similitudinem inter visionem Angelorum, & Patriarcharum; quæ in hoc consistit, quod sicut vna est imperfecta, & non comprehensua, ita & altera, quamuis cum magno discrimine.

CAPVT V.

Idem probatur testimonijs Latinorum.

A DIVINGAMVS nunc Latinorum Patrum consensum, vt hæc fides, totius Ecclesiæ fides fuisse intelligatur. PRIMVS, Cyprianus lib. de exhortatione martyrij, c. vlt. Quis, inquit, non omnibus viribus elaboret, vt cum Christo statim gaudeat? vt post tormenta & supplicia terrena ad præmia diuina perueniat? Et infra: Clauduntur oculi in persecutionibus terra, sed patet cœli; minatur Antichristus, sed Dominus Christus tuetur; mors infertur, sed immortalitas sequitur; occisa mundus eripitur, sed restituit Paradisus exhibetur; vita temporalis extinguitur, sed aeterna reparatur. Quanta est dignitas, & quanta securitas, exire hinc letum, exire inter pressuras & angustias gloriosum, claudere in momento oculos, quibus homines videbantur, & mundus, & aperire eos, de statim, vt Deus videatur, & Christus; tã velociter migrandi quanta felicitas, vt terris repente subtraharis, vt in regnis cœlestibus reponaris? Similia habet sermone de mortalitate, epist. 2. lib. 4. & alibi sapius.

C SECUNDO, Hilarius in Psal. 64. Beati quidè, inquit, sunt, qui iam à Deo ad habitandũ in tabernaculis eius electi sunt: sed festinare nos in cõsortiũ huius beatitudinis congruũ est operationibus id atque orationibus expetentes. &c. Et paulò antè dixerat illa tabernacula esse cœlestes mansiones, quas in domo Patris sui esse Christus dixit. Item in Ps. 60. dicit: Sanctos esse Reges, & perpetuò cum Deo habitare. Et in Ps. 124. loquens de Apostolis alijsque Sanctis: Quomodo possumus, inquit, montes nõ eos significatos esse intelligere, qui super terrenam naturam gloriosi iam in Dei rebus exultant: Quando ergo idem Hilarius in Ps. 138. dicit legem esse humanæ necessitatis, vt animæ ad inferos descendant, intelligitur pro eo tempore, quo cœlum erat clausum; nam posteaquã Christus in cœlum ascendens, aditum ad cœlum referauit, non est amplius necessarium ad inferos descendere.

D TERTIVS, Ambrosius li. 7. ep. 59. ad Thef. Acolisus, inquit, superiorum incola, possessor ciuitatis aeternæ, illius Hierusalẽ, quæ in cœlo est, vidit illic urbis eius mensuram immensam, purum aurum, lapidem preciosum, lumen sine sole perpetuum, & hac omnia iam dudum sibi comperta, sed nunc facie ad faciem. Vide etiam lib. 10. epist. vlt. & in cap. 1. epist. ad Phil. Quid ergo Ambrosius ait lib. 2. de Cain, cap. 2. animas adhuc ambiguo iudicij suspendi, ad cognitionem temporis referendum est. Vult enim dicere, animas etiã beatas non scire, quando iudicium sit futurum. In libro autem de bono mortis, cap. 10. loquitur de retributione mercedis, quæ tam animo quam corpori publicè coram toto mũdo danda est. Illa enim propriè dicitur corona quæ datur victoribus publicè, & cum

celebritate: sed hinc non sequitur, partem eius præmij non esse datam antea per iudicium particulare. Neque obstat, quòd videatur Ambrosius dicere, omnes animas descendere ad inferos; non enim ipse hoc dicit; sed tantùm approbat; quod Philosophi veteres hoc dixerint, quia illo tempore verum erat.

Q V A R T V S est, Prudentius, qui in carmine de B. Agnete sic cecinit.

*O Virgo felix, o noua gloria,
Cælestis arcis nobilis incola.*

Atque alia eiusmodi passim Prudentius repetit. Quare cū dicit alibi, animas beatas deduci ad sinum Abrahamæ, vel ad Paradisum, vnde Adam eiectus fuit, loquitur figuratè, quia tam sinus Abrahamæ, quàm Paradisus terrestris; typi sunt regni cælorum; & patet ex ipso loco Prudentij; nam animas dicit esse in sinu Abrahamæ, & simul in Paradiso, cū tamen constet loca fuisse diuersa secundum proprietatem: sed diuersa non sunt secundum significationem.

Q V I N T V S est, B. Paulinus, qui natali 3. de S. Felice sic ait:

--- Corpore terris

*Occidit, & Christo superis est natus in astris,
Cælestem nactus sine sanguine Martyr honorem.*

Item:

*Ast illum superi sacra gloria luminis ambit,
Florentem gemina belli pacisque corona.*

S E X T V S, B. Hieronymus in epistola ad Marcellam de obitu Lexæ: *Nunc, inquit, pro breui labore, æterna beatitudine fruitor, excipitur Angelorū choris, Christū sequitur, & dicit, quæcunque audiuiimus, vidimus in Ciuitate Domini virtutum.* Similia habet in Epitaphio Nepotiani, Paulæ, Blæsillæ, & aliorum.

S E P T I M V S, Augustinus li. 12. Gen. c. 34. Primū dicit animas Sanctorum esse in Paradiso, siue in tertio cælo, quòd raptus fuit Paulus: *siue, inquit, in tertio cælo, siue ubicunque alibi quòd post tertium cælum est raptus Apostolus: sitamen non aliquid vnū est diuersis nominibus appellatū, ubi sunt anime beatorū.* Deinde explicās quid sit hoc tertium cælum, sic ait: *Tertium est cælum quod mente conspicitur ita secreta, & remota, & omnino abrepta à sensibus carnis, atque mūdāta, ut ea que in illo cælo sunt, & ipsam Dei substantiā, verbumque Deū per quòd facta sunt omnia, in charitate Spiritus Sæcti, inefabiliter valeat videre, & audire.* Idē August. li. 20. de Ciuit. Dei, c. 13. *Anime vidtrices, inquit, gloriosorum Martyrū, omnibus doloribus ac laboribus superatis, atque finitis postea quam mortalia membra posuerunt, cum Christo viique regnauerunt, & regnant, donec finiantur mille anni, ut postea receptis etiā corporibus iam immortalibus regnent.* Idē in Ps. 116. in illud; *Heu mihi, quia incolatus meus prolōgatus est, &c. Ibi, inquit, omnes iusti, & Sancti, qui fruuntur verbo Dei sine lectione, sine litteris: quod enim nobis per paginā scriptum est, per faciem Dei illi cernunt.* Idē libro Meditationum, ca. 22. *Felix anima, inquit, que terreno resoluta corpore libera cælum petit, secura est & trāquilla, non timet hostem, neque mortem; habet enim præsentem, cernit que indefinenter pulcherrimū Dominum, cui seruiuit, quem dilexit, & ad quem tandem lata, & gloriosa peruenit.* Et c. 24. *Per ipsum vos rogo, qui vos elegit. Qui vos tales fecit, de cuius pulchritudine iam satiamini, de cuius beatissima visione semper gaudetis.* Denique Sanctus August. epist. 111. existimat Paulum in illo suo raptu, vidisse Dei essentiam; quantò ergo magis credendum, eum hoc sentire de animabus beatorum?

Iam pro explicatione locorum contrariorum duo notanda sunt. PRIMVM est, Augustinum aliquando dubitasse non quidem de ipsa visione Dei, & beati-

tudine, sed de loco vbi sint animæ beatorum, & tamen postea re diligenter considerata id asseruisse, quod nos asserimus; nam in Psal. 36. ait, animas ante diem iudicij non esse in regno cælorum, sed in sinu Abrahamæ, quasi hæc loca distincta sint. In lib. 9. Confessionum, c. 3. indicat se dubitare; cū ait: *Nunc, inquit, viuūt Nebridius in sinu Abrahamæ: quidquid illud est, quod illo significatur sinu: ibi Nebridius meus viuūt, dulcis amicus meus, tuus autem Domine adoptiuus ex liberto filius, ibi viuūt: nā quis ali? tali anime locus: ibi viuūt: vnde me multa interrogabat homuncionē inexpertū, iam non ponit aurū ad os meum, sed spirituale os ad fontē tuum, & bibit quantum potest sapientiam pro auaritate sua, sine sine felix, &c.* Ecce hīc asserit visionem, & fruitionem, & tamen ambigit de loco.

B At lib. 2. q. Euangelicarū, c. 38. (quos libros posterior scripsit, ut ex Retractationū li. 2. colligitur) sic ait: *Sinus Abrahamæ requies est beatorū pauperū, quorū est regnū cælorū, in quo post hanc vitā recipiuntur.* Et infra: *Sinus Abrahamæ intelligitur secretū Patris, quòd post passionem resurgens assumptus est: quòd eū portatum ab Angelis ideo dictū puto, quia ipsam receptionē, qua in secretū Patris abscessit, Angeli annunciarunt discipulis intuentibus.* Dicentes enim: *Quid statis intuentes in cælis? quid aliud dixerunt, nisi nullo modo posse oculos hominū vīque in illud penetrare secretū, quòd ibat Dominus, cū in conspectu discipulorum ferretur in cælum? Iam cetera secundum superiorem expositionem accipi possunt, quia secretum Patris bene intelligitur, ubi etiam ante resurrectionem iustorum anime viuunt cum Deo.* Quid clarius?

C Rursum lib. 20. de Ciuit. Dei, c. 15. clarissimè dicit, Beatos non esse apud inferos, vbi prius erat Lazarus; proinde correxit, quòd dixerat in Psal. 36. sic autem ait: *Si enim nō absurdè credi videtur, antiquos etiā Sanctos, qui venturi Christi tenuerunt fidem, locis quidem à tormentis impiorum remotissimis, sed apud inferos fuisse, donec eos inde sanguis Christi, & ad ea loca descensus erueret: profecto deinceps boni fideles effuso illo precio iam redempti prorsus inferos nesciunt.* Ex his etiam deducitur apud Augustinū abdita vel secreta receptacula non esse limbum Patrum in inferno, sed secretum Patris in cælo, & sic explicata remanent tria loca, libri Enchirid. cap. 108. & lib. 12. Ciuit. Dei, ca. 9. & in Psal. 36.

D Nota S E C V N D O, Augustinum existimasse Sanctorum animas videre quidem Deum, sed non ita perfectè, ut videbant post resurrectionē; propterea quod naturale desiderium recipiendi corpus non sinat animas toto conatu ferri in Deū: & hoc esse discrimen inter Angelos & homines, quod Angeli, cū nihil amplius expectent, toti ferantur in Deum, animæ Sanctorum partim ad Deū, partim ad corpus respiciāt. Id patet ex l. 12. de Gen. c. 35. vbi posita questione; *Quid opus sit animæ ad beatitudinē resumptione carnis? Respondet, quia nō potest anima sine carne sic videre Deum, ut vident Angeli.* Et rationem reddens, ait, quia inest ei naturalis quidam appetitus corpus administrandi: quo appetitu retardatur quodam modo ne tota intentione pergat in illud summū bonum, quàm diu subest corpus, cuius administratione appetitus ille conualescat. Itaque non dicit Augustinus, animam à corpore separatam, non posse videre incommutabilem substantiam, sed non posse videre eo modo, id est, tam perfectè, ut Angeli vidēt, propter causam iam dictam. Pari ratione, l. 1. retract. c. 14. vbi meritò queri dicit, *Num Sanctorum animæ sint adhuc in illa possessione beatitudinis, in qua sunt Angeli, explicat seipsum paulò infra, cū ait: Sed vtrum ad contemplandam cordis oculis veritatem, sicut dictum est, facie ad faciem, nihil ex hoc minus ha-*

beant (quia videlicet carent corpore suo, quod naturaliter appetunt) non hic locus est disputando inquirere, &c. Non ergo dubitat, an animæ iustorum sint in illa possessione, sed an sint ita, vt nihil eis desit.

Eodem modo respondendum est ad locū illum ex epist. III. ad Fortunatianum: loquitur enim de perfectissima visione, quam non habebimus, nisi cum æquales Angelis fuerimus, quod erit vtiq; in resurrectione mortuorum: nūc enim Sancti non sunt Angelis æquales, cum Angeli toti sint viui & immortales, Sancti autem partim viui, partim mortui sint.

Est autem hic notandū, propter hæc loca B. Augustini Scholasticos querere; an gloria animæ maior erit post resurrectionē, quam antea: & quidē conueniunt omnes in duobus. PRIMO, gaudiū animæ accidentale futurū maius tā extensiuē, quia erit in anima, & in corpore; quam intensiuē, quia ipsa anima magis gaudebit, quando videbit suum corpus gloriosum, quam nunc, cum illud videt mortuum iacere.

SECUNDO, gaudium essentialē fore maius extensiuē, quia nūc est in sola anima, postea autem redundabit in corpus, & efficiet ipsum corpus suo modo gloriosum. Non autem conueniūt de incremento essentialis gloriæ intensiuē; nam Magister in 4. sent. dist. 49. & B. Thomas ibid. q. 1. part. 4. D. Bonauentura ibid. art. 1. q. 1. Richard. ibid. art. 2. q. 7. & Marfil. ibid. q. 13. art. 3. dicunt gloriam essentialē fore tunc maiorem etiam intensiuē, & de hoc augmento intelligunt Augustinum.

Rationes præcipuæ sunt duæ. PRIMA, quia anima perfectius esse habet in corpore, quam extra corpus, ergo & perfectius operabitur. SECUNDA, quia anima separata propter inclinationem ad corpus distrahitur, & impeditur, ne tota intensione feratur in Deum, ergo remoto hoc impedimento, intensius operabitur. At in contrarium D. Thomas 1. 2. quæst. 4. art. 5. & Caietanus ibid. & Durand. in 4. dist. 49. quæst. 7. dicunt, gloriam essentialē non fore maiorem intensiuē, sed extensiuē solū; & de isto augmento extensiuo exponunt Augustinum; & ratio eorum est, quia si gloria cresceret intensiuē, vel id accideret ratione obiecti, vel luminis, siue habitus gloriæ, vel potentia: non ratione obiecti, vel habitus, quia ista non crescunt, nisi crescat gratia, gratia autem non crescit in die iudicij, quia non est locus nouis meritis post hanc vitam: non etiam ex parte potentia, quia cum anima in videndo Deum, non pendeat à phāsmate, non pendet villo modo à corpore, & proinde tam perfectē esse potest operatio ista viuendi Deum, in anima separata, quam in anima corpore adiuncta.

Ego dico duo; PRIMO, opinionem priorem esse magis ad mentem Augustini, nec non Haymonis in c. 6. Apoc. & Bernardi, de quo infra; nam Augustinus clarē dicit, animæ separatae deesse aliquid ad videndum Deum perfectē, dum caret corpore. Dico SECUNDO, opinionem secundam esse simpliciter veriore, & propterea B. Thomam rectē mutasse opinionem. Vnde ad PRIMVM pro prima opinione dico, animam non habere melius esse in corpore, quam extra corpus, nisi extensiuē, quia suum esse communicat corpore; nam alioqui in se, esse animæ semper est idem; nec suscipit magis & minus.

Ad SECUNDOVM dico, inclinationem ad corpus, non impedire visionem, vel amorem Dei villo modo, quia ordinatur ad amorem Dei, tanquam ad finem: sicut amor medicinae non impedit amorem sanitatis; alioqui Angeli quādo mittuntur ad exteriora, & de illis cogitare coguntur, distraherentur à visione Dei. & ipsa anima quando debet occupari

A in administrando corpore, distraheretur etiam magis, quam nunc in appetendo corpus. Adde quod videtur hoc definitum à Benedicto XII. nam in Extrauaganti, Benedictus Deus, dicit continuari visionem Dei, quam habent animæ à morte corporis vsque ad resurrectionē, & inde vsque in æternum; vbi videtur dicere, eam non crescere, neque minui. & Ioan. Villanus lib. 11. hist. cap. 19. dicit, Benedictum definiuisse animarum gloriam non augendam post resurrectionem, nisi extensiuē, ita enim testatur se audiuisse à Theologis, qui interfuerunt, cum illud à Pontifice definiretur. Hæc de Augustino.

OCTAVVS, Pater Latinus sit Prosper, qui li. 1. de vita cōtemp. c. 1. *Quia secundum Scripturam, inquit, sacra sermonem, tota humana vita tentatio est super terrā, tunc est tentatio finiēda, quādo finitur & pugna: & tūc est finiēda pugna, quando post hanc vitam pugna succedet securā victoria, vt omnes milites Christi, qui vsq; in finem vite presentis diuinitus adiuti suis hostibus insatiabiliter restiterunt, laboriosa iam peregrinatione transacta regnent felices in patria; cuius hoc erit totum premium, vt vita contemplatiua semel compos effecta, inexplēbiliter auctorem beatitudinis sue conspiciat, de illo gaudeat, de illo quod sperauit, obtineat, & in eo, ad quod sanctē viuendo peruenit, sine fine permaneat.*

NONVS, Maximus Taurinensis, hom. in Eusebium Vercellens. *Dignē, inquit, in memoria vertitur hominū, qui ad gaudiū transiit Angelorum.* Et hom. de S. Agnete: *Ille nobis, inquit, tribuat indulgentiam peccatorum, qui tibi tuorum omnium laborum tradidit palmam.*

DECIMVS, Leo primus in serm. de S. Laurentio: *Nihil, inquit, obtines, nihil proficis sanā crudelitas, subtrahitur tormentis tuis materia mortalis, & Laurentio in caelos abeunte, tu deficiis flammis tuis.*

VNDECIMVS, Fulgentius ser. de S. Stephano: *Hodie, inquit, miles de tabernaculo corporis exiens, triumphator migravit ad caelum. Idem ad caeli palatium perēniter regnaturus ascendit. Item: Hodie Stephanus stola est immortalitatis indutus.*

DVODECIMVS, Primasius in ca. 9. Heb. *Caele regnum inaccessibile erat mortalibus, quoad vsque veniret Christus, qui expleta passione aperiret nobis ianuam patriæ caelestis, reserato velo, id est, calo.*

DECIMVSTERTIVS, Gregorius Papa in Pl. 4. p. cen. *Beatitudo & animabus Sanctorū ante resurrectionē tribuitur, & corporibus nihilominus post iudicium conferretur.* Et lib. 4. Dialog. c. 25. ex professo id probat.

DECIMVSQVARTVS, Beda in ca. 6. Apoc. *Singulas, inquit, modo stolas habent anima de sua beata immortalitate gaudentes; resurgentibus autem corporibus iuxta Iſaiam, in terra sua duplicia possidebunt.*

DECIMVSQVINTVS, Haymo in eundem locū: *Prima, inquit, stola est merces Baptismi, premium martyrij, merces aeternorum, gaudium caelestis beatitudinis, &c.*

DECIMVSSEXTVS, Anselmus in 2. Cor. 5. *Pradicator, inquit, Ecclesiae posteaquam de corporibus exeunt, nequaquam per morarū spacia, sicut antiqui Patres, caelestis patriæ perceptione differuntur, sed mox vt à carnis colligatione exeunt, in caelesti sede requiescunt.*

DECIMVSSEPTIMVS, Sulpitius in epist. ad Aurelium Diaconum, de obitu B. Martini: *Quaquam sciam, inquit, virum illum non esse lugendum, cui post deuictum, triumphatumque saeculum, nunc demum reddita est corona iustitia.*

DECIMVSOCTAVVS, Bernardus in epist. ad fratres de Hibernia, quæ habetur post sermones de festo omnium Sanctorum, & sermonem de S. Malachia: *Abſit, inquit, vt tua nunc ò anima sancta (Malachiam defunctum alloquitur) minus efficax estimetur oratio, quando presenti viuidiis supplicare est maiestati, nec iā*

in fide ambulat, sed in specie regnas, absit ut imminuta, nedum exinanita tua illa ita operosa charitas reputetur, cum ad fontem ipsum charitatis aeterna procubis pleno hauries ore, cuius & ipsa prius stillicidia sitiebas. Quid clarius? dicit Malachiam non ambulare in fide, at fides non euacuatur, nisi per visionem Trinitatis: dicit eum sic frui fonte charitatis, id est, Deo, quo modo fruitur aquis, qui procumbit ad fontem, & pleno haurit ore. Idem in sermone de S. Malachia, qui habetur ad finem vitæ eiusdem Malachiæ: *Pari, inquit, cum Angelis gloria, & felicitate letatur. Atqui Angeli semper vident faciem Patris, qui in caelis est. Matth. 18.*

Idem in epist. 266. ad Sugerium Abbatem, qui agebat animam: *Quid tibi, inquit, & terrenis exuius: qui ad caelum iturus stola gloria mox indui habes?* Et infra, *Te expectat pax illa, qua exuperat omnem sensum, te expectat in fide, donec retribuatur tibi, te expectat gaudium Domini tui.* Ipse verò idem serm. 4. de festo omnium Sanctorum dicit, pacem, quæ exuperat omnem sensum, consistere in visione Dei, vt est in seipso.

Præterea in serm. de obitu Hüberti: *Ecce, inquit, coram te est, pater dulcissime (Hüberte) fons ille puritatis, quæ tãto ardore animi sitiebas: ecce immersus es in illã diuina pietatis abyssum, cuius memoriã abundantia suauitatis ita deuotè eructare solebas.* Itẽ serm. 5. de festo omnium Sanctorum, tractans illud: *Conuertimini ad me in ieiunio, fletu, & planctu.* Quærit, cur Deus in ieiunio & fletu inueniatur potius, quàm in gaudio, & exultatione? & respondet interrogando: *An verò iustus cum in letitia & exultatione: qui verò non dũ iustus est, nõ nisi in ieiunio & fletu reperiet? Ita planè, sed iustus, qui iam conspectum meruerit, non qui adhuc viuat ex fide, &c.* Vbi admittit, aliquos iam Sanctos non viuere ex fide, sed conspectu Dei frui. Vide etiam quæ scribit in secundo sermone de Sancto Victore.

Ad loca igitur in contrarium dico, Bernardũ Augustini esse discipulum, & cum dicit, Sanctos per resurrectionem visuros Deum, & non antea, non loqui de simplici visione, sed de illa perfecta, quam habet anima, quando toto impetu feretur in Deum. Et hoc patet ex serm. 3. de festo omnium Sanctorum. Nam postquam dixerat, animas sanctas in hac vita esse in tabernaculis, post hanc vitam vsque ad resurrectionem futuras in atrijs, post resurrectionem futuras in Domo Dei, id est, in beatitudine, pergit explicans, & dicit: *Acceperunt iam singulas, sed non vestientur duplicibus donec vestiamur & nos. stola enim prima ipsa est felicitas, & requies animarum: secunda verò immortalitas, & gloria corporum, &c.*

Vides hinc in resurrectione nihil addi animabus per se, nisi gloriam corporis, & proinde gloriam animæ, quæ est visio Dei, datam esse ante resurrectionem. Dixi autem per se, quia secundum Bernardum, addetur etiam gloria animæ, sed non per se. Consequetur enim perfectior visio ex eo, quod anima nihil amplius desiderans, tota feretur in Deum. Id quod explicat Bernardus in sequentibus verbis: *Anima sancta, inquit, quas propria Deum insigniuit imagine, te (caro) desiderant: ipsarum sine te compleri laetitia, perfici gloria, consummari beatitudo non potest. Adeo siquidem viget in eis desiderium hoc naturale, vt necdum tota earum affectio liberè pergat in Deum, sed contrahatur quodammodo, & rugam faciat, dum inclinatur desiderio tui.* His adde S. Thomam opusculo contra Græcos & Scholasticos ad finem 4. sentent. distinct. 49.

Habemus igitur sententiam Ecclesiæ, fuisse sententiam omnium Patrum Latinorum, excepto Tertulliano, Lactantio & Victorino, ex quibus Tertullianus hæresiarca fuit, Lactantius in plurimos errores lapsus est, præsertim circa futurum sæculum,

quæ cum esset magis librorum Ciceronis, quàm Scripturarum sanctarum peritus. Victorinus Martyr, quidem fuit, sed B. Hieronymo teste in epistola ad Magnum, ei eruditio defuit, licet eruditionis voluntas non defuerit.

CAPVT VI.

Idem confirmatur rationibus, quæ tamen in scripturis fundamentum habeant.

ADDAMVS postremò argumenta ex ipsa ratione petita. PRIM A ratio sumi potest ex supplicijs damnatorum. Siquidem Deus non est pronior ad puniendum, quàm ad remunerandum: Quare cum impij iam nunc in tormentis sint, æquum certè videtur, vt etiã iusti præmia sua percipiant. Esse autem nunc impios in tormentis, Euangeliũ testatur; nam Luc. 16. legimus: *Dives autem cum in tormentis esset, &c.* Respondent Græci, illam esse parabolam, & continere futurorum narrationem; sed ad maiorem efficaciam narrari futura tanquam præsentia.

Contra; PRIM O, non videtur esse parabola, sed historia, tum quia in ea ponuntur nomina propria Lazari & Abrahæ, tum etiam, quia Ecclesiã colit Lazarum illum, vt verè sanctum hominem: tum denique, quia historiam esse dicunt Ambrosius in ca. 16. Lucæ, Hieron. lib. 2. in Iouinianum, August. de cura pro mortuis, cap. 14. Gregor. lib. 4. Dialog. cap. 29.

SECUNDO, etiam si parabola esset, non potest significare res futuras post diem iudicij, sed rem præteritam, vel præsentem: nam diues ait: *Rogo te pater Abraham vt mittas Lazarum ad fratres meos, &c.* Et Abraham respondet: *Habent Moysen, & Prophetas, audiant illos.* At post diem iudicij non erunt homines in hoc mundo, nec poterunt Moysen & Prophetas audire. Igitur si narratio illa parabolica sit, ostendit tamen iam nunc animas esse in pœnis; alioqui nec vera, nec verisimilis esset.

SECUNDA ratio, tota Ecclesiã inuocat Sanctos post Christi aduentum, & omnes patres Græci & Latini docent, Sanctos esse inuocandos: cum tamen ante Christi aduentum non legatur id fieri solitum esse. At si sancti essent etiam nunc sub terra in sinu Abrahæ, non differentem statum à statu Sanctorum Testamenti veteris haberent.

TERTIA ratio, vt Basilius notat initio orationis in sanctum Barlaam, ante Christi aduentum Sanctorum mors desolebatur; at post Christi aduentum summa cum lætitia celebramus dies mortis Sanctorum. Quare hoc? nisi quia tunc mori miseria erat, nunc est felicitatis initium: confirmatur; nam diem mortis nunc vocamus diem natalem, quia videlicet Sancti morientes in terris, nascuntur in cælo.

QUARTA ratio ex visionibus eorum, qui videntur animas in tormentis Gehennæ, alias in Purgatorio, alias in Paradiso. Vide Gregorium lib. 4. Dialog. cap. 37. & Bedam lib. 5. hist. cap. 13.

QUINTA ratio, Sancti habent nunc meritum vitæ aeternæ, vel si non habent, nunquam habebunt, quia post finem vitæ non est locus nouis meritis, & nullum est impedimentum, quo minus vitam æternam nunc habere possint, cum cælum antea clausum nunc pateat; igitur fatendum est, eos iam nunc præmium suum accepisse.

SEXTA ratio, Deus Leuit. 19. scribi iussit: *Non morabitur apud te opus mercenarij tui vsque mane: ergo ne Deus contrarius sibi ipse videatur, non retinebit mercedem Sanctorum vsque ad mundi consummationem.*

SEPTIMA, Prouerb. 3. *Spes qua differtur, affligit animam*; at non conuenit, vt ij affligantur, qui nullum habent peccatum.

Ex his soluantur argumeta opposita. Ad PRIMVM dico, diem iudicij generalis futurum, & tunc reddendum vnique secundum opera sua: sed tamen illud iudicium praecessisse aliud particulare, in quo etiam redditum est vnique secundum opera eius. Neque ista inter se pugnant, nam in priore iudicio redduntur praemia priuatum, in posteriore publice, & manifeste. Quemadmodum dies iudicij generalis dicitur dies Domini, non quod alij dies non sint Domini, sed quia ille erit manifeste dies Domini, atque adeo manifeste, vt nemo Epicurus, vel Atheus sit, qui tunc non sit confessurus, eum esse diem Domini. Et quomodo apud mercatores certus quidam dies vocatur dies solutionis, non quod alijs diebus non soluantur debita, sed quia ille dies ad hoc tantum constitutus est, vt fiant solutiones: sic etiam quedam dies dicitur dies iudicij & retributionis, non quod alijs diebus Deus non iudicet, & retribuatur, sed quia illa dies ad hoc tantum constituta est, vt fiat iudicium & retributio.

Dices, At videtur frustra futurum iudicium, si iam sunt reddita praemia. Quid enim refert, siue palam, siue clam reddita sint?

RESPONDEO, non erit frustra, sunt enim quinque causae, ob quas fiet iudicium generale, etiam si praecesserit iudicium particulare. PRIMA est, vt ostendatur Dei iustitia, & misericordia, omnia enim Deus facit propter gloriam suam demonstrandam, sed tamen nunc non ita aperte ostendit, quin inueniantur, qui Deum iniustitiae accusent, vel nullam habere eum prouidentiam credant, cum videant bonos affligi, malos gaudere; ideo Deus elegit sibi vnum diem, in quo coram toto mundo ostendat summam suam iustitiam in impios, & summam misericordiam in pios, & simul ostendat se cum summa misericordia erga iustos, nulla vti crudelitate, vel iniustitia in impios: & cum summa seueritate erga impios, nulla vti acceptione personarum, vel iniqua liberalitate erga pios.

SECUNDA causa est, vt clarificetur filius hominis; pertinet enim ad gloriam Christi, vt qui in primo aduentu, tanquam reus iniuste iudicatus est, iterum appareat gloriosus, & iudex, & impleatur illud Isa. 45. *Viuo ego, quia mihi curuabitur omne genu*: quod Paulus Rom. 14. de Christo iudicaturus exponit.

TERTIA est, ad laudem bonorum, ignominiam vero malorum, vult enim Deus, vt Sancti, qui in certaminibus suis spectaculum facti sunt mundo, Angelis, & hominibus: sic etiam coram toto mundo, omnibus Angelis, & hominibus victores pronuncientur. Ideo Paulus, vbi cum de iudicio loquitur, istam causam afferre solet, vt Rom. 2. 1. Cor. 4. & alibi.

QUARTA est, vt totus homo iudicetur, & praemium suum recipiat, nunc enim solum animae iudicantur, & partem praemij accipiunt.

QUINTA, quia nondum sunt finita opera bona & mala defunctorum: adhuc enim Lutherus male agit corrumpeudo libris suis mentes hominum: & B. Paulus adhuc bene operatur exemplo & scriptis, id quod eleganter deducit Basilius in lib. de Virginitate ante medium, ex illis verbis 1. Timoth. 5. *Quorundam hominum peccata manifesta sunt, praecedentia ad iudicium: quosdam vero subsequuntur*. Quia igitur nunc fiunt opera mala & bona, quando finietur mundus, ideo tunc vltima feretur sententia.

Ad SECUNDOVM dico, nullam esse iniustitiam, quod animus sine corpore beatificetur; nam animus & corpus non sunt duo supposita, quales sunt duo

solales, ita vt vni fiat iniuria, si prius altero remuneretur; sed sunt vnum suppositum tantum ex duabus partibus compositum: hoc autem vnum suppositum mauult secundum alteram partem interim beari, quam secundum neutram, & proinde nulla ei fit iniuria; volenti enim non fit iniuria, sed inuito. Dico SECUNDO, etiam si animus & corpus duo supposita essent, tamen adhuc nulla fieret iniuria corpori, dum solus animus beatur; nam ad opera bona & mala anima concurret principaliter, corpus solum instrumentaliter, imò ad ipsam essentiam meriti & demeriti, non concurret nisi sola anima; consistit enim meritum & demeritum in electione voluntatis, quae electio à sola anima procedit, & in sola anima sedem habet. Dico TERTIO, etiam si animus & corpus aequè principaliter concurrerent ad opera bona & mala; tamen adhuc non esset iniustum coronari animam ante diem iudicij, & non corpus, quia anima separata capax est gloriae, & coronae, corpus autem separatum non est capax.

Ad TERTIUM dico duo: PRIMO, Christi animam ante resurrectionem corporis sui non ascendisse quidem ad caelum corporeum, tamen fuisse in Paradiso caelesti formaliter, id est, fuisse beatam & gloriosam. Quod si hoc tribuere vellent aduersarij animabus Sanctorum, non essemus multum solliciti de caelo isto corporeo. Dico SECUNDO, Christum moriendo, quiescendo, resurgendo, & ascendendo in caelum fuisse exemplar nostrum quantum ad corpus; nos enim primo morimur, secundo quiescimus in sepulchro, tertio resurgemus, vltimo ascendemus in caelum corporaliter, sicut Christus fecit. Quod autem Christi anima descenderit ad inferos, priusquam ascenderet in caelum, non pertinet ad exemplar; non enim Christus ad inferos descendit, vt nobis viam ad inferos demonstraret, vel vt ibi pararet nobis locum, sed vt animas, quae ibi erant, educeret, ac infernum destrueret, ne animae Sanctorum deinceps eò deducerentur.

Ad QUARTAM rationem, quae sumebatur ex poena daemonum. Respondeo, daemones multos nondum esse demersos in abyssum, sed in aere hoc nostro caliginoso versari ad excitationem hominum: vnde Apostolus ad Eph. 2. eos vocat principes aeris huius; nihilominus tamen omnes daemones iam nunc puniri, tam poena damni, quam poena sensus; non enim sunt hominibus meliores, & tamen hominum impiorum spiritus iam demonstrauius luere poenas Gehennae, ac propterea, cum sanctos Angelos, qui in veritate steterunt, ex Euangelio constat semper videre faciem Dei, cur non etiam consequens sit, vt Angeli rebelles iudicium Dei sustineant? Quare recte Beda in Comment. cap. 3. epistolae S. Iacobii scribit quocumque daemones volitent, eos vbi que suam Gehennam circumferre. Et S. Augustinus libro de correptione & gratia, cap. 10. ac S. Prosper, lib. 1. de vita contemplatiua, daemones iam iudicatos ac miseros esse effectos docent.

Sunt tamen plura Sanctorum testimonia quae videtur asserere daemones non esse torquendos poena Gehennae ante diem iudicij. Iustinus in Apolog. 1. & 2. saepius repetit, daemones igni sempiterno tradendos, nondum tamen traditos. Irenaeus lib. 5. vltra medium, dicit Diabolum ante Christi aduentum nunquam blasphemasse Deum, quod ignoraret adhuc suam damnationem, sed à Christo & Apostolis tandem didicisse, ignem aeternum sibi esse paratum: quam sententiam idem Irenaeus à Iustino se accepisse significat. Eandem tanquam Iustini sequitur Oecumenius in cap. vlt. primae Petri. Epiphanius in haeresi Sethianorum affirmat, daemones non modo damna-

tionem suam ignorasse, sed etiã salutem per Christi aduentum sperasse: sed cum viderent, nihil à Christo pro dæmonibus fieri, tum demum de salute desperasse, & per hæreticos Deum blasphemare cœpisse.

S. Antonius apud Athanasium in vita eiusdem Antonij; *Non ignorat, inquit, dæmon futura tormenta, & estuantis Gehennæ nouis incendia.* Similem sententiã de futuris tormentis dæmonum habent etiã infra scripti patres, Ambrosius in comment. cap. 8. Lucæ, Hieronymus, & Chrysostomus in cap. 8. Matt. Augustinus lib. 8. Ciuit. Dei, cap. 23. & lib. 1. de nupt. & concup. cap. 23. Gregorius lib. 4. Moral. cap. 10. & lib. 4. Dialog. cap. 29. Theodoretus in Epitome diuinorum decretorum, cap. de dæmonibus, & Bernardus in ser. de S. Malachia. Sed Iustini, Irenej, Epiphanijs atq; Oecumenij sententiã nõ video, quo pacto ab errore possimus defendere. Cæteri autem Patres duo quædã affirmant, quæ verissima sunt, dæmones in die iudicij ex hoc aëre in abyssum præcipitandos, & eos adhuc expectare futura tormenta.

Cæterum nõ oportet inde colligere, eos hoc tempore non torqueri; nam etsi verè torqueantur, & secum Gehennam pòrtent, vt ait Beda, tamen pœnarum suam plenitudinem in die iudicij habebunt, quando inferorum carceribus concludentur; quod pœnarum complementum adeo timent, vt in exorcismis nulla re magis torqueri videantur, quàm cõminatione futuri iudicij. Quæ etiam caussa est, cur exorcismi ferè cõcludi soleant: *Per eum qui venturus est iudicare viuos, & mortuos, & sæculum per ignem.*

Cur autem adeo trepident illam detrusionem in abyssum, hæ caussa esse videntur. PRIMÀ, quia non poterunt amplius hominibus nocere. SECUNDA, quia non amplius extorquebunt ab vilo, cultu Deo debitum, vt modo faciunt, dum ab Ethnicis & Necromanticis adorantur. TERTIA, quia tunc patebunt eorũ fraudes, & debilitas, cum omnes intelligunt eos à viris, sceminis, pueris, superatos. QUARTA, quia non solum à Deo, sed etiam ab hominibus iudicabuntur; nam etiam Angelos iudicabimus, teste Paulo, 1. Corinth. 6.

CAPVT VII.

Sanctos rectè ab Ecclesia canonizari.

SEQUITUR nunc altera quæstio, quæ est de Canonizatione, quæ quatuor capitibus continetur. Primum enim explicandum est, an sint Sancti canonizandi. Deinde, cuius sit officium eos canonizare. Tum, sitne infallibile iudicium eius qui Sanctos canonizat. Postremò, an liceat Sanctos nondum canonizatos colere.

Sed antequam ad ista capita veniamus, explicandum est breuiter, quid sit canonizatio. Igitur canonizatio nihil est aliud, quàm publicum Ecclesiæ testimonium de vera sanctitate, & gloria alicuius hominis iam defuncti; & simul est iudicium ac sententia, qua decernuntur ei honores illi, qui debentur ijs qui cum Deo fœliciter regnant, qui quidem honores (vt in sequentibus disputationibus demonstratur) septem esse solent.

PRIMUM enim qui canonizantur, inscribuntur in Catalogo Sanctorum. id est, statuitur, ac iubetur, vt ab omnibus publicè habeantur, & dicantur Sancti. SECUNDO, inuocantur in publicis Ecclesiæ precibus. TERTIO, templa & aræ in eorum memoriam dicantur Deo. QUARTO, sacrificia tam Eucharistiæ, quàm laudum, & precũ, quod vulgo officium,

siue horæ canonicæ nuncupatur, in honorem eorum Deo publicè offeruntur. QUINTO, dies festi in eorum memoriam celebrantur. SEXTO, pinguntur eorum imagines, addito certo quodam lumine in signum gloriæ, quam habent in cœlis. SEPTIMO, eorum reliquiæ preciosis thecis includuntur, & publicè honorantur.

His ergo præmissis, vtile esse sanctos canonizari, his argumentis demonstrari potest. PRIMO, quia Deus ipse voluit à sanctis Scriptoribus annotari in particulari gloriosam vitam, & mortem eorum, qui tempore ipsorum floruerunt, vt patet de Ecclesiastico, qui ca. 44. & sequentibus canonizauit plurimos Sanctos, vt Henoche, Noe, Abraham, Isaac, Iacob, Moysen, Aaronem, Phinees, Iosue, Caleb, Samuelem, Dauidem, Heliam, Helisæum, &c. Item in testamento nouo S. Lucas in Actis canonizauit sanctum Stephanum, & Iacobum maiorem, necnon Petrum, Paulum, Barnabam, Silam, & alios. Igitur credibile est, eodem modo Deum velle, vt deinceps fiat.

SECUNDO, tenemur Sanctos honorare, & laudare, tum quia Scriptura hoc iubet, Eccl. 44. *Sapientiam ipsorum, inquit, narrent populi, & laudem eorum nunciet Ecclesia:* tum quia virtus ipsorum hoc meretur. Est enim quasi naturale præmium virtutis honor: tum denique quia id nobis vtile est ad plurima beneficia eorum intercessione promerenda: At nisi sciamus, qui sint veri Sancti, & qui non, non possumus eos colere, vt oportet.

TERTIO, probatur ex ratione imitationis. Sancti enim sunt exempla quædam virtutum, & norma rectæ vitæ, & quasi lucernæ quædam à Deo accensæ vt omnibus alijs præluceant. Vnde Paulus ad Hebr. 13. *Mementote, inquit, præpositorum vestrorum, qui loquuti sunt vobis verbum, quorum intuentes exitum conuersationis, imitamihi fidem.* At non possumus accendi ad imitationem, nisi in particulari sciamus, qui sint imitandi, & quid illi egerint, aut passi sint. Et lucerna in candelabro poni debet, id quod fit per canonizationem.

QUARTO, ex coniunctione, quam cum illis habemus. Siquidem sumus membra vnus corporis, & membra inuicem compatiuntur, & congaudent; oportet ergo eos nobis cõpati, & pro nobis sollicitos esse, quod sine dubio faciunt, etiam in particulari, vt infra docebimus, & è contrario non illis congaudere, & pro illorum gloria Deo gratias agere, quæ sine particulari notitia fieri non possunt.

QUINTO, ex incommodis; nam nisi iudicio Ecclesiæ certi Sancti proponerentur colendi, facile fieri posset vt populus sæpe erraret, & dånatos pro beatis coleret: vt accidit tempore S. Martini. Scribit enim Sulpitius, quòd cum populus quidam coleret nescio quem hominem mortuum, pro Martyre, & B. Martino suspecta esset illa religio, quòd nihil certi à maioribus de Sancto illo accepisset, tandem orãti Martino apparuit anima eius, qui ibi colebatur, & confessã esse, se animã damnatam esse latronis cuiusdam, qui pro suis sceleribus extremi supplicij penas luerat. Idem accidit tẽpore Alexandri III. vt patet ex c. Audiuius, extra de reliquijs, & Sanctorum veneratione, vbi reprehendit quosdam, qui hominem in ebrietate occisum pro Martyre venerabantur.

CAPVT VIII.

Cuius sit Sanctos canonizare.

DE SECUNDO, ad quem videlicet pertineat auctoritas Sanctos canonizandi, notandũ est,

duobus modis posse aliquem canonizari. Vno modo particulariter, ita vt solum in vna prouincia, aut diocesi habeatur Sanctus, & colatur pro Sancto. Alio modo generaliter, ita vt in tota Ecclesia habeatur pro Sancto, nec vlli liceat de eius sanctitate dubitare.

PRIMO modo canonizare poterat quilibet Episcopus, vt docet Thomas Vvaldensis libro de Sacramentalibus, tit. 14. cap. 122. & patet tum ex Cypriano lib. 3. epist. 6. vbi iubet ad se scribi, cum aliquis Martyr de hac vita exit, vt statim possit eius memoriam sacrificijs celebrare, & singulis annis postea die eius natalem colere; tum etiam ex multis Sanctis, quos ita colunt quædam prouincia, vt tamen ignoti sint penitus alijs prouincijs. Vnde in Concilio Florentino, sess. 7. dicunt Latini, Simonem Metaphrastem in Ecclesijs Græcorum pro Sancto coli, cuius apud Latinos nulla vnquam memoria extitit. tamen hoc, quod olim licuit, modo non licet. Siquidem Alexander III. & postea Innocentius III. videntes abusus, qui oriebantur circa Sanctorum cultum, prohibuerunt, ne deinceps aliquis pro Sancto coli inciperet, sine Romani Pontificis approbatione, vt patet c. 1. & 2. de reliquijs, & Sanctorum ueneratione.

SECUNDO modo canonizare, id est, ita vt in tota Ecclesia Sancti habeantur, communis sententia est, pertinere ad summum Pontificem: nam id habetur cap. Audiuimus, & ca. Cum ex eo, de reliquijs, & ueneratione Sanctorum, & can. Venerabili, de testibus & attestacionibus, & patet etiã ratione; nam ad eum spectat proponere toti Ecclesiæ quid sit credendum, & quid agendum in ijs, quæ sunt religionis qui toti Ecclesiæ præest. Item ex contrario, declarare, qui sint hæretici, ita vt à tota Ecclesia pro talibus habeantur, est Summi Pontificis, vt antè ostendimus: ergo declarare qui sint Sancti, & colendi eiusdem erit summi Pontificis.

Dices, plurimi Sancti sunt, qui in tota Ecclesia coluntur, quos non canonizauit summus Pontifex. Colunt enim Pontifex (ni fortè fallor) qui Sanctos legatur canonizasse, videtur fuisse Leo Papa III: de quo sic scribit Sanctus Ludgerus in epistola de miraculis Sancti Suiberti, c. 9. in 2. tomo Surijs: *Tandem deuota instantia Caroli (Magni) & Hildebaldis Archiepiscopi Colonienfis, venit à Colonia idem Papa V. verdam, & ibi post alias solemnitates s. Suibertum solenniter Catalogo sanctorum Confessorum adscripsit pridie Nonas septembris.* Hanc primam legi solennem canonizationem, ante quam fortasse fuerunt etiam alia, sed non mihi constat. Postea autem Innocentius II. canonizauit Sanctum Hugonem Episcopum Gratianopolis, vt patet ex epistola eiusdem Pontificis ad priorem Carthusiæ datã, apud Surium tom. 2. Inde verò Alexander III. B. Bernardum in Sanctos retulit, vt habetur ad finem librorum de vita eiusdem Bernardi, à quo tempore omnes alij, qui Sancti sunt habiti, vt Thomas Cantuariensis, Dominicus, Franciscus, & alij, à Pontificibus in numerum Sãctorum relati sunt. Quid ergo dicemus de tot Sanctis, qui ante ea tempora colebantur in Ecclesia?

RESPONDEO, Sanctos veteres cœpisse coli in Ecclesia vniuersali, non tam lege aliqua, quam consuetudine. Sed sicut consuetudines alia vim habent legis ex tacito consensu Principis, & sine eo nullam vim habent, vt patet ex B. Thoma, 1. 2. quæst. 97. ar. 3. ita Sancti alicuius cultus, ex consuetudine Ecclesiarum generaliter introductus, vim habet ex approbatione tacita vel expressa summi Pontificis.

CAPVT IX.

Credendum esse, Pontificem non errare in Sanctorum canonizatione.

DE TERTIO duæ sunt sententiæ. Prior est hæreticorum, posse Pontificem errare in Sanctorum canonizatione. Ita Ioannes Vviclef, vt refert Thomas Vvaldensis tomo 3. de Sacramentalibus, cap. 122. vbi dicit, non minus in hac re posse Papam errare, quam Presbyterum Ioannem Regem Æthiopiæ, vel Turcam, aut Sultanum. Idem sentire Lutheranos, & Calvinistas certum est, cum in alijs similibus rebus nullam ferè Pontifici tribuant auctoritatem.

Alteræ est Catholicorum, asserentium, certum esse Ecclesiam non errare in Sanctorum canonizatione, ita vt sine vlla dubitatione sancti ab Ecclesia canonizati venerandi sint. Probatur hæc **PRIMO**, quia si liceret dubitare, an Sanctus canonizatus sit sanctus, liceret etiam dubitare, an sit colendus: at hoc est falsum. Siquidem S. Augustinus in epist. 118. dicit, insolentissimæ insanix esse disputare, an sit faciendum, quod tota Ecclesia facit. Item ex Bernardo in epist. 174. ad Canonicos Lugdunenses, vbi loquens de colendis festis in honorem Sanctorum dicit: *Ego quæ accepi ab Ecclesia, securus teneo, & trado.* Præterea, omnes veteres sine vlla dubitatione Sanctos coluerunt, & colendos asseruerunt. Denique tenemur obedire Pontifici indicenti diem festum alicuius Sancti; nec tamen possumus contra conscientiam aliquid agere: ergo non possumus dubitare, an sit colendus ille, qui ab Ecclesia est canonizatus.

SECUNDO, ex incommodis duobus; nam imprimis fraudarentur non sancti suffragijs viuorum; nam pro canonizatis non licet orare, vt enim Augustinus dicit, serm. 17. de verbis Apostoli: *Iniuriam facit Martyri qui orat pro Martyre.* Et idem intelligendum de omnibus Sanctis canonizatis, docet Innoc. c. Cum Marthæ, de celeb. Missa. at si in hoc Ecclesia erraret, defraudaret eum, qui habetur Sãctus, & non est, quicumque non oraret pro eo. Deinde fraudarentur etiam viuentes intercessionibus Sanctorum, inuocarent enim sæpe damnatos pro beatis, si Ecclesia in hoc erraret: præterea Ecclesia peteret sibi maledictionem pro benedictione, cum in orationibus Sanctorum petit, vt sicut illos Deus glorificauit in cœlis, sic nobis gratiam largiatur in terris. Et quamuis eam maledictionem non peteret, nisi materialiter, tamen hoc ipsum absurdum videtur.

TERTIO, miracula magna, & diligenter examinata, faciunt rem euidenter credibilem, vt alibi ostendimus: at Sancti à Pontifice non canonizantur ordinariè, nisi claruerint magnis & certis miraculis: & confirmatur; nam si credimus sine vlla hæsitacione Cæsarem, & Pompeium fuisse, quia id testatur communi consensu historici, qui tamen homines fuerunt, & mentiri potuerunt; cur non credimus sine hæsitacione, quod testatur Deus ipse per miracula, quando nulla est ratio suspicandi contrarium?

QUARTO, probatur ex preparatione; nam antequam Sancti canonizentur, indicuntur se iunia, & preces publicæ, & tota res diu, & diligentissimè examinatur: non est autem credibile, Deum non adesse Ecclesiæ suæ sic dispositæ, & supplicanti.

VLTIMO, probatur à posteriori, quia in alijs rebus, in quibus Pontifices errare possunt, aliquando re ipsa reprehenduntur errores: at in hoc nullus vquam error deprehensus est.

Sed obijciunt quidam locum Augustini: *Multorum corpora honorantur in terris, quorum anima torquentur in Gehenna.*

RESPONDEO, locum hunc fortasse non esse Augustini; nusquam enim in eius operibus eum reperire potui: præterea intelligi posse de impijs, qui honorantur superbissimis sepulcris, cum tamen animæ torqueantur in Gehenna; vel de corporibus sanctorum non canonizatorum; vel de corporibus fraudè aliqua suppositis pro corporibus Sanctorum; vel denique de Martyribus Donatistarū, qui honorabantur ab hæreticis vt Martyres, cum eorum animæ reuera torquerentur in inferno. De huius capitis argumento, vide quæ habet B. Thom. quodlib. 9. q. vlt. art. vlt. August. de Ancona in Summa de potestate Ecclesiæ, q. 14. art. 4. Ioan. Driedo, lib. 4. c. 1. de Eccles. dogmatibus, B. Antoninus 3. par. tit. 12. cap. 1. Summæ Theol. Caiet. tract. de Indulg. ad Iulium, cap. 8. Syluester verbo, Canonizatio. Canus lib. 5. de locis, c. pen.

CAPVT X.

sanctos non canonizatos priuatim posse coli non publicè.

DE QVARTO, an liceat colere non canonizatum? Respondeo, licere priuato cultu, non publico, vt Doctores communiter affirmant in cap. 1. & 2. de reliquijs & veneratione Sanctorū. siquidem summus Pontifex eo loco prohibet publicū cultum ergo à contrario priuatum censetur permittere. Vocamus autem publicum cultum, non eum, qui coram, alijs exhibetur, sed qui nomine totius Ecclesiæ, & tanquam ab Ecclesia institutus exhibetur.

Ex quo intelligimus, quid sit dicendum de illis septem honorum generibus antea enumeratis. Nam quantum ad PRIMVM, licet non canonizatum credere & vocare sanctum, non tamen prædicare eum tanquam ab Ecclesia inscriptum Sanctorum Catalogo.

Quantum ad SECVNDVM, licet inuocare non canonizatum, etiam alijs audientibus, vt patet ex Hieronymo in vita Paulæ, & Gregorio Nazianzeno in vita Athanasij, & Basilij; vterque enim inuocat quos laudat ante canonizationem, præterea oramus viuentes, etiam si nesciamus esse sanctos, cur non defunctos, quando maiori ratione confidimus esse sanctos? At non liceret in publicis Litanijs, & sacro officio id facere.

Quantum ad TERTIVM, & QVARTVM, non videtur licere vlllo modo, eos honores sanctis non canonizatis deferre; nã templa, & altaria, & sacrificia sunt ex natura sua publici cultus, nullū est enim sacrificiū in Ecclesia, nisi cōmune, à Deo ipso institutum: tēpla autem, & altaria ad sacrificium referuntur.

Quantum ad QVINTVM, non licet publicum festum celebrare, liceret tamē in die natali sancti non canonizati peculiariter lætari, & Deo vacare in memoriam eius, quod fecisse etiam veteres cognosci potest ex Ioanne Cassiano, colla. 19. c. 1.

Quantum ad SEXTVM, licet imaginem pingere & venerari, non tamen in templo cōstituire eo modo, quo aliorum Sanctorum.

Quoad SEPTIMVM, non licet reliquias non canonizati hominis in templo cōstituire publicè honorandas: licet tamen eas habere, & venerari, etiam alijs videntibus, modò scandalum abst; id enim habet praxis Ecclesiæ: mox enim ac Martyres defuncti erant, currebant fideles ad reliquias rapiendas, & similiter quando moriuntur homines clari sanctitate, multi deuotè osculantur manus, & pedes, & de ve-

A stibus eorum pro reliquijs seruant; nec id vnquam prohibitum fuit. Præterea si licet honorare viuentes, quos credimus sanctos, cur non mortuos?

Atque hæc pauca de canonizatione sufficiant: si quis plura videre desiderat, legat Augustinū Triumphum in summa, de potestate Ecclesiæ, & Troilum Malueziū in libro de canonizatione.

CAPVT XI.

Proponitur questio de cultu Sanctorum, cum argumentis aduersariorum.

EXPEDITIS quæstionibus de gloria, & canonizatione, sequitur recto ordine controuersia de cultu. Fuit antiqua hæresis Eustachij apud Socratem lib. 2. hist. cap. 33. Eunomij, & Vigilantij apud Hieronymum, Claudij Taurinensis apud Ionam Aurelianensem, & Vviclefij apud Thomam Vvaldensem, tomo 3. de Sacramentalibus, tit. 13. Sanctos non esse colendos: quæ rursum per Caluinistas, & Lutheranos renouata est. Nam Magdeburgenses Cent. 1. lib. 2. cap. 4. col. 340. dicunt, omnem Sanctorum adorationem esse idololatriam. Pari ratione Caluinus lib. 1. Instit. cap. 11. §. 11. & ca. 12. §. 1. & 2. non patitur vllum cultum exhiberi sanctis Angelis, vel hominibus defunctis, neque paruum, neque magnum. Argumenta verò eius hæc sunt.

PRIMVM, duplex est honor: vnus ciuilis, quo honoramus potentes, & sapientes homines: alter Religionis, qui Deo soli conuenit: sed Angelis & sanctis hominibus non conuenit honor ille ciuilis, vt notum est, cum non versantur nobiscum ciuilitate: honor autem religionis non potest eis tribui, quia religio est cultus Dei. atque hac sua distinctione eludit Caluinus argumenta Catholicorū, cum probant posse creaturas adorari exemplo Abraham, qui adorauit filios Heth; & Iacobi, qui adorauit fratrem suū Esau; & filiorum Israël, qui adorauerunt Ioseph; vult enim istos omnes fuisse ciuiles.

SECVNDVM argumentum: Si Sanctis deberetur cultus aliquis religionis; certè dulciæ, non latriæ, vt Catholici docent: ineptum est dicere, Sanctos coli, & non latria; nam cum latria significet cultum, colere sine latria, est colere sine cultu. Deinde plus est δουλεύειν quàm λατρεύειν; nam δουλεύειν est seruire, λατρεύειν est colere, minus autem est colere aliquem; quàm ei seruire, colimus enim pares, vt amicos, & collegas, non autem seruumus, nisi dominis.

Confirmari potest hoc argumentum ex Laurentio Valla, & Theodoro Beza, qui in annotationibus ad c. 4. Matthæi, docet, latriam, & dulciam idem significare, & confundi tam in Scripturis, quàm apud profanos auctores. nam Leuit. 23. *Opus seruile non facietis*, semper est in Græco ἔργον λατρευτον ὑποχίστετε. & contra Rom. 7. *Vt seruiamus in nouitate spiritus*. est in Græco ὡσε δουλεύειν ἡμᾶς ἐν κεινοτήτι πνεύματος. Itaque dicitur latria de opere etiam in vsu hominis, & dulcia de cultu Dei. Item apud Xenophontem lib. 3. Cyropædiæ, ponitur λατρεύειν pro obsequio ancillæ erga dominū, & paulò post idipsum dicitur δουλεύειν: quare August. quæst. 94. in Exodum dicit, tam latriam, quàm dulciam Deo tribui, latriam vt Deo, dulciam vt Domino.

TERTIVM argumentum Caluini ex Scripturis Deut. 6. *Dominū Deum tuū timebis, & illi soli seruias*, cui simile est illud Pauli, 1. Timoth. 1. *Soli Deo honor & gloria*. Item Matth. 4. cum Diabolus non meminisset latriæ, sed solum postulasset προσκύνειν, id est, inclinationem aliquam, Dominus eum repulit dicens: *Scriptum est, Dominū Deum tuum adorabis, &*

illi soli seruiet. vbi ostendit non posse creaturæ inclinationem vllam religionis causa deferri, quin illa ad idololatriam pertineat. Item Gal. 4. *Ijs qui natura nō sunt Dij, seruebatis*, in Græco est, *ἐδουλεύσατε τοῖς μὴ φύσει θεοῖς*. ergo dulia non potest tribui, nisi illi qui natura Deus est.

QUARTVM argumentum ab exemplis Scripturarum; nam Hester 13. Mardochæus noluit se inclinare coram Aman. & rationem reddens, ait: *Timui non honorem Dei mei transferrem ad hominem, & ne quemquam adorarem, excepto Deo meo*. Item Actor. 10. cum Cornelius adoraret Petrū, prohibuit Petrus dicens, *Surge, & ego ipse homo sum*. nec tamē credibile est, aut Aman voluisse adorari vt Deum, aut Cornelium voluisse Petrū adorare vt Deum. Item Actor. 14. Paulus, & Barnabas prohibuerūt Licaonibus, ne se adorarent. Denique Angelus Apoc. 19. Ioan. adoranti se, ait: *Vide ne feceris, conseruus tuus sum, Deū adora*. Et tamen non ignorabat Angelus sibi à Ioanne non latratriam, sed dulam exhiberi.

QUINTVM ex Patribus, Athanasius ferm. 3. contra Arianos ante medium, docet, neque Angelos, neque homines sanctos adoratione colendos esse. Epiphanius in hæresi Collyridianorum sapius repetit, Mariam non esse adorandam, sed solum Deū. Ambrosius in c. 1. ad Rom. reprehendit eos, qui adorant conseruos. Augustinus lib. de vera religione, cap. 55. *Non sit nobis religio cultus hominum mortuorum: quia si piè vixerunt, non sic habentur, vt tales querant honores, sed illum à nobis coli volunt, quo illuminante latatur meriti sui nos esse consortes*. Et infra idem dicit de cultu Angelorum. Hæc ille.

CAPVT XII.

Explicatur sententia Catholica.

NON explicanda est sententia Catholicorum, de qua re Theologi tractant in 3. sen. di. 9. Est autem PRIMO loco obseruandum, adorationes tres actus complecti. PRIMO, actum intellectus, quo apprehēdimus excellentiam alicuius. SECUNDO, actum volūtatis, quo nos illi interius inclinamur, & aliquid volumus facere actu interiore, vel exteriori, quo protestamur eius excellentiam, & nostram subiectionem. TERTIO, actum exteriorē, quo caput inclinamus, vel genua flectimus, vel aliud aliquod signum subiectionis ostēdimus. Ex quibus actibus secundus est maximè proprius, & essentialis; nam primus actus potest esse sine adoratione; tertius etiam cum irrisione.

SECUNDO obseruandum est, tot esse species adorationis, siue cultus, quot sunt species excellentiæ, vt B. Thom. docet, 2. 2. q. 103. art. 3. honor enim siue cultus debetur personæ propter excellentiam eius. Sed, quod ad præsens institutum pertinet, tres sunt species excellentiæ. PRIMA est excellentia diuina, & infinita, cui respondet prima species cultus, quæ à Theologis dicitur latratria.

SECUNDA est excellentia humana, seu naturalis, quæ posita est in humanis virtutibus, dignitatibus, gradibus, &c. Cui respondet secunda species cultus, quæ dici potest cultus ciuilis, & obseruantia quædā humana, quamquam hæc in alias multas species diuidi potest, vt Aristoteles docet, li. 9. Ethic. c. 2. nam alius honor debetur patri, alius principi, alius præceptori, alius sapienti, vel erudito, &c.

TERTIA est excellentia quædā media inter diuinam & humanam, qualis est gratia & gloria Sanctorum; ista enim sunt dona supernaturalia, & excellen-

tissima, & huic excellentiæ respondet tertia species cultus, quam Theologi vocant dulam; & quia inter sanctas creaturas humanitas Christi, si seorsum consideretur, singulariter excellit propter vnionem ad verbum; & similiter B. Virgo, vt mater filij Dei, ita præstat alijs Sanctis, vt dici possit Domina & Regina nostra, quod alijs Sanctis non conuenit, nisi admodum imperfectè; ideo Theologi hanc tertiam speciem, quam vocant dulam, diuidunt in dulam propriè dictam, & hyperduliam, tribuentes illam Sanctis cæteris, istam soli humanitati Christi, & matri eius.

TERTIO obseruandū est, has tres adorationis species nō esse vniocas, sed analogas, vt enim excellentia non dicitur vniocè de excellentia Dei, & creaturarum, ita cultus debitus ob excellentiam, non potest dici vniocè de cultu Dei, & creaturarum.

Notandum quoque est quarto, has ipsas species adorationis, quantum ad actus interiores, optimè distingui, nam PRIMA species id est latratria, est quædam summa volūtatis prostratio, & inclinatio cum apprehensione Dei vt primi principij, & vltimi finis, atque aded summi boni, qualis adoratio soli Deo conuenit.

SECUNDA species, id est, cultus ciuilis, est longè minor inclinatio volūtatis, cum apprehensione certa humanæ excellentiæ.

TERTIA species, est media quædam inclinatio volūtatis cū apprehensione excellentiæ, plus, quàm humanæ, & minus, quàm diuinæ. At quantum ad actus exteriores, non est facile species adorationem distinguere; nam omnes ferè actus exteriorē communes sunt omni adorationi, excepto sacrificio, & quæ ad illud referuntur, templis, altaribus, & sacerdotibus, voluit enim Deus hunc cultum sacrificij sibi soli exhiberi, vt August. docet, li. 10. ciuitatis Dei, c. 4. & Theodoretus li. 8. ad Græcos, qui est de Martyribus, & patet ex illo, Exod. 22. *Qui sacrificat Dijs, eradicabitur, præterquam Domino soli*. Ex alijs actibus exterioribus, qui sunt cōmunes cultui Dei & cultui creaturæ, non potest euidenter colligi, an aliquis cultum Deo debitum tribuat creaturis, nec ne; nam Abraham eodem actu incuruationis vsque ad terram adorauit Deum, Gen. 17. & Angelos, Gen. 18. & Homines, Gen. 23.

QUINTO obseruandū, latratriam interdum semel pro ipso actu, quo colitur Deus, interdū pro habitu, quo homo redditur promptus ad colendum Deum. Hūc autem habitum esse virtutem quendam specialem, & moralem, S. Tho. docet, in li. 3. sen. dist. 9. q. 1. neque obstat quod B. August. in Enchi. 3. c. & 12. Trin. cap. 14. dicat, Dei cultū consistere in fide, spe, & charitate, vbi videtur velle, latratriam esse generalem virtutem conflata ex tribus Theologicis. Nam sicut charitas, & prudētia sunt virtutes speciales, quia habent speciale obiectum, & tamen simul, sunt aliquo modo generales, quia dirigunt, aut ordinant actus omnium virtutum, ita latratria virtus est specialis propter speciale obiectum suum, id est, honorē diuinū; & tamen simul est generalis, quia vtitur ad honorandum Deum actibus omnium virtutū, & præcipuè fidei, spei, & charitatis; nā summus honor Deo deferretur, cū per fidem protestamur eū esse primā veritatem; per spem esse potentissimum; per charitatē esse optimū. Itaque ipsius actus fidei obiectū, est Deus; actus autem ipse fidei est obiectū religionis: & ideo fides est virtus Theologica, quia circa Deum versatur. Religio nō est virtus Theologica, quia versatur circa creaturam, actus enim fidei nō est Deus, sed quid creatum. Idem dici de spe, & charitate potest;

obiectum enim earum est Deus, actus verò ipsarum ad obiectum religionis pertinere possunt.

SEXTO obseruandū, quantū ad nomina; in lingua Hebræa nullum esse nomen quo propriè designetur cultus solius Dei, sed omnia esse communia, & idem nomē nunc tribui cultui creaturæ, nūc negari, prout nimirum aliter atque aliter accipitur; nā quod Græci verterunt Deuter. 6. *ἀπὸ μόνου λατρεύσεις, illi soli seruias*, in Hebræo est *אֱלֹהֶיךָ אֲדָרָה* verbum autem *אֲדָרָה* tam est cōmune Hebræis, quàm Latinis, seruire. Similiter Exod. 20. *Non adorabis ea*, quod Græci verunt *ἀποροσκυνήσεις*, in Hebræo est *וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ* & ponitur in omnibus locis suprā citatis, Genes. 17. 18. & 23. & alibi vbicunque dicuntur vel homines, vel Angeli, vel Deus adorari. In lingua Latina similiter non habemus vllum vocabulum, quod solum dicatur de cultu Dei, vt Augustinus notauit, li. 10. ciuit. c. 1. & hinc est quod Patres vocabula adorationis, & religionis nunc concedunt creaturis, nunc negant, prout variè accipiuntur.

B. Hieronymus in epist. ad Riparium cōtra Vigilantium dicit, nec Martyrum reliquias, nec Angelos, nec aliquid creatum coli posse, vel adorari. Et tamē ipse in Epitaphio Paulæ in fine dicit: *Vale ô Paula, & cultorem tuum orationibus inuua*. Et lib. 2. Apolog. cōtra Ruffinum dicit: *Veni Bethlehem, præsepe Domini, & incunabula adorauit*. Sic etiam August. lib. de vera Relig. 55. dicit, religionis cultum nec Angelis, nec sanctis hominib. iā defunctis deberi, sed soli Deo; & tamē li. 20. cōtra Faustū, c. 21. dicit: *Memorias Martyrū populus Christianus religiosa solēnitare cōcelebrat*.

Itaque aliquando accipiebant nomen religionis & adorationis, vt conuenit principali analogato, id est, virtuti illi speciali, quæ habet pro obiecto cultum Dei, & quæ distinguitur specie ab ea virtute, qua colimus Sanctos: aliquando verò accipiebant largiūs pro omni illa virtute qua colimus vel Deū, vel Dei amicos, aliasq; res sacras, & distinguitur à cultu politico, & merè humano. In lingua Græca vna vox est propria cultui Dei; nempe *θεοσέβεια*, quæ non multum est in vsu. Præter istam vocem sunt alia quatuor *εὐσεβεία* pietas, *θρησκεία* religio, & *λατρεία* & *δουλεία*, seruitus; sed nullum horum est, quod non interdum attribuat etiam creaturis.

sed quamuis ista vocabula non sint propria diuino cultui, secundū primam ipsorū vocabulorū institutionem, tamen Schola Theologorum nō sine causa excogitauit illā distinctionē de latria & dulia. Nam cum in re inueniatur manifesta distinctio, inter cultum Dei & Sanctorū; oportebat etiam ad vitandam æquiuocationem inuenire distincta vocabula: optima autem erant ista duo. PRIMO, quia scriptores sacri vocem *λατρεία* nunquam vsurpant, nisi pro cultu solius Dei, vt patet ex toto nouo Testamēti: vocem autem *δουλεία* vsurpant pro omni seruitute, tam Dei, quàm hominum. Neque obstat, quod in versione Græca Leuitici habetur semel nomen latriæ, pro seruitio humano: nam textus Hebræus & Latinus vulgatæ editionis habent vocem communissimam, quæ ad omne seruitiū accommodatur. Deinde, antiqui Patres nunquam nomen latriæ tribuunt, nisi Deo, cum tamen etiam Sanctos coli dicant, vt patet ex Augustino, lib. 10. Ciuit. Dei, c. 1. & lib. 20. contra Faustū, c. 21. & ex omnibus Patribus Nicæni Concilij II. vt videre est, act. 3. 4. 6. & 7. necnon ex Damasce. orat. 1. & 3. de imaginibus, & Iona Aurelianus. lib. 1. de cultu imagin. & Beda in c. 4. Luc. imò omnes veteres cultum falsorum Deorum ideo vocauerunt idololatriam, non idoloduliam, quia videbant cultum Deo proprium, secundum Ecclesiasti-

A cum loquendi modum, vocari latriam, non dulia, vt Augustinus notauit, q. 61. in Gen.

Neque obstat, quod isti Patres rarò meminerint nominatim dulia; nam cum dicunt, Sanctos & imagines coli debere, & non latria; satis indicant, debere coli alia specie cultus; eam nos vocamus dulia, vt eam vocat Beda in cap. 4. Lucæ. & Magister cum omni Scholia lib. 3. sentent. distin. 9. Et idem insinuat Augustinus, lib. 10. de Ciuit. Dei, ca. 1. vbi dicit, cultum debitum creaturæ non vocari Ephes. 6. ab Apostolo latriam, sed alio nomine. Apostolus autem ibi vocat dulia. Itaque non erat opus, vt Martinus Paresius in suo opere de traditionibus, par. 3. consideratione 7. diceret, non sibi multum probari nomē dulia, sumptum pro cultu Sanctorum, cum dulia propriè significet seruitutem, & nos non sumus serui Sanctorum, sed cōserui. nam in Scripturis dulia non solum accipitur pro seruitute mancipiorum, sed etiam pro honoraria subiectione, vt Galat. 5. *διὰ τῆς ἀγάπης δουλεύετε ἀλλήλοις; Per charitatem seruite inuistem*. Hoc ergo modo potuerunt Theologi cultum Sanctorum vocare dulia.

CAPVT XIII.

Asseritur argumentis sententia Catholica.

C SVPEREST iam, vt probemus cultum aliquem minorem diuino, & maiorem ciuili & merè humano, sacris rebus, sanctis Angelis, & hominibus deberi.

PRIMUM argumentum sumitur ex illo Psal. 98. *Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est; vbi ad litteram per scabellum pedum Domini intelligitur arca Testamenti*. Nam 1. Paralip. 28. dicit Salomon: *Parauit domū, vbi requiesceret arca Domini, & scabellum pedum Dei nostri*. Nec sine causa dicebatur arca scabellum pedum Domini; nam supra arcam erat propitiatorium quasi sedes Dei, quæ tenebatur manibus duorum Cherubim, de qua dicitur in principio huius Psal. *Qui sedes super Cherubim, moueatur terra, &c.* Idem habetur Psalm. 131. in illis verbis: *Introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in loco, vbi steterunt pedes eius; nam in Hebræo est: Adorabimus scabellum pedum eius*. Et quod loquatur de arca, patet, quia præcedit: *Introibimus in tabernaculum eius*. Et statim etiam sequitur: *Surge, Domine, in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tue*. Et hoc idem clariūs colligitur ex lib. 2. Reg. c. 6. *Arcam, inquit, super quam inuocatum est nomen Domini, sedentis in Cherubim super eam*.

Iam verò quod in his locis præcipiatur aliquis cultus, patet ex verbo, *adorate*, quod etiam Hebræicè est proprium verbum adorationis *אָדָרָה* quod autem arca sit creatura, nulli dubium esse potest: quod denique iste cultus non sit ciuili, sed religionis, patet ex ratione Davidis: *Quoniam, inquit, sanctum est, hoc videlicet scabellum*. Cultus enim ciuili debetur rebus propter ciuilem & humanam excellentiam: at arca dicitur adoranda, non propter ciuilem excellentiam, sed quia sacra & sancta est, cum sit scabellum pedum Dei.

Bucerus & Caluinus in hunc locū Psalmi, respondēt, hinc nomine scabelli intelligi templū, & præcipi, non vt adoretur templum, sed vt adoretur Deus in templo, & probant dupliciter. PRIMO ex verbo Hebræo *אָדָרָה* ad scabellum. SECUNDO ex illo, quoniam sanctus est, nam Hebræum *קֹדֶשׁ* est ambiguum, sed Græcus exposuit vertens, *ἀγιος*, non *ἀγιον*.

RESPONDEO, nomine scabelli necessariò intelligi arcam, vt supra ostendimus; & proinde ruit expositio hæreticorum; non enim arca est locus, in quem possent Iudæi intrare ad adorandum Deum. Deinde etiam si scabellum esset templû, adhuc argumentum nostrum vigeret, quia non ait Dauid, adorate in scabello, sed adorate scabellum; & probatur. PRIMÒ, quia veritè Chald. *Incuruate vos templo.* Item LXX. & Hieronymus: *Adorate scabellum,* verterunt.

SECUNDO, quia in Scriptura ferè vbicunq; habemus, adorari aliquem, constructio fit cum *h* vt Genes. 23. *Adorauit Abraham populum terræ;* id est, filios Cheth. וישתחו להם דארץ לכני ה'.

TERTIO, quia etiam si verteretur ad templum, adhuc idem significaretur; nam verbum Hebræum significat: *Incuruate vos ad illam rem.*

QUARTO, quia Hieron. in epist. ad Marcellam, vt migret in Bethlehem, testatur, ipsam arcam coli solitam: *Venerabatur,* inquit, *quondam Iudæi sancta Sanctorum, quia ibi erant Cherubim & propitiatorium, & arca Testamenti, &c.* & hoc idem ex alijs Scripturis patet, Ios. 3. r. Reg. 6. 2. Reg. 6. Heb. 9. nã Ios. 3. iubetur in itinere nunquã accedere prope arcam ad spaciũ duorũ millium cubitorũ. 1. Reg. 6. Bethsaminæ quia arcam viderunt sine debita reuerentia, occisi sunt à Deo ad 50000. hominum. 2. Reg. 6. Oza similiter interfectus à Domino est, cum arcã tetigisset, quod ei non licebat, sed solis Sacerdotibus. Denique propter honorem arcæ nemo p̄terat ingredi sancta sanctorum, vbi illa erat, nisi summus Pontifex semel in anno, vt Paulus docet, Hebr. 9. At certè arca creatura erat, & iste honor illi exhibitus non ex vrbantate, sed ex religione aliqua procedebat.

Ad illud: *Quoniam sanctũ est.* fateor non malè verti: *Quoniam sanctus est,* vt LXX. & Hierony. verterũt. Sed hoc nihil ad rem. nam siue dicatur scabellũ adorandum, quia sanctum est, siue quia est Dei sancti, semper affertur causa religioſæ adorationis.

SECUNDO, probatur ex adoratione exhibitã Angelis ab hõminibus pijs & prudentibus. nam Gen. 18. Abraham pronus in terram adorauit Angelum. & similiter fecit Loth, Gen. 19. Sed quia posset responderi, tam Abrahamũ quàm Loth nō cognouisse Angelos, sed homines putasse initio, cum eos adorauerunt, & ciuilitè tãtum adorasse. proferamus loca clariora Num. 22. *Aperuit Dominus oculos Balaam, & vidit Angelũ stantem in via euaginato gladio, adorauitque eum pronus in terram.* Hic certè non prius adorauit, quàm Angelum agnouit: Angelis autem ridiculum est dicere, deberi ciuilem honorem. Item Iosue 5. cum vidisset Iosue virum stantem euaginato gladio; dixit: *Noster es, an aduersarius tuus?* Ille. *Nequaquã,* inquit, *sed Princeps sum exercitus Domini.* Cõtinuò cecidit Iosue pronus in terram, & adorauit. Hinc aperte videmus & adorationem illam mediã, quam quarimus: nam quod Iosue non putauerit illum, quem adorabat, esse Deum, patet; quia Angelus dixerat, se esse Dei ministrum. Quod etiam non adorauerit ciuilitè, sed religiosè, patet, quia non prius adorauit, quàm intellexit esse Angelũ Dei legatum: quod denique non malè fecerit adorando, patet, quia Angelus non solum nō prohibuit eum ab adoratione, sed etiam iussit adhuc maiorem honorem sibi exhiberi, dicens: *Solve calcementa pedum tuorum: locus enim in quo stas, sanctus est.* Non erat autem sanctus locus ille, nisi ob Angeli præsentiam; non enim erat tũc Iosue in loco sacro, sed in campestribus Hiericho.

TERTIO, probatur ex adoratione Sanctorum in Scripturis, 1. Reg. 28. Saül adorat animam Samuelis sibi apparentem. Certum autem est, non conuenire

ciuilem honorem animabus defunctorum: neque dici potest, in hoc errasse Saulem, quandoquidem nec ipse Samuel, nec Scriptura Saulem reprehendit. Item 3. Reg. 18. Abdias vir sanctus adorat Heliam pronus in terram: neque possumus dicere hunc ciuilem cultum fuisse, nam quantum ad humanam excellentiam, maior erat Abdias quàm Helias; iste enim priuatus homo erat, ille autem vnus ex Principibus regni. Adorauit ergo eum vt Prophetam, ac Dei hominem singulari sanctitate excellentem. Item 4. Reg. 2. filij Prophetarum cum audissent spiritum Helix reuiuissè super Helifeum, accedentes adorauerunt eum proni in terram.

Deinde Daniel. 2. Nabuchodonosor adorat Daniele. quis autem diceret, aut crederet à Rege summo adoratum ciuilitè vnus ex captiuis, qualis erat Daniel? Adorauit ergo eũ religiosè, vt hominẽ Deo plenum, & neque per errorem adorauit, Deum illum existimans; nam aduersus ait: *Verè Deus vester Deus Deorum est, & Dominus regũ, & reuelans mysteria, quoniam tu potuisti aperire hoc Sacramentum.* Quod etiam fecisse Alexandrum Regem Pontifici Iaddo, scribit Iosephus lib. 11. cap. 8. antiquitatum.

Neque obstat, quod Nabuchodonosor Danieli iussit offerri sacrificium; nam non loquitur Scriptura de sacrificio, quod soli debetur Deo. Sacrificium enim Deo proprium est immolatio animalũ, quod vocat Hebræice זבח & quò dicitur Exod. 22. *Immolans dũs, eradicabitur, prater quã Domino soli.* Ibi enim est Hebræicè זבח. Nabuchodonosor autem obtulit Danieli non זבח sed מנחה & נדווח hoc est, munera, & odores, quorum vtrũque tam Deo, quàm homini offerri solet. Nam 1. Reg. 10. vbi legimus quosdam ex Israëlitis nō voluisse agnoscere Saulem Regem, nec ei munera attulisse, pro munere est מנחה. Porro suaves odores nos etiam in ipsa Ecclesia offerimus imaginibus & reliquijs, cum tamẽ asseramus, sacrificium nō deberi nisi soli Deo. Imò Dion. c. 3. par. 2. Eccl. hierarch. dicit, Pontificem in sacris mysterijs, vbi adoleri cœpit incensum, primum suffire aram, deinde totius Ecclesiæ ambitum, quod etiam nunc fieri videmus. Si hoc non placet, dicamus cum Hieronymo & Theodoro, Nabuchodonosor sacrificium obtulisse Danieli, id est, Deo Danielis.

Argumentũ QUARTVM sumitur ex confessione Patrum, quã temporibus Apostolorũ, vsque ad nostra tẽpora floruerũt. Iustinus in 2. Apolo. pag. 2. loquens nomine omnũ Christianorum, & fidẽ totius Ecclesiæ explicãs: *sed,* inquit, *& illum (Deũ Patrem) & eius Filiũ qui venit nosq; hac docuit, & aliorũ sequentium similitũque honorum Angelorum exercitum, & spiritum propheticũ colimus atque adoramus, verbaque, & re seu veritate veneramur, id quo omnibus qui discere volunt, vt docti institutique sumus, copiosè tradimus.*

Origenes hom. 3. in diuersos: *Horum,* inquit, *memoria semper, vt dignum est, in Ecclesia celebratur.* c. 11. 22

Eusebius, lib. 13. præparat. Euang. c. 7. *Nos,* inquit, *quotidie id facitamus, nam vera pietatis milites, vt Dei amicissimos honoramus.* Idem Euseb. lib. 4. hist. ca. 15. refert ex epistola Ecclesiæ Smyrnenſium de martyrio S. Polycarpi, quòd cum Gentiles metuerent, ne Christiani, relicto Christo, Polycarpum adorarent, veteres illi Christiani dicebant, se non posse vllò modo Martyres pro Christo colere, sed tamen eos diligere & venerari, quòd fidem integrè Magistro & Domino seruauerint.

Athanasius in lib. de virginitate, circa finem: *Si homo iustus ades tuas,* inquit, *introduerit, cum timore, & tremore occurrẽs illi, adorabis humi ad pedes illius.* At vt ostendat se loqui de religioſa adoratione. *Non enim,*

inquit, cum sed Deū adorabis, qui illum mittit, Dominus enim ait, qui recipit iustū, me recipit, vbi nota, adorari Deū in iustis, non quod adoratio non terminetur ad hominē iustū, sed quia ratio, cur iustus adoraretur, est Deus. Quemadmodum qui recipit iustum hospitio, eique elemosinā facit, Christū recipere, & Christo elemosinam facere dicitur, quia fit propter Christum, & Christus ita accipit, ac si fieret sibi.

Basilii oratione in sanctum Mamantem: *Ecclesia, inquit, per hoc, quod eos honorat, qui precesserunt, presentes impellit.* Et oratione in quadraginta Martyres: *Honor, inquit, quem bonis conferuis exhibemus, benivolentia erga communem significationem de se prabet.*

Gregor. Nazianzenus oratione in Machabæos, initio cōqueritur, quod sanctos Machabæos nō omnes vbiq̄ colāt, sicut martirium ipsorum meretur. Et orat. r. in Iulianum, non procul ab initio, loquens de quodā honore impenso à Iuliano Apostata cuidam Martyri, quem Martyr ille mirabili signo recusavit: *O insignē, inquit, Martyrū inter se charitatem, honorē illius, qui multos Martyres contempti habiturus erat, recusarunt.* Et paulō antē dixerat, honorem Martyrum esse perspicuam notam amoris in Christum.

Gregor. Nyssenus orat. in Theodorū Martyrem, vbi multa dixit de cultu, qui sanctis Martyribus ab Ecclesia exhibetur, ait: *Cui Regū talis honor habetur? Quis ex ijs, qui supra modum inter homines excellere visi sunt, tali memoria celebratur? Quis Imperatorum adeo decantatus, & fama celebratus est, ut hic miles pauper, modo conscriptus Tyros, quem Paulus armauit, quē Angeli unxerunt, quem Christus coronauit?*

Epiphanius hæresi. 79. vbi refellit eorum errorem, qui Mariæ tanquā Dææ sacrificium offerebant, metuēs, ne ista occasione nullus honor B. Mariæ deferretur, vt nunc hæretici faciunt, sapissimē repetit illa verba: *Sit in honore Maria, Dominus adoretur.*

Ioan. Chrysostomus hom. de Sanctis Iuuentio & Maximo: *Non aliter præcos, inquit, aliter recentiores colitis sanctos, sed eadem alacritate omnes.* Et infra: *Et Martyres, inquit, quos hodie colimus, adorāt.* Et infra; *Jdcirco sæpē eos inuisamus, tumulos adoremus, &c.*

Cyrellus Alexandrinus li. 6. in Iulianum, vltra medium: *Nos, inquit, non Deos factos esse diximus sanctos Martyres, sed omni honore dignari consueuimus.*

Theodoreus li. 8. ad Græcos: *Suos, inquit, mortuos Dominus Deus noster in templa pro Dijs vestris induxit, ac illos quidem cassos gloria, vanosq; reddidit, suis autem Martyribus honorem illorum dedit, &c.* vbi notādum est, honorem Deorū traditum Martyribus, quia vbi colebantur Dij, nunc coluntur Martyres, nō autem quod eodem modo colantur. Subdit enim Theodoretus: *Atqui nos, & Græci homines, nec hostias Martyribus, nec libamina vlla deferimus, sed vt sanctos homines, Deique amicissimos honoramus.*

Denique Ioannes Damascenus de fide Orthodoxa, lib. 4. c. 16. *Honorare, inquit, decet Sanctos, vt amicos Christi, vt filios & heredes Dei, &c.*

Ex Latinis, Tertullianus de corona militis, meminit celebrationis festorum in natalitijs Martyrum.

Cyprianus li. 4. epist. 5. Martyrū, inquit, *passiones, & dies anniuersaria commemoracione celebramus.*

Ambrosius ser. 6. in fi. *Quisquis honorat Martyres, honorat et Christū, & qui spernit Sanctos, spernit et Dominū.*

Maximus serm. de natali sanctorum Octauij, Aduentoris & Solutoris Martyrū: *Cuncti, inquit, Martyres deuotissimē percolendi sunt, sed specialiter ij venerandi, quorum reliquias possidemus.*

Prudentius de S. Hyppolyto:

Hic corruptelis, animique, & corporis eger

Orati quoties stratus, opem merus.

A Nota illud: *Orati stratus.*

Paulinus natali primo S. Felicis:

*Roma Petro Pauloque potens rarefcere gaudet
Huius honore Dei, &c.*

Et natali octaua:

*Cuius honore Deus gaudet, quia Martyr honorem
Contempsit proprium.*

Hieronymus in epist. ad Riparium: *Honoramus, inquit, seruos, vt honor seruorū redundet ad Dominum.* & in vita Paulæ: *Vale, o Paula, & cultorem tuū orationibus iuua.* Et ibidē dicit, Paulam cū inuiferet sanctos Eremitas, singulis ad pedes prouolutam, ita eos venerari solitam, ac si in singulis Christum adoraret. Vbi certē non agitur de cultu ciuili; non enim scēmina nobilissima rusticanos ciuiler honorasset tanta subiectionis significatione.

Augustinus serm. i. de sanctis Petro & Paulo: *Beatissimum Petrum piscatorum modo genibus prouolutis adorat Gentium multitudo.* Et epist. 44. *Ostendatur mihi Roma in tanto honore templum Romuli, in quanto ibi ostendo memoriam Petri. In Petro quis honoratur, nisi ille defunctus pro nobis?* Idem li. 20. contra Faustum. c. 21. obijcienti Fausto, quod Christiani idola vertissent in Martyres, respondet à Christianis coli Martyres, sed non latria. Et in Psal. 96. obijcientibus Ethnicis, quod Christiani colerent Angelos, respōdit similiter, & addit: *Vtinam & vos illos colere velletis; facile enim ab ipsis discetis, non illos colere, id est, non colere vt Deos, sed vt Sanctos.*

Gregorius lib. 3. Dialog. c. 24. dicit, B. Petrū apparuisse cuidam Theodoro lampades instruenti in Ecclesia ipsi B. Petro dicata, vt ostenderet probare venerationem, quam seruientes sibi exhibent.

Bernardus serm. in illud; *Signum magnum, &c. Amplectamur Mariæ vestigia, & deuotissima supplicatione beatis illius pedibus prouoluamur.* Et sermo. seq. qui est de aquæ ductu: *Toris, inquit, medullis cordium, toris præcordium affectibus, & votis omnibus Mariam veneremur, quia si est voluntas eius, qui tantum nos habere voluit per Mariam.*

Argumentum *Q V I N T V M* sumi potest ex inuocatione, templis, festis, votis, peregrinationibus, imaginibus & alijs, de quibus postea: cū hæc omnia ad cultum Sanctorum non dubium sit pertinere.

Argumentū *S E X T V M* ex eo, quod semper Ethnicis, Iudæis, hæretici accusauerunt Christianos idololatriæ, propter cultum Sanctorum, quod certē non fecissent, nisi vidissent à Christianis Sanctos passim religiosè coli. De Ethnicis testatur Eusebius, lib. 8. c. 6. histor. de Iudæis, idem Euseb. lib. 4. c. 15. De Iuliano apostata, Cyrell. lib. 6. & 10. in Iulianum, de Manichæis. August. lib. 20. c. 21. contra Faustum; de Porphyrio, Vigilantio, & Eunomio, Hieronymus lib. contra Vigilantium.

Argumentū *S E P T I M V M* ex ratione; nā si honor ciuilibus debetur ciuili virtuti, sapiētia, potētia, & nobilitati: Ergo honor plusquā ciuilibus debetur supernaturali virtuti, sapiētia, potētati, nobilitati: sed Sancti quoad virtutes supernaturales, excellūt omnino, cū ferueant diuina charitate, & peccare non possint: nihil enim inquinatum intrare potest in regnum cælorum, Apoc. 21. quo ad sapientiam, vident ipsam sapiētiam increatam, & in ea cognoscunt rerum omnium causas, iuxta illud, Matth. 5. *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbūt.* quoad potestatem, sunt Reges cælorum, & participes ipsius throni diuini, vt dicitur in Apoc. c. 3. *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo.* Et Luc. 22. *Ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum.* quoad nobilitatem, sunt filij Dei, reipsa iam adoptio-

ne confirmata per gloriam. Igitur merito, iureque optimo religioso cultu prosequendi sunt.

Denique, Deus Sanctis honorē, & gloriam promittit, 1. Reg. 2. *Qui honorificauerit me, glorificabit eum.* Ioā. 12. *si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus.* Et Rom. 2. *Gloria, & honor omni operanti bonū:* ergo debetur eis honor; & certē non ab alijs, quān̄ a nobis, qui illis inferiores sumus, non cōuenit autem mortuis honor ciuilib, ergo religiosus illis debetur.

CAPVT XIV.

Soluuntur argumenta inuiso proposita.

NVNC aduersariorum argumēta breuiter dissoluamus. Ad PRIMVM. Si Caluinus per cultū religionis intelligit cultū latriæ, fatemur sanctos nō debere coli cultu religionis: sed negamus, præter cultum latriæ nullū esse alium cultum, nisi ciuilem, iam enim ostendimus quendam tertium cultum, qui etiam dicitur religionis, licet secundariō.

Ad SECUNDVM, admitto duliæ cultū deberi Sanctis, & nego id esse absurdum. Ad PRIMAM probationem respondeo, colere sine latria non esse colere sine cultu: sed colere sine tali cultu. nā etiam B. Aug. qui tamen non erat ineptus, lib. 20. contra Faustum, cap. 21. dicit, Sanctos coli, & non latria.

Ad SECUNDAM probationē dico, duliam nō esse plus, quān̄ latriam. nam secundum profanos auctores idem significant: secundum autem Scripturæ, & Ecclesiæ vsum longē maior est latria, quān̄ dulia: latria enim non est quilibet cultus, sed cultus summæ seruitutis: dulia est cultus cuiuslibet seruitutis.

Dices, At non sumus serui sanctorum, sed conserui, ergo dulia sanctis non conuenit. Aliqui respondent, cultum sanctorum non vocari duliam, id est, seruitutem, quia exhibetur eis à seruis; sed quia exhibetur ipsis, qui serui Dei sunt. sed isti timuerunt, vbi non erat timor.

Dicendū igitur, duliam significare quamlibet seruitutem, tã perfectam, quān̄ imperfectā: est autem perfecta seruitus eorū, qui id, quod sunt, alterius sūt, & operantur moti ab alio, tam efficienter, quā finaliter, id est, operātur propter Dominū, & ab ipso Domino moti, tanquam instrumenta ad operandum; vt Aristot. docet, li. 1. Polit. c. 3. Imperfecta seruitus est eorum, qui aliquid horū habent, non tamen omnia, id est, qui mouētur ab alio aliquo modo. vnde infans dicitur nihil differre à seruo, licet sit dominus, galat. 4. quia mouetur ab alio effectiue: & cōtrā, is qui regit, dicitur seruus eorū quos regit, 2. Cor. 4. *Nos autē seruos vestros per Iesū,* quia mouetur ab alio finaliter, nos ergo etiam si non sumus serui sanctorū perfectē, sumus tamen imperfectē, quatenus illi nos mouent, & iuuāt ad bene operandum exemplo suo, & intercessione apud Deū. Hinc B. Paulinus natal. 1. 2. & 3. S. Felicis, passim vocat se famulum, & seruum S. Felicis, & B. Greg. lib. 2. Dialog. c. 24. non timuit dicere B. Petro, grata esse seruientium sibi obsequia.

Ad confirmationē ex Valla, & Beza, fateor secundum vsum profanorum scriptorū idem esse duliam & latriam, tamen secundū vsum scripturæ, latria ferē nunquam accipitur pro cultu, qui exhibetur creaturæ: secundum vsum autem Ecclesiæ, nunquā omnino. Et sicut licuit antiquæ ecclesiæ cōtra veteres hereticos noua vocabula inuenire, vt *εὐδοκίος*, & c. cur non licuit etiam ecclesiæ posteriori cōtra hereticos posteriores noua aliqua vocabula inuenire, aut certē iisdem in alia significatione vti?

Ad illud Augustini de dulia & latria respectu Dei,

A respōdeo, eum locū esse pro nobis. nam ex eo, quōd Augustinus ait, latriam dari Deo, vt Deus est, duliam eidem, vt Dominus est: colligitur latriam non posse cōmunicari creaturæ, quia vnus tantū est Deus: at duliam posse communicari, quia multi sunt verē, & propriē Domini. quamquā interim fatemur, duliā, qua colitur Deus, esse duliam per excellentiam, & specie distingui ab ea, qua coluntur Sancti.

Ad TERTIVM argumentum; ad PRIMVM locū Deut. 6. dico, eum locū debere sic intelligi: *Dominū Deum tuum adorabis, & illi soli seruiēs*; ea seruitute, quæ Deo soli conuenit. nam in Græco est *λατρεύσεις*, vnde August. q. 61. in Gen. annotauit, idē non esse dictum, solum Deum adorabis, & illi soli seruiēs, sed: *Deum adorabis, & illi soli seruiēs*; quia adoratio cōuenit etiam creaturis, non autem seruitus latriæ, quæ hīc nominatur. Sed præterea quamuis esset scriptū, illi soli *δουλεύσεις*, eodem modo exponi deberet; nimirum, illi soli seruiēs certo quodam genere seruitutis, non autem absolutē, illi soli seruiēs. Siquidē in textu Hebraico est *תעבד* & tamen inuenitur, non obstat hoc præcepto, dictū Iacob ab Isaac, Gen. 27. *Seruiant tibi populi, & adorent te filij matris tuæ.* vbi sunt illa verba, *עבד* & *השתחוו*. Præterea sicut hīc legimus: *illi soli seruiēs*, ita legimus 1. Timot. 6. *Qui solus habet immortalitatem*; & tamen scimus, Angelos, & animas esse etiam immortales suo quodam modo.

Ad illud 1. Timoth. 1. *Soli Deo honor, & gloria*; respondeo, similiter intelligendum de certo honore, & gloria. nam Rom. 2. lego: *Gloria & honor omni operanti bonum.* Denique arctius dictum est Isa. 44. *Ego primus, & ego nouissimus, & absque me non est Deus*; & tamen legimus in Psal. 81. *Ego dixi, Dij estis.* nec tamen illud primum est falsum, sed sano modo intelligendum est.

Ad illud Matth. 4. dico, diabolu postulasse à Christo *δοξασθῆναι*, in signum latriæ, & proinde postulasse latriam; ac propterea à Domino illi fuisse respōsum: *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruiēs.*

Ad illud Galat. 4. *Ijs qui natura non sunt Dij*, *εἰδωλεύσαστε*, respondeo, verbum *δουλεύειν*, esse cōmune seruituti Dei, & creaturarum, & proinde exponi debere pro loci exigentia. hīc autē sumitur pro cultu solius Dei. id enim circumstantiæ loci necessariō postulat.

Ad QVARTVM argumentum; ad PRIMVM exemplum dico, Aman voluisse adorari, vt Deum; id enim ex verbis Mardochæi colligitur.

Ad SECUNDVM de Cornelio dico, cum S. Hieron. lib. contra Vigilantium, Corneliu aliquid diuinum in Petro inesse putauisse, & idē iure correctum. vel cum Chrystostomo in hunc locum Actorum, Cornelium piē Petrum veneratum, sed Petru ex modestia eum honorem, qui alioqui sibi debebatur, recusasse.

Ad TERTIVM, quid mirum, si Paulus noluit sibi sacrificari; id enim suprā diximus, esse actum externum, soli Deo debitum.

E Ad QVARTVM dico, esse pro nobis; nā vel Ioannes putauit eum, qui sibi apparuerat, esse Deum, aut Angelum; si Deum merito reprehensus est: si Angelum, & tamen adorauit, cur nos reprehendimur, qui facimus quod Ioannes fecit; num melius Ioanne norunt Caluinistæ, sint ne Angeli adorandi?

At cur, inquit, reprehensus est? PRIMO, quia fortē angelus sic apparuit, vt potuerit existimari Christus. dixerat enim, c. 1. *Ego sum primus, & nouissimus, & fui mortuus, & ecce sum viuens, & c.* Itaque poterat existimari Christus, cuius personam gerebat, nisi ipse explicuisset, se non esse Christū, & idē corrigēdus fuit adorator non propter errorem adorationis, sed propter errorē personæ. ita respōdet Aug. q. 61. in Gen.

SECONDODICO, Ioannem rectè voluisse angelo cultum debitum exhibere; sicut meminerat fecisse Abraham, & Eoth, atque alios maiores subs: tamen angelum prohibuisse ob reuerentiam humanitatis Christi: nam ante Christi aduentum angeli se ad hominibus adorari patiebantur: at posteaquam Deus homo factus est, & omnes Angeli hominè in Christo adorare cœperunt, noluerunt ipsi ab hominibus adorari, & præcipuè ab Apostolis, alijsque summis vitis. ita Beda, Anselmus, Richardus, & Rupertus, in c. 19. Apocalyp. & scholia Græca in c. 22. & ante hos auctores S. Greg. lib. 27. Moral. c. 11. & hom. 8. in Euang. nec tamen sequitur, nos malè facere, si angelos adoremus; nã & nos rectè illos adoramus, & ipsi rectè adorari recusant. Itaque Ioãnes ipse cum c. 19. semel audiisset: *Vide ne feceris.* & c. tamen c. 22. iterum voluit eundem angelum adorare; intelligebat enim, & se rectè facere adorando, & angelum rectè facere recusando, nec enim suspicari licet Ioannem, aut obliuiosum, aut indocilem fuisse.

Ad Vltimum ex Patribus, dico eos loqui cõtra errores Gentium, qui ex hominibus sceleratis veros Deos faciebãt, eisque sacrificia offerebãt. nam quòd alioqui sancti angeli, & homines debito cultu sequendi sint, sexcentis in locis ijdè Patres affirmant, quorum locorum iam aliqua suprà retulimus.

CAPVT XV.

Proponitur controuersia de inuocatione Sanctorum.

DEMONSTRAVIMVS sanctos esse colendos: sed quia peculiaris difficultas est de cultu inuocationis, idcirco nunc recto ordine sequitur, vt tractemus de inuocatione sanctorum.

Duo sunt de hac quaestione errores extremi, veritas est in medio, vt ferè semper esse solet. PRIMVS error est, posse ac debere S. Mariã, quæ præcipua sanctorum est, inuocari, non secus, ac Deus inuocatur. ita olim quidã, quos Epiphanius refert, & refellit, hæresi 78. in fine, & hæresi 79. per totum. Alter est error, nullum sanctorum post mortem debere inuocari vilo modo, quia vel non possunt orare mortui pro viuentibus; vel si possunt, nõ nisi in genere orant, quia non possunt cognoscere nostras preces, quas ad illos fundimus. hic error multorum est.

PRIMVS omnium videtur fuisse Vigilantius, qui in hunc lapidem offendit. nam quod Alphõsus de Castro in libro de heresibus, verbo, Sancti, tribuit hunc errorem Eustathio, qui ante Vigilantium vixit, non facile probari potest. Siquidem Eustathius Basilicas Martyrum contemnebat, & fortè reliquias etiam: at de inuocatione nihil docuit. vide Socratem, lib. 2. c. 33. & Conciliũ Gangrense. Igitur Vigilantius, vt est in libro S. Hieronymi contra Vigilantium, docebat, post mortem nullius pro altero exaudiri orationem, & ideo sanctos mortuos non orare pro viuentibus, ex quo sequitur, frustra eos inuocari.

Deinde inuocationem sanctorum apertius, & fortius oppugnatum tempore B. Bernardi Henriciani, seu Petrobrusiani, & Apostolici, vt refert ipse S. Bernard. ser. 66. in Cãtica; & auctor vitæ S. Bernardi, li. 3. c. 5. Idem paulò post docuerunt Valdenses, vt auctor est B. Antoninus 4. par. tit. 11. c. 7. §. c. Idem postea quidam nomine Cathari, vt auctor est Turrecremata, li. 4. par. 2. c. 35. Summæ de Ecclesia. Idem postea Ioan. Viclef, vt scribit Thomas Vvaldẽsis, to. 3. tit. 12. col. 108. & seq. Nec nõ Taboritæ, qui de familia sunt Ioan. Hufs, vt scribit Aneas Sylvius de

A orig. Boëmor. cap. 35. Quamquam Viclefus non illicitum dicebat orare sanctos, sed solum inutile, & superfluum, dicebat enim videri stultitiã recurrere ad scurras alicuius Principis, quando ipse Princeps est paratissimus per se audire: vel sectari turbidos riuos, quãdo fons ipse patet: quibus verbis obiter sanctos scurris, & riuus turbidis cõferebat, quod est hæreticorum proprium.

Denique, hæretici nostri temporis, vt Lutherus in libris ad Valdenses; Melanchthon in Apolog. ar. 21. Confess. Augustanæ; Brentius ca. 24. Confess. Vvittember. & Calvinus li. 1. cap. 14. §. 12. & lib. 3. Instit. c. 20. §. 20. & seq. tria docent de orationibus sanctorum. PRIMò, ex diuinis litteris nõ haberi, quòd sancti mortui orent pro viuis, ac proinde hoc non esse certũ. SECUNDO, si sancti orant, eos non orare nisi in genere pro tota ecclesia electorum, nõ autem pro isto, aut illo in speciali. TERTIO, inutile, & illicitũ esse inuocare sanctos, siue angelos, siue homines, ac petere, vt pro nobis orent: inutile quidem, quia non habet tam longas aures (ita enim Calvinus loquitur) vt preces nostras audire possint: illicitum autem, quia hinc obscuratur gloria Christi, qui est vnicus mediator, & intercessor noster.

CAPVT XVI.

Deteguntur aliquot fraudes, & mendacia hæreticorum.

CHABEMVS igitur, quæ sit sententia aduersariorum, sed antequã eam refellamus, vile erit cognoscere breuiter, quibus calumnijs, & mendacijs Melanchthon, & Calvinus eã simplicibus persuadeant. Philippus loco notato tria mendacia dicit. PRIMò, nos tribuere sanctis diuinitatẽ, id est, vim cognoscẽdi mentium cogitationes. Mendacium est apertum. nec enim vllus Catholicorum hoc dicit, vel dixit vnquam; asserimus enim eos cognoscere nostras preces, non vt sunt in mentibus nostris, sed vt sunt in Deo, quem vident, & qui eas ipsis ostendit.

SECUNDO, ante tempora San. Gregorij nõ extare mentionem inuocationis sanctorum. Paulo liberalior fuit Martinus Kẽnitius, qui in examine sess. 22. Concilij Tridentini dicit, inuocationẽ sanctorum cœpisse post tempora Augustini; & in examine sess. 25. dicit, auctorem inuocationis B. Mariæ fuisse Petrũ Gnaphæum, qui vixit circa annũ Domini C. D. LXXX. quæ imperitia, vel malitia est intolerabilis in tantis magistris in Israël. cũ sint loca innumerabilia in Ambrosio, Augustino, Hieronymo, Basilio, Athanasio, Irenæo, & alijs quos postea citabim⁹, & quæ etiã citantur à Centuriatoribus, Cen. 4. c. 4. & Cen. 5. c. 4.

TERTIO, Papistas esse asinos, qui docet ex libro S. Hieronymi contra Vigilantium, Vigilantium negasse inuocationem sanctorum, cum in toto illo libro Hieronymi non sit vna syllaba de inuocatione sanctorum, sed solum de honore reliquiarũ. At hoc ipsum ostendit Philippum non quidem asinum, sed certè valde stupidum fuisse; nam et si Vigilantium non dixit, sanctos non esse inuocandos, tamen dixit, eos non posse orare pro nobis: hinc autem si non colligeremus, eum negasse inuocationem sanctorum, tunc verè tardiores asinis essemus. Quis enim inuocaret eum, qui non potest vllum auxilium præbere? Sapientius igitur fecerunt Magdeburgenses, Cent. 4. c. 8. qui videntes non posse negari, quin Vigilantium idem senserit quod ipsi, dicunt eum non fuisse hæreticum, sed sanctum presbyterum, & cum Hieronymo contendisse, ac vicisse.

Porro Calvinus multa etiam dicit mirabilia.

PRIMUM affirmat lib. 3. Instit. c. 20. §. 21. in omnibus hymnis, & litanijis Papistarum, nullam vnquam fieri Christi mentionem: & cum semper oremus sanctos mortuos, nūquam nobis in precibus Christum occurrere. quod certè tale mēdaciū est, vt periculum sit, ne diabolus cognomen mendacis amittat. quid enim? nonne in Litanijis dicimus: *Kyrie eleison, Christe eleison, Pater de cœlis Deus, miserere nobis, &c.* Nōne ferè omnes hymni, quos in Breuiario legim⁹, sunt vel Ambrosij, vel Gregorij, vel Prudentij, vel Sedulij antiquissimorum auctorum? Et nōne omnes diriguntur ad Deū, & terminantur per *Gloria tibi Domine*, vel quid simile? Nōne omnes orationes Ecclesiæ, quæ leguntur in Missa, diriguntur etiā ad Deum, & terminantur, *Per Christum Dominum nostrum?*

SECUNDO, Sanctos cum Christo regnantes passim in illo c. 20. li. 3. vocat mortuos, larvas, vmbas, colluuiem; quæ incredibilis blasphemia est.

TERTIO dicit, lib. 3. c. 20. §. 20. solum Christum introisse in sanctuarium cœli, & solum ipsum deferre ad Deum vota populi eminus in atrio existentis. Quibus verbis significat, non solum sanctos homines, sed etiam SS. Angelos nō posse Deo nostras preces offerre, sed solum Christū: quod est contra apertissimam Scripturam Tob. 12. *Ego*, inquit Raphael, *obtuli orationem tuam Domino*. Et Apoc. 8. *Ascendit fumus incensorum de orationibus Sanctorum, de manu Angeli coram Deo*. Et contra ipsum Caluinum, qui infra sui oblitus admittit Angelos offerre Deo nostras preces.

QUARTO dicit, li. 3. c. 20. §. 22. nos inuocare Sanctos planè vt Deos, & habere nos Deos plurimos nō pro numero vrbium, vt dicitur Hier. 2. de Iudæis, sed pro numero capitum multitudinis, quæ est calūnia manifesta, vt ex Litanijis apparet. Quis enim Deo dicere auderet, S. Deus, ora pro nobis? Nec est noua calūnia, nā etiam antiqui hostes Ecclesiæ mentiebantur, homines mortuos pro Dijs Catholicos habere, vt patet ex Cyrillo li. 6. in Iulianū, vltra mediū, & lib. 10. ante medium, & ex Eusebio li. 4. hist. c. 15. & li. 8. c. 6. & ex Augustino lib. 22. contra Faustum, c. 4. & ex Hieronymo contra Vigilantium.

QUINTO ibidem dicit, nos rogare virginem, vt filium iubeat facere quod petimus. At quis nostrum hoc dicit? cur non probat vllō exemplo? Præterea si Iosue 10. dicitur: *Obediēte Deo voci hominis*, cur non posset aliquo modo dici, filium Dei obedire matri aliquid petenti?

SEXTO ibidem dicit, nos ante statuas Barbaræ, vel Catharinæ demurmurare Pater noster, & Pastores hunc vsū suo plausu approbare. At fideles etiam simplicissimi si interrogentur, respondere solent, se orationem Dominicam dirigere ad Deum, id autem se facere coram imaginibus Sanctorum, sperantes per auxilium Sanctorum suam orationem ad Deum melius, & felicius peruenturam: sed etiam si aliqui tam stupidi essent, vt S. Barbaræ dicerent, Pater noster, num imperitia aliquorum traduci debet quasi esset dogma Ecclesiasticum? & qui sunt Pastores, qui hunc abusum probant?

SEPTIMO dicit, in Concilio III. Carthaginensi vetitum fuisse, ne in publicis precibus diceretur: *sancte Petre, ora pro nobis*, sed istud decretum, nisi in suo codice Caluinus addiderit, nusquam reperitur. Concilium enim solum definit, vt oratio sacrificantis dirigatur ad Patrem, non ad Filium, vel Spiritum sanctum, de Sanctis nulla mentio. Sed Caluinus per suam Dialecticam ex eo, quod oratio debet dirigi ad Patrem, deducit non posse inuocari Sanctos, & inde vltè deducit, Concilium statuisse, vt non

dicatur, *sancte Petre, ora pro nobis*.

OCTAVO dicit, horrendum esse sacrilegium, Sanctos vocare præfules salutis, & nullo colore defendi, quod quidam Sanctis dicunt, E cœlo nos respice, & adiuua. At priora sunt verba Ambrosij libro de vitiis: posteriora Gregorij Nazianzenij oratione in Cyprianum, in Athanasium, in Basilium: istis autem duobus viris nihil habuit antiquitas sapientius.

CAPVT XVII.

Quomodo Sancti inuocandi non sint.

NVNC vt rei veritas manifesta fiat, ponemus & probabimus aliquot propositiones.

PRIMA propositio, *Nō licet à sanctis petere, vt nobis tāquam auctores diuinorum beneficiorum, gloriā, vel gratiā aliāque ad beatitudinem mediā concedant*. Hæc est contra primum errorem, & contra calūniam Calvinistarum. Probatur PRIMO Scriptura, Pl. 83. *Gratiam, & gloriam dabit Dominus*. Et Pl. 120. *Leuaui oculos meos in montes, vnde venit auxilium mihi, auxilium meum à Domino, qui fecit cœlum & terram*. Montes sunt homines sancti, vt exponit Augustinus in hunc Psalmum, & fusius tract. 1. in Ioannem, & libro de Pastoribus, cap. 8. iubemur ergo leuare oculos ad montes, id est, ad Sanctos, & ab eis auxilium expectare, sed vt intelligamus ab eis auxilium expectandum esse, non vt ab auctoribus, sed vt ab impetratoribus; ideo statim subditur: *Auxilium meum à Domino, qui fecit cœlum & terram*. Item Iacob. 1. *Omne datum optimum, & omne donum perfectum, desursum est, descendens à Patre luminum*.

SECUNDO probatur ex vsu Ecclesiæ; nam in orationibus, quæ leguntur in Missa, vel in officio in celebratibus Sanctorum, nihil vnquam aliud petimus quàm vt eorum precibus à Deo nobis beneficia concedantur.

TERTIO ratione; nam ea quibus indigemus, superant vires creaturæ, ac proinde etiam Sanctorum: Ergo nihil debemus à Sanctis petere, nisi vt à Deo impetrent, quæ nobis vtilia sunt.

QUARTO ex Augustino li. 8. Ciuit. Dei, c. vlt. & lib. 22. c. 10. & ex Theodoro li. 8. ad Græcos, qui disertè docent Sanctos nō esse inuocandos vt Deos, sed vt qui à Deo impetrare possunt, quod volunt.

Est tamen notandum, cum dicimus, non debere peti à Sanctis, nisi vt orent pro nobis, nos non agere de verbis, sed de sensu verborum; nam quantum ad verba, licet dicere, S. Petre miserere mei, salua me, aperi mihi aditum cœli: item, da mihi sanitatem corporis, da paciētiā, da mihi fortitudinem, &c. dummodo intelligamus, salua me; & miserere mei orando pro me, da mihi hoc, & illud tuis precibus, & meritis. sic enim loquitur Gregorius Nazianzenus oratione in Cyprianum & in Basilium, & alij multi veterum: necnon Ecclesia vniuersa, cum in hymno ad Virginem dicit.

*MARIA mater gratia,
Mater misericordie:
Tu nos ab hoste protege,
Et hora mortis suscipe.*

Et in hymno Apostolorum:

*Quorum precepto subditur
Salus, & languor omnium,
Sanate agros moribus,
Nos redentes virtutibus.*

Et sicut Apostolus de se dicit, Rom. 11. *Ut saluos facerem aliquos ex illis*. Et 1. Cor. 9. *Vt omnes facerē sal-*

uos, non vt Deus, sed iuuando concionibus, precibus, &c.

SECUNDA propositio. *Sancti non sunt immediati intercessores nostri apud Deum, sed quidquid à Deo nobis impetrant, per Christum impetrant.* Nota, tres personas posse considerari, quando nos Deum oramus; viam ipsius Dei, à quo petimus beneficia, alteram Christi, per cuius meritum ea cupimus nobis dari; tertiam eius, qui petit beneficia per Christum. ex his tribus personis non potest prima Sanctis tribui, vt iam probauimus, nec secunda, vt nunc ostendemus; sed solum tertia.

Itaque Sanctos inuocamus ad hoc solum, vt faciāt id, quod nos facimus, quia melius & efficacius ipsi facere possunt quam nos, melius illi & nos simul, quam nos soli. Probat iam conclusio; Solus Christus est, qui mundum reconciliauit Deo, & qui meruit nobis gloriam & gratiam, & omnia necessaria ad salutē, vt patet Coloss. 1. *Quia in ipso cōplacuit, omnē plenitudinē inhabitare, & per eū reconciliare omnia pacificās per sanguinem crucis eius, quæ in terris, & quæ in cœlis sunt.* Et 1. Io. 2. *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autē tantū, sed etiā pro totius mūdi.*

Atque hinc Christus dicitur *ostium*, Ioan. 10. & *via*, Ioan. 14. quia, vt ipse ait, *nemo venit ad Patrē, nisi per ipsum.* Hinc etiam dicit Ioan. 16. *Petite in nomine meo.* Hinc dicitur mediator Dei, & hominū, 1. Tim. 2. & 1. Ioan. 2. dicitur aduocatus apud Patrem: ergo nihil à Sanctis petere possumus, nisi vt intercedant apud Deum, quò nobis Christi meritum applicetur, & per Christum gratiam & gloriam consequamur.

SECUNDO probatur ex verbis Sanctōrū. Ambrosius libro de Isaac, c. 8. *Ipse Christus, inquit, est os nostrū, per quod Patri loquimur; oculus noster, per quē Patrē videmus; dextera nostra, per quā nos Patri offerimus.* Augustinus Ps. 108. exponēs illud: oratio eius fiat in peccatū: *Oratio, inquit, quæ non fit per Christū, non solum nō potest delere peccatū, sed etiā ipsa fit peccatum.* Bernardus serm. de B. Virgine, qui incipit, *Signum magnum: Opus est,* inquit, *mediatore ad mediatorē istum, nec alter nobis vtilior, quā Maria.* Quibus verbis docet Christum esse intercessorem immediatum, qui per se impetrat, Sanctos esse mediatos, qui non nisi per mediatorem Christum impetrant.

TERTIO probatur ex orationibus Ecclesiæ. Omnes enim, quæ de Sanctis sunt, illam formam habent: *Concede nobis Deus, intercessione huius Sancti tale beneficium, per Christum Dominum nostrum.*

CAPVT XVIII.

Sanctos pro nobis orare.

HABEMVS igitur, quomodo Sancti inuocandi inuocandi sint, accedat. TERTIA propositio: *sancti orant pro nobis saltem in genere, secundum Scripturas.* Probat ex ijs Scripturis, quæ agunt solum de sanctis hominibus. Primus est Hier. 15. *Dixit Dominus ad me, Si steterint Moyses, & samuel coram me, non est anima mea ad populum istum.* Ergo Moyses, & Samuel iam mortui poterant, & solebant orare pro populo Iudæorum; ergo falsum est in Scripturis non haberi, quòd Sancti mortui orent pro viuus.

RESPONDET Calvinus duobus modis. PRIMO, ex hoc loco colligi potius cōtrarium; cum enim dicitur, *si steterint*, nimirum ad orandum, significatur eos nec stetitisse, nec orasse. & si isti præcipui Prophetæ non orabant, quantò minus alij?

A At contrā, quia et si fortè significetur, eos tūc non orasse, quia intelligebāt rem esse iam desperatam, tamen significatur eos aliàs orare consueuisse, quando se impetrare posse putabant, alioqui inepta esset hæc Dei loquutio; nam si quis diceret, *Si iumentū meum orauerit pro te, nihil impetrabit: ineptè loqueretur.* Quare? Quia iumenta nō possunt orare. & similiter si quis diceret, *Si venerit huc Cicero, vel Demosthenes, non persuadebunt mihi, ineptè loquerētur, quia mortui huc venire nō solent.* Ita ergo & Deus (quod absit) ineptè loqueretur, cum dicit: *si steterint coram me Moyses & samuel*, si illi non possent, vel non solerēt Deum interpellare. Aliud esset, si Scriptura diceret, *si starent*, id est, si per impossibile nunc viuerent, & orarent, at nunc ait. *Si steterint*, & Græcè *ἔειπεν*, non *ἔειπεν*. & Hebraicè *אמר* si stabit Moyses.

B SECUNDO respondet, sensum huius loci hunc esse, si nunc steterint coram me duo aliqui insignes viri, quales olim erant Moyses, & Samuel, tamen nihil obtinebunt. At contrā opponimus grauissimos auctores, Chryostomum homil. 1. in epist. 1. ad Thessal. & Hieronymum in hunc locum, & Gregorium lib. 9. Moral. cap. 12. qui docent Deum loqui de ipso vero Mose, & Samuele.

SECUNDVS locus est 2. Machab. vlt. vbi Iudas in visione quadā vidit Oniam Pōtificem, & Hieremiam Prophetam, qui iam obierāt, orātes pro populo Iudæorū. ad quem locum nihil habet, quòd respōdeat Calvinus, nisi hunc librum nō esse Canonicū: at nos probamus esse Canonicū argumēto quòd Calvinus nō potest rejicere, si vult sibi cōstare; ipse enim cōtra inuocationem Sanctōrū affert tanquā argumentum potissimum testimoniū Concilij III. Carthaginēsis, vt videbimus in solutione argumentorū: in illo autē eodem Cōcilio c. 47. sic dicitur: *Item placuit, vt prater Scripturas canonicas nihil legatur in Ecclesia sub nomine diuinarum Scripturarū, sunt autem canonice scriptura, Genesis, Exodus, &c.* Et infra: *Esdræ libri duo, Machabæorū libri duo, &c.* Vel igitur Calvinus recipiat libros Machabæorum, vt canonicos, & diuinos, vel non deterreat nos huius Concilij auctoritate à Sanctōrum inuocatione. nec enim dicendum est, eos Patres in vno sapere, & in altero delirare.

D TERTIVS loc⁹ est Apoc. 5. vbi describitur XXIV. seniores in cœlo procidisse coram throno Dei, habentes phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes Sanctōrum. quem locum exponēt Primasius, Richardus, Scholia Græca apud Oecumenium, & Gagnæus, dicunt orationes illas esse intercessiones pro infirmorum stabilitate.

QVARTVS locus est 2. Petri 1. *Dabo autem operam & frequenter habere vos*, nimirum commendatos, siue in animo, *post obitum meum, vt horum memoriā faciatis.* Vt enim exponunt Scholia Græca apud Oecumenium, aliqui veteres non ineptè hinc colligebant, Sanctos post obitum gerere curam viuientium. Et quamuis hoc non sit euidens argumentum, tamen est probabile.

E QVINTVS locus est Luc. 16. vbi diues Epulo orat pro fratribus suis: ergo multò magis orant iusti pro tota Ecclesia.

SEXTVS est Apocalyp. 6. animæ sanctōrum Martyrum magno clamore petūt vindictam de interfectōribus suis: ergo multò magis misericordiam petunt fratribus suis. RESPONDET Brentius istas orationes intelligi figuratè; dicūt enim Sācti mortui clamare ad Dominum, quia preces, quas viuētes effuderunt, adhuc resonant in auribus Dei. At contra; nam diues Epulo dum viueret, non orauit pro fratribus suis. Sancti etiam Martyres dum hīc viuerent,

non petebant à Deo vindictam de persecutoribus, sed potius vt eis ignosceretur; ergo oratio, qua petūt vindictam, noua est; nam dum viuerent, quia peccare poterant, & periculum erat ne si ultionem peterent, id facerent ex cupiditate, non petebant: nunc autem eam petunt intuitu, & amore iustitiæ, vt rectè exponit Beda.

Accedat VLTIMO, quòd Scripturæ apertè docent communionem Ecclesiæ triumphantis cum militante; nam Heb. 12. Apostolus dicit, nos accessisse ad Ecclesiam primitiuorum, qui sunt in cœlis, id est, ciues illorum esse, Ephes. 2. & Galat. 4. dicit, matrem nostram esse Ierusalem, quæ est in cœlis, & Col. 1. & Ephes. 4. dicit, Christum esse caput super omnem Ecclesiam, & certè nō excluditur Ecclesia cœlestis: at communio ista exigit necessariò, vt membra pro inuicè sollicita sint, & inuicem se iuent; hæc enim est natura membrorum sub vno capite viuendum, vt Apostolus docet Rom. 12. & 1. Cor. 12. hinc apparet quàm falsum sit, quod Caluinus dicit li. 3. Intit. cap. 20. §. 24. Deum voluisse, vt nullum nobis esset commercium cum Sanctis mortuis, sed nec illis nobiscum. At quomodo hæc vera esse possunt, si sumus vna Respublica, vnus populus, vnum corpus? Vide Augustinum lib. 20. ciuit. Dei, cap. 9. vbi hoc ipsum probat.

QUARTA propositio: *sancti, qui regnant cū Christo, pro nobis orant, nō solum in genere, sed etiam in particulari.* Probatur PRIMO, Angeli orant pro nobis, & curam nostri gerunt, etiā in speciali, vt patet Tobia 12. Zachar. 1. Apoc. 8. Daniel. 10. Psa. 90. & Mat. 18. ergo multò magis id spiritus hominū beatorum faciunt, nam in primis nihil eis deest eorū, quæ Angeli habent, quantum ad hoc munus pertinet, cum sint præditi intelligētia, & voluntate, & ad sint semper Deo, & nos vehementer diligant, ac demum sint æquales Angelis, vt dicitur Luc. 20. deinde aliquid habent præ Angelis, quod sunt membra corporis Ecclesiæ nobis magis coniuncta, quàm sint Angeli, & experti sunt miseras, & pericula nostra, quæ Angeli non sunt experti.

RESPONDET Caluinus hoc argumentum concludere, si possimus ostendere, sicut Angeli præfunt hominibus eosque custodiunt, atque eorum rebus intersunt, ita etiam sanctos hominum spiritus facere. Existimat enim ipse (vt olim Vigilantius) Sanctos omnes in atrio quodam quasi in libera custodia inclusos esse, nec inde vnquam egredi, aut vllam de nobis sollicitudinem gerere.

Nos autem facilè ostendemus non solum ab Angelis, sed etiam à spiritibus beatorum hominum regi & gubernari fideles viuentes: Et sit hoc argumentum SECUNDVM, id enim promissit Christus Apoc. 2. *Qui vicerit, inquit, & custodierit vsque in finem opera mea, dabo illi potestatem super gētes, & reget eas in virga ferrea, & tanquā vas figuli confringentur, sicut & ego accepi à Patre meo.* Et c. 3. *Qui vicerit, faciā illum colūnam in templo Dei mei.* Et infra: *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut & ego vici, & sedi cum Patre meo in throno eius.* Hic loquitur Ioānes, de spiritibus mortuorum, vt patet ex illis verbis (*& custodierit vsque in finem opera mea*) & loquitur de tempore ante resurrectionem, vt patet ex eo quod dicit: *Reget eas in virga ferrea.* nā regere in virga ferrea, nō significat, punire, quod etiam post resurrectionem fiet, sed significat regere virga pastoralis, quod solum fit ante resurrectionem; dicitur autem virga ferrea, quia inflexibilis est ad iniustitiā, vt Psa. 44. *Virga directionis*, id est, virga rectissima, *virga regni tui*, & etiā sempiterna; nam regni eius non erit finis, quod au-

tem sequitur: *Et tanquā vas figuli confringet eos*, non significat homines perdendos, sed peccatores, Christo peccata conterente, & delente: vt exponit Augustinus in Psalmum 2. iuxta illud Actor. 10. *Occide & manduca.* Vel reguntur, siue pascuntur electi in virga ferrea, reprobis autem tanquā vas figuli confringuntur.

Quòd verò hoc significet, regere in virga ferrea, patet PRIMO ex verbo Hebræo, quo vitur Dauid Psa. 2. תרועם. Et ex Græco Ioannis Apocalypsis 2. 12. & 19. quod est ποιμαίνεις, id est, pascēs, siue pastoraliter reges.

SECUNDO ex eo, quod dicitur Apoc. 12. *Peperit filium, qui rectorus erat omnes gentes in virga ferrea;* Christus autem non punit omnes gentes, sed regit pastoraliter.

TERTIO, quia Psa. 2. vnde Ioannes verba sua desumpsit, dicitur Christus totam suam hæreditatem regere in virga ferrea: *Postula à me, & c.* nec tamen suspicari possumus totam Ecclesiam à Christo esse destruendam.

QUARTO, quia sic exponunt, regere in virga ferrea, Hilarius, Augustinus, & Theodoretus in Psa. 2. & Primasius, ac Beda, & Rupertus in cap. 2. Apocalypsis. Habemus igitur, spiritus hominū beatorum post mortem, ante diem resurrectionis accipere potestatem in gentes, & regere, & pascere eas; nec non esse columnas in templo Dei, id est, sustentare Ecclesiam, quod propriè sanctis Martyribus conuenire docet Chrysostomus in sine sermonis de Iuuetio, & Maximo, ac demum sedere in throno Christi, id est, cum illo præsidere toti mundo, & Ecclesiam regere, & gubernare.

Idem colligitur ex illo Matt. 24. *Beatus ille seruus, quem cum venerit Dominus, inuenerit sic facientem, amen dico vobis, super omnia bona sua constituet eū.* Bona enim Domini Ecclesia est, vt Hilarius docet, quod etiam apertè legimus in præfatione de Apostolis; quam vnā esse ex nouem antiquissimis testatur Pelagius Papa II. qui S. Gregorium præcessit, in epist. 4. decretali. In ea præfatione dicitur: *Gregem tuum pastore æterne nō deseras, sed per beatos Apostolos tuos, cōtinua protectione custodias, vt ipsdem rectoribus gubernetur, quos operis tui vicarios eidem contulisti præesse pastores.* Id quod & Patres disertè docent.

Basilii oratione in quadraginta Martyres, dicit: *O cunctum inexpugnabilem: o communes generis humani custodes, optimi curarum socij, & c.* Et Gregorius Nazianzenus oratione in Cyprianum: *Tu, inquit, ab alto nos respice, nostrumque sermonem, ac vitam dirige, & sanctum ouile hoc pascē, aut simul vnā rege, & c.*

Hilarius in Psa. 124. *Neque desunt stare volentibus sanctorum custodia, neque Angelorum munitiones.*

Ambrosius li. 8. in Lucā, in fine: *Sicut Angeli præfunt, inquit, ita & hi, qui vitam meruerint Angelorum.*

Item Leo ser. 2. de anniuersario suæ assumptionis: *Petrus, inquit, nūc plenius, & potētius ea, quæ sibi commissa sunt, per agit, & omnes partes officiorū, atque curarum, in ipso, per quē est glorificatus, exequitur.* Et similia habet serm. 1. & 3. eiusdem argumenti. Item Maximus in sermone de Martyribus Tauricis: *Cum his, inquit, nobis familiaritas est, semper enim nobiscū sunt, nobiscum morantur, hoc est, & in corpore nos viuentes custodiunt, & de corpore recedentes excipiunt.*

Deniq; Theodoretus li. 8. ad Græcos, circa finem: *Qui peregrē, inquit, aliquò proficiētur, petūt Martyres sibi comites esse in via, aut potius itineris ducts: qui verò itā sospites redierūt, gratias agunt, acceptū beneficiū confitentes.* Habemus igitur ex Scripturis secundum Patrum explicationem, Sanctos orare pro nobis.

Idem probatur SECVNDO testimonijs Patrum. Cyprianus lib. 1. epist. 1. *Si quis hinc nostrum*, inquit, prior diuine dignationis celeritate precesserit, perseueret apud Deum nostra dilectio, pro fratribus, & sororibus nostris, apud misericordiam patris non cesset oratio.

Gregorius Nazianzenus oratione 14. quæ est de obitu Gregorij patris sui. *Nunc magis*, inquit, proficit nobis presibus, quam antea doctrina, quanto etiam Deo propinquior est, postquam vincula deposuit corporalia.

Ioannes Chrysostomus in ser. de Iuuentio, & Maximo, tomo 3. *Etenim sicut milites*, inquit, *vulnera in prelijs sibi inflicta regi monstrantes fidenter loquuntur, ita & illi abssecta capita gestantes, & in medium afferentes, quæcunq; voluerint apud Regem cælorum impetrare possunt.*

Hieronymus hanc ipsam conclusionem ex instituto probat libro contra Vigilantium, in epistola ad Paulam de obitu Blæsillæ: *Pro te*, inquit, *Dominum rogat, mihi que veniam impetrat peccatorum.*

Augustinus lib. 7. de Baptismo contra Donatistas, cap. 1. *Adiuuet*, inquit, *nos Cyprianus orationibus suis, in istius carnis mortalitate tanquam in caliginosa nube laborantes, ut donante Domino quantum possumus, bona eius imitemur.*

Leo ser. 3. de anniuersario suæ assumptionis: *Nunc*, inquit, *mandatum Domini pius pastor (Petrus) exequitur, confirmans nos cohortationibus suis, & pro nobis orare non cessans, ut nulla tentatione superemur.* Et in ser. 1. de SS. Petro & Paulo: *Sicut*, inquit, *nos experiri sumus, & nostri probare maiores, credimus, atq; confidimus inter omnes labores istius vitæ ad obtinendum misericordiam Dei, semper nos specialium patronorum orationibus adiuuados.* His accedant omnia testimonia, quæ afferemus pro sequenti cõclusionem; nam qui dicunt Sanctos inuocandos, sine dubio fatentur eos orare pro nobis.

Probatur VLTIMO ex apparitionibus Sanctorum, qui aperte testati sunt, se orare pro nobis etiam in particulari. Scribit Eusebius lib. 6. hist. cap. 5. S. Potamianæ carnifici promississe, se cum ad Dominum peruenisset, aliquid ei boni impetraturam: deinde post tres dies à consummato martyrio, carnifici per quietem apparuisse, atque eius capiti coronam imposuisse, pauloq; post iuxta Martyris prædictionem, & ipsum ex impio carnifice, pium Christi Martyrem effectum.

Augustinus libro de cura pro mortuis, c. 16. *Non solum*, inquit, *beneficiorum effectibus, verum etiam ipsis hominum aspectibus Confessorem apparuisse Felicem, cum à barbaris Nola oppugnaretur, audiimus nos incertis rumoribus, sed testibus certis.* Alia id genus plurima vide apud Basiliū in oratione de S. Mamante; Gregorium Nazianzenum oratione prima in Iulianum, & oratione de S. Casario; Gregorium Nyssenum in vita Gregorij Neocæsariensis; Theodoretum lib. 5. hist. c. 24. Euodium, & Lucianum de inuentione, & miraculis S. Stephani, Ambrosium in sermone de SS. Geruasio, & Protasio, & ser. 90. de S. Agnete, Prudentium hymno de S. Fructuoso; Paulinum natali octauo S. Felicis; Sulpitium in vita S. Martini; qui omnes auctores ante mille annos floruerunt.

CAPVT XIX.

Sanctos esse inuocandos.

SEQUITVR QVINTA, ac postrema propositio: *Sancti, siue Angeli, siue homines pie, atq; utiliter à viuentibus inuocantur.* Probatur PRIMO Scriptura, Gen. 48. Iacob sic ait benedicens filijs Ioseph: *Angelus*, inquit, *qui eruit me de cunctis malis, benedicat*

pueris istis. Hic apertè Sæctus Iacob Angelum inuocauit. Item Iob 5. *Voca si quis est qui tibi respõdeat, & ad aliquem sanctorum conuerti.* Vbi nomine Sanctorum intelligit Angelos, vt D. Augustinus exponit in annotationibus in Iob, qui etiam illud, c. 19. *Miseremini mei amici mei*, ad Angelos dici existimat, iuxta quod dicitur c. 33. *Si fuerit Angelus loquens pro eo vnus de millibus miserebitur eius, & dicet, Libera eum.* Sicut etiam c. 15. cum dicit: *Ecce inter sanctos eius nemo immutabilis.* Nomine Sanctorum intelliguntur Angeli: nam idem habetur c. 4. his verbis: *Ecce, qui seruiunt ei, non sunt stabiles, & in Angelis suis reperit prauitatem.* Quamuis autem hæc verba non videantur conuincere, quia non sunt ipsius scriptoris libri, sed Eliphaz amici Iob, tamen ideo conuincunt, quia indicant tunc fuisse consuetudinem inuocandi patrociniū sanctorum Angelorum.

Item Exod. 32. Moyses in orat. *Recordare Domine Abraham, Isaac, & Israel seruatorum tuorum.* In quem locum scribens Theodoretus q. 67. in Exod. dicit sanctum Mosem, cum se non existimaret sufficientem ad placandum Deum, adhibuisse etiam patrociniū Patriarcharum. Vbi notandum est, quia ante Christi aduentū, Sancti, qui moriebantur, non intrabant in cælū, nec Deum videbant, nec cognoscere poterant ordinariè preces supplicantium, ideo non fuisse cõsuetum in testamento veteri, vt diceretur; Sancte Abraham ora pro me, &c. sed solum orabant homines eius tẽporis Deum, & allegabant merita Sanctorum qui iam obierant, vt illis ipsorū orationes iuuaretur.

Respondet Calvinus, non peti eiusmodi verbis auxilium à meritis Sanctorum, sed solum commemorari pactum, quod Deus cum Patriarchis fecerat de protegendis, & adiuuandis eorum posteris.

At solutio non satisfacit, nam & pactum Dei, & iustitia Sanctorum simul cõmemorabantur, vt patet ex Psal. 131. *Memoro Domine David, & omnis mansuetudinis eius.* Et infra: *propter David seruum tuum, non auertas faciẽ Christi tui.* Quæ verba Salomonis sunt orantis Deum per merita patris sui Davidis iam defuncti, vt cõstat ex lib. 2. Paralip. c. 6. Vnde etiam li. 3. Reg. c. 15. dicitur: *Propter David dedit ei Dominus Deus suis lucernam in Hierusalẽ, vt suscicaret filium eius post eum, eo quod fecisset David rectum in oculis Domini.* Et Daniel. 3. *Ne auferas misericordiam tuam à nobis propter Abraham dilectum tuum, & Isaac seruum tuum, & Israel sanctum tuum.* Et Moyses Exod. 34. *Hiere. c. 32. & alij cum orabant Deum, initio dicere solebāt: Deus qui facis misericordiam in millibus his, qui diligunt te, id est qui propter iustitiã Patrum miseris sæpẽ filiorum, quod erat implorare merita veterum iustorum: vnde etiam B. August. q. 149. in Exodum, sic ait: Admonemur, inquit, cum merita nostras grauam, ne diligamur à Deo releuari nos apud eum illorū meritis posse, quos Deus diligit.* Idem docet Chrysostom. hom. 42. in Gen. & 27. in Matt.

Præterea, in vitroque Testamento sæpẽ legimus, viuẽtes à viuentibus inuocatos; nam lib. 1. Reg. c. 7. dicunt filij Israel ad Samuelẽ: *Ne cesses pro nobis clamare ad Dominum Deum nostrum, vt saluet nos de manu Philistinorū.* Item Iob vltimo: *Ite ad seruum meum Iob, ille orabit pro vobis.* Rom. 15. Paulum ait: *Obsecro vos, fratres vt adiunctis me in orationibus pro me ad Deum.* Idẽ repetit Ephes. 6. 1. Thess. 5. 2. Thess. 3. Coloss. 4. & Heb. 13. ergo licebit etiam nunc inuocare eosdem Sanctos cum Christo regnantes. Nam si nunc non licet vel quia nolunt; & hoc non, cum sint maiori charitate præditi, quã antea, & (vt loquitur Cyprianus sermone de mortalitate) de sua immortalitate securi, & de nostra incolumitate solliciti: vel quia nõ possunt; & hoc non, quia si poterant cum hic essent

peregrini, quanto magis nūc poterunt in patria? vel quod non fiant quid oremus; & hoc non, quia vnde sciunt Angeli conuersionem peccatorum, pro qua tantopere gaudent in cœlis, vt dicitur Luc. 15. inde sciunt sancti nostras preces: vel demum quia fit iniuria Deo, aut Christo, si alius, quàm ipse inuocetur; & hoc non, quia tunc non liceret viuētes inuocare.

Atque hoc argumentum aduersarij nunquam soluere potuerunt. Calvinus enim solum respondet, aliam eserationem inuocationis viuorum & mortuorum, quia viui omnes subnixi vna Christi intercessione tā pro se, quàm pro alijs Deum rogant, quia sunt inuicem mēbra; & quia Scriptura hortatur, vt oremus pro inuicem, Iacobi 5. at hoc idem de mortuis dici potest; nam & illi sunt membra eiusdē Ecclesiæ, & vna Christi intercessione nituntur; quidquid enim nobis petūt, à Deo per Christū petunt.

Probatur TERTIO ex Concilijs, ac primū in epist. Episcoporum Europæ scripta ad Leonem Imperatorem, quæ habetur post Concilium Chalcedonense, sic dicitur: *Sanctissimū verò Proterū in Choro, & ordine sanctorū Martyrū ponimus, & eius intercessione misericordē, ac propitium Deum habere postulamus.* Et actio. II. Concilij Chalcedonensis, dicūt Patres: *Flauianus post mortē viuit, Martyr pro nobis oret.* Deinde in VI. Synodo generali c. 7. ex canonibus recens editis, sic dicitur: *Solo Deo creatori adorato, inuocet Christianus sanctos, vt pro se intercedere apud maiestātē dinā dignētur.* Item VII. Synodus generalis act. 6. in fine: *Cum timore, inquit Synodus, omnia agamus, postulātes intercessionē incontaminata Deiparæ, itē sanctorū Angelorum, omnīūq; Sanctorum.* Item in Concil. Gerundensi, cap. 3. Aurelianensi I. cap. 29. Mogūtino sub Carolo Magno, c. 33. Toletano V. c. 1. & Toletano VI. c. 2. & Bracarensi II. c. 9. indicuntur litaniæ recitandæ vel triduo ante ascensionem, vel alijs temporibus. sunt autem ista Cōcilia ferē omnia celebrata ante annos ferē mille. His accedat factum Gregorij, qui litanias indixit tempore pestis, li. 1. vltimæ eius, c. 42. & Valfridus Strabo, c. 28. testes sunt.

Sed fortē obijcient, litanias hīc vocari solum Kyrie eleyson, Christe eleyson; id enim vocāt litaniā Græci, vt patet ex Basilio epist. 63. & ex liturgia ipsius Basilij, & Chrysoptomi.

RESPONDEO, in Concilijs prædictis litanias vocari illas ipsas inuocationes Dei, & Sanctorum, quas nos modò vocamus litanias: nam in primis Valfridus Strabo libro de rebus Ecclesiasticis, c. 28. declarans, quid sit litania, de qua agitur in his Concilijs, & nominatim in Concilio I. Aurelianensi, dicit esse Sanctorum inuocationem. Deinde tūc dicebantur litaniæ triduo ante ascensionem, & dicebantur non stando, sed ambulando, & circumuendo aliqua loca: at nunc videmus seruari idem tempus, & eundem ritum; ergo eadē sunt litaniæ omnino.

Probatur QUARTO testimonijs Græcorum, & Latinorum Patrum. Ex Græcis primus procedat S. Dionysius Areopagita, qui c. 7. Ecclesiast. hierarch. *Nam profectō, inquit, idem sit, ac si quis sole suos radios sanis largiente oculis, sibi oculos eruens, solaris luminis particeps fieri postulet, sic impossibilem super sua spe ille suspensus est, qui Sanctorum flagitat preces & naturæ ipsorum consentaneas sacras operationes abigit, &c.*

S. Irenæus lib. 5. contra hæreses vltra medium: *Et sicut illa (Eua) seducta est, vt effugeret Deum, si hæc (Maria) suasa est obedire Deo vt virginis Euz, virgo Maria feret aduocata. Quid clarius?*

Eusebius lib. 13. præparationis Euangelicæ, cap. 7. *Hæc nos, inquit, quotidie factitamus, qui vere pietatis milites, vt Dei amicos honorantes, ad monumenta quoq;*

illorum accedimus, vt atque ipsis facimus, tanquam viris sanctis, quorum intercessione ad Deum non parum inuari profitemur.

Athanasius sermone in Euangelium de sanctissima Deipara, id est, de annunciatione circa finem: *Inclina, inquit, aurem tuam (Maria) in preces nostras, & ne obliuiscaris populi tui.* Et infra: *At te clamamus, recordare nostri sanctissimæ virgine.* Et infra: *Intercede heræ, & domina, & regina, & mater Dei pro nobis.*

Basilij oratione in 40. Martyres: *Qui aliqua, inquit, premittur angustia, ad hos cōfugiat: qui rursum letatur, hos oret: ille vt à malis liberetur, hic vt duret in rebus letis.* Idem oratione in Psalm. 33. in illud: *Oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum: Sanctæ, inquit, spirituales virtutes (Angeli) aliqua, oculi dicuntur, quod curam susceperint nos interuēndi: nonnulla aures, vt quæ nostras excipiunt preces.*

Gregor. Nazianzenus oratione in Cyprianum, in ipso medio, loquens de quadā sancta virgine, quam Cyprianus tunc Ethnicus, & Magus per demonem ad stuprum sollicitabat: *Virginē Mariam, inquit, rogauit, vt periclitanti Virgini opē ferret.* Et infra: *Vixit Virgo, vincitur demon, &c.* Idem in fine Cyprianum inuocat: sicut etiā fecit in fine orationis in Basilium, & in fine orationis in Athanasium, vbi sic ait: *Tu autem è supernis propitius nos respice, & populum hūc sanctum dirige, & nos in pace quidem foue & compasce, in certamine autem dirige, & suscipe, & cū te ipso statue, & ys, qui tales sunt vt tu, etiam si magna sit petiui.*

C Chrysopt. hom. 66. ad populum, circa finem: *Nam, inquit, & ipse qui purpurā indutus est, accedit illa complexurus sepulcræ, & factū deposito stat sanctis supplicaturus, vt pro se apud Deum intercedant, & scenarum fabricū, & piscatorē vt protectores orat qui diademate redimitus incedit.* Idem hortatur ad supplicādum Sanctis hom. 5. & 8. in Mat. hom. 43. in Gen. hom. 1. in priorem Thes. ser. in Iuuentium, & Maximum, & alibi.

Gregorius Nyssenus oratione in S. Theodorum, circa finem: *Intercede, inquit, ac deprecare pro patria apud cōmūnem Regem & Dominū. Timemus afflictiones, expectamus pericula, nō longē absunt scelesti Scithæ, bellū aduersum nos paruriētēs. vt miles propugna pro nobis, vt Martyr pro cōseruis utere libertate loquēdi.* Et infra: *Quōd si maiori etiā opus fuerit deprecatione & aduocatione fratrum tuorum Martyrum coge chorū, & cum omnibus vnā deprecare, admonē Petrum, excipia Paulum, Ioannem item Theologum, ac discipulum dilectum, &c.*

S. Ephrem in sermonibus de laudibus sanctorum Martyrū: *Precamur, inquit, beatissimi Martyres, qui pro Domino saluatore, proque illius charitate spontē, & impigrē tormēta sensistis, at que ideā familiaris Domino coniuncti estis, vt pro nobis miseris & peccatoribus, & de negligentis squalore sordentibus, Dominum interpellare dignemini, vt superuenias in nos gratia Christi.*

Cyrillus Catechisi 5. Mystagogica: *Cum hoc sacrificium offerimus, facinus mentionem etiam eorum, qui ante nos obdormierunt, primū Patriarcharum, prophetarum, Apostolorum, Martyrum, vt Deus orationibus illorum, suscipiat preces nostras, &c.*

Theodoretus in historia sanctorum Patrum, singulas vitas ita concludit: *Ego autem huic narrationi finem imponens, rogo & queso, vt per horum intercessionem diuinum consequar auxilium.* Multa item habet de inuocatione Sanctorum lib. 8. ad Græcos, qui est de Martyribus.

Damascenus lib. 4. de fide, c. 16. *Per eos, (Sanctos iam defunctos) demones abiguntur, infirmi curantur, cæci vident, leprosi mundantur, tentationes & tristitiæ soluntur, omne donum bonum à patre luminum per eos, qui inhesitabili fide petunt, descendit.*

Theophylactus in c. 11. ad Hebræos: *Iam nunc, inquit, arrabonem, & pignus honoris habent (Sancti in cælo) unde aliaseis potestas esset, ut succurrere queat in orationibus se? Unde ipsi, quod fiducia habet intercedendi?*

Iam ex Latinis. S. Cornelius Papa in epist. 1. quæ est de translatione corporum Apostolorum: *Orates, inquit, Deum & Dominum nostrum Iesum Christum, ut intercederibus sanctis suis Apostolis, maculas vestrorum purget peccatorum, &c.*

S. Hilarius in Psal. 129. *Intercessione, inquit, Angelorum non natura Dei indiget, sed infirmitas nostra; missi enim sunt propter eos, qui hereditabunt salutem; Deo nihil ex his quæ agimus ignorate, sed infirmitate nostra ad rogandum & promerendum, spiritualis intercessionis ministerio indigente. Similia dicit de intercessione sanctorum Apostolorum, & Prophetarum in Psal. 124.*

S. Ambrosius libro de uidiis, ultra medium: *Obsecrandi sunt Angeli, qui nobis ad presidium dati sunt, Martyres obsecrâdi, quorum uidemur nobis quoddam corporis pignore patrocinium uendicare. possunt pro peccatis rogare nostris, qui proprio sanguine etiâ si qua habuerunt peccata lauerunt. Isti enim sunt Dei Martyres nostri presules, speculatores uite, actuumq; nostrorum, non erubescamus eos intercessores nostræ infirmitatis adhibere, quia ipsi infirmitatē corporis, etiâ cum uincerent, cognouerunt. Idem lib. 10. in Lucam exponens, c. 21. Mortuis regibus, inquit, in perpetuum Martyres regnū celestis gratiæ honore succedunt, & illi sunt supplices, hi patroni.*

S. Hieronymus in epitaphio Paulæ circa finem: *Vale, inquit, ô Paulæ, & cultoris tui ultimam senectutē orationibus inuua, fides, & opera tua Christo te sociant, presens facilis, quod postulas, impetrabis.*

S. Maximus in ferm. de S. Agnete: *Itaque, inquit, ô splendida Christo, pulchra Dei filio, & omnibus Angelis, & Archangelis grata, ut nostri meminisse digneris, quibus possumus precibus exoramus.*

Ruffinus lib. 2. hist. c. 33. *Circuibat (Theodosius) cum sacerdotibus & populo omnium orationum loca, ante Martyrum & Apostolorum thecas iacebat cilicio prostratus, & auxilia sibi fida Sanctorum intercessione postcebat.*

Sanctus Paulinus in fine carminis Panegyrici de S. Celso.

*Celse, inuua fratrem socia pietate laborans,
Ut uestra nobis sit locus in requie.*

Et in epist. 12. ad Seuerum inferens quædam carmina de S. Claro, sic ait:

*Qualibet in regione poli situs aut paradisi,
Clare sub æterna pace beatus agis.*

*Hæc peccatorum bonus accipe vota rogantum,
Ut sis Paulini, Thersæque memor.*

Prudentius eodem tempore plurima scripsit carmina de Sanctis, in quibus eos inuocari à uiuentibus docet: proferamus loco exempli pauca. In carmine de S. Laurentio, sic ait:

*Quod quisque supplex postulat,
Fert impetratum prospere.
Et tristis haud ullus redit,
Ceu preesto semper adfies,
Tuosque alumnos urbicos
Lactante complexus sinu
Paterno amore nutrias.*

Item in hymno de S. Cassiano.

*Audit, crede, preces Martyr prosperrimus omnes,
Ratasque reddit quas uides probabiles.*

Item de S. Hippolyto:

*Hippolyto scio me debere, Deum cui Christus
Posse dedit, quod quis postulet, annuere.*

S. Augustinus tract. 84. in Ioan. *Ideo quippe ad ipsam mentem, inquit, non sic eos (Martyres) comemora-*

mus, quemadmodum alios qui in pace requiescunt, ut etiâ pro eis oremus, sed magis, ut ipsi pro nobis orent. Itē ser. 17. de uerbis Apostoli. Habet, inquit, Ecclesiastica disciplina, quod fideles nouerunt cum Martyres eo loco recitant ad altare Dei, ubi nō pro ipsis oretur, pro cæteris autem defunctis oretur. Inuria est enim pro Martyre orare, cuius nos debemus orationibus commedari. Item lib. de cura pro mortuis, c. 4. Non uideo, inquit, quod sit aduementum mortuorum prouisus sepeliendis corporibus apud memoriam Sanctorum locus, nisi ad hoc, ut dum recolunt ubi sint reposita eorum, quos diligunt corpora, eisdem Sanctis illos tanquam patronis susceptos apud Dominum adiuuandos orando commendent.

S. Victor Vticensis lib. 3. de perseq. Vandalica circa finem: *Adestote, inquit, Angeli Dei, deprecamini Patriarchæ, orate S. Prophetæ, estote Apostoli suffragatores, præcipuè in Petre beate, quale files pro ouibus, & agnis à communi Domino magna tibi cautela, & sollicitudine cōmendatis? Tu s. Paule gētium magister, cognosce quid Vandalis faciunt Ariani, & filij tui gemūt lugendo captiui, uniuersiq; ingemiscite simul pro nobis Apostoli.*

S. Fulgentius in sermone de laudibus B. Mariæ: *Ideo, inquit, omnes cursus nature uirgo Maria in Domino nostro Iesu Christo suscepit, ut omnibus ad se confugientibus fœminis subueniret.*

S. Leo ser. 5. de Epiphania: *Confirmate, inquit amicitias cū S. Angelis & Patriarchis, Prophetis, Apostolis, Martyribusq; sociamini, horum diuinitas cōcupiscite, & per bonam emulationem ipsorum ambite suffragia. Vide eundem in sermone de anniuersario suæ assumptionis, & de sanctis Petro & Paulo, & Laurentio.*

S. Gregorius lib. 2. Dialogorum, cap. vlt. in fine: *Vbi, inquit, in suis corporibus SS. Martyres iacent, dubium Petre non est, quod multa ualeant signa demonstrare, sicut & faciunt, & pura mente querētibus innumera miracula ostendunt. sed quia ab infirmis potest mentibus dubitari, utrumne ad exaudiendum ibi presentes sint, ubi constat, quia in suis corporibus non sint, ibi necesse est eos maiora signa ostendere, ubi de eorū presentia potest mens infirma dubitare, quorum uero mens in Deo fixa est, tanto maius habet fidei meritum, quāto illic eos nouit & non iacere corpore, & tamen non deesse ab exauditione.*

S. Gregorius Turonensis lib. 1. de gloria Martyrum, c. 94. *Cyprianus, inquit, beatissimus Carthaginensis, & antistes, & Martyr, salutem sapius infirmis supplicantibus præstat.*

S. Beda lib. 4. in Cantica, circa finem: *Sed & cauernā macerie, inquit, cito uolatu petamus, id est, sanctorum, uel Angelorum, uel hominum crebras pro nobis intercessiones apud misericordiam pij Conditoris queramus. hæc sunt enim firmissima, ac tutissima S. Ecclesiæ præsidia. Idem habet lib. 3. in Matth. in illud cap. 15. Qui non respondit ei uerbum: *Sanctorum, inquit, sunt petenda suffragia, ut ipsi supplicent pro Ecclesiis.**

S. Anselmus in lib. de excellentia B. Virginis Mariæ, cap. vlt. *Rogamus, inquit, te domina per ipsam gratiam, qua te pius & omnipotēs Deus sic exaltauit, & omnia tibi secum possibilia esse donauit, quatenus id apud ipsum nobis impetres, & obtineas, & plenitudo gratiæ, quam meruisti in nobis sic operetur, quo participiū beati præmij nobis misericorditer quandoque donetur.*

S. Bernardus ferm. 2. super Euangelium Misit est: *In periculis, inquit, in angustijs, in rebus dubijs, Mariā cogita. Mariam inuoca, non recedat ab ore, non recedat à corde, & ut impetres eius orationis suffragium, non deseras conuersationis exemplum. ipsam sequens nō deuias, ipsam rogans nō deseras, ipsam cogitans non erras, ipsa tenente non corruis, ipsa protegente non metuis, ipsa dante nō fatigaris, ipsa propitiā peruenis, & sic in temetipso experiris, quāto merito dictū sit, & nomē Virginis Mariæ.*

Ex his 30. antiquis & doctissimis Patribus soli sunt quinque; Gregorio posteriores; ex quo apparet, quam illustre fuerit mendacium Philippi, qui ante Gregorium ignorā fuisse scripsit Sanctorū inuocationem.

Probatur **Q V I N T O** ex miraculis B. Bernardi factis contra hanc hæresim. scribitur enim lib. 3. vitæ eius, cap. 5. quod cum B. Bernardus apud Tholosam contra hanc ipsam hæresim prædicaret, populorum turbis offerentibus panes, ut eis vir sanctus benediceret, & benedicebat ille signo crucis edito, his verbis: *In hoc sciatis vera esse quæ à nobis, falsa quæ ab hæreticis suadentur, si infirmi vestri gustatis panibus istis, adepti fuerint sospitatem.* Et cum Episcopus Carnotensis, qui aderat, diceret. *Si bona fide sumperint, sanabuntur.* B. Bernardus addidit: *Noe hoc ego dixi, sed verè quicunq; gustauerint, sanabuntur, ut veros nos & veraces Dei nuncios esse sciatis.* Et subiugit auctor: *Tā ingens multitudo languentium gustato illo pane cōualuit, ut per totam prouinciam verbum hoc diuulgaretur.*

NOTA, miracula ista non esse facta propriè ad approbanda merita B. Bernardi; nam ut ipse disertè dixit, ut sanarentur ægroti, si vera erant, quæ prædicauerat: & ne fortè tribueretur fidei, & deuotioni populorum, addidit, omnes sanandos qui inde gustassent, siue cum fide, siue sine fide, ut nimirum totum miraculum referretur tanquam ad finem, ad confirmationem veritatis: Ergo cum sint facta innumeralia miracula ad hanc nostrā sententiam cōfirmandam, aut ipsa vera est, aut Deus testis fuit falsitatis.

Accedat Postremò infinita miracula, quibus Sancti sæpius demonstrarunt, se audire preces viuentium, & posse ac velle eos iuuare à quibus inuocantur. Vide de his miraculis epistolam Nili recitatam in VII. Synodo act. 4. Theodoretum in hist. lib. 5. cap. 24. & lib. 8. ad Græcos. Ambrosium ser. 90. qui est de S. Agnete. Augustinum lib. 22. de ciuit. Dei, c. 8. Gregorium Turonicum in libris de gloria Martyrum, & Cōfessorum. Gregorium Romanum, li. 3. Dialogorum, c. 22. 23. 24. 25. & 37. Bonauenturam in vita S. Francisci.

Ex his colligi potest, quam sint leues hæreticorum responsiones, quas adhibent ad loca Patrum à nobis citata; nam Magdeburgenses Centuria 4. cap. 4. inconstantissimè loquuntur, nunc enim agnoscunt esse Patrum testimonia, sed dicunt eos errasse, nunc verò dicunt à maligno spiritu esse incerta in operibus tantorum virorum, quod tamen non aliter probant, quam quia Ambrosius lib. 3. de spiritu sancto, c. 12. & Epiphanius in hæresi Colliridianorū, dicunt solum Deum esse adorandum. Nec aduertere volunt eos Patres loqui de adoratione, quæ soli debetur Deo, in quo sensu etiam nos fatemur, solum Deum adorandum, cum quo tamen bene coheret, quod dicimus, Sanctos non ut Deos, sed ut amicos Dei inuocandos.

Porro Brentius c. 24. Confessionis Vitæbergenfis, omnia conatur eludere per figurā profopoeiæ. dicit enim Patres in cōcionibus inuocare solitos esse nomina mortuorum ac si viuerent, sicut interdum inter declamandum alloquimur cœlum, vel terram, vel mortuos homines, quos tamen certè scimus non audire. At hoc figmētum in primis, si vllum haberet locū, solum haberet in testimonijs Basilij, Nazianzeni, & quorundam aliorū, qui inter concionandum Sanctos inuocauerunt. nullum autem haberet in testimonijs Dionysij, Irenæi, Hilarij, Ambrosij, Chrysostomi, Augustini, & aliorū, qui vel docerent Sanctos inuocandos, vel narrant, à quibus sint inuocati. Sed quod nec in testimonijs Basilij, & Gregorij locū habeat, inde patet, quod isti Patres ibidem pollicentur

A sibi, & alijs auxilium ex illa inuocatione, & miracula quæ facta sunt, satis ostendunt, non inanem profopoeiam, sed petitionem efficacem esse inuocationem Sanctorum.

Iam Calvinus lib. 3. c. 20. Instit. respondet, Patres voluisse quidem prohibere hanc superstitionem, sed non potuisse frangere impetum vulgi, id quod ostendit ex Concilio Carthagenensi III. c. 23. vbi prohibetur, ne in precibus, quæ ad altare funduntur, oratio dirigatur ad alium, quam ad Patrem. Ex quo vult Calvinus colligi, voluisse Patres eius Cōcilij saltem impedire ne mysterium cœnæ profanaretur inuocatione mortuorum. Quod etiam confirmatur ex S. Augustino lib. 22. ciuit. Dei, cap. 10. vbi dicit Sanctos non inuocari à sacerdote sacrificante.

B Sed nimis infirmum est Caluini refugium; nā quod Patres nō cupiuerint prohibere inuocationem Sanctorum, patet ex verbis ipsorum iam citatis, vbi ipsi suadent, hortantur, docent, Sanctos inuocandos, & ipsi eos passim inuocauerunt, & in Concilijs à se celebratis eos inuocari præceperunt. Neq; in Concilio Carthagenensi habetur vnum verbum de inuocatione Sanctorum, sed solum præcipitur, ut oratio sacerdotis sacrificium offerentis dirigatur ad personam Patris, non Filij aut Spiritus sancti, quod etiam modò seruamus, quamuis toti sacrificemus Trinitati.

C Beatus etiam Augustinus solum docet, ipsa prece qua sacrificium offertur, non inuocari Sanctos, sed Deum, cui soli sacrificatur; nam quod in ipso sacrificio memoria fiat Martyrum, & inuocentur, ut pro nobis orent, idè Augustinus disertè docet tract. 84. in Ioan. & serm. 17. de verbis Apostoli, & Cyrillus Catech. 5. mystagogica, ut supra citauimus, & idem patet ex liturgia Chrysostomi, & aliorum veterum; nam in omnibus Sancti inuocantur.

C A P V T XX.

Soluntur argumenta aduersariorum.

S V P E R E S T nunc argumenta aduersariorū proponere, & soluere.

D Argumentum **P R I M V M**. Inuocatio Sanctorum in iniuriam Dei cedit; nam Rom. 10. dicitur: *Quomodo inuocabunt, in quē non crediderunt?* Ergo ille solus inuocatur, in quem credimus; non autem credimus nisi in Deum, ergo vel solum Deum inuocamus, vel Sanctos faciemus Deos.

E His accedunt duo loca Patrum. Ambrosius in primum caput ad Romanos: *Solent, inquit, pudore passim neglecti Dei, misera uti excusatione dicentes: Per istos posse ire ad Deū, sicut per comites peruenitur ad Regem. Age, nunquid ita demes est aliquis, aut salutis sue immemor, ut honorificentia Regis vendicet comiti, cū de hac re si qui etiā tractare fuerint inuēti, iure ut rei damnentur maiestatis? & isti se non putant reos, qui honore nominis Dei deferūt creatura, & relicto Domino cōseruos aderāt; quasi sit aliquid plus, quod seruetur Deo; nam ideo ad Regem per tribunos aut comites itur, quia homo utique est Rex, & nescit, quibus debeat Rempub. credere; ad Deum autem (quē utiq; nihil latet, omnia enim merita nouit) promerē dum, suffragatore non opus est, sed mente deuota.*

Item Theodoretus lib. 8. ad Græcos, in fine. *Suos, inquit, mortuos Dominus Deus noster in tēpla pro Dijs vestris induxit; ac illos quidē cassos gloria, vnosq; reddidit, suis autem Martyribus honorem illorū dedit. Pro Pandijs enim Diasijsq; ac Diorsijs, hoc est, Ionis Liberijsq; patris solennitatibus, Petro, Paulo, Thoma, Sergio, Marcello, Leōnio, Antonio, Mauricio, alijsq; SS. Mar-*

tyrib. solēnitates populari epulo peraguntur. His verbis fatetur Theodoretus nos habere Sanctos pro Dijs.

RESPONDEO, quemadmodum non fit iniuria, sed honor regibus, quando eorum amici honorantur, & ad eos legati mittuntur, ita Deo non iniuriam sed honorem deferri, quando Sancti non vt Dij, sed vt amici Dei honorantur, & tanquam patroni apud Deum accipiuntur. Alioqui etiam faceret Deo iniuriam, qui à viuentibus orationes postularret, vt fecit Apostolus Rom. 15. & alibi. & Centurio iniuriam Christo fecisset, qui (vt dicitur Luc. 7.) nō per se sed per seniores Iudæorum à Christo auxilium petijt.

Ad PRIMVM autem locum dico, ibi agi de inuocatione, qua aliquis inuocatur vt Deus, & primus auctor bonorum; præcedit enim: *Omnis, qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit.* Dico præterea, reuera sicut Deum non potest inuocare vt Deum, qui in eū non credit, id est, qui non credit eum esse Deum, & qui ei non credēdo in eo nō sperat, nec eum diligit; ita etiam nō posse eum Sanctos inuocare, vt Sanctos & amicos Dei, qui suo modo in eos nō credit, id est, nō credit esse Sanctos, nec in eis sperat, vt in patronis, nec eos vt tales diligit. Nec nomen inuocationis, vel fidei in Scripturis soli Deo tribuitur. Dicit enim Iacob Gen. 48. *Inuocetur nomen meū super pueros hos, & nomina Patrum meorum.* Ex quo loco docet B. Augustinus lib. loquutionum de Genesi, nu. 200. inuocationem non solum Dei, sed etiam hominum esse. Et in epi. ad Philemonē dicit Apostolus: *Gratias ago Deo meo, audiens charitatē tuam & fidē, quam habes in Domino IESU, & in omnes sanctos.* In quem locum B. Hieronymus prolixē ostendit, etiam in Sanctos haberi debere fidem.

Ad locum Ambrosij dico, eum agere cōtra Ethnicos, qui astrorum cursus colebant, contra quos ibidem Apostolus agit. Vnde etiam dicit, eos colere conseruos, id est, creaturas, nō secus ac Deum; quomodo faceret, qui comiti honores regios deferret. Quod autem in fine addit: *Ad Deum promerendū non esse opus suffragatore;* intelligitur ex parte Dei, quasi dicat, Deus non eget interpretibus, cū ipse per se omnia videat, & intelligat; tamen ex parte nostri opus esse suffragatoribus, vel saltem id esse vtilissimum, idem Ambrosius clarissimē docet in libro de viduis, vt suprā ostendimus.

DICES, hoc idem poterant respondere Gentiles. RESPONDEO, negatur; nam illi putabant, summū Deum non esse immediatē accessibilem, nec aliter ad eum veniri, nisi per cultum inferiorū virtutum, vt clariū docet Theodoretus in cap. 1. ad Coloff.

Ad locum Theodreti dico, eum significare voluisse, gloriam Deorum trāslatam in Martyres, quia templa & festa Deorum conuersa sunt in templa & festa Martyrum, sed tamen eorum, quos religio vera permittit, vt Martyres nō pro Dijs habeamus, sicut illi habebant Iouem & Liberū & alios, sed pro viris sanctis & amicis Dei, qui nos exemplis, precibus, & meritis suis plurimū iuuāt. de qua re suprā diximus.

Argumentum SECVDVM. Inuocatio Sanctorum iniuriam facit Christo; nam 1. Timot. 2. dicitur: *Unus est mediator Dei & hominū, homo Christus IESVS.* Si ergo solus ipse est mediator, iniuriam ei facit quicunq; per alium ad Deum accedit. Quare August. 1. 2. contra Parmenianum, c. 8. *Si Ioannes, inquit, ita diceret: Hæc scripsi vobis, vt nō peccetis, & si quis peccauerit, mediatore me habetis apud Patrem, ego exoro pro peccatis vestris: sicut Parmenianus quodam loco mediatorem posuit Episcopum inter populū, & Deum; quis enim ferret bonorum atque fidelium Christianorum? quis sicut Apostolum Christi & non sicut Antichristū intueretur?*

A Et infrā: *Si esset mediator Paulus, essent utiq; & ceteri coapostoli eius, ac sic multi mediatores essent, nec ipsius Pauli constaret ratio, qua dixerat: vnus Deus, vnus mediator Dei & hominum.*

Præterea Coloff. 2. dicitur: *Nemo vos seducat volens in humilitate & religione Angelorū, que non vidit ambulās, &c.* In quæ verba sic scribit Theodoretus: *Qui legem, inquit, defendebant, eos etiam ad Angelos colēdos inducebant, dicentes legē per eos datam, māsit autem diu hoc vitii in Phrygia, & Pisidia. Quocirca Synodus quoq; que conuenit Laodicea, que est Phrygia metropolis, lege prohibuit, ne precarentur Angelos, & in hodiernū vsque diem videre licet apud istos, & eorum finitimos oratoria S. Michaëlis: illi ergo hoc consulebant, vtique humilitate vtentes, dicentes, vniuersorum Deum nec cerni nec comprehendere, nec ad eum posse perueniri: & oportere per Angelos diuinam sibi beneuolentiam conciliare.*

RESPONDEO, nullam iniuriam Christo fieri per inuocationem Sanctorum. neque enim inuocamus Sanctos, vt fungātur vice Christi vel Christum adiuuent, sed vt adiuuent nos, quo facilius à Deo per Christum impetremus, quæ poscimus. & si argumētum aliquid valeret, etiam concluderet, non esse petendas viuorum orationes, quod tamen esse contrarium Scripturis etiam hæretici concedunt.

Ad PRIMVM ergo locum respondeo, tribus de causis dici Christum vnum, & solum mediatorem Dei & hominum. PRIMO, quia solus ipse fuit mediator per modum redemptionis. notandum enim esse tribus modis vnū mediatorem recōciliare duos diffidētes; vno modo declarando, vter iustum petat; altero modo soluendo creditori pro debitore; tertio modo orando creditorem, vt debitum remittat.

PRIMVS modus, qui est declarando, vter iustum petat, inter Deum, & hominem, locum non habet, quia constat Deum ab homine esse offensum.

SECUNDO modo solus Christus est mediator Dei, & hominum, & hoc modo loquitur Apostolus, vt patet tum ex eo, quod subdit: *Qui dedit semetipsū redēptionem pro nobis;* tum etiam quia scribit ad Timotheum Episcopum Ephesi in Asia, vbi tunc vigeat hæresis Simonis, quæ Angelos loco Christi introducebat, vnde etiam in epi. ad Ephesios, & ad Colossenses, qui sunt populi Asia, passim inculcat Christum esse caput totius Ecclesiæ, & per eum solum reconciliatum esse mundum Deo.

Postremò modo etiam Sancti dici possunt mediatores inter Deum, & eos, pro quibus orant. neq; est cur timeamus, nomen mediatoris transferre ad Sanctos, sicut ad eos transferimus nomen aduocati, & intercessoris, quæ Christo tribuuntur Rom. 8. & 1. Ioan. 2. nam S. Gregorius Nazianzenus in oratione ad Gregorium Nyssenum, Martyres mediatores inter nos, & Deum appellat, & S. Cyrillus lib. 12. thesauri, c. 10. dicit Prophetas & Apostolos omnes fuisse mediatores, & Moses ipse Deut. 5. dicit de se: *Ego sequester & medius fui, inter Dominū & vos, in tempore illo.* Quibus verbis alludēs Apostolus Galat. 3. dicit, legem veterem ordinatam fuisse per Angelos; *in manu mediatoris,* id est, Moysi. & Heb. 9. & 12. vocat Christum mediatorem noui Testamenti, ad distinctionē Moysi qui fuit mediator Testamenti veteris.

Hinc soluitur argumentum ex testimonio Augustini: nam quia Donatistæ putabant à sacerdote pendere gratiam Sacramenti, ita vt sacerdos bonus baptizans sanctificaret, sacerdos malus baptizans pollueret, & proinde faciebant sacerdotē mediatorem quodam modo redemptionis, ideo August. docet, plebem esse securam siue à bono, siue à malo baptizetur, quia vnus est mediator Dei & hominū Chri-

stus. Quòd autem nō neget Augustinus sacerdotem posse dici mediatorem orando, patet, quia ibidem dicit Christianos rectè facere, cum se inuicem orationibus commendant.

Altera causa, cur Christus dicatur vnus mediator, est, quia Christus non solum est mediator ratione officij, quia conciliat Deum homini, sed etiam ratione naturæ quia est medius inter Deum & hominem, cum ipse & Deus & homo sit: id quod erat necessarium ad reconciliandum hominē Deo. Hanc rationem reddunt ferè omnes Patres, vt Ambrosius, Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus, Oecumenius; & alij in hunc locum Pauli, necnon Epiphanius in Ancorato ante medium. S. Cyrillus lib. 12. thesauri ca. 10. & lib. 1. de Trinitate, ante mediū; Hilarius lib. 9. de Trinitate, non procul ab initio; Augustinus lib. 9. ciuit. Dei, c. 17. & Fulgentius lib. de fide ad Petrum, cap. 2.

TERTIA causa est, quia solus Christus ita est mediator omnium hominum, vt ipse nullo mediatore indigeat. nā Sancti ceteri etſi mediatores sunt inter Deum, & nos, quia Deum suis precibus nobis propitium reddunt: tamē & ipsi indiguerunt reconciliari Deo per mediatorē Christum, & nunc etiam quidquid nobis impetrant, à Deo per Christum impetrant: Christus autem nec pro se, nec pro nobis vllō mediatore indiguit, vel indiget, sed vt dicitur Heb. 7. *Accedit per semetipsum ad Deum semper viuēs ad interpellandum pro nobis.*

Hanc rationem sequutus est B. Augustinus lib. 2. contra Parmenianum, cap. 8. *Homines, inquit, omnes Christiani inuicem se commendant orationibus suis: pro quo autē nullus interpellat, sed pro omnibus, hic vnus, verusq; mediator est.* Et hinc patet alia solutio ad argumētum ex verbis B. Augustini, non enim negat, quin sacerdos possit esse mediator orando pro populo; nisi in eo sensu, quo mediator Dei & hominum dicitur, qui pro omnibus interpellat, & ipse nullo eget, qui pro se interpellet, aut per quem interpellet.

Virget Caluinus hunc locum Augustini qui ait: *Pro quo nullus interpellat, & ipse pro omnibus, hic vnus, verusque mediator est.* Sed Sancti, per nos orant pro nobis, & nemo pro illis.

RESPONDEO, B. Augustinū, cum ait, Christum pro nobis interpellare, velle dicere, Christum esse quem omnes interpellant, vt omnium mediatorem siue illi pro se, siue pro alijs orēt: hoc modo Christus interpellat nunc pro B. Petro, non quod oret pro eius salute, sed quia interpellat pro salute mea quam etiam B. Petrus postulat. Alioqui etiā Angeli essent mediatores eo modo, quo Christus, nā Angeli orant pro omnibus, & nemo pro illis. Sed ideo non sunt mediatores eo modo, quo Christus, quia ipsi egent Christo, per quem impetrēt nobis à Deo beneficia.

AD TERTIVM locum, qui est ex epist. Coloss. dico, ibi Apostolum dānare hāresim Simonis Magi, qui Platonicos sequutus, docuit quosdam Angelos adorandos quasi minores Deos, qui & mundum fabricarunt, & per Prophetas loquuti sunt, nec posse vllum placare summū Deum qui inuisibilis est, nisi per hos Angelos. Vide de hac hāresi Irenæum lib. 1. c. 20. Tertullianum in libro de Præscriptione, & Epiphaniū in hāresi Simonis. De hac idololatria, siue magia, qua adorantur Angeli loco Dei, vel Christi, exponit hunc locum omnes interpretes. Ioannes Chrysostomus ho. 7. in epi. ad Coloss. *Sunt nonnulli, inquit, qui dicunt non oportere per Christū recōciliari, & ad Patrē accedere, sed per Angelos. Propterea (Paulus) sursum, ac deorsū, qua de Christo sunt, versat.* Ita etiam exponit Oecumenius & Theophylactus; Ambrosius

A in hunc locum putat eos notari, qui adorant stellas.

Hieronymus quæst. 10. ad Algasiam, & Haymo in hunc locum docent reprehendi eos, qui sacrificabāt Angelis, nec ab his dissentit Theodoretus, inō ipse clarissimè omnium docet notari hīc Simonianos, qui dicebant Deum apprehendi non posse, sed per Angelos esse placandum: & ex illo ipso Concilio, quod ipse citat, apparet, idololatriam esse, quam Paulus reprehendit. Sic enim ait Concilium Laodicenum, c. 35. *Non oportet Christianos derelicta Ecclesia abire, & ad Angelos idololatriæ abominanda congregationes facere, que omnia interdicta sunt. Quicumque autem inuentus fuerit occultè huic idololatriæ vacans, anathema sit, quoniam derelinquens Dominum nostrum Iesum Christum accessit ad idola.* Vbi, vt vides, Concilium non damnat quamlibet venerationem Angelorum, sed eam, quæ Deo propria est.

Quòd verò Theodoretus dicit de oratorijs S. Michaelis, duobus modis potest intelligi. Vno modo, quod velit dicere, hæreticos ædificasse oratoria S. Michaeli, vt cum ibi colerent secūdam hāresim Simonis, ei sacrificādo, &c. Altero modo, quod significare voluerit, templa ab hæreticis exstructa ad sacrificandum malis Angelis, esse conuersa à Catholicis in oratoria S. Michaelis, & ex multitudine talium locorum colligi, quàm multum hāresis Simonis ibi olim grassata fuerit.

Quòd enim templa idolorum olim conuersa sint in Basilicas Martyrum, & aliorum Sanctorum, certum est ex ipso Theodoro lib. 8. de Martyribus, & adhuc Romæ videtur templum omnium Deorum conuersum in templū omnium Sanctorum, & templum Castoris & Pollucis, in templum Sanctorum Cosmæ & Damiani. & Greg. lib. 2. Dialogorum c. 8. scribit à S. Benedicto conuersum fuisse fanū Apollinis in oratoriū sancti Martini, & ipse B. Gregorius lib. 19. epist. 71. ad Mellitum, præcipit August. Episcopo Anglorum, vt fana idolorum nō destruat, sed aqua benedicta aspergat, & reliquijs Sanctorum ornet ac demum in templa Dei veri conuertat.

Argumentum TERTIVM. Sancti iam defuncti non cognoscunt viuentium preces. igitur frustra inuocantur. Quòd autem Sancti non cognoscant preces viuentium, argumētis probatur. PRIMO, Scriptura soli Deo tribuit scrutari renes, & corda, & scire cogitationes hominum, 3. Reg. 8. *Tu nosti solus cor omnium filiorum hominum.* SECUNDO Iob 14. dicitur: *Sine nobiles fuerint filij eius, sine ignobiles, nō intelliget.* TERTIO, Eccl. 9. dicitur: *Viuentes sciunt se morituros, mortui verò nihil nouerūt amplius.* QUARTO, Isā. 63. dicitur: *Tu es enim pater noster & Abraham nesciuit nos, & Israel ignorauit nos.* QUINTO, lib. 4. Reg. cap. 22. dicitur Iosia regi à Deo: *Colligam te ad Patres tuos, vt non videāt oculi tui omnia mala, que introducturus sum in locum istum.* SEXTO, B. August. lib. de cura pro mortuis, c. 13. *Si parentes, inquit, non intersunt, qui sunt alij mortuorū, qui nouerunt quid agamus, quidve patiamur? Isaias Propheta dicit, Abraham nos nesciuit, & Israel non cognouit nos.* Si tanti Patriarchæ quid erga populum ex ipsis procreatū ageretur, ignorauerunt, quomodo mortui uiuorū rebus, atq; actibus cognoscendis, adiuuandisque miscntur?

Item Gregorius Nazianzenus in fine orationis in Gorgoniam sororem suam: *Si tibi, inquit, aliqua nostri sermonis est ratio, & hoc sanctis animis à Deo munus, vt talia resciscāt, suscipe nostrū sermonē multorū epigraphorū loco.* Vides certè Gregoriū dubitasse, an Sancti cognoscant nostras preces. Qualem dubitationem legimus in Augustino lib. de vera religione, ca. 55. *Quisquis, inquit, Angelorum vel hominū diligit hūc*

Deum, certus sum quod etiam me diligit: quisquis in illo manet, & potest humanas preces sentire, in illo me exaudit. Vbi videtur dubitare, vtrum omnes Sancti possint humanas preces sentire.

Similem etiam dubitationem legimus in Origene lib. 2. in epist. ad Romanos, non procul à principio: *S; extra corpus, inquit, positi vel sancti qui cum Christo sunt, agunt aliquid & laborant pro nobis ad similitudinem Angelorum, qui salutis nostrae ministeria procurant, vel rursum peccatores etiam ipsi extra corpus positi, agunt aliquid secundum propositum mentis suae Angelorum, nihilominus ad similitudinem sinistrorum: habeatur hoc quoque inter occulta Dei, neque chartula committenda mysteria.*

RESPONDEO, huius argumenti nec bonam esse consequentiam, nec verum id, quod assumitur. Itaque primum consequutio negari potest: nam cum certum sit ex tot Patrum testimonijs, & tot miraculis à Deo ostensis, eos qui inuocant Sanctos, exaudiri & impetrare quod petunt. Certè non frustrà inuocantur Sancti, etiam si demus eos non audire, neque cognoscere nostras preces, nam aliquis alius eorum vice fungitur; sicut non frustrà supplicat Regi, qui certè scit Regem non lecturum supplicationem, sed aliq̄ alium ex aula eius, & nihilominus ita se impetraturū quod petit, ac si Rex legisset supplicationem.

Deinde, non est verum quod assumitur, Sanctos ignorare quid ab illis petamus. nam etsi dubitatio esse possit, quemadmodum cognoscant absentia, & quae solo cordis affectu interdum proferuntur; tamen certum est eos cognoscere, cum, vt ostendimus, praesint nobis, & rerum nostrarum curam gerant. Et certè melior est haec consequentia: Sancti rectè inuocantur, ergo sciunt quid petamus; quàm illa: Non sciunt quid petamus, ergo non rectè inuocantur. nam antecedens primi argumenti habetur ex consensu totius Ecclesiae: antecedens secundi, non probatur vilo solido fundamento.

De modo autem, quo cognoscunt, quattuor sunt Doctorum sententiae: quidam dicunt eos cognoscere ex relatione Angelorum, qui nunc ad caelos ascendant, nunc inde ad nos descendunt. Quam rationem innuit B. Augustinus lib. de cura pro mortuis, c. 15.

Alij dicunt, Sanctorum animas, sicut etiam Angelos, mira quadam celeritate naturae quodammodo esse ubiq; & per se audire preces supplicantium, quam rationem videtur habere B. Hieronymus in lib. contra Vigilantium. Sed neutra est sufficiens, nam neq; Angeli, neque animae beatae, etiam si praesentes sint, possunt cognoscere naturaliter preces nostras, quando sola cogitatione oramus. Et praeterea ad cognoscendas preces quae eodem tempore fiunt in diuersissimis locis, non sufficit celeritas, sed requiritur vera ubiquitas, quam nec Angelorum, nec hominum spiritibus conuenire credimus.

Alij dicunt, Sanctos videre in Deo omnia à principio suae beatitudinis, quae ad ipsos aliquo modo pertinent, & proinde etiam orationes nostras ad se directas. Ita docent B. Gregorius lib. 12. moral. c. 13. & B. Thom. 3. part. q. 10. art. 2. & 2. 2. q. 83. art. 4. & Caietanus ibidem, estque probabilis haec sententia.

Alij postremo dicunt, Sanctos non videre in Verbo orationes nostras à principio suae beatitudinis, sed solum tunc reuelari eis à Deo orationes nostras, quando eas fundimus. Sic enim Prophetae, Deo reuelante, cognouerunt futura, & multi Sanctorum hinc in terris donum à Deo habuerunt, quo cognoscerent cogitationes hominum, & facta etiam occultissima, vt de Samuele, 1. Reg. 9. Itè de Elifaeo narratur li. 4. Reg. c. 5. & de Petro Acto. 5. & idem de S. Benedicto scribit B. Gregorius lib. 2. Dialog. cap. 29. Et idem

A legimus de S. Bernardo, Francisco, alijsque permultis: Quamto magis credendum est, Sanctos in caelo hoc dono pollere? haec est aperta sententia B. Augustini libro de cura pro mortuis, cap. 15.

Atque ex his duabus prior videtur simpliciter probabilior, quia si indigerent Sancti noua reuelatione, Ecclesia non diceret ita audacter omnibus Sanctis: *Orate pro nobis, sed peteret aliquando à Deo, vt eis reuelaret preces nostras.* Deinde non posset reddi ratio tam facile, cur Sancti nunc inuocentur, & ante aduentum Christi non inuocarentur. Tamen posterior sententia est magis idonea ad conuincendos haeticos, rationem enim superiorem Caluinista non recipiunt, quippe qui putant Sanctos non videre Deum ante diem iudicij, hanc autem reijcere non possunt; nam etiam si Sancti non viderent Deum, adhuc possent eis reuelari preces nostrae sicut hic in terris reuelabantur.

Sed dices; Quid respondebimus haeticis secundum hanc vltimam sententiam, si petant, cur Patribus in limbo non reuelarentur preces viuentium, si nunc reuelantur in caelo?

RESPONDEO, Patribus in limbo non fuisse ordinariè reuelatum quid hic agebatur, quia non erat beati; nam ad perfectam beatitudinem pertinet scire ea, quae ad se pertinent, & praecipue quae faciunt ad honorem & gloriam. Praeterea, quia Sancti in limbo non ita gerebant curam rerum nostrarum. nec erant praepositi Ecclesiae, vt Sancti in caelo sunt, vt supra ostendimus, & ex diuinis litteris manifestè deduximus.

Ex his PRIMVM dico, solum Deum cognoscere cogitationes omnes omnium cordium, idque naturaliter & propria virtute: Sanctos autem solum cognoscere eas, quae à Deo ipsis manifestantur, siue beatifica visione, siue etiam noua reuelatione.

Ad SECUNDVM respondet Gregorius lib. 12. moralium, c. 13. eum locum exponens, sanctum Iob voluisse dicere, naturaliter non cognoscere defunctos, quid agant viui. sicut nec viui cognoscunt, quid agant mortui; tamen Sanctos, qui Dei claritate fruuntur, omnia in Deo videre; quae nimirum ad eos pertinent.

Ad TERTIVM, eadem solutio est.

D Ad QVARTVM, Hieron. in eum locum exponit de cognitione approbationis, vt sit sensus, Abraham nesciuit nos, id est, non habet nos pro filijs, non diligit nos, contemnit nos, quia intelligit nos à se recessisse, & haec videtur litteralis expositio. Quia tamen B. Augustinus lib. de cura pro mortuis, cap. 15. exponit de cognitione proprie dicta, ideo responderi etiam potest, Abrahamum & Israelem, & alios Patres veteris Testamenti non cognouisse posteros suos viuentes, quia nondum beati erant, & naturaliter mortui non sciunt quid viuentes agant.

Ad QVINTVM, eadem solutio est.

E Ad SEXTVM dico, Augustinum loqui in eo capite de cognitione & conuersione naturali, id enim solum contendit, mortuos non versari nobiscum, nec esse sollicitos de rebus nostris, nec eas cognoscere, sicut faciebant, cum hic viuerent. nam quod supernaturaliter diuina reuelatione sciunt, quae hic aguntur, docet aperte ibid. cap. 15. Et quod diuina virtute possint huc venire, & nobis opem ferre, docet ibidem c. 16. vbi sic ait: *Non igitur, inquit, ideo putandum est, viuorum rebus quoslibet interesse posse defunctos, quoniam quibusdam sanandis vel adiuvandis Martyres adsunt, sed ideo potius intelligendum est quod per diuinam potentiam martyres viuorum rebus intersint, quoniam defuncti per naturam propriam viuorum rebus interesse non possunt.*

DICES, Augustinus putabat, matrem suam beatam

vt ipse dicit de cura pro mortuis, cap. 13. & tamen ibidem probat mortuos nō scire quid agamus, quia mater sua nunquam ad consolandum veniebat.

RESPONDEO, Sanctos cognoscere preces nostras, & posse ad nos venire quando volunt; tamen propterea scire omnia nostra, nec interessē assidue rebus nostris, more humano, vt Augustinus eo loco probat exemplo matris suæ.

Ad locum Nazianzeni dico, illud (Si) non esse dubitantis, sed affirmantis, vt cum dicit Apostolus ad Philemonem: *Si habes me socium, suscipe illum.* Nam Greg. Nazianz. passim asserit, Sanctos videre quid hīc agatur, vt orat. in Athanasio; *Ab alto, inquit, rellē noui, res inspice nostras, manuum; porrigit ijs, qui laborant pro bono, & tanto amplius quanto magis à vinculis est liberatus.*

Ad alterum locum B. August. dico, eum rectissime dicere: *Quisquis in illo manet, & potest humanas preces audire,* quia multi manent in Deo, qui non possunt humanas preces audire, videlicet illi omnes, qui sunt in charitate, & tamē nondū sunt beati, nā omnis qui manet in charitate, in Deo manet, 1. Io. 4. & tamē nō omnis, qui manet in charitate, iā est in cælo beatus.

Ad locum Origenis dico, eum ibi agere de naturali conuersatione & notitia; non enim ambigit, an Sancti videant quid agamus, & nos iuuent orationibus suis, quod disertis verbis docet li. 8. contra Celsum, circa finem. & homil. 26. in lib. Numeri. & hom. 16. in Iosue, & alibi, sed solum, vtrum sancti hominum spiritus sicut Angeli & Dæmones, qui verē semper nobis adsunt, illi vt ad bonum, isti vt ad malum pertrahant, nobiscum assidue versentur.

Argumentum QVARTVM. Deus paratissimus est nos audire, & magis nos diligit quā vllus Sanctorum, ergo frustra inuocantur Sancti, imō signum diffidentie est Sanctos inuocare; ait enim Dominus Luc. 11. *Petite, & accipietis.* Et Ioan. 16. *Si quid petieritis Patre in nomine meo, dabit vobis.* Et Paulus ad Heb. 4. *Accedamus cū fiducia ad thronum gratie eius.* Præterea Ioannes Chrysostr. in hom. de profectu Euangelij, tom. 3. sic ait: *Certum, inquit, non opus tibi patronis apud Deum, neque multo discursu, vt blandiare alijs, sed licet solus sis, patronoque careas, & per temetipsum Deum preceris, omnino tamen voti compos eris, neque enim tam facile Deus annuit, cum alij pro nobis orant, vt cum ipsimet oramus, etiamsi plurimis pleni simus malis.* Idem habet præfatione in Psal. 4.

RESPONDEO, nihil ex hoc argumento colligi, alioqui enim etiam frustrā & ex diffidentia petere-mus preces viuientium; & præterea licet Deus sit paratus audire, & magis nos diligit, quā vllus Sanctorum, tamen magis paratus est audire Sanctos, quā nos, & magis diligit Sanctos, quā nos; quia oratio, vt impetret, requirit dispositionem in orante, quam non habemus semper; ideo vtilius est, vt ad Deum cum Sanctis eamus, quā soli. Vnde Iob vltim. dicit Deus, *Ite ad seruū meum Iob, vt oret pro vobis.* Et Gen. 20. Abimelech nō nisi per Abrahæ preces à Deo sanari potuit. Et Ezechiel. 20. Deus ipse quærebat virum, qui opponeret se iræ ipsius; volebat enim ignoscere populo, sed per sancti alicuius preces. Deniq; quis nescit prædestinationem ipsam iuari precibus Sanctorum, quod statuerit Deus vt Sanctorum precibus, ad salutem alicuius exequendam?

Ad loca Scripturæ dico, esse impertinentia; nec enim cum oramus Sanctos, tunc nihil à Deo petimus, vel non petimus cum fiducia; imō contrā; ideo Sanctorum preces imploramus, vt maiori cum fiducia ad Deum accedere possimus, & facilius impetremus, quod petimus.

A Ad locum Chrysostr. dico, in primis eum loqui de ijs, qui preces mortaliū implorant, non de ijs, qui Sanctos cū Christo regnantes inuocant, vt patet ex illis verbis (*Nō est opus multo discursu, vt blandiare alijs, &c.*) Dico præterea, eum reprehendere illos, qui pro se non orant, sed tantum aliorum orationes petunt, vt faciunt multi diuites, qui nolunt laborare in oratione, & idcirco solum largiuntur elemosinas pauperibus vt orēt pro se: quibus merito anteponit eos qui pro se orant, etiā si aliorū orationes habere fortē non possint. Quibus tamen vtrifq; anteponendi illi, qui & pro se orant, & simul aliorū preces implorāt, vt ipse idē Chrysostr. passim docet, vt hom. 5. in Mat. *Nō igitur, inquit, quasi oscitantes & desides ex aliorum meritis pēdeamus; habent enim vim pro nobis, & quidem maximam, orationes, supplicationesq; Sanctorū, sed tunc profecto, cum nos quoq; id ipsum penitentiā postulamus.* Et hom. 1. in priorē epist. ad Thessalonicenses: *Quid mihi opus est, inquit, aliorū precibus, quando ipse sedulus fuerō? nunquā hoc dixeris homo; necesse est, & multa prece necesse est.* Et infra: *His itaq; cognitis, nec Sanctorum preces contēnamus, neque totum in illas proieciamus, &c.* vide etiam hom. 8. in Mat. & hom. 43. in Genesim.

B Argumentum QUINTVM. Quis sit inuocandus, Christus verbo & exemplo nos docuit, nam Matth. 6. & Luc. 11. *Orantes, inquit, dicite, Pater noster qui es in cælis,* ipse etiam Christus aliquoties Patrem compellat, Ioan. 12. *Pater, clarifica me.* Ioan. 17. *Pater, venit hora, &c.* Non igitur Angeli, vel homines mortui inuocandi sunt; ita colligunt Magdeburgenses Centur. 1. lib. 1. cap. 4. colum. 139.

C RESPONDEO, orationem Dominicam ad solum Patrem referri volunt iidem Magdeburgenses ibidem. sic enim habent: *Non Angeli, vel Patriarcham, aut Prophetā mortuum, sed Patre tantum iubet inuocari.* Quæro igitur, liceatne Filium & Spiritum sanctum inuocare, an non? Respondebunt, licere. sic enim infra docent: *Quod etiā Filius possit ac debeat inuocari, exempla docent.* Et infra: *Spiritum sanctū quoq; posse ac debere inuocari, vel ex Baptismi verbis colligi potest.* Hæc illi. Non igitur concludit illud argumentum; Christus verbo & exemplo solum Patre inuocari docuit; ergo sancti homines, aut Angeli inuocādi non sunt. Nam si hoc concluderet, cōcluderet etiam illud, Christus verbo & exemplo solum Patrem inuocari docuit, ergo Filius Dei & Spiritus sanctus inuocandi non sunt. Adde præterea, Christum cū Apostolos docuit orare, nō de eo, qui orandus est, sed de ijs rebus, quæ petēda sunt, admonere voluisse discipulos. Satis enim constabat, Deum esse orandum, & solum etiam Deum, cū auctor donorum quæratur; sed de modo orandi, siue de petendis rebus Apostoli ambigebant, cū dicerent, Luc. 11. *Doce nos orare.*

D Argumentum SEXTVM. Nullum exstat Scripturæ mandatum, vel exemplum, vel promissio de inuocatione Sanctorum: non igitur Sancti inuocandi sunt. Ita colligit Confessio Augustana, artic. 12. & omnes alij hoc argumento vti solent.

E RESPONDEO, si hoc argumentum concluderet, efficeret etiam, Sanctos non orare pro Ecclesia, nec in genere, nec in particulari, quod tamen Apologia Confessionis Augustanæ aperte concedit. Sic enim loquitur: *De sanctis, etsi cōcedimus, quod sicut vini orāt pro Ecclesia vniuersa in genere, ita in cælis orēt pro Ecclesia in genere, tamen si testimoniū nullum de mortuis orantibus extet in Scriptura, præter illud somniū sumptum ex libro Machabeorū posteriore.* Hæc Apologia. Deinde quod ad mandatum attinet, nullum certē mandatum requiritur, quando ipsa necessitas nos impellit. Exempla plurima sunt in vtroque Testamento,

vt suprà demonstrauius. Promissio deniq; minimè desideratur, cum innumerabilia signa & prodigia ad inuocationem sanctorum facta satis testentur, Deum audire eos, qui Sanctorum patrocinia ad impetrandum aliquid à Deo adhibent. quamquam in libro Iob, capite vltimo, particulare mandatum, exemplum, & promissionem habeamus; ex quibus de toto genere inuocationis iudicari potest; *Itē ad seruum meū Iob; en mandatum: & orabū pro vobis; en exemplum: & ego suscipiam faciem eius, vt non vobis imputetur stultitia; en promissio.*

At inquit, Iob erat viuus & præsens, Sancti verò mortui sunt & absentes. Sed non ita est; Sancti enim nunc maximè viuunt ea parte sui, qua preces audire, & pro supplicibus interpellare Deum possunt. Nec sunt absentes, quoad exauditionem, licet loco absentes videantur, vt suprà satis probatum est. Et patet de Angelis ex illo Psalmo 137. *In conspectu Angelorum psallam tibi.* Et 1. Corint. 4. *Speſtaculum facti sumus mundo, Angelis, & hominibus.* De sanctis item hominibus patet ex Apocalyp. c. 11. & 19. vbi describuntur Sancti in celo videntes ea, quæ fiunt in terra. Vnde Basilius in lib. de virginitate ante medium: *Reueretur, inquit, ipsum sponsum ubique presentem, & huius Patrem ac sanctum spiritum, & quid singula dico? Angelorum innumerabilem multitudinē, & cum his Patrum sanctos spiritus; nullus enim horū est qui non ubiq; omnia videat.* Et Gregorius lib. 12. moral. cap. 12. *Que anima intus claritatem omnipotentis Dei cernunt, nullo modo credendum est, quia foris sit aliquid quod ignorent.*

Argumentum SEPTIMUM. Nemo audet caufidici partibus apud terrenum Principem fungi, nisi à Principe ipso admissus. Vnde ergo vermibus, inquit Calvinus lib. 3. Instit. c. 20. §. 23. *tanta licentia, vt Deo patronos obrudant, quibus munus inuicū non legitur?*

RESPONDEO, non facimus Sanctos caufidicos siue patronoseius generis, cuius illi sunt hīc in terris qui iure agunt, caufidicq; defendūt, quiq; non misericordiam sed iustitiam petūt; hos enim à Magistratu admitti necesse est. Tribuimus autem Sanctis illud solum munus, quod hīc in terris tribuere solemus amicis & familiaribus Principum, qui sapē pro miseris intercedunt, nec vlla noua facultate ad id faciendum egent.

Argumentum OCTAuum. Multi inuocantur, qui non modò non Sancti, sed nec homines fuerunt, vt Chrystophorus, Georgius, Catharina: superstitiosa igitur inuocatio est. Ita ratiocinatur Philippus in Apolog. art. 21. Confess. Augustana, & Calvinus in lib. de ratione veræ reformationis Ecclesiæ, vbi etiā pro solita sua modestia S. Dominicum, carnificem; S. Medardum & quosdam alios, bestias; Sanctos verò generatim, monstra appellat.

RESPONDEO, Sanctorum quorundam historias apocryphas quidem & incertas esse: non tamen propterea Sanctos ipsos nunquam fuisse. Nam si ita argumentari liceat; plerique Apostoli inter Sanctos numerari non poterunt, nam historie, quæ feruntur vel ex Abdia, vel ex alijs, vt plurimum non sunt prorsus indubitata. Habemus quidem in Euangelio vocationem Apostolorum, & pauca quædam ex vita ipsorum, nec non felicem dormitionem sancti Iacobi maioris, Actor. 11. & sancti Petri prædictam mortem gloriosam à Domino, Ioan. 21. At aliorum Apostolorum finem ex diuinis litteris nō habemus. Quo circa Gelafius Papa, Canone, Sancta Romana, dist. 15. historiam sancti Georgij inter Apocryphas numerat, & tamen sanctum ipsum Georgium colendum esse affirmat, quia etsi apocrypha erat histo-

ria, quæ tunc exstabat, non tamen apocrypha est consuetudo vniuersalis Ecclesiæ, quia semper Georgij, Christophori, & Catharinæ memoria celeberrima fuit.

Adde præterea, quod si apocryphæ sunt historie trium vel quatuor Sanctorum, innumerabilium aliorum certissimæ atque indubitatae sunt; quorundam etiam sanctitas & gloria in ipsis diuinis litteris prædicatur, vt Mariæ, Ioannis Baptistæ, Petri, Stephani, & aliorum. Quocirca si ideo nolunt aduersarij Georgium, Christophorum, aut Catharinam colere, quod eorum historie incertæ sint, cur Mariam, Ioannem, Stephanum, Petrum, Iacobum, non colunt, quorū historie negare non possunt: cur etiam in suis ipsi Kalendarij eos ponunt, quos perditissimos homines fuisse, interdum etiam diuersæ religionis à sua fateri cogentur, si ad rem attendere paulò diligentius vellent. de qua re vide Dialogum sextum Alani Copi Angli.

Argumentum NONVM. Si Sanctorum inuocatio superstitione, & ethnica imitatione careret: certè non peteretur ab vno Sancto vnū, ab alio aliud cum Deus vnus sit auctor omnium donorum, & is æquè possit per intercessionē vnus, ac per intercessionem alterius quilibet concedere: at Catholici vnum inuocant contra pestem, alium contra oculorum dolorem, alium contra dōlorem dentium.

RESPONDEO, hoc argumentum passim inculcant Magdeburgenses, Calvinus, & alij: sed antiquam renouant querimoniā Iuliani Apostatæ apud Cyrillum lib. 6. in Iulianum; Manichæorum, apud Augustinum li. 3. contra Faustum, c. 4. & Vigilantij apud Hieronymum, lib. in Vigilantium. Omnes enim isti queruntur quod verterimus idola in Martyres, & eos similibus votis colamus, quod argumentum est, maiores nostros esse Cyrillū, Augustinum, Hieronymum, & reliquam Ecclesiam, quæ cum illis communicabat: maiores autem Caluini & Magdeburgensium, esse Iulianum Apostatam, Faustum, Manichæum, Vigilantium, ac cæteros apostatas, vel hæreticos, qui cum eis communicabant.

Sed vt ad rem propiùs accedam, dico, Deum posse, si voluerit, per quemlibet Sanctorum omnia concedere, & sine Sanctis etiam multa, vel omnia dare: interdum tamen velle vnus intercessione, miraculum aliquod operari; aliud verò intercessione alterius operari. Quis autem nouit consilium Dei? aut quis ei dicere potest, cur ita facis? sicut etiam per vnū operatur Deus multa miracula, & per alterum fortasse maiorem nulla, cuius rei causam solus ipse nouit, vt B. Augustinus docet in epist. 137. ad Clerum & populum Hipponensem: *Vbiq; quidem, inquit, Deus est, & nullo cōtinetur vel includitur loco, qui condidit omnia. Veruntamen quis potest eius consilium perscrutari, quare in alijs locis hæc miracula fiāt, in alijs non fiāt? multis enim notissima est sanctitas loci, vbi B. Felicis Nolensis corpus conditum est, quò volui vt pergerent (duo Clerici) quia inde nobis facilius fidelisq; scribi potest, quidquid in eorum aliquo diuinitus fuerit propalatum. Nunquid non & Africa sanctorum Martyrum corporibus plena est? & tamen nusquam hic scimus talia fieri. Sicut enim dicit Apostolus (1. Cor. 12.) non omnes Sancti habent dona curationum: ita nec in omnibus memorijs Sanctorum ista fieri voluit ille, qui diuidit propria vnicuique sicut vult. His accedat, quod etsi quidam Sancti aliquo genere miraculi interdum magis clarent, quàm alij, tamen ab omnibus omnia petimus, nec putamus ita ab vno vnum esse petendum, vt non etiam existimemus alterius intercessione obtineri posse.*

Argumentum DECIMUM. Sancti in cœlo nihil sibi mereri, vel impetrare possunt, ergo multò minus alijs.

RESPONDEO, Sanctos non posse mereri, nec sibi, nec alijs; tamen ex meritis præcedentibus posse impetrare & sibi & alijs, id quod orando petunt; petunt enim sibi gloriam corporis, nobis autem omnia, quibus indigemus.

Sed obijcies, iam præmium acceperunt merito-

rum suorum, ergo nihil amplius eis debetur.

RESPONDEO, eos quidem accepisse præmium, sed ad præmium eorum hoc etiam pertinere, ut semper sint amici Dei, & ut amici impetrēt à Deo quicquid ab illo petunt. Sicut etiam hîc in terris, si aliquis, qui diu militavit Regi, omnia stipendia sua acceperit, poterit tamen pro alijs supplicare, & iure amicitia obtinebit multò facilius quàm alius, qui nunquam Regi seruiuit.

LIBER SECVNDVS, DE RELIQVIIS ET IMAGINIBVS SANCTORVM.

CAPVT PRIMVM.

Proponuntur argumenta contra cultum Reliquiarum.



DISSERVIMVS libro superiore de gloria & cultu Sanctorum; nunc de veneratione earum rerum, quæ ad illos pertinent, id est, Reliquiarum sanctarum & Imaginum disputandum erit.

Ac, ut à reliquijs ordiamur, reliquiarum sanctarum cultum primus reprehendere cœpit Eunomius, & post eum Vigilantius, si B. Hieronymo lib. contra Vigilantium credimus. Neque his repugnat quod ibidem paulò infra idem Hieronym. dicit, hanc hæresim olim erupisse contra Ecclesiam, & aduersus eam scriptum esse librum Tertulliani, qui dicitur Scorpicius: nec etiam quod in epistola ad Riparium originem huius hæresis reuocet ad Iudæos & Samaritanos; nam verè primus auctor, qui expressè hoc asseruit, Eunomius fuit. Gnostici enim, contra quos scribit Tertullianus suum Scorpicius, solùm negabant martyria perpetienda. Ex quo tamen deduci poterat, Martyrum corpora non colenda, quamuis ipsi hoc expressè non dicerent. Porro Iudæi & Samaritæ omnia corpora immunda esse credunt: nihil tamen in particulari de Sanctorum corporibus disputant.

Post Vigilantium Constantinus Copronymus Imperator, ut Suidas in eius vita scribit, omnes reliquias vbique deleri iussit. Eadem hæresi laborasse Claudium Taurinensem, scribit Ionas lib. I. de cultu imaginum. Eandem etiam Vviclesistis placuisse, auctor est Thomas Vvaldensis, tomo 3. tit. 14.

Denique eandem hoc tempore Lutherani & Calvinistæ excitarunt. Nam Lutherus in sermone de cruce, reliquias ut fidelium seductiones altissimè sub terram abscondendas iudicat. Eum sequuti Magdeburgenses, passim reprehendunt cultum reliquiarum, sed præcipuè Cent. 4. c. 6. col. 456. Idem facit Calvinus libro de formandæ Ecclesiæ necessitate, & in admonitione de reliquijs.

Argumenta Vviclesistarum duò erant. PRIMVM quia Matth. 23. arguuntur à Domino Iudæi, quod ornarent sepulcra Prophetarum. SECVDVM, quia in tumulis, quæ dicuntur Sanctorum, nec animæ, nec corpora Sanctorum sint, sed soli cineres.

His addit Calvinus in admonitione de reliquijs alia quinque. PRIMVM, quia Deus abscondit Mosi

A corpus, ut habetur Deut. vlt. Causa autem redditur ab omnibus, ne Iudæi illud adorarent. Vnde etiam in epistola Iudæ legimus, diabolus contēdisse cum Michaële Archangelo de Mosi corpore, quia videlicet diabolus illud manifestare volebat, ut occasionem præberet Iudæis illud adorandi.

SECVDVM, quia Paulus 2. Cor. 5. dicit, post resurrectionem Christi se nō nosse Christum secundum carnem; quibus verbis monet, quicquid in Christo carnale fuit, obliuioni tradendum, & missum faciendum, ut in eo secundum spiritum quærendo, & possidendo omne studium ponamus.

B TERTIVM, quia idem Paulus ad Coloss. 2. damnat omnem cultum arbitrarium, id est, à Deo non institutum, quem ipse Græcè vocat *ἰδεοδρονία*, tanquam stultitiam, etiam si speciem sapientiæ habere videatur. At certè cultus reliquiarum non habetur à Domino institutus, sed est voluntarius, & ab hominibus excogitatus.

C QVARTVM, quia desiderium reliquiarum nunquam superstitione caret, imò mater est idololatriæ. nam non possunt haberi vel attrectari, quin statim sequatur veneratio, venerationi autem nullus adhibetur modus, quin statim honor Christo debitus ipsis tribuatur, id quod experientia testatur; nam in signum solennis adorationis, cerei nunc passim accenduntur coram Martyrum sepulcris. Et confirmatur; nam Hieronymus obijcienti Vigilatio esse idololatriam accendere cereos coram reliquijs, nihil aliud respondere potuit, quàm id facere solùm mulierculas, quæ zelum habent, sed non secundum scientiam. Addere possumus Concilium Elibertinum, can. 34. vbi dicitur, eiusmodi cereis Sanctorum spiritus inquietari; & Augustinum, qui libro de moribus Ecclesiæ, capite 34. reprehendit sepulcrorum adoratores.

QVINTVM, quia maxima pars reliquiarum supposititia est, & sæpe accidit, ut pro reliquijs Sanctorum, ossa latronum, vel etiam canum, aut asinorum veneremur. Id quod probat, PRIMVM, quia Augustinus in libro de opere Monachorum, capite 28. cum dixisset quosdam Monachos circumferre, & venditare membra Martyrum addidit: *Si tamen Martyrum.* Si enim iam tunc cœperunt imposturæ, quid modo fieri credendum est? DEINDE, quia

tam multæ reliquiæ eiusdem generis inuentuntur, vt oporteat vel eundem Sanctum multa corpora habuisse, vel mutas esse falsas reliquias. Hæc ille, quæ omnia argumenta, cap. 4. repellentur.

Porrò Caluinistæ vnicuique possunt reliquias Sanctorum exurunt, & cineres in flumen abijciunt: & notandum sanè anno M. D. LXII. à Caluinistis corpora Sactorum Irenæi, Hilarij, & Martini effusa, & cremata, & in profluentem proiecta fuisse, vt refert Surius, quod idem eodem in loco corporibus aliorum Sanctorum fecerant Ethnici ante annos M. CCCC. nam vt scribit Eusebius lib. 5. hist. c. 3. Ethnici Martyrū reliquias igni assumptas, in Rhodanum abiecerunt. Vt hinc nimirum intelligamus, quanta sit Caluinistarum cum Ethnicis cognatio sacrilegiorum atq; perfidiæ. Quod autem Caluinistæ ferro & flammis agunt, id agunt imposturis, mendacijs & fraudibus Magdeburgenfes, quorum aliquas hic breuiter duximus adnotandas.

CAPVT II.

Deteguntur mendacia Centuriatorum.

INITIO igitur de origine venerationis & cultus reliquiarū mirabiliter disputant Magdeburgenfes; nam Cent. 6. in ipsa præfatione dicunt, eo sæculo nimirum post annum Domini CCCCC. cœpisse cultum reliquiarum occasione templorum, quæ tūc ingentibus sumptibus exstruebantur. Ijdem tamen Cent. 5. cap. 7. colum. 744. dicunt, cultum reliquiarum ipso quinto sæculo, id est, ante annū CCCCC. cœpisse. Non ergo verum est, quod dicunt in præfatione Centur. 6. Porrò ijdem auctores Cent. 4. c. 6. colum. 456. & cap. 13. col. 1446. dicunt superioribus sæculis, id est, vtique ad annum CCC. nihil haberi in probatis auctoribus de veneratione & translatione reliquiarum, sed cœpisse istam superstitionem sæculo quarto, quando iussu Iuliani Apostatæ reliquiæ sancti Babylæ translatae fuerunt, quæ translatio cum summa celebritate facta est circa annum Domini CCC. LXV. eo tempore Iulianus imperauit, vt S. Hieronymus testatur in Chronico: non ergo verum est, quod scripserunt Magdeburgenfes Centuria 5. & 6.

Sed neque est verum, quod in ista Centuria 4. dicunt; nam additione in primam Centuriam, in vita sancti Lucæ, fatentur ijdem Centuriatores, ante tempora Iuliani fuisse translatas summo cum honore reliquias sancti Andree, & sancti Lucæ Constantinopolim à Constantino Imperatore, vt B. Hieronymus testatur libro contra Vigilantium.

Præterea Centur. 2. c. 3. col. 31. & sequentibus referunt ad verbum ex historia Eusebij, lib. 4. c. 15. epistolam Ecclesiæ Smyrnenfis de Martyrio Polycarpi; in qua epistola narratur, Christianis cupientibus reliquias Martyris, & Iudæis pertinacissimè resistentibus, iudicē Ethnicum voluisse corpus in medio positum cremari vsque ad cineres: & tamen Christianos collegisse incredibili auditate reliquias illas: *Ac si essent* (inquit epistola) *lapidib⁹ preciosissimis preciosiores, & auro probatissimo probatores.* Eas autem reliquias à Christianis collectas ad cultū, patet tum ex verbis citatis, tū ex contentione aduersariorum. Iudæi enim atq; Ethnici resistebant, ne reliquiæ raperentur prætextu pietatis. Existimabant enim corpora à Christianis adorari, vt in eodem loco Eusebius testatur: non ergo verum est, quod dixerunt Centuria 4.

A Sed neque tunc cœpit honor reliquiarum; nam B. Gregorius lib. 3. epist. 30. scribit, ipso tempore, quo Petrus & Paulus passi sunt, venisse fideles ab Oriente, qui eorum reliquias tãquam suorum ciuium peterent, sed cum eas detulissent vsq; ad secundum lapidē ab vrbe, diuino miraculo impeditos, non potuisse vterius eas deferre, tum verò à Romanis fidelibus apud Catacumbas recõditas fuisse. Vnde postea Cornelius Papa (vt in Pontificali Damasus refert) transtulit ad ea loca, vbi nunc iacent. Itaque de origine cultus reliquiarum quattuor mendacia inter se pugnancia Magdeburgenfes protulerunt.

B SECUNDVM mendacium est, Centur. 4. cap. 8. colum. 602. vbi postquam dixerunt, rectè & piè Vigilantium contra reliquias scripsisse, Hieronymum autem solis conuicijs & importunitate pro reliquijs pugnassee, addunt Gregorij testimonium: *Id quod* (inquiunt) *etiã Gregorio visum est, qui de scripto Hieronymi contra Vigilantium ita censuit; in Vigilantium ita conuicijs debacchatur Hieronymus, vt plusculum in eo modestia cogar desiderare.* At ista verba nullius Gregorij sunt, sed Erasmi in argumento ad librum beati Hieronymi contra Vigilantium.

C TERTIVM est, Cent. 5. cap. 6. col. 699. vbi sic habent: *Augustinus* (inquiunt) *de reliquijs Stephani scribit supersticiosum, & magnū concursum multitudine ad eas in Africam vsque factū, dementatis populis quibusdã illusionibus quæ pro miraculis habitæ sunt, libro de ciuitate Dei 22. c. 8.* At si legamus totum istud caput quod ipsi citant, non inueniemus vsquam nomen superstitionis, vel illusionis, sed tantam pietatem erga sacras reliquias, vt hic locus Augustini satis esse videatur ad omnes hæreticorum nebulas dissipandas. Inter alia multa sic ait de quodã miraculo: *Clarissima femina est, nobiliter nata, nobiliter nupta, Carthagine habitat, ampla ciuitas, ampla persona, rem quærentes latere non sinūt, &c.* Et infra: *Unum est apud nos factum, non maius quàm illa, quæ dixi, sed tam clarum atque illustre miraculum, vt nullum arbitrer esse Hipponensium, qui hoc non vel viderit, vel didicerit, nullum qui obliuisci vlla ratione poterit.*

D Neq; est hoc Magdeburgenfium solū mendacium impudens, sed etiam peccatum in Spiritū sanctum, quod Dei miracula testatissima, illusiones vocent: & præterea est infania manifesta, cum B. Augustinum, virum sapientissimum, quasi pueriliter ludētem faciant. Nam cum B. Augustinus toto illo capite probare contendat fidem Catholicam, non carere veris miraculis: nonne prorsus insaniret, secumque ipse, & cum fide pugnaret, si miracula, quibus fidem probari dicit, illusiones ipsemet appellaret, & populum, qui illis credit, supersticiosum, & dementatum diceret?

E QUARTVM mendacium est omnino simile superiori, nam eadem Centuria 5. cap. 15. col. 1506. dicunt reliquias Martyrum ab Ethnicis cõtemptas fuisse, & in eo melius sensisse, quàm supersticiosi Christiani sentiant, Theodoreto auctore lib. 8. de Martyribus. Atqui Theodoretus eo libro nusquam habet, melius sensisse Gentiles de reliquijs, quàm Christianos, sed omnino contrarium asserit, & defendit. Vide (Lector) locum, & iudex esto.

QUINTVM est Centuria quarta, cap. 13. colum. 1446. vbi referunt historiam de translatione sancti Babylæ, ex Rufino, libro primo, capite tricesimo sexto, quia enim oraculum Apollinis obtinuerat ob viciniam sepulcri sancti Babylæ, & ideo Iulianus Apostata iusserat inde amoueri arcam Martyris: dicunt Centuriatores Diabolum de industria simulasse se impediri à Martyre, vt

ea ratione occasionem daret celeberrimæ illi translationi, & sic introduceret vsum translationis, & venerationis reliquiarum.

At istud mendacium est impudentissimum; nam in primis repugnat omnibus auctoribus, qui de hoc miraculo scribunt, nimirum Chrysofomo lib. contra Gentiles, Ruffino libro primo ca. 36. Socrati lib. 3. cap. 18. Sozomeno lib. 5. cap. 19. & Theodoro lib. 3. ca. 10. Deinde miraculum sequens clarè ostendit Diabolum ferio timuisse; nam vix arca Martyris inde abducta fuerat, cum descendit ignis de cælo, & idolū, vnde Diabolus fundebat oracula totum consumpsit.

Præterea non fuit ista prima translatio reliquiarū; nam, vt iam ostendimus, multæ antea præcesserunt; & idem corpus S. Babylæ antea fuerat translatum ex Antiochia ad suburbium istud Daphnes, vt Chrysofomus docet; vnde postea Iulianus iterum Antiochiam transferri iussit, non ergo potuit diabolus illa simulatione vel introducere vsum translationum. Præterea, si Diabolus ita cupit istā idololatriam erga reliquias, cur semper instigauit Iudæos, Ethnicos, & Hæreticos, vt abolerent omnes reliquias?

SEX T V M mendacium est in eadem Cent. 4. c. 13. col. 1447. vbi referunt ex Greg. Nazianzeno oratione 1. in Iulianum, duos adolefcenzas nepotes Constantij Imperatoris, Gallum & Iulianum, volentes extruere insignem Ecclesiam supra tumulum Mamantis Martyris, inter se diuifisse opus; sed partem illā, quæ extruebatur à Gallo verè pio, & fideli, felicissimè processisse: partem autem, quæ extruebatur à Iuliano, qui apostata futurus, iam mēte corruptus erat, nō potuisse vnquam coalescere, quod terra insolito more contremiscens continuò quasi euomet, quidquid Iuliani sumptibus in fundamētis proieceretur. Causam huius miraculi Nazianzenus dicit fuisse, quod sancti Martyres inter se mirificè diligant. ideo enim Martyrem, cui templum extruebatur, honorem illum recusasse, quod nollet ab eo honorari, à quo collegas suos contumelia afficiendos præuidebat: & ipsum etiam Deum, qui corda intuetur, opus Galli, tanquam Abelis sacrificium admisisse, opus Iuliani, tanquam sacrificium Cain abiecisse. Sicigitur Gregorius.

At nostri Cēturiatores de hoc miraculo duplicem sententiā proferunt. Aiunt PRIM O, temeritatem esse credere, illud potentum opera Martyris accidisse, propterea quod Martyres non sunt *καρδιαγώστοι*, & dormire dicuntur. ita illi loco citato, col. 1445. At licet non sint Martyres ex natura sua *καρδιαγώστοι*, id est, cordium scrutatores; quis tamen impedit, quo minus cordium cogitationes illis reuelentur à Deo? & licet dormire dicantur, quia requiescunt à laboribus suis, tamen non sic dormiunt, quasi non videant, nec intelligant; nam si ita esset, tum etiam nec viuerent.

Addunt SEC V N D O, col. 1447. Deum impeduisse fabricam Iuliani, vt indicaret, sibi displicere cultum illum superstitiosum Martyrum. At si ita est, cur non impediuit fabricam Galli, qui eidem Martyri operam dabat? An etiam Deum dormiuisse dicent, ac fortasse Galli fabricam non vidisse?

Mendacium SE P T I M V M est in præfatione sextæ Centuriæ, vbi dicunt, à nobis diuinis honoribus coli reliquias, atq; easdem etiam, ac si viuerent & sentirent, suppliciter inuocari; *Cœperūt*, inquit, *ex anguia, & semicorrofa ossa coli, inuocari, diuino honore affici*. Eadem ferè habet Calu. in lib. de necessitate reformandæ Ecclesiæ: *Nec solū*, inquit, *Santos Christi loco adorant, sed etiam eorū ossa, vestes, calceos, & simulacra.*

A At quis vnquam Catholicorum reliquias inuocauit? Quis vnquam auditus est in precibus, aut litanij dixisse: *Sancta reliquia, orate pro me?* Et quis eadem vnquam diuino honore affecit, vel Christi loco adorauit? nos enim reliquias quidem honoramus, & osculamur vt sacra pignora patronorum nostrorum: sed nec adoramus vt Deum, nec inuocamus vt Sanctos, sed minore cultu veneramur, quàm Sanctorum spiritus, nedum quàm Deum ipsum. Ita respondit etiam olim Hieronymus Vigilantio idem obijcienti: & multò etiam antè idem responderunt discipuli Sancti Polycarpi apud Eusebium, loco antea citato libro quarto historiarum, cap. 15.

CAPVT III.

Asseritur veritas, & probatur.

N V N C ad argumenta pro veritate accedamus. PRIM V M sumi potest ab exemplis Scripturarum Exodi 13. Moses discessurus cum populo ex Ægypto in Palæstinam; noluit ibi relinquere ossa sancti Iosephi, iamdudum mortui, sed ea honorificè secum asportauit, & transtulit in terram promissionis: Non ergo superstitiosum neque nouum est, transferre ossa Sanctorum, vt Magdeburgenses in singulis Centurijs clamant. Item Deuteronom. vlt. Deus ipse (vt Hieronymus contra Vigilantium argumentatur) corpus Moyfi honorauit, dum illud proprijs manibus sepeliuit. Item 4. Reg. 13. ossa Helisai cum retigissent mortuum quendam hominem, continuò illum ad vitam reuocarunt: Nō ergo Deus contemnit ossa Sanctorum, sed ea honorat, & honorari cupit, dum per illa miraculum tam insigne patrauit. Item 4. Reg. 23. cum Iosias delubra idolorum euerteret, & omnem idololatriam delere vellet, tantum abest, vt reliquias Sanctorum delendas esse existimaret, vt cum aliorum mortuorum ossa effodisset, & in cineres redegisset, ossa tamen Sancti Prophetæ ibidem reperta asseruari iusserit.

D Ad hæc de sepulcro Domini legimus Isai. 11. *In eum* (Messiam videlicet) *Gentes sperabunt, & erit sepulcrum eius gloriosum.* Hunc locū de sepulcro Christi intelligi certum est, tum ex his verbis, tum ex Apostolo Roman. 15. quod autem non intelligatur solum de sepulcro pro eo tempore, quo ibi Christus iacebat, sed etiam pro tempore futuro, ac proinde reliquias honorandas: docet Hieronymus in epistola ad Marcellam, vt migret Bethleem, vbi docet, Isaiam prædixisse id, quod modò fit, vt sepulcrum Domini ab omnibus honoraretur. Ex quo refellitur Lutheri blasphemia, qui in libro de abolenda Missa dicit, Deo non maiorem curam esse de sepulcro Domini, quàm de bobus.

E Denique, si Christus hîc adesset, vt nos vestem eius deuotè osculemur; continuò nos idololatrias esse Lutherus & Calvinus dicerent, at mulier Hemorroissa solam fimbriam Christi fideliter tetigit, & sanata est, Matt. 9. Neq; Actor. 5. sunt reprehensi populi, qui certatim ad vmbra Petri eo modo, quo poterant attingendam occurrebant, sed potius fidei suæ præmium retulisse dicuntur, & tamen quæ reliquæ viliores ipsa vmbra cogitari possunt? Neque habiti sunt Actor. 19. superstitiosi, qui Pauli sudaria, & semicincta deferebant ad ægrotos, vt etiam nos modò facimus, sed potius religionem illorum miraculis confirmabat Deus.

Argumentum SECUNDUM ex Concilijs diuersarum partium orbis terræ, Ex Oriente habemus Concilium Nicænum I. actio. 3. quod vocat reliquias fontes salutares, quibus Deus multa beneficia hominibus præstat; & actio. 7. in vltima definitione iubet deponi Clericum, & Laicum excommunicari, qui reliquias Martyrum contemnit, & non, vt rem sacram, cum honore tractat.

Item ex Oriente habemus Gangrense Concilium, ante annos MCC. canone vltimo, vbi anathema dicitur, qui memorias Martyrum, id est, loca, vbi sunt Martyrum reliquiae, execrantur. Eustathiani enim, contra quos coactum fuit Concilium, nolebant ingredi Martyrum basilicas, ne corpora Martyrum, quæ ipsi immunda putabant, venerari viderentur.

Ex Africa, Concilium Carthaginense V. cano. 14. iubet, vt nulla altaria, vel memoria Martyrum dederentur, nisi ibi sint aliqua Martyrum reliquiae: & aliter dedicata euerantur: vt populus admoneatur, ne ea loca frequentet, ne superstitione aliqua teneatur, si colat videlicet quasi Martyris sepulcrum, vbi reuera non est corpus Martyris. At si est superstitio colere pro Martyris corpore, id quod non est reuera tale: Religio igitur erit corpus veri Martyris colere; religioni enim opponitur superstitio.

Ex Hispania habemus Concilium Bracarëse III. can. 5. vbi statuitur, in supplicationibus thecam reliquiarum gestari debere manibus Episcoporum, aut aliorum Sacerdotum, populo præcedente & sequente.

Concilium Epainense, in Gallia celebratum, can. 25. iubet, reliquias Sanctorum non poni in Ecclesijs, vbi non sunt Clerici, qui sacris cineribus psallendi frequentia famulentur.

Ex Germania habemus Concilium Moguntinum, tempore Caroli Magni celebratum, in cuius can. 51. statuitur, ne corpora Sanctorum transferantur de loco ad locum, sine consilio Episcopi, & licentia sanctæ Synodi. quod certe ad honorem non exiguum sanctarum reliquiarum pertinet.

Habemus denique ex Italia Concilium Lateranense, sub Innocentio III. c. 62. vbi cauetur propter periculum fraudum, ne nouas reliquias vllus publice venerari incipiat, sine auctoritate summi Pontificis. Vnde est lex canonica, cap. Cum ex eo, de reliquijs, & Sanctorum veneratione; cui similis est lex, etiam ciuili, C. de Episcopis & Clericis, L. Decernimus.

TERTIO, probatur ex Patribus. Eusebius lib. 7. histor. cap. 15. de sede lignea sancti Iacobi Apostoli: *Seruatur, inquit, cum ingenti studio, velut à maioribus tradita memoria sanctitatis, & cum magna veneratione habetur.* Hæc ille. Non ergo rideant Lutherani, si quando audiunt Romæ Cathedram S. Petri ligneam honorari.

S. Athanasius in vita B. Antonij, scribit sibi ab Antonio relicto pallium tritum, & addit: *Legatus Antonij benedicti, qui tritum pallium cum melote imperio eius meruerat accipere, Antonium in Antonij muneribus amplectitur, & tanquam magna hereditate ditatus, latenter per vestimentum recordatur imaginem sanctitatis.* De eodem Magno Antonio Hieronymus refert in vita Pauli primi Eremitæ, cum Pauli tunicam ex folijs palmarum contextam Antonius adeptus esset, ob ipsius Pauli reuerentiam, illam induere solitum, in diebus tantum solemnibus Paschæ, & Pentecostes.

S. Basilius in Psal. 115. in illud; Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius: *Quando, inquit, Iudaicè quis moriebatur, abominabilia erant morticina: cum pro Christo mors contigit, preciosa sunt reliquiae San-*

ctorum eius. Antea dicebatur Sacerdotibus & Deo dicatis; Non contaminabitur ex aliquo mortuo: nunc autem qui contingit ossa Martyris quando sanctificationis societatem assumit, ex gratia corpori insidente. Et oratione in quadraginta Martyres, loquens de reliquijs ipsorum per totam illam regionem dispersis: Hi sunt, inquit, qui nostram regionem administrant, & veluti turres quedam coherentes securitatē ab hostium incursum exhibent, non vno loco seipos includentes, sed multis iam locis hospites facti, & multas patrias exornantes.

Gregorius Nyllenus oratione in Theodorum Martyrem, initio orationis: *Anima quidem, inquit, ex quo sublimis abiit, in suo loco requiescit, & corpore soluta cum suis similibus vnà viuit. Corpus verò venerandum & immaculatum ipsius instrumentum, cum multo honore, & cultu compositum atque ornatum, in angusto, sacroque loco situm est.* Deinde narrat multis verbis eos, qui templa Martyrum ingrediuntur, primò mirari molem ædificij, deinde parietes & pavementum pulcre ornata, tum statuas & picturas varias; & subiungit tadem: *Vbi his, inquit, oculos oblectauit, cupit deinceps ipsi conditorio appropinquare, sanctificationem ac benedictionem contrectationem eius esse credens: quod si quis etiam puluerem quo conditorium, vbi Martyris corpus quiescit, oblitum est, auferre permittat; pro munere puluis accipitur, ac tanquam res magni precij condenda terra colligitur; nam ipsas attingere reliquias, si quando aliqua eiusmodi prospera fortuna contingat, vt id facere liceat, quam id sit multum desiderandum, & optandum, ac summarum precum donum, sciunt experti, & eius desiderij compotes facti.*

Gregorius Nazianzenus orat. 1. in Iulianum paulò ante medium, reprehendens, Iulianum quòd cum Deorum falsorum monimenta veneraretur, veri Dei amicorum, & Martyrum corpora despiceret: *Non victimas, inquit, pro Christo casas reueritus es? (& aliquot interpolitis) quorum vel sola corpora idem possunt, quod anima sanctæ, siue manibus contrectentur, siue honorentur, quorum vel sola sanguinis gutta, atque exigua passionis signa idem possunt, quod corpora: Hæc non colis, sed contemnis & aspernaris, qui Herculis rogam, ex calamitate iniurijsque mulieribus illatis, excitatum, admiraris.*

D Eusebius Emisenus hom. de S. Blandina: *Vbi sunt, inquit, qui venerationem sacris Martyrum dicunt deferendam non esse corporibus? &c.*

S. Cyrillus Episcopus Hierosolymitanus, Catechesi 18. *Vt autem, inquit, non solum anima Sanctorum honoretur, sed etiam; quod etiam in corporibus mortuorum inest virtus, seu potentia; iacens in sepulcro Helisai mortuus, mortuumque; Propheta corpus attingens, vniuersum est.*

S. Ioannes Chrysostronus serm. de sanctis Iuuentio & Maximo, primùm laudat eos, qui corpora illa inhumata relicta pie rapuerunt, etiam si cum periculo vitæ suæ. Deinde subiungit: *Idcirco sapius eos inuisamus, tumulos adoremus, magnaque fide reliquias eorum contingamus, vt inde benedictionem aliquam assequamur.*

E Vide eundem hom. vlt. in epist. ad Romanos, vbi dicit, Romam excellere omnibus vrbibus, propter corpora Petri & Pauli. Item hom. 61. ad populum, vbi comparat sepulcra & reliquias Sanctorum cum sepulcris & cadaueribus Imperatorum, & Regum, & ostendit illa summo honore coli, ista deserta & abiecta esse: & pulchrè dicit, summum honorem Constantino Imperatori fuisse, quod potuerit fieri ianitor Beati Petri, quia nimirum sepultus erat ad fores eius Basilicæ, vbi conditæ erant aliqua particula B. Petri reliquiarum.

Theodoreus lib. 8. ad Græcos de Martyribus: *Ac anima quidem, inquit, triumphatorum Martyrum*

in cœlesti nunc patria vitā agunt, Angelorum Choris inter sita: Eorū verò corpora, nō singula quidē singulis monumentis conduntur, sed ciuitates, oppida, paganiq; conuentus hæc inter se sortitō partiti sunt, laboratibiq; animis, ac agrotis corporibus salutaria ea cōfiteri nō cessant.

Denique Ioannes Damascenus lib. 4. cap. 16. de fide Orthodoxa, copiosè disputat de Martyrum reliquijs venerandis.

Iam ex Latinis S. Ambrosius serm. 93. de sanctis Nazario & Celso in fine: *Quod si dicas mihi, inquit, Quid honoras in carne iā resoluta, atq; cōsumpta? honoro in carne Martyris exceptas pro Christi nomine cicatrices, honoro viuētis memoriā perennitate virtutis: honoro per cōfessionē Domini sacras cineres: honoro in cineribus semina eternitatis: honoro corpus, quod mihi Dominū ostēdit diligere, quod me propter Dominū mortem docuit nō timere. Cur autē non honorē corpus illud fideles, quod reuerentur & demones? quod & affligerunt in supplicio, sed glorificat in sepulcro: honoro itaq; corpus, quod Christū honorauit in gladio, quod cū Christo regnabit in cœlo.*

Maximus in sermone de sanctis Octauio, Aduentore, & Solutore: *Cūcti, inquit, Martyres deuotissimè percolendi sunt, sed ij præcipuè venerandi sunt à nobis, quorum reliquijs possidemus.*

Gaudentius Episcopus Brixia: tractatū de dedicatione Basilicæ: *Vt venerandas Sanctorum reliquijs haberemus, Deus noster tribuit, deinde vt hanc honorem eorum basilicam fundare valeremus, ipse largitus, &c.* Vide totum tractatum, vbi multa de cultu reliquiarum loquitur.

Sanctus Paulinus natali tertio Sancti Felicis, de vrbe Roma loquens, ob reliquijs Apostolorum, sic ait:

Nam prius Imperio tantum, & victoricibus armis, Nunc & Apostolicis terrarum es prima sepulcris.

Ibidem:

Martyris ad Tumulum debes & terra coronas.

Prudentius in hymno de S. Laurentio:

*O ter, quaterque ò septies
Beatus vrbis incolæ,
Qui te, ac tuorum cominus,
Sedem celebrat ossium.
Cui propter aduolui licet,
Qui fletibus spargit locum,
Qui pectus in terram premit,
Qui vota fundit murmure.
Vix fama nota est abditis,
Quam plena Sanctis Roma sit,
Quam diues Vrbannum solum
Sacris sepulcris floreat.*

S. Hieronymus in libro aduersus Vigilantium: *Dolet, inquit, Martyrū reliquijs precioso operiri velamine, & nō vel pannis, vel cilicio colligari, vel proijci in sterquiliniū: vt solus Vigilantiū ebrius, & dormiens adoretur.* Idem in epist. ad Marcellā, quam scripsit nomine Paulæ, & Eustochij, inter alia bona, quæ sunt in Palæstina, numerat, posse adorare sacros cineres Ioānis Baptistæ, Helisæi, & Abdiæ, qui ibi feruātur.

Ruffinus, lib. II. hist. cap. 28. cū Gentiles tempore Iuliani ossa B. Ioannis Baptistæ apud Sebastem Palæstinæ igni cremarent: *Quidam, inquit, cū tantum nefas humanis quidem manibus, sed mēte ferina fieri viderent, mori gratius habentes, quam huiusmodi periculo funestari, inter eos, qui ossa ad exurendum legebant mixti diligentius, ac religiosius congregantes, furtim se vel stupentibus, vel insensentibus subtraxere, & ad religiosum patrem Philippum venerandas reliquijs pertulere, &c.* Vide eundem, lib. eod. c. 33.

S. August. epist. 103. ad Quint. *Portant sanè (latore epistolæ) reliquijs beatissimi, & gloriosissimi Mar-*

tyris Stephani, quas non ignorat Sanctitas vestra, sicut & nos fecimus, quàm conuenienter honorare debeat.

Auctor lib. de Eccl. dogmatibus, c. 73. *Sanctorum corpora, & præcipuè beatorum Martyrum reliquijs, ac si Christi membra, syncerissimè honoranda credimus.*

S. Leo in serm. de S. Laurentio, de craticula eius loquens: *Nam, quid, inquit, non ad victoris gloriam ingenium tuum reperit, quando in honorem transferunt triumphi etiam instrumenta supplicij?*

S. Gregorius lib. 5. epist. 50. ad Palladium: *Quia reliquijs, inquit, sanctoꝝ Apostolorum Petri, & Pauli, necnon Laurentij, atq; Pancratij Martyrū, cū reuerentia præbuiimus, hortamur, vt eas cū reuerentia suscipere, & collocare, auxiliatē Domino debeat.* Item repetit

epist. seq. Idem lib. 3. epist. 30. Cōstantiæ Imperatrici petenti caput S. Pauli respondet, sacrilegum esse corpora tantorum sanctorum tangere, vel inspicere. Et ibidem narrat, multos repentina morte obiisse, quod præsumpsissent ad corpora sanctorum tāgenda, vel aspicienda propius accedere; tandem pollicetur se missurum aliquid de rasura catenarum S. Pauli, si tamen limando aliquid detrahare poterit; eam enim esse catenarum illarum conditionem, vt pro dignitate, vel indignitate petentium, aut sine mora vlla ramenta de catenis lima excutiantur, aut nihil omnino excuti possit, etiam si totis viribus quis limando laboret.

Sanctus Gregorius Turonicus, lib. de gloria Martyrum, & Confessorum, nihil ferè aliud tractat, vt superuacaneum sit aliquid inde velle decerpere. Omitto Bedam, Bernardum, ac posteriores, quod de fide ipsorum ne aduersarij quidem dubitent.

QVARTO, probatur ex miraculis factis ad reliquijs quæ certè non fierent, si Deo cultus reliquiarum non placeret. S. Epiphanius in vita Isaia, Ezechielis, & Hieremiæ scribit, à plurimis coli solita sepulcra eorū ob multa beneficia, quæ in ijs locis propter merita eorundem Prophetarū Deus cōferebat.

S. Basilius oratione in Mamantum dicit omnibus nota esse miracula, quibus Martyr alijs sanitatē, alijs vitā reddiderit. Et oratione in Iulittam scribit, cū reliquijs S. Iulittæ ad quendam locum adductæ fuissent, vbi laborabatur penuria aquæ, mox è terra erupisse fontem aquæ dulcissimæ, vt videretur sancta illa, quasi mater, vel nutrix communis, totam illam regionem lacte suo alere.

S. Greg. Nazianz. orat. in Cyprian. *Omnia potest, inquit, puluis Cypriani, cū fide, vt sciunt hi, qui ipsi experiri sunt, & miraculum ad nos vsq; transmiserunt.*

S. Chrysost. in lib. contra Gentiles, de reliquijs S. Babylæ Martyris: *Sentētia, inquit, nostre abunde fidem faciūt, quæ quotidiana à Martyribus edūtur miracula.*

Palladius in historia Lausiaca, cap. 26. ad reliquijs Philemonis, multa miracula facta narrat S. Ambrosius sermone de sanctis Geruasio, & Protasio, & epistola ad sororē de iisdem, inter multa miracula facta refert etiam cæcum nomine Seuerū, arte Ianionem, omnibus notissimum, fuisse curatum ad contactum feretri, quo reliquijs portabātur. vbi etiam nō tacet idem B. Ambrosius, Arianos impudentissimè negare ausos illa miracula, quæ totus populus videbat.

S. Hieronymus, lib. cōtra Vigilantium: *Tu, inquit, sapius hoc vilissimo tortus es puluere, vbi dæmonem alloquitur, qui per os Vigilantij reliquijs sanctorum, vilissimum puluerem appellauerat, & in epistola ad Eustochium de vita Paulæ narrat ad sepulcra Elisæi, & Ioannis Baptistæ, atque Abdiæ, rugire dæmones consueuisse: In vita Hilarionis dicit, magna quotidie signa fieri ad sepulcrum eius.*

S. Augustinus, li. 22. de ciuit. Dei, c. 8. tot miracula

dicit facta ad reliquias S. Stephani breuissimo tempore, vt multi libri scribendi sint si omnia referri debeant. Sulpitius in vita Martini dicit, solo contactu vestis eius curatam mulierem à fluxu sanguinis. Alia id genus sine numero referri possent.

QUINTO, probatur ex miraculis, quæ sæpè in ipsis sanctorum mortuis corporibus cernuntur, per quæ Deus apertissimè nos ad eorum venerationem quasi inuitare videtur. Sanct. Ioannes Chrysostomus scribit in sermone de sanctis Iuuentio, & Maximo, vultus eorum corporum ita splendere cœpisse post mortem, vt nō possent in eos intendi sine honore quodam, & planè tales fuisse, qualem describit vultum Stephani S. Lucas Actor. 6. cum ait: *Intuebantur vultum eius, tanquam vultum Angeli.*

S. Hieronymus in vita Hilarionis scribit, corpus eius post decem menses adhuc omnino integrum repertum, & tantis fragrans odoribus, vt delibutum vnguentis videretur.

S. Augustinus serm. 2. de S. Vincentio, dicit, corpus eius expositum feris, à coruo mirabiliter defensum & proiectum in aquas mergi non potuisse. Et lib. 9. Confess. c. 7. dicit corpora sanctorum Gerasij, & Protasij incorrupta per plurimos annos à Deo conseruata, vt suo tempore propalarentur.

Sulpitius in epistola ad Basulam Socrum, de obitu S. Martini dicit, post mortem eius in ipsius corpore glorificati hominis apparuisse figuram; fuisse enim carnem eius vitro puriorem, lacte candidiorem, vt septennis pueri decorem ostenderet. Quod idem de corpore S. Francisci, refert S. Bonauentura. De S. Eduardo Rege Anglorum, qui ante annos CCCC. floruit, scribit auctor eius vitæ apud Surium mense Ianuario, anno 36. ab eius obitu, inuentum esse corpus ipsius integrum, plenum succo, flexibile, ac si etiã tunc viueret, & non solum ossa, & carnes in nullo lesas, sed nec pilos capitis, aut barbæ, nec ipsas vestes, aut calceos. Quid de corpore S. Andree dicemus, ex quo liquor mirificus perpetuo funditur?

Ego ipse vidi Bononiæ corpus B. Catharinæ integrum, atq; incorruptum, cum ante annos supra 100. Sancta illa virgo de hac vita migrauerit. Vidi quoq; apud Montem Falcum in Umbria corpus B. Claræ æquè integrum, atq; incorruptum, cum ante annos 300. Virgo illa felicissima obierit, & quod maius adhuc miraculū videri potest, in eius corde conspiciuntur instrumenta Dominicæ passionis ex ipsa carne tam admirabili arte formata, vt omnes qui ea cernunt, cogantur dicere, Verè digitus Dei est hîc. Ac, vt alia multa præteream, quid postremò de ciue, ac patrona mea beatissima Agnete Politiana dicam? Floruit illa ante annos CCC. & viuens, & mortua multis magnisq; miraculis, quorum vnum me puero contigit, cuius non ego solum, sed tota ciuitas testis fuit. Eius corpus incorruptum, atq; pulcherrimum non semel vidi, de qua etiam à probatis auctoribus litteris proditum est, cum ad eius sacrum corpus visendum, & venerandum S. Catharina Senensis accessisset. pluiuiam cœlestis roris, instar man, supra vtramq; diuinitus descendisse. Et cum ciues de sacro illo corpore aromatibus condiendo cogitarent, vt diutius seruaretur: cōtinuò suauissimum liquorē instar balsami, ab eo corpore fudi, ac manare cœpisse; vt omnes intelligerēt, corpus diuina gratia conditum, nullis alijs aromatib. indigere, eius diuini liquoris adhuc reliquæ in Ecclesia cū ipso corpore asseruatur.

SEXTO, probatur ex inuentione, & reuelatione diuinitus facta Sanctorum corporum. Si enim Deo cultus reliquiarum non placeret, cur ipse seruis suis corpora sanctorum, quæ latebant, ostenderet? S. Am-

Ambrosio reuelata diuinitus corpora sanctorum Gerasij, & Protasij, scribit ipse in epistola de hac re, quæ refertur in tomis Suriij. scribit hoc idem S. August. lib. 9. Confess. c. 7. Extat etiam epistola Luciani, in qua significat sibi diuinitus ostensa corpora sanctorum, Stephani, Nicodemi, & aliorum. fuisse autem verum illud Stephani corpus, innumerabilia miracula ostenderunt, de quibus Euodius libros duos cōscripsit. Et B. August. serm. 91. ex nouis: *Latus, inquit, tanto tempore corpus eius (Stephani) processit quando Deus voluit, illuminavit terras, tanta miracula fecit mortuis, viuos facit mortuos, quia nec mortuus.*

B Ad hæc refert Sozomenus, lib. 5. c. 8. ossa sanctorum Martyrum, Nebasti, & Eusebij, fratrum, quæ Gazenses miscuerant cum ossibus camelorum, & asinorum, ne à Christianis internosci possent, sanctæ cuidam feminae diuina reuelatione ostensa, & ab eadem collecta fuisse. Idem Sozomenus, lib. 7. ca. vlt. refert ossa Abacuc, & Micheæ Episcopo cuidam diuinitus reuelata fuisse. Idem Sozomenus lib. 9. c. 2. refert quadraginta Martyrum reliquias diuina reuelatione inuentas.

Beda de sex ætatibus in Martiano, refert caput Ioannis Baptistæ ab ipso Ioanne reuelatum duobus Monachis. & in Zenone scribit, corpus S. Barnabæ cum Euangelio Matthæi super eius pectore inuentum, ipso Barnaba reuelante.

CSEPTIMO, probatur ex translatione reliquiarum de vno loco ad aliū, honoris gratia, ab antiquis celebrari solita. Nec enim negari potest, quin ad honorem pertineant sacrorum ossium translationes. Prima quidem, & antiquissima translatio fuit ossium Ioseph ex Ægypto in Palæstinam, à Mose facta Exod. 13. Deinde translatio reliquiarum Petri, & Pauli, quæ facta est ipso tempore, quo passi sunt, ad Catacumbas: Gregorius li. 3. epist. 30. Tum eorundem corporum translatio à Catacumbis, partim ad Vaticanum, partim ad Prædiū Lucinæ in via Hostiensis, Cornel. Papa epi. 1. Ruffinus lib. 2. c. 28. describit translationem reliquiarum Ioannis Baptistæ ex Palæstina Alexandriam.

DS. Hieronymus, libro contra Vigilantium scribit, tempore Constantini Imperatoris trāslatas Cōstantinopolim, Andree, Lucæ, & Timothei reliquias; & tempore Arcadij trāslatas ex Iudæa in Thraciam reliquias Samuelis Prophetæ, tãto honore, vt in vase aureo ab Episcopis reliquæ portarentur, comitãte tanta populorum frequentia, vt à Palæstina vsque ad Chalcedonem iungerentur populorum examina.

S. Ambrosius initio exhortationis ad Virgines: *Ego, inquit, ad Bononiensē inuitatus conuiuui, ubi sancti Martyris celebrata trāslatio est, apophoreta vobis plena sanctitatis, & gratiæ reseruati.* August. lib. 9. Confess. c. 7. *Cum, inquit, corpora sanctorum Gerasij & Protasij propalata, & effossa digno cū honore trāsferentur, etc.* Chrysostom. lib. de S. Babyla describit, quanto honore reliquæ Martyris trāslatæ sint. Sozomenus lib. 7. c. 10. describit translationem reliquiarum S. Meletij Antiocheni. Theodor. lib. 5. c. 36. describit translationem reliquiarum Chrysostomi. Euagrius, lib. 1. cap. 16. describit honorificam translationem S. Ignacij sub Theodosio iuniore Antiochiam.

E OCTAVO, probatur ex eo, quod reliquæ sub altaribus recōduntur, cuius rei meminit S. Ambrosius in exhortatione ad Virgines, de reliquijs Vitalis, & Agricolæ, & in epistola ad sororem, de inuentione corporum Gerasij, & Protasij. S. Hieron. lib. cōtra Vigilantium. Prudentius in hym. 11. de coronis sanctorum, qui est de S. Hippolyto. S. August. ser. 11. de Sanctis. Sozomenus, lib. 5. c. 8. & Conciliū Carthagenensē V. can. 14. Videtur autem ista consuetudo

Apostolorum cœpisse; nam ideo Ioanni Apocal. 6. ostēsa sunt in cœlo animæ Martyrū sub altari, quia corpora eorum in terris sub altariis requiescūt, vt August. insinuat loco notato. Porro ad magnū honorem pertinere hūc locū reliquijs assignatum, docent Hieronymus, & Augustinus locis notatis, & res ipsa hoc docet. Semper enim altaria in magno honore fuerunt, ita vt etiam suo modo adorarētur; nam Tertullianus libro de Pœnitentia, inter ritus Christianorum ponit, aris Dei adgeniculari.

NONO, probatur ex vsu cereorum, & lampadum, quibus honorantur sacræ reliquię; nam quod lumen sit honoris signum, nec sit superstitiosum, lumē accedere ante rem inanimam, etiam Sole lucente, patet ex cadelabro, quod semper lucēbat ante arcam testimonij, Exod. 25. Fuisse autem vsum accendendi cereos coram reliquijs, patet ex obiectōne Vigilanti apud Hieronymum: *Videmus, inquit, moles cereorum Sole fulgente accendi, &c.* Et ex ipso Hieronymo epistola ad Riparium: *Ergo accensi ante tumulos eorum cerei idololatria insignia sunt.*

Item ex Cōstantino, qui, vt habetur primo Tomo Conciliorū in vita Syluestri, inter alia dona, quæ obtulit sacris reliquijs Petri, Pauli, Laurentij, sanctæ Crucis, multa numerantur candelabra, multæ lucernæ, quæ perpetuò ardere deberent: nec est credibile, Cōstantinum aliquid obtulisse, quod non esset in vsu antea in Ecclesia. Præterea Theod. in hist. li. 5. c. 36. testatur in translatione reliquiarum S. Chrysofomi, plurima accensa lumina prælata fuisse.

Paulinus natali 3. Felicis, describens cultum, qui S. Felici habebatur.

*Aurea, inquit, nunc niueis ornantur limina velis,
Clara coronantur densis altaria lychnis,
Limina ceratis adolentur odora papyri.
Noctē, dieque micant, si nox, splendorque diei
Fulget, & ipsa dies caelesti illustris honore,
Plus micat innumeris lucem geminata lucernis.*

Gregorius, lib. 3. Dialog. cap. 24. meminit lampadis, quæ ardebat etiam noctu, dormientibus omnibus, in templo S. Petri.

DECIMO, probatur ratione ducta ab vtili, & ab honesto. Ratio ducta ab vtili, est apud Chrysofomum in libro de S. Babyla Martyre. Deus enim, vt Chrysofomus ait, nihil ferē vtilius nobis reliquit ad salutē, sanctorū reliquijs. nihil enim efficacius repræsentat, & infigit in animo memoriam sanctorum, quam sepulchrum ipsorū. statim enim, atque videmus sepulchrum sancti alicuius, recordamur illius, & virtutum eius, patientiæ, charitatis, castitatis, pietatis; & simul cogitamus quanta gloria fruatur in cœlis pro labore breuissimo huius vitæ, &c.

Ratio ducta ab honesto est multiplex. PRIMVM enim corpora sanctorum fuerunt organa animarum ad omne opus bonum. Vide Tertullianum de resurrectione carnis. SECUNDO, fuerunt, & sunt instrumenta Dei ad miracula. TERTIO, sunt pignora patronorum. QUARTO, sunt exuuiæ carissimorum. QUINTO, sunt trophæa triumphantium. SEXTO, designata sunt ad gloriam incredibilem, nimirum, vt sint post resurrectionem corpora sole clariora, & vsque adeo corporibus omnibus præstēt, vt super omnia meritò collocentur. His igitur, alijsque de causis Sanctorum reliquię à fidelibus magni fiunt, & debito cultu honorantur.

CAPVT IV.

Soluntur argumenta aduersariorum.

EX ijs, quæ dicta sunt, non erit difficile argumēta soluere, quæ initio proposuimus.

Igitur ad PRIMVM argumētum, quod erat Ioannis Viclef ex Euangelio depromptū, respondemus, Dominum non reprehendere Iudæos, quod ædificarent, vel ornarent monumenta Prophetarum, sed quod non imitarentur eos quorum monumenta ornabant, sed potius eos, qui illos occiderunt, atque ita seipfos condemnarent. Sic enim exponunt eum locum ferē omnes Patres, vt Hilarius, Hieronymus, Chrysofomus, Theophylactus in c. 23. Matthæi, & Ambrosius, ac Beda in c. 11. Lucæ.

Propheticorum, inquit Ambrosius, adificatione tumulorum, sceleris eos, qui occiderunt, arguebant, & similitum emulatione factorum se quoque declarabant paterna iniquitatis heredes. non igitur adificatio, sed emulatio loco criminis estimatur. Hæc ille. Et Chrysofomus hom. 75. in Matt. *Non quia adificant, inquit, nec quia Patres suos accusant, va illis dixit, sed quoniam ita facientes, & ita dicentes Patres suos cōdemnare audebant, cum ipsi peiora committerent.*

Dices; At Lucæ 11. Dominus ait: *Profecto testificamini, quia consentitis operibus Patrum vestrorum, quia illi Prophetas occiderunt, vos autem adificatis eorum sepulchra.* Vbi videtur Dominus accusare ipsam ædificationem, tanquam testimonium consensūs in necem Prophetarum.

RESPONDET Chrysofomus loco citato, Iudæos ædificare solitos sepulchra Prophetarum, non vt honorarent Prophetas, sed vt ostenderent vires, & potentiam maiorū suorū, qui prophetas occidere poterunt. Licet enim Iudæi non esse hanc suam intentionem dicerent, sed omnino contrariam; tamen reuera hanc fuisse eorum intentionem patet, quia occidere quærebant Dominum Prophetarum.

Hieronymus in cap. 23. Matth. paulo aliter exponit, dicit enim antiquos Iudæos ex superbia occidisse Prophetas; recentiores autem ex superbia, & ambitione ædificasse sepulchra eorundem, & proinde eo factō consensisse operibus Patrum suorum.

Caietanus satis accommodatè exponit, eum, qui sepelit occisum, posse id facere, vel vt honoret mortuum, vel vt compleat actum homicidæ; ordinariē enim homines occiduntur, & postea sepeliuntur, vt scelus lateat. Iudæi autem etiam si dicerent se ædificare sepulchra Prophetarum, vt eos honorarent, tamen id facere videbantur, vt complerent opera Patrum suorum, vt patet ex eo, quod ipsi postea maiores Prophetas, id est, Christum, & Apostolos aliquos occiderunt.

Ad SECUNDOVM dico, in monumentis adeste, vt minimum, memoriam Sanctorum; nam inde sepulchra Sanctorum apud veteres passim dicuntur memorię. Porro memoria Sanctorum honorabilis est. Alioqui nec in sepulchro Christi adest nunc anima, vel caro Christi, & tamen iuxta Isaiæ, c. 11. erit sepulchrum eius gloriosum. Dico præterea, in sepulchris Sanctorum inueniri alteram partem substantiæ ipsorum, id est, materiam illam ipsam, quam Spiritus Sanctorum animarunt, & rursum animabunt.

Ad PRIMVM Caluini de Moyfi corpore multis modis respōderi potest. Hilarius in c. 17. Matt. Ambrosius, lib. 1. de Cain. c. 2. & Gregorius Nyssenus in vita Moyfis dicunt, Moysem nondū esse mortuum, & proinde nec sepultum, sed translatum cum Henoch, & Helia. id quod etiā aliqui recentiorum docent. Sed id non facile defendi potest; & firmis argumentis eam sententiam oppugnat Rupertus in cap. vlt. Deut. Philo in fine librorum de vita Moyfis docet, mortuum quidem Moysem, & sepultum, sed ad

gloriam Moyſis pertinere, quòd ſepultus ſit in ſepulchro tam admirando, vt nullus hominum dignus fuerit vnquam illud conſpicere. quòd etiam videtur alludere Oecumenius in epiſt. Iudæ. Probabile tamen eſt quòd ſcribit Chryſoſtomus hom. 5. in Matt. occultatum fuiſſe Moyſi ſepulchrum, ne à Iudæis coleretur pro Deo.

Dices; nec coluerunt Moyſem viuẽtem pro Deo, ergò multo minus coluiſſent mortuum.

RESPONDEO viuẽtem non coluerunt, quia quotidie ab illo audiebant, vnum eſſe verum Deum, ſe autem illius ſeruũ: At poſt mortem recordati mirabilem eius, & non audientes verba eius, facile potuiſſent adduci, vt crederent eſſe Deum, eumque adorarent ſi ſcirent vbi eſſet, præſertim, quia valde credibile eſt corpus eius, licet mortuum, conſeruafſe adhuc ſplendorem vultus, & decorem, quem antea habebat, ſicut multis Sanctorum accidit. Exemplum habemus in ſerpente æneo; nam Num. 21. iubente Moyſe aſpiciebant Iudæi tacti à ſerpentibus in illum æneum ſerpentem, & curabantur; nec tamen eum adorabant cultu latriæ, quia nimirũ Moyſes dixerat illis, ſerpentem illum non eſſe Deum, ſed ſignum dumtaxat ſalutis: at 4. Reg. 18. eidem ſerpenti tanquam Deo ſacrificabant, cum tamen iam nulla operaretur miracula, & ideo ab Ezechia conſtractus fuit.

Dices; idem periculum eſt nũc in reliquijs aliorum Sanctorum. RESPONDEO, falſum eſſe: nam populus Iudæorũ eo tempore propenſiſſimus erat ad idololatriam, ita vt etiam vitulos aureos coleret; Vnde poſt captiuitatem Babylon. quia populus ille non amplius coluit idola, videmus Deum illuſtraſſe ſepulchrum Iſaiæ, Ezechielis, Hieremiæ, Helitæi, Abdiæ, & aliorum multis miraculis, & gratum habuiſſe cultum, qui offibus eorũ exhibebatur, vt Epiphanius & Hieron. tradunt. Adde, quòd nunquam eſt auditum apud Chriſtianos, vt aliqui Sanctorum reliquijs diuinos honores detulerint, nec deſunt in Eccleſia, qui & litteris, & ſermonibus populos doceant, quis cultus reliquijs debeat.

Ad SECUNDVM dico, 2. Cor. 5. cum dicitur: *Eſt nouimus Chriſtum ſecundum carnem, ſed iam non nouimus*, per carnem intelligi mortalitatem, & paſſibilitatem; & ſenſum eſſe, ſi nouimus aliquando Chriſtũ mortalem, & paſſibilem, nunc nõ nouimus, niſi immortalem, & impaſſibilem; ſicut 1. Cor. 15. dicitur: *Caro & ſanguis regnum Dei non poſſidebunt*. Et Heb. 5. *Qui in diebus carnis ſuæ preces, ſupplicationeſque obtulit, &c.* Sic exponunt omnes, Chryſoſtomus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius, Ambroſius, Anſelmus, &c.

Eodem modo reſpõdit VII. Synodus, A. 6. to. 4. eidem argumento, quòd ab Iconomachis obiectum fuerat. vbi etiam additur teſtimonium ſancti Cyrilli. Et quòd nõ velit Apoſt. docere, (quòd Caluinus ait) eſſe obliuioni tradendum, & miſſum faciendũ quidquid in Chriſto carnale fuit, id eſt, omnẽ memoriã humanitatis eius, vt ſolũ de ſpiritu, & diuinitate cogitemus, patet; nam Paulus 1. Cor. 11. dicit Sacramentũ Eucharitiæ inſtitutum in memoriã paſſionis; & addit: *Quoriefcunq; māducabitis panẽ hunc, & calicem biberis, mortẽ Domini annunciatibis donec veniat*: & ipſe nihil læpius repetit, quã crucẽ, & paſſionem, & mortem Domini. Et quomodo, quæſo, iuxta Iſaiã, c. 11. eſſet ſepulchrum eius glorioſum, ſi deberemus obliuiſci mortis Domini? Denique, vel debemus recogitare beneficia Domini, vel non: Si non, ingratiffimi ſumus, contradicimusque Paulo, qui Heb. 12. ait: *Recogitate eum, qui talem aduerſum ſemetipſum à peccatoribus ſuſtinuit contradicentiã*. Si ſic,

ergo debemus incarnationem, natiuitatem, paſſionem, & mortem Domini cogitare.

Ad TERTIVM dico, PRIMO, cultum reliquiarũ non eſſe cultum voluntarium, id eſt, ab hominibus excogitatum, ſed eſſe à Deo inſpiratum, vt patet ex Scripturis citatis; nam Scriptura approbat cultum ſepulcri, ſimbriæ Chriſti; item vmbriæ Petri, ſudarium, & ſemincinctorum Pauli, &c.

Dico SECUNDO, apud Paulum Coloff. 2. *Ὁ θεὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, non ſignificare cultum quomodo cultumque voluntarium, id eſt, non præceptum à Deo, ſed ab homine excogitatum; ſed cultũ ſuperſtitioſum, vt noſter interpres rectẽ vertit: ſiue falſam religionem, vt exponit S. Hier. in epiſt. ad Algaſiam, q. 10. Probandũ igitur eſſet Caluino cultũ reliquiarũ eſſe ſuperſtitioſum, vel falſum, ſi vellet eſſe reprehẽſum à Paulo.*

Ad QVARTVM; nego periculum eſſe idololatriæ, imò cultus reliquiarũ eſt deſtatio omnis idololatriæ. nam Martyres mortui ſunt, vt idololatriam deſtruerent; qui ergo Martyris reliquias colit, indicat ſe gaudere de idololatriæ deſtructione. & rectẽ Chriſtiani apud Ruſſinum, li. 1. c. 35. cum transferrent reliquias Babylæ canebant magna voce: *Confundantur omnes, qui adorant ſculptilia.*

Ad illud de cereis, dico cereos accenſos corã tumultis Martyrum nõ eſſe ſignum adorationis Deo debiti; nam non offeruntur cerei Martyribus, tanquam ſacrificia, ſed accẽduntur in ſignũ lætitiæ. ignis enim accendi ſolet ad lætitiã ſignificandã etiam in rebus profanis. Præterea, ignis ſignum eſt gloriæ, vnde Imperatoribus Romanis, & Imperatricibus vbique ignis præferebatur, teſte Herodiano, lib. 1. Sancti autem vera gloria nunc fruuntur, & cum Chriſto regnant, atque imperant in cœlis, vt merito illorum memoriæ ignis accendi poſſit. Denique ignis ſignũ eſt vitæ, proinde cereis proteſtamur viuere Sanctorum animas, & ipſa corpora ſuo tempore victurã.

Ad Hieronymũ dico, eũ, cum ait de ijs, qui accendunt cereos corã reliquijs; (*Conſiteor, zelũ Dei habẽs, ſed non ſecundũ ſcientiã*) loqui de ijs, qui cereos accẽdunt, exiſtimantes inde Martyres illuſtrari; nã Vigilantius dixerat, per ironiã: *Magnum honorem præbent huiusmodi homines beatiſſimis Martyribus, quos putant de viſiſſimis cereolis illuſtrari*. De his ergo, qui cum tali opinione falſa cereos accendunt, Hieronymus dicit, eos zelum habere, ſed non ſecundum ſcientiam.

Quòd autem Hieronymus abſolutẽ putauerit bonum coram reliquijs accendi cereos, patet PRIMO, in epiſt. ad Riparium ipſemet aſſert in argumentum cultus Sanctorum uſum accendendi cereos. & libro in Vigilantiũ ait: *Cauſabantur quondam, & Apoſtoli, quòd periret vnguẽtũ, ſed Domini voce correpti ſunt. neque enim Chriſtus egebat vnguẽto, nec Martyres lumine cereorum: & tamen illa mulier in honorem Chriſti fecit, deuotiõque mentis eius recipitur: & quiſcunq; accendit cereos ſecundum fidem ſuam, habent mercedem*. Et infrã: *Illud ſiebat idolis, & idcirco deſtandũ eſt, hoc ſit Martyribus, & idcirco recipiendum eſt.*

SECUNDO, idem patet, quia Hieronymi tempore erat uſus eiſmodi cereorũ non ſolũ apud mulierculas, ſed etiã apud Episcopos, & vniuerſã Eccleſiã, vt patet ex Paulino, Theodoro, & alijs ſuprà citatis.

TERTIO, ſi eſſet ſuperſtitio accendere cereos interdiu coram reliquijs, eſſet etiam accẽdere cum legitur Euangelium, & cum mortui deferuntur ad ſepulchrum. Atqui conſueuiſſe ad Euangelium accendi cereos in toto Oriente, docet Hieronymus ibidem contra Vigilantium: & accendi in funere, docet ipſe idem in vita Paulæ, vbi dicit in funere Paulæ etiam Episcopos cereos accenſos geſtaſſe.

Ad Concil. Elibert. respōdimus cūm ageremus de Purgatorio, Concilium id prohibuisse, quia fiebat more Gentilium, inter quos tunc Christiani versabantur, &c.

Ad Augustinum dico, eum vocare sepulcrorum adoratores quosdam, qui (vt ipse putabat) sacrificiū panis, & vini, aliarūque epularum Manibus defunctorum offerebant, & deinde iisdem cibis, & vino se ingurgitabant, & inebriabāt. Sic enim loquitur: *Nonni*, inquit, *sepulcrorū adoratores, nonni multos esse, qui luxuriosissime super mortuos bibant, & epulas cadaueribus exhibentes, super sepultos seipfos sepeliunt, & voracitates, ebrietatesq; suas deputēt religioni.* Sed hæc scripsit Augustinus initio cōuersionis suæ. Postmodum autem reprehendit quidē illam consuetudinē, sed nō tanquam idololatriam; nam li. 6. Confess. c. 2. dicit, matrem suā consueuisse ex pietate id facere: sed Mediolani ab Ambrosij clericis fuisse prohibitam. Ambrosius enim prohibuerat istam consuetudinem, ne daretur occasio ebrietati, & qui videbatur affinis superstitioni Gentiliū, licet integro animo à Christianis id fieret. Idem etiam August. lib. 8. de Ciuit. Dei, cap. 27. dicit meliores Christianos id non facere, eos autem, qui id faciūt, non sacrificare defunctis Martyribus, sed ponere super tumulos Sanctorum epulas, vt à Deo per merita Martyrum sanctificentur.

Quod autem Augustinus nō putauerit malū venerari sepulcra Sanctorū, patet ex ep. 42. ad Mādurentes: *Vidētis*, inquit, *imperij nobilissimi eminētissimū cubnen ad sepulcrū piscatoris Petri submisso diademate supplicare.* Et Nota, August. hæc scribere idololatriis, vt ostenderet idolorum cultum à Christianis defectum. Præterea August. cūm reprehendit sepulcrorum adoratores, certē non reprehendit Chrysoftomum, & Hieronymum, sed turbas imperitorū. Atqui Chrysoftomus sermone in Sanctos Iuuentiū, & Maximum dicit: *Tumulos Martyrum adoremus.* & Hieronymus ad Marcellam, vt migret Bethlehē, dicit, sepulcra, & cineres Ioannis Baptistæ, Helisæi, & Abdiæ merito adorari à fidelibus in Palæstina.

Gaudentius Brixianus Ambrosij æqualis, tract. 4. in Exodū: *Gula*, inquit, *sua causa primū cœperūt homines prandia mortuis preparare, quæ ipsi comederent; post hoc sacrificia etiā ausi sunt eis sacrilega celebrare, quāuis nec ipsi minus mortuis suis sacrificare parentalia, dū super sepulcrorū mensas tremulis ebrietate manibus vina fundentes, spiritū balbutiunt, &c.* vbi arguit morem illum tanquam ex Gentilium errore relictum. Itaque fortasse pauci quidā mortuis sacrificabant, qui etiam merito reprehenduntur, sed non propterea omnis cultus sacrarum reliquiarum abolendus est, quia nimis cultus iure reprehensus est.

Ad QVINTVM argumentum, negamus, reliquias, quæ publicè in templis exponuntur venerandæ, esse supposititias. Semper enim Ecclesia diligenter curauit, ne fraudes fierent, & præcipuè post decretum Concilij Lateranensis, vt nullæ reliquæ publicè recipiantur sine auctoritate Romani Pontificis.

Ad illud Augustini (si tamē Martyrū) dico, non mirum, si Augustinus dubitabat de reliquijs, quas quidam priuati homines circūferebant. nos autē de reliquijs agimus, quæ publicè in templis cōseruantur.

Ad illud, de pluribus corporibus, dico, in varijs locis esse partes eorūdem corporum, sed denominari à parte totum; nam, vt scribit Basil. orat. in 40. Martyres, toti Martyres 40. dicebātur tūc esse in varijs vr-bibus, quia quælibet ciuitas habebat partem eorum. Theodor. etiam li. 8. de Martyribus dicit, Martyrū corpora rarō inueniri integra in vno aliquo monumento, sed esse diuisa, & distributa in varia loca.

Denique, sanctus Ioannes Chrysoft. in libro, quod Christus sit Deus, Apostolum Petrum & Romæ, & Constantinopoli iacere dicit, cū tamen Constantino-poli nihil esset, nisi aliqua particula; nam corpus ipsum Romæ esse sepultum. Idem Chrysoftomus testatur hom. 32. in epist. ad Romanos. Sed verba eius audiamus ex libro iā citato: *Romæ*, inquit, *quæ urbium est regalissima, relictis omnibus, ad sepulcra piscatoris & pellionis currunt Reges, & præsidēs, & milites, & Constantinopoli Reges nostri magnam gratiam putant, non si propè Apostolos, sed si vel extra eorū vestibula, corpora sua sepeliantur, sicut que piscatorum ostiarij Reges.*

CAPVT V.

De nomine Imaginis & Idoli.

SEQUITVR nunc ordine suo disputatio de cultu Imaginum; cuius disputationis octo erunt partes. PRIMVM enim dicendum erit de nomine imaginis, idoli, & simulacri. SECUNDO, qui fuerint hostes imaginum. TERTIO, an liceat habere imagines. QVARTO, an liceat eas colere. QVINTO, quo cultu colendæ sint.

His addam peculiarem tractatum de cruce, & quidem trimembrem. Nam PRIMO agemus de vera Cruce Dominica. SECUNDO, de imagine crucis permanente. TERTIO, de imagine transeunte, id est, de signo crucis, quod in aère pingimus.

Vtigitur à nomine incipiamus. Henricus Stephanus in suo thesauro in voce *ειδωλον*, scribit apud Ecclesiasticos idolum vocari omnem simulacrum, numen aliquod repræsentans, quod cultu & honore dignatur. Ex quo sequitur apud Ecclesiasticos imagines Christi & Sanctorum, & præcipuè imagines Trinitatis rectè vocari idola. Et siquidem Henricus per Ecclesiasticos intelligit Doctores suos, Caluinum, Martyrem, Illyricū & alios eiusdem classis: rectè dicit, illi enim vix vnquam aliter imagines nostras appellant, quàm idola. Si autem per Ecclesiasticos intelligit sanctos Patres, vel Apostolos, & Prophetas, falsissimum est, quod ipse dicit; nam in primis VII. Synodus, act. 5. & 7. anathema dicit ijs, qui imagines Christi & Sanctorum vocant idola.

Denique Origenes hom. 8. in Exod. & Theodoretus quæst. 38. in Exod. exponēt illud Exod. 20. *Nō facies tibi sculptile* (quod LXX. verterunt *ειδωλον*) & omnem similitudinem, &c. Dicunt inter imaginem & idolum hoc interesse, quod imago est vera rei similitudo; vt cū pingimus hominem, equum, &c. Imago enim ab imitando dicta est. Idolum autem est falsa similitudo, id est, repræsentat id, quod reuera non est: vt cum Gentiles proponebant statuas Veneris, aut Mineræ. illa signa idola erant, quia repræsentabant Deos generis fœminini, quales Dij nec sunt, nec esse possunt. Atque ita nec verè repræsentabant, sed erant falsæ imagines. id enim, quod non est; repræsentari nō potest. Ex quo intelligimus imagines Christi & Sanctorum non esse idola. Sed nec Trinitatis, aut Angelorum imagines sunt idola, quia non sunt factæ ad repræsentandum naturam Trinitatis, vel Angelorum, sed ad exprimendam formam, in qua apparuerunt, vel certè eorum proprietates, vt infra dicemus.

Hanc esse veram differentiam illarum vocum secundum Ecclesiasticos, probatur PRIMO, quia Scriptura nusquam tribuit nomen idoli vlli veræ imagini, sed solum simulacris Gētilium, quæ falsos Deos referebant. Scriptura vocat filium Dei imaginem

Patris, Sap. 7. Coloss. 1. & ad Hebræos 1. at nunquam vocat idolum Patris & 3. Reg. 7. dicitur Salomon fecisse ad ornatum templi imagines Cherubim ad similitudinem hominum, item imagines leonum, boum, palmarum, malogranatorum, florum, & c. nec vnquam ista vocantur idola, quia nimirum rerum verarum similitudines erant.

SEPTIMO, quia Scriptura Testamenti veteris idola vocat ordinariè *עִדֹלִים*, vt Leuit. 19. 26. & alibi, vel *עֲבֹדִים*, vt Num. 23. Osee 6. & alibi. Porro *עִדֹלִים* significat vanum, falsum; & similiter *פֶּשַׁע* vanum, mendacium; interdū etiam vocat *קֶשֶׁט*, id est, mendacium, vt Hieronymus notat in c. 7. Osee. vbi semper vides idolum aliquid falsi significare. Denique Habacuch secūdo ait Scriptura: *Quid prodest sculptile, quia sculpti illud fictor suus cōstatile, & imaginē falsam?* vbi clarissimè definitur idolum imago falsa. cui simile est, quod ait Plato in Theeteto, cum ait *ἡδὴ καὶ εἰδωλα πειράζονται πειράσειν ἢ ἀληθείας*, id est, mendacia & idola pluris faciunt, quàm veritatem, vbi idolum cum mendacio coniunxit, & veritati opposuit.

TERCIO, quia B. Paulus I. Cor. 8. ait: *Scimus, quia nihil est idolum in mundo.* vbi idolum nihil esse dicitur, quia licet sit aliquid secundum materiam; tamen nihil est formaliter, cum id repræsentet quod nihil est, & proinde nec verè repræsentet, & consequēter nec sit. Cui loco alium similem adducit Hieronymus in cap. 7. Osee, ad probandum idolum nihil esse; nam Hester 14. dicitur: *Ne iradas sceptrum tuum his, qui non sunt*, id est, idolis.

QUARTO, quia B. Hieronymus in c. 2. Habacuch, & in cap. 13. Zachariae, & alibi passim confert hæreses cum idolis, quia vt idolum est falsa imago, ita hæresis est falsa imaginatio.

QUINTO, ex ipsa vocis proprietate; nam (vt Tertullianus docet lib. de idololatria) idolum est diminutivum ab *εἶδος*, id est, forma, & significat formam parvā, non quantitate sola, sed perfectione. Est enim propriè idolum (vt exponit Eustathius in lib. 11. Odiseæ) imago inanis, qualis est, quæ cernitur in umbra hominis, & qualia sunt phantasmatum, id est, imagines quas imaginatione fabricamus, quibus sepe nihil respondet in re; & qualia denique sunt spectra & umbræ mortuorum, quæ videntur quidē esse aliquid solidum, sed inanes sunt. Vnde Homerus in 11. Odiseæ, & Lucianus in Dialogo de mortuis, animas mortuorum vocant *εἰδωλα*. & Virgilius in 6. lib. Æneidos videtur id ipsum explicare voluisse, cum ait:

*Corripit hic subita trepidus formidine ferrum
Aeneas, strictamque aciem venientibus offert:
Et, ni docta comes tenues sine corpore vitas
Admoneat volitare caua sub imagine forma;
Fruat, & frustra ferro diuerberet umbras.*

Vbi quod Homerus, & Lucianus vocant *εἰδωλα*, vocat ipse umbras, & cauas imagines, id est, vanas & inanes. Quoniam ergo idolum propria & primaria significatione designat imaginem inanē, inde scriptores sacri, & Ecclesiastici Doctores vocauerunt idola statuas falforum Deorum, licet solidæ sint quoad materiam, quia inanes sunt quoad formam, id est, quoad repræsentationem. Hæc de nomine idoli.

Nomen simulacri est quidem paulò communius; nam Lactantius lib. 6. de vero cultu, c. 10. & 13. vocat hominem Dei simulacrum; & lib. 2. de origine erroris, cap. 2. dicit simulacrum dici à similitudine, & proinde omnem veram imaginem posse dici simulacrum. Verius tamen est, quod alij dicunt, simulacrum dici à simulando, non à similitudine; nam in Scripturis simulacra vbique ponuntur pro idolis. Semper enim vbi Latinus interpres posuit simula-

crum, vt Actor. 15. Psalm. 113. 1. Ioan. vlt. & alibi, semper in Græco est *εἰδωλον*. & B. Augustinus in Psalm. 135. dicit. Latinos ea simulacra vocare, quæ à Græcis dicuntur idola. Hieronymus, quoque in c. 7. Osee dicit, sic opponi simulacrum Deo, sicut opponitur mendacium veritati, quia simulacrum Deum falsum refert.

Denique, sicut Homerus, & Lucianus vocant idola umbras mortuorum, quæ vidētur solida corpora quædā, & non sunt; ita etiā Lucrētius li. 4. & Virgilius lib. 4. Georgicorum, & lib. 6. Æneidos, easdem mortuorum umbras passim appellant simulacra.

CAPVT VI.

De principibus Iconomachorum.

ACTORES Iconomachiae fuerunt omnes aut Iudæi, aut Mahumetani, aut Magi, aut manifestè Hæretici, ita vt negare nō possint qui hoc tempore oppugnant imagines, auos & maiores suos fuisse impios.

Alphonfus de Castro, verbo, Imago, tribuit hunc errorem cuidam Felici, quem dicit damnatū in Cōcilio Franconia, teste Platina in Adriano primo, nec tamen potest inuenire, quis iste Felix fuerit. Tribuit item Sereno Episcopo Massilia, quem B. Gregorius reprehendit lib. 7. epist. 109. & li. 9. epist. 9. denique eundem errorem tribuit Alphonfus B. Epiphani. in epist. ad Io. Hierosolymitanum.

Sed nullus horū, pace Alphonfi, in isto errore versatus est; nam Felix damnatus in Synodo Francofordiensi, est Felix Episcopus Vrgelitanus. Is autem (vt ex Adone in Chronico, & Iona li. 1. patet) solum docuit Christum esse filium Dei adoptiuum, quia tamē eadem Synodus reprobat eodē tempore (vt ex eodem Adone in Chronico anni DCC. XCII. patet) Pseudosynodum Græcorum contra imagines, putauerunt tam Platina, quàm Alphonfus, hæresim Felicianam esse hæresim Iconomachorum.

Serenus autē confregit quidem imagines, sed nullo modo Iconomachis hæreticis annuerendus est; nam imagines fregit, quia videbat eas à Christianis, tum recens cōuerfis, adorari pro dijs. Vnde B. Gregorius laudat zelum eius & fidem, & solum reprehendit temeritatem, quod ausus sit id facere, quod nullus vnquam Episcopus fecerat, & monet eum, vt populum instruat cur imagines ab Ecclesia teneantur, & præmissa instructione imagines in templis reponi sinat. Nec erat opus, vt Castro diceret, Serenū, & Epiphanium excusari ab hæresi, quia res nondum erat determinata. Satis enim res determinata erat vsu totius Ecclesiae: sed nihil isti contra fidem, aut veritatem egerunt, vel docuerunt. Ac præsertim Epiphanius, qui purgatur ab omni suspitione erroris circa imagines in VII. Synodo, act. 6. to. 5. & nos infra de hac re agemus. Et certè non sine temeritate, & præiudicio Catholicae fidei tam crassi errores tam magnis viris tribuuntur.

Nicolaus Sanderus li. 1. c. vlt. de imaginibus dicit, primos Iconomachos fuisse Manichæos, tū quia id videtur indicare Tharafius in VII. Synodo, tū etiam, quia Faustus apud August. li. 20. c. 3. cōtra Faustum, gloriatur à suæ sectæ hominibus Deum sine simulacris coli: Sed an res ita se habeat, vehementer dubito; nam Tharafius in VII. Synodo, act. 5. non dicit Manichæos respuisse imagines; sed dicit, Iconomachos dum imagines respuunt, similes esse Manichæis, qui asserbant, Christum non habuisse verum cor-

pus; qui enim negat Christum posse depingi, videtur existimare, Christum non habere verum corpus. Porro Faustus apud August. non loquitur de imaginibus Sanctorum, sed solum de imaginibus Dei. Vnde nec Faustus eo loco reprehendit Catholicos, quod haberent imagines, nec August. reprehendit Manichæos, quod imaginibus carerent: Ergo primi Iconomachi sunt Iudæi, qui in suo Thalmud quod prodijt anno Christi CD. LXXVI. ord. 2. tract. 1. dist. 2. disertè docent, Christianorum Ecclesias esse domos idololatriæ, quod propter imagines dictum esse patet, tum ex VII. Synodo. vbi frequenter Iconomachi dicuntur Hebræi: tum ex Dialogis Leontij, vbi altercatur Iudæus cum Christiano de imaginibus, habetur pars horum Dialogorum in VII. Synodo, act. 5.

Circa idem tempus Zenone imperante exitit Xenaias, quem principem Iconomachorum fuisse dicunt Nicephorus lib. 16. c. 27. & Cedrenus in compendio. Fuit autem iste Xenaias homo Persa, & Barbarus, imò & seruus fugitiuus: & licet non esset baptizatus, simulans tamen se Christianum, irrepsit ad Episcopatum. Sed quamquam iste apertè suavit, non esse venerandas imagines, non tamen legimus, quod persuaserit, nisi fortè aliquibus paucis. At post annos ferè centum, Iustino iunior Imperatore, Samaritani quidam irruerunt in Ecclesiam quandam, & in imagines Christi, & Sanctorum ferro cissimè grassati sunt, vt patet ex epistola Simeonis Eremitæ ad Iustinum Imperatorè, quæ habetur in VII. Synodo, act. 5.

Non diu postea post annum Domini DC. exortus est Mahumetus, qui suæ sectæ hominibus nullas imagines in templis permisit, vt ex Alcorano, ca. 15. & 17. & ex ipsa experientia patet. Nec enim Turcæ imagines habent, & nos idololatrias putant propter cultum imaginum.

Iterum post annos ferè centum, id est, post annum DCC. Domini, Hebræus quidam maleficus Ezidi Regi Arabum Mahumetano promisit XXX. annos vitæ, si in suo imperio iuberet imagines Christi, & Sanctorum ex Christianorum Ecclesijs auferri & comburi. Iussit ille, sed cum Christiani non parerent, immisit Arabes, & Hebræos in Ecclesias, qui negotium impigrè perfecerunt: Sed Rex Ezides anno sequenti obiit, & Hebræus tanquam impostor à successore eius turpissima morte mori coactus est. Narratur histo. in VII. Synodo act. 5. necnon à Cedreno, Zonara, & Niceta in vita Leonis Isauri.

Paulò post, Leo Isaurus Imperator à Iudæis similiter persuasus, publico edicto imagines deponi, & deleri ex tēplis omnibus iussit. Et multos Christianorum resistentium neci dedit. vnde Iconomachi cognomè inuenit. Auctores sunt, Cedrenus, Zonaras, Paulus Diaconus, & alij. Atq; hic fuit primus Christianorum, qui bellum mouit contra imagines; nam etsi Philippicus, teste Paulo Diacono, deposuerat imagines sex Synodorum: tamen id fecerat odio sectæ Synodi, non odio imaginum. Fuit enim Philippicus Monothelita, non Iconomachus.

Vtrum autem Leo rectè fecerit, an malè, vel ex eo perspicari potest, quod maluit in ea causâ Iudæorum maleficorum consilij adhærere, quam S. Gregorij Papæ, S. Germani Patriarchæ Constantinopolitani, qui tunc sedebant, & Imperatori apertè restiterunt, vt ex iisdem auctoribus patet. Fuisse autem Gregorium illum, & Germanum, optimos & doctissimos Pontifices, tradunt historici omnes eius temporis Græci & Latini. Restiterunt etiam Leoni duodecim sapientes, qui cum præposito suo, qui dicebatur magister Oecumenicus, publicis sumptibus alebantur,

A & omnium optimi, & sapientissimi erant: quos Leo vnâ cum domo, & instructissima eorum bibliotheca combussit. Vide Zonaram in vita huius Leonis.

Impietatem porro Leonis sequutus est Constantinus Copronymus huius Leonis filius, qui in signum futuræ improbitatis dum baptizaretur, sacrum fontem stercore sædauit: & præterea Necromanticus fuit, & hæreticus Nestorianus; nam non creditit B. Mariam esse Deiparam, vt ex Zonara & Cedreno cognosci potest.

B Monet autem rectè Sanderus Gulielmum Xylandrum, non fideliter vertisse in hac hist. verba Cedreni, vbi enim Cedrenus scripsit, Constantinum istum exegisse iuramentum ab omnibus imperio suo subiectis, quo iuramento confirmarent, nullam se imaginem adoraturos; illa verba, *ἐκόνι μὴ προσκυνησῆναι πύλι* ille vertit: nulli se simulacro supplicaturos; quasi videret Christiani idolis supplicent. Cum tamen cõstet, vt iam ostendimus, imagines non rectè vocari simulacra; & vsus Christianorum habeat, vt imagines veneremur, non vt eis quasi viuentibus & sentientibus supplicemus. Sed nimirum qui fidem Deo non habet, nihil mirum, si etiam fidem non seruet in libris transferendis.

C Post annum deinde DCCC. cum aliquãdiu quiescisset bellum cõtra imagines; iterum renouatum est à Leone Armenio Imper. & qui ei successerunt, Michaële Balbo, & Theophilo, quos omnes improbitissimos fuisse postremum etiam Iudaicæ sectæ, & Necromantiæ addictum testantur Cedrenus & Zonaras in vita ipsorum.

Eodem tempore, quo Theophilus in Oriëte imagines oppugnabat, exstitit in Occidente sub Imperio Ludouici Pij Caroli Magni filij, Claudius Hispanus, Episcopus Taurinensis Felicis Vrgelitani discipulus, qui imagines omnes, & cruces è templis omnibus suæ diocesis abstulit. Fuit autem homo imperitus, & superbus, vt ex libello eius libri Ionæ inserto apparet, & hæresim Arianam, iam sepultam, rursus ad lucem reuocare conatus est.

D Post illa tempora circa annum Domini M. CCCLXVII. exstitit Ioan. Vviclef, qui obiter attingit imaginum reprehensionem, sed discipuli eius acrius postea imagines oppugnaverunt. Vide Thomam Vvaldensem, to. 3. tit. 19. Eundem errorem tribuit Vvaldensibus Claudius Cauffordius lib. contra Vvaldenses, art. vltimo.

Scribit etiam Ioann. Cochlæus li. 3. hist. Hussitarum, à Hierony. de Praga imaginem Christi crucifixi deiectam, & stercore sædatam, cum tamen ipse in cubiculo adoraret imaginem Vviclefi diademate coronatam.

E Denique hoc nostro sæculo primus, qui imagines è tēplis abstulit, Andreas Carolstad. fuit, anno M. D. XXII. teste Ioãne Cochlæo in vita Lutheri. Lutherus autem quamquam rem probaret, reprehedit tamen auctorem, vt ibidem Cochlæus dicit, quia, vt id faceret, non à se potestatem & auctoritatem flagitauerat. Item Zvvinglianos contra imagines pugnasse scribit Cochlæus in act. Lutheri anni M. D. XXVI. Philippus quoque in locis communibus explicans decalogum, reprehendit imaginum venerationem. Similiter Magdeburgenses Cent. 8. passim, sed præcipuè Cen. 9. & 10.

Denique Ioannes Caluinus lib. 1. cap. 11. & lib. 4. cap. 9. §. 9. Instituit. acerrimè imaginum cultum reprehendit, & Caluinista, vbicunque possunt, eas frangunt, vel comburunt, vel abradunt.

CAPVT VII.

Licere imagines & facere, & habere.

His præmissis, vt ostendamus licere Christianis vsum imaginum, proponemus, & refutabimus varios, qui de hac re extiterunt, errores.

Ac **P** R I M V S quidem est Iudæorum, qui quondam propensissimi erant ad idololatriam; at post Christi aduentum superstitionisissimi sunt contra imagines. Dicunt enim iure diuino prohibitum esse imagines quaslibet efficere, teste Paulo Burgenfi, addit. 2. ad Lyranū super c. 20. Exod. quod idem docent Vviclefistæ apud Vvaldenses, to. 3. tit. 19. c. 152. Ratio eorum est, quia Exod. 20. dicitur: *Nō facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, &c.* Cæterum hic est error manifestus. Et sine dubio non prohibetur in Decalogo omnis imago, sed tolūm illa, quæ dici potest idolum, id est, imago, quæ habetur pro Deo, vel quæ repræsentat tanquam Deum eam rem, quæ non est Deus. Cū enim dicitur: *Non habebis Deos alienos.* prohibetur actus interior idololatriæ. cū autē additur: *Nō facies tibi sculptile, &c.* prohibetur actus exterior. Vide August. q. 71. in Exod.

Probatur hæc sententia. **P** R I M V M, quia si prohiberetur omnis imago, sequeretur præcepta Decalogi non esse tantū 10. sed 11. vel 12. contra Scripturā, quæ dicit esse 10. Exod. 31. & 34. Deut. 4. 9. & 10. nā constat vnū præceptū esse. *Nō habebis deos alienos.* Alterum, non assumens nomen Dei in vanū. III. Sabbata sanctifices. IV. Honora parentes. V. Nō occides. VI. Non mœchaberis. VII. Non furaberis. VIII. Non dices falsum testimonium. IX. Nō concupisces. ista nouem sine controuersia sunt distincta.

Porrò illud: *Non concupisces,* vel debet diuidi in duo; vt nonum sit, non cōcupisces vxorem alienam, X. non concupisces rem alienam, vel ista omnia ad vnum pertinent. Si debet diuidi in duo, ergo illud: *Non facies tibi sculptile,* erit vndecimum, vel oportet dicere, illud nō esse præceptum distinctum à primo, vt reuera dicunt Clemens Alex. lib. 6. Strom. August. q. 71. in Exod. & epist. 119. c. 11. & cōmunitè Scholast. 3. sent. dist. 37. & Catechismi omnes Latini. Et tunc non prohibetur sculptile quodcumque, sed solum sculptile, quod habetur pro Deo alieno.

Si autem: *Non concupisces,* est vnum tantū, vt existimat Philo in lib. de Decalogo ante medium, Ioseph. lib. 3. Antiquit. c. 6. & 8. Orig. hom. 8. in Exod. Ambr. & Hier. in c. 6. ad Ephesi. Procopius, & Rupertus in c. 20. Exod. Tunc illa omnia verba erūt vnum præceptū: *Non facies tibi sculptile, &c. Et nō adorabis ea, neque coles,* sed facere imagines absolute, & adorare eadē, sunt res distinctæ, vt patet; quia potest vnus adorare sculptile, quod non fecit, & alius non adorare, quod fecit. Ergo vnum tantū horū est prohibitū, alioqui essent vndecim præcepta: sed certum est, prohiberi cultum, ergo nō prohibetur fabricatio per se, sed solum in ordine ad cultum. Proinde peccat, qui facit, vt adoret, non qui facit ad alium vsum.

S E C V N D O probatur, lege diuina non prohiberi imagines absolute, ex eo, quod in ipsa Scriptura legimus imagines factas Dei iussu. siquidem Exod. 25. Deus fieri iussit imagines Cherubim super arcam. Num. 21. serpentem æneum, 3. Reg. 6. & 7. Cherubim, boues, leones, & alia.

R E S P O N D E N T Iudæi, Deū præcepisse hominibus, non autem sibi ipsi. Porrò imagines templi ipsum iussisse fieri, sicut prohibuit furtum; & tamen ipse iussit vt Iudæi spoliarent Ægyptum, Exod. 12.

A At contra. **P** R I M O, præcepta Decalogi sunt explanationes iuris naturæ, excepto illo de Sabbato; res autem prohibita iure naturæ sunt prohibita; quia malæ; non malæ, quia prohibita, & proinde nec à Deo præcipi possunt. nec iussit vnquam Deus furtū. sed donauit, vt Dominus, Iudæis bona Ægyptiorum. Deinde, si imagines essent prohibita, certè propter periculum idololatriæ: at idem est periculum, si Deus iubeat eas fieri, imò eò maius quo illæ habentur diuiores, sicut accidit de serpente æneo, 4. Reg. 18. non ergo prohibuit Deus imagines absolute.

B Probatur **T** E R T I O, quia nunquā intelligitur prohibitū id, quod nullo modo aduersatur fini legis: finis autem præceptorum primæ tabulæ est, vt seruetur Deo suus honor illibatus; vt patet ex initio Decalogi: *Ego sum Dominus Deus tuus.* Item ex illa cōminatione: *Ego sum Deus zelotes.* Item ex illa explicatione Exod. 20. *Non facietis mecū deos aureos, & deos argenteos.* Item ex Leuit. 26. *Nō facietis sculptile, & idolum, vt adoretis.* Denique ex illo Ii. 4. 2. *Ego Dominus, gloriam meā alteri non dabo, & laudem meam sculptilibus.* At imago non facta ad venerationem, non aduersatur honori Dei: Non igitur est prohibita.

Dices; Imago est occasio idololatriæ. Respondeo, etiam Sol, & Luna, & alia multa sunt talia; sed per accidens.

Q V A R T O, ars pingendi & sculpendi bona est, & à Deo, vt patet. Exod. 31. & 35. vbi dicitur Deus dedisse duobus viris Beseleel, & Ooliab spiritū suum, sapientiam, & scientiam ad sculpendum, & excogitandum multa pro ornatu tabernaculi.

Q V I N T O, Deus primus auctor est omnium imaginum naturalium, & artificialium, nam genuit filium ad imaginem suam; & formauit hominem ad imaginem suam.

S E X T O, imago est secundum naturam, & necessaria; nam in primis omnia naturalia produunt aliquid sibi simile, id est, imaginem sui, Homo quidquid cognoscit siue sensu, siue intellectu, per imagines cognoscit. Nō possumus in lumine versari, quin corpora nostra vmbra efficiat, quæ imago est corporis. Vestes omnes imagines sunt eorum membrorum, ad quæ tegenda factæ sunt.

Denique Iudæi tempore Christi habebant imaginem Cæsaris in nummis, vt patet Matth. 22. & nunc etiam retinent imagines Principum in pecunijs, cur ergo dicunt, nō licere vllam imaginem habere? Certè si quis eis eripere vellet imagines, quas in numis, & aulæis habent, continuò mutarent sententiam.

S E C V N D A opinio est Ambrosij Catharini in opusculo de imaginibus, vbi docent, Deum in Decalogo prohibuisse Imagines simpliciter: sed illud præceptum fuisse positium, & temporale: nam propterea existimat ipse Deum iussisse fieri imagines Cherubim, vt indicaret, imagines non esse malas per se, sed solum malas, quia prohibitas: & etiam ne prædicaretur Testamento nouo, in quo permittendæ erant imagines.

E Sed hæc opinio nobis non probatur, tum propter argumenta facta contra Iudæos, tum etiam quia S. Irenæus li. 4. c. 31. & 32. disertè docet Decalogū esse legem naturalem, excepto præcepto de Sabbato. & Tertull. lib. de idololat. toto contendit, nunc maxime obseruandum hoc præceptum. idem docet B. Cyprianus lib. 3. ad Quirinum ca. 59. & de exhortatione martyrij, c. 1. B. August. passim affirmat totum Decalogum excepta lege de Sabbato, à Christianis seruandū, & nominatim illud: *Non facies tibi sculptile.* Vide lib. 15. contra Faust. ca. 4. & 7. & lib. 19. c. 18. lib. 3. contra 2. epist. Pelagian. cap. 4. Idem habet B.

Thom. 2. 2. q. 122. art. 1. & 4. Ergo si in Decalogo prohiberentur omnes imagines, peccarent Christiani habentes imagines.

Dices, in Decalogo præceptum Sabbati est positium saltem ex parte; ergo nihil prohibet, quo minus etiã præceptũ de imaginib. sit ex parte positium.

RESPONDEO, in præcepto Sabbati posita esse multa quæ indicent illud esse positium. nam PRIMO, præmittitur, *Memento*, quia nimirum cum non sit naturale præceptum, poterant illius facile Iudæi obliuisci. SECUNDO, additur ratio præcepti: *Quia Dominus quiescit ab opere die septimo*, non autem additur ratio vlli alteri præcepto, quia cetera sunt simpliciter naturalia. Denique Irenæus, Augustin. & Thomas disertè solum Sabbatum excipiunt à naturalibus præceptis Decalogi.

TERCIA opinio est Thomæ Caietani in ca. 20. Exod. qui docet, non esse prohibitum facere vllam imaginem, vel idolum, sed solum prohibitum esse, ne quis faciat sibi imaginem, quam habere velit pro Deo suo, & probat, quia non est dictum: *Non facies sculptile*: sed, *non facies tibi sculptile*.

Hæc sententia displicet solum in modo loquendi; nam Caietanus pro eodem habet idolum, & imaginem, cum falsum sit, vt supra ostēdimus. Deinde videtur concedere licere facere idola, quæ habeantur pro dijs, modò non habeat pro dijs ille qui facit. At Tertullianus toto lib. de idololatria, probat euidentissimis rationibus, prohibitum esse Christianis pictoribus aut statuarijs facere idola Gētilibus. Et Ecclesia celebrat VIII. Nouemb. martyrium sanctorum Claudij, Nicostrati, & sociorũ, qui necati sunt, quia noluerunt simulacra Gentilibus facere, cum essent peritissimi statuarij.

Neque Caietanus hoc negaret, quippe qui in 2. 2. q. 10. art. 4. docet, non licere v̄dere idola Gentilib. ideo incautè loquutus est in commentario Exodi. Nec obstat illa particula, *tibi*, nam secundũ Hebraicam phrasim redundat. Sicut Gen. 12. *Vade tibi de terra tua*. & in Canticis Canticorum passim.

CAPVT VIII.

Non esse prohibitas imagines Dei.

QUARTA opinio est Caluini, lib. 5. Instit. c. 11. vbi dicit PRIMO, nefas esse Deo inuisibili & incorporeo imaginem visibilem, & corpoream collocare. SECUNDO, imagines Christi & Sanctorum non esse prohibitas simpliciter, sed non debere poni in templis. TERTIO, historias depictas habere aliquem vsũ ad instruendum, imagines autem solas Christi, vel Sanctorum sine vlla notatione rerum gestarum nullum habere vsũ, nisi ad oblectandum, & ideo frustra fieri.

Vt ergo incipiamus à primo cap. probat Caluinus non posse pingi imaginem Dei. PRIMO, quia Exod. 20. prohibetur omnis Dei similitudo; nã postquam dixerat Scriptura: *Nõ facies tibi sculptile, neque omnẽ similitudinẽ*, subiungit infra, explicãs: *Deos aureos, & argenteos non facietis meũ*, id est, non facietis imagines aureas, vel argenteas, quæ Deũ repræsentent. Et Deut. 4. *Memento quod Dominus loquutus sit tibi in monte Horeb, vocem verborum audisti, imaginẽ nullam vidisti, observa ergo teipsum, ne fortè deceptus facias tibi vllam similitudinẽ*. Et Il. 40. *Cui similem fecistis Deũ? aut quam imaginem ponetis ei?* Et c. 46. *Cui assimilastis me, & adæquastis, & comparastis me, & similem fecistis? Qui confertis aurum de sacco, & argentũ statera pon-*

deratis, conducentes aurificem, vt faciat Deũ. Denique Act. 17. Paulus dicit: *Genus ergo cum simus Dei, non est existimandum, auro, vel argento, aut lapidi artis sculptura, & cogitationis hominum diuinum esse simile*.

SECUNDO, probat ex Concilio Elibertino can. 36. *Placuit in templis non haberi picturas, ne quod colitur, vel adoratur, in parietib. depingatur*. Vbi palam est, agi de imaginibus Dei, qui solus à Christianis colitur & adoratur.

TERTIO, idem probat ex Patribus. nam Eusebius lib. 1. de præparatione Euangelica, c. 6. & li. 2. c. 8. & Laetantius lib. 1. diuin. Institutionum, c. 15. scribunt, omnes quorum simulacra videmus, fuisse homines mortales; ergo nullum erat simulacrũ veri Dei immortalis. Item August. de fide & symbolo, c. 7. dicit, nefas esse Deo simulacra collocare. Præterea idem August. lib. 4. Ciuit. Dei, c. 19. & 31. refert Varronem dicentem, qui primi Deorum simulacra induxerunt, eos & timorem dempsisse, & errorem auxisse. Et lib. 6. c. 10. refert Senecæ querimoniam, qui dolebat inuisibiles Deos in materia vilissima, atque ignobili dedicari.

Poterat addere etiam Origenem lib. 7. contra Celsum, in fine, & Io. Damascenum lib. 4. de fide, ca. 17. qui docet, Christianos nullam Dei imaginẽ habere, vt pote incorporei, & inuisibilis. Deniq; Patres VII. Synodi, act. 4. 5. & 6. qui dicũt, Christum rectè pingi, quia est homo: Deum autem pingi non posse.

QUARTO, probat ex periculo erroris: nam licet S. Gregorius scripserit, imagines esse libros idiotarum, tamen è contrario Scriptura vocat imaginem ligneam, doctrinam vanitatis, Hier. 10. & conflatile, doctorem mēdacijs. Habac. 2. *Itaque*, inquit Caluin. *si Gregorius in schola spiritus edoctus fuisset, numquam dixisset imaginem librum idiotarum esse*.

QUINTO, ratione, quia non videtur posse fieri veram imaginem corpoream rei incorporeæ. Adde etiam, quod imagines fiunt rerum absentium: Deus autem vbique est præsens.

Hæc opinio Caluini est etiam aliquorũ Catholicorum, vt Abulensis in c. 4. Deut. q. 5. Durandi in 3. dist. 9. q. 2. & Peresij de traditionibus par. 3. in tractatu de imaginibus; qui docent, imaginem Dei non rectè fieri, & ab Ecclesia fortasse tolerari, non tamen probari.

Ego dico tria. PRIMO, nõ esse tam certum in Ecclesia, an sint faciendæ imagines Dei, siue Trinitatis, quàm Christi, & Sanctorum; hoc enim consistuntur omnes Catholici, & ad fidem pertinet, illud est in opinione. SECUNDO, miram esse Caluini fraudem, & astutiam, qui posteaquam probauit nõ esse faciendas imagines Dei, ita digreditur ad amplificationes, & triumphum canit, quasi probasset, non licere colere, vel facere vllã imaginem. TERTIO dico, licere pingere etiam imaginem Dei Patris in forma hominis lenis; & Spiritus sancti in forma columbæ: vt Caietanus docet in 3. p. q. 25. art. 3. Ambrosius Catharinus in lib. de cultu imaginum. Dieghus Paya lib. vlt. contra Kemnitium. Nicolaus Sanderus in suo opere de cultu imaginum. Thomas Vvaldenfis, to. 3. tit. 19. c. 155. Id verò ita probamus.

PRIMO, Angeli sunt incorporei, & tamen depicti & sculpti sunt in Testamēto veteri, Exod. 25. 3. Reg. 6. quare Deus etiam licet incorporeus pingi poterit.

Caluinus respondet id factum esse ad pædagogiam veteris legis; nunc autem præterisse sæculum illud puerile. At nos nõ quarimus quorsum facta sint, sed tantum disputamus pingi posse rem incorpoream, & sicut ad pædagogiam populi pinguntur Angeli, cur ad pædagogiam populi nõ poterit pingi Deus? Nam

licet preterierit sæculum illud, quod puerile dici poterat respectu nostri, tamen & nostrum puerile dici potest respectu futuri sæculi in cælo.

SECUNDO, Deus visus est corporea specie, nam Adæ apparuit, *tamquam homo deambulans in paradiso ad aurem post mediam*. Gen. 3. Iacob vidit Deū *innixū summitate scala*, & proinde forma corporea, Gen. 28. Moyses vidit *posteriora Dei*, id est, terga & humeros, Exodi 33. Isa. c. 6. & Micheas 3. Reg. vlt. viderūt, *Dominū sedentem in solio* ad formā hominis Regis. & Amos c. 9. vidit *Dominū stantē super altare*. Denique Daniel c. 7. vidit eū *sedentē in throno*, & describit cap. & capillos eius canos, & vestimēta eius alba. Spiritus sanctus apparuit *informa colūbe*, Matt. 3. Deniq; Angeli apparuerūt frequētissimē in forma humana, Gen. 18. 19. & in li. Tobia. Visi sunt etiā cū alis, vt Isaia 6. & Dan. 9. & in stola candida, Matt. vltimo, Luca vltimo, & Ioan. 20. Quid ergo prohibet sic pingi?

RESPONDET Caluinus, quod Deus interdum se ostēderit in humana forma, fuisse præludiū incarnationis, colūbam autem subito euanuisse, vt indicaret Spiritū sanctū inuisibile esse. Sed quorsū hæc? Non enim quærimus ad quē finē, vel quādiu Deus apparuerit in forma corporea, sed cōtendimus posse Deū pingi in ea forma, in qua seipsum demonstrat. Et præterea non est verū, apparitionē Dei in forma humana semper fuisse præludiū incarnationis, nā interdū apparuit Deus Pater, vel Spiritus, qui tamen in carnādī nō erant. B. Augustinus li. 2. Trinit. c. 11. existimat, in illis tribus viris, qui apparuerunt Abrahæ, Gen. 18. apparuisse tres personas Trinitatis: & I. eod. c. vltim. cōvincit, Patris personā visam esse in forma humana, ex Daniele, ca. 17. ibi enim legimus visum esse *antiquum dierum in throno, qui filio hominis*, id est, Christo, regnum tradebat. & tamen nec tota Trinitas, nec Deus Pater incarnandus erat.

TERTIO, Scriptura verbis tribuit Deo omnia membra humana, dū eum dicit stare, sedere, ambulare; nominat eius caput, pedes, brachia; tribuit illi sedem, thronum, scabellum, &c. Cur ergo non poterit pictura exhiberi, qualis depingitur in Scriptura?

RESPONDENT, Scripturā ideo sine periculo tribuere membra Deo, quia alibi eadem Scriptura Deū incorporeū esse dicit. Sed cur, quæso, eadem Scriptura non poterit impedire errorem picturæ? Sicut enim à Scriptura discimus, membra quæ tribuuntur Deo in ipsa Scriptura, metaphoricè esse accipiēda, ita etiam ab eadem discimus mēbra quæ tribuuntur Deo in pictura, metaphoricè esse accipiēda. Et idiotæ, qui vident picturas & non possunt legere Scripturas, possunt ac debent à prælatis & cōcionatoribus institui, vt Cōcilium Trident. monet sess. 25. Alioqui fateor, non sine periculo exhiberi imperitis eiusmodi picturas. Hic enim tantum defendimus, non esse in vniuersum damnandas eiusmodi imagines.

QUARTO, pinguntur ea, quæ minus videntur posse pingi quàm Deus, nimirum virtutes, quæ non solum spirituales; sed etiam accidentia sunt, cur ergo non poterit pingi Deus?

QUINTO, homo est vera imago Dei, sed hominis potest pingi imago, ergo & Dei; nam quæ est imago imaginis, est etiam exemplaris. quæ enim sunt similia vni tertio, sunt etiam inter se similia.

Dicent, hominem non esse imaginem Dei qua parte pingitur, id est, corpore, sed qua parte non potest pingi, id est animo.

RESPONDEO, si ita esset, sequeretur, hominem non posse depingi; nam homo non est homo ratione figuræ, & colorum, quæ sola exprimuntur in imagine, sed est homo ratione substantiæ & præcipuè ratione

animæ, quæ pingi nō possunt; Dicitur tamen homo verè & propriè depingi, quia figura & colores imaginis non solum figuram & colores hominis repræsentant, sed ipsum totū hominem, alioqui nunquam fieret, vt res depicta videretur res ipsa vera. quod tamē accidit vuis quas pinxerat Zeulis, ad quas carpēdas auiculæ accurrebant, teste Plinio lib. 35. cap. 10.

Ita igitur licet homo sit ad imaginem Dei ratione intellectus, & voluntatis; tamen ipse totus homo intelligens & volens, rectè dicitur & est imago Dei; nā Gen. 1. nō ait Deus: *Faciāmus animā, sed, faciāmus hominē ad imaginē Dei*. & cū Imperator quidā staret in eos qui confregerant imaginē vxoris suæ, dixit illi sanctus Macedonius (vt Theodoretus refert in historia religiosa, c. 43.) eū malè agere, quod pro imaginibus suis, Dei occidat imagines. Et tamen Imperator nō animas, sed homines occidebat. Si autem ipse totus homo est imago Dei, & totus homo verè pingitur: ergo imago Dei verè pingitur. Illud tamen verū est, quod sicut homo est imago Dei valde imperfecta, obscura, & dissimilis: ita etiam homo pictus est imago Dei valde imperfecta, obscura, & dissimilis.

Vltimo probatur ex vsu Ecclesiæ. Iam enim receptæ sunt ferè vbique eiusmodi imagines. neque credibile est Ecclesiam toleraturam vniuersaliter aliquid illicitum. Adde quod Concilium VII. act. 5. approbat imaginem Spiritus sancti in forma colūbæ, & Cōcil. Trident. sess. 25. admittit imagines Dei præcipuè in picturis historicarum.

Pro solutione argumentorum obseruandum est tribus modis posse aliquid pingi. Vno modo ad exprimendam perfectam similitudinem formæ, & naturæ rei ipsius, & hoc modo res corporeæ solū pinguntur, quæ lineamentis, & coloribus præditæ sunt. Et si quis hac ratione Deum pingere tentaret, is verum idolum constitueret.

Altero modo ad historiam aliquam oculis exhibendam, quomodo si quis pingere vellet expulsiōnem Adami de Paradiso, pingere deberet Deum in forma hominis ambulātem, & Adamum atque Euam nudos inter arbores se occultantes, ac demum Angelum in forma humana gladium gestantem, & Adamum cum coniuge expellentem. Qui autem ita pingeret, non vellet certè repræsentare Dei vel Angeli naturam, sed solum exhibere oculis per picturam, id quod auribus exhiberet alius recitando Scripturam. & hoc modo potest Deus pingi.

TERTIO, potest aliquid pingi extra historiam ad explicandam naturam rei non per immediatam, & propriam similitudinem, sed analogiam, siue metaphoricam mysticamque significationes. Quemadmodum pingimus Angelos, iuvenes, alatos, formosos, nudis pedibus, &c. ad significandum eos semper viribus pollere, celerrimè moueri, splendore gratiæ & virtutum præditos, &c. quæ vide apud Dionysium, c. vlt. cælestis hierarch. Hoc etiam modo pinguntur virtutes: Et ipse homo, imago Dei, est huius generis tertij, non enim est inter hominem & Deū alia similitudo, quam analogica. hoc modo pingimus Deum patrem, cū extra historiam pingimus humana forma.

Hoc modo pingimus Christum in forma ouis, & Euangelistas repræsentamus per aquilam, leonem, bouem, & hominem, & Spiritum sanctum in forma colūbæ, aut linguarum ignis. Vbi tamen notandū, non debere eiusmodi imagines multiplicari, nec tolerandum esset, quod pictores audient ex capite suo confingere imagines Trinitatis: vt cū pingunt vnum hominem cum tribus faciebus, vel vnum hominem cum duobus capitibus, & in medio eorum

columbam; ista enim monstra quædam videntur, & magis offendunt deformitate sua, quam iuuent similitudine. Vnde etiam Ministri Hungarici in suo opere contra Trinitatem, lib. 1. c. 4. collegerunt multas formas imaginum Trinitatis, & eas tanquam monstra quædam accuratè depicta ridenda proponunt, easque vocant Cerberos, Geryones, Ianos trifrontes, monstra, & idola, quibus certè occasionem blasphemandi pictores nostri dederunt.

Præterea notandum est, errare Bartholomæum Caranzam, qui in Summa Conciliorum dicit, can. 82. sextæ Synodi, prohiberi imaginem Christi in forma agni, & Spiritus sancti in forma columbæ. At Concilium non prohibet istas imagines, sed anteponit tantum istis imagines Christi in forma humana. Vnde in VIII. Synodo, act. 2. legitur epistola Adriani ad Tharasius, in qua laudata dicitur in VI. Synodo imago Christi in forma agni. idè dicit Helias in VII. Synodo, act. 4. idem Epiphanius in VII. Synodo, act. 6. & præterea in VII. Synodo, act. 5. approbatur imago Spiritus sancti in forma columbæ.

Præterea ratio Bartholomæi contra ipsum videtur concludere, ipse enim dicit prohibitas esse has imagines, quia præsentè veritate cessare debent figuræ: At istæ imagines non fuerunt in vsu in Testamento veteri, sed cœperunt post Christi aduentum. Imago enim agni sumpsit occasionem ex illis verbis Ioannis: *Ecce agnus Dei*. Imago autem colubæ ex illa columba, quæ apparuit super Christum Matth. 3. Occasionem errandi videtur iste auctor accepisse ex ipso canone, qui non integrè habetur in illa Synodo, sed corrigendus est error ex VII. Synodo, ubi sæpius iste ipse canon integer adducitur.

Ex his ad argumenta aduersariorum facilè poterit responderi. Ad PRIMVM posset vno verbo dici, in omnibus Scripturis citatis prohiberi imaginem Dei primi generis. Existimo tamen Exod. 20. cum dicitur: *Deos aureos, & Deos argenteos non facietis mecum*. Et similiter Isaia 40. & 46. ubi Deus cõqueritur dicens: *Cui assimilastis me?* ad litteram non agi de imagine facta ad repræsentandum Deum verum, nec enim tales à Iudæis fiebant, sed de quibuscunq; simulacris, quæ haberentur pro dijs. Vult enim Deus dicere, Si vobis simulacrum ligneum est Deus, cum ergo etiam sim Deus, sequitur, me similem esse Deo ligneo secundum vos; nam Deus Deo non posset non esse similis.

Ad SECUNDVM dico, si Concilium illud loquitur de imagine solius Dei (vt vult Caluinus) nullam esse difficultatem, nam intelligemus Concilium de imagine Dei primi generis. At si loquatur Cõcilium de omnibus imaginibus, etiam Sanctorum, est maior difficultas, de qua infra.

Ad TERTIVM, Eusebius, & Lactantius loquuntur de idolis Gentium, volunt enim ostendere, deos Gentilium fuisse homines, & probant, quia omnia idola Gëtium sunt statua hominum, quorum etiam sepulcra ostenduntur. Augustinus de fide, & symbolo, loquitur de imagine Dei primi generis. Varro apud Augustinum rectè dicit, eos, qui simulacra Deorum induxerunt, metum dempsisse, & errorem auxisse; nam quidam propterea crediderunt ipsa simulacra esse Deos, & videntes ea nec alijs, nec sibi prodesse posse, vel obesse, cœperunt Deos contemnere. At si non Deos simulacra, sed imagines Deorum esse credidissent, & imagines non proprias, sed analogicas, nec metum amisissent, nec errorem inuenissent, quemadmodum non minuitur metus Principum, nec error vllus oritur per imagines eorundem, quas videmus quotidie. Seneca apud eun-

dem Augustinum conqueritur, simulacra dijs poni propter eundem errorem, quia putabantur ipsa simulacra dij, vel certè dij simulacris illis similes iudicabantur. Origenes, & Damascenus, & Patres Nicæni loquuntur de imagine Dei primi generis.

Ad QVARTVM dico PRIMO, à Caluino iniuria reprehendi B. Gregorium; nam B. Gregorius, cum ait picturas libros esse idiotarum, non agit de imagine Dei, sed de imaginibus Sanctorum, ac potissimum de historijs depictis, quibus mysteria redemptionis continètur. Prophetæ autem, quos opponit Caluinus Gregorio, cum dicunt, lignum esse doctorem vanitatis, vel mendacij, de simulacris falsorum Deorum, non de veris Sanctorum imaginibus loquuntur.

Dico SECUNDO, idola quidem esse doctores mendacij, quia volunt videri dij; vel certè videntur referre Deorum effigiem, cum verè non referant: At imago Dei, & Trinitatis, vt à nobis pingitur, doctõr est veritatis, quia neque habetur pro Deo à nobis, neque fit ad referendam Dei effigiem, sed ad perducendum hominem in aliquam Dei notitiam per analogicas similitudines.

Ad QVINTVM, iam ostendimus quemadmodum pingi possit res incorporea.

Ad VLTIMVM, pingi solent absentia, quia non videntur: Deus autem licet sit præsens, tamen non videtur, ideo pingi potest, ac si abesset. Alioqui nec oporteret orare Deum voce exteriore; voces enim sunt propter eos, qui non intuentur cogitationes: Deus autem scrutatur renes, & corda.

CAPVT IX.

Imagines in templis rectè collocari.

ALTERVM Caluini dictum, quod imagines non debeant poni in tẽplis, probat ipse lib. 1. Inst. cap. 11. PRIMO, quia primis quingentis annis non fuerunt vllæ imagines in templis Christianorum.

SECUNDO, quia Concilium Elibertinum can. 36. prohibet picturas in templis fieri.

TERTIO, quia non potest imago in templo, in sublimi loco statui, quin statim erigatur signum quoddam idololatriæ. Nam, vt B. Augustinus ait, epist. 49. *Cum his sedibus locantur honorabili sublimitate, vt à precantibus, atque immolantibus attendantur, ipsa similitudine animatorum mēbrorum, atque sensu quæuis sensu, & anima careant, afficiunt infirmos animos, vt vinere, ac spirare videantur*. Item in Psal. 113. *Hoc enim facit, & extorquet quodammodo illa figura membrorum, vt animus in corpore viuens magis arbitretur sentire corpus, quod suo simillimum videt, &c.* Et paulò post: *Plus valent simulacra ad curuandam infelicem animam, quod os, oculos, aures, pedes habent: quam ad corrigendam, quod non loquuntur, naque vident, neque audiunt, neque ambulant*. Ibidem Augustinus dicit, in templis Christianorum esse quidem vasa aurea, & argentea, sed non talia, quæ os habeant, & non loquantur. Confirmat etiam ex 1. Ioan. vlt. ubi Ioannes non dicit, vt caueant à cultu simulacrorum; sed à simulacris ipsis, quia nimirum non possunt haberi in templo, quin adorentur.

QUARTO probat, quia templa sunt instituta pro imaginibus viujs, & iconicis, atque à Deo institutis, quales sunt Baptismus, qui est imago internæ sanctificationis, & gratiæ; & sacra Cœna, quæ est imago corporis Domini: sicut ergo templa ornantur istis viujs quodammodo imaginibus, ita dehonestantur imaginibus mortuis, &c.

QVINTO, probat lib. 4. cap. 9. §. 9. ex Epipha-

nio in epistola ad Ioannem Hierosolym. vbi dicit, contra Scripturam auctoritatem esse, quod in Ecclesia pendeat imago hominis; & loquitur de imagine, quam ipse dicit fuisse Christi, vel Sancti alicuius.

SEXTO, addunt alij, quod Adrianus Imperator (teste Aelio Lampridio in vita Alexandri Imperatoris) in gratiam Christianorum templa iusserit exstrui sine simulacris.

Hæc sunt illorum argumenta, quibus tamen nihil territi, asserimus, nusquam melius, quam in templis imagines Sanctorum collocari. Probatur PRIMO, quia in Testamento veteri, quando Iudæi propensissimi ad idololatriam erant, in templo fuerunt imagines Cherubim, Exod. 25. & 3. Reg. 6.

SECUNDO, probatur ex consuetudine Ecclesiæ quæ fuit primis quingentis annis, vt appareat impudens Caluini mendacium. Tertull. in libro de pudicitia ante mediū his testatur, in sacris calicibus Ecclesiæ Catholicæ, depictū fuisse Christum in forma pastoris quem errantem suis humeris reportantis ad ouile, & tam erat id commune, vt Catholici, contra quos in eo libro scribit Tertullian. inde argumentū fumerent ad probandū pœnitentiā, etiam grauium delictorum, in Ecclesia concedi. At certè calices sacri in Ecclesia, & in loco maximè sacro poni solent.

Sozomenus lib. 5. cap. 20. & Nicephorus lib. 10. cap. 30. scribunt tempore Iuliani Apostata statuam Christi, quæ apud Paneadem fuerat, in templum à Christianis introductam, quod certè factū est ante annum Domini CCCCC. cum ad eum annum Sozomenus non peruenerit. Eusebius lib. 3. & 4. de vita Constantini, dicit, in templis à Constantino extructis in Palæstina, fuisse maximam copiam imaginum aurearum & argentearum.

Nazianzenus epist. 49. ad Olympium, conqueritur, quod ciuitas Diocæsariensis euertenda esset, in qua ipse templum mirificè exornat, & addit: *Neque enim si statue dei ciantur, hoc nos excruciat, etiam si alioqui excruciat, verum, &c.*

Damasus in vita Syluestri scribit, Constantinum in loco, vbi fuerat baptizatus, posuisse agnum ex auro purissimo, ad dexterā agni, statuam argenteam Saluatoris; ad lauam autem, statuam argenteam Ioannis Baptista. in Ecclesia autem ipsa Lateranensi posuisse imagines argenteas Saluatori, Apostolis duodecim, & Angelis quatuor. In VII. Synodo, act. 6. refertur, quemadmodum discipuli S. Epiphani, templum Epiphani exererunt, & imaginem eiusdem in eo posuerunt.

Basilii oratione in sanctū Barlaā in fine, in ipsa cōcione ostēdit imaginē sancti Barlaam alicubi in templo depictam, & ait, gaudere se, quod melius pictores exprellerint manū eius pro Christo combustā, quam ipse oratione describeret: *Abeo, inquit, fortitū Martyris factorū pictura à vobis superatus. Gaudeo tali vestre fortitudinis victoria hodie victus. Video manus ad ignem luctam exaditus à vobis descriptam. Video luctatorem in vestra imagine illustrius depictum.*

Gregorius Nyssenus oratione in Theodorū, initio: *Obletatur, inquit, dū adem, vt templū Dei, & magnitudine structure, & adiecti ornatus decore splēdido elaboratū intuetur, vbi & faber in animalū figurā lignū formauit, & pictor induxit etiā flores artis in imagine depictos, fortia facta Martyris, repugnātiā, cruciatu, efferratas & immanes tyrānorū formas, impetus violētos, flāmeam illā fornacē, beatissimam consummatōnē athleta, certaminū presidis Christi humane forme effigie, omnia nobis tanquā in libro quodā, qui linguarū interpretationes cōtineat, coloribus artificiosè depingēs, certamina atque labores Martyris nobis expressit, ac tanquā pratum*

A *amenum & floridum, templum ornauit. Solet enim etiam pictura tacens in pariete loqui, maximè que prodesse.*

In Missa Chrysofomi, quam Erasmus Latinam fecit, sic habetur: *Sacerdos egreditur è paruo ostio portans Euangelium, procedente ministro cum lucerna, & conuersus ad Christi imaginem inter duo ostia, inflexo capite cum exclamatione dicit, &c.*

Euodius lib. 2. de miraculis sancti Stephani scribit, in Ecclesia, vbi reliquiæ S. Stephani seruabantur, fuisse quoque imaginem eiusdem Martyris depictam, ad quam visendam frequenter homines concurrere soliti erant.

Prudentius in Hymno de S. Cassiano scribit, se in templo S. Cassiani vidisse super altare eius imaginem.

B *Erexi ad cœlum faciem, stetit obuia contra Fucis colorum picta imago Martyris.*

Plagas mille gerens, totos lacerata per artus, Ruptam minutis præferens punctis cutem.

Item de sancto Hippolyto:

Picta super tumulum species liquidis viget vmbriis, Effigians tracti membra cruenta viri.

Paulinus epist. ad Seuerum, conqueritur, quod se vnā cum S. Martino in templo depingi curauerat: & rogat, vt saltem ista carmina adscribi iubeat:

Adstat Martinus perfecta regula vite,

Paulinus veniam quo mercare docet.

Hunc peccatores, illum spectare beati,

Exemplar Sanctis ille sit, iste reis.

C Et natali 10. S. Felicis, inquit,

--- Sanctasque feramur in aulas,

Miramurque sacras, veterum monumenta figuras, &c.

Nicephorus lib. 14. cap. 2. scribit Pulcheriam Augustam posuisse in templo, quod Constantinopoli ipsa extruxerat, imaginem B. Mariæ, quam è Hierosolymis ad eam miserat Eudocia.

Valentinianus iunior admonitus à Sixto Papa (vt in vita Sixti scribunt Anastasius, qui suppleuit pontificale Damasi, Platina, & alij) posuit in Ecclesia S. Petri supra tumulum, id est, super altare B. Petri, imaginem auream Saluatoris, gemmis pretiosissimis ornatam, & duodecim Apostolorum imagines item aureas.

D B. Augustinus lib. 1. de consensu Euangelistarum, cap. 10. testatur, multis in locis suo tēpore cerni potuisse Christum depictū inter Apostolos Petrum, & Paulum: & idem dicit de historia Abrahamæ mactare volentis filium, lib. 22. cōtra Faustum, ca. 73. Nō est autem credibile Augustinū loqui de priuatis domibus, ad quas nō omnibus patet aditus, sed de publicis locis, & locis non profanis, sed sacris; nam B. Gregorius li. 9. epist. 9. dicit, in locis venerabilibus non sine ratione depictas imagines Sanctorum fuisse ab antiquis, vbi nomine antiquorum non potest intelligere homines sui sæculi, sed superiorum; floruit autem ipse post annum CCCCC. Ergo loquitur de Patribus qui ante annum CCCCC. floruerunt.

E Denique Adrianus I. in libro pro imaginibus, qui habetur post VII. Synodum circa finem, refert Syluestrum, Damasum, Celestinum, Sixtum, Leonem, Ioannem, & Pelagium, Pontifices templa picturis exornasse, qui tamen omnes ante annum Domini CCCCC. sederūt. Vides igitur, quam egregie mentiatur Caluinus, cum ait in Institut. lib. 1. cap. 11. §. 13. in templis Christianorum non fuisse imagines primis CCCCC. annis.

TERTIO, probatur ex quatuor Concilijs, duobus Orientalibus, & duobus Occidentalibus. In Oriente celebrata est VII. Synodus tota pro hac re. Item in VIII. Synodo, can. 3. renouantur decreta septimæ

Synodi. In Occidente celebratum est Conciliū Romanum sub Gregorio III. quod quidem nationale fuit, sed concurrerunt ad id Concilium ferè mille Episcopi. In eò Concilio damnata est hæresis Iconomachorum, imagines è templis deturbantium, sub ipsis inijs huius contentiois. Vide Sigebertum in Chronico anni DCXXXIII. Celebratum est etiam Concilium tempore Stephani, & Caroli Magni, pro eadem re, vt testatur Adrianus I. qui Stephano successit, in libro pro imaginibus ad Carolum.

QUARTO, probatur ratio; nam signa sacra nūquā melius, quā in sacris locis poni possunt. Deinde nullum est ornamentū temporum melius, quā sacrarum imaginum, quia imagines simul templum ornant, & continent mentes hominum, ne vagentur inanibus cogitationibus. Præterea tēplum est imago quædam cæli; nam Apostolus Heb. 9. comparat tabernaculum Mosaicum cum cælo; & Chrysostronus hom. 36. in priorem ad Corinthios dicit, templum Christianorū esse quasi regiam cæli, siue terrestre quoddā cælum. Sicut ergo templum est imago cæli, ita decet, vt in ipso templo sint imagines eorum, qui in cælo sunt, id est, Christi & Sanctorū. Denique, vbi melius ponentur imagines Sanctorū, quā in domibus ipforum, id est, in Basilicis Sanctorum, vbi reliquiā ipforum quiescunt.

Ad PRIMVM argumentum patet solutio. non enim illud argumentum, sed mendacium fuit.

Ad SECUNDVM Payua respondet, Concilium Elibertinum solum prohibere imaginem Dei, quæ pingitur ad ipsius Dei effigiem repræsentiādam. Sed non videtur satisfacere, tum quia Concilium loquitur in genere de picturis, tum etiam quia non erat in vsu eo tempore, imò nec vnquam fuerunt in Ecclesia tales imagines, quæ sunt vera idola, vt ostendimus suprā testimonijs Origenis, Augustini, & Damasceni: Concilium autem loquitur de eo, quod fieri solebat, & interdicit ne deinceps fiat.

Nicolaus Sanderus lib. 2. de cultu imaginū, cap. 4. respondet, Concilium illud prohibuisse imagines in templis, quia tempus & locus id requirebat. tunc enim periculum erat, ne Gētiles existimarēt, nostros adorare ligna, & lapides: ac denique periculum erat, ne in persequutionibus fuissent imagines contumelia affectæ a persequutoribus. Hæc solutio bona est.

Neque obstat quod quidam dicunt, hoc Conciliū celebratum fuisse post Concilium Nicænū, & proinde non fuisse periculum persequutionum; nam reuera Cōcilium hoc celebratum fuit ante Nicænum, cum adhuc durarent persequutiones, vt patet ex canone 25. vbi agitur de ijs, qui adferebant litteras à Confessoribus. Solebant enim ij, qui in persequutione cōfitebantur fidem, postea dare litteras commendatitias pro lapsis ad Episcopos, & in toto ferè Concilio agitur de ijs, qui labūtur ad idololatriam. Fateor tamen rationem illam canonis, *Ne id, quod adoratur, & colitur, in parietibus depingatur*, non multā quadrare huic expositioni.

Alanus Copus in Dialog. lib. 5. cap. 16. dicit, hūc prohiberi imagines, quia ab illis Christianis adorari cœperunt tanquam dij, & hunc esse sensum; Placuit in Ecclesia non esse picturas, ne aliquid in parietibus existens adoretur & colatur vt Deus. In quem sensum accepit istum canonem B. Iuo in suis decretis par. 3. cap. 40. sed huic etiam expositioni ratio canonis non omnino quadrat; nam debuisset dici potius, ne id quod pingitur, adoretur: quā ne id quod adoratur, pingatur.

Alij ergo dicunt tantūm prohiberi, ne imagines depingantur in parietibus Ecclesiæ, non autem ne

depictæ in tabellis aut velis in Ecclesia habeantur, & rationem esse volunt propter honorem imaginum, quia in parietibus facillime corrumpuntur, vel humore parietum, vel situ, vel alia ratione, qua ratione fuit olim prohibitum etiam, ne crux in pauimentis sculperetur, ne videlicet conculcicaretur, & tum hic erit sensus; Placuit picturas in Ecclesia, id est, in ipsa fabrica, siue muris Ecclesiæ esse non debere, ne id, quod adoratur & colitur, in parietibus depingatur, id est, ne contingat rem sacram & venerabilem, quales sunt sanctæ imagines, in parietibus esse, vbi facillimè corrumpantur. Huic expositioni aptissimè conuenit ratio canonis.

Adde postremò, quidquid Concilium statuerit, magis illud Concilium esse pro nobis, quā contra nos; nam contra nos tantum esse potest Concilium XIX. Episcoporum, quod prouinciale fuit, & minimè confirmatum, & in alijs decretis videtur errasse, præsertim cum in plurimis casibus, ne in articulo quidem mortis velit absolui pœnitentem.

Sic enim accipio, quod ait Conciliū, communionē dari quamuis non desini, qui per communionē accipiant solā Eucharistiā. Moneor autē his rationibus. PRIMO, quoniam in ipso Elibertino Concilio pro eodē accipitur recōciliatio & cōmuniō. Nā can. 69. sic legimus, placuit agere debere pœnitentiā, & sic recōciliari, nisi necessitas infirmitatis cōegerit ante tēpus dare cōmunionem. Vbi vides idem esse recōciliare, & dare cōmunionem, aut certe in ipsa cōmuniōne includi recōciliationē. Solebat enim veteres Sacramentū recōciliationis semper cōiungere cū sacramēto Eucharistiæ. Et ideo Tertullianus & Cyprianus, & alij scriptores eiusdē antiquitatis, pro eodē accipiunt cōmunionem, recōciliationē, & pacē. SECUNDO, quia S. Innocentius in epist. ad Exuperiū c. 2. Corrigeus obseruationē antiquā, qualis fuit tēpore Concilij Elibertini, satis apertè indicat, consueuisse pœnitentibus nōnullis, etiā in fine vitæ, negari recōciliationem. Quæsitū est, inquit, quid de his obseruari oporteat, qui post baptismū omni tēpore incōmuniōne voluptatibus dediti in extremo fine vitæ suæ pœnitentiā simul, & recōciliationē cōmunionis exposcunt. De his obseruatio prior, durior; posterior, interueniēte misericordia, inclinatio est. Nā cōsuetudo prior tenuit, vt concederetur pœnitentiā, sed cōmuniō negaretur: nā cū illis temporibus crebra persequutiones essent, nec cōmunionis concessa facilis homines de recōciliatione securos non reuocaret à lapsu, negata merito cōmuniō est, concessa pœnitentiā, ne totū penitus negaretur, & duriorē esse remissionē fecit tēporis ratio. sed postea quā Dominus noster pacem Ecclesijs suis reddidit, iam depulso terrore, cōmunionem dari obeūtibz placuit, & propter Domini misericordiā quæ seruatōem profecturis, & ne Nouatiani Hæretici negantis veniā, asperitatē, & duritiā subsequi videamur. Tribuitur ergo cū pœnitentiā extrema cōmuniō, vt homines huiusmodi vel in supremis suis, permittente saluatore, à perpetuo exitio vindicentur. Hæc Innocentius, cuius verbis illud expendendū videtur, non dixisse Innocentiū, cōcessam fuisse aliquādo lapsis recōciliationem, negatā cōmunionem: sed cōcessam pœnitentiā, negatā cōmunionem. Concedebatur enim lapsis primò pœnitentiā, id est, iniungebatur actio pœnitentiæ, deinde alio tēpore recōciliatio tribuebatur. Vnde est illud August. in epist. 180. ad Honoratū, alijs baptisimū flagitantibus, alijs recōciliationē, alijs etiā ipsius pœnitentiæ actionē. Porro apud Innocentiū nomine pœnitentiæ non recōciliationē, sed pœnitentiæ actionē esse intelligendā, perspicuū est ex eo quod ipse dicit, potentibus pœnitentiā, & recōciliationē cōmunionis, cōcessam fuisse pœnitentiā, ne totū negaretur, & negatam cōmunionē ne homines de recōciliatione securi non reuocarentur à lapsu, & quia remissionem duriorē fecit tēporis ratio.

Vbi vides apud Innocentiū id esse negari communionem, quod negari reconciliationē, & remissionem. Quod clarissimè adhuc perspicitur in verbis sequentibus vbi dicitur, posteriorem tempore concessam fuisse communionem, ne videretur Ecclesia imitari Nouatiani asperitatem, & duritiam, qui veniā negabat. Ex sententia igitur Innocentiū negare communionem est negare veniā, & Nouatiani duritiā imitari, qui, teste Cypriano lib. 2. epist. 4. Ambrosio lib. 1. de penitentia, c. 2. & Socrate lib. 4. cap. 23. penitentiam concedebat, atque ad eam hortabatur, sed reconciliationem à Deo petendam, non à sacerdotibus impertiendā docebat. Sed nihil apertius dici potuit eo, quod extremo loco adiunxit Innocentius, tribus videlicet hoc tempore cū penitentia cōmunionem, vt homines in exitu de hac vita à perpetuo exitio vindicentur. Sequitur enim eos, quibus negatur cōmuniō, à perpetuo exitio minime liberari, quod non esset consequens, si negata cōmuniōne non etiam reconciliatio negaretur.

Pro nobis autem facit, quod hinc apertè colligitur eo tempore fuisse imagines in templis, non enim diceret Conciliū: *Placuit picturas in Ecclesia esse non debere*, nisi iā esse cōpissent. Præterea hinc habemus, vel ipsas imagines, vel certè Sanctos, quorum sunt imagines, coli & adorari; id enim significat illud: *Ne id quod colitur & adoratur, in parietibus depingatur*. Adde quod hoc ipsum Conciliū can. 26. indicit ieiuniū omni Sabbato, & can. 33. prohibet vsū vxorum Episcopis, Presbyteris, Diaconis, & Subdiaconis, quorum vtrumque execrantur aduersarij nostri.

Ad TERTIUM dico, Augustinum loqui de simulacris præsupposito errore Gentilium. Vult enim Augustinus dicere, quando quis putat simulacrum esse Deum, & accedit, vt adoret, & inuocet ipsum simulacrū, mirabiliter cōfirmatur, & fouetur in errore, ab ipsa membrorū humanarum similitudine. Ita eū esse intelligendū probo ex verbis eius; nā in epist. 49. q. 3. ait: *Cū his sedibus collocantur honorabili sublimitate, vt à precantibus, atque immolantibus attendantur ipsa similitudine animatorum membrorū, atque sensuum, &c.* Vbi nota illud, *vt à precantibus attendantur*. Et quod ibid. ait: *Accedente præsertim veneratione mulierum, &c.* Experientia enim docet imagines quæ non habentur pro dijs, neminem licet rudissimum ita decipere vt putentur viuere & spirare.

Ad illud de vasis Ecclesiæ autem dico, Augustinū voluisse ostēdere simulacra Gentiliū, continere homines in errore, non ratione materiæ, quia pretiosa sint, sed ratione figuræ, quia figuram habent nostræ similem; id autem ostendit Augustinus dupliciter. PRIMO, quia multi dorsum conuertunt ad solem, & interim supplicant simulacro solis: non quia sol non sit longè nobilior, sed quia figura illa solis globosa, non tam facillè persuadet solem viuere & sentire, quemadmodum figura simulacri, quæ est nostræ similis. SECVNDO, quia Catholici etiam habent in locis sacris vasa ex materia pretiosa, & tamen quia deest figura humana, ne Gentiles quidem putarent ea vasa viuere vel spirare.

Dices, si Calices non putantur viuere, quia carent humana forma, ergo imagines quæ habent humanā formam, si in templo sint, putabuntur viuere.

RESPONDEO, Augustinus non dicit, imagines humanæ formæ putari viuere: sed si putentur, putari propter formam, non propter materiam. Non ergo Augustinus dicit, imaginem in Ecclesia non fuisse, sed solum formam humanam simulacrorum, multum valere ad fouendum errorem in ijs, qui simulacra pro dijs colunt. Ad confirmationem dico, Ioannem loqui de Idolis. Sic enim est in Græco: *φύλαξαι τὴν εὐαγγέλιον ἀπὸ τῶν εἰδωλῶν*, ex quo textu Latinum

interpretari textum licet.

Ad QUARTUM dico, PRIMO, Caluinum rectè imitari suos maiores; nam etiam antiqui Iconomachi dicebant, nolle se imagines istas mortuas, sed sufficere sibi Eucharistiam, quæ est imago corporis Domini, quibus Catholici responderunt in VII. Synodo, act. 6. tom. 3. Eucharistiam non debere vocari imaginem, vel figurā corporis Domini, cū ipsum Domini corpus reuera sit. SECVNDO dico, imagines viuas & mortuas non esse inter se contrarias, sed alias iuuari ab alijs, vt ostēdimus. Denique imagines Sanctorum non rectè vocari mortuas. Imaginis enim vita, est repræsentatio: Illæ ergo sunt mortuæ, quæ nihil repræsentant.

Ad QUINTUM, Thomas Vvaldenfis, tom. 3. tit. 19. cap. 157. dicit, Epiphaniū propter hæresim Antropomorphitarum tunc vigentem hoc fecisse. Alij dicunt, Epiphaniū loqui de imagine hominis profani, quæ ibi honorabatur instar imaginum Christi & Sanctorum, ita respondet Marianus Victorius in annotatione ad hanc epistolam. cōmuniō & verior solutio est, verba illa esse suppositicia, quod patet. PRIMO, quia post finem epistolæ ista adiecta sunt; epistola enim planè finita erat, vt apparebit legenti.

SECVNDO, quia hæretici Iconomachi non obiecerunt hunc locum Catholicis, cū tamen obiecerint omnia dicta Patrum, quæ vllum colorem habere poterant, vt patet ex VII. Synodo, act. 6.

TERTIO, quia Epiphanius Diaconus in VII. Synodo, act. 6. conuincit duo alia similia loca, Epiphaniij scriptis fuisse inserta ab hæreticis.

QUARTO, quia vt ibidem dicitur, discipuli Epiphaniij in eius templo imaginem eius posuerunt, quod certè non fecissent, si eorum præceptor dixisset, id esse contra Scripturæ auctoritatem.

QUINTO, quia tempore Epiphaniij Basilius, Nyssenus, & alij viuebant, qui imagines in templis laudabant.

SEXTO, quia sententia illa; esse contra Scripturæ auctoritatem pēdere in templo imaginem hominis, indigna esset Epiphanio, viro doctissimo, cū sit ineptissima. nusquam enim id legitur prohibitū, imò contrariū legitur, vt patet de imaginibus Cherubim in forma humana, quæ erant in templo Salomonis.

SEPTIMO, quia Gregorius l. 9. epist. 9. dicit, nullum vnquam Episcoporū ante Serenum Massiliensem, fregisse imaginem Christi vel Sanctorum.

OCTAVO, quia B. Hieronymus in epist. ad Pamachium, contra Ioannem Hierosolymitanum, totam ferè hanc epistolam Epiphaniij à se Latinam factam recitat, & tamen non meminit huius veli.

NONO, quia nec stylus conuenit cū reliqua epist.

Ad illud de Adriani templis sine simulacris, dico, Adrianum iussisse fieri templa sine simulacris Gentilium. Christiani enim nolebant orare in tēplis Gentilium, quia plena erant idolis. Ided Adrianus iussit eis fieri tēpla sine eiusmodi idolis. Vnde idem Lampridius ea simulacra ibidem appellat numina, numina autem non vocantur imagines, nisi proponantur adorandæ pro dijs.

CAPVT X.

Imagines vtilis esse etiam extra historiam.

POSTREMUM Caluini dictum, quod imagines sine notatione historiæ, non sint vtilis, est manifestè falsum; nam ipse non probat vllò argumento non esse vtilis, & nos probare possumus esse vtilis pluribus modis. PRIMO, quia Deus in templo suo iussit fieri imagines Cherubim, sine vlla historiæ notatione, Exod. 25. & certè non sine causa.

SECUNDO, quia semper Christiani habuerunt imagines, etiam solitarias, & extra historias, cum tamen primi Christiani non ducerentur sola delectatione. Tempore Christi tres imagines factæ leguntur. PRIMA est, quam Christus ipse linteo faciei suæ admoto fecit, & Regi Abagaro misit. Id enim refert Euagrius lib. 4. ca. 26. & Metaphrastes in vita Constantini Magni, & Damascenus lib. 1. de imaginibus: & hanc non esse fabulam, testatur ingens miraculum factum Edessæ per hanc imaginem, ut ibidem scribit Euagrius. Testatur etiam dies festus, qui agebatur Constantinopoli, in die translationis huius imaginis ex Edessa Constantinopolim.

SECUNDA est, quam apud Paneadem mulier liberata à fluxu sanguinis Christo crexit, testis est Eusebius li. 7. hist. c. 14. qui eam se vidisse asserit. meminit eiusdem Sozomenus l. 5. c. 20. Damascenus li. 1. de imaginibus, & Theophylactus in c. 9. Matth.

TERTIA est, quam dicitur Nicodemus fecisse, & quæ à Iudæis per ludibrium crucifixæ, innumerabilibus miraculis claruit. Refert hoc Athanasius in libello de passione imaginis Domini, c. 4. Et quamquam dubium esse possit, an sit hoc opus Magni Athanasij: tamen certum est esse antiquissimi auctoris; quandoquidem citatur tanquam antiquissima historia in VII. Synodo, act. 4.

Præter has Christi imagines extant etiam B. Virginis, quas B. Lucas pinxisse dicitur, quarum meminit Theodorus Lector, qui ante mille annos floruit, lib. 1. Collectaneorum. Nicephorus lib. 14. hist. cap. 2. & Simeon Metaphrastes in vita S. Lucae. Tertullianus libro de pudicitia, meminit imaginis Christi in forma pastoris ouem ferentis in humeris suis depictæ in sacris calicibus, ut supra diximus. Ælius Lapidius in vita Alexandri Seneri refert Alexandræ Imperatoræ in suo larario imagines Christi & Abrahæ habuisse. At certè credibile est, eum à Christianis didicisse, quemadmodum Christus pingi deberet. Eusebius lib. 7. histor. cap. 14. dicit, passim consuevisse pingi imagines Apostolorum, & se multas antiquissimas vidisse. Ambrosius in epistola de inuentione sanctorum Gervasij & Protasij, quæ apud Suriû extat, dicit se cognouisse eum, qui sibi apparuerat, fuisse B. Paulum, ex imagine picta quam apud se habebat.

Chrylostomus oratione in S. Meletium, dicit Meletij imagines adeo celebres fuisse, ut etiam in annulis, in poculis, in phialis, in thalami parietibus, atque ubique alibi conspicerentur. Similiter Theodoretus in historia religiosa, in vita Simeonis Stylitæ dicit, Romæ in omnibus officinis pro foribus, pendere consuevisse imagines sancti Simeonis.

Augustini tempore frequentissimas imagines fuisse, colligitur ex lib. 1. de consensu Evangelistarum, cap. 10. ubi dicit, passim inueniri imagines Christi inter Petrum & Paulum depicti. Multa alia testimonia Athanasij, Basilij, Nazianzeni, Nysseni, Chrylostomi, Cyrilli Hierosolymitani, & Cyrilli Alexandrini, & aliorum multorum Patrum, vide in VII. Synodo act. 4. & lib. 3. Damasceni Apologetico in fine. Adde etiam præter ista, omnia illa quæ paulò antè nos attulimus, ad probandum, imagines fuisse in templis primis quingentis annis.

TERTIO, probatur ab utilitatibus. PRIMA est instructio & eruditio, melius enim interdum docet pictura, quam Scriptura; cuius utilitatis meminit S. Gregorius Nyssenus, oratione in Theodorum, & S. Gregorius Papa lib. 7. epist. 109. & lib. 9. epist. 9.

Dices, Historiæ quidem depictæ instruunt, at non imagines solitariae.

RESPONDEO, etiam solitarias imagines, ut à

A Christianis pinguntur, semper continere quasi per compendium aliquam historiam, nam cum pingitur Christus, semper pingitur vel in forma pueri in sinu matris, vel in forma viri alligati ad columnam, vel in cruce pendens, vel resurgens è tumulo, vel ascendens in cælum, &c. Sic etiam Sancti semper cum insigni virtutis, vel passionis, vel potestatis pinguntur, Petrus cum clauibus, Laurentius cum craticula, Andreas cum cruce, &c. Martyres omnes cum palma, Sancti omnes cum diademate, ex quibus signis seu instrumentis docemur quasi per compendium quid illi quos veneramur egerint, quidue passi sint.

B SECUNDO, vtilis sunt imagines, quamuis solitariae, ad charitatem erga Deum, & Sæctos fouendâ, & augendam. Qui enim diligit, libèter inspicit imaginem absentis amici, & inspiciendo magis inardescit. Hinc Seuerus Sulpitius, quia vehementissimè Sanctum Paulinum diligebat, nec tamen poterat apud eum semper esse, rogauit eum per litteras, ut imaginem suam ad viuum expressam ad se mitteret, cui modestissimè se excusans, respondit Paulinus epist. 8. ad Seuerum, se nondum habere perfectam imaginem secundi Adami, sed gerere adhuc primi Adami effigiem, & idè nolle mittere. Gregorius quoque lib. 7. epist. 53. mittens Secundino imaginem Saluatoris, dicit, se scire eum imaginem cupere, ut in amore ipsius domini recalesceret.

C TERTIA vtilitas est excitatio ad imitandum. Explicatur prolixè hæc vtilitas in VII. Synodo, act. 6. extrema, de eadè loquitur Basilius oratione in quadraginta Martyres. Notum est apud Terentium in Eunuchis, quàm vehementer iuuenè quendam conspecta tabella, in qua pictus erat Iupiter, stuprum inferens Dianæ, ad simile flagitium perpetrandum prouocavit. Contrà verò Naziæzenus in carmine de virtute, quod citatur in VII. Synodo, act. 4. dicit impudicam mulierem, cum ad quendam euocata veniret, in ipso limine cospexisse imaginem Polemonis continentissimi hominis, & inde confusam erubuisse, & pœnitentia ductam rediisse domum suam.

D QUARTO, vtilis sunt imagines, quia conseruant in nobis memoriam Christi, & Sanctorum, & simul in angustijs docent, nos habere patronos, quos inuocemus. Hinc Theodoretus in vita Simeonis Stylitæ, dicit Romæ frequentissimas fuisse imagines S. Simeonis, ut ea ratione sibi tutelam & præsidium multi pararent.

E QUINTA vtilitas est confessio fidei, dum enim diligimus & honoramus imagines Sanctorum, testamur nobis placere eorum fidem, & doctrinam, & Sanctos mores: & simul nos detestari omnem impietatem, & idololatriam, contra quam ipsi vsque ad mortem pugnaverunt, & nunc præcipuè testamur, nobis non placere nouitates Lutheranorum, & Caluinistarum, dum id religiosè veneramur, quod illi sacrilegè destruant.

SEXTA, est honor Dei & Sanctorum: nemo enim vnquam dubitauit, quin erigere statuas, vel imagines magnis viris, ad honorem eorum pertineat. Certè Eusebius lib. 7. hist. cap. 14. hanc præcipuam fuisse causam iudicat, cur Christiani cœperint Sanctorum imagines desiderare.

Neque obstat, quod ait hoc ex Gentilium consuetudine natum; non enim loquitur de aliqua Gentilium superstitione, sed de naturali, & proinde bona consuetudine, qua solij erant statuas erigere ijs, quos honore dignos iudicabant, quamquam in eo postea errarent, quod sceleratis etiam hominibus, & falsis dijs eas erigebant.

CAPVT XI.

Propōnitur quæstio de cultu imaginum, cum argumentis aduersariorum.

DEMONSTRAVIMVS hætenus imagines Christi, & Sanctorum fieri, ac esse haberi, & in templis, alijsque sacris locis collocari posse: sequitur nunc cōtrouersia de cultu, vtrum videlicet eiusmodi imagines aliquo genere cultus prosequendæ sint. De qua cōtrouersia Damascenus in libro de hæresibus circa finem, duas extremas hæreses adducit. Vnam eorum, qui dicebant, imaginibus deberi diuinos honores, quos hæreticos vocat Christiano-categoros, id est, Christianorum accusatores, quia propter eos accusabantur Christiani, tanquam idolorum cultores. Eodem modo certum est Alexandrum Seuerum coluisse imagines Christi & Abrahæ, cum cæteris suis idolis, teste Ælio Lampridio. Hæc hæresis refellitur omnibus Scripturæ testimonijs, quæ prohibent ne cultum Deo proprium tribuamus creaturæ.

Alter error priori cōtrarius est eorum, qui nullum omnino honorem imaginibus Sanctorum deferri patiuntur. Refert hunc errorem Damascenus in lib. de hæresibus in fine, & est eorum omnium, quos recensuimus in secundo capite disputationis, qui quidem contendunt, non esse vlllo modo colendas imagines, propter hæc argumenta.

PRIMO, quia Scripturæ vtriusque Testamenti seuerè interdicunt cultum simulacrorum, Exod. 20. Deut. 4. Rom. 1. &c. Et quia Catholici respondent, Scripturas reprehendere cultum, qui tribuitur simulacris tanquam dijs: Caluinus lib. 1. Instit. cap. 11. §. 9. & 10. conatur offendere etiam Iudæos & Gentiles non habuisse simulacra pro dijs, sed in simulacris Deum verum coluisse: & tamen reprehendi, quia Deus non patitur cultum suum vlllo modo communicari cum imaginibus, & certè si Deus non debet coli in imagine, eodem modo Sancti, licet colendi essent, non essent tamen colendi imaginibus. Quòd Iudæi non habuerint simulacra pro dijs, sed Deum verum in idolo coluerint, probat Caluinus: quia Exodi 32. populus dicebat de vitulo aureo: *Isti sunt dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti.* Vbi fatentur se in vitulo colere eum Deum, à quo fuerant liberati, de Ægypto, & ibidem Aarō indicturus diem festum in honorem vituli aurei, iussit præconis voce dici: *Cras solemnitas Domini est.* Vbi in Hebræo illud, *Domini, est יהוה.* Et Iud. 17. mulier quædam ait: *Sanctificauit, & voui Domino mille & centum argenteos, vt faciam sculptile atque constatile.* Vbi etiam pro, *Domino, est nomen proprium Dei veri יהוה.*

Quod autem Gentiles coluerint Deum verum in idolis; probatur **P**RIMO ex Augustino in Psal. 113. qui refert Gentiles respondere solitos, cum accusabantur idololatriæ, se non colere ipsa idola, sed numen quod per idolum significabatur. Item ex eo, quod Gentiles mutabāt simulacra pro arbitrio, nec tamen deos mutabant. Item, quia vni Deo plura simulacra erigebant, nam vnum Iouem esse dicebant, & tamen innumerabilia illi simulacra dicabāt. Denique, quia noua idola quotidie sacrabant, nec tamen dicebant, se nouos Deos facere.

SECUNDO, adducunt Concilia tria, Constantinopolitanum, sub Leone Iconomacho, teste Paulo Diacono, lib. 21. Item aliud Constantinopolitanum Episcoporum CCC. XXXVIII. sub Constantino Copronymo, teste Paulo Diacono lib. 22. rerū Romanarum: vtrumque definiuit imagines abolendas, vtriusque acta prolixè referūt Centuriatores, Cent. 8. cap. 9. Tertium fuit Concilium Francofordiense,

A in quo reprobata fuit VII. Synodus, quæ imagines retinendas censuerat, ita referunt Ado in Chronico anni DCC. XCV. Abbas Urspergensis in Chronico anni DCC. XCIII. Hincmarus Remensis libro contra Episcopum Iandunensem, cap. 20. & Ioannes Auentinus in historia seu annalibus Boiorum, lib. 4. Regino lib. 2.

Porro Magdeburgenses Cent. 8. c. 9. in fine, ex isto Concilio adducunt argumenta decem contra imagines, & soluunt argumenta 44. Nicænæ Synodi, & respondent ad XI. testimonia Patrum, quæ allata fuerant pro imaginibus à Nicæna Synodo. Sed tam argumenta, quam solutiones sunt meræ nugæ; nunquam enim ea Nicæna Synodus extitit, vt infra suo loco dicemus.

B **T**ERTIO, adducunt libros quattuor Caroli Magni contra imagines, ex quibus Caluinus lib. 1. Institut. c. 11. duo deducit. **P**RIMO, Nicænum Concilium fuisse statim refutatam ab Orthodoxo Principe. **S**ECUNDO, in Concilio illo Nicæno manifestam impietatem definitam, nam, vt ex libro Caroli patet, in eo Concilio definitum est, imaginibus deberi honorem sacrificiorum, & eum cultum, qui tribuitur viuificæ Trinitati: prodijt iste liber anno M. D. XLIX. addūt Ceteriatores Cent. 8. c. 9. col. 645. extare alium librum adhuc acriorem contra imagines, Ludouici Pij, si tamen credere dignum est.

C **Q**UARTO, adducunt Patres; nam Irenæus lib. 1. cap. 24. ponit inter hæreses Carpocratis, quod coleret imaginem Christi & Pauli. Epiphanius hæres. 79. dicit, hæreticos esse, qui imaginem B. Virginis circumferunt & colunt. Ambrosius de obitu Theodosij: *Inuenit, inquit, Helena Crucem Domini, Regem adorauit, non lignum vti que, quia hic Gentilis est error, sed adorauit illum, qui pendit in ligno.* Hieronymus ad ar. in cap. 3. Danielis; *Cultores, inquit, Dei imagines adorare non debent.* Augustinus de moribus Ecclesiæ, cap. 36. *Noui, inquit, picturarum adoratores.* Gregorius li. 7. epist. 54. & 109. & lib. epist. 9. dicit imagines adorandas non esse. Alia quædam testimonia adducuntur ab Iconomachis, in VII. Synodo, act. 6. & ibidem refelluntur; sed facilia sunt.

D **Q**UINTO, adducunt exemplum Ezechie 4. Reg. 18. qui confregit serpentem æneum, quia coli iam cœperat.

SEXTO, adducit Caluinus experientiam, quæ docet paulatim in cultu imaginum irreperere superstitionem, & errorem, quo putatur imagini alligata Diuinitas. Nam cur alioqui vna imago Christi vel Mariæ, magis frequētatur, quam alia? cur precaturi ad imagines accedunt? cur peregrinantur aliqui magno labore ad aliquam imaginem, cum habeant domi suæ fortè meliores & pulchriores?

SEPTIMO, adducunt aliquot ratiunculas; nam imago, inquit, non est capax honoris, cum sit res inanima, & sensus ac rationis experta. Item imago non est sancta ratione ligni, aut ferri, aut marmoris, aut alterius cuiusuis materiæ, sed nec ratione lineamentorum, aut colorum, aut alterius rei, quæ in ipsa sit; cur igitur colitur? Denique homo est imago Dei, & tamen non solet adorari: quantò minus igitur ligna, & lapides adorandi erunt, licet imaginem Dei, aut Sanctorum referant?

Atque hæc sunt illorum præcipua firmamenta, quibus respondebitur infra c. 13. nam cæteras nugas Magdeburgensium libenter omittam, indignæ sunt enim quibus respondeatur. Christus, inquit, mortuus est pro hominibus, non pro imaginibus, ergo imagines non sunt colendæ. Egregiè scilicet. Item si imagines necessario colendæ essent, soli diuites sal-

uarentur, qui eas emere possunt. Item Christus non dixit, qui imagines recipit, sed qui vos recipit, me recipitis ergo honor imaginis non refertur ad exemplar; quod quidem non argumentari, sed ludere est.

CAPVT XII.

Imagines Christi & Sanctorum rectè coli.

NO s cum Ecclesia asserimus, imagines Christi & Sanctorum honorandas esse, modò tamen (vt in Concilio Trident. sess. 25. declaratur) in imaginibus non collocetur fiducia, nec ab eis aliquid petatur, nec in eis ineffe credatur vlla Diuinitas, sed solum honorentur propter eos, quos nobis representant. Quæ sententia probatur; PRIMVM, testimonio Scripturæ habemus tria genera testimoniorum. Primò ea testimonia, quæ expressè agunt de imaginibus, nimirum Exod. 25. de Cherubin propitiatorij. Et Num. 21. de æneo serpente. Imagines enim Cherubin super arcam existentes Exod. 25. necessario adorabantur ab ijs, qui arcam adorabant. Imò Hieronymus in epist. ad Marcellã, vt migret Bethleem, ideo dicit Tabernaculum fuisse veneratum à Iudæis, quia ibi erant Cherubin. Serpens quoque æneus non poterat non honorari, cùm in loco sublimi à Deo positus fuisset, & salutè miseris in se aspicientibus adferret. Vnde Augustinus lib. 3. Trinit. c. 10. loquens de quibusdã signis, quæ venerationem tanquam religiosa merentur, ponit pro exëplo serpentem æneum. Præterea tam de imaginibus Cherubin quàm de imaginibus serpentis, quòd honorari debuerint, patet ex regula B. Augustini lib. 3. Doctrin. Christ. c. 9. vbi dicit, signa vtilia diuinitus instituta, veneranda esse, quia honor eorum ad prototypum transit. Fuisse autem illas imagines Cherubin & serpentis à Deo institutas, & vtilis, certum est. Iam verò, si licuit, venerari imagines Angelorum, cur non etiã Sanctorum? Si licuit venerari imaginem Christi in forma serpentis (nam serpentem Christi fuisse figuram habemus Ioannis tertio,) cur non potius venerabilis erit imago Christi in forma hominis?

Deinde, habemus alia testimonia, quæ docent, creaturas honorandas religiosè propter solã relationem ad Deum, vt Psal. 95. *Adorate scabellum pedum eius.* Matt. 5. *Nolite iurare per calu, quia thronus Dei est, neque per terram, quia scabellum est pedum eius.* Vbi nota, iuramentum esse actum religionis, quo honoratur primariò Deus, secundariò id, per quod iuratur. Prohibet ergo Deus iuramenta sine debitis circumstantijs, per cælum & terram, ne contumelia fiat eiusmodi creaturis, quatenus relationem habent ad Deum. Sed similem relationem habent imagines: igitur eadem ratione colenda sunt.

Vltimum genus testimoniorum est eorum, quæ docent, creaturas dici sacras, vel sanctas propter relationem ad res sacras, Exod. 3. *Locus in quo stas, terra sancta est;* propter Angeli scilicet præsentiam. Exod. 12. dicitur dies Paschæ dies sancta & venerabilis, propter significationem, & quia dedicata erat cultui diuino. Exod. 28. dicuntur vestes Sacerdotum sanctæ, propter eandem causam. Isaia 11. sepulcrum Christi gloriosum 2. Timot. 3. dicuntur Scripturæ sacræ litteræ: *Ab infantia,* inquit, *sacras litteras nosti.* Cur litteræ illæ dicuntur sacræ, nisi quia signa sunt rerum sacrarum? nec solum litteras, sed etiam verba ipsa prolata, venerari consueuimus, præsertim nomen Iesus; & Euangelium audimus stantes detecto capite, imò etiam luminibus accensis; quamuis in meridie, vt Hieron. probat lib. in Vigilantiũ: at imagines Chri-

sti & Sanctorum sunt etiam institutæ ad significandas & representandas res sacras, cur ergo eas honorare non liceat? nam rem sanctam esse hoc ipso quod sancta est, venerabilem, patet ex illis verbis Exod. 12. *Dies prima erit sancta, & septima eadem religione venerabilis.* Vbi vides pro eodem accipi, rem sanctam & religiosè venerabilem.

SE C V N D O, probatur ex Concilijs Ecclesiæ. Habemus in primis Can. 82. VI. Synodi, vbi dicuntur imagines venerabiles, tametsi enim isti canones non sint firmæ auctoritatis, tamen iste canon semper receptus fuit ab Ecclesia, & testatur vt minimũ vsum Ecclesiæ antiquæ. Deinde habemus Synodum Romanam sub Greg. III. Episcoporum ferè mille, pro imaginibus celebratam, anno DCC. XXXIII. iuxta Sigibertum in Chronico. Item Synodum habitam in villa Gentiliacensi, anno DCC. LXVI. iuxta Sigibertum, vel DCC. LXVII. iuxta Adonem, in ea de imaginibus actum, & admoniti Græci, vt cum alijs pijs de imaginibus sentire vellēt, vt Paulus Æmilij testatur lib. 2. Rursus aliam Synodum pro imaginibus Romæ celebratã sub Stephano III. anno DCC. LXVIII. iuxta Sigibertum, cuius Synodi meminit aliquoties Adrianus in lib. de imaginibus ad Carolum.

Post annum deinde DCC. LXXXVIII. septima Synodus aët. 7. definiuit, imagines esse venerandas, non quidem cultu latriæ, sed honore illo, quo etiam prosequimur sacras litteras, sacra vasa, &c. Testis Paulus Diaconus, Cedrenus, Zonaras, &c. Est autè hoc Conciliũ eiusmodi, vt nullo modo dubitari possit, quin generale & legitimum fuerit. Nam habuit imprimis legatos Romani Pontificis, & trium aliorum Patriarcharum, Alexandriæ, Antiochiæ, Hierosolymæ, necnò Patriarcham Constantinopolitanum, omnes consentientes, vt ex subscriptoribus patet. Præterea adfuerunt Episcopi CCC. L. teste Cedreno, id est, plures quàm in prima, secũda, vel tertia Synodo generali. Præterea consensit Imperator Constantinus. Ad hæc disputatum est acriter, & diu allatis in medium Scripturis, Concilijs, & Patribus. Si ergo vllum est Concilium generale legitimum, certè hoc est.

Neque obstat, quod contrarium dicantur statuisse, Concilia Constantinopolitana præcedentia & Francofordiense sequens. Nam etiam si illa omnia fuissent legitima, tamen cedere debent Nicæno; quia hoc plenarium & generale, illa particularia fuerunt. Est enim regula August. lib. 2. de Baptismo, c. 3. Concilia particularia plenarijs sine dubitatione cedere debere. Fuisse autem illa tria particularia, patet; nam in Constantinopolitano sub Leone non fuerunt vocati, nec adfuerunt vlli Patriarchæ, excepto Germano Patriarcha Constantinopolitano, qui tamen non consensit, & ideo depositus fuit.

In Concilio Constantinopolitano sub Cõstantino Copronymo non sunt vocati, nec adfuerunt nec per se, nec per Legatos Romanus, Alexandrinus, Antiochenus, Hierosolymitanus Patriarchæ, sed solus Pseudoepiscopus, què hæretici deposito S. Germano Patriarchæ fecerunt. Testantur hæc Cedrenus, & Zonaras in vita Cõstantini Copronymi, & ipsi etiam Magdeburgenses Cent. 8. c. 9. col. 551. & Paulus Diaconus, qui tunc viuebat, lib. 22. rerum Romanarum. Denique Francofordiense omnium iudicio particulare fuit, & (si verum est, quod Centuriatores dicunt) adfuerunt quidem Legati Romani Pontificis, sed Synodo assensu non sunt.

Ad hæc accedit, quod ex euentu colligitur Nicænum fuisse legitimum, nam solum illud tandem obtinuit, imagines enim in tēplis permanserunt, & suum honorem in Ecclesia semper habuerunt; imò etiam

folius huius Concilij acta extant, reliqua tria mox euanuerunt, & solum in historijs aliqua eorum memoria seruata est, quod idem accidit primo Nicæno. Fuerunt enim plurima Concilia celebrata ab hæreticis contra Nicænum I. sed ipsa cum suis erroribus euanuerunt, sola fides & can. Nicæni ad nos perueniunt. Habemus præterea VIII. Synodum generalem, act. vlt. can. 3. & Synodum Tridentinam, sess. 25.

TERTIO, probatur ex Patribus, Basilii in Iulianum, vt citat Adrianus Papa in epist. ad Imperatores in VII. Synodo, act. 2. *Historias*, inquit, *imaginū illorum honoro, & palam adoro, hoc enim nobis traditum à Sanctis Apostolis, non est prohibendum, &c.*

Chrysofomus in liturgia: *Sacerdos*, inquit, *ad imaginem Christi caput inclinat.*

Ambrosius ferm. 10. in Pl. 118. *Qui*, inquit, *imaginē coronat Imperatoris, utique illum honorat, cuius imaginem coronauit, & qui statuat cōtempserit Imperatoris, Imperatori utique fecisse videtur iniuriam, &c.*

Augustinus lib. 3. Trinit. c. 10. loquens de signis sacris; quales sunt imagines, litteræ, & Sacramēta: *Sed quia*, inquit, *hæc hominibus nota sunt, quia per homines sunt, honorem tanquā religiosa possunt habere, stuporem tanquā mira non possunt, &c.* Vbi nominatim ponit serpentem æneum inter ea, quæ merentur honorem religiosum. Item lib. 3. de doctrina Christiana, cap. 9. dicit, eos seruire sub signis, qui honorant vtilia signa, nec sciunt quid significant, quales erant olim Iudæi: qui autem venerantur vtilia, & sciunt quid significant, dicit eos non tam honorare ipsum signū quā rem significatam, & idēo liberos esse. Quod autem imagines Sanctorum sint vtilia signa diuinitus instituta, & proinde ueneratione digna tā à seruis, quā à liberis, patet ex lib. 2. de doctrina Christiana, cap. 25. vbi dicit, picturas, & statuas, pertinere ad superflua instituta hominum, exceptis illis, quæ ob finem bonum suo loco, & tempore proponuntur ab eo, qui habet auctoritatem. Tales autem esse Christi, & Sanctorum imagines, certissimum est. Denique lib. 10. Confess. cap. 34. reprehendit pictores, & similes artifices, quod necessarium, & moderatum vsum, & piam significationem longē aliquando, transgrediantur. Vbi admittit, quasdam esse picturas necessarias, quasdam etiam piam significationem habentes, & proinde venerabiles.

Paulinus natali 10. S. Felicis, de imaginibus in templo depictis, sic ait:

Miramurque sacras veterum monumenta, figuras.

Vbi cum sacras vocat figuras, honorandas etiam docet, res enim sacræ omnes honorandæ sunt.

Gregorius lib. 7. epist. 5. ad Ianuarium Episcopum Carathantum, loquens de imagine B. Mariæ, & Cruce quæ postea fuerant in Synagoga Iudæorum, quas iubet inde auferri: *His*, inquit, *hortamur affatibus vt sublata ex inde cum ea qua dignū est ueneratione, imagine, atque cruce, de beatis quod uolenter ablatū est reformare.* Et li. 7. epist. 53. ad Secundinum, docet imaginem sacram honorandam etiam prostratione ad terram, non tamen vt Deum: *Et nos*, inquit, *non quasi ante Diuinitatem, ante illam prosternimur, &c.*

Damasceus lib. 4. c. 17. de fide, dicit esse Apostolicam traditionem, cultum crucis & imaginum.

Præterea crucē, id est, crucifixi imaginem fuisse in Ecclesia semper honoratam, certissimum est. Nam Lactantius in carmine de passione Domini.

Flecte genu, inquit, *lignūque crucis venerabile adora.* Et Sedulius, lib. 5. carminis Paschalis.

Neue quis ignoret, inquit, *speciem crucis esse colendā.*

Ambrosius oratione de obitu Theodosij: *sapienter*, inquit, *Helena egit, quæ crucē Christi in capite Re-*

gum leuauit, & locauit, vt crux Christi in Regibus adoratur. Et libro de Incarnationis Dominicæ Sacramento. c. 7. *Nūquid*, inquit, *cum in Christo imaginem Dei, crucēque ueneramur, diuidimus eum?*

Hieronymus in vita Paulæ: *Prostrata*, inquit, *ante crucem, quasi pendentem Dominum cerneret, adorabat.*

Athanasius, q. 16. ad Antiochum, dicit, Christianos imaginem crucis colere potius, quā lācæ, vel columnæ, & similiū instrumentorum passionis Dominicæ, quia si Gētilēs accusent nos, quod colamus lignum, possumus mox separare duo ligna crucis ab inuicem, & eo modo sublata figura crucis, conculcare duo illa ligna, vt ostendamus nos non ligna, sed imaginem crucifixi uenerari. Denique Patres testantur, Christianos semper accusatos à Gētilibus, quod colerent crucem, quæ est imago crucifixi.

Tertullianus in Apologet. c. 16. dicit, Christianos appellatos religiosos crucis: neque ipse hoc negat esse verum. Minutius Felix in Octauio respondet Gentilibus obijcientibus adorationem crucis. Nec obstat, quod ipse dicit: *Nos crucē neq; adoramus, neq; optamus*; nam loquitur de adoratione propria Deo, de qua accusabantur. Interim ex obiectione cōstat, crucem aliquo modo honoratam à Christianis. Iulianus apud Cyrillū, l. 6. idem obijcit. At certē nūquā Gētilibus in mentē uenisset, vt nostris obijcerēt adorationē crucis, nisi uiderēt primis illis, & sanctissimis Christianis crucem summæ uenerationis fuisse.

Ridicula est autem responsio Magdeburgensium, qui ex Concilio Francofordiensi Cent. 8. c. 9. in fine dicunt, non esse eādē rationē crucis, & imaginum aliarum; nam Christus nos redemit cruce, nō imagine. Ista enim respōsio primo iugulat ipsos Centuriatores, ipsi enim nō admittunt crucē posse honorari. Deinde impērita solutio est, nam Christus nō redemit nos ista cruce, quam modō auream, modō argēteam, modō lapideam, modō depictā in tabula, vel signatā in aēre ueneramur, sed illa vna lignea, cuius imago est, quam ueneramur. Nec enim habemus vbiq; crucem illā Christi uerā, & multō minus eam ueteres habebāt tempore Tertulliani, & Minutij, cū postea repertam esse cōstet temporibus Magni Cōstantini. Magis autem redemit nos Christus corpore suo, quā cruce lignea. Quare si licet uenerari imaginem crucis, multō magis imaginem corporis.

Argumentum **QUARTVM**, à miraculis. Deus enim per imagines Christi, & Sanctorū, multa miracula operatur, ex quo intelligim⁹ placere illi, vt imagines honorentur. Illustre in primis est, quod Eusebius refert lib. 7. hist. c. 14. vbi testatur, ex basi statuæ Christi æneæ, ab Hæmorroisā positæ apud Paneadē, herbam quandam omnibus incognitā oriri solitam, quæ vbi creuisset vsque ad fimbriā imaginis Christi, eamque attigisset, vim haberet omnes morbos depellendi, quod etiā refert Theophil. in c. 9. Mat. Addit Sozomen. l. 5. hist. c. 20. de eadem imagine aliud miraculum, quod uidelicet cū Iulianus Apostata statuam Christi inde amouisset, & suam in eodem loco posuisset, mox ignis de cælo statuā Iuliani discepsit, & caput à reliquo corpore diuulsit, planè ad eum modū, quo olim accidit idolo Dagon, 1. Reg. 5.

Non est autem prætereundum hoc loco insigne mendacium Centuriatorum. Quod enim Iuliani statuæ accidit, id illi tribuunt etiam statuæ Saluatoris. Sic enim loquuntur Cent. 4. cap. 13. col. 1447. *Videtur*, inquit, *etiā ea fulmine cōfracta esse, vt extaret testimoniū, superstitionem illā, qua statuis vis aliqua tribuitur, Deo nō placere.* Et ibidē superstitiosam uocant herbæ illius vim, quæ morbos omnes curabat. At cū dicunt, imaginem Christi fulmine

difectam, mentiuntur apertissimè cōtra fidem omnium historicorum. Cū autem miracula testatissima Christi, superstitioni Diabolicæ adscribūt, imitantur Scribas, & Phariseos, qui eiusdem Christi miracula in Beelzebub fieri, calumniabantur.

Multi alia miracula per imagines à Deo facta legi possunt apud ipsos Magdeburgenses Centur. 6. & seq. cap. 13. qui tamen respondent ad hoc argumentum ex libris Carolinis, nō sequi, imagines esse adorandas, quia miracula faciunt. Multi enim sunt alia per quæ Deus miracula facit, quæ tamē non adorantur. Nam Helisæus per aquas Iordanis curauit leprā Naaman, Christus sputo curauit cæcum; nec tamen adoramus aquam, vel sputum, quin etiam per homines malos aliquando facit Deus miracula, & tamen eos homines omni honore indignos iudicamus.

RESPONDEO, spectandū esse finem miraculorum; id enim, quod miraculo cōfirmatur, Dei testimoniū habet. Iam Helisæus, & Christus non adhibuerunt aquam, vel sputum in miraculis, ut aquam, vel sputum honorarent, sed vt ostenderent, ille quidem se esse Prophetā Dei, iste autem se verum Dei Filium. Similiter homines mali non faciunt miracula, ut se ac vitam suam cōmendant, sed fidem. Quare non ipsi, sed fides, quam prædicant, veneranda est.

Miracula autē per imagines facta, ideo facta sunt, vt probarent, ac sancirent imaginū cultū. Nam cur, quæso, ignis cælestis discerpit statuam Iuliani, nisi vt vindicaret iniuriam factam statuæ Christi? Et cur ab imagine à Iudæis confossa, sanguis prodijt, qui infirmos plurimos curauit, vt est apud Athanasium lib. de passione imaginis Domini, Gregorium Turonensem de gloria Martyrum, cap. 21. Reginonem in Chronico anni DCCC. IV. nisi vt ostenderet se honorare id, quod Iudæi contumelia afficiebant?

Præterea beneficia, quæ per imagines à Deo cōferuntur, cur illis duntaxat conferuntur, qui imagines honorant, & qui existimant Deo placere cultū imaginum? Nam illud miraculū factum Edessæ per imaginem Christi vt refert Euagrius, li. 4. c. 26. factum est in salute eorum, qui Christi imaginē venerabantur. Scribit etiā Zonaras in vita Michaëlis Balbi, cū Leo Armenius imagines persequeretur, filium eius Sabbatium Constantium, qui mutus erat, accessisse ad statuam S. Gregorij Nazianzeni, & sanctum ipsum mente precatum, loquendi vsū diuino miraculo recepisse. At si cultus imaginū esset idololatria, Deus certè tū maximè idololatriæ fauere visus fuisset. Scribit Paulus Diaconus, li. 21. rerum Romanarum, cū Iconomachus quidam cōspicere statuam B. Virg. lapides in eam iecisset, eamque comminuisset, per quietem virginem ipsam ab eo visam terribiliter his verbis cōminantem: *In caput tuū hoc fecisti.* Deinde paulo post eundem lapide percussam, atque ita contritum esse, vt ipse statuam comminuerat.

Argumentū QUINTVM duci potest à simili, hoc modo: Homo dignus est veneratione, quia imago Dei est, ergo & cæteræ imagines Christi, vel Sanctorum dignæ sunt veneratione, quod enim vni imagini conuenit, quia imago est, id necessario omnibus imaginibus conuenit. Esse autem hominem venerabilem quatenus Dei est imago, Cyrillus, & Augustinus testantur.

Cyrillus Catechesi 12. sic ait: *Imago lignea terreni Regis honoratur, quanto magis rationalis imago Dei?* August. epist. 203. ad Maximum Episcopum Donatistarum, explicat, cur in titulo epistolæ dixerit: *Honorabili fratri*, & ait se non honorare Episcopatum eius, sed honorare imaginem Dei, quam in illo sciebat esse cū homo esset.

A RESPONDENT Magdeburgenses ex li. Carolino, argumentum nihil concludere, cū non sint similes depictæ imagines hominis, vt imago Dei est; imago enim Dei est in mente, similitudo autem inter hominem, & picturas est in exteriori figura. Imperitè; nam argumentum procedit à simili proportionem. Vt enim homo se habet ad Deum, cuius est imago, ita se habet pictura ad Christum, cuius est imago: si ergo homo ideo est honorabilis, quia est imago rei honorabilis, certè etiam imago picta est honorabilis, quia imago est rei honorabilis.

B RESPONDENT SECVNDO, hominem non adorari saltem religiosè, sed solum ciuilitè. At licet homo, vt Rex, vel Imperator honoretur ciuilitè, tamē homo, vt imago Dei honoratur religiosè; causa autem cur honoretur sacra res est, quemadmodum, qui honorat hominem, quia sanctus, vt Propheta, vel Sacerdos, vel Episcopus est, certè religiosè honorat, non ciuilitè, vt suprā diximus.

C ARGUMENTUM SEXTVM, item à simili, imago Regis est venerabilis ciuili quodā honore, ergo imagines Christi & Sanctorum sunt honorabiles cultu religioso. Et confirmari potest hoc argumentum ex insigni fraude Iuliani Apostatæ, quam describūt Gregorius Nazianzenus oratione prima in Iulianū. Paulus Diaconus in vita Iuliani, & alij; erat in more positū, vt imagines Imperatorū ab omnibus adorarentur, id quod etiā Christiani faciebāt, quippe qui sciebant solum ciuilem adorationē illam fuisse, qualem etiā ipsi Imperatori licet Ethnico deferebant. Iulianus igitur, vt cogeret Christianos saltē per errorem adorare idola, iubebat suam imaginem ita depingi, vt simul pingeretur Iupiter de cælo coronā, & purpurā Imperatori deferens; pingeretur etiā Mercurius & Marsin Imperatorē respicientes, vt eo modo indicaret, se sapientem, & fortem esse. Itaque seipse inter Deos depictum proponebat, vt Christiani de more venerantes imaginem Imperatoris, simul venerarentur imagines falsorum Deorum. Monet autem Nazianzenus fuisse venia dignos Christianos simpliciores, qui non aduertebant dolum, nec putabant se adorare aliud, quàm Regis imaginem.

D RESPONDENT Centuriatores loco notato non esse hæc similia, quia imago Regis adoratur propter absentiam Regis, qui non potest esse simul vbique in toto regno: Deus autē vbique est præsens. At in primis non quærimus, cur adoretur imago Regis, sed ex eo quod adoratur, colligimus, rectè adorari imaginem Christi. Præterea Christus, vt homo, non est vbique, nec Sancti sunt vbique. Denique falsum est, imagines Principū non adorari præsentem Principe; imò sicut contumeliam facere imagini grauius peccatū est præsentem Principe, quàm absentem; ita etiam honorare imaginem præsentem Principe, res est illi gratissima.

E ARGUMENTUM SEPTIMVM à contrario; Imago est capax iniuriæ, & contumeliæ, ergo & honoris, atque cultus. Euseb. lib. 9. hist. c. 10. scribit in dedecus Maximi, imagines eius fuisse, vel deiectas, vel atris coloribus fœdatas. Idem de imaginibus Domitiani scribit Suetonius.

Theodosius quoq; (optimus alioqui, & sapientissimus Princeps) cū Antiocheni imaginem vxoris eius deiecerent, ita iratus est, vt parū absuerit, quin totam Antiochiam euerterit. Extant de hac re duæ orationes Chrysoctomi, id est, secunda, & tertia ad populum Antiochenū, quibus deplorat scelus illud in Theodosium commissum. Vide etiam Theodoretum, li. 5. c. 19. historiarum. Deniq; Iulianus Apostata Christi statuam non deiecerat, nisi eo modo Christo

iniuriā fieri credidisset. Neq; Deus Iuliani statuam fulmine percussisset, nisi ab eo iniuriā accepisset, & nisi ad Iuliani cōtumeliam id pertinere visum esset.

Argumentum OCTAVVM, idola Gentium meritō execramur, & confringimus, & hinc laudatur valde Theodosius, quod, teste Theodor. lib. 5. c. 20. historię, iusserit idola vbiq; destrui. at certē id non fit, nisi ratione significationis, quia sunt imagines falsorum Deorum: igitur è contrario imagines Christi, & Sanctorum, quia res verē bonas, & sanctas significant, honorabiles sunt.

Argumentum NONVM, ab improbitate Iconomachorū, & pietate eorum, qui imagines colunt, & coluerunt. Nam Iconomachi, vt ostendimus 2. ca. disputationis fuerunt omnes, aut Iudæi, aut Samaritani, aut Mahumetani, aut Necromantici, aut manifestē hæretici, quos impios esse negare nemo potest. At qui imagines defenderunt, fuerunt sancti viri, & docti, vt Gregorius, & Adrianus summi Pontifices, Germanus, & Tarasius Episcopi Constantinopolitani, Ioannes Damascenus, Methodius, Leontius, Ionas Aurelianensis, Paulus Diaconus, & alij pij doctique viri omnium consensu. Non est autem credibile, Deum per hostes suos potius, quā per amicos, & sanctos Ecclesiā docere voluisse.

Quid, quod ipse etiam Diabolus odit imagines? nam vt in Prato spiritali, ca. 45. legimus. Eremita cuidam conquerenti, quod spiritus fornicationis illum vexans, cum illo consensisset, nec abscedere vellet, apparuit Diabolus, ac promisit se discessurū, si is imaginem B. Virginis, quam in cubiculo habebat, non amplius se veneraturum polliceretur. Sed fortē Diabolus fingit odiū in imagines, vt homines decepti magis eas colant. At si ita est, cur Diabolus tam læpe per Iudæos, & Mahumetanos procuravit imaginum euerisionem, & confractionem?

Argumentum DECIMVM, ab infelici exitu Iconomachorum, & felicitate eorum, qui imagines defenderunt. Nam imprimis tēpore Leonis Iconomachi, posteaquam imagines Sanctorum in foro Constantinopolitano crematæ fuerunt, orta est pestilentia tam grauis, vt Constantinopoli trecenta hominū millia interirent. Vide Chronicum Matthæi Palmirij, anno DCCXLI. Item eadem occasione amisit idem Leo, & successores eius imperium Italiæ, nec vnquam amplius recuperare potuerūt. Vide Zonaram, & Paulum Diaconum in vita eiusdem. Eo tempore Rex Arabum Ezides, qui imagines Christianorum confringi iusserat, non superuixit vnum annum. cum tamen XXX. anni promissi illi fuissent ab eo, qui illum ad Iconomachiam incitauit.

Tempore Constantini Copronymi inaudita calamitates Orientem inuaserunt; nam terræ motus ingentes integras vrbes deiecerunt, & multa millia hominū occiderunt. Item pestis grauissima orta est, ita vt vineæ, horti, putei, aliaque loca vix sufficerent sepeliendis hominibus. Et ne dubitaretur quam ob causam ista acciderēt, simul vbiq; in vestibus hominum, in velis sacris, indumentis sacerdotibus diuinitus existebant cruces paruæ, quasi oleo designatæ: Deus enim indicare volebat, velle se vbiq; conspici crucis imaginem, quam Constantinus Copronymus eo tēpore omnino obliterare contendebat. Ad hæc tam horribile frigus accessit, vt mare Ponticum ad cētum milliaria congelaretur, essetque glacies profunditatis XXX. cubitorum, cui superuenit nix, quæ etiam in glaciem versa est, ad altitudinem XX. cubitorū super aliam glaciem XXX. cubitorū. Paulò post cœpit solui glacies, & fragmēta ingentia instar magnorum mōtium, vel insularū, magno im-

petu discurrebant, quædā etiam ad Constantinopolim allisa partē mœnium, & vicinas domos euertērunt. Testatur autē Paulus Diaconus se vidisse hæc omnia. Eodem anno tanta siccitas postea fuit, vt flumina, fontes, putei, ferè omnes siccarentur; ita vt omnes intelligerent, & dicerent propter impietatem in Deum & Sanctos, quam exercuerant Iconomachi, ista omnia fieri.

Denique obstinatus Imperator Constantinus, ita periit, vt in morte clamaret, se adhuc viuū igni inextinguibili traditum comburendū. Testis Zonaras, & Paulus Diaconus in eius vita. E cōtrario Pipinus, & Carolus filius eius, qui cū Rom. Pōtif. imagines defendebant, ad regnū, & imperiū prouecti felicissimè vixerunt & regnauerūt, vt ex iisdē auctoribus patet.

CAPVT XIII.

Soluuntur argumenta aduersariorum.

SVPEREST iam, vt argumenta aduersariorum soluamus. Ad PRIMVM Caluini dico, in illis Scripturis reprehendi idololatriam, id est, cultum imaginum, quæ habentur pro Dijs, vel per quas coluntur tanquam Dij, ij qui verè non sunt.

Ad probationē illam, qua Caluinus conatur ostendere, Iudæos, & Gentiles adorasse Deū in idolis; dico in verbis Caluini cōtineri multa mendacia. PRIMVM est, quòd Iudæi, & Gentiles non vocauerint Deos sua idola; nam li. 1. c. 11. §. 10. Institut. obijciens sibi responsionem Catholicorum, ait: *Nō vocamus, inquit, nostros Deos nimirū imagines: deinde respondent; Neq; illi, aut Iudæi, aut Gentiles, olim vocabat, & tamē Prophete passim illis fornicationes cū ligno, & lapide exprobrare nō desinebant. At si Iudæi non vocabat idola suos Deos, vnde est illud Exo. 32. Fac nobis Deos qui nos precedāt? & isti sunt Dij tui Israel? Vnde illud Michæ, Iudic. 18. Deos meos quos mihi fecerā, abstulisti? Et 3. Reg. 12. de duobus vitulis Hieroboā. Ecce Dij tui Israel.*

Quod autē simulacra ab Ethnicis vocarentur Dij, nemo nescit, qui aliquid in Poëtis, vel etiam Oratoribus legerit. Sed vnus locus nunc sufficiet ex Danielis 5. *Bibebant, inquit, vinum, & laudabant deos suos, aureos, & argenteos, æreos, ligneosque & lapideos.* Et alter ex lib. Sap. c. 13. *Appellauerūt deos opera manuum suarum.* Poterātne clarius Scriptura diuina Caluini mendacium redarguere?

SECVDVM mendacium est, quod Iudæi, cum fecerunt vitulum aureum, non sint oblitī Deum verum. Nam planè è diametro pugnant verba Caluini cum verbis Scripturæ. Caluinus enim, li. 1. c. 11. §. 9. sic ait: *Nec tam incogitantes erant Iudæi, vt non meminissent Deum esse, qui eos eduxerat de terra Ægypti.* At Scriptura Dent. 32. *Deum, inquit, qui te genuit, dereliquisti, & oblitus es Domini creatoris tui.* Et in Psal. 105. *Fecerūt vitulū in Horeb, & adorauerunt sculptile: & oblitī sunt Deum, qui saluauit eos, qui fecit magnalia in Ægypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari rubro.* Et Hierem. c. 2. *Ambulauerunt post vanitatem, id est, post idola, & non dixerunt: Ubi est Dominus, qui ascendere nos fecit de terra Ægypti? Quid clarius?*

TERTIVM mendaciū est, quod Iudæi in omnibus suis idolis Deum vnum, & verum colere voluerint. Sic enim ait Caluinus li. 1. c. 11. §. 8. *Deum quidem esse nouerat, cuius virtutē experti erant. Sed à præcēte imagine volebant cognoscere Deum sibi inueneri esse ducem.* Et §. 9. ait: *Deum aternū Iudæi, vnum verumque celi ac terræ Dominū sub talib' simulacris persuaserat se colere.*

At hoc esse mendacium probabo. PRIMO, quia si Iudæi volebant tantum signum corporeum, non erat opus, vt facerent vitulum; nam habebant nubem, &

columnam ignis, quæ melius ducebant, quam vitulus, qui portari necesse habebat: non ergo signum corporeum, sed Deum corporeum quærebant.

SECUNDO, quia nulla causa reddi potest, cur potius vitulū fecerint, quam ouē, aut aliquid aliud, nisi quia assueti erant videre maximum Deum Ægyptiorum, qui est vitulus niger albis maculis insignis, quem ipsi vocant Apim. de quo Cicero, lib. 1. de natura Deorum, & August. li. 18. de Ciu. Dei, c. 5. & scriptores omnes, Herodotus, Diodorus, Plutarchus, Plinius, Suidas, Eusebius, &c. Iudæi ergo quia viderant in Ægypto in summo honore vitulum, putauerunt ipsum Deum cæli esse vitulū illum, & ideo illi imaginem vituli statuerunt.

TERTIO, quia Iosue, c. vlt. datur optio Hebræis, an velint seruire dijs alienis, quibus seruiunt Thare, & Nachor idololatræ, an idolis Amorrhæorum, an Deo Israel? non ergo in idolis adorabant, vel putabant se adorare Deū Israel. Nam alioqui potuissent respondere ineptam esse opinionē illam, quādoquidem in ipsis idolis Amorrhæorum, & Thare, ac Nachor Deum verum colerent. Idem cōfirmatur ex 3. Reg. 18. vbi Elias dicit: *Usquequo claudicatis in duas partes? si Dominus est Deus, sequimini eū: si Baal est Deus, sequimini illum.* Vbi clarē opponitur Baal Deo vero. Quando ergo Iudæi colebant idolū Baal, certē non colebant Deum verum. Adde illud Deut. 32. *Immolauerunt Dæmonijs, & nō Deo, dijs quos ignorabāt.* Adde etiam, quod falsō accusarentur Iudæi seruisse Dijs alienis, si in idolis semper coluissent Deum verum. At, inquit, quomodo ergo de vitulo dicitur, Ex. 32. *Hi sunt Dij tui, qui te eduxerūt de terra Ægypti.* Quomodo etiā ibidem de vitulo dicitur: *Cras solemnis est Domini* יהוה *est?* Et Iud. 17. *Sanctificasti hoc argentum Domino, ut faciā idolū?* Ad **PRIMUM** respōdeo, significari illis verbis, putasse Iudæos beneficium liberationis de Ægypto se accepisse, non à Deo Moſis, sed ab Api Deo Ægyptiorum. Ad **SECUNDUM** & **TERTIVM**, duplex solutio est. Vnā Caietani in c. 32. Exo. quod verē nomen ipsum Domini tribuatur à Iudæis idololatris idolo, & hoc fortē significare Scripturam, Sapient. 14. cū ait: *Incōmunicabile nomen lapidibus, & lignis imposuerūt.* Nullum enim Dei nomen est incōmunicabile, præter hoc יהוה, nam cætera tribuuntur aliquando etiam creaturis.

Dices, at nomen illud יהוה est proprium nomen Dei Israel, non ergo potuit cōmunicari. **RESPONDEO**, fortē Iudæos illos, qui plures veros Deos esse credebant, non putasse hoc esse nomen propriū, sed appellatiuum. Fortē etiam communicasse illud nomen per similitudinem. Quomodo enim Ægyptij vocare solent Nilum, suum Iouem; & nos de homine strenuo dicimus, hic est noster Achilles; de sapiente, hic est noster Cato: Ita Iudæi de vitulo dicebant, hic est noster יהוה habeat sibi Moſes suum.

Alterā solutio est Abulenſis, Caietani, & aliorum in c. 16. Iud. qui dicūt duo genera idolorū fuisse apud Hebræos. Vnū sine nomine certi Dei quale fuit idolum Mich. Iud. 17. & fortē vitulus aureus, quē fecit Aaron. Exod. 32. & renouauit Hieroboam, 3. Reg. 12. nō enim Scriptura vocat vitulū Deum Moloch, vel Baal, &c. sed semper ait: *Hi sunt dij tui Israel.*

Alterum genus fuit, cum certo nomine, vt Baal, Moloch, Altaroth, Chamos, &c. vt videre est 3. Reg. 11. & alibi. Igitur dicunt, nec improbabiler posse de primo genere admitti, quod Iudæi in idolo putauerint, se colere Deum verum. Cæterum in hoc etiam eos errasse grauissimē, tum quia idolo sacrificabant, & in ipso idolo diuinā vim inesse credebant: tum etiam, quod imaginabantur Deum esse corpo-

A reum, & ipsi idolo similē. Ex quo sequebatur, vt putarent se colere Deum verū, sed re vera nō colerent, nisi figmentū suum. Quēadmodum Manichæi dicebāt se colere Deum Patrem, & Filiū eius Christum: sed quia per Deum intelligebāt lucem corpoream, per Christum accipiebant solem istum corporeum; nihil habebant Dei, & Christi, nisi solum nomen.

Quod autem Iudæi Deum putarent corporeum, & idolo similem. secundum hanc sententiam, patet ex vitulo aureo. Nam ideo faciebāt Deum in forma vituli quia viderant in Ægypto vitulū in summo honore; inde enim existimabant, summū Deum esse vitulū illum, & hoc etiam modo Iudæi verē obliuiscēbātur Dei, licet non putarēt se eius obliuisci. In idolis autem secundi generis adē certum est Iudæos, nec coluisse nec putasse se colere Deum Israel, vt id fateatur etiā Petrus Martyr Caluinista in c. 17. Iud.

QUARTVM mēdacium est, Ethnicos nō putasse idola esse Deos. Sic enim ait Caluinus, li. 1. c. 11. §. 9. *Nec ita stupidi fuisse Ethnicis credēdi sunt, vt nō intelligerēt Deum alium esse, quā ligna, & lapides.* Hæc ille. Licet autē aliqui non fuerint ita stupidi, vt putarent idola lignea, vel lapidea esse deos; tamen plurimi ita stupidi erāt, vt verē crederēt ipsa idola viuere & sentire, & Deos esse. Neq; erat hæc tāta stupiditas, quātam Caluinus videri vult. Nam mouebātur Ethnicis ad credendum idola esse deos propter quatuor causas. **PRIMO**, quia id eis dicebatur à Pontificibus suis. **SECUNDO**, quia videbant totum ferē mundum id credere. **TERTIO**, quia diaboli opera interdū idola mouebantur, & loquebātur, & futura prædicebant, seu potius moueri, & loqui videbantur; nam re vera diabolus ea mouebat & in eis loquebatur. sed populus credebat ipsa verē moueri, & loqui. Solita verō idola loqui, patet ex c. 21. Ezech. & c. 10. Zachariæ, & ex l. 1. c. vlt. Valerij Maximi. **QUARTO**, quia erāt forma humana prædita, & qui videt sua membra sentire, & viuere, facillē persuaderet viuere, & sentire etiam sibi similia, præsertim si id à sapientioribus affirmari audiat. Sed quæcūq; fuerint causæ, probo multos Ethnicorum credidisse, ipsa idola esse deos, & proinde mentiri Caluinum.

D Igitur credidisse idola esse deos probo, **PRIMO**, ex Scriptura; nam omnes Prophetæ laborant, vt doceant idola aurea, & argentea nō esse deos, & probāt quia non loquuntur, non vident, &c. Vide Isā. 46. Dauidem Psal. 113. & Psal. 134. & Abac. 2. sed præcipuē epistolam Hieremiæ Baruch. 6. vbi ad singula argumenta concludit: *Unde notū sit vobis, quia nō sunt Dij.* At certē stulti essent Prophetæ, si id refellere conarentur quod nemo assereret. Præterea Act. 9. de Paulo dicūt Ethnicis: *Paulus hic suadet, dicens, quia nō sunt dij, qui manibus fiunt.* Ergo ipsi putabāt esse deos eos, qui manibus fiunt. Præterea Hiere. 2. & Sapient. 13. & 14. Scriptura dicit, Ethnicos solitos inuocare idola, & eis commendare salutem suam: nemo autem inuocat, aut orat simulacrum, inquit Augustin. in Psal. 113. qui non putet ab illo se exaudiri.

E **SECUNDO** ex Patribus; Augustinus, lib. 3. de doctrina Christiana, c. 7. *Fateor, inquit, alius demersos esse, qui opera hominum Deos putant, quā qui opera Dei.* Et infra: *Illi simulacra venerantur, vel tāquam Deos, vel tāquam signa, & imagines Deorum.* Et epist. 49. ac in Psal. 113. dicit, Ethnicos multos putasse ipsa simulacra viuere, spirare, & audire, & proinde esse Deos viuentes, & in hoc errore foueri ex ipsa similitudine humanorum membrorum.

Tertullianus in Apolo. c. 12. dicit, Deos gentilium plura pati, dum fiunt ab artificibus, quā patiantur Christiani cū occidūtur, quod eos nolint adorare.

Eusebius li. 5. præparat. c. 15. *Triginta*, inquit, *Deorum millia in terra esse censet Hesiodus, ego autem multo plures lapideos, atq; ligneos homines creatores esse video.* Deniq; Cyprianus, Lactantius, Arnobius, Minutius, Felix, Clemens Alexandrinus, Athanasius, Theodoretus, & alij, qui scribunt contra Gentes, rident Ethnicos, quod ligna, & lapides pro Deo colant. Et quid est, quod ait Horatius, lib. 1. serm. Satyr. 8.

*Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,
Cum faber incertus faceret scannum, anne Priapum,
Maluit esse Deum?*

Nec solum Poëta, sed etiam viri sapientissimi hoc senserunt; nam Hermes Trismegistus apud August. l. 8. de Ciuit. Dei, c. 23, dicit, alios Deos factos à summo Deo, alios autem ab hominibus: Deos autem ab hominibus factos dicit esse statuas, quibus arte quadam magica alligantur Dæmones, ita vt statua sit quasi corpus Dei, spiritus autem inclusus sit anima, & totum idolum sit Deus, quomodo corpus, & anima est homo. Et Arnobius, lib. 1. contra Gentes: *Venerabar*, inquit, *ò cecitas, nuper simulacra modo ex fornacibus prompta, in incudibus Deos, & ex malleis, fabricatos.* Et infra: *Tanquam inesset vis præsens, adular, & beneficia posebã.* Et infra: *Deos esse credebam, ligna, lapides, ossa, aut huiusmodi rerũ habitare materia.*

Vide igitur, Lector, an non mentiatur Calvinus, cum negat, Ethnicos habuisse idola pro dijs.

At, inquit, Ethnici, mutabant simulacra pro arbitrio, nec tamen deos mutabant. **R E S P O N D E O,** Ethnicos eadem stultitia qua putabãt aliquos Deos posse fieri manibus hominum, potuisse etiam credere Deos aliquos potuisse destrui manibus hominum.

Sed rursus, ait Calvinus, vni Deo multa simulacra ponebant. **R E S P O N D E O,** Ethnicos habuisse alios Deos in cælo, alios in terra: nec putasse absurdum, si vnus Deus cælestis, vt Iupiter, vel Apollo, haberet in terra multos collegas minores, id est, multa idola eiusdem nominis.

Denique addit Calvinus, Ethnici nouas imagines sacrabant, nec tamen putabant se novos Deos facere. **R E S P O N D E O,** falsum esse, non putasse Gentiles, se novos Deos facere, saltem terrestres.

Q U I N T V M mendacium est, li. 1. Inst. c. 11. §. 10. *Propheta*, inquit, *passim Iudæis, & Gëtis lib^o fornicationes cũ ligno, & lapide exprobrare nõ desinebant, tantũ ob ea qua quotidie ab ijs sũt, qui Christiani haberi volũt, nõpe quod Deum in ligno, & lapide carnaliter venerabantur.*

Hoc est maximum, & perniciosissimum mendacium. Nam in primis Iudæi, & Gentiles immolabãt idolis vt patet de Iudæis Exod. 32. & alibi, de Gentilibus 1. Corinth. 10. & alibi. & hanc Scriptura vocat fornicationem: Christiani autem nunquam imaginibus immolarunt.

Præterea Iudæi & Gentes, vel idola putabant Deos, vt ostendimus, vel certè in idolis creaturas pro Deo colebant, quod Christiani non faciunt. Quod autem Gentiles in idolis colerent creaturas pro Dijs, probatur; nam plurimi in simulacris colebant pro Dijs, homines mortuos, quos & ipsi mortuos esse credebant, sed non facile audebant id populus dicere. Probat hoc Lactantius, lib. 1. c. 14. & 15. vbi etiam refert, Ciceronem Tulliolam suam Deam facere conatum esse, erecto illi simulacro. Et Augustinus, lib. 8. c. 26. de Ciuit. Dei, probat, Paganorum Deos homines fuisse, & lib. 18. c. 5. docet Serapidis simulacrum digito ad os admoto indicare solitum, vt taceretur Serapidem fuisse hominẽ, inò & pœnam capitis constitutam ait ijs, qui Serapidem hominem fuisse dicerent, cum tamen verè hominem fuisse, & mortuum, ac sepultum constaret.

A Idem probat Cyprianus initio libri de Idolorum vanitate, & Eusebius de præparatione Euangelicali. 2. cap. 7. & Tertullianus Apolog. c. 11.

Alij non homines mortuos, sed dæmones in idolis pro Dijs colebãt, vt patet ex Hermete apud August. li. 8. de Ciuit. Dei, c. 23. Quãquam dæmones non solum inuitati magicis artibus, vt Hermes dicit, sed etiam sponte sua in idolis habitabãt, & se supponebant pro mortuis hominibus, vt in loco eorum adorarentur, vt docent B. Cyprianus initio libri de idolorum vanitate, & B. Augustinus, li. 8. de Ciuit. Dei, c. 24. & l. 22. cõtra Faustum, c. 17. & idem patet ex eo quod dæmones assumpserũt sibi nomina, vel idolorum, in quibus residebant, vel hominũ mortuorum, quorum vice colebantur. Adiurati enim, & rogati nomen, quidã dicunt, se vocari Beelzebub, quidam Moloch, quidam Chamos, &c. alij Iouem, aut Mercurium, aut Apollinem, &c. vt obseruarunt Origenes, l. 6. contra Celsum paulò ant mediũ. Eusebius, li. 4. præpar. c. 6. Lactantius, li. 2. c. 16. & Sulpitius in vita B. Martini hoc idem Scriptura testatur, cum Deut. 32. dicit: *Immolauerunt dæmonijs, & non Deo.* Et Psal. 95. *Dij gentium demonia, & c.* Et 1. Cor. 10. *Quæ immolant gentes, dæmonibus immolant, & non Deo.*

Alij nec simulacrum, nec homines mortuos, nec dæmones in idolis colere se dicebãt, sed partes mundi; nam in idolo Apollinis colebant Solem, in idolo Neptuni mare, in idolo Iouis ætherem, &c. vt referunt Euseb. li. 3. præpar. cap. 2. & Aug. in Psal. 113. & l. 4. de Ciuit. Dei, c. 10. & l. 7. de Ciuit. Dei, c. 5. & seq.

C Alij denique, nec ipsas corporeas mundi partes in idolis colere se dicebãt, sed animas earum partium, id est, Solis, Lunæ, Terræ, &c. vt referunt Eusebius, li. 3. c. 3. præpar. & August. loco citato. Sed omnes isti, vt patet, creaturas pro creatore coluerunt: nisi quis ita desipiat, vt homines mortuos, dæmones, elementa, stellas, creaturas esse neget. Id igitur Scriptura in Ethnicis reprehendit, quod adorauerint creaturam pro creatore: quod sanè Catholici, nec faciunt, nec fecerunt vnquam, cum imagines, nec Deos putent, nec imagines Deorum.

C A P V T X I V.

Soluitur argumentum secundum.

A D S E C V N D V M argumentum ex Concilijs. Dico in primis Cõcilia duo Constantinopolitana fuisse illegitima. Quod patet **P R I M O**, quia nõ adfuit Romanus Pontifex, nec per se, nec per legatos, vt ex Zonara, Cedreno, Paulo Diacono, & ex Synodo Nicæna II. Act. 6. patet. Porro regula est Ecclesiastica Concilij I. Nicæni, sine sententia Romani Põtificis, non licere Cõcilia generalia celebrari, vt præter alios refert Socrates li. 2. c. 13. **S E C V N D O**, quia non cõsenserunt vlli Patriarchæ, nec per se, nec per legatos, vt ex iisdem auctoribus patet. **T E R T I O**, quia omnes auctores, qui de Concilijs generalibus scribunt, vt Pfellus, Photius, Zonaras, Nicephorus, Cedrenus, Nicetas, Paulus Diaconus, Rhegino, Ado, Sigebertus, Abbas Vrspergensis, & alij, ista Concilia Constantinopolitana, vel non numerant inter Concilia Ecclesiæ, vel aperte reprehendunt.

Dico **S E C V N D O**, etiam si legitima fuissent, tamen eis derogatum esse per Concilium plenarium, & verè generale, id est, secundum Nicænum.

Est autem hic notandum Conciliũ istud Constantinopolitanũ falsò vocari Ephesinum III. à multis recetioribus, vt ab eo, qui edidit Concilia in quadã

admonitione præmissa VII. Synodo & ab auctore summæ Conciliorum in principio VII. Synodi, à Sixto Senēsi, l. 5. Bibliothecæ sanctæ, annot. 246. & ab alijs. Causa erroris fuit, quia Cōcilio isti profano præfedit Theodosius Episcopus Ephesus. Nā quod verè non Ephesi sed Constantinopoli habitum sit, patet ex omnibus antiquis historicis, & ex ipso Concilio, quod incertum habetur Act. 6. Nicæni Concilij.

Notandum SECVNDO, Calvinū, & Magdeburgenses imprudenter laudare Conciliū Constantinopolitanum prædictum; nam illud Cōciliū etiam de imaginibus impiè sensit, tamen de cultu, & inuocatione Sanctorū, & de meritis operū rectè sensit, & anathema dixit ijs, qui id docent quod nunc Calvinus, & Magdeburgenses docent. Nam c. 15. anathematizat eos, qui nō inuocant B. Mariā, Can. 17. eos, qui non colunt, & non inuocant Sanctos ceteros, Can. 18. eos, qui nō credunt Deum redditurū vitam æternam pro meritis operum secundū iustam iudicij sui libram. Habentur autem hi canones inserti in Concilio Nicæno II. Act. 6. & eosdem fideliter recitant Magdeburgenses Cent. 8. c. 9. ex quo sanè perspicui potest eorū incredibilis, vel stupiditas, vel impudentia, qui id laudant, à quo anathematizantur.

De Concilio autem Francofordiensi, quo præcipuè nititur aduersarij, dico tria. PRIMO, quidquid illud Concilium definerit, nō esse magnificandum; nā sine dubio illi anteponendum est Concilium Nicænum II. quod certum est fuisse vniuersalius, antiquius, & sine cōtrouersia à summo Pontifice approbatum, nam constat ex ipso Concilio adfuisse legatos Papæ Adriani, & rursus approbatum à Leone III. patet ex Iuone 4. parte, cap. 147.

Dico SECVNDO, si verū est quod dicunt Centuriatores Cent. 8. c. 9. col. 639. nihil nobis eam Synodum obesse, nam ipsi dicunt, Synodo Francofordiensi non consensisse, sed repugnasse Adrianum, & legatos eius. At certum est Synodum, cui repugnat Romanus Pontifex nullius esse auctoritatis, vt patet tū ex Gelasio in tomo de vinculo anathematis, tum experientia. Nulla enim Synodus vnquam habita est legitima, cui Romanus Pontifex repugnauerit.

Quid, quod ipsa Synodus Francofordiensi hoc ipsum docet: nā (vt ex Carolinis libris patet,) Synodus Francofordiēsis decreuit iudicium vltimū cōtrouersiarum ad Romanum Pōtificem pertinere, & hoc præcipuo argumentū refellit Synodū VII. quia existimauit sine auctoritate Romani Pontificis celebratam: Ergo Synodus Francofordiēsis, testimonio Magdeburgensium, seipsam destruit.

Præterea ibidem Magdeburgēses dicūt, Synodum Nicæna ab Adriano confirmatam; Cōciliū autem Francofordiēse reprobatur Synodū factam sine Papæ auctoritate, ergo iudicio Magdeburgensium nō est Nicæna nostra, sed aliqua alia, quæ reprobatur in Concilio Francofordiēsi. Denique ibidem docent Magdeburgenses, in Synodo Francofordiēsi non esse definitū, vt imagines tollātur à templis, sed vt in tēplis quidem maneant, at non adorentur. Cur ergo ipsi è templis imagines tollūt? cur frangunt? cur non seruant Francofordiēse decretū? Ex quo etiā refellitur mendacium Apologiæ Anglorum, quæ docet, in Cōcilio Fræcofordiēsi decretū, vt imagines deleterentur. At è contrario Synodus Francofordiēsis testimonio librorū Carolinorum, Hincmari, & ipforū Magdeburgensium, anathema dixit ijs, qui imagines delere volunt. Præterea res ipsa idem ostendit; nam si ea Synodus id statuisset, cur nō esset factum? Quis enim resisteret in Occidentali Ecclesia decreto Episcoporum omnium, & Regis potentissimi? Non esse

A autem factum, certo certius est: nulli enim historici id referunt. Imo Ionas Aurelianensis tanquā rem nouam, & sacrilegam refert; quod Claudius Taurinensis in sua dicecēsi imagines delere voluerit.

TERCIO dico, rem esse incertissimam, quid statutum sit de imaginibus in Synodo Francofordiēsi. Nam antiqui auctores non sibi cōstant, nam in primis ipsum decretum Francofordiēse, quod citatur in præfatione librorum Carolinorum testatur in Synodo Francofordiēsi damnatam Synodum, quæ Constantinopoli conuenerat, & imagines adorari iusserat. Vbi cum nominat Constantinopolim, videtur loqui de Synodo hæreticorum contra imagines; at cum dicit, ibi decretum, vt imagines adorentur, videtur loqui de Synodo Catholicorum.

B Pari ratione libri ipsi Carolini dicunt, in Synodo Francofordiēsi damnatam Synodum, quæ facta fuerat Constantinopoli in Bithynia sine auctoritate Papæ pro imaginibus adorandis. Vbi cum nominat Constantinopolim, & dicit à Synodo abfuisse Papæ auctoritatem, videtur loqui de Synodo hæreticorum. Cum autem dicit in Bithynia, & pro imaginibus Synodum illam celebratam, videtur loqui de nostra Nicæna. Nam Nicæa est metropolis Bithyniæ, Constantinopolis autem in Thracia est.

C Iam verò Hincmarus Remens. ca. 20. lib. contra Hincmarum Laudunensē, qui ipso ferè tempore floruerat, dicit, in Synodo Francofordiēsi dānatam Synodum, quæ Nicææ conuenerat sine Papæ auctoritate. Vbi etiam duo contraria coniungit, vt patet. Aimoin. lib. 4. ca. 85. de gestis Francorum, & Abbas Vrspergenensis in Chronico anni DCC. XCIII. scribunt in Synodo Francofordiēsi damnatam VII. Synodum Græcorum, quæ conuenerat Constantinopoli sub Constantino, & Irene, vbi etiam ipsi contraria iungunt inter se.

D Multi autem historici recentiores dicunt in Synodo Francofordiēsi damnatam Synodum de tollendis imaginibus, quam Græci VII. generalem dicebant. ita Platina in vita Adriani. Blondus æmiliensis secundæ, li. 1. Sabellicus, li. 8. Ænead. 8. Paulus Æmili. li. 2. de gestis Francorum. Propter hanc cōfusionem Alanus Copus Dialog. 4. & 5. docet, in Synodo Fræcofordiēsi solum dānatam Synodum Constantinopolitanā hæreticam: Nicænam autē non solum non damnatam, sed etiam confirmatā: quam sententiam optarem esse veram, sed tamen suspicor esse falsam.

E PRIMO, quia libri illi Carolini, licet falsò inscribantur Carolo, vt dicemus, tamen sine dubio scripti sunt tempore Caroli, vt patet ex refutatione eorundem librorum, quam edidit Adrianus I. & scripti videntur in Concilio Francofordiēsi, & acta continere Synodi Francofordiēsis. id enim asserit Hincmarus eius temporis auctor, & ipsi libri hoc præ se ferunt: quod autem Synodus, quæ in his libris refutatur, sit verè Nicæna II. dubitari non potest, si legantur, vel ipsi libri, vel Adriani responsio.

SECVNDO, quia auctores antiqui omnes conueniunt in hoc, quod in Concilio Francofordiēsi sit reprobata Synodus VII. quæ decreuerat imagines adorandas. Ita Hincmarus, Aimoinus, Rhegino, Ado, & alij passim docent. Dicere autem hos omnes mentiri, vel libros eorum esse corruptos, vt Copus dicit, videretur mihi paulò durius.

TERCIO, quia si isti auctores loquerentur de falsa VII. Synodo, id est, de Synodo Constantinopolitana contra imagines, certè meminissent etiam in suis historijs Synodi Nicæna: verè septimæ: At non meminerunt vllius Concilij VII. nisi istius, quod reprobatur dicunt.

Neq; obstat, quod libri Carolini, & Abbas Vrspergensis, & Aimoinus dicunt reprobata Synodum Constantinopoli habitam; nam Abbas sequutus est libros Carolinos, vt etiam Aimoinus: auctor autem eorum librorum, vel lapsu memoriæ, vel imperitia posuit Constantinopolim pro Nicæa; nam alioqui cum dicat Synodum celebratã in prouincia Bithyniã, vbi Nicæa est non Constantinopolis; satis indicat, se de Nicæa loqui. Et similiter Abbas, & Aimoinus cum dicant Synodum celebratã sub Constantino, & Irene, clarè demonstrant, se loqui de Nicæna Synodo etiam si per errorem nominet Constantinopolim. Neq; etiam obstat, quod Hincmarus, & libri Carolini dicant, Synodum reprobata in Concilio Francofordiensi fuisse coactã sine auctoritate Papæ, quod est falsum de Nicæna, & verum de Constantinopolitana: Nam Hincmarus sequutus est libros Carolinos, vt ipse indicat. Auctor autem eorum librorum hoc mendacium finxit cum alijs multis, vt imponeret Synodo Francofordiensi, vt mox dicemus.

Neq; obstat vltimo quod Platina, Blondus Sabellicus, & Paulus Æmilius dicant, reprobata Synodum de tollendis imaginibus; nam in primis isti omnes recentiores sunt. Deinde quod ipsi dicunt, non pugnat cum antiquorum historicorum dictis; nam in Synodo Fræcofordiensi duæ Synodi reprobata fuerunt, nimirum Constantinopolitana cõtra imagines, & Nicæna pro imaginibus, vt patet ex libris Carolinis, & ex Hincmaro. Et fortasse hæc est causa, cur antiquorum historicorum aliqui nominent Nicæam, aliqui Constantinopolim, cum dicunt Synodum Græcorum reprobata in Concilio Fræcofordiensi. Videtur igitur mihi, in Synodo Francofordiensi verè reprobata Nicænam II. Synodum, sed per errorem, & materialiter, eo modo prorsus quo olim Synodus Ariminensis damnauit homoouliõ. Nam auctor librorum Carolinorum imposuit Synodo, duoq; mendacia illi obtrusit: Vnum mendacium fuit, in Synodo Nicæna definitum fuisse, vt imagines adorarentur cultu latriæ. Alterum, decretum illud factum à Græcis sine consensu Papæ Romani.

His duobus mendacijs pro veritate habitis, Synodus Francofordiensi reprobauit, & merito, Nicænam Synodum tanquam profanam, & illegitimam. Quod illa duo fuerint persuasa Cõcilio, patet ex ipsis libris Carolinis, nam in præfatione disertè habetur hoc modo: *Allata est in mediũ, (scilicet in Synodo Francofordiã) questio de noua Græcorum Synodo quã de adorãdis imaginibus Constantinopoli fecerunt in qua Scriptum habebatur, vt qui imaginibus Sanctorum, ita vt Deificæ Trinitati seruiũ, aut adoratiõne non impenderet, anathema iudicaretur, qui supra, sanctissimi Patres nostri omnimodis oratiõne, & seruitute eis impendere renuentes contempserunt, atq; consentientes condempnauerunt.* Hæc ibi. In ipso etiã opere introducit Constantinus Episcopus Constantiæ Cypri in Concilio Nicæno, anathema dicens ijs, qui nõ adorant imagines eo cultu quo adoratur sanctissima Trinitas. En clarè primũ mendaciũ. Idem auctor clarè docet, ad summũ Pontificem pertinere iudiciũ controuersiarũ fidei & ideo Synodum illam pro adorãdis imaginibus nihil valere, quod Põrificis auctoritate careat.

Præterea auctores illi antiqui, qui dicunt reprobata esse falsã Synodum, quæ decreuerat imagines esse adorandas, sine dubio per illud, *adorãdas*, intelligunt adorandas cultu latriæ; nam ipsi quoq; docent imagines esse venerandas, & tamen execrantur illam Synodũ, quæ iubet imagines adorari. Ado in Chronico anni DCXCVI. dicit, Romæ in die exaltationis Crucis, à toto populo crucem osculari, & adorari

A solitã. Et in Chronico anni DCCXVII. vocat imaginem venerãdam, quam euerterat Philippicus hæreticus, & restituerat Theodosius Catholicus Imperator. Rhegionem, lib. I. Chronici sub finem, agnoscit crucis adorationem, & deturbationem imaginũ per Leonẽ Iconomachum factã scelus appellat. Ioannes Auentinus, l. 4. Annaliũ dicit, Carolo Magno Imperatore designato imaginem eius in templo ab omni populo veneratã ipso præsentente Abbas Vrspergensis in Chronico, inuehitur in Leonẽ Isaurum, & Constantinum Copronymum propter imaginum deiectionem, eosq; vocat impios, & Antichristi præcursores, & è contrario Gregoriũ Papam laudat, & sanctum virũ fuisse dicit, qui propter imagines Christi & Sanctorum, Imperatorem excommunicauit, &c.

B Quod autẽ verè mendacia sint, quod Synodus Nicæna caruerit Papæ auctoritate, & quod decreuerit imagines adorandas cultu latriæ, certissimũ est; nam in ipso Cõcilio Nicæno II. Act. 2. recitatur Epistola Papæ Adriani pro imaginibus, & in omnibus actionibus semper primi subscribunt Legati Romani. Deinde quod ad cultum attinet, in prima actione Basilius Ancyranus qui antea fuerat hæreticus, cum resipisceret, & confessionem Catholicã ederet, toto Concilio audiente, & probãte dixit, se imagines quidem colere, non tamen latria, cum ea soli debeatur Deo. Similiter Constantinus Episcopus Constantiæ Cypri in VII. Synodo, Act. 3. loquutus est. Similiter loquuntur etiam ceteri Act. 4. & 7.

C Neq; mirũ videri debet, quod auctor librorum Carolinorum tam manifesta mendacia obtruserit Synodo Francofordiensi de Nicæna Synodo paulò ante habita; nam si nunc Magdeburgenses, & Caluinus scribere audent, nos colere imagines diuinis honoribus planè, vt Deos, cum tot libri Catholicorum, & ipsum generale Concil. Latinum, & in Germaniæ finibus Tridenti celebratum, disertè clament cõtrarium: quid mirum si idem confictum sit de Synodo Græca, quam paucissimi legere poterant, & quæ in Oriente celebrata fuerat?

Si dicas, ergo saltem Concilium Francofordiense, quod frequentissimum fuit, & legitimum, errare potuit. RESPONDEO, potuit errare, & errauit, non in iuris, sed in facti quæstione. Et præterea non mirum, si errare potuit; nam non consensere Legati Romani, vt Magdeburgenses dicunt: Papa autem non solum non consensit, sed etiam refutauit Francofordiense decretum, vt patet ex libro Adriani de imaginibus ad Carolum, vbi refutatur omnia mendacia illorum lib. Carolinorum.

CAPVT XV.

Solutur argumentum tertium.

E QVOD autem ex libris Caroli adferunt, in quibus præcipuum firmamentum causæ suæ constituunt: Dico eos libros, neque esse Caroli, neque eiusmodi, quibus vlla fides haberi possit.

Quod Caroli non sint, probatur PRIMO, quia extat liber Adriani Papæ I. ad Carolum, in quo libri isti accuratè refelluntur, ex quo Adriani libro perspicuè intelligitur libros istos ab aliquo hæretico cõpositos, & à Carolo ad Pontificem missos, vt eis responderet. Esse autem Adriani hunc librum, qui extat in 3. to. Concil. cum aliunde, tum etiam ex Iuone intelligi potest; qui multa ex hoc libro nomine Adriani in 4. partem sui decreti transtulit.

SECVNDO, cõstat ex historijs Græcorum, & Latinorum, vt Zonara, & Cedreni in vita Leonis Isau-

ri, necnon Pauli Diaconi in vita eiusdem, Romanos Pontifices, Greg. III. Adrianum I. & Leonem III. defecisse à Græcis Imperatoribus, eos excommunicasse, vedigalia eis tribui ex Italia prohibuisse, seque in tutelam Francorum contulisse, atque in eos tandem Imperium transfuisse, ea de causa præcipuè, quod Græci Imperatores hæresi Iconomachorum patrocinentur, cum è cōtrario Francorum Reges in fide antiqua cōstantes essent: Quomodo ergo verisimile est Carolum Imperatorem eadem hæresi laborasse, & pro errore Græcorum contra Romanum Pontificem scripsisse? Sed verba Zonaræ audiamus.

Igitur, inquit, *Papa Gregorius deserta Imperatoris obediētia ob peruersam illius opinionē, pacem cū Francis fecit, cū prius sæpè dedisset operā, ut Leonem per litteras ab odio Dei reuocaret, atq; ad cultū sacrarum imaginum reduceret.* Et infra in vita Irenes: *Adriano veteris Romæ Papa mortuo Leo successit, vir reuerendus, & honorabilis, qui cum se ad Carolum Francorū Regem contulisset, ab eo tēpore Roma Franci potiti sunt, Carolo à Leone coronato & Romanorū Imperatore appellato, nā Papa Gregori⁹ nihil sibi rei esse voluit cū impijs Ecclesiæ Cōstantinopolitanæ gubernatoribus, & pacē cū Francis fecit.*

TERTIO, scribit Ionas Aurelianensis, li. I. de cultu imaginum (floruit autem Ionas tēpore Ludouici Pij Caroli filij) Claudium Taurinensem eius hæresis patronum, toto tēpore quo vixit Carolus nunquam fuisse ausum mutire, idemque ibidem, virum pijsimum, ac sanctæ memoriæ Carolum Augustum appellat. Si ergo Iconomachi, viuente Carolo, non audebant hæresim suā prædicare; si defensores imaginum Carolum, vt pium, ac sanctum venerabantur, quanta impudentia est, libros contra imagines Carolo attribuere?

QUARTO, scribit Paulus Æmil. li. 2. hist. Franc. necnon Regino in Chronico in Concilio quodam Gentiliaci coacto, Pipinum Regem, Caroli Magni patrem, Græcorum errorem contra sacras imagines Imperatoris Græci Legatis præsentibus confutasse. Ex eodem quoque Paulo constat, non diu postea ad Cōcilium, quod Romæ Steph. Papa celebravit contra eundem Græcorum errorem, misisse Carolum Magnum Episcopos duodecim ex præcipuis regni, qua ergo audacia aduersarij Christianissimum Principem in Iconoclastam transformare nituntur? præsertim cū Paulo Æmilio in hac parte assentiantur Magdeburgenses, Cent. 8. c. 9. col. 570.

QUINTO, constat ex historicis omnibus, & ex ipsius Caroli epistolis, & carminibus, imò ex ipsis rebus gestis, Carolum & Adrianū semper coniunctissimos fuisse. Extat adhuc Adriani epitaphium ab Imperatore Carolo nō minus eleganter, quàm piè descriptum apud Platinam, cuius est initium:

*Hic, pater Ecclesiæ Romæ decus, inlytus auctor,
Adrianus requiem Papa beatus habet.*

Vir cui vita, Deus: pietas, lex: gloria, Christus:

Pastor Apostolicus promptus ad omne bonum.

Et infra:

Post patrem Carolus lacrymans hæc carmina scripsit,

Tu mihi dulcis amor, te modo plango pater.

Tu memor esto mei, sequitur te mens mea semper,

Cum Christo teneas regna beata poli.

Num credibile est igitur Carolum alterius religionis, ac fidei fuisse, quàm Adrianum? & in ipsum Adrianum tam acriter scripsisse, cum eum tantopere coluerit, & post obitum laudarit?

Deniq; certum est Carolum hominem Græcè, & Latinè peritum, prudentem, & ingeniosum fuisse; libri autem isti, hominis barbari, imperiti, leuis, ac pene stulti esse videntur. Nam Constantinopolim

urbem nouissimam in Bithynia esse dicit, cum nemo nesciat esse in Thracia, nisi fortè, quia frequentes ibi terræ motus fiunt, solum mutauerit, deinde Concilium pro cultu imaginum Constantinopoli celebratum asserit, cum tamen Nicææ celebratum nemo sit qui nesciat, nisi qui nihil legit. & quod grauius est, per calumniam, & mendacium multa tribuunt isti libri Nicænis Patribus, quæ nunquam dixerunt, & interdum quæ aduersarij dixerant; quale est illud, quod Eucharistia sit imago corporis Christi; quod non solum Patres Nicæni non defendunt, vt iste auctor somniat, sed etiam ex professo refellunt. Vnde accepit Caluinus alterius mendacij occasionē. Quia enim Iconomachi dixerant vnam solum imaginem adorandam, id est, Eucharistiam, atque hoc dictum Pseudocarus Nicænz Synodo attribuerat, Caluino placuit ita rem totam immutare, ac dicere: *Ceterum ne suo solenni, plaudite, fabula careat, addiur clausula (nimirum à Concilio Nicæno) gaudeant, & exultent qui Christi habentes imaginem, sacrificium illi offerunt;* quod est mendacium impudentissimum. Cōcilium enim Nicænum tantum abest, vt voluerit imaginibus sacrificium offerri, vt disertè in actione septima declarauerit non veram latriam, sed honorariam tantum adorationem imaginibus deferri.

Accedat Postremo, quod liber iste, tanquam alter Melchisedech, est sine patre, sine matre, sine genealogia; prodijt enim repentè in lucē, nec scitur quando, aut vbi, aut quomodo, aut à quo repertus; nec habet nomen auctoris, nec impressoris, nec loci vbi impressus est. Quæ sunt omnia argumenta, atque indicia fraudum.

Sed esto, sit liber Caroli Magni, quid tandem aduersarij obtinebunt? prorsus nihil. Auctor enim huius libri disertè oppugnat omnia ferè dogmata Caluinistarum; apertè enim docet ad Romanum Pontificem pertinere vltimum iudicium de controuersijs fidei, & eum non à Concilij, sed à Deo ipso primatum habere; idem vult exorcismum adhiberi in Baptismo, templa dedicari certo ritu, orādum esse pro defunctis, Sanctos inuocandos, reliquias venerandas, Chrismatis, aquæ, salisq; benedicti vsum in Ecclesiâ retinendum, in Eucharistia verè esse corpus Christi, idque adorandum, & tanquam verum, ac proprium sacrificium offerendum, quæ sunt omnes exploratæ hæreses apud aduersarios. Si ergo volunt nos credere huic auctori, cum docet, Nicænam Synodum errasse, credant eidem ipsi, cum asserit tam multa, quæ iam enumerauimus.

Quod si etiam constaret Carolum ipsum hunc librum scripsisse & in omnibus cum Caluinistis cōuenire, quid haberet aliud, quàm testimonium vnus hominis laici, & militis; quod opponere velle Concilio generali Episcoporum, stultitia est manifesta. Nam, vt rectè ait Damascen. orat. 2. de imaginibus: *Christus non commisit Ecclesiâ Regibus, & Imperatoribus, sed Episcopis, & Pastoribus.*

CAPVT XVI.

Soluitur argumentum quartum.

AD QUARTVM argumentum ex testimonijs Patrum ordine respondeamus. Irenæus, lib. 1. cap. 24. non arguit Carpocratem, quod imaginem Christi haberet, sed quod eam coleret eo modo quo gentes colunt idola, nimirum sacrificijs, vt clarius explicat Epiphanius hæresi 27. & August. hæref. 7. & præterea quod imaginem Christi, & Pauli eodem

loco haberet, quo imagines Homeri, Pythagoræ, Platonis, & Aristotelis. Epiphanius similiter her. 19. reprehendit Collyridianos; non quod imaginem B. Virginis, & ipsam Virginem honorarent, sed quod haberent pro Dea, eique sacrificium offerrent.

Iam Ambrosius, quando ait, oratione de obitu Theodosij: *Helena crucē inuenit, Regem adorauit, non lignum utique qui est error Gentilium, &c.* vult dicere, crucem non adorari propter se, sed propter Christum qui in ea pependit. Licet enim ipsum lignum honoremus, non tamen honoramus, quia lignum est, sed quia Christum crucifixum repræsentat. Vnde Ambrosius ibidem sic ait: *Sapienter Helena egit, qua crucem in capite Regum leuauit, & collocauit, ut crux Domini in Regibus adoraretur.*

Porro Hieronymus, in cap. 3. Daniel. cū dicit, eos, qui Deum colunt, non debere statuas adorare; loquitur de statuīs Regum, qui habebantur pro Dijs, & quorum statuæ diuinis honoribus afficiebantur. Reprehendit enim eos, qui id faciunt, quod tres pueri facere noluerunt in Babylone.

Ad locum Augustini de moribus Ecclesiæ, cap. 36. dico; PRIMO, fortè eum loqui de idolis gentium, cū ait: *Noui picturarum adoratores.*

Dico SECUNDO, eum forte loqui de quibusdam, qui imagines Sanctorum superstitiosè colebant, ita vt accederent ad idololatriam; nam fuisse aliquos Christianos, qui imagines quasi Deos adorarent, testatur Damaſcen. in fi. lib. de hæresibus.

Dico TERTIO, Augustinum scripsisse eum librum in primordijs conuersionis suæ ad fidem Catholicam, & ideo offensum quibusdam ritibus, putasse eos sapere idololatriam, quos tamè postea melius instructus excusauit omnino ab idololatria. id quod ostendimus cū ageremus de reliquijs; nam in eodem loco dicit, eos, qui ponebant epulas super tumulos mortuorum, offerre solitos epulas cadaveribus, & inde vocat eos sepulcrorum adoratores: & tamen l. 8. de Ciuit. Dei, c. vlt. dicit, eos qui id faciunt, non offerre mortuis epulas, sed solūm ponere cibos super tumulos Martyrum, sperantes eos à Deo sanctificari per Martyrum preces.

Ad loca Gregorij dico, Gregorium solum reprehendere cultum imaginum superstitiosum, id est, quo imagines coluntur vt dii. Vt patet ex epistola ad Secundum li. 7. epist. 53. *Scio, inquit, quod imaginē Saluatoris non ideo petis, vt quasi Deum colas, sed ob recordationem filij Dei in eius amore recalescas, &c.* Quod autem reliqua veneratio debeat imaginem ex sententiā Gregorij, patet ex li. 7. epist. 5. *Sublata, inquit, qua dignum est veneratione, imagine, atq; cruce, &c.*

CAPVT XVII.

Soluitur argumentum quintum.

AD QUINTVM de serpente æneo confacto ab Ezechia; respondeo non mirum esse, si id Ezechias fecerit. Hebræi enim illi adolebant incensum, vt Deo, nam etiam si adolere incensum non sit necessario sacrificiū, cū videamus in Ecclesia etiā non sacerdotes incensum offerre, idque non solum Deo, sed etiam populo: tamen in lege veteri non licebat, nisi sacerdoti adolere incensum, & proinde sacrificium videtur tunc fuisse. vide 3. Reg. 12. & 2. Paral. 26.

Præterea Hebræi obliuī significationis, propter quem serpentem erexerat Moyses, honorabāt illum propter materiam, quomodo cætera idola, hoc est, putabant beneficia sanitatum ab ipso serpente æneo

perfecta. Id enim indicare voluit Ezechias appellando serpentem *נחשת*, id est, ænulum, vbi diminutium ponitur per contemptum, vel, vt alij legunt, *נחשת*, id est, æs, eorum.

CAPVT XVIII.

Soluitur argumentum sextum.

AD SEXTVM argumētum Caluini sumptum ab experientia, quia Catholici magis frequentant vnā imaginem, quā aliam eiuldem rei; & quia precaturi ad imagines accedunt; & quia peregrinantur ad imagines, cū habeant domi pulciores. Ex quibus ille colligit, nos credere in imaginibus inesse diuinitatem.

RESPONDEO, vnā imaginem magis frequentari quā aliam, propter varias causas. PRIMÆ, quia Deus per vnā operatur miracula, & non per aliam, quæ etiam causa est, cur magis frequentem precibus vnū Sanctum, quā alium. Cur autem Deus hoc faciat, non est nostrum discutere.

SECUNDA causa est, quia quædam imagines pictæ sunt à sanctis viris, vt Luca, Nicodemo, & alijs, aliæ à profanis. Certè autem peculiare deuotionem merentur imagines, quæ non solum sunt sanctæ propter significationem, sed etiam propter artificem. In quo genere excellebat imago Edessena, quæ ab ipso Christo facta credebatur: necnon imago S. Stephani, quæ ab Angelo formata, & allata fuisse putatur, de qua Euodius, lib. 2. de miraculis.

TERTIA causa est, quia aliquæ magis excitant ad pietatem, quā aliæ, cū sint magis piæ, & religiosæ, &c. porro precaturi ad imagines accedimus, non vt inuocemus imaginē, sed vt memoriam eius, quem orare volumus, nobis imago refricet. Peregrinationes ad imagines rariores sunt in Ecclesia, ordinariè enim peregrinationes ad reliquias, & loca Sancta fieri solent, vt ad sepulcrum Domini, ad limina Apost. ad S. Iacobum, ad domum Virginis Lauretanæ, &c. si qui tamen peregrinantur ad imagines, illa tria spectant, quæ diximus.

CAPVT XIX.

Soluitur argumentum septimum.

AD SEPTIMVM argumentum, ad primam rationem, quod imago non sit capax honoris, cū sit res inanima, & sensus ac rationis expertis.

RESPONDEO, inde solum probari, imaginem non esse honoris capacē propter se, & ideo imagines non honorari absolutè, sed relatiuè ad prototypum.

AD SECUNDVM dico, imaginem esse sanctam propter duo. PRIMO, propter significationem, & repræsentationem rei sanctæ, & hoc modo quælibet imago Christi, vel Sanctorum etiam in officina existens potest honorari.

SECUNDO, propter Ecclesiæ institutionē; nam quemadmodum calices, & vestes, & ipsi homines eo ipso fiunt sacri, quod dedicantur cultui diuino, & separantur à profano vsu; ita etiam imagines fiunt sacræ, cū ponuntur ab Ecclesia in templis, vel alijs locis sacris, non vt pascant oculos curiosorum, sed vt excitent memoriam & amorem Sanctorum, & seruiant cultui rerum sacrarum, in cuius rei signum solent aliquando imagines benedici, & precibus sacerdotalibus quodammodo sacrari, antequam in templis collocentur.

AD TERTIUM dico, PRIMO, hominem vt

imaginem

imaginem Dei esse dignum veneratione, vt supra ostendimus ex Cyrillo Catech. 12. & August. epist. 203. Dico SECVNDO cum Thoma Valdensi to. 3. de Sacramentalibus tit. 13. c. 154. hominem nō proponi ab Ecclesia colendum vt imaginem Dei, quia periculum esset, ne homo propter se coli putaretur; nam etiam propter se homo capax est honoris.

CAPVT XX.

Proponitur questio: Quo genere cultus imagines sint honoranda.

VENIO nunc ad postremam questionem, quo genere videlicet cultus dignæ sint imagines. Tres sunt sententia.

PRIMA, quod imago non sit vllō modo in se colenda, sed solum coram imagine colendū exemplar. ita quidam, quos refert & refellit Catharinus: idem videtur sensisse Alexand. 3. part. q. 30. art. vlt. nec non Durandus l. 3. Sent. d. 9. q. 2. & Alphonfus à Castro verbo, Imago. fundamentū huius sententiæ est, quia secundum Basilij sententiā in VII. Synodo sæpius repetitam, honor imaginis transit ad exemplar; non ergo iniquunt hi Doctores, in imaginem terminatur: proinde ipsa imago non est quæ honoratur, sed solum per illam; & in illa honoratur exemplar. Et confirmatur ex verbis, qui dicuntur compositi tempore VII. Synodi, quiue visuntur Venetijs in aede aurea antiquissimo opere incisa, & referuntur à Sabellico lib. 8. Æneadis 8.

Nam Deus est quod imago docet, sed non Deus ipsa: Hanc videas, sed mente colas quod cernis in ipsa.

Quod autē dicitur de imagine Christi Dei, dici etiā potest de imaginibus Sanctorum, nimirū; Nam Petrus est quod imago docet, sed non Petrus ipsa, &c.

SECUNDA opinio est, quod idem honor debeat imaginem & exemplari, & proinde Christi imago sit adoranda cultu latriæ, B. Mariæ cultu hyperdulæ, Sanctorum aliorum cultu dulæ. Ita Alex. 3. p. q. 30. art. vlt. B. Thom. 3. part. q. 25. art. 3. & ibid. Caietanus, B. Bonaventura, Marsilius, Almayn, Cartusianus, Capreolus, & alij in 3. dist. 9. idem etiam habet Henricus quodlib. 10. q. 6. quællentis addat, nullam imaginem adorandam esse latria; nam ipse putat quidem eundem esse honorem imaginis, & exemplaris, sed simul docet, imaginē Christi non esse imaginem Christi, vt Christus Deus, sed vt homo est.

Fundamenta horum auctorum hæc sunt. PRIMO, quia Ecclesia canit de cruce: *O crux aue spes vnica, auge p̄s iustitiam, reisque dona veniam.*

SECUNDO, quia honor imaginis trāsit ad exemplar ex Basilio. igitur idē est honor imaginis & exemplaris; quare, si exemplar colitur latria, & imago.

TERTIO, ex Ambrosio, qui lib. de Incarnationis Dominicæ Sacramento, c. 7. ait, eadem adoratione coli diuinitatem Christi, & eius crucem: *Num. inquit, cum in Christo imaginem Dei, & crucem adoramus, diuidimus eum?*

QUARTO, ex Hieronymo epist. de obitu Paulæ: *Prostrata, inquit, ante crucē, quasi p̄dentem Dominum cerneret, adorabat.* Sed Dominū p̄dentem adorasset latria, igitur & ipsam crucem latriæ cultu adorabat.

QUINTO, ex Aristotele, qui lib. de memoria, & reminiscencia dicit, eundem esse motum in imagine, vt imago est, & in ipsum exemplar.

SEXTO, mensura adorationis vniuscuiusq; rei est ratio, siue excellentia, propter quam adoratur; sed ratio cur adoratur imago, non est alia, quàm excellentia exemplaris, ergo idem omnino debetur honor imaginem qui debetur exemplari.

A SEPTIMO, qui imaginem Regis afficit contumelia, habetur reus læsæ maiestatis, ac si ipsum Regem contumelia affecisset: eadem igitur ratio est imaginis, & exemplaris, quod attinet ad honorem, & contumeliam.

TERTIA opinio versatur in medio, estq; eorum, qui dicunt, ipsas imagines in se, & propriè honorari debere, sed honore minori, quam ipsum exemplar, & proinde nullam imaginem adorandam esse cultu latriæ. Ita Martinus Peresius in lib. de traditionibus, tractatu de imaginibus, item Ambrosius Catharinus in tractatu de imaginibus. Nicolaus Sanderus l. 2. c. vlt. de imaginibus, idem videtur sensisse Gabriel, qui in 3. dist. 9. q. vnica, & in canonem Missæ, lect. 49. ait, imaginem adorari eadem adoratione cum exemplari, non tamen vniocè, sed analogicè. Hoc enim est dicere, coli imagines cultu inferiore, quàm ipsum exemplar.

Pro solutione questionis, & opinionum conciliatione notandæ sunt tres distinctiones. Id enim, quod honoratur, potest honorari per se, vel per accidens: propter se, vel propter aliud: propriè vel impropiè. Per se honoratur suppositū, in quo inest ratio venerationis, per accidens id, quod est coniunctū rei, quæ adoratur, nec est ipsa ratio adorationis, vt cū honoratur Rex, per se honoratur homo ille, qui est Rex, per accidens honoratur purpura, & reliqua illa adiuncta, & accidētia omnia eius, excepta regia dignitate, quæ licet non sit id, quod honoratur, est tamen id, quo homo ille honoratur. Itaque persona honoratur per se, vt quæ; regia dignitas honoratur per se, vt qua; reliqua honorantur per accidens.

SECUNDA distinctio, potest aliquid honorari propter se, vel propter aliud. Id honoratur propter se, quod habet in se rationem venerationis non dependentem aliunde; & hoc modo sola natura rationalis est venerabilis. Propter aliud honoratur id, quod habet quidem in se causam honoris, sed illa causa tota pendet ab alio, & hoc modo signa rerum sacrarum sunt venerabilia; habēt enim in se relationem similitudinis, siue representationem rei sacræ, & proinde quandam excellentiam, sed illa tota pendet ab ipsa re sacra.

TERTIA distinctio, potest aliquid honorari propriè, vel impropiè. Id propriè dicitur honorari, quod verè ratione sui ipsius honoratur. Impropiè dicitur honorari, quod honoratur loco alterius. Legatus Regis aliquando honoratur vt Legatus, & tunc ipse propriè honoratur, licet propter alium honoretur: aliquando honoratur loco Regis, honore proprio Regibus, & tūc ipse impropiè honoratur, propriè autē Rex in ipso tunc honoratur. Id clarius apparet quando vnus pro alio accipit possessionem aliquam; vel cū funus celebratur absente corpore, circa statuam, & sunt erga statuam omnia, quæ circa corpus fierent, vt cū aliquando, teste Sixto Aurel. Victore, Romæ triūphauit Traianus mortuus, & statua eius pro eo sedit in curru triumphali. Nec enim potest dici statuam propriè triumphasse, sed Traianum à statua representatum.

CAPVT XXI.

Imagines per se & propriè colendas.

NUNC iuxta positas distinctiones aliquot sententijs rem totam explicabimus. Sit igitur hæc PRIMA sententiā, siue propositio. *Imagines Christi, & Sanctorum veneranda sunt, non solū per accidens, vel impropiè, sed etiā per se propriè, ita vt ipse terminet venerationē vt in se considerantur, & non solū vt vicem gerūt*

exemplaris. Probatur PRIMO, quia Cōc. VII. act. 7. definiuit imagines Christi esse venerandas, sed non latria; vult igitur esse venerandas per se, & proprie aliquo cultu; nam si Concilium solum vellet imagines adorari per accidens, vel improprie, ita vt terminus proprius adorationis non esset imago, sed Christus ipse, non diceret, non debere adorari latria; Christus enim latria adoratur, cum sit Deus.

Neque obstat, quod quidam dicunt, imaginem Christi non repræsentare Christum vt Deum, sed Christum vt hominem, & proinde in imagine Christi nō posse adorari Christū vt Deum, sed Christum vt hominem. Nam imago Christi ipsum Christum, id est, hypostasim diuinam humanā carne vestitam repræsentat: sicut imago cuiuslibet hominis non solum figuram, & colorem, sed etiam personam, & totum ipsum hominem repræsentat. Alioqui Apostoli videtes Christum in carne non debuissent adorare latria; nec Thomas dicere debuisset: *Dominus meus, & Deus meus*. Nam non videbant Christum vt Deum, sed vt hominem.

SECUNDO probatur, nam si imago non est veneranda nisi improprie, quia nimirum corā illa, vel in illa, aut per illam adoratur exemplar, certè licebit simpliciter negare imagines esse venerandas. Quod enim non dicitur nisi improprie, simpliciter negari potest, vt patet: at Concilium VII. act. 7. anathema dicit ijs, qui negant imagines esse venerandas.

TERTIO, Concilium idem, ibidem definit imagines venerandas eo modo quo veneramur Euangelia, & sacra vasa: Atqui ista honorantur per se & proprie, vt omnes fatentur, nec enim personam alicuius alterius gerunt: igitur & imagines per se, & proprie venerandæ sunt.

QUARTO, in ipsa imagine verè inest aliquid sacrū, nimirū similitudo ad rem sacram, & ipsa dedicatio, siue cōsecratio diuini cultui; ergo ipsæ in se, & non solū vt prototypi vicem gerunt, honore dignæ sunt.

Neq; obiectiones supra adductæ conuincunt. Ad PRIMAM dico, imagines siue honorentur proprie, siue per se, siue per accidens, semper honorari propter exemplar, & semper honorem earum transire ad exemplar, sed alio atque alio modo; nam quando imago adoratur improprie, quia videlicet honor in ipsam non terminatur, sed per ipsam in exemplar, tunc immediatè, & formaliter honor imaginis transit ad exēplar. At quando imago honoratur per se & proprie, ita vt in ipsam verè terminetur honor, tunc honor eius transit ad exemplar non immediatè, sed mediatè, & quasi consequenter; nam qui honorat imaginē alicuius, sine dubio honorat propter eum, cuius est imago, & proinde honor imagini verè exhibitus redūdat in prototypum. Quemadmodū qui facit elemosynā pauperi, Christo illā fecisse dicitur non quod elemosyna immediatè non tēdat in pauperem, sed quia qui elemosynā facit pauperi, propter Christū facit, & Christum honorat in paupere.

Ad SECUNDAM dico, illis versuculis solum doceri, non deberi imagini eundem honorem, qui debetur exēplari, vt patet ex ratione, quæ in ipsis versuculis redditur. Quia videlicet imago non est Deus, sed imago Dei. Inde enim sequitur non deberi imagini honorem, qui debetur Deo, sed minorem. Nos autem hīc non asserimus, eundem honorem, sed aliquem honorem deberi imagini. Et fortasse auctores primæ opinionis hoc solum dicere voluerunt, nimirum honorem proprium exemplaris non posse exhiberi imagini, nisi improprie: de honore autem inferiore nihil dixerunt. Quod si ita est, ab eis non dissentimus.

CAPVT XXII.

Non esse dicendum, imaginibus deberi cultum latria.

SECUNDA propositio. *Quantum ad modū loquendi præsertim in cōcione ad populū, non est dicendum imagines vllas adorari debere latria, sed è contrario nō debere sic adorari.* Probatur PRIMO. Cōcilia non affirmant, sed simpliciter negant imagines adorari latria, igitur & nos eodē modo loqui debemus; nā modus loquēdi Conciliorū, est modus loquēdi Ecclesiæ, & proinde sequendus ab ijs, qui nolūt errare. Porro Concilia non asserere, sed negare imagines adorandas esse cultu latriæ, probatur; nam imprimis nullū est Concilium, quod asserat imaginibus deberi cultū latriæ, deinde Concilium Nicænum II. act. 7. clamat imagines adorandas, sed non latria, similiter nostro tempore Conciliū Senonense, c. 14. & Concil. Mogunt. c. 41. dicunt, à concionatoribus debere moneri populū ne imagines adoret; quod sine dubio intelligitur de adoratione latriæ. Dicent fortasse: Cōcilia ista loquuntur de latria, quæ exhibetur alicui propter se, non de ea quæ exhibetur alicui propter aliud. At id nihil facit ad rem; hīc enim non de sensu, sed de verbis agimus. satis nobis est, in Concilijs simpliciter negari, imaginibus deberi latriam, nos enim modum loquendi Conciliorum sequi debemus.

SECUNDO, nullæ sunt exactiores formulæ loquendi in materia fidei, quàm eæ, quibus vtuntur, qui hæresim abiurant: Atqui in VII. Synodo act. 1. Basilius Ancyranus, & act. 3. Constantinus Cypri Episcopus abiurantes hæresim dicunt, se recipere & colere imagines, non tamen latria.

TERTIO, Patres passim dicunt imagines non esse adorandas, vt patet ex Aug. epist. 119. c. 11. *Prohibetur, inquit, coli aliqua in signentis hominū Dei similitudo, nō quia nō habet imaginē Deus, sed quia nulla imago eius coli debet, nisi illa, quæ hoc est, quod ipse.* Itē ex Gregorio, qui lib. 7. epist. 109. & lib. 9. epist. 9. monet Serenum Episcopum, vt populū instruat, ne imagines adoret, & sæpius repetit non debere imagines adorari. At certè loquuntur de adoratione latriæ; nam alioqui imagines venerabiles esse non negant. Porro Ioan. Damascenus li. 1. & 5. Apolog. sæpius repetit, imagines honorari debere, sed nullo modo latria. Adrianus Papa I. in epi. ad Carolū Magnum, can. vlt. quæ epistola habetur in tomis Conciliorum post Nycenam II. Synodū imperfecta, magis autem integra habetur inter epistolas Pōtificum nuper editas Romæ, multis verbis docet & repetit, imagines esse honorandas cultu, quo honoramus sacras Scripturas, sed non colendas cultu quo colimus Deum. Item habet Ioannes Anrelianens. lib. de cultu imaginum. Cur ergo, quæso, non loquimur, vt patres nostri loquuntur?

QUARTO, dicere populo, imaginem Christi, vel crucem adorandam esse latriæ cultu, illo ipso, quo adoratur Deus, non caret magno periculo; nam qui defendunt imagines adorari latria: cogūtur vt subtilissimis distinctionibus; quas vix ipsimet intelligunt, nedum populus imperitus.

QUINTO, iste modus loquendi offendit aures Catholicorum, & præbet occasionem hæreticis liberius blasphemandi.

SEXTO, secundum rei veritatem (vt ostendam paulò post) non potest dici, adorari latria imagines, nisi per accidens, vel improprie; per se autē, & proprie nullo modo. Et præterea illa adoratio per accidens, vel impropria rarissimè exerceri solet. Ordinaria enim adoratio est illa, quæ exhibetur imaginibus externis per se, & proprie, at quod simpliciter dici-

tur, non intelligitur de eo, quod per accidens, vel improprie, & aliquando conuenit rei; sed de eo, quod per se, & proprie, & vt in plurimum conuenit: ergo simpliciter loquendo non est affirmandum, sed negandum imagines adorari latria. Est autem valde credibile S. Thomam, Alexandrum Alensem, & alios Doctores scholasticos illius temporis non vidisse Nicenam Synodum secundam, neque octauam Synodum generalem, neque epistolam Hadriani Papae primi pro defensione Synodi Nicenae; nam haec omnia longo tempore latuerunt, & hoc nostro saeculo primum edita sunt, vt vel ex eo cognosci potest, quod in tomis Conciliorum paulo antiquioribus nihil horum extat: & S. Thomas, alijque Scholastici veteres nullam vnquam de hac Nicena Synodo mentionem faciunt.

CAPVT XXIII.

Imagines Christi improprie, vel per accidens posse honorari cultu latria.

TERTIA propositio. *si de re ipsa agatur, admitti potest, imagines posse coli improprie, vel per accidens, eodem genere cultus, quo exemplar ipsum colitur.*

Ac PRIMVM, quod imago possit coli improprie eo-cultu, quo ipsum exemplar, probatur; nam aliquando imago accipitur pro ipso exemplari, & ea, quae fierent circa ipsum exemplar, si adesset praesens, fiunt circa imaginem, mente tamen defixa in exemplari. Sic concionatores alloquuntur imaginem crucifixi, eique dicunt, Tu nos redemisti, tu nos Patri reconciliasti; ista enim non dicuntur imagini, nec vt lignum est, nec vt imago est, sed vt accipitur loco exemplaris, id est, dicuntur ipsi Christo, cuius tamen imago vicem gerit, quemadmodum etiam in die Parasceues cum crucifixus paulatim detegitur, & ostenditur, & adorandus proponitur, illa omnia per imaginem ipsi Christo verò exhiberi intelliguntur, tunc autem proprie nullus honor deferatur imagini, sed soli exemplari: tamen improprie dici potest ipsa etiam imago honorari.

Quod autem possit imago adorari adoratione ipsius exemplaris proprie quidem, sed per accidens, probatur; nam aliquando non accipimus imaginem pro exemplari, nec consideramus solam imaginem, vt solum exemplar, sed consideramus exemplar, vt obiectiue relucet in imagine, & ipsum sic representatum, & quasi vestitum imagine veneramur: tunc autem necessario adoramus imaginem eodem cultu, quo ipsum exemplar, sed per accidens; nam qui adorat aliquem, adorat etiam omnia, quae cum illo coniuncta sunt, sicut qui adorat regem vestitum, adorat simul regem, & vestes; sed imago concipitur eo tempore coniuncta cum exemplari, quod adoratur; igitur etiam ipsa adoratur, per accidens tamen; quia ipsa nec est suppositum quod adoratur, nec ratio adorationis, sed quiddam adiunctum.

Videtur autem haec fuisse mens auctorum secundae opinionis; nam illi omnes cum explicant, quomodo imago adoratur eadem adoratione, qua ipsum exemplar, semper deueniunt tandem vel ad impropriam adorationem vel ad adorationem per accidens. Alexander, & Bonaventura satis clare indicant se loqui de adoratione impropria. Dicunt enim ideo imaginem Christi adorari latriae cultu, quia non tam ipsa, quam Christus in ipsa adoratur.

Porro B. Thomas, & qui eum sequuntur, intelligendi sunt de adoratione per accidens; nam imprimis hoc probat argumentatio eorum de vnitatem motus in imaginem, & in exemplar. Tunc enim est idem mo-

A tus in imaginem & in exemplar, quando exemplar consideratur vt obiectiue relucet in imagine, vt diximus.

Deinde Capreolus disertè admittit adorationem istam imaginum esse per accidens, quomodo adorantur vestes Regis, cum Rex vestitus adoratur, immò B. Thomas ipse art. 4. eiusdem quaestionis dicit, ita honorari honore regio imaginem Regis, sicut vestes Regis, certum autem est vestes Regis non honorari regio honore, nisi per accidens.

Denique eodem tendit speculatio Caietani, cum ille dicit imaginem Christi adorari latria, non ratione materiae, nec ratione formae, seu figurae, sed ratione actualis representationis; non enim vult dicere, representationem illam actualem esse rationem, cur imago adoretur latria: sed vult dicere, illam representationem esse conditionem, ratione cuius imago concipitur coniuncta cum exemplari, & proinde per accidens adoratur.

CAPVT XXIV.

Imagines per se, & proprie non esse colendas eo cultu, quo exemplar ipsum colitur.

QUARTA propositio. *Imago per se, & proprie non est adoranda eodem cultu, quo ipsi exemplar, & proinde nulla imago est adoranda cultu latriae per se, & proprie.*

Probatur PRIMO ex Concilio VII. act. 7. vbi legimus imaginem Christi non esse adorandam latria. Id autem falsum esset, si imagini per se, ac proprie deberetur idem cultus, qui debetur exemplari, Christus enim cultu latriae adorandus est.

Dices; Concilium loquitur de adoratione quae exhibetur rei propter se; imago autem adoratur latria, sed propter aliud. Contra; nam Concilium dicit, imagines non aliter adorari, quam adoretur liber Euangeliorum, & sacra vasa, quod idem repetit VII. Synodus, actio. vlt. can. 3. At nemo vnquam dixit librum Euangeliorum, vel sacra vasa adorari latria villo modo.

SECUNDO probatur ex Augustino, Gregorio, & Damasceno, & ex Concilijs Senonensi, & Moguntino supra citatis, vbi habetur imagines non esse colendas cultu diuino.

Dices, loquuntur de cultu diuino, qui exhibetur alicui propter se. Contra; quia de hoc non poterat esse dubitatio. Concilia autem de his rebus definiunt quae in controuersiam veniunt.

TERTIO latria est cultus proprius Deo, sed nulla imago per se, & proprie est Deus, siue consideretur ratione materiae, siue ratione figurae, & colorum, siue ratione relationis, ergo per se, & proprie non debetur vlli imagini cultus latriae.

Dicit aliquis fortasse, latriam esse cultum proprium Deo, quando exhibetur propter se, non autem quando propter aliud. Contra; nam de essentia verae latriae est exhiberi propter se: latria enim dicitur summus cultus, qui debetur vero Deo, vt primo principio omnium rerum, implicat autem contradictionem exhiberi summum cultum primo principio, & propter aliud; nam si primo principio, non ergo propter aliud, si propter aliud, non primo principio. Ergo vel imagini exhibetur cultus latriae propter se & haec est vera idololatria, vel non exhibetur propter se, & tunc ille non est cultus verae latriae. Praeterea vel ista latria, quae exhibetur imagini propter aliud, est idem cultus cum eo, qui exhibetur Deo, vel alius minor; si idem, ergo aequè colitur creatura, atque ipse Deus, quae certe idololatria est; nam idololatria non solum est, cum adoratur idolum relicto Deo, sed etiam cum adoratur idolum simul cum Deo, Exod. 20. *Deos auro, & Deos argenteos non facietis mecum.* Si est cultus minor,

non ergo est latria: nam latria est summus cultus.

QUARTA ratio, imagini non conuenit cultus internus, nec externus veræ latriæ; nã internus cultus est apprehensio rei, vt primi principij, & prostratio voluntatis conueniens illi apprehensioni: actus autem externus proprius est sacrificium. Certè autem nec apprehēdimus imaginem, vt primum principium, nec illi sacrificamus: non igitur illam adoramus cultu latriæ.

QUINTA ratio, imago, vt imago, opponitur exemplari, & est illo inferior, ergo non potest coli eodem cultu, sed minori; nam vnūquodq; honorandum est pro sua dignitate. Certè autem longè maius est esse Christum, quàm esse imaginem Christi.

SEXTA ratio, qui colebant imaginem Christi diuinis honoribus, inter hæreticos numeratur ab Irenæo, li. i. c. 24. Epiphano hæres. 27. Augustino hæresi 7. & Damasceno libro de centum hæresibus in fine: Atqui isti cum Christum colerent, sine dubio imaginem eius propter ipsum colebant, non igitur licet imagines colere diuinis honoribus, id est, cultu latriæ, etiamsi quis dicat, id se facere propter Deum vel Christum, non propter imagines; nam hoc ipso, quod eas colit diuinis honoribus, conuincitur eas colere propter ipsas, non propter Deum, quidquid ipse verbis dicat.

Accedant Postremo illi antiquissimi versiculi:

Nam Deus est, quod imago docet, non Deus, &c.

Satis enim aperte significant, non deberi imagini cultum Deo debitum.

Ex his ad argumenta proposita facilè responderi potest. Ad PRIMUM: *O crux auespes vnica, &c.* Respondeo, vel ibi accipi crucem pro ipso Christo crucifixo, vt diximus: vel illam esse profopopæiam rethoricā, qua Ecclesia alloquitur crucem eo modo, cū Moses alloquitur cælū & terram, cū ait Deut. 32. *Audite cali qua loquor, &c.* Et quando B. Andreas eadem alloquebatur, cū diceret: *Salue crux preciosa, &c.* Significamus autem hac profopopæia, nos desiderare fructū crucis, id est, saluari per meritum Christi, qui in cruce passus est.

Ad SECUNDUM dicitur infra in responsione ad quintum.

TERTIUM dico, Ambrosium per crucem intelligere passionem Christi siue carnē patientem, sicut per imaginem Dei intelligit diuinitatem. Vult enim dicere, vnum esse Christum Deum, & crucifixum, & propterea cū adoratur Christus Deus, non separari ab illo humanitatem; & cū adoratur Christus crucifixus, non separari diuinitatem.

Ad QUARTUM respondeo, Hieronymum ibi non dicere, à Paula propriè adoratam crucem, sed quod prostrata ante crucem adorabat Christum, quem in cruce repræsentari videbat.

Ad QUINTUM de vno motu in imaginem, & in exemplar, variæ dantur solutiones. Peresius respondet, id non esse verū, quod eodem motu feramur in imaginem, & exemplar, cū illa sint opposita, nec possint cognosci, nisi duabus cognitionibus, ait etiam nusquam haberi in Aristotele id, quod B. Thomas adducit. At certè Aristoteles libro de memoria & reminiscencia, c. 2. id aperte dicere videtur; nam reddere volens causam, cur memoria cognoscat absentia, dicit causam esse, quia in memoria sunt species rerum, quæ sunt quasi picturæ quædā, & si quidem homo speculetur illa phantasmata, vt res quædam sunt in se, non cognoscat præterita, sed rem præsentem cogitabit: at si speculetur eadem phantasmata, vt imagines sunt, tunc cognoscat præterita, quorum illæ sunt imagines, quia nimirū non potest cognosci

A imago vt imago, quin simul cognoscatur res, cuius illa est imago. Nec verū est, quod dicit Peresius, relatiua quia sūt opposita, nō posse cognosci vna cognitione; nã ita sunt opposita, vt vnū ab altero pendeat, & vnū sine altero nec definiri, nec cognosci possit.

Durandus aliter respondet; admittit enim esse vnum motum mentis in imaginem, & in exemplar; sed negat propterea esse etiam vnam adorationem; nam licet mens vtrumque simul cognoscat, tamen non dicit, vnum esse alterum, sed intelligit esse distincta, & disparia, & proinde non adorat illa vna & eadem adoratione.

Confirmant alij hanc solutionē, quia licet sit vnus motus mentis, id est intellectus in imaginē & exemplar, tamen possunt esse contrarij motus voluntatis. B. Nam qui videt imaginem Christi malè depictā, odit imaginem, vt imago est, & tamen diligit Christum; & è contrario, qui videt imaginem Iudæ pulchrè expressam, diligit imaginem, & odit exemplar.

Hæc solutio nō satisfacit; nam B. Thomas non dicit, motum in imaginem, vt imago est, esse etiam in exemplar, sed dicit, motum in imaginē, vt imago alterius est, esse etiam in exemplar; & hoc est verum tam de motu intellectus, quàm voluntatis. Nam qui amat imaginem Christi, non quia imago est, sed quia imago est Christi, impossibile est, quin simul diligit Christum, quandoquidem Christus est ratio, cur diligit imaginē. Qui autem diligit imaginē pulchram Iudæ, & odit Iudam, non diligit imaginem illam vt Iudæ, sed vt pulchram imaginē simpliciter, id est, delectatur illa proportionē, quæ est inter imaginem & exemplar, non curans quale sit exemplar.

Existimo ergo aliter respondendum, ac primum, admitto esse eundem motū etiam voluntatis in imaginem & exemplar: sed tunc vel exemplar concipitur & adoratur tanquam principale obiectum, vel non, id est, vel concipio, & adoro ipsum Christum in imagine obiectiuè relucens; vel concipio, & adoro imaginem ipsam, vt Christi imaginem, ita vt Christus in obliquo ponatur, non in recto: si PRIMUM, tunc adoratio quidem est latriæ, sed refertur in Christum per se, in imaginem solum per accidens: & hoc videtur sibi voluisse Capreolus, & Caietanus. SECUNDUM, tunc adoratio fertur quidem in imaginem per se, & consequenter in Christum, sed non est adoratio veræ latriæ, sed longè inferior.

Dices; at Christo conuenit adoratio latriæ veræ, si ergo ista adoratio terminatur etiam ad Christū, erit veræ latriæ. RESPONDEO, Christo conuenire veram latriam, quando adoratur, vt est in se, non autè quando adoratur, vt est in imagine per participationem. Quemadmodum qui honorat famulū Regis, certè honorat ipsum Regem; & tamen longè aliter honorat Regem ipsum in propria persona, qua in famulo suo, vt notum est, & hinc patet responsio ad SECUNDUM. Nam cū honoratur imago, honor eius transit ad prototypum, sed honor ille non est talis, qualis debetur prototypo in se, sed qualis ei debetur, vt ab imagine participatur.

Ad SEXTUM dico eodem modo, rationem, cū honoretur imago, esse ipsum exemplar, exemplar tamen aliter honorari debere, vt est in se, aliter vt participatur ab imagine.

Ad SEPTIMUM dico, eum, qui lædit statuā Regis puniri vt reum maiestatis, quia verè læsit Regem: sed nego tam grauiter puniri, ac si læsisset Regem. Quod si aliquis æquè grauiter puniretur, id fieret, quia constaret non læsisse statuam vt statuam Regis, sed accepisse statuam pro ipso Rege.

CAPVT XXV.

Quo genere cultus adorentur imagines.

QVINTA Conclusio. *Cultus, qui per se, propriè debetur imaginibus, est cultus, quidè imperfectus, qui analogicè & reductiue pertinet ad speciè eius cultus, qui debetur exemplari.* Explico; Imaginibus non conuenit propriè nec latria, nec hyperdulia, nec dulia, nec vllus alius eorū, qui tribuuntur nature intelligenti. Nō enim est capax res inanima, & rationis expertis eiusmodi cultuum: sed cultus quidam inferior & varius pro varietate imaginum. Itaque imaginibus Sanctorum non debetur propriè dulia, sed cultus inferior, qui dici potest dulia secundum quid, vel dulia analogicè siue reductiue. Similiter imaginibus B. Virginis nō debetur hyperdulia simpliciter, sed hyperdulia secundū quid, siue analogicè & reductiue.

Denique imaginibus Christi non debetur latria vera, & simpliciter, sed cultus sine comparatione inferior, qui tamen reducitur ad latriam, vt imperfectum ad perfectum. Probatur, sicut se habet imago ad suum exemplar, ita se habet cultus imaginis ad cultum exemplaris, sed imago est ipsum exemplar analogicè, & secundum quid; nam homo pictus est homo secundū quid, & analogicè, ergo etiam imaginī debetur cultus ipsi exemplari debitus, imperfectus, & analogicus.

Præterea, imago reducitur ad speciè exemplaris; nam homo pictus, & equus pictus differunt specie, quia homo verus & equus differunt specie: ergo etiā cultus imaginis reducitur ad cultum exemplaris, & forte B. Thom. & B. Bonauent. & alij hoc solum dicere voluerūt, cum dixerunt, eodem cultu coli imaginem & exemplar. ita enim eorū sententiam interpretatur Gabriel, quod si ita est, omnes cōuenimus.

Ex his habemus etiam, quid sit dicendum de vera cruce Domini, de clauis, spinis, alijsque reliquijs. Sunt enim hæc omnia honoranda minora cultu, quàm Christus, vel Sancti quorū reliquiæ sunt, sed tamen tali, qui analogicè, & reductiue pertineat ad speciè cultus, quo Christus vel Sancti coluntur: nam reliquiæ ideo merentur honorem, quia ratione contactus, vel aliquo alio modo habitudinem habent ad eos, quorum sunt reliquiæ.

CAPVT XXVI.

De adoratione Crucis.

ET SI CRUX Domini partim inter reliquias veniretur, partim inter imagines (nam crux illa vera, in qua Dominus pependit, propter contactum sacri corporis & sanguinis, inter preciosissimas reliquias habenda est, nec solum ipsa integra, sed etiam particula eius; at crux illa eadem, quatenus figuram crucifixi Domini repræsentat, & similiter cætera crucis illi similes, inter sacras imagines numerantur) tamen quia peculiare errores, & peculiaria argumenta de cruce inueniuntur, peculiarem etiam de illa disputationem instituendam putauimus.

Fuit igitur hæresis imprimis Claudij Taurinensis, qui præter cæteras imagines crucē Domini execrabatur, teste Iona lib. i. vixit autem Claudius anno Domini DCCC. Idem eodem tempore in Oriente docebat Pauliciani, à quodam Paulo sic appellati teste Euthymio in Panoplia, part. 2. tit. 21.

Deinde circa annum Domini M. C. XXX. exstiterunt Petrus Brui, & Henricus, qui similiter crucem Domini, eiusque cultum oppugnabant, teste Petro Cluniacense, qui contra eos epistolam prolixam & eruditam illo ipso tēpore scripsit ad omnes Episco-

A pos. Circa idem tempus, vel paulò post exstiterūt in Oriente Bogomiles, qui iisdem argumentis docebant, teste Euthymio Panopl. par. 2. tit. 23.

Non minus postea Crucis honorem detestati sunt Vviclesistæ, apud Thomā Vvaldensem to. 3. tit. 20. Caluinus lib. i. Instit. c. xi. §. 7. Magdeburg. Cent. 4. c. 4. col. 302. c. 6. col. 458. & 459. vbi etiā impudenter mentiuntur, vsum signi crucis sæculo I V. nouum fuisse. Nam Tertullianus lib. de corona militis, meminit signi crucis, cum tamen floruerit sæculo I I. Sicut etiam Cent. 7. c. 6. col. 191. mentiuntur, Sergiū Papam fuisse auctorem primū, vt crux adoraretur, & exofcularetur. Nam Sergius Papa sedit anno Domini DC. LXXXVIII. at meminit adorationis & exofculationis crucis Euagrius lib. 4. cap. 26. qui est centū annis Sergio antiquior. meminit etiam Hieronymus in epist. ad Marcellam, vt migret Bethleh-

B Argumenta Bogomilium, & Petrobrusianorum erant tria. PRIMVM, quia crux dolorem & ignominiam Christo attulit, ergo detestanda est ijs, qui Christum diligunt.

SECVDVM, quia stultus & impius iudicaretur filius, qui patibulum amaret, & honoraret, in quo pater eius suspenfus fuisset.

TERTIVM, quia si oportet adorare omnes cruces, quia Christus in cruce pepedit; oportebit etiam adorare omnia sepulcra, quia in sepulcro Dominus quieuit, & omnia præsepia, quia in præsepi reclinatus fuit; & omnes columnas, lanceas, spongas, flagella, &c. Immo & omnes asinos (inquit Claudius) quia Christus asino vectus fuit.

C QUARTO arguit Claudius, hostes Christi gaudebant de passione Domini, de resurrectione dolebant: & contra, amici eius de passione dolebant, de resurrectione gaudebant: ergo qui crucem honorant, & illam amant, imitantur Christi hostes.

QUINTO argumentabatur Vviclesistæ apud Vvaldensem: Si ratione contactus, vel quia instrumentū passionis fuit, crucem adoramus, oportebit etiam adorare labia Iudæ, quæ contigerunt os Domini osculando, & manum illius serui, qui Dominum tetigit, cum alapam illi infixit; nam hæc omnia tetigerunt Dominum, & instrumenta passionis fuerunt.

D SEXTO arguūt Centuriatores, superstitio est characteribus tribuere virtutem; at Papistæ tribuunt figuræ crucis, vi crucis vim pellēdi Dæmones, & omnia mala; ergo superstitiosi sunt. Quæ obiectiones infrà c. 30. diluentur, antea verò rem explicabimus. Dicemus igitur tria: Primò, de ipsa cruce. Secundò, de crucis imagine. Tertiò, de signo crucis transeunte.

CAPVT XXVII.


De Cruce vera Domini.

QUANTVM ad PRIMVM, antequam veniam ad probationes, notanda sunt aliqua de figura ipsius crucis. Sciendum igitur, crucem ex tribus lignis factam esse, quorum vnum erat longū, cui corpus adhærebat, alterum transuersum superpositum longo, quibus affigebantur manus, tertium lignum erat infixum in ligno longo, vt in eo pedes crucifixi starent, & clauis figi possent. Id testatur Irenæus li. 2. c. 24. *Habitus, inquit, id est, figura crucis fines & similitates habet quinq;, duas in longitudinē, duas in latitudinē, vnā in medio, in qua quiescit, qui clauis affigitur.* Idē habet Iustinus in Dialogo cū Triphone vltra medium.

Vtrum autem lignū transuersum esset suprā positum ligno longo, ita vt non emineret lignū longum sursum versus, non est certum; nam Beda in quæst.

in Genes. ubi de victoria Abrahæ loquitur, dicit crucem similem fuisse litteræ Græcæ T, qualem etiam fuisse olim Hebraicum Thau, docet Hieronymus in ca. 9. Ezechiel. At B. Augustinus epist. 120. c. 26. dicit, lignum longum eminusse supra transfuersum. Et hoc est probabilius; nam est conformius verbis Irenæi, & verbis Apostoli ad Ephes. c. 3. vbi alludens ad figuram crucis, nominat sublimitatem, profundum, longitudinem, & latitudinē. Porro qui dicunt crucem fuisse similem litteræ Thau, dicunt verum, quia parum differebat.

Quod autē scribit Beda in suis collectaneis & floribus, crucem factam ex quattuor generibus lignorum, ex Cedro, Pino, Cypressso, & Buxo: & quod scribitur in historia scholastica de ligno eruto ex probatica piscina, &c. non habent veterum testimonia, nec videntur probabilia.

Illud autem non est ignorandum, veteres aliquid addidisse mysterij gratia, quod etiam nunc ex parte seruetur. Nam lignum longum producebant sursum versus, & flectebant ad modum baculi pastoralis, vt referret litteram Græcam P, paulo inferius apponebant duo ligna transfuersa ad similitudinem crucis S. Andrea quæ referret litteram Græcam X. ita vt duæ illæ litteræ per abbreviationem significarent Christum; infra illum ponebant lignum transfuersum, quod verè perficit crucem, & inde pende-

 bat velum expāsum; infra lignum transfuersum erat lignum longum in similitudinem hastæ; ad infimā partem addebant capulum ad commoditatem gestandi. Hæc omnia significabant crucem esse vexillum Imperatoris Christi; nam crucem testabatur ipsa figura: Christi nomē indicabāt duæ litteræ X, & P, vexillum, ex velo, hasta, & capulo dignoscebatur. Vide Ioannem Pierium Valerianum, de signis hieroglyphicis, li. 50. & Primasium l. 4. in Apoc.

vbi hoc ipsum vocat monogramma, & signū Christi. Tale ferè fuit & labarum Constantini. Nam vt Eusebius refert l. 9. hist. c. 9. labarum, quod ante Imperatores gestari solebat & à militibus adorari, Constantinus in formam crucis redegit, sic tamen vt etiam vexilli formam non amitteret.

Describit autem ipsum labarum Eusebius lib. 1. de vita Constantini, vbi dicit, fuisse hastam totam auro circumdatam, in cuius summitate posita erat corona preciosissima, infra eam cornu transfuersum ad formam crucis, ex quo pendeat velum purpureū auro & gemmis ornatum, ad cuius partem infimam videntur imagines Constantini, & filiorū. In ipsa verò hasta sub corona erant litteræ nominis Christi.

Iam verò modus crucifigendi communis non erat vt multi putant, funibus alligando, sed clavis figendo. Pictores verò solent solum Christum depingere clavis affixum, latrones autem, & Sanctum Petrum atque Andream funibus, sed non ita est, omnes enim clavis figebantur, imò & omnes crucem suam ferebant, omnesque antea flagellis cædebantur. Vide Plutarchum de tarda numinis vindicta; Marcum Tullium act. 7. in Verrem, Nonium Marcellū verbo Patibulum, qui sic ait: *Delegati ad patibulum circumferuntur, deinde crucifiguntur.* Macrobius lib. 1. Saturn. c. 11. Ioseph. um lib. 6. de bello Iudaico, c. 12. & in vita sua. Adde, quod ideo dubitatur, quam ex tribus repertis crucibus, esset crux Dominica, quia omnes tres habebant similia foramina, & clauos, &c. Vide Ruffinum lib. 10. hist. cap. 8.

His ergo prænotatis, ad argumenta veniamus: ac primum, quod lignum crucis venerabile sit, proba-

atur ratione ex Scripturis desumpta. Nam Scripturæ testantur, Christum non crucifixum casu vel inuitū, vel propter sua peccata, sed ipsum sponte elegisse crucem, & elegisse vt altare summi sacrificij, quo placaretur Deus, vt scalam sibi ad regnum, instrumentum liberationis generis humani; ac demum vt instrumentum, quo Diabolus vinceret, ac de eo triumpharet: ex quo sequitur, crucem illam veram à Deo mirificè fuisse honoratam, & nobis omnibus amabilem, & venerabilem esse debere.

Quod sponte illam elegerit, patet Isaia, cap. 53. *Oblatus est, quia ipse voluit.* Io. 10. *Ego pono animam meam, nemo tollit eam à me, sed ego pono eam.* In Act. Apostol. c. 2. *Hunc definito consilio, & præscientia Dei traditū interemistis.* Act. 3. *Deus, qui prænucciavit per os omnium Prophetarum, pati Christum suum, implevit sic.* Act. 4. *Conuenerunt verè in ciuitate ista Herodes, & Pontius Pilatus cum Gentibus, & populus Israel facere, quæ manus tua & consilium tuum decreuerunt fieri.*

Quod crux fuerit ara summi sacrificij, patet, quia Christus ipse crucifixus est summum sacrificium, in epist. ad Hebr. c. 7. Vnde ad Coloss. 1. *Pacificans per sanguinē crucis eius,* id est, per sanguinē eius in cruce, quasi in altari fusū. Et hoc significauit lapis erectus, & inūctus, & domus Dei vocatus à Iacob, Gen. 28.

Quod crux scala fuerit Christo ad regnum, Io. 12. *Nūc Princeps huius mundi eijcietur foras, & ego si exaltatus fuero à terra, omnia trahā ad meipsū.* Hoc autē dicebat, significās quæ morte esset moriturus. Ad Phil. 2. *Humilianū semetipsū, factus obediēs usq; ad mortē, mortem autem crucis, propter quod & Deus exaltauit illum, &c.*

Quod fuerit instrumentum liberationis, docent plurimæ figuræ, quas collegit Ioannes Damascenus, l. 4. de fide, c. 12. id enim significauit lignum vitæ in paradiso, Genes. c. 2. arca lignea Noë domum eius saluans. Genes. 7. virga Moïsi aperiens mare, Exod. 14. lignum aquas dulces reddens, Exod. 15. Sed præcipuè serpens æneus exaltatus in deserto, Num. 18. de quo Dominus Ioa. 3. *Sicut exaltauit Moyses serpente in deserto, ita exaltari oportet Filiū hominis, vt omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Hinc videlicet Ecclesia sequuta Paulum ad Gala. 6. dicit: *Nos autem gloriari oportet in cruce Domini nostri Iesu Christi, in quo est salus, vita, & resurrectio nostra.*

Quod cruce Diabolus vicerit, & de eo triumpharit, patet ex epi. ad Coloss. 2. *Chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, tulit de medio, afficiens illud cruci, exspolians principatus & potestates, traduxit palā confidēt, triūphans illos in semetipso.* Origines hom. 8. in Iosue, dicit, in Græcis haberi; triumphans illos in ligno crucis: & licet nunc non habeamus in ligno, sed *ἐν ὑπὸ*, id est, in ipso, tamen optimè referri potest ad crucem, de qua supra dixerat, *ἐν τῷ σταυρῷ*, vt refert Theophylactus. Dicit ergo Origen. in cruce duos fuisse affixos, Christum visibiliter, sponte sua, & ad tempus; diabolū autem inuisibiliter inuitum, & in sempiternum ejus opprobrium; & hoc probat ex isto loco, vbi Paulus vtitur metaphora triumphij; indicare volens, crucem esse currum triumphalem, in cuius summa parte sedet Christus triumphans, & in parte ima trahitur diabolus alligatus, & ostentatur quasi in pompa. Id enim significat verbum, *ἐδερυμῶσεν ἐπιταυρῶσους.*

Argumentum SECVNDVM sumitur à mysterijs in ipsa cruce significatis. Nam, vt ait Aug. epist. 120. c. 26. *Qui mortuus est, quia voluit; etiā mortuus est, quādo voluit, nec sine causa crucē potius, quā aliud instrumentū mortis elegit.* Quid autem crux mystica significet, docent Irenæus lib. 5. Greg. Nyssenus orat. 1. de resurrectione; Augustinus in epi. 119. & 120. Hiero-

nymus & Theophylactus in cap. 3. ad Ephes. vbi de cruce exponunt verba Pauli: *Vt possitis comprehendere cum omnibus Sanctis, que sit latitudo, & longitudo, sublimitas, & profundum.* Nam latitudo vocatur lignum transuersum; sublimitas pars ligni, vbi est titulus supra transuersum; longitudo ligni pars à transuerso vsq; ad terram; profundum pars eiusdem que later sub terra.

Significat autem ista figura. PRIMO totam perfectionem Christianam, vt August. docet; profundum, Fidem; sublimitas, Spem; latitudo, Charitatem; longitudo, Perseuerantiam.

SECUNDO, Christi passionis effectum; nam lignum supremum significat cœlum Christi passione apertum, & Deum placatum; lignum sub terram infixum, infernum euacuatū, & Diabolum deuictum; lignum transuersum respiciens Ortum & Occasum, totum orbem terrarum redemptum. Itaque propterea Christum crucifixum adorent cœlestia, terrestria, & inferna, vt Nyssenus deducit.

TERTIO, duo brachia crucis sub vno titulo Saluatoris, significant duos populos (inquit Irenæus) sub vno cap. Christo inter se cōnexos, iuxta illud Io. 12. *Ego si exaltatus fuero à terra, omnia trahā ad meipsum.*

Addunt Minutius Felix in Octauio, & Ambrosius ser. 56. crucis figuram esse etiam naturaliter salutarem. Nam aues nunquam volarent, nisi expansis alijs crucis formam imitarentur: & nauis non moueretur, nisi ex malo & antenna crux fieret: & arator terram non scinderet, nisi ex aratro & stiuâ crucem faceret; & rursus aliam ex iugo & temone. Cœlum ipsum crucem facit, si lineæ ducatur ab Ortū ad Occasum, ab Aquilone ad Austrum.

Denique etiam Ægyptijs qui hieroglyphicis characteribus utebantur, crux vitam venturam significabat, vt refert Rufinus lib. 2. hist. c. 29.

Argumentum TERTIVM ab inuentione crucis, ex qua multiplex testimonium sumitur, quod veneratio ligni crucis Deo placeat.

PRIMO, quod non permisit Deus lignum illud demergi in mare, vel flammis absorberi. Quod enim hostes Christianorum conati sint abolere crucem, eiusque omnia vestigia, patet ex eo, quod altissimè crucem sub terram absconderunt, & in loco crucis, Veneris simulacrum; in loco resurrectionis, Iouis; in loco natiuitatis Adonidis posuerunt, vt refert B. Hiero. in epist. ad Paulinum de institutione Monachi. Cur, quæso non cremarunt crucē, cum vellent & possent, nisi quia Deus abstulit illis mētem, vt ad solatium piorum lignū preciosissimum seruaretur?

SECUNDO, quod Deus eo tempore crucem inueniri voluerit, quo tuto poterat coli, nimirum ad initium imperij Constantini; nam si antea referata fuisset regnātib; persecutoribus, magis ludibrio quàm honore excepta fuisset: si autem diu post tempora Constantini fuisset inuenta, fraudata fuisset sancta crux debito honore. Tunc igitur primum diuina prouidētia crucem manifestauit, cum primum potuit coli.

TERTIO, quia per euidētia miracula demonstratum est esse veram crucem, & proinde crucis inuentionem, reuelationē illam esse à Deo. Nam cum tres cruces simul inuenta fuissent; nec posset planè crux Domini à crucibus latronum internosci, adnotata fuerunt omnes tres ad mulierem quandam in extremis agētem, & cum duæ priores nihil egissent, tertia adnotata mulieri, mox illam reddidit sanā. Scribit hoc Rufinus li. 10. hist. c. 8. Socrates lib. 1. c. 13. Theod. lib. 1. c. 18. Sozomenus lib. 2. c. 1. & Nicephorus l. 8. c. 29. nec solum mulierem ægrā sanauit,

sed etiam mortuum virum excitauit eodem tempore, vt scribunt Paulinus epist. 11. ad Seuerum, Seuerus lib. 2. histor. sacræ; & Sozomenus lib. 2. cap. 1. qui & viri mortui & mulieris ægrotæ meminit.

Neque obstat, quod Ambrosius orat. in Theodosium, & Chrysofomus homil. 84. in Ioan. dicunt, crucem Domini ex titulo cognitam, quo carebant aliæ duæ; nam Rufinus indicat, ex titulo quidē fuisse cognitam crucem Domini, sed non omnino euidēter, quia titulus non erat affixus cruci, sed iacebat propè eam. ideo, vt nulla remaneret ambiguitas, ad miraculum confugerūt. Nec solum crux miraculo illo claruit, sed etiam clauus quem Helena ad Constantinum misit, de eo siquidem (vt Ambrosius testatur loco citato) Iudæi dicebant: *Ecco & clauus in honore est, & quem ad mortem impressimus, remediū salutis est, atq; inuisibili potestate Demones torquet.*

QUARTO, quia Helena non ex se incitata est ad crucem Domini quærendam, sed diuinis admonita reuelationibus. Sic enim testatur Euseb. in Chronico, quod Hieronymus Latinū fecit: *Helena Constantini mater, inquit, diuinis monita visionibus, beatissimū crucis lignū in quo mūdi salus pependit, apud Hierosolymā reperit.* Et idē dicunt Ambrosius, Rufinus, Paulinus, Sulpitius, & alij. Ex quo apparet impudens blasphemia Magdeburgensium, qui Centur. 4. c. 6. col. 458. Helenam superstitiosam vocant, quia Hierosolymam petijt, vt lignum crucis inueniret, quam tamen sancti Patres omnem mirificè laudant, & Spiritu sancto inspirante dicunt, eam crucis lignū quæsiuisse. Ipsam verò historiā licet celeberrimam conantur Magdeburgenses dubiam reddere Cent. 4. c. 13. col. 1438. & 1439. duabus coniecturis. PRIMAM est, quia Ambrosius est antiquissimus omnium qui eam historiā referunt: sed illius orationē in Theodosium, vbi hoc habetur, Erasmus non recipit, vt germanam, SECUNDA, quia Euseb. lib. 3. de vita Constantini de Helena multa narrat, & de repurgatione montis Caluarie, & tamen non meminit inuentionis crucis.

Ad PRIMAM dico, primo non extare talem Erasmi censuram, imo ipsi Magdeburgenses Centuria 4. ca. 13. in vita Ambrosij, ex iudicio Erasmi hanc orationem Ambrosio tribuunt, ex quo perspicere potes eorum constantiam.

Dico SECUNDO, si exstaret, non esse Erasmus diuinū oraculum, cui necessariò credi debeat, quando nullam affert rationem.

Dico TERTIO, falsum esse, quod Ambrosius sit antiquissimus eorū, qui hanc historiā referunt; nam Sulpitius, Paulinus, Rufinus, Hieronymus, Chrysofomus, qui eandem recitant, æquales Ambrosij dici possunt, cum eodem tempore vixerint, licet Ambrosius esset fortasse paulò senior. Deinde eandem recitat Cyrillus Hierosolymitanus, Ambrosio antiquior, in epistola ad Constantinum Augustum: itē Constantinus ipse, Ambrosio similiter antiquior, eiusdem meminit in epistola ad Macharium, quam refert Euseb. lib. 3. de vita Constantini, vbi sic habet: *Tanta est Dei nostri benignitas, vt nulla verborū officia presentis miraculo digna esse queant. Hoc enim admirationē omnem stuporēque præterit indicium tormenti sacratissimi tot annis humo sepultū, vsq; dū interfecto cōmuni hoste, libera familia apparuit ignorari, &c.* Ibidem addit, nouis miraculis fidem esse declaratam.

Ad SECUNDAM obiectionem dicimus, Eusebium in Chronico huius rei meminisse: in libris autem de vita Constantini non fecisse de hac re mentionem, quia res erat notissima omnibus, & satis putabat esse, quod eam attigisset in litteris Constantini.

Huic inuentioni sanctæ crucis addi potest inuentio sacræ lanceæ, quæ diuina reuelatione reperta est Antiochiæ, anno Domini M. XCVIII. & insigni miraculo nobilitata. Vide Gulielmum Tyrium lib. 6. de bello sacro, Paulum Æmilium lib. 4. de rebus gestis Francorum, & Dodechinum Mariani Scoti continuatorem in Chronico Anni M. C.

Argumentum **QUARTVM**, à testimonijs veterum, qui passim referunt, quanto desiderio tenerentur fideles habendi, aut certè videndi particulas veræ crucis, quod ad magnum crucis honorem pertinere nemo ignorat. In primis B. Cyrillus Hierosolymit. Catech. 10. & 13. dixit, ex ligno crucis Hierosolymis inuento totum mundum repletum, plurimisque inde particulas petentibus & impetrantibus. Constantinus particulam crucis statuæ suæ inseruit, quam Constantinopoli collocavit, existimans per eam crucis particulam totam urbem custodiendam, ut referunt Socrates l. 1. c. 13. & Eutropius, siue Paulus Diaconus, qui multa addidit Eutropio l. 11. rerum Romanarum. Greg. Nyssenus in vita Macrinæ sororis, scribit, eam gestare solitam ad collum crucem argenteam, cui inserta erat particula veræ crucis.

Paulinus epist. 12. ad Seuerum, scribit, se mittere, tanquam summum donum particulam crucis veræ auro inclusam. Idem etiam natali 10. S. Felicis, scribit, se restrinxisse incendium maximum ostensa particula crucis, quod nulla arte extinguere poterat.

Ipsè, inquit, domū remeas, modicū, sed grande salutis, De crucis eterna sumptum mihi fragmine lignum Promo tenesq; manu aduersis procul ingero flāmis, etc.

Chrysost. hom. quod Christus sit Deus, scribit, eos qui poterat potiri particula crucis, auro inclusam seruare, ac inde se valde ornari, & custodiri, merito credere. Euagrius l. 4. hist. c. 26. & Procopius l. 2. de bello Persico, narrant, Apameæ fuisse particulam sanctæ crucis, quam sibi ostēdi populus voluit, cum ciuitas diu obsessa iam iam capienda videretur, ut nimirum conspecta cruce Domini, alacrius morerentur. Sed cum ab Episcopo crux illa ostenderetur semel, & iterum, & tertio effuluisse semel, & iterum, & tertio splendidum ignem non cōburentem, sed lucentem, quo territi hostes, obsidionem soluerint. Gregorius lib. 7. epist. 126. ad Recharedum Regem Visigothorum, mittit crucis particulam, ut eximium munus.

Ambrosius orat. in Theodosium, loquens de clauo in deserto ab Helena galeæ Imperatoris: *Sapienter, inquit, Helena egit, quæ crucem (particulam videlicet crucis nimirum clauum vnum) in capite Regum leuauit, ut crux Christi in regibus adoretur.*

Hieronymus in Psal. 98. exponit de cruce, illud: *Adorate scabellū pedū eius.* Et in epist. 17. ad Marcelam, dicit: *Ergo ne erit illa dies quādo nobis liceat spelūcam Saluatoris intrare, crucis deinde labere lignum, &c.*

Augustinus lib. 22. de ciuit. Dei, c. 8. scribit: Ad terram sanctam ex monte Caluarie allatam in Africam, miracula fieri solita, & se cum alio Episcopo eam infodisse, & orationis locum super eam constituisse. Quo honore August. prosequeretur crucem quando sic honorauit terram, vbi fuerat crux?

His adde Sibyllæ carmen, quod habetur lib. 6. carminum Sibyllinorum, propè finem.

O lignum felix, in quo Deus ipse pependit.

Argumentum **QUINTVM**, ab exaltatione crucis. Constat enim ex Paulo Diacono, Zonara, & Cedreno in vita Heraclij, Heracliū in recuperatione crucis, quam Persæ ex Hierosolymis abstulerāt, diuinitus adiutum, ita ut etiā de cælo Deus lapidibus grādinis pugnaret contra Persas, ut olim fecerat cum

A Iosue. In ipsa etiā restitutione crucis in suum locum miracula quædam contigerunt, ut refert Sigebertus in Chronico Anni DC. XXXI. vnde etiam festum institutum testantur Otho Frisingensis lib. 5. cap. 9. Beda & Ado in Martyrolog.

Argumentum **SEXTVM**, si locus, in quo Angelus stetit, terra sancta est, Iosue c. 5. Exod. 3. cur non magis crux, vbi stetit Christus? si sudaria & semicinctia Pauli honorabantur propter contactū, cur non magis crux Christi sanguine resperfa? Si Sacramenta honorantur, quia instrumenta gratiæ, cur non crux, quæ instrumentum est redemptionis?

CAPVT XXVIII.

De Imagine Crucis.

IAM verò de Imagine Crucis habemus **PRIMO**, testimonium Matt. 24. *Tunc apparebit signū filij hominis in cælo*; ex qua apparitione miro modo venerabile reddetur signum illud, id est, crux. Nam et si Calvinus, Musculus, & alij quos refert in sua Cæna, ad hunc locum Marloratus, negent hinc agi de cruce, ac velint hunc esse horum verborum sensum: *Tunc apparebit signum filij hominis*, id est, tunc apparebit Filius hominis tam manifestè, ac si edito signo in se omnium oculos conuertisset: omnes tamen veteres ad vnū exponunt de cruce, ita Origenes, Chrysostomus, Hieronymus, Hilarius, Theophylactus, Euthymius, Beda in c. 24. Matthæi: item Cyrillus Catech. 15. & Aug. serm. 130. de tempore: *Ecclesia quoque canit in festo inuentionis: Hoc signum crucis erit in cælo, cum Dominus ad indicandum venerit.*

Sibylla etiam lib. 6. in fine.

O lignum felix, in quo Deus ipse pependit.

Nec te terra capit, sed celi tecta videbis.

Cum renouata Dei facies ignita micabit.

Et quidem Thomas Valdensis, to. 3. tit. 20. c. 158. non omnino improbabiler dicit, ipsam veram crucem ligneam, quæ nunc diuisa est in multas particulas, tunc reformandam, & colligendam, & apparituram in cælo; nam id videntur asserere Sibylla & Chrysostomus in sermone de cruce & latrone; nec alij Patres contradicunt.

Neq; obstat illud Ecclesiæ: *Hoc signum crucis erit in cælo.* Nam etiam vera crux dici potest signum crucis, id est, instrumentum habens figuram crucis. Sed si hoc non admittatur, saltem imago crucis lucida in cælo apparebit ex aëre, vel ligne condensato, ut Abulenſis & Iansenius, & alij docent.

Hinc autem multiplex argumentum ducitur ad probandum honorem crucis; nam **PRIMO**, honorabilis est crux quia ab ipso Christo vocatur signum eius, id est, vexillum Christi: si enim vexillum Imperatoris milites adorant, ut patet ex Sozomeno l. 1. hist. c. 4. cur vexillum Christi non adorabitur? **SECUNDO**, honorabilis est, quia in cælo apparebit, loco nimirū sublimi, & honorifico. **TERCIO**, quia manibus Angelorum feretur, ut Aug. docet ser. 130. **QUARTO**, quia splendet clarius Sole, quod probant Augustinus, & Chrysostomus, quia tunc apparebit, & conspicietur ab omnibus, quando Sol, & Luna, & Stellæ obscuratæ fuerint, ut patet ex Matthæo, cap. 24.

Argumentum **SECUNDVM**, sumi potest à testimonijs Sacrorum Conciliorum; nam Synodus VI. can. 37. Synodus VII. act. vlt. & Synodus VIII. act. item vlt. canones ediderunt de veneratione crucis.

TERTIVM argumentum ab vsu & testimonijs veterum. Iustinus in Apolog. 2. *Signa*, inquit, & *notæ*, quæ apud nos sunt, huius rei (crucis) virtutem declarât. Tertullianus in Apologet. cap. 16. obiectioni Gentilium respondet de adoratione crucis lignæ; idem facit Minutius in Octauio, ex quo apparet, ab ipso Ecclesiæ exordio, etiam ante crucis veræ inuentionem Christianos solitos habere, & venerari crucis imaginem. Origenes lib. 6. in epist. ad Romanos, dicit crucis figuram ante oculos positam, si attentè consideretur, valere ad depellendam omnem tentationem.

Constantinus Magnus labarum in formam crucis redegit, vt patet ex Euseb. lib. 9. c. 9. hist. & ex lib. 1. de vita Constantini, quia verò labarum adorabatur, nunquam Constantinus crucem in labaro posuisset, si putasset, esse idololatriam venerari crucem: imò Sozomenus lib. 4. cap. 4. hist. scribit, ideo Constantinum vertisse labarum in crucem, vt milites assuescerent crucem venerari.

Dices, etiam ante Constantini tempora labarum habuit formam crucis, vt Tertullianus in Apologet. ca. 16. Iustinus in 2. Apologia, & Minutius in Octauio testantur.

RESPONDEO, labarum ante Constantini tempora habuisse quandam similitudinem, quia erat velum in ligno suspensum, non tamen propriè crucis figuram habuisse, nisi tempore Constantini. Idem Constantinus, vt refert Eusebius lib. 1. de vita Constantini, Romæ deuictò Maxentio, in loco celeberrimo erexit crucem cum his verbis: Hoc salutare signum. Et rursum in manu dextera, statux suæ crucem apponi iussit cum his verbis: Hoc vno veræ fortitudinis signo vrbem vestrâ liberaui, &c. Idem etiam decreto cauit, ne deinceps vlli facinorosi cruci affigeretur, vt crux nõ amplius horrore, sed amoris & venerationis omnibus esset, vt scribit Sozomenus lib. 1. cap. 8. & August. ser. 18. de verbis Domini. Et è contrario in pecunijs, quas omnes amant, crucis figuram excudi iussit, vt ibidem Sozomenus refert.

Constantini pietatem imitatus Theodosius prohibuit ne crux humi sculperetur, vel pingeretur, ne sacrum signum pedibus calcaretur: ita enim habetur, lib. 1. Codicis, tit. 8. L. Cum sit nobis, quod testimonium ex Petro Crinito lib. 9. c. 9. aduersarij corruptè citant, quasi Theodosius prohibuisset imaginem crucis sculpi, vel pingi.

Theodosiũ sequutus Arcadius filius, auream monetam cum signo crucis cudi iussit, teste Prosp. de prædictionibus & promissionibus part. 3. c. 34.

Tiberius quoque optimus Imperator, Theodosij legem sequutus, cum vidisset in palatio humi crucem in marmore incisam, mox erigi iussit, dicens: *Cruce Domini frõtem & pectus munire debemus, & nos eam pedibus terimus?* Tõtis Paulus Diaconus lib. 18. rerum Roman. vbi etiam addit, sub illo marmore reptum ingentem thesaurum amplius centum milium aureorum, in remunerationem videlicet pietatis tam Religiosi Principis.

Constantini tempore scripsit Lactantius carmen de cruce, in quo inter cetera legimus:

Fleete genu, lignumque crucis venerabile adora.

Nõ diu postea Athanasius quæst. 16. ad Antiochum reddidit causam, cur Christiani faciant & colat potius imagines crucis, quam lanceæ, vel spongiæ; quia videlicet si Ethnici dicant nos colere lignum, mox duobus lignis crucis disiunctis figuram crucis destruiamus, nec amplius veneramus.

Ioannes Chrysothomus, in supplicationibus argenteas cruces cum ardētibus facibus præferri iubebat,

vt Socrat. l. 6. c. 8. & Sozom. l. 8. c. 8. testantur. Idem etiam Chrysoth. in lib. quod Christus sit Deus, dicit, suo tempore crucis figuram omnibus in locis depingi solitam, in vrbibus, in domibus, in cubiculis, in vasis, in solitudine, in montibus, &c. August. Tract. 36. in Ioan. & in Psalm. 36. *Quitamen*, inquit, *honorem tribuit supplicio suo, quid seruat fidelibus suis?* Cyrillus lib. 6. in Iulianum respondet Iuliano reprehendenti Christianos, quòd lignum crucis adorarent, eiusque figuram ante domos suas depingerent. Rufinus lib. 2. cap. 29. hist. testatur, apud Ægyptum, cum ad fidem conuerterentur Ægyptij, vbi que fuisse depictas cruces loco thoracis Serapidis, quem Ethnici venerabantur. Beda lib. 1. hist. Anglic. cap. 25. scribit, Augustinum B. Gregorio missum ad Anglorum conuersionem, crucem argenteam, & imaginem Christi in tabula depictam pro vexillo prætulisse. Ipse etiam Gregorius lib. 7. epist. 5. de crucis veneratione loquitur. Leo serm. 8. de passione Domini: *Pulcra specie, inquit, triumphi sui trophæum, & inuictissima patientia signum salutis adorandum populis omnibus inferebat.*

Sedulius in carmine Paschali:

*Pax crucis ipse fuit, violentaque robora membris
Illustrans proprijs, pœnam vestiuit honore.*

Suppliciumque dedit signum magis esse salutis,

Ipseque sanctificans in se tormenta beavit:

Neue quis ignoret speciem crucis esse colendam,

Quæ Dominum portauit ouans, &c.

Argumentum QVARTVM ab apparitione, & miraculis crucis. **PRIMO**, apparuit Constantino crux lucidissima in aère cum illis verbis; *in cruce vince*, id est, in hoc vince, refert Euseb. lib. 1. de vita Constantini, vbi etiam addit, se id accepisse ab ipso Constantino iurante rem ita se habere. Neque apparuit illi crux in somno, vt Sozomenus lib. 1. ca. 3. & Paulus Diaconus lib. 11. rerum Roman. dicunt; sed planè vigilianti, & iter facienti cum toto exercitu, vt Eusebius dicit.

Porrò non frustrà dictum esse Constantino: *In hoc signo vince*, apparet ex victorijs Constantini, nam lib. 2. de vita Constantini scribit Eusebius, in prælijs iussisse Constantinum semper deferri labarum cruce insignitum ad eam partem agminis, quæ magis laborabat; & quocunque labarum accessisset, mox etiam victoriam sequi solitam. Addit ibidem, eum, qui labarum deserebat, cum metu hostium irruentium reliquisset labarum, continud necatum esse, qui autem illud de manu abijcientis suscepit, nunquam feriri potuisse, etiamsi innumerabilia propè tela in illum coniecta fuissent; omnia enim (mirabile dictu) in hasta cruci infigebantur.

SECVNDO, apparuit crux lucidissima supra montem Oliuetum tempore Constantij Imperatoris, de qua apparitione extat epistola Cyrilli Hierosolymitani ad Constantinum.

TERTIO, apparuit tempore Iuliani Apostatæ, qui eam persequēbatur, vt narrat Gregorius Nazianzenus orat. 1. in Iulianum. Nam cum Iulianus inspiceret exta pecudum aruspicij gratia, inuenit crucem coronatam; & quidem aruspices periti, vt refert Paulus Diaconus in eius vita, dicebant, significari Religionem Christianam, quæ crucem venerabatur, fore perpetuam, nec posse vinci à Iuliano. Adulatores autem eius dicebant, significari angustias, & quasi carceres crucis; sed euentus priorem sententiam veram ostendit. Eodem tempore cum Iudæi, Iuliani iussu exstruere vellent templum Hierosolymis in dedecus crucifixi, apparuit rursum in aère circulus ingens lucidus, crucem splendidissimam

ambiens; & præterea in vestibus ferè omnium hominum eius loci apparuerunt cruces quasi summo artificio elaboratæ, vt scribit idem Nazianzenus orat. 2. in Iulianum.

QUARTO apparuit crux in aëre tempore Arcadij, cum Imperator bellum susciperet pro fide contra Persas, Christianorū persecutores, in quo bello diuinitus adiutus fuit, testatur hoc B. Prosper in lib. de promissionibus diuinis, part. 3. cap. 34.

QUINTO, apparuerunt cruces in vestibus hominum, tempore Leonis Iconomachi, cum Hæretici contra imagines sacras insanirent, vt testatur Paulus Diaconus in vita Leonis Iconomachi. Ad hoc genus referri potest apparitio erucis in Anglia in arbore, Anno M. D. LIX. de qua vide Alanum Copum.

Præter has apparitiones miracula sine numero per cruces figuram effecta referri possent. Insigne est illud Hilarionis, quod refert B. Hieron. factum apud Epidaurum. Nam cum mare egrederetur terminos suos, & periculum esset, ne ciuitatem obrueret, Hilarion in littore tres cruces pinxit, mare autem cum eò peruenisset, cæpit intumescere, & in magnam altitudinem instar muri cuiusdã excreuit surlum versus. quasi fremens & indignans, quod progredi ulterius prohiberetur, tandem crucis virtuti cedens, fluctus suos in seipsum retorfit. Multa quoque miracula facta narrat Beda lib. 3. c. 2. hist. Anglor. per ligneam crucem, ab Ofvaldo Rege Sancto erectam, ac illud omnium primum, quod ipse cum paucis cõtra innumerabiles hostes pugnavit, & vicit.

Argumentum VLTIMUM à ratione. Nam signa rerum sanctarum sancta & venerabilia sunt, vt supra ostendimus: certè quælibet crux sancta & venerabilis est, quia gerit imaginem Christi crucifixi, id est, Christi in ipso opere redemptionis occupati, quo nihil sanctius cogitari potest.

CAPVT XXIX.

De Signo Crucis.

RESTAT signum crucis, quod in fronte, vel in aëre pingitur, vel super quascunque res digito exprimitur. Quod signum sacrum esse & venerabile, PRIMO ostendi potest ex figuris Testamenti veteris. Nam sanguis agni in postibus domorum, de quo Exod. 12. nihil aliud significabat, nisi signū crucis in frontibus Christianorum, Augustino teste in libro de Catechizandis rudibus, cap. 20. Item illud Tau, quod Ezechielis c. 9. iubetur describi in frontibus gementium, apertissimè signum crucis, quod in fronte potissimum pingimus, indicabat, teste Cypriano in libro aduersus Demetrianum, & Hieronymo in commentatio Ezechielis. His adde illud Apocalyp. 14. *Habentes nomen eius, & nomen Patris eius in frontibus suis, id est, signū crucis.* Item illud Apoc. 7. *Nolite nocere terræ, & mari, neque arboribus, quoad vsque signem⁹ seruos Dei nostri in frõtibus eorū.* Hoc enim signum, esse signum crucis, docent Oecumenius, Beda, Anselmus, & Rupertus in hunc locum. Iacob quoque cum cancellatis manibus benedixit filijs Ioseph, Genes. 48. significauit, fore aliquādo tempus, quo benedictiones signo crucis fierent.

SECUNDO, probatur ex testimonijs veterum, qui primis quingentis annis floruerunt. Dionysius cap. 4. 5. & 6. Ecclesiast. hierarch. dicit, in omnibus Sacramentis adhiberi signum crucis. Iustinus q. 118. respondet Gentibus quærentibus, cur Christiani ad Orientem orarent: & dicit, causam esse, quia Deo

A danda sunt meliora: *Sicut etiã, inquit, dextera potius, quã sinistra signū crucis exprimimus, cum alicui benedicimus.* Hippolytus quidam scriptor vetustissimus, & Apostolis familiaris, cuius librum citat Palladius in hist. Lausiaca, c. 148. scribit, virginem quandam signo crucis munitam ex prostibulo illæ lam euasisse.

Tertullianus ita loquitur li. de Corona militis: *Ad omnem progressum atque promotū, ad omnem aditum, & exitum, ad vestitiū, ad calcateū, ad lauacra, ad mensas, ad lumina, ad cubicula, ad sedilia, quandocunque nos conuersatio exercet, frontem crucis signaculo terimus.* Idem habet lib. 2. ad vxorem, & in principio Scorpiaci.

Cyprianus li. 4. epist. 6. in fine: *Muniatur frons, vt signū Dei incolume seruetur.* Et libro de vnitae Ecclesiæ, vltra medium, dicit, Oziam lepra in fronte percussum, offenso Domino, in qua parte corporis signantur, qui Dominum promerentur. Et libro de lapsis, in principio: *Frons cum signo Deipura, Diaboli coronam ferre non potuit, corone se Domini reseruaui.*

Cornelius Papa in epist. ad Fabianum, quæ est apud Eusebium lib. 6. hist. cap. 33. dicit, Nouatianum à Dæmonio arreptum, quod non recepisset in fronte signaculum Christi.

Origenes in Exo. c. 15. hom. 6. sic ait: *Timor & tremor cadunt super eos (Dæmones) cum signū in vobis viderint crucis fideliter fixum, &c.* Gregorium Neocæsariensem sæpe vsus signo crucis contra Dæmones, testatur Gregorius Nyssenus in eius vita. Lactantius lib. 4. cap. 26. dicit, Christum esse omnibus prodesse, qui signum crucis in fronte conscripserint.

Cyrillus Catec. 4. *Nō pudeat, inquit, nos crucis Christi, quod si aliquis id occulet, tu manifestè signa te cruce in fronte.* Et infra: *Fac autem hoc signū, & manducans, & bibens, & sedens, & stans, & loquens, & ambulans, & in summa in omni negotio.* Idem repetit Catech. 13.

Athanasius lib. de Incarnatione Verbi: *signo crucis omnia magica, inquit, comescuntur, &c.*

Basilii lib. de Spiritu sancto, cap. 37. inter primas Apostolicas traditiones ponit, signare se signo crucis. Gregorius Nazianzenus orat. 1. in Iulianum dicit, etiam milites in mensa signum crucis adhibere solitos. Chrysostomus hom. 55. in Matt. c. 12. signo crucis omnia Sacramenta perfici docet. Et hom. quod Christus sit Deus, plurima de gloria huius signi, & eloquentissimè persequitur.

Ephrem lib. de pœnit. c. 3. *Pingamus, inquit, in ianuam, atque in frõtibus nostris, & in ore, & in pectore, atque in mēbris omnibus viuificum signū, armemur in superabili hac Christianorum armatura.* Item lib. de armatura spirituali, c. 2. *Scuti vice crucis signo te ipsum muni; validissima enim armatura est.* B. Antonius, vt refert Athanasius in vita eiusdem Antonij, contra omnes terrores iubebat solo crucis signaculo tutos esse Monachos. Palladius in histor. Lausiaca, cap. 2. scribit, sanctum senem quandam cum vidisset in puteo aspidem, signo crucis muniuisse puteum illum, ac deinde sine timore hausisse aquam, & bibisse. Theodoretus in historia religiosa, passim meminit crucis, & virtutis eius.

Ambrosius serm. 43. hortatur, vt omnia opera à signo crucis incipiamus. Et serm. 90. recitantur verba S. Agnetis, dicentis: *Posuit signum in faciem meam, vt nullum præter eum amatorem admittam.* Id enim est signum crucis, quo dedicamur Deo.

Hieronymus in epist. ad Demetriadem: *Claudas cubiculum pectoris, crebro signaculo crucis munias frontem tuam.* Item ad Eustochium: *Ad omnem incessum manus pingat Domini crucem.*

Augustinus Tract. 118. in Ioan. ad finē: *Quid est, quod omnes nouerunt signum Christi, nisi crux Christi? quod*

signum nisi adhibeatur, siue frontibus credentium; siue ipsi aqua, qua regeneratur; siue oleo, quo Chrismate inunguntur; siue sacrificio, quo aluntur, nihil eorum ritè perficitur. Item lib. 1. Confess. cap. 11. Signabar iam signo crucis, & condiebar sale Christi.

B. Martinus apud Sulpitium: Ego, inquit, signo crucis, non clypeo protectus, aut galea, hostium cuneos penetrabo securus.

Prudentius in hymno ante somnum:

Fac cum vocante somno

Castum petis cubile

Frontem, locumque cordis

Crucis figura signet.

Crux pellet omne crimen: (.)

Fugiunt crucem tenebra.

Tali dicata signo

Mens fluctuare nescit.

Paulinus Natali 8. S. Felicis:

Nos crucis inuicta signum, & confessio munit,

Armatique Deo mentem, non quarimus arma

Corporis, & quamquam membris videamur inermes,

Arma tamen gerimus, quibus & sub pace serena

Contra incorporeos animis discernimus hostes.

TERTIO, probatur ex miraculis signo crucis factis: Tertullianus initio Scorpiaci dicit, Christianos signando, vel adiurando non solum Christianis, sed etiam Ethnicis sæpè prodesse. Lactantius lib. 4. cap. 27. dicit præsentem Christiano, qui crucem fronte signauerat, Diabolum non aulum Imperatori poscenti responsa dare. Epiph. hæresi 30. scribit, quendam Iosephum nondum Christianum signo crucis Dæmones expulisse, & deinde Christianum effectum eodem signo incantationes Iudæorum destruxisse. Nazianzenus orat. 1. in Iulian. scribit, ipsum Iulianum, licet Ethnicum, cum spectra quædam videret, dum necromantici sua mysteria operarentur, signo crucis seipsum munitisse, & mox spectra omnia euanuisse. Nyssen in vita Gregorij Thaumaturgi, scribit Diaconum eius, signo crucis munitum, exiuisse noctu incolumem ex balneis inter innumerabilia spectra, ex quibus balneis nemo vnquam viuus exierat eorum, qui noctu intrauerat.

Athanasius in vita Antonij; Hieron. in vita Pauli primi Eremitæ; Theodoretus li. 5. hist. c. 21. & Gregorius lib. 3. Dialog. cap. 7. multa scribunt miracula, quæ ad solum crucis signum Deus fecit, ac potissimum in Dæmonum expulsionem. Palladius in historia Lausiaca, ca. 54. scribit, quendam signo crucis munitum in medijs flammis longo tempore illæsum mansisse. Theodoretus in vita Sancti Iuliani, & in vita S. Marciani, scribit, ab utroque suo tempore signo crucis ingentes Dracones occisos. Item in vita Sancti Aphraatis, & Sancti Macedonij, & Sancti Petri, & aliorum, scribit, eos signo crucis varios morbos curasse. Quod idem Sulpitius in vita B. Martini; Hieronymus in vita Hilarionis; Augustinus lib. 22. de Ciuit. Dei, cap. 8. similiter scribunt. Victor Vticensis lib. 2. de persecut. Vand. scribit, ab Eugenio Episcopo Catholico cæcum illuminatum solo crucis signo. Quod si addere vellemus miracula edita post primos quingentos annos, quæ referuntur à probatis auctoribus de S. Benedicto, Bernardo, Francisco, & alijs, nunquam finiremus.

CAPVT XXX.

Soluntur obiectiones hæreticorum.

EX his, quæ dicta sunt, facilè erit obiectiones hæreticorum, supra notatas, soluere. Ad PRIMAM igitur, quæ sumebatur ex eo, quod crux dolo-

rem & ignominiam Christo attulit, respondemus, si solum crux attulit Christo dolorem & ignominiam, merito esse execrandam: at qui attulisse etiam lætitiã & gloriam, propter Diabolum deuictum, & genus humanum redemptum, quæ lætitiã & gloria tanta fuit, vt dolorem & ignominiam illam priorem planè absorberet, vt patet.

Ad SECUNDAM, quæ sumebatur à similitudine eorum, quorum parentes in patibulis perierunt, qui impij viderentur, si eiusmodi patibula honorarent, dico illa non esse similia; nam qui nunc in patibulis suspenduntur ex sententia iudicis, culpa sua suspenduntur; aut vera, aut certè in iudicio legitime probata; præterea inuiti suspenduntur, denique ex ipsa morte nihil lucrantur, nisi pœnam & infamiam. At Christus non propter culpam veram, aut probatam crucifixus fuit. Constat enim ipsum iudicem sæpius testatum, se nullam in eo causam inuenisse. Ad hæc, Christus sponte sua se tradidit crucifixoribus, vt Patris obedientiam impleret, cum alioqui posset euadere, si vellet, vt notum est; quia cum diceret: *Ego sum*, omnes eius inimici ceciderunt retrorsum. Denique, Christus ex ipsa morte plurima bona retulit, vt diximus, & sibi, & nobis. Neque id solum in Christi morte videmus, sed etiam in mortibus aliorum, qui propter Deum, aut patriam occiduntur, amici enim libentissimè instrumenta passionis eorum tanquam monimenta virtutis conseruant.

Ad TERTIVM argumentum, quod honorare crucem sit quasi lætari de morte Christi, quemadmodum inimici eius faciébant, dico nos nihil cum hostibus Christi habere commune; nam cum gaudemus de Christi passione, non gaudemus de eo, de quo hostes eius gaudebant, sed de eo, de quo ipse gaudebat, id est, de triumpho eius, non de ignominia. Alioqui enim etiam nouimus Christo patienti esse compatiendum, & dolores pijs lachrymis decorandos.

Ad QUARTVM argumentum dico, non sequi, si omnes cruces honoramus, oportere etiam nos honorare omnia præsepia, omnes spinas, omnes lanceas, omnes virgas, &c. Nam omnes cruces adoramus, quia omnes sunt imagines veræ crucis, in qua Dominus pependit; & præterea etiam ipsius Christi crucifixi, at præsepia, spineta, lanceæ, & similia non sunt imagines Christi, nec etiam præsepia, spinarum, lanceæ, & similia, quæ Christum tetigerunt. Ad imaginem enim non sufficit similitudo, sed requiritur, vt vnum exprimatur ex alio. Quare frater non dicitur imago fratris, licet similes sint, quia vnus nõ est ab alio. Filius autem, quia non solum est similis patri, sed etiam ab eo prodijt, ideirò verè dicitur & est imago patris. Iam cruces omnes fiunt ad exprimendam illam primam, & sic imagines eius sunt: at præsepia, lanceæ, & similia non fiunt ad illa exprimenda, sed ad alios vsus, & ided nec imagines sunt. Quando autem pingitur vel sculpsitur præsepe ad representandam Christi natiuitatem, vel columna ad representandam flagellationem, quia tunc præsepe & columna sunt imagines, non carent sua aliqua veneratione.

Si petas vnde est, quod pingimus, & adoramus crucem, etiam sine Christo crucifixo; & non pingimus, nec adoramus præsepe, vel columnam sine Christo?

RESPONDEO, propter tres causas. PRIMÒ, quia crux etiam sola refert ipsum Christum crucifixum: illa autem hoc non faciunt. SECUNDO, quia crux non habet alium vsus, quàm representandi, præsertim post edictum Constantini, de non crucifigendis hominibus: at illa alia habent alios vsus; &

ideo qui videret vnam columnam depictam, non facile posset scire, quid illa significaret, an columnam Christi, an columnam Traiani, vel Hadriani, vel Herculis, vel aliorum. TERTIO, quia (vt Athanasius quaest. 16. ad Antiochum dicit) cum accusamur, quod adoremus lignum, possumus statim ostendere, nos colere figuram, non materiam, separando duo illa ligna ab inuicem: quod in columna, lancea, spongia, & similibus, non tam facile fieri posset.

Ad QUINTVM, de honorandis labijs Iudæ, & manibus eorum, qui Christum occiderunt, tum propter contactum sacri corporis, tum quia instrumenta fuisse passionis, respondeo, inter crucem, & labia Iudæ, ac manus crucifixorum Christi, magnam esse differentiam, vt docet Thomas Vvaldenſis, to. 3. tit. 13. c. 120. nam crucem Dominus elegit, & amanter amplexus est, vt re innoxiam deseruietem redemptioni: at labia Iudæ, & manus impiorum Christus non elegit, nec amauit, sed execrabatur, vt res impias, & sceleratas. Nos autem illa solum amare & honorare debemus, quæ Dominus amauit & honorauit.

Sed possent respondere Vvicelſitæ, paria esse labia Iudæ, & crucem. Nam vt labia Iudæ fuerunt instrumentum sceleris Iudæ, & alio qui in se non erant capacia culpæ; ita & crux fuit instrumentum sceleris Iudæorum: & sicut Dominus elegit crucem, non vt instrumentum sceleris, sed vt instrumentum passionis; ita quoque elegit labia Iudæ & manus interfectorum, non vt instrumenta sceleris, sed vt instrumenta passionis. Vnde Augustinus in Psal. 34. dicit, Iudam à Christo electum, vt per eum impleret redemptionem nostram.

RESPONDEO igitur, differentiam in duobus consistere. PRIMO, quia labia Iudæ, & manus interfectorum Christi, non solum instrumenta passionis erant, sed etiam partes illorum hominum impiorum, & ideo non poterant honorari, vt instrumenta passionis, quin simul ipsi impij homines honorari viderentur: at crux, spinæ, columna, & similia non sunt partes illorum hominum, sed sunt res per se existentes, & natura sua innoxia, &c.

SECUNDO, quia in passione Domini possumus considerare actionem & passionem, quarum prior scelerata, posterior Sanctissima fuit. Porro labia Iudæ & manus impiorum fuerunt instrumenta propinqua & immediata ipsius actionis scelestæ; remota autem & mediata passionis salutaris: è cōtrario crux, & clauis, & similia fuerunt instrumenta propinqua, & immediata passionis sanctæ, & remota ac mediata actionis scelestæ, vt patet, & ideo labia Iudæ magis participant actionem, quam passionem; & crux è contrario magis passionem, quam actionem. Propterea crux simpliciter est venerabilis, labia Iudæ simpliciter detestanda.

Ad VLTIMVM, de magia & superstitione dico tantum abesse à magia signum crucis, vt potius eo signo omnis magia soluatur, vt ait rectissime S. Athanasius libro de Incarnatione Domini, & salutari eius aduentu: *Signo crucis, inquit, omnia magica compeſcuntur, veneficia inefficacia fiunt. Et infra: Veniat, qui istorum dictorum experimetum capere velit, & in ipsis prestigijs Damonum, & imposturis vaticiniorum, & in miraculis magiae vtatur signo crucis ab ipsis deriso, nomenque Christi inuocet; & videbit, quomodo eius rei motu demones fugiant, vaticinia conuiescant, magiae, & veneficia iaceant.* Hæc ille. Scribit etiam Iacobus Spreger in malleo maleficiorum, part. 2. q. 1. c. 2. magos & sagas quando initantur sacris Damonis, palam polliceri Diabolo pro tribunali sedenti, & coram testibus se crucem Domini conculcuros, quia videlicet, vbi crux hono-

A ratur, nullæ magicæ artes efficaces sunt.

Sciendum igitur est, ideo esse superstitiosum, & prohibitum, vt characteribus & figuris ad effectus aliquos producendos, vt magi faciunt, quia effectus illi non possunt esse naturales, quia characteres & figuræ non sunt operatiue naturaliter: nec proueniunt illi effectus à Deo, cum nulla talis Dei promissio reperiatur, nec Deus ab illis inuocetur, sed fiunt illa omnia à Dæmone, & characteres solum deseruiunt pro signo fœderis inter Diabolum & magos. At signum crucis operatur mirabilia, non ex virtute sua naturali, quam habeat, vt figura quædam, nec vt signum pacti cum Dæmone, sed vt signum diuinitus institutum.

B Ac, vt clarius id percipiatur, nota, tres esse effectus crucis mirabiles. Primò, terret, & fugat Dæmones. Secundò, pellit morbos, & omnia mala. Tertio, sanctificat ea, quibus imprimitur. Et quidem primò effectum ex tribus causis habet; ex apprehensione Damonis; ex deuotione hominis; & ex instituto Dei. Nam Dæmon vbi crucem videt, mox recordatur cruce Christi se victum, spoliatum, ligatum, & enervatum fuisse, inde crucem timet & fugit, quomodo canis fugit lapidem & baculum quo percussus fuit.

Deinde, vim habet crux ex opere operatis eo modo, quovim habet oratio. Nam signum crucis est inuocatio quædam meritorum Christi crucifixi signo expressa. Loquimur enim corde, voce, & nutibus. Itaque opponere contra Diabolum signum crucis, est opponere meritum passionis Christi, id est, inuocare Deum per Christi merita cōtra Diabolū. Vnde effectus tunc magis procedit ex fide, & fiducia, ac deuotione interiore, quam ex ipso characteris crucis sicut quando oramus voce, & impetramus, effectus tribuitur potius fidei & fiduciæ internæ, quam sono vocis. Et de his duobus modis nullum est dubium.

C Existimo tamen, etiam tertio modo, id est, ex instituto Dei, & ex opere operato valere signum crucis contra Diabolum. Nam videmus Iudæos, & Paganos sine vlla fide in Christum, solum intendentes facere quod Christiani faciunt, fugasse Dæmones signo crucis, vt patet ex Nazianzeno orat. 1. in Iulianum. Epiphano hæres. 30. & Gregor. lib. 3. Dialog. cap. 7. ex quo apparet, non deuotione aut fide operantis, sed ipso signo crucis fugatum Dæmonem.

Quare S. Augustinus lib. 83. quaest. 79. dicit, indictum à Deo Dæmonibus, vt cedant cruci, tãquam sceptro summi Regis, quomodo populi militibus cedunt, cum ab illis profertur signum Imperatoris: *Nec mirum est, inquit, quod hæc signa valent, cum à bonis Christianis adhibentur, quando etiam cum vsurpantur ab extraneis, qui omnino suum nomen ad istam militiam non dederunt, propter honorem tamen excellentissimi Imperatoris valent. Cum autem non cedunt his signis huiusmodi potestates, Deus ipse prohibet occultis modis, cum id iustum atque vtile indicat. Nam nullo modo vlli spiritus audent hæc signa contemnere. Contremiscunt hæc ubicunque illa prospexerint.*

E Dices; ergo erunt plura Sacramenta, quæ septem.

RESPONDEO, signum crucis non esse Sacramentum propriè dictum; tum quia non confert gratiam iustificantem; tum etiam, quia non habet effectum infallibilem, vt Augustinus dicit, & experientia etiam testatur.

Quantum ad morbos & cætera mala, quæ nõ possunt percipere vim signorum, dicimus ea fugari per crucem tanquam per signum fidei & fiduciæ, vel potius tanquam per inuocationem signo expressam. Christus enim promisit fidelibus se daturum quidquid peterent cum fide, & nominatim Marc. ult. de

morbis dixerat: *Serpentes tollent, super agros manus imponent, & benè habebūt, & si mortiferum quid biberint; non eis nocebit.* Fideles igitur contra morbos, & reliqua mala implorant Dei auxilium per Christi meritum, idque faciunt corde, ore, & nutibus. Et quia tunc effectus non producitur ex opere operato, more Sacramentorum, sed ex opere operantis, idè non infallibiliter sequitur.

Quantum ad benedictiones, idem ferè dicendum est. Nam cùm benedicimus homines, domos, agros, & similia, illo signo commendamus Deo per Christi merita res illas, quas benedicimus: & similiter cū benedicimus aquam, oleum, ramos, cādelas, &c. commendamus res eas Deo, eumque precamur, vt velit illas nobis esse salutare, vtque per eas tanquam per instrumenta nos adiuuet.

Denique id, quod explicitè petimus precibus, idè implicitè petimus per signum crucis. Quamquam non potest, nec debet negari, quin etiam aliqua san-

A ctitas accedat rebus cùm signantur cruce: non quidem sanctitas quæ sit aliqua qualitas physica, sed sanctitas in relatione consistens, qualis est crucis, clauorum, vestium, aliarumque rerum, quæ tetigerunt Christum, aut Sanctos: & qualis est eorum, qui tangunt reliquias Sanctorum. Nam sanctificari aliquo modo eos, qui tangunt reliquias, constanter docent Patres; Basilius in Psal. 115. Gregorius Nyssenus in vita S. Theodori; Ioannes Chrysostomus in sermone de Sanctis Iuuentio, & Maximo, & alij. Si autem contactus reliquiarum sanctificat, cur non etiam contactus vexilli salutaris? Certè Augustinus lib. 2. de peccatorum meritis, & remissione, cap. 26. id asserit: *Catechumenos, inquit, secundum quendam modum suum per signum Christi, & orationem manus impositionis puto sanctificari: & quod accipiunt, quamuis non sit corpus Christi, sanctum est tamen.* Atque hæc de Reliquijs, & Imaginibus pro instituta nostri operis breuitate sufficiant.

A P P E N D I X

A D T R A C T A T V M D E C V L T V I M A G I N V M.

IN QVA CONTINETVR REFVTATIO LIBELLI,
Qui falsò Synodus Parisiensis inscribitur.



ANNO M. D. XCVI. Prodiit Francofurti nouus libellus cum hoc titulo, Synodus Parisiensis de imaginibus anno Christi DCCC. XXIV. ex vetustissimo codice descripta, & nunc primum in lucem edita. Hoc autem presenti anno cùm mihi is libellus ab amico ostensus esset, animaduerti continuo, nec verè Synodum esse, nec scriptum luce dignum. Quare ne fortè inscriptio fallat incautos, operæ precium me facturum existimaui, sè libellum breuissimè confutarem.

C A P V T P R I M V M.



PRINCIPIO igitur non esse Synodū vllam Parisiensem, quæ hoc libello cõtineatur, argumento esse potest, quod nulla in eo cõspiciantur Decreta, nulli Canones: nulla extet Episcoporum subscriptio, nulla Synodi mentio, sed & ipse libellus apertè redarguit sui tituli vanitatem, sic enim legimus pag. 126. *Nos non Synodum congregando, sed quemadmodum à vobis postulauimus, licentiamque agendi percepimus, vnà cum familiaribus nostris, filijs vestris, quantum pro multiplicibus Regni diuersis occupationibus impediti, per intervalla potuimus, considerare studuimus, quid Almitati vestra de tanta necessitate significare potuissemus.*

Ac vt verborum istorum sentètia intelligatur, totius libelli argumentum exponemus. Scripsit Michaël Balbus Imperator Græcus ad Ludouicū Pium Imperatorem Latinum epistolam benè longam, in qua, post alia multa, significauit, Ecclesiam propter imagines Christi & Sanctorum in duas partes esse diuisam, cùm alij adorandas, alij non adorandas esse contenderent, & simul petijt, vt Ludouicus in Oc-

A cidente operam daret, vt sublato superstitioso cultu imaginum Ecclesia pacem & vnionem recuperaret.

Ludouicus his litteris acceptis à Summo Põtificæ facultatè obtinuit conuocandi viros aliquot doctos qui veterum Patrum testimonia de cultu imaginum diligenter colligerent. Quo facto scribi iussit epistolam, quam nomine Summi Pontificis, ipso consentiente Pontifice, cui primum ostendenda erat, ad Michaëlem Imperatorem dirigere cogitabat. Denique tum epistolam prædictam, tum aliam à se ad ipsum Pontificem, qui Eugenius dicebatur, proprio nomine scriptam per duos Episcopos misit.

Hæc igitur quinque in libello nuper edito continentur. **P R I M V M**, Epistola Michaëlis Balbi ad Ludouicum Pium Caroli Magni filium: **S E C V N D O**, collecta testimonia ex veteribus Patribus, quibus probatur imagines, neque frangendas esse, vt volebant Iconomachi, neque colendas, vt Synodus Nicæna. Secunda statuerat: **T E R T I O**, Epistola Summi Pontificis nomine scripta à Francis Doctoribus ad Michaëlem Imperatorem, qua docetur, imagines neque iniuria afficiendas esse, neque etiam adorandas. **Q V A R T O**, Epistola Ludouici Imperatoris ad Eugenium Pontificem eius nominis Secundum,

qua cum hortatur ad legationem in Græciam mittendam, & Ecclesiam pacificandam. **QVINTO**, Epistola eiusdem Ludouici ad Hieremiam, & Ionam Episcopos, quos Romam ad Summum Pontificem mittit, eosque instruit, quemadmodum prudenter cum Pontifice se gerere debeant, vt cum ad suam sententiam pertrahant.

Ex his promptum erit intelligere, fucū facere voluisse eos, qui hūc libellum specioso nomine Synodi Parisiensis ornare voluerunt; qui quidē causam Iconomachorū iuuare, & Catholica fidei detrimētum aliquod adferre conati sunt; sed Deo iuuante, mox efficiemus, vt oleum & operam se perdidisse, doleant.

CAPVT II.

NAM vt ad epistolam Michaëlis, quæ primam partem libelli occupat, veniamus: ea quidem plena videtur religiosi studij, vt si quis aliundē quis iste Michaël fuerit, ignoret, arbitretur eum vnum ex optimis, & Christianissimis Principibus fuisse.

Sed extant annales publici Ioannis Zonaræ, Georgij Cedreni, & aliorum, qui res gestas Græcorum Principum litteris mandauerunt. Ex his cognoscere licet, Michaëlem non solum cognomine, sed etiam re ipsa Balbum, virum fuisse impium & scelestissimū, quippe qui magis Hebraicæ superstitioni, quàm Christianæ Religioni addictus esset: qui Resurrectionem carnis pernegaret, & obid Prophetas, & Apostolos, qui eam prædicauerant; irrideret: qui fornicationē licitam esse diceret, & sacrum cœlibatum ad eō contemneret, vt e monasterio sanctimoniale iam Deo sacram sibi cōiugem deligeret: qui septimam Synodum Oecumenicā, atque ab Adriano Pontifice Maximo approbatam respueret: qui sacras imagines nullo honore dignas arbitraretur: qui Iconomachis impensē faueret, & Constantinum Copronymum Iconomachorum Principem sibi præter ceteros imitandum proponeret: qui Sanctum Euthymium, sanctūque Methodium, aliosque pios veritatis defensores vel exilio, vel carcere, vel morte multaret.

Hic igitur est ille Michaël, qui ouinam pellem indutus, cum esset re vera lupus rapax, quasi fidei zelo accensus, nihil aliud optare se fingit, nisi Ecclesiæ reformationem & pacem, sed quemadmodum in illa ipsa epistola deplorat necē Leonis Imperatoris, cui proximē ipse successit, quem dicit ab improbis quibusdam coniuratione facta miserē necatum; cum satis apertē constet ex auctoribus supra citatis, ipsum eundem Michaëlem conspirationis Principē fuisse: sic etiam piē queri videtur, Ecclesiā ob dissensiones de cultu imaginum esse diuisam; cum ipse potissimū dissensionis, & diuisionis auctor esset, qui Synodum generalem, quæ dissensiones sustulerat, reieccisset, & Iconomachiam propagare studeret: & non contentus dissensionibus Orientalibus, in Occidente quoque dissensiones serere, ac propagare satageret.

Quod verō in extrema epistola Catholicos reprehēdit, quod viuificam crucem despiciant, quod imagines vt deos quosdam adorent, quod eis sacrificia offerant, quod ab eis nescio quo artificio de sacro fonte suscipi, & sacra communionem percipere velint, denique quod alias id genus superstitiones, vel ineptias in cultu sacrarū imaginum ostendant, meræ calumniæ, atque imposturæ sunt, neque mirabitur eiusmodi mendacia Græcum Imperatorem in sua epistola ad Latinos longē positos scribere potuisse, qui cogitare voluerit, quàm crassa, & quàm incredibilia mendacia nostri temporis Hæretici de Catholicis in vicinis locis de gentibus fingant.

A Sed ex Concilio Nicæno secūdo verē legitimo, & Oecumenico, velit nolit Michaël Balbus, illis ipsis tēporibus celebrato, luce solis clarius effici potest, illa esse cōmenta fraudēsque Hæreticorum. Docuit enim Concilium illud, cui Catholici omnes assentiebantur, imaginibus sacris deberi quidem suam venerationē, sed nō maiorem quàm viuificæ cruci, neque illis villo modo sacrificandum esse, neque eos cultu latriæ, qui Deo est proprius, adorandas. Legatur Synodus, & imposturæ subito euanescent.

Quæ cum ita sint, vel Franci, qui Ludouico Imperatori à consilijs erant, fidem habuerunt litteris Michaëlis, vel non habuerunt. Si fidem habuerunt, circumtenti sunt, atque decepti: si fidem non habuerunt, abusi sunt litteris illis ad permouendum Summum Pontificem, vt maiorum suorum acta rescinderet, & Synodum Nicænam ab Hadriano approbatam improbaret ipse, atque damnaret.

Sed siue decepti fuerint, siue decipere voluerint, nihil attinebat istum vel errorem vel istud scelus ipsorum orbi terrarum prodere, præsertim, cum non sine causa maiores nostri libellos eiusmodi, qui nihil vtilitatis, detrimenti autem plurimum adferre poterant, libenter delitescere passi sint.

CAPVT III.

VENIO nunc ad ea testimonia, quæ pauci illi viri à Ludouico Imperatore vocati, ex veterū monumentis collegisse se dicūt, multis enim nominibus viri illi peccasse videntur, ac primum quidem ante collectionem satis audacter iudiciū sibi descriptis Apostolicis desumpserūt, nec solum de Summo Pontifice, sed etiam de generali Synodo à Pontifice approbata temerē iudicarunt. In qua re longē superarunt peccatum auctoris illius, qui nomine Caroli Magni librum edidit aduersus cultum sacrarū Imaginum. Ille enim (quod etiam Patres Concilij Francofordiensis fecerunt) Nicænam Synodū secundam improbauit, quoniam celebratam fuisse existimauit sine consensu Apostolicæ Sedis. At cōsiliarij isti Ludouici Imperatoris, quorum scripta discutimus, factentur Synodum pro cultu imaginum, id est, Nicænam secundam ab Hadriano Summo Pontifice coactam, & probatam, & tamen tum ipsam Synodum, tum epistolam eiusdem Hadriani ad Constantinum Imperatorem pro cultu imaginum, & rursus defensionem eiusdem Synodi ab Hadriano ad Carolum missam examinare, diiudicare, reprehendere non verentur.

Hæc enim sunt ipsorum verba pag. 19. *Primum epistolā Domini Hadriani Papa, quā pridem pro imaginibus erigēdis Constantino Imperatori, & Irene matri eius ad eorum deprecationem in transmarinis partibus direxit, corā nobis legi fecimus, & quantum nostræ paruitatis res patuit, sicut iuste reprehendit illos, qui imagines sanctorū temerario ausu in illis partibus infringere & penitus abolere præsumperūt: sic indiscrete noscitur fecisse, in eo quod superstitiose eas adorari iussit, pro qua etiā causa Synodū congregari præcepit.* Et infrā pag. 21. de defensione Nicæna Synodi ab Hadriano edita sic loquuntur. *Per singula capita in illorum excusationem respondere, quā voluit, non tamen qua decuit, conatus est, &c.*

Ita nimirum Iudicem suum, & totius Mundi iudicare; pastorem omniū Christi ouium pascere; & Doctorem vniuersorum docere non erubuerunt, quā temeritate nulla maior cogitari potest.

CAPVT IV.

SED fortasse noua aliqua, atque recondita testimonia repererūt, quibus freti resistere in faciem

Apostolico præfulinon reformidarunt. Imò verò notissima & vulgaria, & quæ nihil ad rem faciant sine vlla ratione, vel ordine collegerunt.

Ac, vt exempli gratia pauca discutiamus, primum testimonium sumunt ex libro S. Augustini de hæresibus, vbi legimus Simonem Magum iussisse imaginem suam, & Helenæ meretriculæ suæ à discipulis adorari, atque hanc esse dicunt primam originem adorandarum imaginum. Quasi verò, si de falso cultu agatur, non ante Simonis tempora, vituli aurei ab Hebræis, & simulacra hominum mortuorum à Gætilibus adorata fuerint. Sed Ecclesia Catholica non discit cultum rerû sacrarum ab hostibus suis, & si ex eo testimonio liceret colligere non esse Christi, & Sanctorum imagines venerandas, licebit eadem ratione colligere, ne ipsum quidem Christum vllò honore dignum esse, propterea siquidem impium erat, Simonis, & Helenæ imagines colere, quod Simon, & Helena indignissimi essent qui colerentur.

Sed ridicula planè sunt, quæ ex epist. 56. eiusdem August. ad Dioscorum testimonia desumpserunt, ridicula inquam, si ad id, de quo agimus referantur. Quæ namque S. August. disputat de imaginibus, quæ à corporibus defluentes in animum penetrant, vt per eas aliquid cernamus, vel cogitemus, ea proferunt isti ad probandum non esse Christi, & Sæctorum imagines depictas vel sculptas vllò modo colendas. Quæ quàm bene cohæreant cum præsentis disputatione, lectoris esto iudicium.

Quid? quod plurima testimonia, quæ Summus Pontifex Hadrianus in epistola illa sua doctissima pro imaginibus posuit, isti rursus allegant, qui contra imagines pugnant.

Quod verò dicunt, & nonnullis etiam testimonijs probate nituntur, non esse consuetudinem, vel annorum numerum, aut quamlibet vetustatis auctoritatem præferendam veritati: tunc rectè diceretur, si probari posset, cultû, quem Ecclesia Catholica imaginibus exhibet, ex manifesto errore, non ex certa veritate descendere. Sed cum de re aliqua litigatur, multum valere consuetudinem, & venerandam esse antiquitatem, nec ipsi quidè negare possunt, quorsum enim tantoperè laborarunt in euoluendis antiquitatis monumentis, si nullum probabile argumētum ex antiquitate peti potest? nonne vident, se hoc suo facto contra sua verba pugnare? & re ipsa destruere, quod verbis astruere nitentur? Certè si liceret testimonia S. Augustini, S. Basilij, aliorumque veterum Patrum in medium adferre, quibus ipsi ex antiquitate, vel Ecclesiæ consuetudine probant Ecclesiastica dogmata, nullus finis esset.

Sed quod superat omnem admirationem, illud est quod multa testimonia proferunt pro adoratione Crucis, & cum rationem reddere volunt, cur signû, vel lignum Crucis adorandum sit, & imagines Christi non sint adorandæ, dicunt eam esse causam, quia Christus in Cruce suspensus fuit, non in imagine: & quia per Crucem nos redemit, non per imaginem. Quod si refellere voluero, timeo ne nimis tarditatis lectores existimare videar. Certè enim Christus non in signo Crucis, quod in pariete, vel in tabella, vel in fronte, vel in aëre pingimus, suspensus fuit, neque etiam in ligneis illis Crucibus, quæ passim cernuntur, & adorantur in Ecclesijs; sed in illa vna Cruce, cuius ista nostra signa, quæ pingimus, vel erigimus, imagines sunt. Cum ergo liceat per aduersarios Crucis imaginem colere, cur imaginem Crucifixi colere non licebit? & si iure Crucis adoramus imaginem, qui per Crucem redempti sumus à Christo, quæ causa fingi potest, cur non iure coli possit imago

Christi, qui propriè nos redemit?

A At, inquit, nihil manufactum colere fas est. Quid igitur? Lignum vel signum Crucis non est manufactum: Codex Euangeliorum, & sacra vasa, quæ horum opinione veneranda sunt, quid sunt aliud, nisi opera manuum humanarum? Et tamen verum est, nihil manufactum esse colendum eo genere cultus, quo Deus ipse qui omnino non est factus, sed omnium rerum factor colendus est.

B Quare poterat Collectores isti maximam partem testimoniorum quæ attulerunt, omittere, quoniam ijs nihil probatur aliud, nisi solum Deum esse colendum cultu latriæ sibi vni proprio, & non esse imagines ita adorandas, vt etiam sacrificia illis offerantur, quæ neque nos negamus, neque Sancta Nicæna Synodus negauit.

Ac, vt videas, Lector, quâtas vires veritas habeat, ipsi quoque qui eam oppugnant, non raro, vel inuiti vel imprudentes eam tentur. Id accidit Collectores nostris. Nam inter alia testimonia colligit etiam nonnulla, vt probent imagines non esse frangendas, vel iniuria afficiendas. Sed in ijsdem testimonijs non habetur solum quod ipsi volunt, imagines videlicet non esse afficiendas iniuria, sed habetur etiam quod nolunt afficiendas honore, quod quidem isti Collectores aliquando viderunt, & textum audacter corruerunt; aliquando non viderunt, & testimonium contra se, in ipso suo libello imprudentes reliquerunt.

C Prioris rei exemplum habes pag. 87. vbi allegatur S. Gregorius qui in epist. 5. lib. 7. ad Ianuarium reprehendit acriter nonnullos, qui B. Virginis Imaginem, & Crucem Dominicam contumeliæ causa ad Iudæorum Synagogam detulerunt: & mandat Ianuario Episcopo, vt sublata ex eo loco cum ea qua dignum est veneratione, imaginem, atque Crucem, in Ecclesiam referat. Hic boni Collectores nomen imaginis simpliciter deleuerunt, vel omiserunt, ne videretur contra eorum dogma non solum Crux, sed etiam imago B. Virginis veneranda, nisi fortè libratorum errore nomen imaginis sit omisum.

Iam verò pag. 91. adscribunt hæc verba ex epist. Synodica Gregorij Papæ; *Nos non ob aliud nomen imagines facimus, & adoramus, sed pro nobis incarnato Verbo Dei, &c.* Audis ne Collector, vocabulum, (adoramus?) & tamen ab ipsis hoc testimonium prolatum est. Sed habemus clariora.

D Paulò infra ponuntur hæc verba ex libro S. Basilij ad Amphilochem de Spiritu sancto, c. 17. *Imaginis honor ad primam formam transit, &c.* Ecce tibi rursus honorem imaginis. Sed ad clarissima veniamus.

E Paulò post adferuntur hæc alia verba ex epist. eiusdem Magni Basilij ad Imperatorem Iulianum. *Credo in unum Deum patrem omnipotentem, Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum sanctum, unum Deum, hæc tria adoro & glorifico. Confiteor autem & filij Incarnati dispensationem, & Dei genitricem, que secundum carnem eum genuit, sanctam Mariam. Suscipio vero & Sæctos Apostolos, Prophetas, & Martyres, & ad Deum deprecationem, que per eos propitium mihi efficit misericordissimum Deum, pro quo & figuras imaginum eorum honoro & adoro, specialiter hoc traditum est à Sæctis Apostolis, & non prohibiti, sed in omnibus Ecclesijs nostris eorum designari vel historias, &c.* Quid audiimus? S. Basilij Magni ab aduersario aduocatur testis, & verè testis est omni exceptione maior. Is verò palà affirmat, se honorare, & adorare Apostolorum, Prophetarum, & Martyrum imagines. Idque affirmat, dū fidei suæ confessionē edit, ac de rebus non dubijs, aut verisimilibus, sed certissimis, & exploratis loquitur, addit ve-

rō id ab Apostolis traditum, & ab omni Ecclesia susceptum, & obseruatum. Quid quæso responderi potest? Auctor grauiſſimus, apertè loquitur, & eius testimonium ab aduersarijs profertur. Neque desunt alia testimonia similia in eodem libello, Athanasij, Germani, Leontij, & aliorum, quæ imprudenter ab aduersarijs contra se, & pro nobis, hoc est, pro cultu sacrarum imaginum proferuntur. Sed ego breuitati studeo, neque libenter in his refellendis ineptijs tempus tero.

CAPVT V.

SEQVITVR partertia, id est, Epistola Eugenij Papæ ad Michaëlem, & Theophilum eius filium Imperatores, quam epistolam iisdem Collectores scripsisse videntur, neque enim Eugenius vllam talem epistolam scripsit, sed (vt supra diximus) scripta fuit, vt nomine Pontificis mitteretur, si ipse probaret. In qua re cogimur desiderare prudētiam Collectorum, qua enim fronte Romano Pōtifici præscribere ausi sunt, quod ipsum scribere oporteret? qua verò fiducia sperare potuerunt, Romanum Pontificem scripturū ad Græcum Imperatorem contraria ijs, quæ prædecessores eius non semel scripserant?

Sed videamus, si placet, paulò diligentius, an epistola illa Summum Pontificem deceat. Omitto autem, quod in hoc libello epistola illa caret principio, quod peccatum non primo auctori, sed ei qui nunc demum post tot sæcula libellum hunc in lucem edidit, tribuendum videtur. Nihil etiam dico quod epistola verbosa est admodum, obscura, barbara, imperita, detur enim hoc tempori, taceo denique, quod dum conatur tollere repugnantiam, quæ in verbis S. Gregorij esse videbatur, tanto se magis inuoluit, quanto magis conatur euoluere.

Sed tria quædam tacitus præterire nō possum. Primum enim facit hæc epistola Pontificem Summum adulatorem Imperatoris impudentissimum, dum ita loquitur; *O venerandi mundi Principes, cum vniuersa sancta Dei, quam Domino disponente, & committente gubernatis, Ecclesia.* Et infra: *Propter adunādam, quam Domino Deo ordinante regitis, Ecclesia.* Quæ scelerior adulatio? Michaël Balbus interfecto legitimo imperatore, cū esset ipse pro sceleribus suis iam morti adiudicatus, tyrannicè inuasit Imperium, & Pontifex Maximus affirmavit; Deo disponente, committēte, & ordinante hunc ipsum Balbum gubernacula suscepisse non solum Imperij, sed etiam Ecclesiæ, & si Ecclesia Dei ab ipso Deo gubernanda Imperatori tradita est, quid faciunt in Ecclesia Episcopi? quid ipse Summus Pontifex? *Imperator* (inquit S. Ambrosius) *in Ecclesia est, non supra Ecclesiam, filius Ecclesiæ, non Rector; quis, non pastor.* Et S. Ioannes Chrysostomus Diacono suo dixit: *Si is qui diademate coronatur, indignè adeat ad sacra mysteria percipiēda, cohibe & coërce, maiorem tu illo habes potestatem.*

Deinde, in eadem epistola nō semel repetitur hoc argumentum, *si nulla vnquam picta, vel ficta fuisset imago, nihil periret de fide, spe, & charitate, quibus ad regnū peruenitur aternū:* Et tamen propter imagines orta est dissensio, & diuisio in Ecclesia, turbata pax, charitas violata. Et non animaduertunt, qui eam epistolam nomine Summi Pontificis scribunt, eo argumento non solum effici quod ipsi volunt, imagines non esse adorandas; sed etiam effici (si quid tamen efficitur, quod mox videbimus) imagines omnino de medio esse tollendas, quod ipsi nolunt. Nec tamen argumentum illud aliquid valet.

A Quamuis enim nihil periret de fide, spe, & charitate, si nulla picta, vel ficta esset imago, tamen quando picta, vel ficta est, peccat in fidem, qui eam negat esse venerandam, quoniam honor imaginis ad prototypum refertur, quod venerandum esse fides docet, & aduersarius non negat. Et potest hoc ipsum similitudine illustrari, si libellus aliquis diuinæ Scripturæ, vt epistola ad Philemonem, non extaret, nihil deperiret de fide, spe, & charitate: & tamen quia nunc extat, qui eam negaret esse cum veneratione suscipiendam; peccaret in fidem, & si propterea dissensiones orirentur, non esset epistola abiicienda, sed imperitia dissidentium coarguenda, & instruenda.

B Postremò in eadem illa epistola reprehenditur Constantinus & mater eius Irene, quod edicto suo iusserit sacras imagines iuxta Concilij generalis decretum, cum veneratione esse habendas. Quæ sanè reprehensio à Summo Pontifice, nisi planè amente, scribi non potuit. quid enim? Hadrianus Papa Constantinum, & Irenem summis laudibus effert, quod sacrarum imaginum religioso cultui fauente; & Hadriani successor Eugenius eisdem Imperatores ob causam eandem reprehendit? & quæ maior stultitia fingi potest, quàm vt Summus Pontifex molestè ferrè se dicat, quod ab Imperatore decreta Conciliorum generalium à sede Apostolica approbata seruentur, ac defendantur?

C Sed si parum prudentes Collectores fuerunt, non fuit inconstans Apostolicæ sedis Antistes, permanſit enim in ijs, quæ prædecessores non sine magna deliberationis maturitate statuerant. Nam neque Eugenius eam epistolam misit: & paulò post Hadrianus II. Synodum Oecumenicam Octauam Constantinopoli celebrandam curauit, in qua Synodus VII. de cultu imaginum iterum approbata est. Denique Anastasius Bibliothecarius Romanus in præfatione septimæ Synodi ad Ioannem VIII. Pontificem, qui Hadriano II. proximè successerat, scribit, in eadem sententia fuisse omnes Romanos Pontifices. *Qua, inquit, super venerabilium imaginum adoratione presens Synodus docet, hæc & Apostolica vestra sedes, sicut nonnulla scripta innuunt, antiquitus tenuit, & vniuersalis Ecclesia semper venerata est, & hæc tenetur veneratur, quibusdam dumtaxat Gallorum exceptis, quibus utique nondum est horum veritas reuelata.*

CAPVT VI.

RESTAT pars vltima, hoc est, epistola Ludouici Imperatoris ad Eugenium Pontificem, & altera eiusdem Ludouici ad Hieremiam, & Ionam Episcopos. In quibus nihil obseruandum occurrit, nisi quod in eis quædam dicuntur, quæ redolere videntur fraudes recentium hæreticorum. Vnde venit in mentem suspicari, ne fortè vel totus hic libellus sit confictus, vel, quod est credibilis, deprauatus, & auctus ad inuidiam Romanæ Ecclesiæ conciliandam.

E Sed siue sit verus liber siue confictus, siue partim sincerus, partim adulterinus: illud vnum constat, non esse librum dignum, in quo legendo tempus conteratur. Titulus falsus, dictio barbara, sententiæ insulsæ, ordo peruersus, eorundem testimoniorum crebra repetitio, facilè potuissent persuadere Typographo, si is commune commodum, & non proprium lucrum spectasset, vt sibi ab edendo eiusmodi opere temperaret.

LIBER TERTIVS, DE IIS REBVS QVIBVS SVPERNA HIERVSALEM

ab Ecclesia in terris peregrinante colitur.



ETSI sequentes quaestiones de templis, votis, peregrinationibus, festis, & vigilijs, quæ sunt in honorem Dei, & Sanctorum, non solum ad hunc locum, sed etiam ad multa alia pertinere possunt: visum est tamen hoc loco eas integrè disputare; tum quia disputationes ita coniunctæ sunt, vt non facilè inter se disiungi possint; tum etiam quia id quod non est proprium huius loci, hinc peti poterit, cum alibi oportunitas de ea re disputandi dabitur. Excipio tamen vota, de quibus hoc loco non nisi breuissimè disseritur, quia iam alibi res tractata est.

Vt igitur à templis ordiamur, septem erunt partes huius disputationis. PRIMVM enim explicabimus, quæ fuerint hæreses de hac re. II. An sint templa erigenda. III. Qua forma. IV. Quos ob fines. V. De consecratione templorum, & dedicatione. VI. De ornatu eorundem. VII. De ijs, quæ in templis benedicuntur, vt aqua, oleo, cereis, palmis, &c.

CAPVT PRIMVM.

De erroribus circa templa.



DVO genera hostium habuerunt Dei templa. Vnum eorum, qui re ipsa templa euertebant; non odio templorum, sed odio gentis, aut religionis. Aliud eorum, qui templa ipsa, vel eorum aliquid oderant tanquam malum. Primi generis fuerunt Nabuchodonosor, Antiochus, Pompeius, Cassius, Titus, qui templum Salomonis, vel incenderunt, vel profanarunt, non odio templi, sed gentis. Vide 4. Reg. vlt. 1. Machab. 10. Iosephum, lib. 14. Antiquitatis, & lib. 7. de bello Iudaico. Cornelium Tacitum, lib. 21. & Augustin. lib. 18. de Ciuit. Dei, cap. 45.

Christianorum Ecclesias Diocletianus iussit omnes solo æquari, non odio templorum, sed religionis Christianæ. Euseb. lib. 8. hist. cap. 2. Idem facere voluisse Iulianum scribit Hieronymus epistola ad Riparium.

Ariani quoque, & Donatistæ templa Catholicorum profanabant, & spoliabant, non odio templi, sed religionis. Vide Athanasium in Apologia pro fuga sua; & Theodoretum, lib. 4. hist. cap. 19. & 20. & Optatum lib. 6. contra Parmen.

Ad aliud genus pertinent in primis Manichæi; nam Faustus apud Augustinum, lib. 20. cap. 3. & 4. obijcit Catholicis, quod haberent templa, & altaria more Gentium, & Iudæorum. Manichæos sequuti Messaliani templa omnia, & altaria execrabantur, & solum in suis domibus orare volebāt Deum, vt Damascenus refert lib. de centum hæresibus. Eodem ferè tempore Eustathius templa omnia, & præcipuè Martyrum detestabatur, teste Socrate, lib. 2. histor. cap. 33. & in priuatis domibus conuenti-

cula fieri volebat.

Petrobrusiani templa destruebant, nouasque templorum fabricas irridebant. Auctor Cluniacensis in epistola contra Petrobrusianos, & auctor vitæ B. Bernardi, lib. 3. cap. 5. Idem docuerunt postea Albigeneses, vt Bernardus Lutzeburgensis in Catalogo refert. idem docuerunt Vvaldenses apud Claudium Cauffordium libro contra Vvaldenses, cap. 6. idem Vviclefistæ apud Thomam Vvaldensem, tom. 3. tit. 17. & 22. idem Taboritæ apud Æneam Syluium de origine Boëmorum, cap. 35. Idem Anabaptistæ Transyluani in antithesibus Christi veri, & Christi falsi, editis Albæ Iuliæ anno M. D. LXVIII.

Porro Lutherani, & Caluinistæ admittunt templa, sed solum ad concionandum, & Sacramenta ministranda; reprehendunt autem quod fiant templa ad orandum, quod in honorem Sanctorum, quod consecrentur certo ritu, quod magnis sumptibus ornentur. Nam Magdeburgenses Cent. 4. c. 6. col. 407. & seq. multa dicunt contra ritus consecrandi Ecclesias, & in præfat. Cent. 6. reprehendunt Catholicos, quod ingentibus sumptibus fabricent Ecclesias, easque in Martyrum honorem.

Ioannes Caluinus præfat. Instit. reprehendit ornatum templorum ex auro, argento, serico, lapidibus preciosis, &c. & lib. 1. c. 11. §. 13. ornamenta templorum solum esse vellet concionem, & Sacramenta, lib. 3. cap. 20. §. 30. dicit, templa quidem erigi debere ad communes preces fundendas, sed non esse putandum vllam inesse templo sanctitatem. vbi aperte indicat, priuatas preces non fieri vlllo modo melius in templo quàm alibi.

CAPVT II.

An templa sint erigenda.

QVI templa simpliciter erigi nolūt, nihil pro se afferre possunt, nisi Scripturas illas, quæ Deum dicunt non habitare in locis manufactis, vt Matth. 5. *Cælū Dei sedes est, terra autē scabellū pedū eius.* Et Act. 7. *Sed excelsus non in manufactis tēplis habitat.* Et Act. 17. *Nec in manufactis tēplis habitat, aut manibus humanis colitur.* Hinc enim Manichæi (vt testatur Aug. li. contra Adimantū, c. 10.) probabant Deū Testamenti veteris, qui iusserat sibi ædificari tabernaculum, & templum, non esse verum Deum, sed malum principium, & pugnare cum Deo Testamenti noui. Sed refelluntur elegantissimè ibidem ab August. nam Manichæi dicebant, Deum Testamenti veteris voluisse templa; Deum Testamenti noui non voluisse.

At è cōtrario legimus in Testamento veteri, Is. 66. dicentem Deū: *Cælū mihi sedes est, terra autē scabellum pedum meorum. & quā domum ædificabis mihi?* Et cōtra in Testamento nouo, Ioan. 2. dicētem Christum de templo manufacto: *Auferte ista hinc, & nolite facere domum patris mei domum negotiationis.* Et Matt. 21. *Domus mea, domus orationis vocabitur.* Deus igitur vnus, & idē in vtroque Testamēto approbat templa, in quibus adoretur, & non approbat templa, quibus putetur includi: quomodo idola, id est, dij gentium verè in templis continebantur, nec inde poterāt exire, nisi qui eos affixerant parietibus, inde detrahere, & asportare vellent. sed de hoc plura in cap. 4.

CAPVT III.

De forma.

DE forma Ecclesiarū Christianorū non est quod multa dicamus, cū adhuc antiquissimæ Ecclesiæ visantur. Duo tamen notanda sunt. Vnum, ad similitudinem tēpli Salomonis, in quo erat atrium, Sancta, & Sancta Sanctorū, Ecclesiæ ferè omnes habuisse tres partes. Primo porticus ante ingressum in templum, quem locum Græci *μεσάνιον*, nostri vestibulum dicunt: vbi manebant pœnitentes. Deinde erat *νάος*, id est, templum, siue nauis. Vltimo *βήμα*, siue *ιερότερον*, hoc est, sacrarium, siue sanctuarium, siue adyta, quæ erat pars interior templi, vbi erat altare, quæque diuisa erat à reliquo templo gradibus, cancellis, & velis, siue aulæis; neque eò penetabant, alij quàm sacerdotes cum suis ministris clericis.

Præter has templi partes erat etiam domūcula annexa tēplo, quæ dicebatur ædícula saluatoria, vbi sedebat Episcopus, cū se pararet ad sacra faciēda. Vide Euseb. li. 3. de vita Cōstantini, vbi describit tēplum, quod Hierosolymis ad sanctū sepulcrum Constantinus extruxit: item Theod. li. 4. hist. c. 20. vbi meminit sacrarij aulæis separati à reliquo tēplo; quò introduxit Basilius Valentem Imperatorem: ita li. 5. c. 17. vbi meminit tam sacrarij, quàm ædiculæ saluatoriæ. Vide etiam Hieronymū in epistola de obitu Nepotiani, August. l. 22. de Ciuit. Dei, c. 8. in fi. & Valfridum Strabonem, lib. de rebus Ecclesiast. c. 4. & 6.

Alterum est Ecclesias Christianorū, vt plurimum ad Orientem conuersas fuisse, & quatuor latera habuisse, quibus quatuor mundi partes aspicerent, exceptis quibusdā, quæ propter loci cōmoditatem aliter cōstitutæ sunt: id partim experientia cōstat, partim etiam testimonijs veterum. Nā Tertull. lib. contra Valentianōs non procul ab initio, dicit, Ecclesias Christianorum Orientem amare solitas. Valfridus Strabo lib. de rebus Ecclesi. c. 4. dicit, maiorem partem Ecclesiarum ita fabricari, vt qui in eis orant, Orientem respiciant. Idem Paulinus epist. 12.

Idem testantur Iustinus q. 118. Epiphan. hæresi 19.

quæ est Offenorū; Origenes ho. 5. in Num. Basilius lib. de Spiritu sancto c. 27. Greg. Niss. orat. 5. de oratione Dominica; Aug. l. 2. de serm. Domini in mōte, c. 5. Germanus in lib. de Theoria rerū sacrarum; Ioānes Damascenus, li. 4. de fide, c. 13. & omnes illi veteres, qui scribunt Apostolicam esse traditionē, vt orems cōuersi ad Orientem. id enim præcipuè seruari par est in solēnib. precibus, quæ fundūtur in templis.

Rationes autem huius cæremoniæ sunt quinque. PRIMÆ, quia ad Orientē erat Paradisus, Gen. 2. secūdū versionem LXX. vbi enim habet vulgata editio: *Plātauerat Deus Paradisum à principio*, Græca habet, *ἐρύτυσεν παράδεισον ἐν ἑδρὴν ἡγ. τὰ ἀνατολῆς*, & certè verbum Hebræum *מקדמ* vtroque modo rectè verti potuit. significat enim Ante, & Orientem, quæ est pars mundi anterior. Vnde etiam noster interpres, Gen. 4. vertit idē nomen, ad Orientalem plagam. Oramus igitur conuersi ad Orientem, quia profitemur nos peregrinos, & ad patriam nostram, vnde eieci sumus, suspiramus. ita Gregorius Nyssenus.

SECUNDA ratio est, quia ab Oriente cælum surgere, & moueri incipit, estque propterea pars illa totius mundi corporalis excellentissima. Ideò autem orantes conuertimus faciem corporalem ad corpus excellentissimum, tum, vt ait Iustinus, quia Deo sunt danda semper meliora, tum etiam, vt admoneamur conuertere faciem spiritualem animæ ad spiritum excellentissimum, qui est Deus. ita B. August.

TERTIA ratio est, quia Christum, quem oramus, est lux mundi, Ioan. 8. *Et vir Oriens nomē eius*, Zach. 6. vt igitur significemus, nos in oratione illustrari à Christo sole iustitiæ, sicut illustrantur à sole corporeo, qui ad Orientem respiciunt; ideò hac cæremonia vtimur. ita Valfridus.

QUARTA ratio est: quia Dominus ipse moriens in cruce, Occidentem respiciebat, nos ad Orientem oramus, vt quasi in faciem crucifixi intueamur: & quia ipse, *ascendit in cælum calorū ad Orientem*, Psalm. 67. nos ad Orientem conuertimur, vt quasi eum ascendentem votis, ac precibus deducamus: ac demū, quia ipse ab Oriente venturus creditur ad iudiciū, Matt. 24. *Sicut fulgur exit ab Oriente, & paret vsque in Occidentem, ita erit aduentus filij hominis*: nos ad Orientem precamur, quasi venturum iudicem expectantes. ita Damascenus.

Possumus addere QVINTAM rationem, quia Iudæi orabant, & orant ad Occidētē, vt patet Exod. 26. vbi dicitur, ostium tabernaculi ad Orientem versū fuisse, & Ezech. 8. vbi dicitur: *Ecce in ostio tēpli Domini inter vestibulū, & altare quasi viginti quinque viri, dorsa habentes contra templum Domini, & facies ad Orientem, & adorabant ad ortum solis.* Reprehendit enim Scriptura quosdā, qui contra ritū eius temporis adorabant ad Oriētē. Nos igitur ad Orientem respicimus dum Iudæi respiciunt ad Occidentem, vt significemus, eorum esse litteram occidentem, nostrum autem spiritum viuificantem: & velamen adhuc manere super cor eorum, nos autem conuersos ad Dominum deposuisse velamen.

CAPVT IV.

De fine.

QUATVOR ob fines eriguntur sacræ ædes, vnde etiam quatuor nomina sortiuntur. PRIMO, ad sacrificandum Deo, & hinc dicūtur templa. SECUNDO, ad orandum, & hinc dicuntur oratoria. TERTIO, ad Martyrum reliquias honorificè conseruandas, & hinc dicuntur Basilicæ, seu memoriæ, seu Martyria. QUARTO, ad populum verbo Dei, & Sacramentis pascendum, & hinc dicuntur Ecclesiæ.

Ex his finibus solum quartū agnoscunt Lutherani, & Calvinistæ: Anabaptistæ autem, & Valdenses ne illum quidem. Nam quod non debeant in nouo Testamento erigi templa ad sacrificia, cōtanter allerunt omnes huius temporis hæretici, & probāt omnibus illis argumentis, quibus probare solent non esse in Ecclesia vllum externum sacrificium, vel sacerdotium. quæ argumenta non sunt huius loci.

Vnū inuenit Augustinus Marloratus, quod directè obijceret cōtra templa, nimirum illud Apoc. 21. *Et templum nō vidi in ea; Dominus enim Deus templū illius est.* Vbi de Ecclesia agitur, vt patet ex sequentibus. *Ambulabunt gentes in lumine eius, & Reges adferēt splendorem suum in illam.* Quæ verba mutuatur Ioānes ab Isaia, c. 60. Isaiaem autem certum est de Ecclesia ista militante loqui, & confirmatur argumentum ex eo, quod Deus voluit euerti templum Salomonis, quod ad sacrificia erectū fuerat. potest etiam confirmari ex Patrib. Patres enim ordinariè à vocabulo tēpli abstinent, cū de Ecclesijs Christianorū loquuntur; imò etiam eas templis opponunt, vt Hieronymus, qui in epist. ad Riparium dicit, Iulianum Christi Ecclesias, aut euertisse, aut in templa conuertisse. Et Cæcilius apud Minutiū Felicem obijcit Christianis, quod tāquā Athei nulla haberent templa, vel altaria. & Optatus, lib. 6. *Quis nostrum, inquit, intrauit templum?*

Quòd autem ad orandum Ecclesie institui debeāt, quasi melius sit in vno loco orare, quàm in alio, negant omnes huius temporis hæretici, & probant assercionem suam; PRIMO, ex illis verbis, Matt. 6. *Tu autem cū oraueris, intra in cubiculū tuū, &c.* SECUNDO, ex illis Ioan. 4. *Venit hora, & nunc est, quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis patrē. Spiritus est Deus, & qui cum adorant, in spiritu, & veritate adorare oportet.* Non ergo oratio obliganda est certo loco. TERTIO, ex Paulo 1. Tim. 2. *Volo viros orare in omni loco leuantēs puras manus.* QUARTO, Deus non est magis in templo, quàm alibi: *Non enim in templis manufactis habitat, sed cælum, & terram implet.* Ergo vbique ex æquo adorari, & inuocari potest.

Quòd verò non sint templa Sanctis erigenda, probant, quia est manifesta idololatria, nā ad latræ cultū pertinere templa, S. Augustinus docet libro cōtra sermonem Arianorum, c. 20. vbi probat Spiritū sanctum esse Deum, quia Apostolus dicit, 1. Cor. 6. *Membra vestra templum sunt spiritus sancti, si legerent, inquit, Ariani templum Salomonis ex lignis, & lapidibus spiritus sancto erectum, non negarent illum esse Deū, cū templi constitutio ad latræ cultum pertineat: Quomodo ergo negant spiritum sanctum esse Deum, cū templum habeat longè nobilius? Vnde idem August. li. 8. de Ciuit. Dei, c. vlt. dicit: *Nec tamē nos eis deum Martyribus templa, sacerdotia, sacra, & sacrificia constituimus: quoniam non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus.* Item lib. 1. contra Maximinum argum. 11. de Spiritu sancto, sic ait August. *Nonne si alicui sancto Angelo excellētissimo de lignis, & lapidibus faceremus templum, anathematizaremur à veritate Christi, & ab Ecclesia Dei, quoniam creaturæ exhiberemus eam seruiutem, quæ vni tantum debetur Deo? Hic autem ad marginem notauit Erasmus: Hoc nunc sit quibuslibet Diuis.**

Quòd denique non sint Ecclesiæ erigendæ ad conaciones, & Sacramenta, non aliter probant Anabaptistæ, nisi exemplo Christi, qui cōcionabatur, nunc in montibus, nunc in desertis, nūc in mari ex nauicula, nūc in priuatis ædibus. Baptismum dabat in fluminibus; Eucharistiā instituit in priuata, & profana domo.

Vt igitur hæc omnia ordine refellantur, sit PRIMA propositio. *Rectè instituuntur certa loca, in quibus verbum Dei, & Sacramenta populo ministrantur.* Hæc est

A contra Eustathium, Valdenses, & Anabaptistas, & eorum similes.

Probat PRIMO, exemplo Christi & Apostolorum, qui etsi interdum data occasione in varijs locis verbum Dei seminarent, tamē ordinariè in templo, vel synagogis, quæ erant eius tēporis Ecclesiæ, id faciebāt. Matt. 26. Dominus sic ait: *Quotidie apud vos sedebā docens in templo, & non me tenuistis.* Et Ioan. 18. *Ego palā loquutus sum mūdo, ego semper docui in synagoga, & in tēplo, quò omnes Iudæi conueniunt, & in occulto loquutus sum nihil.* Itē Act. 5. Angelus educens Apostolos de carcere, dicit illis: *Ite & stantes in templo loquimini plebi omnia verba vite huius; qui cū audissent, intrauerunt diluculo in templū, & docebāt.* Act. 13. Paulus, & Barnabas missi ad prædicandum, primum intrant in synagogam, & ibi prædicant.

SECUNDO, probatur exemplo primorū Christianorum; nam quòd primi Christiani habuerint Ecclesias à priuatis domibus distinctas, patet ex epist. 1. ad Cor. 11. *Conueniētibz vobis in Ecclesiam, audio scisuras esse inter vos.* Et quòd ista Ecclesia non esset priuata domus, patet ex sequentibus: *Nūquid domos non habetis à manducandum, & bibendum, aut Ecclesiam Dei contemnitis? Et rursus. Si quis esurit, domi manducet, vt non in iudicium conueniatis.* Et c. 14. *Mulieres in Ecclesijs taceant, si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent.*

Idem confirmatur ex antiquissimis Patribz; nam CLEMENS libro 10. recognitionum, circa finem, refert Antiochiæ Petro prædicante cōuersam fuisse Theophili domum in Ecclesiam, ibique Petro cathedram constitutam, vnde doceret populum. Philo in libro de vita theorica supplicum, quem citat Eusebius, li. 2. hist. c. 17. scribit, primos Christianos in omnibus locis constituisse ædes sacras ad mysteria celebranda, & sacros libros legendos. Iulianus in Apolog. 2. ad finem, dicit Christianos die Dominico in vnum certum locum omnes conuenire ad verbum Dei, & Eucharistiæ communicationem.

Tertullianus antiquissimus Latinorum libro contra Valentinianos, non procul ab initio expressè meminit sacræ ædis ad quam Christiani conueniebant. Cyprianus sermone de eleemosynis arguens mulieres opulentas, quæ in Ecclesiam sine oblatione veniebant. *In Dominicum, inquit, sine sacrificio venis, & partem de sacrificio, quòd pauper obtulit sumis.* Vbi Dominicum Ecclesiam vocat, quia domus illa sacræ Domini palatium est.

Gregorius Neocæsariensis Cypriani æqualis, eum Ecclesiam extruere vellet, nec satis loci haberet propter vicinam quandam rupem, eam rupem precibus suis loco mouit, vt refert Eusebius, lib. 7. hist. ca. 25. qui etiam c. 26. scribit Catholicos cum Paulo Samosateno de sacræ æde apud Aurelianum Imperatorem contendisse. nec refert, vtrum narrationem istam de miraculo Gregorij Eusebius scripserit, an Rufinus, qui Eusebium Latinum fecit, addiderit; vterque enim est antiquus auctor.

TERTIO, probatur ratione; nam populus Christianus debet aliquando necessariò conuenire ad res sacras: nec enim cōcio potest fieri ad singulos seorsim, nec etiam celebratio Eucharistiæ: & etiam si posset, non expediret tamen, quia conuentus hominum vtilissimus est ad alendam animorum vnionem: igitur necesse est, vt aliquis certus locus constituatur, vbi eiusmodi conuentus fiant.

Præterea si habemus certa loca ad alia ministeria, vt ad iudicia, ad conuiuia, ad somnum, &c. cur non etiam ad res sacras? Neque exemplū Domini cōtrarium ostendit. Nam viuente Domino nondum erat

Ecclesia noui Testamenti constituta, sed tunc colligebatur, & constituebatur, & ideo non mirum, si nō habuerit propria loca sacra. At postquam Christiani cœperunt esse populus aliquis, mox habuerunt Ecclesias vt ostensum est.

SECUNDA propositio. *Ecclesie Christianorum ad sacrificia offerenda insitunt sunt, & ideo verè, & propriè templa appellari possunt.* Probari posset primò, omnibus argumentis, quæ probant Eucharistiã esse sacrificiũ. Sed hæc, vt dixi, ad alium locum pertinent.

Probat igitur hoc modo; Locum Christianorũ semper habuerunt altaria, ergo semper vera tẽpla fuerunt; nam templum nihil est aliud, quàm locus altaris; & præterea magis indicat sacrificij ritum altare, quàm templum; nam sine altari non potest sacrificari, sine templo potest; quare si, vt excludat sacrificia, hæretici negant templa, multò magis deberent negare altaria; sed altaria nullo modo negare possunt, vt patet ex illo 1. Cor. 10. *Non potestis mensæ Domini, & mensæ demoniorũ paricipes esse.* Vbi Apostolus opponit mensam Eucharistiæ mensis Idolothytorũ: mensæ autem Idolothytorũ erant vera altaria. Vnde Ambrosius exponit mensæ Domini, id est, altaria. Item ex illo Heb. 13. *Habemus altare, de quo edere nō habet potestatiẽ, qui tabernaculo deseruiunt.* Quem locũ aduersarij intelligunt de altari crucis, quasi dicat Apostolus, *Habemus Christi passiõẽ, qua frui nō possunt, qui adhuc in eius figura celebranda occupantur.* At Patres intelligunt de sacrificio Eucharistiæ. Nam Theophyl. dicit, hîc agi de in cruceo sacrificio; idem dicunt Chrysof. Sedulius, Theodor. Oecumenius.

Accedit traditio omnium Patrum. nullus ferè est veterũ, qui non meminerit altaris Ecclesiæ. Canon. 3. Apostolorum, Dionysius, c. 3. Eccles. hierar. Irenæus, lib. 4. c. 34. Athanasius in vita B. Antonij, & in Apologia pro fuga sua, Tertullianus libro de penitentia, Optatus lib. 6. contra Parmenianum, Hieronymus in epitaphio Neapolitani, Augustinus epist. 50. & alij omnes sæpè altaris mentionem faciunt, vbi de Ecclesijs loquuntur.

TERCIO, probatur testimonijs Patrũ, qui nomine templi vtuntur. Nã in primis Græci passim vtuntur hoc nomine, vt Eusebius lib. 3. de vita Cõstantini, Basilius in Pl. 114. Nazianzenus oratione in Gorgoniã sororem; Nyssenus oratione in Theodoretũ; Chrysof. homil. 51. in Matt. & alij; nec Latini ab hac voce omnino abhorrent; nam Lactantius in carmine de passione Domini, ait:

*Quisquis ades, medijsque subis in limina templi,
Siste parum, &c.*

Et Saluianus, lib. 4. de prouidentia: *Ecclesia*, inquit, *vel potius templum.*

B. Ambrosius, lib. 2. de officijs, c. 21. *Et maximè, inquit, sacerdoti hoc conuenit, ornare Dei templum decore congruo, vt etiam hoc cultu aula Domini resplendat.* Et c. 28. *Nemo potest accusare, quia templum Dei adificatum est. Nemo potest indignari, quia humanis fidelium reliquijs, spatia laxata sunt.*

Hieronymus in c. 7. Hierem. Ecclesiam vocat tẽplum. & B. Augustinus, lib. 8. Ciuit. Dei, c. vlt. cum dicit: *Nec nos eisdem Martyribus templa, sacerdotia, sacra, & sacrificia constituimus; quoniam non ipsi, sed Deus eorũ nobis est Deus.* Apertè indicat, Deo ista omnia constitui. vnde infra addit: *Non autem ista esse sacrificia Martyrum nouit, qui nouit unum quod Deo illic offertur sacrificium Christianorum.*

Ex his ad PRIMAM obiectionẽ respondeo, in ca. 11. Apocalyp. agi de Ecclesia triumphante. Vbi nō erit templũ, quia tunc cessabunt oblationes, & preces, & Sacramẽta, propter quæ templa eriguntur. ita enim

A exponunt omnes probati auctores, Primasius, Beda, Oecumenius, Richardus, Rupertus, Anselmus, nec non Augustinus, lib. 20. de Ciuit. Dei, c. 17. vbi dicit impudẽtia nimix sibi videri, si quis istum locum Apocalypsis exponere velit de præsentĩ Ecclesia.

Ex quo intelligimus non esse August. expositionẽ Apocal. quæ habetur to. 9. operum eius vbi de Ecclesia huius temporis eum locum intelligere videtur. Et ipse contextus hoc declarat; nam in c. 20. describitur iudicium, & damnatio impiorum, & concluditur caput illis verbis: *Iudicatum est de singulis secundum opera ipsorum, & infernus, & mors missi sunt in stagnum ignis. hæc est mors secunda. & qui non est inuentus in libro vitæ scriptus, missus est in stagnum ignis.* Deinde sequitur, ca. 21. de gloria beatorum: *Et vidi, inquit, cælum nouum, & terrã nouam, &c.* Præterea paulò post illa verba: *(Et templum non vidi in ea)* subiungitur, *Non intrabit in eam aliquid coinquinatũ.* Quod certè non potest intelligi de Ecclesia huius temporis, in quam multi intrant, immundi, & coinquinati, vt patet ex parabola de *sagena missa in mare, & ex omni genere piscium congregante*, Matth. 13.

RESPONDENT, Scripturam loqui de Ecclesia interna, & prædestinata, quæ solũ admittit iustos. At contra; nam secundum ipsorum principia, quantumuis aliquis sit prædestinatus, & fidelis, semper tamen est immũdus, & in omni opere peccat. peccatum enim non tollitur in hoc mũdo per Baptismum, vt ipsi dicunt, aut fidem, sed solũ nō imputatur, nec possunt dicere hîc vocari incoinquinatos eos, quibus Deus non imputat peccata; nam Ioãnes addit, aut abominationem faciens, & mendacium. Quæro igitur, aut Lutherani fideles, & prædestinati abominationẽ faciunt, & mendacium; aut non faciunt: si faciunt, ergo non sunt in Ecclesia; si non faciunt, ergo nō peccant in omni opere suo. Fateantur ergo necesse est, Ioãnem loqui de Ecclesia cælesti, in qua nulli erunt, qui abominationem, & mendacium faciunt.

Ad probationem ex Isaia Hieronymus in eum locum tres indicat expositiones; vnam Iudæorum, & Hæreticorum Chiliastarum, qui omnia verba Isaia in illo c. 60. referebant ad felicitatẽ mille annorum, quam se habituros putant cum Christo hîc in terris post resurrectionem; alteram Catholicorum, qui omnia intelligebant de Ecclesia triumphante; tertiam aliorum Catholicorum, qui omnia intelligebant spiritualiter de Ecclesia huius temporis.

Lyranus duas alias adfert; vnam quorundam, qui ea omnia intelligunt de felicitate Iudæorum post reditum ex Babylone; alteram suam, quòd intelligantur omnia de Ecclesia, sed non omnia de eodem statu Ecclesiæ; sed prima pars capitis intelligatur de Ecclesia secundum statum huius vitæ; secunda de Ecclesia secundum statum vitæ futuræ.

PRIMA expositio hæretica est, & fabulosa, & milies à Patribus explosa. SECUNDA probabilis est, & secundum eã nulla est in argumento nostro difficultas. QUARTA falsissima est, & rectè à Lyrano refellit. QUINTA probabilis est, & secundum eam argumentum non habet difficultatẽ. TERTIA est maximè probabilis, & eam sequuntur Hieronymus ipse, & post eũ Cyrillus in hunc locum. & secundum eam ad argumentum respõdemus, ea quæ ad litteram intelliguntur de Ecclesia militante, à Ioanne in Apocalypsi per anagogẽ intelligi de Ecclesia triumphante; id enim Apostoli sæpissimè fecerunt. vt illud, *Ex Aegypto vocauis filium meũ*, Osee 11. quod ad litteram de filijs Israël intelligitur, Matt. c. 2. in sensu allegorico de Christo intellexit. & quod de Agno Paschali ad litterã dixerat Moyses, Exod. 12. *Os nō confringetis ex*

eo: allegoricè intellexit Ioannes de Christo, Ioan. 19. neque hoc repugnat Hieronymo; ipse enim ad finem c. 60. dicit, gloriam Ecclesiæ, quæ describitur illo capite, impleri quidem in hoc sæculo aliquando, sed plenius implendam in futuro.

Ad confirmationem PRIMAM dico, Deum voluisse, vt templum Salomonis euerteretur, vt intelligeremus, statum veteris Testamenti iam cessasse, non quòd ei templorum adificatio displiceret.

Ad testimonia Patrum dico, primos Christianos, propter recentem memoriam sacerdotij Aaronici, abstinuissè non solùm à vocabulo templi, sed etiam sacerdotij, ne viderentur adhuc durare Iudaicæ cæremonia. Itaque Apostoli in suis epistolis pro sacerdotibus Episcopos, & Presbyteros; pro templis Ecclesias dicunt: & similiter loquuntur Iustinus, Ignatius, & cæteri antiquissimi Patres.

Deinde tempore Tertulliani iam satis perspecta differentia inter Christianos, & Iudæos, cæperunt Christiani Presbyteros, & Episcopos nominare sacerdotes, vt patet ex Tertulliano libro de velandis virginibus; libro de monogamia, & alibi; & ex Cypriano in omnibus ferè epistolis; & ex sequentibus omnibus Patribus, adhuc tamen abstinebāt à vocabulo tēpli, quia mundus plenus erat tēplis idolorum, & vsus loquēdi obtinuerat, vt nomine tēpli intelligeretur locus consecratus ad sacrificia cruenta; & in hoc sensu Octauius apud Minutium Felicem, Optatus, & Hieronymus negant Christianos habere templa.

Dices; At Octauius obiectioni Cecilij, quod Christiani non haberent templa, aras, sacrificia, respōdit, idèd Christianos non erigere templa, quod sciant Deum non posse capi vllò loco; & idèd non sacrificare, quod sciant Deum nulla re indigere; & se ipsos loco templorum constituere, & sacrificare iustitiam, pietatem, aliasque virtutes: vbi videtur simpliciter admittere Christianos nulla tunc habuisse templa, vel altaria, vel sacrificia.

RESPONDEO, Octauium noluisse Sanctum dare canibus; & quia non videbat Cecilium capacem mysterij Eucharistiæ, quod est vnicū Christianorum sacrificium, maluisse hoc tacere, & ad mētem aduersarij respondere, qui de sacrificijs cruentis loquebatur. Nam quod ante Minutij tempora Christiani altaria, & sacrificia, & proinde etiam templa habuerint, patet ex Irenæo, & Tertulliano iam citatis; vt terque enim Minutio antiquior est.

TERTIA propositio. *Ecclesia Christianorū rectè ad orandum, etiā primaria oratione, instituntur.* Probatum PRIMO, Scripturæ testimonijs; nam 3. Reg. 8. & 2. Paralip. 6. Salomon affirmat templum factum esse, vt sit locus orationis, & petit à Deo, vt quicūque ibi orauerit, exaudiatur, 3. Reg. 9. Deus apparet Salomoni pollicetur ita futurum, vt ille petierat. At si esset superstitio orare in templo potius, quàm alibi, neque Salomon ad hūc finem instituisset templum, neque Deus approbasset factū eius; superstitio enim nunquam fuit licita. Præterea Isa. 56. dicitur, domus mea, domus orationis vocabitur. & confirmat hoc ipsum Dominus, Matt. 21. Neque obstat verbū Domini: *Intra in cubiculum tuum, vel, Veni hora, quando nec in monte hoc, nec in Hierosolymis adorabitis, &c.* Nam post illa omnia Dominus dixit de templo Salomonis: *Domus mea, domus orationis vocabitur.*

SECUNDO, probatur exēplis Scripturarū, 1. Reg. 1. Anna precaturā Dominū ad tabernaculū accedit, vbi erat arca, ibique orans exaudita est, 2. Reg. 7. Dauid similiter precaturus perrexit ad tabernaculū, & corā arca Domini orare cœpit. at certè nisi putasset, ibi Dominū magis esse præsentem, & facilius oratio-

nem exaudiri, domi suæ mansisset, idèd etiam Dauid vt habetur 1. Paralip. c. 21. voluit ire ad tabernaculū Domini in Gabaon, vt oraret pro auertenda peste à populo, sed nō præualuit nimio timore perterritus, idèd in ipsa Hierusalē extruxit altare. Daniel oraturus, quia non poterat ingredi templum, in Babylone existens captiuus, saltē aperta fenestra orabat ad eam partem cōuersus, vbi fuerat templum Domini, Dan. 6. Luc 2. Anna filia Phanuelis, non discedebat de tēplo, ieiunys, & obsecrationibus seruans nocte, ac die. Luc. 18. Publicanus in templo orans iustificatur. Act. 3. Petrus, & Ioannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam. Act. 8. Eunuchus Regina Æthiopum venerat adorare in Hierusalem.

TERTIO, probatur ex Patribus. Origenes hom. 2. in Exodum, Ecclesias Christianas domos orationis vocat. Tertullianus in Apolog. c. 39. dicit, in Ecclesia conueniri primò ad orationem. Secundò ad lectionem. Tertiò ad exhortationem, &c. Eusebius; lib. 2. hist. cap. 17. ex Philone dicit, in singulis locis primorum Christianorum fuisse sacras ædes consecratas orationi.

Chrysostomus hom. 30. contra Anomæos: *Orare, inquit, vel domi possumus; te, homo, decipis, & magno in errore versaris; nā etsi domi quoque datur orandi facultas, tamen fieri non potest, vt domi tā bene ores, quàm in Ecclesia.* Idem repetit hom. 79. ad populum.

Basilius, lib. 2. de Baptismo, quæst. 8. dicit, locum non parum referre ad orandum, & soluit duo argumenta ab aduersarijs nobis obiecta ex Ioan. 4. & 1. Timoth. 2. & in quæstionibus suis explicatis, quæst. 40. dicit, ad Ecclesias nō oportere accedere propter negotia sæcularia, sed causa orationis.

Ambrosius in oratione de tradendis basilicis dicit, se quotidie solitum ire ad Martyres, id est, ab basilicis Martyrum orationis gratia. Hieronymus in Epithio Marcellæ: *Apostolorum, inquit, & Martyrum basilicas secretis celebrabat orationibus.* Rufinus lib. 2. hist. c. 33. de Theodosio scribit: *Circuibat omnia orationum loca.* Aug. lib. 22. de Ciuit. Dei, ca. 8. meminit multorum, qui in basilicis orantes miracula impetrarunt. & ibidem dicit, se cum alijs collegis suis quandam orationis domum dedicasse.

QUARTO, probatur ex nomine; nam Ecclesiæ à Græcis sæpe vocantur *ἐκκλησία*, & à Latinis oratoria. Vnde Aug. epist. 109. in oratorio nemo aliud agat, nisi ad quod factum est, vnde & nomen accepit.

QUINTO, probatur rationibus. PRIMARATIO, Deus est in templo magis, quàm alibi; nā alioqui nō diceret Paul. 1. Cor. 3. *Nescitis, quia estis templum Dei, & spiritus Dei habitat in vobis;* Et 1. Cor. 6. nō diceretur: *Membra vestra templū sunt spiritus sancti, quæ habetis in vobis, glorificate, & portate Deū in corpore vestro.* Et 2. Cor. 6. *Vos estis templum Dei viuī, sicut dicit Dominus, quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo.* Apostolus enim accipit similitudinē à veris templis, quia enim tēplū est domus Dei, in qua ipse peculiari modo inhabitat; idèd ipse, vt ostēderet in nobis esse Deū peculiari modo, corpora nostra templū Dei appellauit. Vnde August. li. 2. ad Simplicianū, q. 4. dicit; Dauidem orasse ante arcam, quia ibi sacrator, & commēdator præsentia Domini erat. Cū igitur in templis sacrator, & cōmendator sit præsentia Domini, ibi certè magis orare expedit, quàm alibi.

SECVNDA ratio, Deus in templo citius exaudit, vt patet ex promissione Dei, 3. Reg. 9. quod enim Deus promisit tēplo Salomonis, sine dubio promisit etiam templis Christianorū: nam quod petijt Salomon cū templū dedicauit, idem petit ecclesia cū noua templa dedicat, nimirum, vt aures Deo in eo

loco sint aperta. non est autem credibile Deum exaudisse preces Salomonis, & non exaudire etiam preces Ecclesie sue. Imò hic est modus, quo Deus est in templo peculiariter, nimirum, quia ibi est per exauditionem.

TERTIA ratio, quia oratio est res nobilissima, & proinde ei debetur locus nobilissimus, qualis est locus sacer. ita Basil. lib. 2. de Baptismo, q. 8.

QUARTA, quia in Ecclesia sunt omnia accommodata ad excitandam deuotionem, quæ orationi maximè necessaria est. nam altaria, cruces, imagines, reliquæ, ipsi etiam parietes Deo dicati mouent ad pietatem; quæ certè alibi non inueniuntur.

QUINTA ratio, quia in templis ordinariè præter Dei præsentiam, quæ est vbique, est etiam præsentia mediatoris Christi corporaliter in Eucharistia; quæ certè auget spem, & fiduciam orantis; & præterea non potest non incutere menti religiosæ horrorem, & reuerentiam. nam vt Ioannes Chrysof. dicit, homil. 36. in 1. ad Cor. vbi est Christus in Eucharistia, ibi etiam non deest Angelorum frequentia; vbi autem est talis Rex, & tales Principes, ibi est cælestis palatium, imò cælum ipsum.

Hinc ad argumèta contraria facilè responderi poterit. Ad illud igitur, quod obieciatur ex Euangelio, respondeo, illa verba: *Intra in cubiculum tuum*, non posse intelligi simpliciter de cubiculo materiali; nã alioqui Apostolus Domino cõtraderet, qui ait: *Volo viros orare in omni loco*. Et nõne ipse Dominus legitur orasse frequenter in montibus, in cubiculo autè non legitur? Et Chryf. hom. 79. ad populum dicit vbique orari posse, etiã in foro: & adfert exèpla quorundã, qui magistratu clamante, & furente pro foribus eius loci signo crucis muniti, & breui oratione solo corde ad Deũ missa, mox immutauerunt cor magistratus, & propitium habuerunt, quem iratum habituri erant. Dominus ergo Matt. 6. iubet, vt in oratione non quæramus inanem gloriam, quemadmodũ Pharisei faciebant, qui orabant in angulis platearum, vt videretur ab hominibus, sed quæramus Deo placere, & ab illo videri. Quando ergo sic oramus, vt non quæramus humanas laudes, semper in cubiculo oramus, siue alioqui simus in Ecclesia, siue in montibus, siue etiam in ipso foro. Quãdo autem intramus cubiculum ad orandum, & cupimus videri, tunc sanè extra cubiculum orare dicimur, vt pulchrè annotat Ioannes Chrysofomus in hunc locum.

Porrò Ambr. li. 1. de Cain, c. 9. Hier. in c. 6. Matt. & Aug. lib. 2. c. 6. de sermone Domini in monte, intelligunt per cubiculum secretum cordis, ac volunt prohibitas euagationes mētis tẽpore orationis, quod verum est. Sed prima expositio est magis litteralis.

Ad **SECUNDVM** dico, Dominũ eo loco non loqui de adoratione ratione loci, sed ratione modi. non enim vult dicere, tempore nouæ Legis neminẽ adoraturum Deum in Hierusalẽ, vel in monte Garizim, id enim falsum esset; nam Act. 3. Petrus & Ioannes etiam post acceptum Spiritum sanctum ascẽdebant in templum, vt orarent. & ab eo tẽpore vsque nunc, qui peregrinantur ad loca sancta Palæstinae, adorant Deum in Hierusalem, & in monte Garizim, & in alijs omnibus eius terræ locis.

Sensus igitur verborum Domini est: Tempore nouæ Legis non adorandũ amplius Deũ in monte Garizim, id est, nõ adorandum ritu Samaritanorũ, quo vtebantur in eo monte adorantes; neque adorandũ in Hierusalẽ, id est, non adorandũ ritu Iudaico, quo vtebantur in templo illo adorãtes, sed nouo ritu, qui erit in spiritu, & veritate, id est, qui nõ consistet præcipuè in externis, corporalibus, & vmbriticis cære-

monijs, sed in interna, & spiritali cognitione, & dilectione Dei in corde contrito, & humiliato. Quæ tamen adoratio non excludit externum cultum, si ad internum iuuandum, vel exprimendum ordinetur. ita Chrysofomus, Cyrillus, Euthymius, & alij exponunt in comment. huius loci; qui illud, *in spiritu*, opponunt cæremonijs Iudæorum, quatenus corporales erant; illud, *in veritate*, opponunt iisdem cæremonijs, quatenus vmbrae, & figuræ erant.

Non malè tamẽ Theophylactus, B. Thom. & Caietanus in hunc locum Ioãnis, illud; *In spiritu*, opponunt cæremonijs Iudæorũ corporalibus. illud; *In veritate*, opponunt errori Samaritanorũ, qui adorabant quod nesciebant. Itaq; solutio in hoc consistit, quod Dominus velit præcipuũ cultum Christianorũ esse spiritalẽ, & purũ ab omni errore: cũ præcipuus cultus Iudæorũ fuerit externus: cultus autem Samaritanorũ fuerit non solũ externus, sed etiam impurus; quia simul Deum Israël, & Deos gentium adorabãt.

Sed dices, non videtur verum, præcipuum cultum Iudæorum fuisse externum. Nam Isã. 29. arguit Dominus Iudæos, quod labijs orarent, & honorarent Deum, cor autem eorum longè esset ab ipso. Et Dauid Psalm. 50. sacrificium Deo offert cordis contriti, & humiliati.

RESPONDEO, cultum internũ, etiã si is à Iudæis requirebatur, & in quibusdã inueniebatur, esse proprium noui Testamẽti, quia internus cultus à spiritu fidei, & charitatis procedit, quæ est gratia noui Testamẽti, & ex lege veteri nullo modo haberi potest: sicut enim dicimus, timorẽ esse legis, amorẽ Euangelij, & tamen amorem ex toto corde à Iudæis Deus requirebat, & S. Patriarchæ, & Prophetæ Deũ ex toto corde dilexerunt, & hac ratione ad nouum Testamentũ pertinebant; nõ enim à littera legis, sed à spiritu gratiæ id habebant: ita dicimus cultũ externum esse proprium legis, quamuis non placeat sine interno; cultum internum esse propriũ Euangelij, quamuis sine externo esse non possit. & si aliqui in lege veteri cultu interno Deũ coluerunt, vt Deus petebat, id non à lege, sed à gratia noui Testamenti, ad quam etiam ipsi pertinebant, habuerunt.

Ad **TERTIVM** locũ facilis responsio est. cùm enim Apostolus ait: *Volo ergo viros orare in omni loco, leuantes puras manus sine ira, & discerptione*. vel agit de publica, vel de priuata oratione. si de priuata, vt Ambrosius, Anselmus, Haymo, Thomas, & alij Latini exponunt, tunc sensus est secundum eosdem, non solũ in Ecclesia, quamuis ea sit præcipua domus orationis, sed etiam in alijs omnibus locis licitum esse orare Deum, modò turpitudine loci non videatur impedire. si autem de publica oratione agitur, tunc testimonium hoc pro nobis facit; illud enim, *in omni loco*, significat, in omni loco, vbi ad orandum publicè conuenitur, id est, in omni Ecclesia.

Quòd autè hæc sit vera expositio, patet **PRIMO** ex eo, quod secundũ omnes Græcos, & multos Latinos Apost. ponit illud, *in omni loco*, propter Iudæos, qui solũ in vno loco, id est, in tẽplo Salomonis orandum censebant. At priuatas orationes etiã Iudæi vbique faciebãt, vt patet ex illo Matt. 6. *Amant in synagogis, & in angulis platearum stantes orare*. igitur de publica oratione, & de sacrificio agitur, quæ solũ in templo Salomonis Iudæi fieri debere existimabant.

SECUNDO patet ex eo, quod statim subditur: *Similiter mulieres in habitu ornato, &c.* quæ non possunt intelligi, nisi de oratione, quæ fit in Ecclesia. cur enim necesse est mulierem conuenienti habitu vestiri, cùm ad orandum proficiscitur, nisi propter alios, cum quibus orat?

TERTIO patet, quia cū dicitur: *Volo ergo viros, &c.* illud, *ergo*, coniungit hanc sententiam cum initio capituli, vbi dictū est: *Obsecro primum fieri obsecrationes, orationes, &c.* Quæ verba B. Aug. in epi. 59. ad Paulinum, & omnes Græci intelligunt esse dicta de publica oratione, quæ fit in Missarū celebratione. Adde, quod Basil. li. 2. de Baptismo, q. 8. vtrūque locum sic exponit, vt velit Christum, & Apostolū docere voluisse, deinceps non fore locū orationis solū in Hierusalem, sed in toto orbe erigenda tēpla, & oratoria.

Ad QVARTVM concedo, Deū esse vbique aliquo modo, sed nō omnibus modis; nā certē si Deus esset vbique eo modo, quō est in cælis corā beatis, frustra diceremus: *Pater noster, qui es in cælis*. At vt verba ipsa Caluini refellamus, sciendū est, Caluinum li. 3. Instit. c. 20. §. 30. sic loqui: *Cauendū est, ne putetur templū propria esse Dei habitatio, vt ibi aures suas propius nobis admoheat, quemadmodū aliquot seculis ante putatū est*. Iam vel Caluinus vult Deū non ita proprie habitare in templo, vt ibi concludatur: vel existimat nullo modo posse dici, Deum magis in templo habitare, quā alibi. si primum, rectē dicit, sed mentitur, cū ait: *Aliquot seculis aliter putatum fuisse; nūquam enim Catholici tam stupidi fuerunt, si secundum, loquitur omnino contra Scripturas; nam si Deus esset vbique eo modo, quō est in templis, frustra templū diceretur domus Dei, Isa. 56. & alibi passim. Frustrā Paulus diceret, nos esse tēpla Dei, quia Deus in nobis habitat. & si Deus non loquitur, & audit magis in vno loco, quā in alio, cur, quæso, in Testamento veteri ordinariē responsa dabat solū ex propitiatorio, quod erat super arcam?*

QVARTA propositio. *sacra domus non solū Deo, sed etiam sanctis rectē edificantur, & dedicantur*. Probatur conclusio ista quarta ex Concilijs, & veterum testimonijs. Cōcilium Gangrense in epi. ad Episcopos Armeniæ, damnat Eustachium tanquam cōtemporem basilicarum sanctorum Martyrum. & can. 20. nominat Martyrum basilicas: Concilium Cabilōnense can. vlt. Martyrum basilicas appellat. Concil. Carthaginense V. can. 14. vetat, ne ædes vlli Martyri ædificentur, nisi ibi sit, aut corpus, aut aliqū eius reliquiæ, aut ibi Martyr habitauerit, aut certē in eo loco passus sit. aliquid enim horum requiritur, vt memoria Martyris dici possit locus aliquis.

Præterea Patres idem docent, ac primum Græci. Cyrillus Catech. 16. meminit Ecclesiæ Apost. erecte in Hierosol. in loco, vbi Spiritus S. descenderat. Athanasius in epi. ad solitariam vitam agētes, nominat templum S. Quirini, Basilium in Psal. 114. in ipso principio vocat sacrum Martyrum templum. Nazianzenus orat. 1. in Iulianum scribit Gallum & Iulianum ædem sacram Mamæ Martyri ingentibus sumptibus erigere cœpisse, & laudat Gallum, quia ex amore sincero id faciebat. Greg. Nyssenus orat. in Theodorum, multa dicit de templo ipsi Martyri dicato. Chrysostomus homil. 28. ad populum: *Ad veras, inquit, regias Ecclesias dico, & oratorias ædes, & Martyrū tēpla, &c.* Et hom. 66. dicit, Cōstantinum post mortem factū ianitorē piscatoris, quia sepultus erat pro foribus basilicæ S. Petri apud Cōstantinop. Theodoretus, lib. 8. ad Græcos, templa olim idolorum, nunc Martyrum esse dicit. Eusebius, lib. 4. de vita Cōstant. c. 58. 59. & 60. dicit, templum pulcherrimū Constantinopoli Apostolis à Constantino erectum. Sozomenus, lib. 6. c. 18. meminit tēpli S. Thomæ, quod erat Edessæ. Socrates, lib. 1. c. vlt. meminit Ecclesiæ Apost. Euagrius, lib. 2. c. 3. meminit templi S. Euphemie. & li. 3. cap. 8. templi S. Teclæ amplissimē à Zenone extructi. Nicephorus, lib. 13. c. 27. me-

A minit templi S. Basilisci. Damascenus, lib. 4. c. 16. asserit templa in Martyrum memoriam ædificanda. Denique extat liber Procopij de ædificijs Iustiniani, vbi plurima templa Martyrum aliorumque Sanctorum enumerat.

Ex Latinis. Ambrosius, lib. 1. epi. 5. ad Felicem Episcopum Gomensem: *Ortus, inquit, est sermo de basilica, quam condidit, Apostolorū nomine dedicāda*. Hieronymus, libro contra Vigilantiū: *Ingrede, inquit, basilicas Martyrum, & aliquando purgaberis*. Ibidem, & in epistola præcedēte, & alibi passim meminit basilicarum Apostolorum, & Martyrum. Gaudentius Ambrosij æqualis, tractatu de dedicatione Ecclesiæ: *Vt venerandas Sanctorum reliquias haberemus, Deus noster tribuit. deinde vt hanc honori eorum fundare basilicam valeremus, ipse largitus est, &c.*

B Augustinus, lib. de cura pro mortuis, c. 1. meminit basilicæ S. Felicis: *In beatissimi, inquit, Felicis basilica poneretur, &c.* Et li. 1. de Ciuit. Dei, c. 1. *Testatur hoc, inquit, Martyrū loca, & basilica Apostolorū, &c.* Et li. 20. contra Faust. c. 21. *Populus Christianus memorias Martyrū religiosa solennitate concelebrat*. Et lib. 8. de Ciuit. Dei, c. 26. *Sed hoc videtur dolere, quod memorie Martyrum nostrorū, templis eorū, delubrisque succederent*. Auctor libri de Ecclesiast. dogmatibus, c. 73. Martyrum basilicas deuotē adeūdas dicit. Paulinus natali 1. S. Felicis dicit, se optare, vt possit seruire S. Felici in eius basilica purganda, & custodienda.

C *Et foribus seruire tuis, tua limina mane Mundicie curare sines, & nocte vicissim Excubijs seruare pijs, & munere in isto claudere promeritam desesso corpore vitam.*

Victor Vticensis, lib. 1. persequutionis Vandalicæ scribit, apud Carthaginenses duas amplas basilicas S. Cypriani fuisse. Gregorius, li. 2. Dial. c. 8. scribit, à San. Benedicto in monte Cassino duo sana Apollinis versa in oratoria Sanctorum, vnum Martini, alterum Ioannis. Liber Pontificalis testatur Syluestrum dedicasse basilicas à Constantino extructas, vnam Petro, alteram Paulo, tertiam Ioanni, quartam Laurentio, & alias. Liberii B. Mariæ; Damasum aliam S. Laurentio; Innocētium S. Gervasio, & Prothasio; Sixtum B. Mariæ, & S. Laurentio; Leonem S. Cornelio; Gelasium S. Euphemie; Symmachum S. Andree; Ioannem I. S. Philippo, & Iacobo; Pelagium II. S. Laurentio; Gregorium S. Agathæ; Bonifacium IV. B. Mariæ, & omnibus Sanctis. Qui omnes Pontifices, excepto Gregorio, & Bonifacio, ante mille annos floruerunt.

D SECUNDO probatur ratione à simili, ex diuinis litteris. Templū Salomonis non solū fuit erectū ad sacrificia, & orationes, sed etiā ad conseruandā arcam Domini, vt patet ex 1. Paralip. c. 17. vbi Dauid volens edificare templū, dicit ad Nathā: *Vides, quōd ego habitem in domo cedrina, & arca Dei sub pellibus*. Item li. 1. Paralip. c. 28. Dauid dicit: *Cogitavi, vt edificarem domum, in qua quiesceret arca fœderis Domini, & scabellum pedum Dei nostri*. Item patet ex li. 2. Paralip. c. 5. vbi templo extructo introdixerunt arcam in illud cū magna celebritate. & ex Psal. 131. vbi dicitur Dauid vouisse votum Deo de ædificandā domo arcæ Dei. vbi etiam legimus, ingredi Domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ.

E Sed idem honor, vel etiā maior debetur sacris reliquijs Christi, & Sanctorum, quā arca illi Mosaicæ, nam de sepulcro Domini Hieronym. ait epi. 17. ad Marcellā: *Venerabantur quondam Iudei Sancta Sanctorū, quia vbi erat arca, nōne ibi venerabilis videtur sepulcrum Domini?* Ergo sicut super arcam extrui potuit ædes, ita etiam super Christi sepulcrum: quod

si super Christi sepulcrum, certè etiam super sepulcra Sanctorum; nam eadem est ratio omnium. solum enim differunt secundum magis, & minus. Præterea, quod reliquæ Sanctorum sunt venerabiles eo modo, quo arca Domini, probatur; nam arca quatenus lignea erat, nullum honorem merebatur, sed idè venerabatur, quia repræsentabat sedem Dei, & quia per eam Deus loquebatur; at corpora Sanctorum fuerunt viæ sedes Dei, & viua organa, per quæ Deus loquutus est; nã 1. Cor. 6. dicitur: *Membra nostra templum sunt Spiritus sancti*. Et 2. Cor. 13. dicitur: *An experimētum queritis eius, qui in me loquitur Christus?* Ergo licebit etiam extruere sacras ædes ad Sanctorum sepulcra ordinanda, & conseruanda; & hoc est, Sanctis dedicare basilicas.

Dices; Ergo saltem Angelis, & B. Virg. & S. quorum non habemus reliquias, non licebit extruere basilicas.

RESPONDEO, nomine reliquiarum non solum intelligi ossa, & vestes, sed etiã loca, vbi Sancti passi sunt, vel vbi habitauerunt, aut aliquid præclari gesserunt. Et hoc modo extructæ fuerunt Cypriano duæ basilicæ, teste Victore, li. 1. vna, vbi passus erat; altera, vbi iacebat corpus eius. Similiter hoc modo extructæ sunt multæ Ecclesiæ B. Mariæ, vel Angelis in locis, vbi apparuerunt, vel miracula aliqua ostenderunt. Addo etiam, posse erigi basilicas ad Sanctorum memoriam conseruandam per imaginem, per ipsum solum nomen. Nimirum potest erigi basilica S. Petro, vt qui ingrediuntur, admoniti imagine ibi depicta, vel ipso templi nomine, recordentur S. Petri, eumque in eo loco, tanquam patronum colât, & deprecetur. Neque hoc est contra Conciliū Carthagin. V. can. 14. quod statuit, vt nulla memoria accipretur, nisi ibi sint reliquæ eiusdem Sancti, vel constet ibi eum esse passum, aut habitasse, nam Concilium nō vult prohibere simpliciter; ne extruatur basilica sine reliquijs eiusdem Sancti, cui basilica dicitur: sed vult, vt non habeatur pro tali memoria Martyris, in qua credantur esse eius reliquæ, nisi fidelissima historia constet, rem ita se habere.

Iam ad argumentum in oppositum duæ solutiones sunt. PRIMA, quorūdam recentiorum, qui quia non distinguunt inter templum, & basilicam, existimant sacras ædes non posse propriè erigi, nisi Deo, quæ admodum sacrificia non offeruntur, nisi Deo, quia tamen plurima sunt templa, quæ dicuntur Deo, vt possint inter se aliquo modo distingui, denominari à Sanctis, non quod eis erigantur, sed quod in illis templis præcipuè colantur eorum memoriæ, & ipsi in illis locis patroni inuocentur.

Quando igitur legant in veteribus, vel audiunt in communi sermone vocari templum, vel basilicam S. Petri, vel Pauli, vel aliorum; dicunt debere exponi hoc modo, hæc basilica, vel templum est S. Petri, id est, est templum dicatum Deo vel memoriæ, & nomen S. Petri; vel dicatum est Deo, vbi oretur Deus per intercessionem S. Petri: quemadmodum Missa quædam dicitur S. Petri, nō quod ipsum sacrificium offeratur Petro, sed quod offeratur Deo in gratiarū actionem pro gloria S. Petro collata, & simul interpelletur Petrus, tanquam patronus, & aduocatus apud Deum. Quæ sanè pia est expositio, & conformis ritui Ecclesiæ, qui seruatur in consecratione templorum; nam aliquoties Pontifex in ea cæremonia dum preces fundit, dicit, se consecrare templum in honorem Dei, & nomen talis, vel talis Sancti.

Alter solutio admittit sacras domos ipsis Sanctis verè, & propriè ædificari, non tamen sub ratione templi, sed basilicæ, vel memoriæ. Est enim obseruandum

secundum veterum Patrum doctrinam, templum, & basilicam nō esse synonyma, & licet de eadem domo sæpe dicantur, tamen dici sub diuersissimis rationibus. Nam sacra ædes propriè templum dicitur, quatenus erigitur ad sacrificia; eadem sacra ædes dicitur basilica, quatenus erigitur ad ornatum sepulcri alicuius Sancti, & commoditatem visitantium eiusmodi reliquias. Basilica enim nō dicit relationem ad sacrificia: nam etiam Regum palatia dicuntur basilicæ, vt patet Hest. 5. imò ea palatia propriè dicuntur basilicæ, & inde nomen translatum est ad Martyrum ædes significandas. Quod etiam videmus in altaribus: nam vnus, & idem lapis dicitur altare, quatenus in eo sacrificatur Deo; & idem dicitur tumulus, vel sepulcrū, quatenus tegit ossa Martyris alicuius. Omnia enim altaria sunt sepulcra Sanctorum: & sicut lapis ille verè dicatur sancto, non sub ratione altaris, sed sub ratione sepulcri: ita domus aliqua verè dicatur sancto, non sub ratione templi, sed sub ratione basilicæ. Et quemadmodum idololatria esset erigere Sanctis altaria, & tamen non est idololatria erigere illis lapideos tumulos: ita idololatria esset erigere Sanctis tēpla sub ratione templi; nō tamè idololatria est erigere illis basilicas, sicut etiam non est idololatria donare Sanctis thecas aureas, vel argenteas, quibus includantur reliquæ eorum. Nihil enim aliud sunt basilicæ, quàm magnæ quædam thecæ, quibus minores thecæ, & ipsa sepulcra clauduntur.

Ex quibus sequitur, aliter dici Missam S. Petri, aliter basilicam S. Petri; nam Missa non offertur vllō modo S. Petro, nec primariò, nec secundariò: ac basilica verè ædificatur S. Petro, si non primariò, saltem secundariò.

Esse autem hoc discrimē inter templum, & basilicam, probari potest ex Patribus. Augustinus enim clarissimè testatur, templi erectionem esse cultū latræ soli Deo debitum, li. 1. contra Maximum, & libro contra sermonem Arianorum: & idem Augustinus coniungit templum cum altari, & sacrificio, lib. 8. de Ciuit. Dei, c. vlt. docens cui conuenit vnus eorum, & alia conuenire, & contrā. & tamen in ijsdem locis Augustinus fatetur, memorias rectè Martyribus ædificari, & præcipuè locus notandus est, li. 22. de Ciuit. Dei, c. 10. vbi sic ait: *Nos autem Martyribus nostris, non tēpla sicut dijs, sed memorias sicut hominibus mortuis, quorum apud Deū viuunt spiritus, fabricamus.* Idem August. nusquam dicit templa Martyrum, & tamen passim dicit basilicas Martyrum, quod etiam in alijs Latinis Patribus obseruare licet.

Porro Græci dicunt quidem templa Martyribus fabricari, vel dedicari, vt patet ex Basilio in Psal. 114. vbi vocat, *ἱερὸν τῶν μαρτύρων*, & similiter loquuntur Nyssenus, & alij. tamen certum est eos intelligere materialiter, id est, domum illam, quæ dicitur templum, fabricari Martyribus; non tamen sub ratione templi ad sacrificia, sed basilicæ, ad ornandam memoriæ ipsorum Sanctorum.

Quòd autem ipsi etiam intelligant, sacras ædes verè extrui Martyribus, & non solum Deo in eorum memoriæ, sicut sacrificium offertur Deo in eorum memoriæ, probatur; nam ipsi simpliciter asserunt ædes extrui Martyribus, & tamen nusquam dicunt sacrificium offerri Martyribus, imò hoc simpliciter negant, vt patet ex Theod. li. 8. ad Græcos: ergo aliter existimabant ædes, aliter sacrificium ad Martyres pertinere. Neque obstat ritus consecrationis; nam cum dicitur, templum sacrari ad honorem Dei, & nomen Martyris, agitur de consecratione templi, vt templum est.

CAPVT V.

De dedicatione, & consecratione Ecclesiarum.

MAGDEBURGENSES Cent. 4. c. 6. col. 407. & seq. tria in dedicationibus reprehendunt.

PRIMO, quod templa à nobis cum ingenti lætitia, & celebritate dedicentur. quod ortum esse dicunt ex *gen. 22. 12. 13.* Iudaismi, & esse rursus introducere Iudaismum in Ecclesiam.

SECUNDO, quod vtamur tot cæremonijs in consecratione templorum; nam præter alias, quædam sunt quæ non videntur posse excusari à superstitione & magia. nam primò pinguntur duodecim cruces, & ante singulas accenduntur singulæ lampades, deinde pulsatur tēplum, & aperitur. tum describitur in pavimento super cineres ad hoc sparsos, baculo pastoralis alphabetū Græcum ab vno angulo ad alium; & rursus alphabetum Latinum ab alio angulo ad alium, ita vt inde crux fiat. tum fit mixtura ex aqua, vino, sale, & cineribus, & inde aspergitur templum; ac demum templum, & ara chrismate inunguntur.

TERTIO arguunt, quod putemus, templa esse loca sanctiora cæteris: quod etiam reprehendit Calvinus, lib. 3. Instit. c. 20. §. 30. Nos ergo iuxta eorum reprehensiones, tres sententias subiiciemus.

PRIMA sit, meritò templa Dei cum ingenti lætitia, & solennitate dedicantur. Probatur primò ex Testamento veteri, vbi legimus celeberrimam dedicationem tabernaculi, & altaris, Num. 7. Item ter legimus factam templi dedicationem cum ingenti lætitia, & celebritate. Primò à Salom. lib. 2. Paral. c. 7. Secundò ab Esd. lib. 1. Esd. c. 6. Tertio à Macha. cum post profanationem iterum esset renouatum, & sanctificatum, lib. 1. Machab. c. 4. ad quam solennitatem, quæ annis singulis iterum agebatur, Christum etiam accessisse scribit Ioan. c. 10.

Sed hoc argumentum aduersarij putant esse potius contra nos, quia videmus Iudaizare, cum id facimus quod illi faciebant, quantum ad eiusmodi cæremonas attinet. At reuera pro nobis est argumentum, siquidem cæremoniæ propriæ Iudæorum, & quæ celsauerunt, nec seruari possunt sine peccato, sunt illæ, quæ institutæ erant ad aliquid significandum futurum in Christo, vel in Ecclesia. Illæ enim, si nunc seruerentur, falsam haberent significationem, & proinde falsæ fidei protestationes essent. Vt quia agnus Paschalis significabat Christi passionem futuram, si quis nunc agnum eo ritu immolaret, profiteretur Christum nondum esse passum, quod est contra veram fidem. At cæremoniæ, quæ fundantur in ratione naturali, vt flectere genua, tundere pectus, & similes, non sunt propriæ Iudæorum, etiam si ab illis quoque adhiberentur; nec ad legem cæremonialem, sed ad moralem pertinere videntur.

Porro talem esse templorum dedicationem, patet. **PRIMO**, quia non legitur Deus instituisse hanc cæremoniam: sed Salomon, Esdras, & Machab. natura duce, putauerunt conuenire, vt de perfecto templo gratias Deo referrent, & cum publica lætitia auspicerentur vsus templi.

SECUNDO, quia verè natura hoc docet, vt ad finem magnorum operum homines gaudeant, & Deo gratias agant; & similiter quædo incipiunt re aliqua noua vt, Deum inuocet, & cum lætitia opus aggrediantur. hoc autem fit in dedicatione templi; nam exultamus, & Deo gratias agimus, quòd templi fabricam completam videamus, & rursus cum lætitia, & faustis deprecationibus aggredimur vsus ipsius templi.

TERTIO, quia natura docet, celebrandos esse dies natales magnorū virorum. id enim etiam Ethnici faciebant: & apud nos celebratur singulis annis creatio Pontificis Maximi. vnde sunt sermones aliquot B. Leonis in anniuersario suæ assumptionis, cur non eodem modo celebrari poterit natalis templi, quæ est res publica, & magna, & toti Ecclesiæ vtilissima?

Adde **VLTIMO**, quòd Deus ipse exemplum dedicationis dedisse videtur, cum expleto opere suo, in signum lætitiæ diem septimum benedixit, & sanctificauit, & nihil operando festum diem egit.

SECUNDO probatur ex praxi Ecclesiæ, & veterū traditione. Eusebius, lib. 9. hist. c. 10. *Festiuitates, inquit, à nostris frequētissimè gerebantur, cū omni lætitiā & exultatione, per vrbes, & loca singula Ecclesiarū dedicationibus celebratis. Congregabatur in vnū Sacerdotes, nec pigebat etiā longè positos conuenire, quia nullū longū videbatur spaciū charitati.* Item li. 4. de vita Cōstantini scribit Constantinum ad consecrationem, & dedicationem ædis, quam Hierosolymis Martyribus extruxerat anno imperij sui XXX. conuocasse vniuersam Synodum, quæ Tyri conuenerat, &c.

Athanasius in Apologia ad Constantium: *Flud, inquit, & à beate memorie Alexandro, alijsq; Patribus actum est, qui populi cōuentus habuere, & absoluto opere agendis Deo gratis dedicationē celebrauerūt. Huius ergo dedicationis te, Imperator, auctorem esse oportet. Locus enim ille ex edificatus presentiam tue pietatis requirit, hoc enim ei solum deest ad plenum ornatum. Hoc igitur, vt adimpleas, vt ad vota tua Domino, cui hanc domum construxisti, reddas, omnium vota optant, & suspirant, &c.* Ibidem pro dedicatione Ecclesiæ adfert exemplum Eldæ ex Testamento veteri.

Basiliius in Psal. 114. initio reddit causam, cur ferius venerit ad Ecclesiam dedicandam, vbi populus à media nocte vsq; ad meridiem expectauerat: *Si verò, inquit, oportet, etiā nos pro nobis ipsi s'rationē reddere mora, ac longioris nostre absentiæ, causam adserimus, quod alterā huic equalē Dei Ecclesiam nō modico interuallo à vobis distantē, ministerio nostro curātes, tempus hoc diei cōsumpsimus.* Hunc locum, qui fortè ambiguus posset videri, fatentur Magdeburgenses Cent. 4. cap. 6. col. 408. de templi dedicatione intelligendum.

Gregorius Nazianzenus orat. in nouam Dominicam, sic incipit: *De encœnijs honorandis lex vetus est, eaque praclare constituta.* Chrysostomus quoq; sermonem habuit in encœnijs, tomo 3. Sozom. lib. 4. cap. 13. scribit, Basilium Ancyranum ad templi dedicationem plurimos Episcopos inuitasse.

Ambrosius lib. 1. epist. 5. ad Felicem, dicit, se & ipsum Felicem ad Basilicæ dedicationem à Bassiano inuitatum. Et in epistola ad Sororem, quæ habetur inter sermones num. 92. *Cum, inquit, Basilicam dedicassem, multi tanquam vno ore interpellare ceperāt, dicentes. Sic in Romana Basilica dedices. Respōdi, faciam, si Martyrum reliquias inuenero, &c.*

E Gaudentius tractatu de dedicatione, dicit conuenisse multos Episcopos ad celebritatem dedicationis Ecclesiæ, quæ Brixia erecta fuerat in honorem reliquiarum Ioannis Baptistæ, Andreæ, Thomæ, Lucæ, Gerualij, Prothasij, Celsi, & quadraginta Martyrum.

Augustinus quinq; sermones ad populum habuit in celebritate dedicationis templi, qui sunt inter sermones de tempore 251. 252. 253. 254. 255. & 256.

Gelasius Papa epist. 1. ad Episcopos Lucaniæ, & Aputij, cap. 6. *Basilicas, inquit, nouiter institutas, non petitis ex more preceptionibus dedicare nō andeat.* Itē c. 27. alia quædā constituit in dedicatione Ecclesiarum

feruanda. Felix IV. qui etiam annos mille ante sedit, in epistola sua decretali prolixè de hac re differit, ac inter alia sic ait: *Solemnitates verò dedicationum Ecclesiarum per singulos annos celebrande sunt, &c.*

Prosper, par. 3. c. 38. de promissionibus Dei, testatur se interfuisse cum apud Carthaginem dedicaretur in signe quoddam templum, quod olim Gentilium fuerat; in cuius frontispicio diuinitus scriptum inueniunt magnis, atque æneis litteris. Aurelius Pontifex dedicauit. Quod præfagium omnes mirabantur, cum viderent ab Aurelio Episcopo Carthaginensi fieri, quod tanto antea prædictum fuerat.

Gregorius lib. 3. Dialo. c. 30. scribit, tempore suo dedicatam Basilicam non sine diuinis miraculis, quibus indicaretur, Deo placuisse eam dedicationem. Bernardus sex sermones habuit de dedicatione templi. Rupertus in c. 28. Gen. probat, rectè fieri festiuitas dedicationes. Hugo de S. Vict. lib. 2. de Sacramentis, par. 5. c. 2. & 3. Isid. lib. 1. de officijs, c. 35. Raban. lib. 2. c. 45. de Instit. Clericorum. Amalar. in lib. de ordine Antiphon. B. Iuo in ferm. de consecratione templi, & Vualfridus de rebus Ecclesiasticis, c. 9. qui omnes de dedicatione Ecclesiæ tractant, tãquam de re antiquissima, cum tamen etiam ipsi antiqui sint auctores.

SECUNDA propositio. *Meridè ab Ecclesia varijs precibus, & ceremonijs templa consecrantur.* Probat PRIMO, Scripturæ testimonio. Siquidem ex Scriptura habemus consecrationem templi, vel altaris, in statu nature, legis, & gratiæ. In statu nature Iacob, c. 28. Gen. erexit lapidem, vt ibi sacrificaret, eumque consecrauit fundens oleum de super, & inde eum locum appellauit Bethel, id est, domum Dei, & c. 15. monitus à Deo, vt faceret altare, rursus ibidem erexit lapidem, eumque inungendo consecrauit, & libauit super eum libamina. Certè hoc non pertinet ad magiam, cum laudetur hoc factum ab omnibus, & constet placuisse Deo. Nec etiam pertinet ad ceremonias legis, quæ adhuc data non fuerat. Cur ergo non liceat nobis idem facere?

Deinde in statu Legis videmus Mosem consecrasse oleo sacro, alijsque ceremonijs tabernaculum, altare, & omnia eius vasa. Exo. c. 40. Nu. 7. quas etiam ceremonias certum est non fuisse magicas. Et licet ceremoniæ fuerint veteris legis, tamen quia non erant propriæ eius, quippe quæ in oratione fundatur, nihil obstat, quo minus à nobis etiã assumi possint.

In statu Euangelij non habemus tam expressa testimonia Scripturæ, interim tamen ex eo, quod Paulus in priori epistola ad Cor. c. 11. Corinthios arguit tanquam Ecclesiæ cõtemptores, quia in Ecclesia comedebant, satis innuitur, tunc etiã Ecclesiam aliquo modo sacratam fuisse. Cur enim Ecclesiam contemnere dicitur, qui in ea actionem alibi licitam exercet nisi propter aliquam eius loci consecrationem? Et confirmatur ex Dion. Areop. qui temp. Apost. vixit, & libro de Ecclesiastica hierar. c. 6. par. 1. apertè docet, altaria sacro oleo inungi, & consecrari ab Episcopo debere.

SECUNDO, probatur ex decretis Conciliorum antiquorum. Nam Concilium Carthaginense V. c. 6. sic habet: *Similiter & de Ecclesijs, quoribus super earum consecratione hesitatur, agendum est, id est, vt sine vlla trepidatione consecrentur.* Itè Agathense Conc. c. 14. *Altaria placuit nõ solum vnctione Chrysmatis, sed etiam sacerdotali benedictione sacrari.* Idem patet, ex Concilio 2. Bracarensi can. 6. Idem ex decretis Pontificum Gelasij, & Felicis IV. supra citatorum, & Ioannis I. in epistola ad Episcopos Italiæ. Alia decreta vide apud Gratianum de consecrat. dist. 1. vbi etiam

A adfertur canon Nicæni Concilij; & alius Concilij Hipponensis: quod plenarium totius Africæ fuisse testatur Augustinus, li. 1. Retract. c. 17. quamquam isti canones modò non extant, nisi apud Gratianum.

TERCIO, probatur ex Patribus citatis in priore conclusione: nam maior pars eorum meminit etiam consecrationis, & ceremoniarum, quibus vti solemus in consecratione templi, & altaris.

QUARTO, probatur ratione desumpta ex fine illarum ceremoniarum. Finis enim præcipuus est ad significandum templum illud Deo, & sacris actionibus dedicari, neque esse domum profanam, sed sacram. nam etiam si ista dedicatio essentialiter consistit in voluntate, & intentione dedicationis: tamen necesse est, vt hæc intentio, & voluntas signis externis prodatur alijs hominibus, quomodo etiam humani contractus consistunt in intentione, & voluntate contrahentium: tamen vt innotescat voluntas, & vt firma, & rata sint non solum proferuntur verba, sed etiam multæ adhibentur ceremoniæ, vt patet in nuptijs, in coronatione regum, in militia, &c.

Quoniam ergo templum dedicatur Christo, ideo ad hoc significandum pingitur signum eius, id est crux. Pinguntur autem cruces num. 12. ita inter se distantes, vt totum templum occupent; & ad singulas lampades singulæ accenduntur, ad significandum, quod Apostoli XII, hoc vexillum Christi per totum orbem terrarum portauerunt, & sua prædicatione mundum illustrarunt.

C Et quia templum nõ debet esse profana, & cõmunis domus, sed sacra; ideo ad hoc significandum inungitur. oleum enim est cõmunissimum, & euidentissimum symbolum cõsecrationis. quia enim est liquor nobilissimus, quippe in omnib. supereminet, & maxime omniũ penetrat, & sanat, ac roborat; ac demũ res illustres facit: ideo placuit omnibus Gëtib. & ipsi etiam Deo, illo vti ad consecrationem significandã.

Quia rursus templum destinatur diuinis sacrificijs & orationibus, alijsque sanctis, & puris actionibus, nõ autem sordibus, & tenebris negotiorũ sæcularium, ideo ad hanc munditiem, & claritatem significandam aspergitur aqua, etiam adoleatur, cerei accenduntur.

D Quia sacratur etiam templum ad concionandum, & docendam fidem, quæ est fundamentum totius iustitiæ; ideo describitur alphabetum in pavimento. describitur autem Græcè, & Latinè, quia illis linguis prædicata est fides, & illis linguis vt bebatur tota ferè Ecclesia eo tẽpore, quo hæc ceremoniæ sũt institutæ.

Et quia in templo non solum docentur homines, sed etiam mouentur, & inflammantur ad virtutem, & vitæ nouitatem; idcirco fit illa mixtio aquæ, cineris, salis, & vini, vt infra dicemus.

Quia deniq; ex templo diabolus eijcitur, neq; ibi habitare sinitur, sed è contrariò oratur Deus, aduocantur Angeli, alijsque Sancti, vt in eo loco habitare dignentur, ideo pulsatur ostium, & iubetur diabolus recedere; & reliquiæ Sanctorum introducuntur.

E Alius finis harum ceremoniarum est, ad significandum Christum, & Ecclesiam; Ecclesia enim materialis, Ecclesiam spiritualem designat: altare verò significat Christum; hinc igitur altare fit ex lapide, & inungitur, & summo loco ponitur, & sub ipso absconduntur reliquiæ: quia Christus dicitur petra, 1. Cor. 10. & vnctus fuit spiritu Sãcto, præ cõsortibus suis, Pl. 44. Et caput est totius Ecclesiæ, Colof. 1. Et in ipso abscondita est vita, & gloria Sanctorũ, Colof. 4. Vnde etiã in cælo vidit Ioãnes animas Sanctorũ sub altari, Apo. 6.

Porro ceremoniæ, quæ fiunt in ipsa consecratione totum progressum fidelium demonstrant. Nam PRIMO loco pulsatur, & aperitur templum baculo

pastorali ab Episcopo, quia prædicatores potestate à Christo accepta, corda infidelium pulsant, & ad fidem suscipiendam aperiunt.

SECUNDO, ingressus Episcopus eodem baculo describit in pavemento cinere consperso alphabetū, quia prædicatores eadem potestate in cordibus penitentium inscribunt rudimenta fidei, eosq; Catechumenos faciunt.

TERTIO, aspergitur templum aqua, & cerei accenduntur, quia post Catechismum sequitur Baptismus, quod est Sacramentum illuminationis.

QUARTO, in parietibus pinguntur, & inunguntur cruces (nam etiam si cruces ante initium consecrationis factæ sunt, tamē hoc tempore fieri debuissent; sed antea factæ sunt propter commoditatem, nimis enim diu expectaretur, si in ipsa consecratione pingerentur) ad significandam confirmationem, quæ post Baptismum cruce, & chrismate perficitur.

QUINTO, fit mixtio quædam aquæ, cineris, salis & vini, quia tota vita fidelium consumi debet in mortificandis vitijs, & vitæ nouitate quærenda, & retinenda. Nam aqua significat hominem, qualis est esse post peccatum; est enim frigidus, & insipidus. Cinis significat penitentiam, & mortificationem vitiatorum. Sal saporem. Et vinum lætitiā, & feruorem nouæ vitæ.

SEXTO, agitur dies festus cum lætitiā, finita consecratione, quia post finem huius vitæ fideles intrabunt in gaudiū Domini, vbi perpetuò lætabuntur. Hęc & similia vide apud Augustinum, & Bernardum in sermonibus de dedicatione; & apud Hugonem, Iuonem, & Rabanum supra citatos, qui sigillatim explicant rationes harum cæremoniārum.

TERTIA propositio. *Templum consecratū, merito sanctū & venerabile, ac diuina quadā virtute præditum existimari debet.* Probatur PRIMO ex relatione ad Deum; Templum est dedicatum Deo, ergo est res Dei, ergo sanctum est; nam omnis res Deo dicata, eo ipso est sancta, Leuit. vlt. *Animal quod immolari potest Domino, si quis vouerit, sanctum erit.* Et infra: *Quidquid semel fuerit consecratū Domino, sanctū Sanctoꝝ erit.* Mat. 23. *Ue vobis duces cæci, qui dicitis: Qui cunq; iurauerit per templū, nihil est, qui autem iurauerit in auro templi, debet: stulti, & cæci, quid enim maius est aurum, an templum, quod sanctificat aurum? Vbi Dominus vult templum lapideum nobilius esse ipso auro, quod videlicet auro communicet sanctitatem; nam licet lapides sint absolutè inferiores auro, tamen ratione relationis ad Deum, lapides illi, qui templum efficiunt, sunt longè nobiliores, & sanctiores auro, Vnde August. lib. 4. contra Cresc. c. 40. Deo, inquit, omnipotenti parietes consecratos, Ecclesiam venerandā, quasi quadam obsessione credidit retinendam.*

SECUNDO, probatur ex precibus, & benedictione Episcopali. nam vt ait Apost. 1. Tim. 4. *Nihil abiiciendum est, quod cum gratiarū actione percipitur: sanctificatur enim per verbum Dei, & orationem.* Iam si cibi sanctificantur per verbum Dei, & orationem, cur non etiam templa sanctificabuntur, quæ per sacras personas publicis precibus, & benedictione consecrantur? Præterea sanctificante Salomone templum, Deus etiā sanctificauit, vt ipse dicit, 3. Reg. 9. *Exaudiui, inquit, orationem tuam, & sanctificauimus domum hanc, quam edificasti.* At non minus efficaces sunt preces Ecclesiæ quàm Salomonis.

TERTIO, probatur ex ijs, quæ sunt in templo; nam locus rerum sanctarum sanctus quoque sit necesse est, vt patet ex illo, Exod. 3. *Locus, in quo stas, terra sancta est.*

Iam verò in templis sunt multæ res sanctæ. Primò,

crux, & imagines Christi, & Sanctorum. Secundò, reliquiæ Sanctorum. Tertio, præsentia corporis Domini in Eucharistia. Quarto, præsentia Angelorum, credibile enim est, aut semper, aut frequentissimè in templis Angelos adesse. Quare Iosephus, lib. 7. de bello Iudaico, cap. 12. scribit, in templo Salomonis paulò antè, quàm euerteretur, auditas voces: *Migremus hinc*, quas Angelorum fuisse deserentium eum locum cõmunis opinio est. & B. Chrysof. hom. 1. super illa verba Isaia: *Vidi Dominū sedentem, &c.* dicit Angelorum multitudine vallari sacram mensam in Ecclesijs. Quintò deniq; adest Deus ipse per singularem quandam protectionem, & virtutem, in cuius rei signum quando tabernaculum à Mose dedicatum est, Exod. vlt. mox caligo, seu nubes quædam gloriæ Domini tabernaculum texit. Similiter fecit, cum templum à Salomone dedicatum est. *Nebula enim gloria, impleuit domū Domini*, 3. Reg. 8. Idem etiam suo tempore accidisse Ecclesiæ consecratæ scribit Greg. lib. 3. Dial. c. 30. *In magna, inquit, serenitate aëris super altare Ecclesiæ nubes cœli descendit, suq; illud velamine operuit, omnemque Ecclesiam tanto terrore, ac suauitatis odore repleuit, vt patentibus ianuis nullus illuc præsumeret intrare.* In libro quoq; 2. Machab. c. 3. legimus, dixisse Heliodorum: *In loco illo est verè Dei virtus quedam; nam ipse, qui habitat in cælis, visitator & adiutor est loci illius.*

QUARTO, probatur ex absentia Dæmonis: nam sicut templa Gentilium polluta sunt & immunda, quia sunt domicilia dæmonum, vt patet ex Greg. lib. 3. Dialog. c. 7. ita è contrario, templa Dei sancta sunt, quia dæmonibus carent. Idem enim Greg. li. 3. c. 30. Dial. scribit, post cõsecrationem templi, quod antea Arianorum fuerat, Diabolum inde egressum sensibilibiter in specie suis, maximo strepitu excitato. & sicut domus Principum asyla sunt, nec ibi lictores vlli manus iniocere audent, ita etiam in templo Dei dæmones non sinuntur grassari eo modo, quo in alijs locis.

CAPVT VI.

De ornatu templorum.

ORNATVS Templorum partim in ipsa fabrica consistit, partim in imaginibus, crucibus, calicibus, vestibus, alijsq; id genus ornamentis. Reprehendunt hunc ornatum, tam veteres Petrobrusiani, & Viclefiste, quàm etiam Lutherani, & Caluinistæ, locis initio notatis. Argumenta illorum hæc sunt.

PRIMUM, ex Hieremiæ 7. *Nolite confidere in verbis mendaciy dicentes, Templum Domini, Templum Domini.* In quem locum ita scribit Hieronymus: *Præcepit, inquit, & tunc populo Iudaorum. & hodie nobis, qui videmur in Ecclesia constituti, ne fiduciam habeamus in edificiorum splendore, auratisq; laquearibus, & vestitis parietibus marmorum crustis, & dicamus, Templum Domini, Templum Domini est.*

SECUNDVM, ex Hieron. in epist. ad Nepotianū: *Multi adificant parietes, & colūnas Ecclesia substruunt, marmora nitent, auro splendent laquearia, gemis altare distinguitur.* Et infra: *Neg; mihi aliquis opponat diues in Iudæa templum, mensam, lucernas, thuribula, patellas, scyphos, mortariola, &c. ex auro fabrefacta. tūc hæc probabatur à Domino, quādo sacerdotes hostias immolabāt, & sanguis pecudū erat redemptio peccatorum. nunc verò cum paupertatem donus sue pauper Dominus dedicauit, cogitemus crucem eius, & diuitias lutum putabimus.* Et infra: *Aut aurū repudicemus cum ceteris superstitionibus Iudaorum; aut si aurum placet, placeant & Iudæi, &c.*

TERTIVM, ex Ambrosio, lib. 2. de officijs c. 28. *Melius fuerat, inquit, ut vasa viuentium seruares, quam metallorum. his non potest responsu referri, quid enim dices? Timui ne templo Dei ornatus deesset, responderet, Aurum sacramenta non querunt, neque, auro placent, quae auro non emittunt: ornatus sacramentorum redemptio captiuorum est.*

QUARTVM, ex Acacio, de quo Socrates, lib. 7. c. 21. refert, quod cum accusaretur, quod sacra vasa vendidisset propter pauperes, respondit: *Deus noster, neque discis, neque calicibus eget, quia non comedit, neque bibit.*

QUINTVM, ex Hilario in epist. contra Auxentium: *Male, inquit, parietum vos amor cepit, male Ecclesiam Dei in caecis, aedificijsque veneramini.*

SEXTVM, ex Lactantio, qui lib. 2. cap. 4. laudat Persium, quod scripserit, non debere aurea vasa templis inferri: *Egregie, inquit, sapienterque sensit.*

SEPTIMVM, ex Bernardo in Apologia ad Guilielmum Abbatem prope finem: *O vanitas vanitatum, sed non vanior, quam insanior! fulget Ecclesia in parietibus, & in pauperibus eget: suos lapides induit auro, & suos filios nudos deserit.*

OCTAVVM, ex Chrysoftomo, qui hom. 51. & 81. in Matt. docet, melius esse dare elemosynam, quam ornare templum, & refellit argumentum, quod pro nobis fieri solet.

His addunt rationes. **PRIMA** ratio est, quia Christus semper amauit, & docuit paupertatem.

SECVNDA, quia ociosum, & superuacaneum est aurum in templis; nam nec ipsi parietes sentiunt ornatum illum, nec eo indigent ad finem, ad quem extructi sunt. Vnde Persius:

Dicite Pontifices, in sancto quid facit aurum?

TERTIA, quia non tantum non prodest, sed etiam obest splendor ille templorum; nam auocat mentem, & distrahit a spiritualibus cogitationibus.

QUARTA, quia melius est templa viua ornare, quam mortua; numquam autem desunt pauperes, qui templa sunt viua, & qui egent non solum ornatu, sed etiam necessaria sustentatione.

QUINTA, quia in iudicio non danabitur, qui templum non ornauerit auro, & argento, sed qui in paupere Christum non aluerit. Haec sunt igitur illorum argumenta, quae etsi magnam vim habere videntur, nihil tamen aduersus veritatem poterunt; nihil enim potentius veritate. Porro solutiones horum argumentorum in hoc eodem capite, post explicatam, & confirmatam sententiam Ecclesiae adferentur.

Sit igitur **PRIMA** propositio. *Opus bonum, & pium ex genere suo est, in quibus sumptibus templa Dei aedificare, aut ornare.* Probat; **PRIMVS**, ex testamento veteri; nam Deus voluit tabernaculum ornatissimum esse, ita ut omnia ferè instrumenta sanctuarij aurea essent, vsq; ad emunctoria lampadum; cortinas autem tabernaculi, & vestes Sacerdotis esse voluit preciosissimas, ex serico, bysso, purpura, gemis, &c. & ne desent artifices, donauit sapientiam, & artem ad omnia illa facièda certis quibusdam viris. Vide Exo. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 35. 36. 37. 38. & 39. Deinde Nu. 7. singuli Principes obtulerunt in ornatu tabernaculi immensa donaria auri, & argenti. Dauid parauit in sumptus templi tantum auri, argenti, & lapidum preciosorum, ut incredibile videatur. Lege 1. Paral. c. vlt. & penult. & li. 2. cap. 3. 4. & 5. At certè rationes, quae fiunt contra ornatum templorum nostrorum, si quid valerent, militarent etiam contra tabernaculum Moysi, & templum Salomonis. nam tunc etiam non deerant plurimi pauperes: tunc etiam parietes non sentiebant ornatum suum: tunc etiam distrahere poterant mentes orantium; & tamen non propterea cessatè està magnificèntissima aedificatione templi, & tabernaculi.

SECVNDO, ex Testamento nouo; nam in primis Marc. 12. Christus laudauit viduam, quae in gazophylacijs templi misit duo minuta, id est, omnem victum suum: si ergo vidua illa rectè fecit, in donaria Dei expendens omnem victum suum; quomodo argui possunt, qui donant saltem partem bonorum suorum, ad ornandam Dei domum? Item c. 13. dicentibus Apostolis: *Magister aspice, quales lapides, & quales structura.* Dominus occasionem habuit optimam reprehendendi magnificentiam illam templi, vel saltem instruendi discipulos; dicendo, licuisse in Testamento veteri ornare templa, at in lege Euangelica non fore licitum. at Dominus nihil tale dixit. Item c. 14. cum Iudas agere ferret, quod Magdalena in vnctione capitis Domini tantos sumptus faceret, ac diceret: *Ut quid perditio ista unguenti facta est: poterat enim unguentum istud venundari plus quam trecentis denariis, & dari pauperibus.* Dominus respondit: *Bonum opus operata est in me.* At si licuit praetermissis pauperibus tanto sumptu inungere caput Domini, cur non liceat etiam magno sumptu aedificare domum ipsi Domino?

TERTIO, probatur ex vaticinio Isaiæ; nam c. 60. vbi fatentur praecipui expositores ad litteram agi de Ecclesia Christiana in tempore existente, sic legitur: *Domum maiestatis meae glorificabo.* Et infra: *Me enim insula expectant, ut adducam filios tuos de longe: aurum eorum, & argentum eorum nomini Domini Dei tui.* Et infra: *Aedificabunt filij peregrinorum muros tuos, & Reges eorum ministrabunt tibi.* Et infra: *Gloria Libani ad te veniet, abies, & buxus, & pinus, simul ad ornandum locum sanctificationis meae, & locum pedum meorum glorificabo.*

Quae propheta ad litteram impleta est tempore Constantini, aliorumque Principum, qui Ecclesias magnificentissimas extruxerunt, & ornauerunt.

QUARTVM probatur ex Patribus. Eusebius lib. 9. hist. c. 10. *Ex quo aderat, inquit, cunctis velut diuino munere infusa letitia, maxime videntibus ea loca, quae paulo ante impis tyrannorum machinis fuerant destructa rediuisa constructione clariora, & celsiora consurgere, templaque excelsa pro humilibus conuenticulis eleuari.*

Cyrillus Catechesi 14. *Isti qui nunc sunt Reges, inquit, pietatis ergo argento induentes, & auro sanctam hanc Ecclesiam resurrectionis, in qua nunc sumus, extruxerunt, & argenteis monumentis splendidam effecerunt.*

Athanasius in Apologia ad Constantium indicat, ab ipso Constantio extructam Alexandriae tam ingentem basilicam, ut ea sola capere posset populum, quem alia capere non poterant, neque reprehendit, sed laudat hanc eius magnificentiam.

Greg. Nazianz. orat. 1. in Iulianum, cum dixisset à Gallo, & Iuliano extrui caepisse maximis sumptibus basilicam S. Martyri Mamæ, subiungit munus Galli Deo acceptissimum fuisse, ut quondam fuit sacrificium Abel.

Gregorius Nyssenus orat. in Theodorum, dicit, templum S. Theodori magnificentissimum, & ornatissimum picturis, & sculpturis fuisse: & hoc ad gloriam sancti maximè pertinere, vbi aperte laudat usum erigendi talia templa.

Ioannes Chrysostomus hom. 66. ad populum Antioch. *Seruorum, inquit, crucifixi sepulchra regis aulis sunt clariora, non magnitudine, & pulchritudine aedificiorum (nam & in hoc superant) sed quod multo maius est, conuenientium studio.* Idem hom. 51. in Matth. *Nec prohibeo, inquit, magnifica templa condere, &c.*

Cyrillus initio libri de recta fide ad Reginas: *Valde sapienter, inquit, operam datis, ut quae Christo probantur, & sentiatis, & faciatis: partim operibus, & irreprehensibili conspicua fide, & vestras, & Regum aulas virginis gloriae decoratis: partim sumptuosissima Christo*

templa erigitis; concessum enim, & hoc est cum alijs, ab ipso, vestris animabus.

Theophylactus in c. 14. Marci: *Confundantur, inquit, hoc loco qui pauperes Christo praeferunt.* Et infra: *Audiat igitur quomodo Christus praeferat sui curam pauperibus. Christi autem corpus proprie, quod in disco aureo & sanguis, qui in poculo, qui igitur abstulerit discum preciosum, & cogit, ut corpus Christi in viliori ponatur, praeextens scilicet pauperes, sciat cuius parvis sit.*

Iam ex Latinis. Optatus, li. 6. testatur, suo tempore habuisse Ecclesiam preciosa vasa Sacramentorum, quae Donatistae diripiētes conflagrunt, & viderunt.

Ambrosius lib. 2. de officijs, c. 21. *Et maxime Sacerdoti, inquit, hoc conuenit, ornare Dei templum decore congruo, ut etiam hoc cultu aula Domini resplendat.*

Hieronymus in epist. ad Demetriadem, postquam dixerat: *Alij aedificet Ecclesias, vestiāt parietes marmoris crustis, &c.* subiungit: *Non reprehendo, non abnuo; sed tibi aliud propositū est, &c.* Et in c. 8. Zachariae, refert in gloriam Ecclesiae, & laudem Principum, quod cum aliquot Imperatores Ethnici Ecclesias euertirint, rursum alij basilicas extruxerint, & exaltauerint summa fastigia, & laquearia, ac tecta auro decorarint, & parietes diuersi marmoris crustis vestierint.

Augustinus in Psal. 113. *Sed & nos, inquit, pleraque instrumenta, & vasa ex auro, & argento, habemus, in usum celebrandorum Sacramentorum, quae ipso ministerio consecrata sancta dicuntur.*

Prudentius in hymno de S. Laurentio inducit sic loquentem Tyrannum:

*Hunc esse vestris Orgiis
Morēque & artem proditum est,
Hanc disciplinam foederis,
Libent ut auro antistites.
Argenteis scyphis ferunt
Fumare sacrum sanguinem,
Auroque nocturnis sacris
Ad stare fixos cereos.*

Paulinus natali 3. S. Felicis:

Aurea nunc niueis ornantur limina velis, &c.

Prosper libro de promission. & praediction. par. 3. c. 38. dicit, templum amplissimum Deo vero consecratum suo tempore, cuius tanta erat magnitudo, & excellentia, ut etiam plateam haberet, quae ad ipsum ducebat, duorum millium passuum longitudinis totam precioso pauimento, & colūnis, ac muris ornatam.

QUINTO, probatur ex pietate eorū, qui Ecclesias aedificauerunt; nam praecipui fuerunt quatuor, Constantinus, Iustinianus, Carolus Magnus, & Carolus IV. De Constantini templis vide Damasum in vita Syluestri, & Euseb. lib. 3. & 4. de vita Constantini. De templis à Iustiniano erectis, vide Procopiū in lib. de aedificijs Iustiniani. De templis Caroli Magni, vide Abbatem Urspergensē in Chronico. De templis Caroli IV. vide Ioannem Cochlaeum initio lib. 1. historiae Hussitarum. Constat autem Constantinū sanctū Imperatorem fuisse; nam in Kalēdar. Graecorum eius nomen inter Sanctorum nomina habetur: & ab Ambrosio in orat. de obitu Theodosij, ab Epiphano haeresi 70. quae est Audianorum, à Cyrillo, Catechesi 14. & alijs Patrib. passim sanctus, & beatus appellatur.

Similiter Carolus Magnus tanquam sanctus colitur, praecipue Parisijs, & Aquisgrani, & ab omnibus historicis mirifice laudatur. Iustinianus, excepta haeresi, in quam incidit, in extrema aetate, laudatissimus Princeps fuit. Porro Carolum IV. optimum, & religiosissimum fuisse, patet ex ijs, quae adfert Cochlaeus loco notato. Multas item aedificauerunt, & ornauerunt Basilicas sanctissimi Pontifices, Iulius, Damasus, Leo, Symmachus, & alij, qui & ante mille annos florue-

runt, & verè sancti scriptorum omnium consensu habiti sunt. Non est autem credibile, ita pios Principes, tum Ecclesiasticos, tum politicos, in eiusmodi opera conspirare potuisse, si ea Deo non placerēt.

PROBATUR VLTIMO rationibus. PRIMA ratio ex magnitudine Dei; nam domus quò maiori Principi aedificatur, eò debet esse maior. Quis autem Deo maior? Quare Salomon; lib. 2. Paral. c. 2. *Domus, quā aedificare cupio, inquit, magna est: magnus est enim Deus noster super omnes deos.*

SECUNDA ratio ex ipso genere operis; nam extruere Deo splendidum templum, est ex genere suo actus duarum excellentium virtutum, religionis, ac magnificentiae; proinde bonus ex genere suo.

TERTIA ratio, quia non solum est actus illarū virtutum, sed etiam est exercitium, & signum aliarum. Nam qui magnificum tēplum erigit, magnificū testimoniū edit fidei suae, & charitatis erga Deum, necnō pietatis, & gratitudinis. & quia pecuniae summo perē diligere solent; qui eas liberaliter ad honorē Dei expēdit, indicat se verè diligere Deum super omnia.

QUARTA ratio ab utilitate, nam templum magnificè ornatum, multas habet utilitates. PRIMVM enim attrahit homines facilius ad res pias, quae in tēplis geruntur. nec enim obscura, & sordida loca libenter frequentantur. Deinde conseruat maiestatem Sacramentorū, & reuerentiam, quae rebus diuinis debetur; nam quando videmus altare splendidū, & ornatum, faciliè erigimus mentem, & cogitamus magnum esse Deum, cui talia exhibentur: & è contrario faciliè contemnitur, quod sine apparatu proponitur. TERTIO iuuatur pietas, & deuotio, maxime simplicium, quorum maximus est numerus.

Accedit etiam corporalis utilitas, quòd magnifica templa diutius conseruantur; & magno splendore sunt ciuitati: multitudo quoque aureorum, atque argenteorum vasorum, saepe fuit salutis toti Reipublicae, dum in communi captiuitate, fame, aut peste, Ecclesiae thesaurus multis millibus miserorū opem tulit, ut quasi in id tempus diuinitus datus, & seruatus videretur.

QUINTA ratio à contrario: qui Ecclesias vastauerunt aut diripiuerunt, semper sacrilegi, & perditii habiti sunt, saepe etiam diuinitus puniti, ut patet de Balthasare, Daniel. 5. de Heliodoro, 2. Machabæorū 3. de Antiocho, 2. Machabæorum 9. Scribit etiam S. Ioannes Chrysostomus hom. 4. in Matthæum, quò tēpore Iulianus Apostata iussit diripi tēplorum ornamenta, & praecipue sacra vasa, mox quaestorem regium per mediū diruptum expirasse, & Iuliani auunculum à vermibus corrosum interijisse. Scribit quoque Cedrenus, & Zonaræ, Leonem filium Constantini Copronymi, cum abstulisset à templo insignem coronam, quam Mauritius Imperator donauerat ad ornatum tēpli, mox sensisse in capite suo ignitos carbunculos, inde concepta febre ardentissima perijsse.

SECUNDA propositio. *Aedificare, vel ornare tēpla, licet sit opus piū, & bonū, potest tamen eiusmodi opus ex defectu circumstantiarū faciliè vitari.* Probatur; quatuor enim sunt circumstantiae praecipuae, ex quarum defectu malum erit ornare tēpla, nimirum tēpus, locus, modus, & persona. Nam in primis quando quis tenetur iuuare proximum, ac praesertim parentes, aut filios, & nō potest simul prouidere proximo, & donare templo: tum non rectè facit, si neglectis parentibus, vel proximis aedificet tēpla. Ait enim Dominus Osee 6. *Misericordiam volo, non sacrificiū.* Et Marci 7. reprehenduntur Pharisei, qui docebāt filios familias offerre templo donaria, cū detrimento parentum. Patet id etiam ex Paulo ad Rom. 3. qui

docet, non esse facienda mala, vt veniant bona. Deniq; ex praxi Sanctorum, qui tēpore magnæ necessitatis pauperum, conflagant calices, & vendiderunt, vt patet ex Ambrosio, lib. 2. de officijs, c. 28. Si enim tempore necessitatis rectē pastores detrahunt Ecclesiæ ornamenta, certē multō rectiūs non dantur Ecclesiæ, quæ essent auferenda, si data fuissent.

Neq; obstat factum viduæ, quæ tribuit in donaria Dei omnem victum suum; nam non tribuit victum patris, aut filiorum, sed suum; & suum non multorum dierum, sed vnus tantum; neque enim duobus minutis poterat diu sustentari.

Deinde quantum ad locum, certum est, non omnia loca æqualem ornatum requirere; nā in magnis vrbibus, ad quas multi confluunt, splendida templa esse debēt; at in locis desertis, vbi soli Monachi versantur, non videtur conuenire, vt tot sumptus fiant in ædificijs templorum. Et hoc est, quod B. Bernardus præcipuē reprehendit in Apologia ad Gulielmū, quod videlicet Monachi Cluniacenses vellent habere oratoria sua tā magna, & tam ornata, vt æquarent, vel superarent splendorem Episcopaliū Ecclesiarum. vbi etiam meritō reprehendit, quod in pauimento sculperent, vel pingerent Sanctorum imagines, & cogerentur, qui in eorum Ecclesijs spuerent necesse haberent, in faciem Angelorum, vel aliorum Sanctorum humi depictorum spuerent.

Quantum ad modum, peccatur, cum ornamenta templorū sunt vana, ac potius curiositati, quam religioni deseruientia. qualia erant in oratorijs Cluniacensium, quæ B. Bernardus reprehendit in Apologia ad Gulielmum: *Quid facit, inquit, illa ridicula monstruositas? quid ibi immunda simia? quid feri leones? quid monstruosi ceteri? quid semihomines? quid maculose tygrides? quid milites pugnares? quid venatores tubicinantes? Videas sub vno capite multa corpora, & rursus in vno corpore capita multa. Cernitur hinc in quadrupede cauda serpentis, illinc in pisce caput quadrupedis: ibi bestia præfert equū, caprā trahens retrō dimidiā: hinc cornutiū animal equū gestat posterius. Tā multa deniq; tāq; mira diuersarū formarū vbiq; varietas apparet, vt magis legere liceat in marmoribus, quā in codicibus, totūq; diem occupare singula ista mirādo quā in lege Dei meditādo.*

Quantum ad personam, peccatur, quando quis supra suum statum, & conditionē vult ornare templa. Nam si qui paupertatem profitentur, & victum ab alijs emendant, vellent ædificare templum marmoreum, & auro, ac gemmis ornare, etiam si fortē possent eleemosynis, hinc inde conquisitis, id facere, tamen non deceret eorū professionem, magnificentia enim nō est Monachorū, sed Principum. Quare hinc etiam meritō arguit S. Bernardus Cluniacēses in illa Apologia: quod cum Monachi essent, tamen sumptibus, ac magnificentia Reges æquare vellent.

Supereft, vt ad argumenta initio proposita respondeamus. Ad illud igitur, quod obijciebatur ex Hieremia: *Nolite confidere in verbis mendacij dicentes, Templum Domini, templum Domini.*

RESPONDEO, à Propheta eo loco argui Iudæos, qui confidentes in externo templo, putabant apud se esse Deum; & se diligi à Deo, nec esse ventura ea mala, quæ prædicebantur à Prophetis, quia templum Dei apud se habebant, etiam si ipsi interim malē viuendo essent templa diaboli. Nihil autem efficit ista reprehensio aduersum ædificationem ornatūque templorum; nam etsi reprehēdatur nimia fiducia in externo templorum cultu, præsertim cum negligitur cultus animi, tamen nō propterea non sunt ædificanda, atq; exornanda templa ad honorem Dei, & Sanctorum memoriam. Id ipsum respondendum est

A ad testimonium S. Hieronymi; ipse enim reprehendit eos, qui non curantes fieri templa Dei benē viuendo, putant sibi omnia tuta esse, si templum externum ædificent, aut ornent.

Ad SECUNDVM, quod ex Hieronymi verbis sumptum est, vt commodē respondeatur, quædam antea prænotanda sunt. Obserua igitur PRIMO, propositum Hieronymo esse, vt reprehēdat eos, qui maiorem curam habent templi materialis, quā spiritualis, id est, qui ædificia mirabiliter ornant, & tamen non curant an ad sacra ministeria eligantur idonei, vel nō idonei. Sic enim incipit Hieronymus eam reprehensionem ornatu templorum: *Multis, inquit, ædificāt parietes, & colūnas Ecclesiæ substruunt; marmora nitent; auro splendent laquearia; gemmis altare distinguitur: & ministrorum Christi nulla electio est.* Hæc ille, quæ verissima sunt, & fuerunt semper.

SECUNDO nota, ornatum tabernaculi, & templi Iudæorum aliquo modo typicum, & cæremonialem fuisse; tabernaculum enim, & templum cum omni sua supellectile figuræ fuerunt Ecclesiæ Christianæ, vt patet ex Iacobi concione Act. 15. vbi de Ecclesiā exponuntur verba Amos, c. 9. *Post hæc reuertar, & reædificabo tabernaculū David, quod decidit, & diruta eius reædificabo, & erigam illud.* Item ex Paulo 1. Cor. 10. *Omnia contingebant illis in figura.* Deniq; idem patet ex illa accuratissima descriptione templi, quæ habetur Ezechiel 40. & sequētib; & ex eo, quod dictū est Moyfi, vt faceret omnia accuratē ad exemplar, quod in monte viderat, Exo. 25. Quia ergo tabernaculum, & templum figuræ erāt, ideo necesse erat, vt essent talia qualia fuerunt, nec poterant aliquid minus vel magis habere, quia alioqui non rectē repræsentassent. Vt etiā in Scriptura, si vna littera mutetur non amplius significat id, quod antea significabat.

Et quoniam figuræ Testamenti veteris iam sunt cōpletæ, & lex cæremonialis abrogata est: ideo qui nūc existimaret esse necessarium tale templū, quale fuit Iudæorum, superstitiosus esset, vt hoc tempore Iudæi verē superstitiosi sunt, dum existimant non licere sacrificare nisi in templo tali, quale fecerat Salomon. Et in hoc sensu reprehēdit Hieronymus templorum ornamenta; nam etiam si modō nulli sunt inter Christianos, qui reuera existimant templa necessario requirere illū ornatum, vt existimabant Iudæi, tamen dum anteponunt curā fabricæ materialis ipsi electioni ministrorum, & ædificio spirituali, videntur factis aliquo modo affines superstitioni Iudæorum. quod etiam notauit B. Bernardus in Apologia ad Gulielmum Abbatem: *Mibi, inquit, quodammodo repræsentant antiquum ritum Iudæorum.*

Nota TERTIO, tabernaculi, & templi Iudæorum ornatum non solū cæremonialem, & typicū fuisse, sed etiam moralem; nam etiam si nullius rei figura fuissent, tamen ratio ipsa naturalis dictasset, domum Dei ornatam esse debere: & hoc modō rectē trahimus ornatum tabernaculi, & templi Iudæorum, in exemplum nostrorum templorum. Neque hoc vnquam reprehendit Hieronymus, imò disertē dicit in epist. ad Demetriadem: *Non abnuo, non reprehendo.*

Ad TERTIVM ex Ambrosio (quod Caluinus adfert in epistola præfixa institutioni) dico, in verbis Ambrosij multa esse contra aduersarios, nihil contra nos. Nam PRIMO Ambrosius dicit, aurea vasa Ecclesiæ non debere alienari, nisi in magna pauperum necessitate, Ecclesia igitur eo tēpore utebatur aureis vasis. SECUNDO dicit, si necesse sit alienare vasa Ecclesiæ, esse diligenter quærendum, an non sint aliqua nondum initiata, & si talia inueniantur, non esse vilo modo attingenda vasa initiata; ergo

tunc certo ritu vasa consecrabantur. TERTIO dicit, si necesse sit vendere vasa initiata, non vendi integra, sed prius confrari, & deinde per partes vendi. id quod fieri debere nos libenter admittimus. atqui hæc omnia pugnant aduersus hæreticos huius temporis, qui nec pretiosa, nec certo ritu consecrata, & sancta, vasa Sacramentorum esse volunt.

Quod ergo Ambrosius ait (*aurum Sacramenta non querunt*) non significat, Sacramenta nullo modo requirere aurum, sed non requirere ex necessitate, quamuis requirant ex decencia, quando haberi potest. & quod subiungit (*nec auro placent, quæ auro non emuntur*) non significat, in auro displicent, vel nullo modo placent magis in auro, quam in alia materia; sed non ideo principaliter placent, quia ministrantur in auro. Si enim in auro displicerent, vel non magis placerent, quam in alia materia, Ambrosius non seruasset illa vsque ad eam necessitatem, sed nunquam illis vsus fuisset.

Ad QVARTVM, de Acacio, dico, verba illius Episcopi habere eundem sensum; nam cum Ecclesia illa abundaret eiusmodi vasis aureis, (vt ibidem scribit Socrates,) & occurrisset summa quædam necessitas redimendi captiuos, ille sanctus Episcopus vendidit partem vasorum, & redemit captiuos ad quinq; milia. illa autem eius verba (*Deum noster non eget discis, neq; calicibus, quia non comedit, neque bibit*) significant, ista vasa nullam Deo vtilitatem adferre, sed haberi in Ecclesia ad honorem Dei, & nostram vtilitatem, & ideo quædo occasio se offert, qua possint esse vtiliora nobis, si vendantur, debent vendi, quia hoc etiam erit Deo gratius, & magis honorificum. Nam, vt Ambrosius ait, valde pulchrum, & honorificum Christo est, cum dici potest, Hos pauperes Christus redemit; vel etiam, Calix Christi non solum sanguine, quæ continet, captiuos redimit, sed etiam precio valoris. calix enim redimit ab hoste quos sanguis redimit à peccato.

Ad QVINTVM, ex Hilario, testimonium Hilarij non est ad propositum; non enim agit ille de ornatu templi, sed eos reprehendit, qui in templo hæreticum Episcopum, id est, Auxentium audiebant, eò quod existimarent ibi tantum esse veram Ecclesiam, & verum Episcopum, vbi erat templum Deo sacrum; & non considerabant templum sæpe ab hæreticis occupari, & veros Catholicos, vel in cryptis, vel in desertis sæpe versatos.

Ad SEXTVM, ex Lactantio, Lactantius probare volebat, ineptè à Gentilibus offerri munera idolis, id est, Dijs non sentiētibus: *Frustra*, inquit, *homines auro, ebore, gemis, Deos excolunt, & exornant, quasi verò ex his rebus vlla possint capere voluptatē. quis vsus est preciosorum munerū nihil sentiētibus?* Hoc autem probat ex Persio, qui verè sapienter scribit, non debere aurea vasa templis inferri, quasi illis delectentur dij lignei, & marmorei, cum nihil sentiant; sed potius oporteret dijs viuētibus offerre, vt ipse dicit:

*Compositum ius, fasque animi, sanctosque recessus
Mentis, & incoctum generoso pectus honesto.*

Itaque non reprehenditur aurum templi, quando bonum vsus habet, id est, excitandi ad pietatem; sed solum reprehenditur, quando sic offertur Deo, quasi is corporeus sit, & rebus eiusmodi corporaliter delectetur.

Ad SEPTIMVM, ex Bernardo, dico, Bernardum non reprehendere simpliciter ornatum templi, sed ornatum, quem templis suis Monachi Cluniacenses adhibebant. Nam vt ex Apologia illa colligitur, reprehendit S. Bernardus. PRIMO, quod Monachi, professione pauperes, erigerent oratoria in immensam altitudinem, quod eorum professioni non conueniebat. SECVNDO, quod dum templa sua ita or-

narent, faterentur se esse carnales, & infirmos. ornatum enim templorum illis Ecclesijs potissimum conuenit, ad quas populus conflere solet, quia simplices homines egent huiusmodi rebus. Vnde ibidem ait: *Et quidem alia causa est Episcoporum, alia Monachorum. Scimus namque, quod illi sapientibus, & insipientibus debet oratio cum sint, carnalis populi deuotione, quia spiritualibus non possunt, corporalibus exciāt ornamentis.* TERTIO reprehendit, quod quæstus causa ornarent templa, nimirum vt plures confluerent ad offerendum. QVARTO, quod cum iniuria Sanctorum humi sculperent imagines. QUINTO, quod bona, quæ acceperant distribuenda pauperibus, infunderent in illa ornamenta, quando pauperes valde indigebant. SEXTO, quod ornamenta vana adhiberent templis quæ solum curiositatem pascere, non autem pietatem excitare valerent. Porro hæc omnia merito reprehenduntur.

Ad OCTAVVM ex Chrysostomo, dico, eum non negare, licitum esse templa magnifice extruere, & ornare: sed solum anteponeere huic ornatui curam pauperum, cuius oppositum docet Theophylactus Chrysostomi discipulus in c. 14. Marci: sed possunt facile conciliari. Sciedum igitur, absolute melius esse honorare Deum in seipso, quam in pauperibus; nam charitas Dei semper anteponi debet charitati proximi. verum tamen, quia Deus nulla re indiget, & quæ illi offerimus, vult nobis vtilia esse, non sibi: ideo tunc Deus magis honoratur, & fit illi res gratior, quando quod illi offerimus, est hominibus vtilius. Hinc igitur quando alicubi templa satis bene se habent, pauperes autem notabiliter patiuntur egestatem: tunc melius est dare pauperibus elemosynam, quam templo addere ornamenta; & in hoc casu loquitur Chrysostomus. videbat enim homines pronos ad modum ad offerenda Ecclesie donaria, & negligentes in cura pauperum, in quo sensu etiam videtur dixisse Oseas c. 6. *Misericordiam volo, non sacrificium*; id est, malo misericordiam, quam sacrificium.

At è contrario, si alicubi pauperes mediocriter tractentur, sed templa sint inculta, & deserta, & propterea decrescat pietas, & deuotio: tunc melius est ornare templa, quia id est vtilius etiam proximo, cuius pietas, & deuotio inuatur illo ornatu: & in hoc casu loquitur Theophylactus, quædo autem esset æqualis indigentia, & templorum, & pauperum modo non fit extrema, videretur melius dare templo, quam pauperi, quia pluris facienda est indigentia spiritualis, quam temporalis; & quia ornatus templi est bonum durabilius, & communius, quam sit elemosyna data pauperibus: quia magis immediatè datur Deo.

Ad PRIMAM rationem dico tria. PRIMO Christum fuisse pauperem, nec requisuisse propter se vllam pompam, vel delicias in hoc mundo: tamen non recusasse interdum sumptuosa obsequia, quibus videbat alii, & augeri piorum deuotionem, vt patet de ingressu eius in Hierusalem super asinum, in quo libenter admisit, vt multi sternerent vestes suas in via, quæ pedibus iumentis illius conculcabantur, & fortè etiam lacerabantur, Matth. 21. patet etiam de vnguento preciosissimo, quo caput suum, & pedes inungi passus est, Matth. 26. & Ioan. 12.

SECVNDO dico: quod Christus fuerit pauper, & stabulum, ac pannos, & viles cibos amauerit, ideo factum esse, quia ista congruebant tempori mortalitatis eius. Venerat enim, vt pateretur & per labores, ac dolores, mundum redimeret. At nunc post mortem & resurrectionem, cum gloriosus regnat in celo, conuenit illi domus magnifica, & splendidissima.

Adde TERTIO, templa dicari Christo præcipue ratione diuinitatis: qua ratione semper fuit diues

Rex Regum, & Dominus dominantium. Itaque re-
-&iffimè extruunt illa templa magnifica, qualia Deo
conueniunt, licet ipse idem in forma serui, humili-
tatem, & paupertatem verbo & exemplo docuerit.

Ad SECUNDAM dico, non esse ociosa ornamenta,
quia sunt signa reuerentiæ, & pietatis nostræ erga
Deum, & excitât in animis hominum deuotionem.
Vnde interroganti Persio:

Dicite Pontifices, in Sancto quid facit aurum?

Respondendum est, multa bona facit, quæ iam enu-
merauimus.

Ad TERTIAM dico, ornamenta illa non fieri, vt
distrahant, sed vt excitent deuotionem. quod si aliqui
distrahunt, est vitium illorum, qui abutuntur re-
bus bonis: nisi fortè ornamenta sint omnino vana,
& inepta, quæ & nos reprehendimus.

Ad QUARTAM de pauperibus alendis, iam res-
ponsum est. adde, quod si propter ordinarios paupe-
res non liceret extruere vel ornare templa, multò
minus liceret ornare palatia, instruere conuiuia, ha-
bere apparatus vllum equorum, famulorum, cur-
rum, &c. quod si ista licita sunt ad tuendam digni-
tatem magnarum personarum, non obstante paupe-
rum multitudine, cur non liceat etiam ad conseruã-
dam rerum sacrarum maiestatem templa exornare,
non obstante pauperum multitudine?

Ad QUINTAM dico, Mat. 25. numerari opera mi-
nora, vt inde colligamus quid de maioribus sentiend-
um sit; dicitur enim: *Ite in ignem æternum, quia esuriis,
& non dedistis mihi manducare:* & non dicitur, *Ite in
ignem æternum, quia rapuistis aliena*, sed hoc à ma-
iori deducitur ex illo. ita etiam non dicitur, *Ite in
ignem æternum, quia non ædificastis templum*, sed
deducitur hoc à maiori. Si enim damnabitur, qui nò
fecit eleemosynam, quando eam facere tenebatur:
multò magis damnabitur, qui non ædificauit, vel nò
reparauit, aut non ornauit templum, quando id fa-
cere tenebatur. qui autem teneantur, & qui non, alia
quæstio est, atque ad rem nostram nihil facit.

CAPVT VII.

De benedictionibus aqua, salis, cinerum, cerei, &c.

PRIMI, qui eiusmodi benedictiones irridere
cøperunt, Vvaldèses sunt, vt patet ex fragmen-
to operis Reynerij, quod extat in fine libri Claudij
Conford contra Vvaldèses. Exorti sunt Vvaldèses,
eodem Reynerio teste anno Domini M. C. XL. post
eos Flagellantes exorti sunt circa annu Domini M.
CCC. L. teste Bernardo Lutzemburgensi in suo Ca-
talogo, qui quòd omnem pietatè construeret in Ba-
ptismo sanguinis per flagellationem spontè effusi, si-
mul asserebat finè iam accepisse sacramenta Baptismi,
Confirmationis, Pœnitentiæ, & cetera omnia, & cum
eis omnes benedictiones aquæ, cinerum, salis, &c.
Vnde etiã instrumentum, quo aspergimus aquã lu-
stralem, vocabant clauã mortis, ipsas verò guttas as-
persæ aquæ, scintillas infernales dicebant. Post eos
Vviclesitæ (teste Tho. Vvaldèsis, to. 3. tit. vlt. c. 68.)
asserere benedictiones aquæ, salis, vini, panis, olei,
cereorù, & similibus, esse verã practicam necroman-
tiæ. Idem de hæreticis in Boëmia grassantibus, scri-
bit Æneas Syluius lib. de origine Boëmorum, c. 35.

Martinus Lutherus in lib. de visione Danielis cõ-
tra Ambrosium Catharinum, damnat etiam has om-
nes benedictiones. Magdeburgenses Cent. 2. cap. 6.
col. 121. dicunt, aquæ consecrationem tribui à Ca-
tholicis Alexandro Papæ, & Martyri tãquam inuen-
tori: sed rectiùs posse tribui alicui Gentilium Pon-
tifici, cum Ethnicus sit ritus, aquæ lustralis aspersio.

Caluinus lib. 4. c. 10. §. 20. Institut. tria dicit cõtra
aquam benedictam. PRIMO, Catholicos pugnare
secum, dum dicunt, aquæ benedictionem esse Apo-
stolicam traditionem; & tamen referunt eius institu-
tionem in Alexandrum Papã auctorem, qui fuit VI.
à Petro. SECUNDO dicit, institutionem hanc esse
recentiorem multò, quàm vt Apostolis, vel Alexan-
dro tribui possit. Nam Augustinus epi. 119. c. 18. di-
cit, Christianos omisisse cæremoniã lauandi pedes
in die cænæ Domini, ne videretur ea lotio ad Sacra-
mētum Baptismi pertinere. Quare manifestum est,
nullam eo tempore fuisse in Ecclesia lotionem reli-
giosam, excepto Baptismo. TERTIO dicit, aquæ
lustralis institutionem nullo modo à spiritu Aposto-
lico proficisci potuisse, quãdoquidem nihil est aliud,
quã quædã Baptismi profanatio, & quasi repetitio.

Brentius in tua Cõfessione, c. vlt. reprehendit eas-
dem cæremoniãs, quia nò debent adumbrari myste-
ria fidei, ipso Euangelio iam toto orbe coruscante.

Deniq; Tilmannus Heshusius in libro de sexcentis
erroribus Papistarum, loco 27. ponit inter errores,
aquã lustralem valere ad delenda venialia, & ad fu-
gãdos Dæmones, & morbos; & probat primò ex illo
1. Ioan. 2. *Sanguis Christi emũdat nos ab omni delicto*, ergo
etiã à veniali. Secundo probat, quia nusquã scri-
ptũ est, vt aqua consecratur ad fugãdos Dæmones.
Item, quia scriptũ est Exo. 20. *Nò assumes nomen Dei
tui in vanũ*. Et Deut. 18. *Nò sit maleficus, nec incãtator
inter vos*. Est autem manifesta magia, præter Dei ver-
bum vt i creaturis ad fugãdos Dæmones. Hæc illi.

His non obstantibus sit PRIMA propositio: *Rectè
benedicuntur aqua, oleũ, panis, cerei, cineres, rami, & simi-
lia*. Probatur PRIMO ex Scripturis, quæ cõtinent ex-
emplũ, & documentũ. Exemplũ est Domini Mat. 14.
& Luc. 9. qui panes multiplicaturus aspexit in cœlũ,
& benedixit eos: & ea benedictione multiplicauit.
Certè quòd Dominus fecit, argui nò potest. Docu-
mentũ est Pauli, qui dicit 1. Ti. 4. *Omnis creatura Dei
bona est, & nihil abiciendum, quod cũ gratiarũ actione
percipitur. Sãctificatur enim per verbũ Dei, & orationẽ*.

In quẽ locũ Chryl. & Theoph. scribũt, Apostolũ lo-
qui ex hypotheli, id est, Omnis quidẽ creatura bona
& mũda est, tamen etiã si esset immũda, facilè posses
eã sanctificare adhibito signo crucis, & oratione. si
ergo etiã res immũdã sanctificantur per crucis signũ
& orationem, quantò magis res alioqui bonæ sient
meliores, & sanctiores per signũ crucis, & orationẽ.

SECUNDO probatur ex traditione veterum. Ac pri-
mum de aqua, quod solet benedici ab ipso tempore
Apostolorum, sunt innumerabilia testimonia. Cle-
mens lib. 8. Apost. constitut. cap. 35. ponit ordinem
cõsecrationis aquæ. Dionysius de Ecclesiastica hie-
rarchia, cap. de Baptismo, dicit, aquam sacris inuoca-
tionibus cõsecrari. Alexãder I. epist. 1. similiter præ-
cipit aquã benedici. Cyrillus Catech. 3. dicit: *Sicut
mũdi cibi sunt immundi inuocatione diaboli, ita aquam
simplicẽ fieri sanctã inuocatione Dei*. Cyprian. li. 1. epi.
12. *Oportet, inquit, mũdari, & sanctificari prius aquas à
sacerdote, &c.* Ambr. li. 4. de Sacram. c. 5. docet, aquã
debere cõsecrari. & lib. de his qui mysterijs initiãtur
c. 3. dicit, aquam nisi crucis signo prius sacretur, nul-
lum habere vsum in Ecclesia. Basil. lib. de spiritu Sã-
cto, c. 27. Apostolicam traditionem esse dicit, aquæ
consecrationem. Epipha. hæres. 30. & Theod. lib. 5.
c. 21. hist. aquæ benedictæ meminerũt. August. hom.
27. ex lib. 50. hom. & serm. 19. de Sanctis, & lib. 6. in
Iulianum ca. 8. dicit, aquam signo crucis in Ecclesia
consecrari. Adde Concil. Nannetense, can. 4. vbi iu-
betur presbyter cum ægrotos visitat, primò asper-
gere aqua sancta ægrotum, & ipsum cubiculum.

Nec Caluini obiectiones aliquid valent. Ad PRIMAM dico, aqua lustralis institutionem non tribui Alexandro, sed Apostolis. Alexandro autem tribui præceptum, vt hæc cæremonia frequentetur.

Ad SECUNDAM dico, Augustinum non damnare cæremoniam lauandorū pedum, sed solum recensere varias opiniones: nec dicit Augustinus vlllos fuisse quibus simpliciter displiceret cæremonia lotionis pedum: sed solum fuisse aliquos quibus displiceret lauare pedes Cathecumenis in die cænæ Domini, ne videretur illa lotio ad Baptismum necessaria. Vnde ibidem dicit, multis placuisse differendam lotionem in octauum diem Paschæ; & Ambros. lib. 3. de Sacramentis, c. 1. defendit cæremoniā lotionis pedum.

Ad TERTIAM dico, per aquam benedictam non repeti Baptismū. Differt enim Baptismus ab asperzione aquæ sanctæ, forma, ministro, intentione, & effectu, vt patet. Quamquam non negarim, per aquam benedictam reficari memoriam Baptismi, & admoneri Christianos, vt cogitent, se aliquando per aquam purgatos fuisse, & pactum cum Deo contra diabolū iniisse.

De benedictione olei habemus testimonia Clementis, Dionysij, & Basilij, vbi suprā, & Augustini tract. 118. in Ioan. De benedictione panis extra Eucharistiam, habemus testimonium August. lib. 2. de peccat. merit. c. 26. & Paulini in epist. ad Alipium, & Romanianum, quæ sunt 35. & 36. inter epist. August.

De benedictione cerei Paschalis, habemus testimonium Strabonis, c. 30. & Concilij IV. Toletani, can. 8. & Papæ Zozimi, vt ex Pontificali patet. De benedictione palmarum, & cinerum, habemus testimonium B. Maximij, cuius extant homiliæ inscriptæ in die cinerum, & in Dominica Palmarum.

SECUNDA propositio. *Rectè ad effectus supernaturalis efficiendos, & significandos vimur aqua, oleo, alijsque rebus benedictione consecratis.*

Nota, benedici illa omnia, quæ diximus, in Ecclesia propter tres fines. PRIMO, ad significandos spirituales effectus. Nam cineris aspersio significat pœnitentiam; palmæ, victoriam, cerei Paschalis, gloriam resurrectionis. Neque obstat ratio Brentij de adūbratione, nam istæ significationes non sunt propria adūbrationes futurorum, sed repræsentationes externæ rerum præsentium inuisibilium, & spiritualium, vel etiam rerum præteritarum, quæ vtilissimæ sunt ad effectum excitandum. Alioqui etiam tollemus Baptismum, qui secundum Apostolum, in epistola ad Roman. c. 6. continet repræsentationem mortis & resurrectionis Christi, & nostræ etiam per Christum. Vnde etiam Augustinus epist. 119. dicit, Christianos diebus Dominicis, & à Pascha vsque ad Pentecosten, stando orare solitos, ad significandam ea cæremonia Christi resurrectionem.

SECUNDO, ad deletionē venialium peccatorum. de qua re vide S. Thom. 3. par. q. 87. art. 3. & Dominicū à Soto in 4. Sent. dist. 15. q. 2. & Gratianum can. Aquam, dist. 3. de consecrat. Neq; argumentū Heshusij concludit: nam sanguis Christi emūdat ab omni peccato, sed si aliquo modo nobis applicetur. Et quemadmodum applicatur per Baptismum, & pœnitentiæ Sacramentum, ad delenda omnia peccata: ita etiam applicatur per Sacramentalia, & orationem Dominicā ad delenda venialia in eo, qui est in gratia.

TERTIO, ad fugandos dæmones, & curandos morbos, vt ex precibus patet, quibus consecrantur. Verum est tamen, quod non operantur infallibiliter sicut operantur Sacramenta; & ratio est, tū quia vim habēt eiusmodi res non ex pacto Dei expresso, quomodo Sacramenta, sed ex precibus Ecclesiæ, & de-

uotione vtentium; tum etiam, quia aliquando non expedit nobis, vt liberemur, vel à morbo, vel à dæmonis vexatione.

Probatur nunc propositio, quoad istum tertium effectum, exemplis Scripturæ, & Sanctorum. Nam Num. 5. aquæ, super quas maledictiones à Sacerdote pronuntiata fuerant, si ab adultera epotæ fuissent mox ventrem eius inflari, & femur putrescere faciebant; nec tamen ista necromantia dici poterat. Num. 19. aqua cineribus mixta dicebatur aqua expiationis, eaq; mundabantur Iudæi, non quidem à peccatis, sed à legalibus sordibus, vt Apost. dicit Heb. 9. Nec dicere possumus eam fuisse incantationem. Similiter 4. Reg. 2. Elisæus ad sanandas aquas miraculo adhibuit salem. Et 4. Reg. 5. ad curandam lepram Naaman Syri adhibuit aquam Iordanis. Mar. 6. vnguebant Apostoli ægros oleo, & curabantur. Hæc exempla satis ostendunt, non esse necromantiam, adhibere aquam, vel oleum, ad effectus supernaturales, tanquam signa diuinæ virtutis.

SECUNDO, probatur exemplis Patrum. nam apud Epiph. hæref. 30. Ioseph aqua benedicta soluit incantationes. Similiter fecit Marcellus Apameensis apud Theod. lib. 5. c. 21. Item Macharius apud Palladium, c. 19. Porro Hilarion apud Hieronymum pane, vt oleo benedicto plurimos curauit. Sicut etiā S. Bernardus, vt in vita eius scribitur, lib. 3. c. 5. Greg. lib. 1. Dialogorum, cap. 10. scribit, S. Fortunatum curasse quendam, qui cadens ex equo, femur confregerat, solius aquæ benedictæ asperzione. Beda lib. 5. hist. c. 4. scribit, nobilissimā sceminam grauissimè laboratē aqua benedicta mox ita conualuisse, vt ministraret mensæ, quemadmodū aliquādo fecerat socrus Petri. Bernard. in vita Malachie scribit, à Malachia, per aquam benedictam, hominē phreneticum esse curatū.

Ad hæc, & similia ita respondet Heshusius: *Mendacia, inquit, quæ finguntur de miraculis factis per aquam lustralē, retinenda sunt præcepto; Nō dices falsum testimonium. Quod si cōtendat vera esse, nota est Christi admonitio, Pseudopropheta edet miracula, & prodigia, vt inducatur in errorem, si fieri potest, etiā electi.* Sed facile est iudicare, mendacia necne dici possint, quæ testimonium habent ab Epiphano, Theodoro, Palladio, Hieronymo, Gregorio, Bernardo, & num sint Pseudopropheta sanctissimi illi viri, Iosephus, Marcellus, Macharius, Hilariō, Fortunatus, Malach. qui Christi nomine, aut diaboli artes dissoluerūt, aut morbos grauissimos curauerunt. Videat potius Heshusius, ne sit ipse temerarius, & blasphemus, & in Spiritum Domini peccatū admittat. Quid enim temerarium magis, quàm tot sanctos Patres mendacij reprehendere, sine teste, sine ratione vlla; quæ est autē blasphemia in Spiritū sanctum si hæc non est, opera diuina Christi inuocatione, à sanctissimis viris perfecta, inter signa mēdacia Pseudoprophetarū referre?

Ad rationes autem Tilmanni facile est respondere. Ad illā: *Non est scriptū, vt aqua sanctificetur, ad pellendos dæmones, respondeo, falsum est; nam scriptum est, omnem creaturam posse sanctificari per verbū Dei, & orationem. Et rursus scriptum est: Petite, & accipietis.* Ecclesia igitur Christum, & Paulum sequens verbo Dei, & oratione sanctificat aquam, & petit, vt valeat contra dæmones, & morbos, & Deus miraculis testatur se audire eiusmodi preces. Præterea etiā si scriptum non esset, quid tum? Vbinam scriptū erat, vt aquæ sanarentur sale, & lepra curaretur aqua Iordanis? & tamen vtrumque fecit Elisæus.

Ad SECUNDAM: *Non assumes nomen Dei tui in vanū; & non erit inter vos magus,* respondeo, assumere nomen Dei in vanum, propriè nihil esse aliud, quàm

peierare, vt rectè explicat Concilium Toletanum VIII. cap. 2. Malefici autem, & incantatores sunt, qui diaboli potestate aliquid mirum operantur. At qui aquam benedicunt, nec peierant, nec diabolum inuocant; sed solum religiosè Deum precantur. Totam enim virtus aquæ lustralis nititur verbo Dei, & oratione, vt ex Apostolo demonstrauius.

CAPVT VIII.

De peregrinationibus.

DISSERVI MVS de templis, nunc de peregrinationibus ad templa, alià que sacra loca, paucis differendum est. Error fuit Claudij Taurinensis, apud Ionam, lib. 3. de cultu imaginum, inanes esse peregrinationes ad loca Sanctorum. Eundem sequuti sunt Petrobrusiani, teste auctore vitæ S. Bernardi, lib. 3. cap. 5. Vviclefistæ autem, teste Thoma Vvaldensi, to. 3. tit. 15. idololatriæ damnabant eos, qui ad loca sancta peregrinabantur.

Ioannes Caluinus, lib. 4. Instit. c. 13. §. 7. peregrinationes votiuas ad loca Sanctorum non solum inanes, sed etiam plenas manifesta impietate esse dicit. Non tamen aliter probat, quàm communi suo axiomate, quod omnis volutarius cultus Deo displiceat.

Magdeburgenses Cent. 4. c. 6. col. 458. tempore Constantini cœpisse volunt abusum peregrinationum ad loca Sanctorum, sed non diu postea refutatum fuisse longa oratione à Gregorio Nysseno. Quam orationem totam recitant eadem Cent. 4. c. 10. col. 936. & sequentibus.

Ex qua oratione sumuntur hæc argumenta. PRIMVM Christum Matt. 5. inter ea, quæ homines beatos faciunt, non posuit peregrinationes. SECUNDO VM, multa sunt pericula spiritalia in itineribus, ac præsertim mulieribus, vt notum est. TERTIVM, nihil inuenire possumus Hierosolymis, quod in nostra regione non habeamus, nam Deus non magis est ibi, quam alibi, vt patet ex eo, quod homines regionis illius non sunt meliores cæteris, sed fortè peiores. Porro res Dei, id est, templa, & altaria vbique inueniri possunt. Poterat addere Hieronymi epistolam ad Paulinum de institutione Monachi, in qua multis argumentis probat, non expedire peregrinationem ad loca sancta suscipere; & adducit exempla S. Antonij, & aliorum Monachorum, qui licet in vicinia Sanctorum locorum habitarent, tamen nunquam ad illa venerunt.

Sed nihil horum nos mouere debet. sunt enim peregrinationes ad loca sancta piæ, & religiosæ, vt Concilium Tridètinum, sess. 25. rectissimè docet. Id probatur PRIMVM Scripturæ testimonio Deuter. 16. Deus instituit, vt omnes filij Israël ter in anno ad tabernaculum, vel templum Domini peregrinarentur quod præceptum studiosè seruabat Helcana, & Anna vxor eius I. Reg. 1. necnon Christus ipse cum matre sua, & S. Iosepho Luc. 2. Ioan. 12. etiam Gentiles veniebant adorare in Hierusalem propria regione relicta. Act. 8. Eunuchus Æthiops ex longinqua regione veniebat adorare in Hierusalem Act. 20. Paulus ipse festinabat in itinere, vt in Hierusalem faceret Pentecosten. quem locum adducit Hieronymus in epist. 17. ad Marcellam, vt ostendat bonum esse ad loca sancta peregrinari. Hæc igitur exempla ex Scripturis petita, quæ nullo modo reprehendi possunt, satis indicant, non esse inanem peregrinationem.

SECUNDO probatur ex Patribus. Eusebius lib. 6. hist. c. 9. Alexander, inquit, Hierosolymam adorãdis, &

locorū Sãctorum vidēdi causa properauit. Idem refert Hieron. lib. de viris illustribus in Alexandro. Porro iste Alexander floruit centum annis ante tempora Constantini, & Martyr fuit sanctissimus, quem etiam mirificè laudant Magdeburgenses Cent. 3. c. 10. in princ. Ex quo apparet mendacium esse Magdeburgensium, quod cœperint peregrinationes ad loca sancta tempore Constantini. S. Nicolaus quoque; adolescens ante Constantini imperium voti causâ peregrinatus est in Hierusalem, auctore Simeone Metaphraste. Idem Euseb. lib. 3. de vita Constantini, & Ambrosius oratione de obitu Theodosij laudat Helenam, quod religionis causâ Hierosolymam iuerit.

Gaudentius Episcopus Brixianus in ferm. de dedicatione templi, scribit, se peregrinatum in Hierusalem, & in itinere, cum transiret per Cæsaream Capadocię accepisse dono à duobus sanctis mulieribus, neptibus magni Basilij, reliquias XL. Martyrum.

Ioannes Chrysostomus hom. 66. ad populum Antiochenum, circa finem, comparans sepulcra Martyrum cum sepulcris Regum: *Itaque, inquit, quo regias quidem aulas videat, nullus unquam peregrinatus fuerit: multi verò Reges plerumque huius spectaculi gratia peregrinati sunt. futuri namque iudicij vestigia, & signa Sanctorum ades exhibent, vbi demones flagellantur, corriguntur homines, & liberantur.*

Hieronymus epist. 17. ad Marcellam: *Longum est, inquit, nunc ab ascensu Domini vsque; ad præsentem diem per singulas atates currere, qui Episcoporum, qui Martyrum, qui eloquētium in doctrina Ecclesiastica virorum venerint Hierosolymã, putantes minus se religionis, minus habere scientiæ, nec summã, vt dicitur, manũ accepisse virtutiũ, nisi in illis Christũ adorassent locis, de quibus primũ Euangelii de patibulo coruscauerat.* Idem epist. 27. de obitu Paulæ: *Cuius, inquit, gentis homines ad loca sancta non veniunt?* In epist. 46. ad Rusticũ, qui vouerat peregrinari ad loca Sancta Palæstina: *Redde, inquit, quod præsentem Domino spondidisti, incerta est vita mortalium, ne ante rapiaris, quam tuam impleas sponsonem.* Denique epist. 154. ad Desiderium, hortatur illum, vt veniat ad loca sancta, & inter alia dicit: *Certe adorasse vbi steterunt pedes Domini, pars fidei est.*

Sulpitius lib. 2. sacrae hist. describens acta Helenæ dicit, illud esse mirandum Hierosolymis, quod in loco, vnde Dominus cœlum ascendit, adhuc seruentur pedum eius vestigia, & cum ad eum locum vndique fideles confluant, & rapiant aliquid calcati pulueri, damnum tamen arena non sentiat.

Paulinus epist. 11. ad Seuerum: *Non aliter, inquit, affectus homines ad Hierosolymam rapit, nisi vt loca, in quibus corporaliter præsens fuit Christus, videant, atque contingant.* Et natali 3. S. Felicis scribit, turbas innumerabiles ex remotissimis locis peregrinari solitas ad corpus S. Felicis.

Prudentius in Hymno de SS. Hemeterio, & Chelidonio:

*Exteri necnon & orbis
Huc colonus aduenit.
Fama nam terras in omnes
Præcurrit proditrix
Hic patronos esse mundi,
Quos precantes ambient.*

Augustinus epist. 137. ad clerum & populum Hipponensem; *Elegit, inquit, aliquid mediũ, vt certo placito se ambo cõstringeret, ad locũ sanctũ se peregrinatuos.*

Cassianus lib. 4. de institutis renunciantium c. 31. meminit Monachorum, qui orationis causâ ad loca sancta pergebant: *Quidam, inquit, fratrum ad loca sancta de Ægypti partibus orationis causâ cõueniant.* Socrates lib. 7. cap. penultimo scribit, Eudociam

Theodosij iunioris vxorem ex voto Hierosolymæ peregrinationem suscepisse. Sanctum Alexium peregrinatum ad nobiliores ecclesias mûdi, scribit Simeon Metaphrastes in eius vita.

Beda lib. 5. hist. c. 7. scribit Regem Ceedullam peregrinationem ad limina Apostolorum suscepisse, cupientem ibi Baptismum suscipere, & mox à Baptismo ex hac vita migrare. Quorum vtrumq; impetrauit; nam in Sabbato S. à Papa Sergio baptizatus, in ipsa hebdomada Paschæ in albis positus, leui morbo correptus migravit ad Dominum. Item c. 20. scribit Regem Cœnredum relicto regno peregrinationem ad Apostolorum limina suscepisse, & apud eadem limina in ieiunijs, & precibus vsque ad vitæ finem permanuisse.

Nicolaus I. in epist. ad Michaëlem scribit, multa millia hominum ex omnibus terræ finibus confluere solita ad limina Apostolorum religionis causa.

Palladius in hist. Lausiaca, c. 113. scribit Philorum Presbyterum bis voti causa peregrinatum Hierosolymam, & item ex voto peregrinatum Romam ad limina Apostolorum, & Alexandriam ad reliquias S. Marci, idem c. 118. scribit Melaniam Hierosolymæ occupatam in suscipiendis peregrinis ex toto orbe venientibus.

His adde Venicil. Cabilonense sub Carolo Magno celebratum, quod can. 45. docet eorū deuotionem omnibus probari debere, qui pœnitentiæ causa ad limina Apostolorum, vel alia sancta loca peregrinantur.

Probatur VLTIMO ratione, sumpta ex utilitate peregrinationum; nam tria bona adferunt. PRIMOCedunt in honorem Dei & Sanctorum non mediocre. Est enim manifestum signum, Deum, & Sanctos à nobis magni fieri, cum laborem, & pericula itinerum sponte suscipimus, vt Sanctorum reliquias inuisamus. SECVNDO, est opus pœnitentiæ, & satisfactionis, quia laboriosum, & pœnale. TERTIO auget deuotionem; nam præsentia loci Sancti vix dici potest, quantum incutiat horrorem, quantum excitet reuerentiam, & licet vbiq; sint aliqua sancta loca, tamen sæpè alibi sunt loca sanctiora, ad quæ vile est peregrinari, vel si non sint sanctiora, sunt tamen alia ab his, quæ in nostra patria inueniuntur, & ipsa nouitas inuat ad excitandam deuotionem, sæpè etiam peculiari amore ferimur erga Sancti alicuius memoriã, quæ procul abest à nobis, & eo accedere nõ parū inuat, licet habeamus domi memorias celebriores.

Ex his ad argumentum Caluini, dico cultum voluntarium dici eum, qui sine ratione suscipitur, vt si quis voueat se non iturum ad mensam, nisi bis lauerit manus. At cultus qui exhibetur Deo per actus virtutum, non dicitur voluntarius, licet non sit præceptus, vt patet Num. 30. vbi Dominus iubet impleri vota rerum non præceptorum.

Ad Magdeburgenses dico duo. PRIMO, fortè non esse Nysseni illam orationem; nam nec habetur in operibus eius, nec scitur quis illã verterit in sermonem Latinum, & fortè etiam Græcè non inuenitur.

SECVNDO, dico in ea oratione non reprehendi absolutè peregrinationem in Hierusalem, sed reprehendi eiusmodi peregrinationem in certis personis, id est, Monachis, & sanctimonialibus, nam de talibus solum eo loco agitur, quãuis autem peregrinatio sit bona, tamen non omnibus conuenit, quidam enim sunt quibus non conuenit peregrinari, quales sunt mulieres, nisi magnum, & tutum habeant comitatum, item Monachi qui in claustris in silètio, precibus, ac ieiunijs exercentur, illorū enim maius bonum impediretur minore bono peregrinationis, & hoc modo Ionas li. 3. respondet ad calum-

nia Claudij contra Abbatem Theodemirum. dixerat enim Claudius Abbati laudanti peregrinationes ad urbē: *Quare tu Monachos tuos retines in Monasterio, & nõ mittis omnes Romã?* Respondet Ionas pro Abbate, *quia peregrinatio est bona, sed non conuenit Monachis; sicut & nuptia bona sunt, sed non conueniunt professoribus continentia.* Sic etiam Hieron. qui tam multa dixit in laudem peregrinationum, tamen Paulinum Monachum dehortatur ad peregrinationem, quia proposito eius magis conueniebat quies, & stabilitas Monasterij; vbi etiam rectè monuit idem Hieron. S. Antonium, qui Monachus erat, nunquã peregrinatum ad loca sancta. Hilarionem autem quia in Palestina degebat, semel tantum loca sancta inuissit, ne videretur contemnere religionem eorū locorum quæ in vicinia erāt, sic ergo & Greg. Nyssenus facit: nam alio qui quomodo credibile est Nyssenus voluisse reprehendere, quod sciebat factum à S. Alexandro Martyrè suæ regionis homine, & quod nõ ignorabat laudari ab omnibus Doctoribus suæ ætatis?

Sed diluamus obiectiones. Ad PRIMAM rationē dico, ea probari solum peregrinationem non esse opus necessarium ad perfectionem, vel ad salutem. Et ad hoc solum probandum adfertur à Gregorio; nam Monachi illi putabant se non posse esse perfectos, nisi viderēt loca sancta, quod certè falsum erat.

Ad SECUNDAM dico, illa pericula rectè probare, peregrinationem nõ esse omnibus accommodatam, sed solum viris maturis, & quibus parum aut nihil periculi imminet. Greg. igitur rectè argumētatur, quia de sanctimonialibus agit cum dicit propter pericula debere omitti eiusmodi peregrinationes, nulli enim hominum generi magis cauenda sunt pericula tentationum, quàm sanctimonialibus, quibus & sexus, & professio cautionem maximam indicit.

Ad TERTIAM dico, nihil esse Hierosolymis quod non possit alibi inueniri, si agamus de rebus essentialibus & necessarijs ad religionem; Deus est vbiq; Sacramenta, templa, altaria vbiq; etiã inueniri possunt, & hoc sufficiebat Gregorio vt suaderet Monachis, & virginibus ne solliciti essent pro itinere Hierosolymitano: tamen interim negari non potest, quin aliquid sit Hierosolymis, quo deuotio inuari possit, quod alibi non inuenitur, nimirum sepulcrum Domini, & loca illa sancta, quæ toties Dominus calcavit, & in quibus tot mirabilia operatus est. Sed hæc non tanti facienda sunt, vt propterea oporteat deserere maiora bona.

CAPVT IX.

De votis quæ nuncupantur Sanctis.

ERASMVS in Colloquio, quod inscribitur Naufragium, miro modo irridet vota, quæ Sanctis nuncupantur. De hæreticis autem omnibus nulla esse potest dubitatio, quin nos pro idololatriæ habeant ob ea vota quæ passim Sanctis nuncupamus, & ratio esse potest, quia votū est actus religionis soli Deo debitus, qualis est etiam iuramentum, & sacrificium, vt patet ex diuinis litteris, vbi perpetuò vota dicuntur fieri Deo, Nu. 30. Deut. 23. in Psal. passim, & præcipuè Isa. 19. vbi legitur: *Colent eum in hostijs, & muneribus, & vota vouebunt Domino, & soluent.*

Verūtamen; posse aliquo modo Sanctis vota nuncupari, certissimum est. Et probatur testimonijs antiquorum Patrum. Eusebius li. 13. præparat. Euang. c. 7. loquens de Martyrib. nomine omnium Christianorū: *Nos, inquit, vere pietatis milites, vt Dei amicos honorãres ad monumeta illorū accedimus, vota q; illis facimus tanquã viris sanctis, quorū intercessione ad Deū nõ parū inuari profitemur.* Theoretus lib. 8. ad Græcos,

vbi dixerat varia à Martyribus peti subdit: *Piè, inquit, fidelitèrque; precatos ea maximè cõsequi qua desiderat testantur illa, que votorũ rei persolunt; nã aliquid oculorũ, atij verò pedum, aij manuum simulacra suspendunt ex argento, auròve confecta, &c.* Palladius in hist. Lausiaca, c. 113. scribit, sanctum Philoromum ex voto Apostolis nuncupato venisse Romam ad limina Apostolorum, & deinde Alexandriã ad S. Marcum.

Prudentius in Hymno de SS. Hemeterio, & Chelidonio:

*Illitas cruore sancto
Nunc arenas incolæ
Confrequentant obseruantes
Voce, votis, munere.*

Paulinus Natali 1. S. Felicis:

*Hunc liceat celebrare diem, pia reddere coram
Vota, &c.*

Et Natali 2.

Coram vota tibi, coram mea corda dicant.

Et Natali 4.

*Annua vota mihi remeant, simul annua lingua
Debita, &c.*

Gregorius Turonicus li. 2. hist. Francorum, c. 37. meminit voti, quod nomine Clodouei Regis Sancto Martino fecerunt ministri eius: *Domino, inquit, gratias agentes, & vota Beato Confessori promittentes lati nunciauerunt Regi, &c.*

Accedat aduersariorum testimonium: nam Faustus apud Aug. lib. 20. contra Faustum, c. 3. *Idola, inquit, veritatis in Martyres, quos votis similibus colitis.* Ex quo Fausti testimonio discimus, vñtatissimũ in primitiua Ecclesia fuisse, vt Martyribus vota fieret.

Ad Argumentum autem, quod nos ipsi proposuimus, respõdet B. Thom. in 2. 2. q. 88. art. 5. vota quæ fiunt Sanctis, vel Prælati, includere duas promissiones: vnã quæ fit Sanctis, & illam non esse formaliter votum, sed materiam voti: alteram quæ fit Deo, & illam esse formaliter votum, vt cum quis dicit: Voueo B. Mariæ me ad eius domum peregrinaturum; promittit virgini hanc peregrinationem, sed hæc promissio non est votum: & simul promittit Deo, se impleturum promissionẽ virgini factam, & hæc secunda promissio verè est votum. At ista rectè se habent in votis, quæ includunt promissionem homini mortali factam: nam qui vouet obedientiam prælato, reuera votum non prælato, sed Deo facit, licet ipsi prælato obedientiam promittat, non enim illo voto prælatũ, sed Deum colere & honorare intendit: similiter qui vouet perpetuò ministrare in Xenodochio, Deo facit votũ, nõ Xenodochio, tamen in vtilitatẽ & commodũ Xenodochij faciat. At qui vouet ieiunium vel peregrinationem Sanctis, ipsos Sanctos religiosè honorare intendit, & præterea Caiet. in eum art. B. Thom. probat ex ipsa professione Fratrum prædicatorũ, vota verè fieri Sanctis: nam dum proficetur, dicunt: *Voueo Deo, & B. Mariæ, & omnibus Sãctis, me prælato tali vel tali obediuũ.* Vbi ex duabus promissionibus vna dirigitur ad prælatum, & illa est materia voti: altera quæ est formaliter votũ, ad Deũ, & Sãctos simul. Caiet. igitur adfert aliam solutionẽ, ac dicit, vota fieri Sanctis, non vt sunt creaturæ quædã rationis participes, sed vt in eis Deus habitat per gloriam, ita vt vota, quæ fieri dicuntur Sanctis, fiant Deo in Sanctis: quomodo maledicta in Sanctos dicuntur blasphemia, quia Deus in Sãctis maledicitur.

Sed obijciat fortassis aliquis. Aut vota, quæ fiunt Deo in Sanctis, terminantur ad solũ Deum, quomodo sacrificiũ soli Deo offertur, licet in memoriã, & honorem Sanctorũ, aut terminantur etiam ad ipsos Sanctos, ita vt reuera ipsi vota fiãt, quomodo elec-

A mosyna, quæ datur Christo in paupere, verè datur ipsi pauperi, si primũ accipiat, ergo non verè fiunt vota Sanctis, si secundum, ergo idololatræ videmur.

RESPONDEO, secundo modo fieri vota sanctis, nec tamen nos esse idololatræ; nam non eadem ratione fit votum Sanctis, & Deo; & solũ votum quod fit Deo, est cultus latriæ. Animaduertendũ est enim, inter omnes conuenire verè & propriè Sanctis aliquid promitti; sicut verè & propriè aliquid promittitur Deo: id enim & B. Thom. concedit, & per se patet; nam si licet Sanctis ædificare sepulcra, & basilicas, ornare eorum reliquias, accendere coram eis cereos, vt supra ostensum est, cur non liceat eis ista promittere?

B Rursum inter omnes Catholicos conuenialiter promitti munus Deo, aliter Sanctis; nam Deo promittitur in signum gratitudinis erga primum principium omnium bonorum, & in recognitionem beneficij ab ipso, tanquam à primo auctore accepti, & proinde illa promissio est cultus latriæ; at Sanctis promittitur aliquid in signum gratitudinis erga mediatores & intercessores, per quos à Deo beneficia accepimus; & proinde illa promissio non est cultus latriæ, sed dulciæ.

Solum videtur dubium esse, an ista promissio facta Sanctis possit dici votum, id est, an votum, sit nomen generale quod dicatur Analogicè de promissione facta Deo, & Sanctis, quomodo nomen orationis, & nomen cultus se habent: an verò sit nomen speciale quod solum dicatur de promissione Deo facta, sicut sacrificium non dicitur nisi de munere, quod offertur Deo. Et si autem controuersia vocabuli, cum de re constat, nos torquere non debet; existimo tamen secundum vsus Ecclesiæ nomen voti esse generale: nam nullus dicere auderet, Sacrificio Deo, & B. MARIÆ; vel etiam absolutè, Sacrificio B. MARIÆ; & tamen dicimus, Voueo Deo, & B. MARIÆ; & etiam simpliciter, Voueo B. MARIÆ.

C Præterea nomen voti ita est coniunctum cum nomine orationis, vt Græcè dicatur votum *εὐχὴ*, oratio verò *προσευχή*, vt notat Greg. Nyss. orat. in orationem Dominicam, Latine autem sæpissimè accipitur votum pro oratione. Et ratio est, quia vt ibidem docet Nyss. vota ordinantur ad orationem; solemus enim cum impetrare aliquid volumus, prius votis conciliare eum, à quo volumus petere, deinde petere id, quod volumus. Vnde est illud 6. *Aeneidos: Aenea cessas in vota, precesque?* Sicut ergo orationis nomẽ non solum dicitur de illa petitione, qua à Deo postulamus beneficia, quæque est actus latriæ; sed etiam de illa, qua postulamus à Sanctis vt nostram orationem iuuent, quam fudimus ad Deum: ita etiam voti nomẽ non solũ cõueniet promissioni, quæ fit Deo, quæque est actus latriæ, sed promissioni, quæ fit Sãctis, & quæ non est actus latriæ. Neque his repugnat, quod in Scripturis nomẽ voti semper accipiat pro promissione facta Deo, nam cum scriberentur Scripturæ sanctæ, nondum cõeperat vsus vouendi Sanctis.

E Sed obijcies; si promissio facta Sanctis mortuis potest dici votum, cur non etiã promissio facta Sanctis adhuc viuentibus nobiscum?

RESPONDEO P R I M O, quia promissio facta Sanctis cũ Christo regnantibus, est similior promissioni quæ fit Deo, quam sit promissio homini mortali. Nam quemadmodum id quod promittimus Deo, non est illi vtile, sed nobis, & solum fit in signum honoris, & gratitudinis; ita etiam quod promittimus Sanctis in cælo regnantibus non est illis vtile, sed nobis, neque enim illi nostris rebus indigēt, cum sint beati; & solum ista illis promittimus, & offerimus in signum

memoriae, honoris & gratitudinis. At quae hominibus hinc viuentibus promittimus, illis vtilia sunt, vel certe esse possunt, cum ipsi multis rebus egeant.

SECUNDO, quia votum non conuenit Sanctis nisi quatenus sunt dii per participationem: at Sanctos cum Christo regnantes certo scimus esse tales; de viuentibus nobiscum non scimus certo, sed suspicamur tantum.

TERTIO, quia sancti in caelo iam sunt reipsa beati, & gloriosi, & filij Dei, ac dii quidam per participationem, quia sunt confirmati in illo statu, neque excidere possunt: at Sancti, qui viuunt nobiscum, modo sunt Sancti, modo non sunt, & magis in spe, quam in re sunt beati, & gloriosi, recte igitur quae mortalibus promittuntur, non dicuntur vota; dicuntur autem, si beatis hominibus in caelo degentibus promittantur.

CAPVT X.

An sint festi dies à Christianis celebrandi.

POSTREMA restat quaestio de festis. Differemus autem primo de festis in genere. Secundo, de die Dominica. Tertio, de Paschate. Quarto, de caeteris festis Domini. Quinto, de festis Sanctorum.

Quod igitur ad primum attinet, de celebratione festorum in vniuersum, tres sunt errores. PRIMVS veterum Ebionitarum, qui existimabant debere Christianos seruare dies festos noui, & veteris Testamenti, id est, Sabbatum, & Dominicam, vt Euseb. refert li. 3. hist. c. 27. Eundem errorem tempore B. Gregorij quidam renouare voluerunt, vt patet ex lib. 11. epist. 3. idem hoc tempore seruant Christiani qui in Aethiopia degunt, qui in eodem honore habent Sabbatum, & Dominicam. Argumentum eorum est, quia Exo. 31. de Sabbato dicitur: *Pactum est sempiternum, signumque perpetuum.*

Alter error est Petrobrusianorum, vt patet ex lib. 3. cap. 5. vitæ B. Bernardi: & Valdensium, vt docet Guido in sua Summa: & Vviclefistarum, vt refert Thomas Valdensis, tom. 3. tit. 16. cap. 140. qui omnia festa tollebant, tanquam si festi dies ad caeremonias Iudaeorum solum pertinerent.

Argumenta eorum erant tria loca B. Pauli, PRIMVS Rom. 14. *Alius indicat diem inter diem, alius indicat omnem diem;* id est, alius putat vnum diem esse Sanctum, alium profanum: alius vero omnes dies putat esse aequales, & licet Paulus toleret in Romanis errorem illum de discretione dierum, quia nondum erant instructi plenè; tamen clarè indicare videtur esse errorem. SECUNDVS est Galat. 4. *Dies obseruatis, & menses, & annos, timeo vos, ne frustra laborauerim in vobis.* TERTIVS locus est Colos. 2. *Nemo vos indicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi.* Ad haec addunt ex Patribus rationem; nam Sabbatum, quod mandatum fuerat Iudæis carnaliter obseruandum, nimirum, vt abstinerent ab operibus seruilibus, nobis mandatum est spiritualiter, vt scilicet vacemus à peccatis, quae sunt opera verè seruilia; quae sententia est Sanctorum Patrum; Ambrosij in cap. 13. Lucæ, Hieronymi in cap. 4. ad Galat. Augustini epist. 119.

TERTIVS error est Lutheranorum, & Caluinistarum, qui admittunt dies festos, sed ita admittunt, ac si non admitterent. Summa doctrinae eorum in his capitibus consistit. PRIMVM docent, festos dies celebrare, esse iure diuino, & naturali præceptum, probant ex decalogo; nam licet præceptum de Sabbato sit aliquo modo caeremoniale, est tamen aliquo modo etiam naturale, alioqui in decalogo positum non fuisset. Præterea, quia natura ipsa docet, oportere nos aliquando ferari ab operibus corporalibus

tum vt vacemus Deo, & conueniamus in Ecclesia ad verbum Dei audiendum: tum etiam vt aliquam remissionem concedamus famulis, & operarijs nostris; & in hoc primo non dissentimus.

SECUNDO docent, quia ius diuinum non determinauit certos dies, quibus Christiani ferari debeant, debere eos determinari ab Ecclesia, id est, à pastoribus, consentiente populo, & in hoc etiam non multum dissentimus; solum enim displicet, quod putant necessarium populi consensum. Christus enim potestatem gubernandae Ecclesiae non tribuit Apostolis cum ea conditione, si populus consentiret, sed simpliciter. verum de hac re alibi diximus.

TERTIO docent, dies determinatos ad feriandum non debere haberi caeteris Sanctiores quasi mysterij aliquid, vel piam significationem contineret: sed solum haberi tanquam determinatos, disciplinae, & ordinis, ac politicae causa, ita vt cum hac determinatione simul consistat aequalitas dierum, & in hoc nos accusant, quasi habeamus discrimen dierum more Iudaico: & probant assertionem suam ex locis Pauli supra citatis. Paulus enim reprehendit discrimen dierum: at certe non reprehendit discrimen necessarium ad ordinem, & politiam, ergo discrimen religiosum, & caeremoniale, quale erat Iudaeorum, quale esse videtur (vt ipsi dicunt) Christianorum, qui ob similes significationes dies mysticos habent & colunt.

QUARTO docent, determinationem dierum non obligare Christianos in conscientia, nisi ratione scandalali, vel contemptus, & in hoc etiam arguunt Catholicos, quod obligent fideles humanis præceptis. Porro sententiam suam Centuriatores probant, quia festorum obseruatio in primitiua Ecclesia habebatur res indifferens, & media, vt reuera est, ergo non potuit imponi postea sub necessitate; nam Paulus, & alij, modo colebant Sabbatum, modo Dominicam indifferenter. nam Acto. 13. Paulus in Sabbato concionatur. Ioannes autem Apocalyp. 1. mentionem facit Dominicae.

Præterea quia Paulus, Gal. 4. resistit Pseudoapostolis volentibus introducere obligationem festorum. Deinde Heshusius idem probat: quia cum plura sint festa Christianorum, quam Iudaeorum, si eorum obseruatio ad peccatum obliget, erit intolerabilius iugum Christianorum, quam fuerit Iudaeorum, de quo tamen Petrus ait Acto. 15. *Nec nos, nec Patres nostri portare potuimus.* Addit Caluinus testimonium Socratis li. 5. c. 21. qui dies festos liberos esse voluisset, ac reprehendit impositam necessitatem.

QUINTO docent, non licere dies festos consecrare Sanctis vel Eucharistiae, & multo minus conceptioni B. Mariae; sed de hoc infra suo loco. Hanc esse mentem haereticorum, patet ex Magdeburgensi Cent. 1. li. 2. cap. 6. col. 503. ex Tilmanno Heshusio li. de DC. erroribus Pontificiorum, tit. 26. ex Philippo in Locis, in expositione Decalogi; & ex Caluino li. 2. Inst. c. 8. §. 28. & seq. sed notanda sunt etiam singulorum singula mendacia, siue ineptiae.

Magdeburg. Cent. 1. li. 2. c. 6. col. 504. dicunt, tempore Aniceti cepisse in Romana Ecclesia laborare mysterium iniquitatis, & se prodere semina Antichristi, quia nimirum Anicetus volebat Pascha non celebrari alio die quam Dominico. At hoc ipsum statuerunt eo tempore ferè omnium Ecclesiarum Concilia; & postea Nicænum I. & idem seruunt etiam Lutherani. Quid igitur garriunt contra Romanam Sedem? Tilmannus dicit, apud Pontificios pari honore cum celeberrimis festis totius Ecclesiae coli dies Sanctorum Innocentium, S. Gregorij, S. Annae, & S. Catharinae.

At mendacium est. Hæc enim festa in plurimis locis non seruatur ex præcepto, ibidē Heshufius probat, festum corporis Domini esse reiiciendum, quia scriptū est: *Non adorabis Deos alienos.* Vbi apertè significat, Christum sibi esse Deum alienum; nam festum corporis Domini propriè ipsi Christo dicatum est, ob beneficium instituti Sanctissimi Sacramenti.

Philippus dicit, opera præcipua huius præcepti de sanctificatione Sabbati, esse alere, ac honore afficere pios doctores, & peccata in hoc præceptū, esse, contemnere pios doctores, & nolle cōferre ad eos alendos, & defendendos. Ita nimirum vtiliter seruantur festa pro ministris.

Calvinus dicit, cultum Sabbati apud Christianos in eo consistere, vt ociemur ab operibus nostris, & Deum in nobis operari sinamus, id est, intelligamus nos carere libero arbitrio ad bonum, & quidquid agimus esse peccatum. At certè, qui ita Sabbatizant non intrabunt in requiem Domini, sed in ignem detrudentur æternum. Igitur aduersus hos errores aliquot sententias proponemus.

P R I M A sententia. *Nulla modo licet Christianis Sabbatum Iudeorū, aut alias ferias Testamēti veteris obseruare.* Hæc est contra primum errorem, & probatur. **P R I M O** ex tribus locis Pauli supra citatis Rom. 14. Gala. 4. & præcipuè Colof. 2. ad eum enim apertè Paulus reprehendit obseruatores Sabbati, vt Ebionitæ propterea Paulum non reciperēt, sed apostatam esse dicerent, teste Epiphano hæresi 30. & Irenæo lib. 1. cap. 26. ex quo refellitur etiam commentum Magdeburgensium, qui dicunt, Paulum indifferenter coluisse Sabbatum, vel Dominicam.

S E C V N D O probatur ex Concilio Laodiceno, c. 29. vbi anathema dicitur ijs, qui Sabbatum colunt, atque in eo vacant ab operibus.

T E R T I O probatur ex Gregorio, epist. 3. li. 11. vbi ex professo hunc errorem refellit, ac dicit, Antichristum, renouaturum Sabbati culturam.

Q U A R T O ratione, quia Sabbatum erat præcipua cæremonia Iudaica, & præcipua figura Testamenti veteris, vt patet Colof. 2. *Aut Neomenia, aut Sabbatorū, quæ sunt umbra futurorū, corpus autē Christi.* Igitur vbi Christus venit, Sabbatū necessariò finē habuit.

Ad argumentum autē factum ex illis verbis Exo. 31. pactū est sempiternū, respondet Augustinus in quæstionibus in Exodum, q. 46. 124. & 139. ac **P R I M O**, dicit, Sabbatum, & sacerdotium, aliosque ritus Iudæorum dici pacta, & signa æterna, quia res æternas significant. Sicut cum dicimus, Deus est æternus, nō significamus illas duas syllabas, De, us, esse æternas, sed id, quod significant, esse æternum.

S E C V N D O respondet, Sabbatū, & alias quasdam cæremonias dici æternas, quia non fuerāt imperata Iudæis vsq; ad aliquod tēpus definitum; vt cum dicebatur. *Qui tetigerit mortuum, erit immūdus vsq; ad vesperam:* sed imperatæ fuerant seruandæ quousq; Deus vellet. & proinde in æternum ex parte ipsorum, qui non poterant eas omittere pro arbitrio suo. Quod autem sacerdotium Aaronicum, & cæteræ cæremonia nō essent reuera duraturæ in æternū, sed essent mutandæ à Deo: probat Aug. ex Psal. 109. *Iurans Dominus, & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternū, secundū ordinem Melchisedech.* Cum enim de sacerdotio Christi dicitur, *nō pœnitebit eū,* indicatur pœnituisse Deum sacerdotij Aaronici, id est, mutare illud constituisse. Nec enim in Deo est pœnitentia, nisi metaphoricè, qui videlicet mutat res aliquas, vt ij faciūt, quos earū rerū pœnitet. Possumus addere.

T E R T I O cæremonias Iudaicas dici æternas, non simpliciter, sed donec duraret status illius Reipubli-

A cæ, id quod explicat Dominus, cum addit, vobis, aut in generationibus vestris, aut, filijs Israëli, vt Exo. 12. *Celebrabitis hunc diem solemnem in generationibus vestris, cultu sempiterno.* Similia habentur de sacerdotio, Exod. 28. & de Sabbato, Exod. 31.

S E C V N D A propositio. *Festa Christianorum non solū ratione ordinis, & politia, sed etiam ratione mysterij celebrantur, suntq; dies festi verè alijs sāctiores, sacratiores, & pars quadā diuini cultus.* Hæc est cōtra secundum & tertium errorem; nam tertius ferè coincidit cum secundo. Probatur **P R I M O** ex die Dominico; nam diem Dominicū omnes celebramus tam nos, quàm hæretici: at certum est diem illum celebrari in memoriā resurrectionis Domini, vt August. dicit epist. 119. & fatetur etiam Calvinus lib. 2. c. 8. Instit. ergo non solūm ratione ordinis festa celebrantur, sed etiam ratione mysticæ significationis.

R E S P O N D E T Calvinus huic obiectioni, quam dicit fieri solere à suis etiam, qui crebrò mulstant, Dominici dici obseruationem ad discrimen dierum ab Apostolo prohibitū pertinere. Dicit autem duo; **P R I M O** diem Dominicum non seruari nisi propter ordinem Ecclesiæ, electum autem fuisse hunc diem, quia tali die Christus resurrexit. Cum enim Christi resurrectione finita sint omnes Iudaicæ cæremonia, hoc die admonemur, non esse amplius inhærendum vmbri, & figuris.

At hæc solutio nihil valet; nam si hunc diem colimus, vt admoneamur finitas esse vmbas Iudaicas, ergo colimus propter significationē. Nec enim dies aliter monet, quàm significando, & repræsentando, ergo non est sublata, sed mutata significatio, & discretio dierum. Præterea dies Dominicus, vt Aug. docet lib. 22. de Ciuit. Dei, c. 30. non solūm est memoria resurrectionis, sed etiam vitam beatam præfiguratur. Igitur **S E C V N D O** respondet, se non subijcere Ecclesiam seruituti huius diei, neque improbatum, si Ecclesiæ alium diem sibi eligant. At hæc solutio apertè demonstrat, Calvinum agnoscere etiam apud suos coli festa ob significationem, & cupere quidem abrogare diem Dominicum, sed nō audere, quia nimis altè radicata, & stabilita sit hæc veritas.

S E C V N D O probatur, quia alioqui tollendi essent solennes dies Natalis, Passionis, Resurrectionis, Ascensionis Domini, & Pētecostes, quos de Apostolica traditione descendere, & in tota Ecclesia seruari docet Aug. epist. 118. & 119. & quos etiam aduersarij colunt. Nam certum est, hos dies non seruari ratione ordinis, & politia, sed ratione significationis; nam in primis si solūm ratione ordinis seruarentur, temerè cōstituti fuissent. Quis enim est iste ordo, vt inter diem Passionis & Resurrectionis nō sit nisi vnus dies medius; inter resurrectionis, & ascensionis sint quadraginta; inter Ascensionis, & Pētecostes sint decē, inter Pētecosten, & Natalē sint plus quam sex menses: deinde si solum ratione ordinis celebrātur festa, cur sequimur lunam in festis mobilibus inueniēdis? item cur habent ista nomina, Pascha, Ascensio, &c. si nihil sacrum significant? Denique Patres disertè docent, festa ista celebrari ad significanda mysteria redemptionis, & ea externo ritu repræsentanda. Vide August. epist. 119. & in Psal. 110. vbi prolixè disputat de mysterijs Paschæ, & aliorum festorum.

T E R T I O idē probatur ex eo, quod dies festi Patribus dicuntur, sancti, sacri, mystici, & religiosè colendi, quæ cum cæteris diebus non sunt communia. Ambro. ser. 62. *Dominica nobis venerabilis est, atq; solennis.* August. præfatione in epist. Ioan. *Quia nunc interposita est solennitas sanctorū dierū, &c.* Idem li. 22. de ciui. Dei, c. 30. *Dies Dominicus Christi resurrectione*

sacratuſ eſt. Lib. 20. contra Fauſtū, c. 21. *Pauluſ Chriſtianuſ memoriaſ Martyrum religioſa ſolemnitate concelebrat.* Et ſer. 251. *Dominicuſ diem Apoſtoli religioſa ſolemnitate habendum ſanxerunt.* Et Leo I. ſer. 4. de *Quadrageſima: Ingreſſuri, inquit, dieſ myſticuſ, &c.*

QUARTO, ſi ſolum ratione ordinis diſtinguerentur dieſ feſti ab alijs, omneſ dieſ feſti eſſent æqualeſ, nec vnus alio maior, vna enim eſſet ratio celebritatiſ omnium, at non ita eſt, nam Ignatiuſ vocat diē Dominicam, diem regalem, & eminentiſſimū omnium dierum, epiſt. ad Magnēſianoſ. Leo ſer. 12. de *Quadrageſ.* vocat diem Paſchæ feſtum feſtorum omnium maximum. Nazianz. orat. 2. de Paſcha, dicit Paſcha eſſe feſtum feſtorum, & celebritatem celebratum, tanto cæteriſ omnibuſ maiorem, quanto ſol ſideribuſ omnibuſ excellit. & oratione de obitu patriſ ſui dicit, Paſchæ diem eſſe regē dierum. Chryſoſtomuſ hom. de S. Philogonio, diem natalem Chriſti feſtum maximum, & feſtorum metropolim vocat.

QUINTO, ratione ducta ex Scriptura. Obſeruatione feſtorum, quæ præcipitur Exod. 20. ad cultū Dei pertinet; nam eſt præceptum Dei, & præceptum primæ tabulæ, ſed illud præceptum eſt aliquo modo naturale, & ad noſ pertinet, vt aduerſarij concedunt: ergo etiā noſ habere debemus aliquoſ dieſ, quorum obſeruatione ad cultum Dei pertineat. Non habemus autem alia feſta quàm dieſ Dominicoſ, Paſcha, Pentecoſten, & ſimilia; ergo horū obſeruatione eſt cultuſ Dei, ſanctæ & religioſæ. Licet enim determinatio huiuſ aut illiuſ diei ſit facta ab hominibuſ, tamen ipſa ſubſtantia feſti imperata eſt à Deo in prima tabula.

VLTIMO probatur hac ratione; Chriſtuſ naſcēſ conſecrauit locum, id eſt, præſepē, moriens conſecrauit crucem, reſurgens conſecrauit tumulum, vnde exiit, cur non etiam conſecrauit tempuſ, id eſt, dieſ illoſ, quibuſ natus, vel paſſuſ, vel reddituſ fuit nobiſ deuicta morte? cur præ cæteriſ lociſ ſanctiſ ille vocatur, vbi Dominuſ reſurrexit? & præ cæteriſ non erit ſanctæ dieſ illa in qua reſurrexit? Præterea ſi templa, & altaria dicuntur domuſ Dei, & loca ſanctæ, quia Deo ſacrata ſunt, nimirum vt in iſ ſcolatur Deuſ, cur non etiam ſancti, & ſacri erunt dieſ, qui cultui diuini ſacratuſ ſunt? Neque argumenta concludunt in contrarium.

Ad PRIMVM Rom. 14. *Aliuſ iudicat diem inter diē, aliuſ omnē diem.* Treſ ſunt expoſitioneſ. PRIMA Theodoretuſ, & Theophylacti, & fortè etiam Chryſoſtomuſ, vt ſenſuſ ſit: *Aliuſ iudicat diem inter diē*; id eſt, aliquo die abſtinet à carne ſuilla, & alijs cibis in lege prohibitiſ, aliuſ omni die ab illiſ abſtinet, vel nullo die abſtinet. Sed nō placet hæc expoſitio; nam cibi ſecundum legem immundi nunquam edi poterant, & ideo nō eſt veriſſimile aliquoſ fuiſſe Iudæiſ zantiū, qui ab illiſ modò abſtinerent, modò non abſtinerēt. Nec tamē hæc expoſitio iuuat aduerſarioſ.

SECUNDA expoſitio eſt Origeniſ, Ambroſij, Oecumenij, Primaſij, & Anſelmi in hunc locum, qui hunc eſſe volunt ſenſum; Aliuſ iudicat diem inter diem, aliuſ omnem diem, id eſt, aliqui ieiunant certis diebuſ, vt feria IV. V. & VI. vel Sabbatho, alij ieiunant omni die, & vtriq; rectè agunt. Hæc eſt vera, & litteraliſ, & nobiſ maximè fauet.

TERTIA eſt B. Hiero. li. 2. in Ionianum, quòd Pauluſ loquatur de feſtiſ Iudæorum, & ſenſuſ ſit; Aliuſ diſcernit inter diem feſtum & profanum ſecundum legem, id eſt, feriatur, die Sabbathi, & in Kalendiſ, aliuſ omnem diem ducit profanū, quòd attinet ad legem Iudæorum. Hæc ſententia non videtur mihi litteraliſ, tum quia omneſ vetereſ, qui ex profeſſo hunc locum exponunt, de ieiunio expoſuerunt, non

A de feſtiſ: tum etiam quia Apoſtoluſ de cibis diſputationem inſtituerat, tum deniq; quia poſtquam dixerat: *Aliuſ iudicat omnem diem,* lubiungit: *Unuſquiſque in ſuo ſenſu abundet.* Quòd certè nō videtur fuiſſe dicturuſ, ſi de feſtiſ Iudæorum ageret, quæ obſeruatione cœperat malum eſſe. Tamē ſi propter B. Hieron. admittatur, dico Apoſtoluſ non loqui de feſtiſ Chriſtianorum, ſed Iudæorum tantum; nam ipſe etiam Pauluſ iudicabat diem inter diem, quòd attinet ad feſta Chriſtiana, cum celebrabat Pentecoſten, vt dicitur Actoꝝ. 20. & conſequerter etiam celebrabat Paſcha; nam vt Epiphaniuſ deducit hæreſi 75. ſine Paſchate nulla eſt Pentecoſte.

At inſtat Caluinuſ; nam Pauluſ videtur eodē modo damnare diſcrimen dierum, quò diſcrimen ciborum: ſed diſcrimen ciborum in lege Chriſtiana nullum eſt, quale erat apud Iudæoſ, id eſt, propter ſignificationem, igitur nec diſcrimen dierum eſſe debet propter ſignificationem.

RESPONDEO, à Paulo ſimiliter reprobari diſcrimen ciborū, & dierum, ex lege Iudæica inductū: ſed tamen in Eccleſia non eſſe eandem rationem ciborū & feſtorum; nam ciborum delectuſ nō eſt ab Eccleſia inductuſ propter ſignificationem; dieſ autem feſti inſtituti ſunt ob ſignificationem, non quidem talem, qualis erat Iudæorum, ſed aliam, & diuerſam.

Ad SECUNDVM locū ex epiſt. ad Galat. duæ ſunt reſponſioneſ. PRIMAM Ambro. in Galat. 4. & Aug. Enchirid. c. 79. & in epi. 119. c. 7. qui dicunt, Apoſtoluſ non loqui de obſeruatione feſtorum, ſed de obſeruatione vana, & ſuperſtitioſa Gētilium, qui dicebāt, Cras nō proficiſcar, quia talis eſt poſitio ſiderū; hoc anno non plantabo vineam, quia biſſextuſ eſt.

SECUNDA eſt omnium Græcorum, & Hieronymi atq; Auguſtini in hunc locum, qui dicunt, Pauluſ agere de feſtiſ Iudæorum. Quòd etiam reſpondetur ad tertium locum ex epiſt. ad Coloff.

Sed contra; nā licet Apoſtoluſ propriè Iudæiſ arguat, tamen ſimul etiam illoſ videtur arguere, qui eodē modo tēpora, & dieſ obſeruant; atqui noſ idem facimuſ. Nō enim ſuſtulimuſ obſeruationē certorū dierum, ſed mutauimuſ. Præterea Hiero. in hunc locum ſcribens, adfert duāſ ſolutioneſ, quæ ambæ videntur cōtra noſ. PRIMO ſic ait: *Ne inordinata cōgregatio populi fidē minueret in Chriſto, propterea dieſ aliqui cōſtituti ſūt, vt in vnū omneſ pari: er veniremuſ. Nō quo celebrior ſit dieſ illa, qua conuenimur; ſed quo quacunq; die conueniendū, ſit ex cōſpectu mutuo lætitiā maior oriatur.* SECUNDO dicit, Chriſtianiſ omneſ dieſ eſſe æqualeſ, ſed propter ſæculare oportuiſſe conſtituere aliquoſ dieſ, quibuſ cōuenirent ad eccleſiam.

Ad PRIMVM reſpōdeo dupliciter. PRIMO cū Aug. cōtra Adimantū, c. 16. vbi ſic ait: *Illi, inquit, ea ſeruili- ter obſeruabāt nō intelligēteſ ad quarū rerū ſignificati- oneſ, & prænuſciationeſ pertinerēt: hoc in eiſ culpæ Apoſtoluſ, & in omnibuſ qui ſeruiunt creaturæ potiuſ quàm creatori; nam noſ quoq; & Dominicuſ diem, & paſcha ſolemniter celebramuſ, & quaſlibet aliaſ Chriſtianaſ dierum feſtiuitateſ: ſed quia intelligimur quòd pertineāt, nō tēpora obſeruamur, ſed quæ illiſ ſignificātur tēporibuſ.* Exēplū de eo qui adfert librū doctori, vel citharā magiſtro, cū ipſe tamē nec legere, nec citharā pullare ſciat.

SECUNDO reſpondeo, magnum eſt diſcrimē inter noſtra feſta, & Iudæorum; nam in primis illa poſt Chriſtuſ habent falſam ſignificationem: noſtra habent veram. Deinde illorū ſiniſ primariuſ erat ſignificare futura, vt dicitur Colof. 2. noſtrorū autem ſiniſ primariuſ eſt agnoſcere Dei beneficia, propter quæ feſta ſingula inſtituta ſunt. Deniq; ſumma præcepti in illiſ erat, nō operari corporaliter: in noſtriſ autem

potissima præcepti pars est, interesse diuino sacrificio, vacare autem ab opere corporali, nobis præcipitur solum, ne distrahamur à Dei laudibus. Itaque nostra festa succedunt Iudaicis, non sicut in eadem hereditate filius patri, sed sicut lux umbræ, & dies nocti, & exemplar figuræ, & illa dici poterant carnalia, nostra autem spiritualia.

Ad PRIMA verba Hieron. dico, eum in prima solutione sua duas causas reddere festorum Christianorum. Vnam, vt honoremus Christi resurrectionem & alia mysteria, & ex hac parte non potest negari quin sit dies celebrior Paschatis, quam alij dies. Alteram vt habeamus certum diem ratione ordinis; & quantum ad istam causam non est vna dies altera celebrior.

Ad SECUNDA verba eiusdem dico, eum in secunda solutione sua, cum dicit, Christianis esse dies omnes æquales, non intelligere simpliciter, & quoad omnia, sed solum quoad essentialia festi, & hoc remota ecclesiæ lege; nã, vt ipse ibi dicit, potest Christianus quotidie habere Pascha, & Pentecosten, & diem Dominicum: si nimirum quotidie audiat sacrum, communicet corpori Domini, recogitet diuina mysteria, & ommissis operibus seruilibus totus Deo vacet. imò talis deberet esse vita Clericorum, & Religiosorum, propter quos omnes dies dicuntur feriæ. Hoc autem Iudæi habere non possunt, non enim eis licet quotidie immolare agnum Paschalem, vel erigere tabernacula, & similia. Cum hac tamen æqualitate consistit, quod apud Christianos sit inæqualitas dierum; tum ex præcepto Ecclesiæ determinantis dies; tum ex significatione, & repræsentatione mysteriorum. dies enim Dominicus repræsentat resurrectionem, quod non faciunt alij dies.

Ad rationem illam ex Patribus dico, Patres illos agere de ipso Sabbato proprie dicto, non vt Sabbatum aliquando accipitur pro omni die festo, sed vt accipitur proprie pro die septimo. Dicunt enim Patres, ipsum Sabbatum mandatum Iudæis carnaliter, nobis autem spiritualiter; sed non sequitur, si non debemus celebrare Sabbatum ad litteram externo ritu, non debere etiam nos celebrare Dominicam, & alia festa Christiana. imò S. August. in eadem epist. 119. vbi dicit, nobis mandatum Sabbatum spiritualiter, ibidem dicit, nos agere debere diem Dominicam celebrem externo ritu.

TERTIA propositio. *Observatio certorum dierum festorum recte præcipitur in Ecclesia lege obligate conscientia, etiam citra contempum, & scandalum.* Hæc est contra hæreticos huius temporis. sed antequam probetur, notandum est PRIMO, lege festorum duo quedam præcipi; Primum, vt omnes interfint Missæ sacrificio; Secundum, vt vacent ab opere seruili. Horum vtrūque requiri ad festi observationem aduersarij fatentur, nã licet ipsi darent Missam, quatenus sacrificium est, tamen fatentur die festo oportere conuenire ad ecclesiã & interesse mysterio sacræ cœnæ. & quãdo etiã hoc negarent, facile probari posset ex Iustino in fine 2. Apolog. ex Palladio c. 69. hist. Lausiaca, ex Hieronymo in vita Paulæ, & ex alijs antiquis auctoribus.

Pari ratione fatentur, festum diem requirere vacationem ab opere corporali. & si id negarent, probari posset ex Hieron. in epist. ad Eustochium de custodia virginitatis, vbi dicit, Monachos sui temporis exerceri solitos in operibus manuum omnibus diebus, exceptis Dominicis, & similibus festis. Augustinus quoque serm. 251. & Gregor. lib. 11. epist. 3. dicunt festis diebus vacandum ab opere corporali.

SECUNDO nota, opus seruile posse tribus modis accipi; quedam enim opera quibus homo seruit cu-

piditatibus suis, nimirum peccata, & hæc non dicuntur proprie opera seruilia, sed metaphoricè tantum; nõ enim sunt propria seruorum, sed communia omnibus, & maxime diuitibus, & nobilibus, qui alijs dominantur: neque prohibentur hæc speciali præcepto, sed omnibus præceptis simul. Alia sunt opera, quibus homo seruit Deo, vt immolatio sacrificij, oblatio thuris, & hæc ita seruilia sunt, vt sint etiam regalia; nam seruire Deo regnare est, & hæc non modo non prohibentur, sed etiam præcipiuntur maxime die festo. Alia sunt, quibus homo homini seruit, qualia sunt quæ per se spectant ad eos, quos proprie vocamus seruos, qualia sunt omnia mechanica artificia, agriculturalium labores, & similia, & hæc proprie seruilia dicuntur, & prohibita in festis intelliguntur.

TERTIO nota, quod licet sola ista opera per se prohibeantur in festis, tamen iustis de causis quedam spiritualia, & liberalia interdiciuntur etiam; & quedam corporalia, ac seruilia permittuntur. Liberalia, quæ prohibentur in festis, sunt quatuor, mercatum facere, agere causas, ius dicere, & iuramentum solenne in iudicio prestare, nisi ob causam pacis, vel aliam necessitatem. Ita enim habetur capit. Omnes dies, & cap. Conquestus, de ferijs.

Corporalia, quæ permittuntur, sunt etiã quatuor. PRIMO ea, quæ ad opera religionis, vel spiritualia, per se ordinantur. Hoc modo licet in festis campanas pulsare, & olim licebat mactare oves & boues ad sacrificia, Matt. 12. *Sacerdotes in Templo Sabbatum violant & sine crimine sunt.* Sic etiam licet scribere in ordine ad intellectum, vt ad parandam lectionem, vel concionem, non tamen licet transcribere, sine necessitate, libros lucri gratia. SECUNDO, opera illa permittuntur, quæ vel propria, vel aliorum saluti necessaria sunt, vt est labor pharmacopolarum, chirurgorum, coquorum, &c. quomodo etiam Iudæis licebat in Sabbato educere iumenta de fouea, si forte cecidissent, & ducere ad fontem ad bibendum. Matt. 12.

TERTIO, opera concessa à Prælati. QUARTO, opera quæ ex consuetudine facta sunt licita. Nunquam enim Ecclesia tam seuerè præcepit vacare ab opere, quàm lex Iudaica; & ratio est, quia vacatio apud Iudæos erat figura futurorum, figuræ autem debent esse exactæ, alioqui non bene significant: nostra autem vacatio etiam si interdum significat aliquid futurum, tamen non est hic eius præcipuus finis, sed non impedire opera spiritualia.

Probat nunc propositio. PRIMO, omnibus argumentis, quibus alijs probauimus, Ecclesiæ præcepta obligare in conscientia.

SECUNDO, iure diuino præcipitur, vt aliqui dies festi obseruentur, & tamen nulli sint certi dies à iure diuino determinati, ergo debuit esse in Ecclesia potestas determinandi certos dies, & obligandi ad eorum obseruationem, quia alioqui nõ seruaretur ius diuinum. si enim determinatio Ecclesiæ nõ obligat, poterunt fideles non seruare diem Dominicum, nec Pascha, nec alia festa indicta, & proinde nulla. nec enim vlla alia festa sunt, quæ seruari possint. festa enim debent esse cõmunia toti Ecclesiæ, nulla autem esse possunt communia, nisi quæ indicuntur à publica potestate.

TERTIO, Mardocheus & ceteri Iudæi cum Regina Esther instituerunt festum, quod Deus non præceperat, & obligauerunt, ad illud seruandũ, Esther 9. *Non liceat hos duos dies assequi, solemnitate transigere, &c.* Ergo idem licebit Ecclesiæ; nam tota causa, cur credant hæretici non licere Ecclesiæ obligare fideles ad istam festorum obseruationem, est, quia Deus hæc festa in particulari non præcipit, at nec præceperat festum illud Sortium, quod Mardocheus instituit.

QVARTO, antiqua Ecclesia festa cū imperio indicebat, nec fuit vnquam vllus præter hæreticos, qui eiusmodi præcepta reprehenderit. Concil. Agathense ante mille annos, c. 47. *Missus, inquit, die Dominico secularibus, totas audire speciali ordine præcipimus, ita vt ante benedictionē sacerdotis egredi populus nō presumat. Quod si fecerint, ab Episcopo publicè confundatur.* Cōc. Laodicensū ante MCC. annos, c. 29. *Non oportet, inquit, Christianos Iudaizare, & in Sabbato vacare, sed operari eos in eadē die, Dominicā præponēdo eidem diei.* Concil. Aurelianense III, etiā ante annos mille, can. 27. præcipit, vt puniantur, qui dieb. festis operantur, & simul tamen damnat eos, qui Iudaico more ita vacant, vt non putent licere, parare in die Dominico quæ necessaria sunt ad victum. Similiter Conc. VI. generale can. 8. die Dominica iubet audiri sacrū, & nulla opera corporalia fieri præter ea, quæ ad victum necessaria sunt, & alia similiter necessaria. Nec est iste Can. ex Trullanis Canonib. Antiochensē ante annos DCCCC. c. 16. *Non licet, inquit, die Dominico boues iungere, vel alia opera exercere.* Similia habentur in Concilio II. Matisconensi c. 1. Concil. Moguntinum ante annos DCC. can. 36. & 37. enumerat festa præcipua totius anni, & iubet omnino ab opere in eis diebus vacare. Vide plura decreta Conciliorū, & Pontificum, extra de ferijs. Neque argumenta in cōtrarium cōcludunt; nam ad primum Magdeburgensium dico, festorum dierum cultum ex se indifferenter esse, sed posita lege esse necessarium. Ad exemplum Pauli, nego illum aliquādo coluisse diem Sabbati. concionabatur enim die Sabbati, quia tunc inueniebat Iudæos congregatos, non quia ipse coleret Sabbatū. Porro in epist. ad Galatas non arguit Pseudopostolos, quod obligarent ad festa, sed quod obligarent ad festa Iudaica.

Ad illud Heshusij, quod si festorum leges obligēt, erit iugum Christianorum intolerabilius iugo Iudæorū, cū nos plura festa habeamus, quàm illi habuerint. Respondeo PRIMO cum B. August. libro contra Adimantum, c. 16. seruare festa Iudaicè esse iugum, non autem more Christiano, quia illi non intelligebant finem vacationis, nos intelligimus.

SECVNDO dico, festa Iudæorū verè fuisse graua, quia cogebantur singulis Sabbatis non accendere ignem, nō coquere cibos, nō iter facere, nisi ad modicum spacium. Item oportebat eoster in anno ad quædam festa ire in Hierusalem, etiamsi longissimè abessent: item in Paschate cogebantur per dies septē comedere azyma insipida, qui Deut. 16. idē vocatur panis afflictionis, & lactucas agrestes plenas amaritudine, & alia multa, quæ festa onerosa reddebāt. At nostra festa nihil laboris habent. quis enim labor audire factum, & vacare à quibusdam operibus?

Adde Vltimo, quod cū Petrus Actor. 15. legē Iudaicam, intolerabile iugum vocauit, nō hoc propter festa, sed propter alias innumeras, & minutissimas cæremonias dixit, quas non tantum obseruare, sed etiam memoria retinere ferè impossibile erat. Ad testimonium Socratis dico, Socratem hæreticum fuisse Nouatianum, neque eius testimonium in dogmatibus vllius esse momenti.

QVARTA propositio. *Non tenemur diebus festis ex præcepto peculiari ad non peccandum, siue ad actum contritionis, vel dilectionis Dei.* Hæc est B. Thomæ in 2. 2. q. 122. art. 4. & contra Scotum in dist. 27. & 37. qui dicit, homines teneri die festo ad actum dilectionis Dei internum: & contra Abulensem, ac Lyranum in c. 20. Exodi. qui dicūt, hoc præcepto specialiter prohiberi opera seruilia, id est, peccata, & proinde omne peccatum factum in die festo esse duplex.

A Probatur PRIMO, quia ius diuinum præcipiebat solum abstinere ab opere seruili. si dicas, opus seruile est peccatum. contra, quia præcepta debent intelligi propriè, non metaphoricè, peccata autem non sunt opera seruilia, nisi metaphoricè. SECVNDO, Ecclesia determinauit tempus, & modum obseruandi ius diuinum de obseruatione præceptorum: at Ecclesia nusquam præcipit actus illos internos. TERTIO, id habet communis sensus fidelium. Nulli enim sunt, qui putent se nouum peccatum cōmississe, si die Dominico non habuerint contritionē. QVARTO, actus ille internus est finis huius præcepti, nō autem finis, sed media propriè imperantur. QVINTO, cultus internus præceptus iam erat in primo mandato; nam hic est ordo primæ tabulæ; in primo præcepto mandatur cultus cordis, in secundo cultus oris, in tertio cultus operis. SEXTO, præceptum de colendo Sabbato est præceptum religionis, at contritio est actus pœnitentiæ, non religionis. SEPTIMO, quia alioqui esset valdè noxium tot festa multiplicare; esset enim tendere laqueos animabus.

At obijciūt; PRIMO, fornicari, vel occidere hominem in loco sacro est homicidium, & sacrilegium, ergo similiter occidere, vel fornicari in die festo.

RESPONDEO, circumstantiam loci, & temporis semper aggrauare peccatum, sed non semper ita aggrauare, vt censetur nouum peccatum. Tunc enim solum fit nouum peccatum, quando circumstantia loci, vel temporis est essentialis, & intrinseca peccato, id est quādo violatur ipsum tempus, aut locus sacer. Verbi gratia, qui fornicatur, aut homicidiū facit in templo, committit sacrilegium, quia per ea peccata tollitur sanctitas loci. Violatur enim templū per effusionem seminis, aut sanguinis voluntariam ex lege Ecclesiastica: at qui in templo mētitur etiam perniciosè, aut blasphemat, non committit propriè sacrilegium, quia mendacium, & blasphemia non tollunt templi sanctitatem. Idem dico de tēpore sacro. Non enim violatur tempus sacrum per quæcunque peccata, sed solum per ea, quæ opponuntur ipsi tempori sacro, qualia sunt, non audire sacrum, & operari corporaliter, quæ sunt specialiter prohibita.

SECVNDO obijciunt testimonia August. qui dicit, præcepto Sabbati prohiberi opera seruilia, id est, peccata. sic enim loquitur August. tract. 3. in Ioannē, & in Psal. 32. Conc. I. RESPONDEO, eum loqui de præcepto Sabbati, vt est generale præceptum, spiritualiter significatum per Sabbatum Iudæorum.

TERTIO obijciunt Augustinū, qui lib. de decem chordis, c. 3. dicit: *Melius faceret Iudæus in agro aliquid vtile, quàm in theatro sedulosus existeret: & melius femina Iudæorum domi lanam facerent, quàm tota die in neomenijs suis impudicè saltarent.*

Respondeo, Aug. nō velle dicere absolutè esse melius, seu minus malum, die festo operari aliquid vtile, licet prohibitum tali die, quàm aliud peccatū facere. Potest enim fieri, vt aliquādo sit melius, aliquādo peius; nam minus malum est die Dominico operari in agro, quàm blasphemare Deum, sed è contrario; maius malum est, operari in agro die Dominico, quàm mentiri officiosè. Et tamē August. videtur velle, minus malum esse die festo operari aliquid ex genere suo vtile, quàm peccatum aliquod cōmittere. August. ergo vult dicere, magis pugnare qualibet peccata cum fine sanctificationis Sabbati, quam opera ex se vtilia, quæ tamen prohibentur in Sabbato; nam finis est quies mentis in Deo, cui quieti magis repugnat quodlibet peccatum, quàm distractio operis corporalis, & idē magna est cæcitas Iudæorum, qui abutuntur ocio Sabbati ad multa peccata com-

mittenda, vt August. dicit.

Objicies, si peccata magis repugnant fini huius legis, quàm opera seruilia, ergo omnia peccata prohibentur hoc præcepto magis, quàm opera seruilia; nã hoc præceptum positum est ad remouenda impedimenta cultus diuini interni. **R E S P O N D E O**, omnia peccata prohibita esse, & magis, quã opera seruilia; nam peccata in nullo casu permittuntur: opera autem seruilia etiam in festo sæpe permittuntur. Non tamen omnia peccata prohibentur hoc præcepto speciali de Sabbato, quia non erat necesse; nam iam antea prohibita erant. Opera autem seruilia prohibentur hac speciali lege, quia antea prohibita non erant.

C A P V T X I.

De Dominica die.

DE Dominica die tria dicenda sũt, Primò, de eius antiquitate. Secundò, de ratione institutionis. Tertiò, de ritibus antiquis in die Dominica seruatis.

Quantum ad **P R I M V M**, sine dubio festum Dominicæ est antiquissimum omnium Christianorum festum; nam Ecclesia Christiana propriè cœpit in die Pentecostes. Tũc enim impletis omnibus mysterijs redemptionis, promulgatũ fuit publicè Euangeliũ. Post hunc autem diem cœperũt omitti festa Iudæorum; & eis substitui festa Christiana; primus autem dies festus occurrens sine dubio fuit Dominicus; nã festum Natalis Domini, & Paschæ, quæ etiam antiquissima sunt, non nisi post aliquot menses occurrerunt. Attestatur autem huic antiquitati primò Scripturæ; nam Act. 20. dicitur, vna Sabbati cum conuenissemus ad frãgendum panem, & 1. Cor. 16. per vnam Sabbati vnusquisque apud se reponat, &c.

Magdeburgenses Cent. 1. lib. 2. c. 6. col. 503. & Calvinus in Cathena Aug. Marlorati dicunt, hæc loca intelligi de die Sabbati, & eum diem à Paulo seruatum. Quod etiam probant Magdeburg. ex Act. 13. vbi Paulus die Sabbati disputat in Synagoga. At fallunt manifestè; nam imprimis locum illum Act. 20. Chrysoft. & Beda exponũt de Dominica die: locum autem 1. Cor. 16. exponunt de die Dominica omnes interpretes Græci, & Latini, Chryso. Ambr. Theop. &c. nec solum Catholici, sed etiam Petrus Martyr in eum locũ; adde etiam (cui hæretici multũ tribuunt) comment. Erasmi tam Act. 20. quàm 1. Cor. 16. Præterea Marc. 16. dicitur Christus resurrexisse vna Sabbat. at constat resurrexisse die Dominica.

Præterea constat Paulum multis Hebraïsmis abũdare: est autem Hebraïsmus frequentissimus dicere vnum pro primo. vt Gen. 1. *Faciũ est vespere, & mane dies vnus*, id est, primus. nã postea sequitur, *dies secundus, &c.* Denique Paulus arguit Coloss. & Galatas seuerissimè, quod Sabbatũ, & festa Iudæorum seruarent. quomodo ergo credibile est eum seruasse Sabbatum Iudæorum? Quod autem Act. 13. die Sabbati prædicauit in Synagoga, non id fecit, vt coleret Sabbatum, sed quia non poterat habere alio loco, nec alio tempore Iudæos congregatos.

Habemus præterea Apoc. 1. *Ego Ioannes fui in spiritu in Dominica die.* Quem locum de nostra Dominica die exponunt ferè omnes, vt Oecumenius, Anselmus, Primasius, & alij, & ipsi etiam Magdeburgenses, Cent. 1. lib. 1. cap. 6.

Ad hæc, habemus testimonia patrũ antiquissimorũ, Clem. can. 65. Apostolorũ; Ignatij epist. ad Magnesium. Iustini Apolog. 2. Tertul. de corona militis, & Apolog. c. 16. Clem. Alex. li. 7. Strom. Orig. hom. 7.

A in Exod. Athanasij hom. in illud, Omnia mihi tradita sunt à patre meo. Ambr. epist. 83. Hieron. in ca. 4. ad Galat. Aug. lib. contra Adimantũ, c. 16. Greg. lib. 11. epist. 3. Leonis epist. 81. ad Dioscorum. Hilarij præfatione in psal. Quare nullo modo dubitare licet, quin festum Dominicæ diei sit vetustissimum.

Quãtum ad **S E C V N D V M**, ratio institutionis fuit, vt succederet Sabbato. Nam ius diuinum requirebat, vt vnus dies hebdomadæ dicaretur cultui diuino: non autem conueniebat, vt seruaretur Sabbatum. Itaque Sabbatum ab Apostolis in diem Dominicum versum est.

B Vt autè intelligatur, quàm rectè id factũ sit, notandum est. Sabbatum fuisse festum antiquissimum & præstãtissimum apud Iudæos, & ideo solius Sabbati mentionem factã in Decalogo. Erat autè Sabbatum festũ excellentissimũ, quia cum omnia festa celebreretur, vel in memoriã beneficij præteriti, vel ad significandum aliquid futurum, Sabbatũ in vtroque excelebat. Nam quãtum ad præteritum, colebatur, in memoriã primi, & cõmunissimibeneficij, id est, creationis mudi. Nam, vt scribit Philo in lib. de opificio mundi, quemadmodum Reges coli iubent diem natalem filiorũ suorum, ita Deus coli voluit diẽ natale operis sui, id est mundi quod etiam vtilissimũ erat ad errorem Philosophorum excludendum, qui dicturi erant, mundum non habuisse principium. Quãtum autem ad futurum, Sabbatum figura erat trium beneficiorum Dei, ad quæ omnia alia reuocantur.

C **P R I M O**, figura erat in sèsu allegorico quietis Christi in sepulcro. vt enim Deus Sabbato quieuit ab opere creationis, ita Christus quieuit Sabbato ab opere redemptionis, vt Apostolus obseruauit Hebr. 4.

S E C V N D O, figura erat in sensu tropologico quietis mentis humanæ ab operib. seruilib. peccatorũ. Iudei enim dũ Sabbato ociabãtur, significabãt venturũ esse tẽpus gratiæ, quo liberati homines per Christum à seruitute peccati, quiete & ocio spirituali fruerebantur, vt exponit August. tract. 30. in Ioannem, & alibi.

T E R T I O, figura erat in sèsu anagogico quietis sanctorum animarũ, quam post mortem in sinu Abrahæ expectabant, vt Aug. docet epist. 119. & deducitur ex Apostolo Hebr. 4. Iã verò propter has ipsas causas, quibus Sabbatũ fuit olim institutum, decuit, vt post Christi aduentũ mutaretur in Dominicã. Nam quãtum ad memoriã præteritorum. dies Dominica lógè excellit sabbato, nam refert nobis memoriã Natalis Christi, & Resurrectionis eiusdẽ, & Aduentus Spiritus sancti, quo die quodãmodo nata est ecclesia. Nã Christus die Dominica natus est, vt patet, quia illo anno currebat littera Dominicalis B. vt omnes Mathematici docent, & potest ostendi retrocedendo in Ciclo litterarum Dominicalium: constat autem, litterã B. haberi die X X V. Decemb. quo die Christus natus est, quod autem idem Christus resurrexerit die Dominica, ex Euang. constat. Quòd denique aduentus Spiritus sancti fuerit die Dominica, patet, quia fuit in die Pentecostes, id est quinquagesimo die à Paschate, qui necessariò est dies Dominicus. Itaque dies Dominica repræsẽtat nobis natalẽ diem Christi, & Ecclesiæ, & Christi non simplicem, sed duplicem. Et præterea dies Dominica repræsẽtat etiam memoriã creationis mundi, non minus quàm sabbatum. Nam die Dominico cœpit mundus fieri, imò eo die sunt factæ omnes partes mundi principales, cœlum, terra, Angeli, lux, &c. vnde Iustinus Apolog. 2. & Leo epist. 81. ad Dioscorum, dicunt, diem Dominicam coli tam ob memoriã mundi creationis, quàm ob resurrectionem Christi.

Quantum autem ad futurorum significationem,

fabbatum planè cessare debuit, quia omnia, quæ per fabbatum significabatur futura, iam sunt completa, nam Christus iam in sepulcro iacuit, & quies animorum in Deo iam agitur. Porro quies spirituum defunctorum in sinu Abraham iam est mutata in gloriam & beatitudinem: & nunc non amplius expectamus simplicem illam quietem, sed quietem gloriosam. gloria autem melius significatur per diem Dominicū, quàm per fabbatum. Et idcirco B. Aug. epist. 119. dicit. Sabbatum rectè datum Hebræis, qui post mortem ibant ad solam quietem; Christianis autem datam esse diem Dominicam, quia iam reuelata est gloria resurrectionis in Christo; & quod præcessit in capite, etiam corpus eorum expectat.

Quantum ad TERTIVM, ritus in Dominica erat quadruplex. PRIMO, conueniebant in ecclesiam ad lectionem, cōcionem, sacrificium, communionem, &c. vt ex Iustino patet Apolo. 2. extrema. SECUNDO, vacabant ab operibus seruilibus, vt patet ex Hieron. epist. ad Eustochium de virginitate, & Greg. lib. 11. epist. 3. TERTIO, non ieiunabant, vt patet ex Tertull. de corona militis, & alijs, qui passim hoc docēt. QUARTO, non flectebant genua, sed stantes precabantur. de quo extat Can. 20. Nicæni Cōcilij. Idem etiam longè antea Tertull. docuit lib. de corona militis: *Die Dominico, inquit, ieiunare nefas ducimus, & de geniculis adorare.* Item Hilarius præfatione in psal. Ambrosius serm. 62. August. epist. 119. ca. 15. & Alexand. III. cap. Quoniam, extra de ferijs idem docent. Ex quo intelligimus, nondum esse quingentos annos, ex quo ritus hic cessauit. nam tres priores adhuc in vniuersa Ecclesia obseruantur.

CAPVT XII.

De Pascha.

DVO dicenda sunt. Primò, quid sit Pascha. Secundò, de errorib. circa Pascha. Quantum ad PRIMVM, aliqui Patrum existimarūt, nomē Paschæ deductū esse à verbo פָּסַח, id est, pati, quia passionis Domini memoria in paschate celebratur, iuxta illud Apostoli: *Etenim Pascha nostrū immolatus est Christus,* ita Ambr. in lib. de mysterio Paschæ, c. 1. Vnde etiam Tertullianus lib. cōtra Iudæos. dicit, Pascha Domini significare passionem Christi. quorum sententiam refert, & meritò refellit Augustinus epist. 119. nam Pascha nomen est Hebræum, nō Græcum. Hebræicè autem dicitur פֶּסַח, quod Græci verterunt πάσχα, Chaldæus פֶּסַח. Hieron. legit Phasē, nimirum secundum alia puncta: sed eadem semper est vox. Dicitur autem pascha à verbo פָּסַח, quod est transilire. vnde primariò non significat immolationem agni, vt auctor cōment. in c. 14. Marci apud Hieron. docet: nec transitū populi per mare rubrū ad terram promissionis, vt docet Nazianz. orat. 2. de Pascha, & Aug. tract. 55. in Ioan. Nec etiā significat transitum Angeli per Egyptū, vt videntur sonare illa verba: *Est enim Phasē, id est, transitus Domini.* Exod. 12. sed significat transensionem Angeli, & quasi saltum super domos Iudæorū, vt patet ex ratione, quæ redditur Exod. 12. nā vbi dixerat Moses: *Est enim Phasē, subiungit rationē: Transibo enim per terram Egypti nocte illa, & percussiam primogenita Egyptiorū: erit autem sanguis vobis in signum in edibus vestris, & videbo sanguine, & transibo vos, nec erit in vobis plaga.* Vbi primum, transibo, est ועברתי, secundum ועברתי, & ab hoc dicitur pascha. Similis ratio ter in eodem capite redditur. vbi semper פָּסַח significat transilire, seu transcendere, non simpliciter transire. Vnde Ioseph. lib. 2. antiq.

c. 13. dicit, pascha significare transensionem. idem docet Hier. in c. 26. Matt. & Theod. q. 24. in Exod. Veruntamen hoc ipsum nomen traducitur etiā ad alia tria significanda. Itaque PRIMO, significat, vt diximus, transilionē Angeli. SECUNDO, ipsum agnum paschalem, qui per immolationem trāsibat de vita ad mortem. vnde dicitur Luc. 22. *Necesse erat occidi Pascha.* TERTIO, transitū populi, qui illa ipsa nocte liberatus à tyrannide Pharaonis transiuit per mare rubrum, vt iret in terram promissionis. & hanc significationem agnoscunt Greg. Nazianz. orat. 2. de pascha, & August. tract. 55. in Ioan. QUARTO, ipsum festum diem. nam Luc. 22. dicitur: *Appropinquabat dies festus azymorum, qui dicitur Pascha.*

Porro hæc ipsa quatuor sunt etiā apud Christianos suo modo, id est, vt exemplaria illorū typorū. Nam Angelus transiliens, & occidens primogenita Egypti, & saluās filios Israēl, est Christus magni consilij Angelus, qui, dum transiret de morte ad vitā, saluauit omnes, qui eius sanguine aspergendi erant, relictis cæteris in manu vastatoris. Agnus paschalis idem Christus est pro nobis immolatus. Christū enim representarunt Agnus, & Angelus, quia Christus occidi, & occidere debuit; Agnus autē occidi poterat, sed non occidere. Angelus occidere, sed nō occidi. Transitus per mare rubrum, significat transitum populorū per aquas Baptismi, & ideo in paschate ordinariè olim baptizabantur Catechumeni. Denique, festus dies illorum nostrum festum diem figurabat.

Quantum ad SECUNDOVM; PRIMVS error fuit Aërij, qui pascha simpliciter negabat esse celebrandum, quod hoc Iudaismum saperet. Refert hunc errorem, & refellit Epiph. hæresi 75. non enim agimus pascha Iudæorum, sed quod illo significabatur.

SECUNDVS fuit Blasti cuiusdam: qui, teste Tertull. li. de præscript. docuit, pascha necessariò debere celebrari ipso die, quo à Iudæis celebrabatur, id est, XIV. Luna, siue esset Dominica, siue non. In quo errore fuerunt eodem tēpore multi Episcopi Asiæ minoris; vt patet ex li. 5. hist. Eusebij, c. 24. & 25. vbi refertur epist. Polycrati Episcopi Ephesini ac Victorē Papam, qua ille auctor asserit, omnes suos prædecessores vsque ad S. Ioan. Euang. semper celebrasse pascha die decimaquarta. Nec defuerunt postea multi alij, quibus hic error placeret, quos Epiph. hæresi 50. Quartodecimanos vocari affirmat. quin etiam lōgo post tempore Audiani, seu Vadiani in eundem errorem inciderunt, eod. Epiph. teste hæresi 70.

Hic error illo ipso tempore refutatus est à Cōcilij ferè omniū Ecclesiarum, & à Romano Pōtifice, qui omnes cōmuni cōsensu statuerūt, Pascha celebrandū esse Dominica proxima Lunæ quartedecimæ post æquinoctium vernum, vt Euseb. idem refert. Deinde Conc. Nicæn. cū adhuc error ille alicubi duraret, idem statuit vt testantur Epiph. hæresi 50. & 70. qui dicit, in Concilio eod. ab Euseb. Cæsar. compositū aureum numerum, qui ostendit Nouilunia. De qua extat epist. ipsius Concilij Nicæni apud Theod. lib. 1. c. 9. hist. & eiusdem rei meminit Athan. in epist. de Synodo Arimin. & Seleuciensi; Ambr. epist. 83. & Theoph. li. 1. paschali; item Imperat. Cōstant. epist. ad omnes Ecclesias, apud Euseb. li. 3. de vita Constantini; vbi Cōstantinus tribus rationibus probat, debere Pascha celebrari die Dominico. PRIMO, ne concurramus cum Iudæis Christi interfectoibus.

SECUNDO, quia par est, vt in tota Ecclesia sit vna ratio pascha celebrandi, & par est etiam, vt pauciores pluribus cedant. Porro ab antiquis temporibus Romana vrbs, Italia, Africa, Gallia, Hispania, Britānia, Ægyptus, Lybia, Græcia, Pontus, Cilicia, & magna

pars Asia celebrat pascha die Dominico, soli autem pauci Orientales contra totum Meridiem, Occidentem, Aquilonem, & magnam orientis partem cum Iudæis Pascha celebrant.

TERTIO, quia absurdum est, vno anno bis pascha facere, & alio anno nunquam, atqui hoc accidebat illis, qui pascha quartadecima die agebant; nam illi non obseruabant æquinoctiū, sed solū menses XII. Lunares, & celebrabant pascha XIV. Luna mensis primi, non curantes, si illa decima quarta esset ante æquinoctiū, vel post. Itaque interdum accidebat, vt vno anno celebrarent pascha post æquinoctium, & anno sequenti ante æquinoctium, & proinde bis in vno anno.

Adde etiā, quod isti falso fundamento nitentur. Nam putabant, se sequi legem Iudæorum, & reuera sequebatur deliriū Iudæorum sui temporis, nam lex Iudaica Exod. 12. præcipit Pascha fieri post æquinoctium vernum, iubet enim fieri Luna 14. primi mensis; porro mensis primus is erat, cuius 14. dies incidebat in æquinoctium vernum, aut illud proximè sequebatur. vnde etiam Iosephus li. 3. antiq. c. 13. dicit pascha fieri Sole in Ariete existente, & opposito ipsi Lunæ, Iudæi autem posteriores. (vt Epiph. dicit hæc. 70.) non amplius obseruabant æquinoctium, & eos tamen tanquam duces cecos sequebantur errantes illi Christiani; qui cum Iudæis Pascha faciebant.

Ad auctoritatem autem S. Ioan. Euang. quam pro se adferebant illi Quartadecimani, respondet Beda, li. 3. hist. c. 25. Ioan. celebrasse pascha XIV. die, vt se accommodaret in illis initijs Iudæis ad fidem conuersis, sicut etiam propter eandem causam Paulus circumcidit Timoth. tamen Apostolum Petrū Romæ instituisse, vt pascha die Dominico fieret: & hoc magis esse sequendum.

TERTIVS error fuit quorundam Cappadocum, qui, teste Epiph. hæc. 50. semper pascha celebrabant die XXV. Martij, sicut Natalem Domini semper celebramus die XXV. Decemb. quia putabāt, Christū eo die passum fuisse, & ipso die passionis pascha agendum credebant. Similis fuit error Gallorum in principio Ecclesiæ, qui teste Theoph. Cæsarien. apud Beb. li. de ratione temporum, c. 45. semper pascha celebrabant XXV. Martij, quod putarent, eo die Christum resurrexisse. Idem error summopere placet Luthero in lib. de Concilijs, par. 2. vbi vellet eodem die celebrari ista festa, & non obseruari cursum Lunæ, ne videremur Iudaizare.

Cæterum iste error refellitur **PRIMO**, ex consensu totius Ecclesiæ, quæ semper die Dominico pascha celebrandū statuit. **SECUNDO**, quia secundum quosdam nititur falso fundamento. Christus enim, vt illi docent, non potuit resurgere XXV. Martij, nec etiā pati; nam passus est die Veneris, & resurrexit die Dominico, secundum Euangelia omnia. constat etiam, Christum passum, & resurrexisse anno ætatis suæ XXXIII. vel XXXIV. secundum alios. Porro anno Christi XXXIII. die XXV. Martij, non fuit feria VI. nec dies Dominica, sed feria IV. Anno autem Christi XXXIV. die XXV. Martij, fuit feria V. vt ex littera Dominic. patet. Nam anno Christi XXXIII. curriebat littera D. anno XXXIV. littera C. die autem XXV. Martij, semper est G.

Vltimo, refellitur à B. Aug. in epist. 119. vbi ostendit, hoc interesse inter diem Natalis & diem Resurrectionis; quod ille celebratur solum ob memoriam, & ideo semper ipsa die XXV. Decemb. at iste celebratur ob memoriam & Sacramentum, & ideo variatur. Vide ibidem pulcherrimam explicationem mysteriorum Paschæ.

QUARTVS error fuit Britonum, & Scotorū apud

A Bedam li. 3. hist. c. 25. & li. 5. c. 22. qui contra communem totius ecclesiæ vsum Pascha celebrabant prima Dominica post Lunam XIII. Martij, ita vt aliquando ipsa XIV. Luna Pascha celebraret, in quo neque Iudæis neque Christianis consentiebant. Nam Iudæis primus dies solennis erat Luna XV. sed incipiebant festum à vespera præcedente, id est, Luna XIV. ad vesperam; istis autem primus dies solennis erat decimus quartus, & cum etiam ipsi inciperent à primis vesperis, necessariò incipiebant Luna XIII. sed hic error non eget alia refutatione; nam fundabatur in sola imperitia; existimabant enim, ita S. Ioannem celebrare solitum.

QUINTVS error est Nouatianorum, qui, teste Socrate lib. 5. hist. c. 20. decretum ediderunt, quod appellarunt *ἀδιδόξον*, quia in eo statuerunt, liberum vnicuique esse debere, agere Pascha quādo velit. Quæ errorem satis constat placuisse etiam Magdeburgensibus. ex Cent. 1. li. 2. c. 6. col. 504. & Cent. 2. c. 6. col. 119. vbi dicit, nec Apostolos, nec Apostolicos viros vllam legē dedisse ecclesiæ de celebratione Paschæ, sed reliquisse Christianis integram libertatem. Et ibid. arguunt Romanos Pontifices, quod propter rem indifferentem excommunicauerint Asianos.

Iste autē error refellitur; **PRIMO**, ex Cā. 8. Apostolorum, vbi iubetur deponi Episcopi, vel Presbyteri, qui Pascha egerint ante æquinoctium cum Iudæis.

SECUNDO, probatur, quia eos, qui pertinaces fuerunt in opinione Asianorum; id est, quod necessariò Pascha deberet agi Luna XIV. cum Iudæis, veteres Patres semper habuerunt pro hæreticis, vt patet ex Tertull. de præscript. Epiph. hæref. 50. Aug. hæc. 29. & Theod. lib. 3. de hæreticis fabulis, & Damasc. lib. de hæresibus. Et ne putemus eos esse hæreticos alia de causa, imposuerunt illis nomē Tessarescedecaritas, id est, Quartadecimanos. Non ergo sine causa Romani Pontif. excommunicauerunt Asianos.

TERTIO, si esse deberet res libera, & indifferens celebratio Paschæ, nunquam fuissent sancti Patres multū solliciti de hac re: at semper maximè solliciti fuerunt; nam in ipso initio huius cōtrouersie, vbi que celebrata sunt prouincialia Cōc. pro hac re, vt apparet ex li. 5. hist. Euseb. c. 23. & 25. quod est signū magnæ sollicitudinis. Adde, quod in illis Cōc. non rem adia phorā esse voluerūt. nam l. 5. c. 23. sic ait Euseb. *Vñ, inquit, omnes Ecclesiasticū dogma confirmāt, ne liceat aliquid nisi in die Dominica, qua Dominus resurrexit, Dominicum Pascha celebrare mysterium.* Et c. 25. dicit, hunc fuisse finem decreti Conc. Cæsar. de Paschate illo ipso tempore habiti: *Epistola autem nostra ex epistolaria per omnes ecclesias transmittantur, vti ne rei efficiamur animarum, qua diuersis erroribus immergantur.*

QUARTO, Concil. Nicænum post quæstionem de fide contra Arium nihil putauit magis dignum diligenti discussione & determinatione, quàm de die Paschæ, vt patet ex epist. Cōstantini apud Eusebium li. 3. de vita Cōstantini. Imò Athanasius in epist. de Synodis Arimini & Seleuciæ, non procul ab initio, dicit, Concilium Nicænum propter duas causas conuenisse; primò, propter cōtrouersiam de Paschæ; secundò, propter hæresim Arij. Epiphanius etiā hæc. 70. dicit, Cōstantinum duo maxima bona contulisse in Ecclesiam; vnum, quod congregari curauit Synodum Nicænum; alterum, quod in ipsa Synodo curauerit determinari quæstionē de Paschate. Quod autem Nicænum Concil. planè præceperit celebrari Pascha die Dominico, & non solum cohortationem adhibuerit, vt Socrates dicere videtur, patet ex Athanasio, qui in epist. de Conc. Arimini & Seleucie, sic ait: *In negotio de Paschate non abhorruerūt ab ista*

appendice, visum est, ut omnes obtemperarent.

QUINTO, probatur ex Concilio Antiocheno c. 1. ubi excommunicantur qui legem Nicanam de Paschatis die non seruant.

SEXTO, idem probatur ex magna sollicitudine, quæ semper habuerunt Patres, ne erraretur in celebrando Paschate. Nam tempore B. Ambr. cū nata esset difficultas quædam, & ignoraretur, quæ esset dies Paschæ secundum Nicænum Conc. vndique mittebantur litteræ Episcoporum vltro citroque; vnde etiam extat proluxa epist. 83. Ambros. de hac re.

Deinde tempore Innocentij I. cū nota esset similis difficultas, scripsit Innocentius epist. quæ est vndecima ad Aurelium Episcopum Carthaginis, vt ipse quoque coacta Synodo, quæstionem illam discuteret, & ad se scriberet Cōcilij sententiam, vt ipse post eandem Paschatis de more omnibus præscriberet.

Rursum tempore Leonis, cū similis orta esset difficultas, scripsit inde S. Leo ad Imperatorem Martianum, ad Eudoxiam Augustam, ad Episcopos Galliarum, & Hispaniarum, & alios. vide epist. 63. 64. 65. & 66.

Præterea, idem arguit generalis prouidentia Ecclesiarum; nam, vt scribit Leo epist. 64. ad Martianum, delegata fuerat ab Episcopo Alexandrino cura semper supplicandi & indagandi diem Paschatis, quem ille Apostolicæ Sedi Romanæ indicabat; ac deinde Apostolica Sedes vniuersæ Ecclesiæ diem illū præscribebat. cuius moris meminit etiam Concilium Arelatense I. c. r. & Innocentius I. epist. 11. ad Aurelium.

Vltimo, probatur ex diuino testimonio, quod refert Paschasinus Episcopus Lilibitanus in epistola ad Leonem, & est 63. inter epi. S. Leonis. Scribit autem ille, tempore Zozimi Papæ ortam quæstionem de Paschate, quod Occidentales dicerent, Pascha celebrandum illo anno XXV. die Martij. Orientales autem XXII. Aprilis. Porro in quadam ecclesia Sicilia solebat singulis annis sacer fons diuino miraculo per se repleri ipsa nocte Paschatis, qua Catechumeni baptizandi erant. Illo autem anno, cū ex præscripto Zozimi Pascha ageretur XXV. Martij, fons inanis & aridus mansit: deinde XXII. Aprilis fons repletus est; atque ex eo intellectum est, errasse Occidentales in celebratione Pasche. Quale miraculū contigisse etiam anno Domini D. LXXIII. scribit Sigebertus in Chronico. Siquidem annotauit eo anno fontem baptismalem in Hispania diuinitus impletum fuisse in Sabbato veri Paschatis, quod tunc Galli rectè seruabant, Hispani autem male. At certè si res esset omnino indifferens, nunquam Deus tali miraculo commissum errorem demonstrasset.

Magdeburgenses Cent. 5. c. 6. col. 692. dicunt, fabulas, & nugas esse, quæ iste Paschasinus scribit. At constat, hunc Paschasinum fuisse Episcopum celeberrimū, quippè qui nomine Sancti Leonis præfedit Cōcilio Chalcedon. DC. XXX. Episcoporum. Cōstat etiam eum scribere rem sibi notissimam, nimirum quæ acciderat suo tempore, & in loco sibi vicino. Cōstat denique rem illam scriptam grauissimo Pōtifici S. Leoni, cui certè fabulam & nugas pro diuino miraculo nunquam vendidisset magnus ille Episcopus.

Vltimus error est, in quem à multis iam annis sæpe incidimus, scientes quidem, & aduertentes, sed tamen inuiti. Sciendum enim est, Conc. Nicænum tres regulas constituisse ad inueniendum Paschæ diem. Vna fuit, vt semper Pascha ageretur post diem XXI. Martij, quia illo die erat æquinoctiū veris, & Pascha post æquinoctium agi debet. Altera fuit, vt post XX. Martij expectaretur Luna XIV. & post eā diē quæreretur Pascha. Pascha enim agi debet in tertia hebdomade Lunæ, id est, à Luna XIV. exclusiue, vsque

A ad XXII. exclusiue. Et ad inueniendam Lunā, composuerunt Ciclum aurei numeri. Vbi cūq; enim in Calendario inuenitur aureus numerus illius anni, ibi est Nouilunium. TERTIA regula fuit, vt post Lunam XIV. occurrentem post vicesimū diem Martij, expectatur dies Dominicus, & ille esset Pascha.

Istæ regulæ illo tempore & sequētib; annis multis optimæ fuerunt. Verè enim tunc erat æquinoctiū XXI. Martij, & verè aureus numerus tunc indicabat diem Nouilunij. At à multis iam sæculis experientia docet, æquinoctium non esse fixum, vicesima prima Martij, sed semper anticipare: nunc enim est decimo Martij. Similiter experientia docet, aureum numerum antiquum non indicare amplius Nouilunia fideliter. Nunc enim Nouilunium inuenitur quatuor diebus ante ipsum aureum numerum. Ex quo intelligimus, tempore Concilij Nicæni non fuisse exactè deprehensum motum nec Solis, nec Lunæ: Ecclesia autem semper antiquas illas regulas seruat, & inde sapissimè cogitur errare, etiam si nolit. Sicut anno superiore, id est, MD. LXXIX. celebratū est Pascha 19. die Aprilis, cū debuisset celebrari 15. Martij.

CAPVT XIII.

De Pentecoste.

C MAGDEBURGENSES Cent. 2. ca. 6. col. 119. non solum dicunt; Apostolos nullam legem de festis instituisse, sed etiam addunt, primis illis sæculis ecclesiæ nihil expressè legi de vltro festo, præterquam de Paschate. At hoc esse falsissimum, docet nos antiquitas Pētecostes. Nam imprimis meminit eius festi Paulus in priore epist. ad Cor. 16. *Manebo*, inquit, *Ephesi vsque ad Pentecosten*. Et Acto. 20. de Paulo inquit Lucas: *Festinabat, vt si quomodo posset, Pentecosten ageret Hierosolymis*. Et quamuis non sit omnino certum, an loquantur hæ Scripturæ de Pentecoste Iudæorum, an Christianorum: tamen Epiph. hæref. 75. exponit de Pentecoste Christianorum.

Præterea meminerunt huius festi, antiquissimi auctores; Clemens li. 5. Constit. c. 21. Irenæus apud Iustinum q. 115. Tertull. lib. de Corona militis; Origenes lib. 8. cōtra Celsum; Hilarius præfatione in Psalmos; Theophilus lib. 1. Paschali; Hieron. in epist. ad Marcellum de erroribus Montani, & in c. 4. ad Gal. Greg. Nazianzenus, Chrysostomus, Ambrosius, Maximus, Leo, & alij, qui sermones de hoc festo scriptos reliquerunt. Denique Aug. epist. 118. dicit, festa Passionis Domini, Resurrectionis, Ascensionis, Pētecostes, & alia, quæ in tota ecclesia celebrantur, sine dubitatione vel à generalibus Concilijs, vel ab Apostolis instituta: constat autem, non esse instituta in generalibus Concil. nam eorum mētio inuenitur in Clemente, Iustino, Tertulliano & Origene, qui præcesserunt omnia generalia Concilia.

E Est autem grauis difficultas, an rectè celebretur festum Pentecostes die quinquagesimo à die Resurrectionis. Nam certum est, celebrari hoc festum propter aduentum Spiritus sancti, vt Hieronymus dicit in cap. 4. ad Galat. & alij Patres supra citati. Videtur autem Spiritus sanctus aduenisse die XLIX. vel etiam ante XLIX. à die Resurrectionis Domini, & proinde non die Dominico, sed die Sabbati; aut Veneris, aut Iouis. Nam vt habemus Acto. 2. Spiritus sanctus venit, dum compleverunt dies pentecostes, id est, ipso die Pentecostes Iudæorum, non enim ibi Lucas potest intelligi de alia Pentecoste, quàm Iudæorum. Pētecoste autem Iudæorum aut erat festum datæ Legis in

Monte Sina, vt dicit Augustinus epist. 119. c. 16. aut erat festum Hebdomadarum, vt vult Hieronymus in c. 4. ad Galat. aut fortasse vtrumque simul: at neutrum in diem Dominicam incidisse videtur anno Passionis Christi, nam festum datæ Legis celebrabatur die tertio tertij mensis, vt habetur Exod. 19. ex quo deducit Augustinus dies L. numerari ab ipso Paschate Iudæorum, id est, à die XIV. primi mensis inclusiue; fuit autem dies Paschæ Iudæorum, anno Passionis Christi, die Iouis, ergo Pentecostes complebatur etiam die Iouis, nimirum triduo ante nostram Dominicam Pentecostes.

Porro festum Hebdomadarum, quod magis propriè dicitur Pentecostes, numerari incipiebat à secundo die azymorum, vt colligitur ex lib. Leuit. ca. 23. vbi præcipitur, vt altera die Sabbati offerant manipulos primitiarum, & inde numerent septem Hebdomadas, qui sunt dies XLIX. & sequenti die, id est, quinquagesimo, festum diem agant. Porro hoc loco nomine Sabbati intelligitur primus dies azymorum, qui solennis erat, & generali nomine Sabbatum dicebatur, vt exponunt Lyran. Abulenf. Caiet. in hunc locum, & Ioseph. lib. 3. antiq. c. 13.

Cum ergo primus dies azymorum tempore passionis Christi fuerit die Veneris, si ab illo die exclusiue numeremus dies quinquaginta, inueniemus, Pentecosten completam fuisse die Sabbati, non die Dominica. Neque potest aliquis effugere difficultatem, si dicat; Spiritum quidem sanctum non aduenisse die Dominico, qui est quinquagesimus à Dominica Resurrectionis: tamen Ecclesiam voluisse die Dominico celebrare memoriam huius aduentus. Nā Clem. li. 5. c. 21. constitit. Theoph. li. 1. Paschalis. Aug. epist. 119. Leo in ferm. de Pentecoste, & alij omnes, docent, reuera die decimo ab Ascensione, & quinquagesimo à Resurrectione venisse Spiritum sanctum. Hoc ergo effugio prætermisso, respondeo, festum Hebdomadarum, & festum datæ Legis veteris, fuisse vnum & idem; & celebrari solitum tum in memoriam datæ Legis veteris, ac figuram datæ Legis nouæ per aduentum Spiritus sancti, tum etiam in gratiarum actionem pro collectis frugibus & hoc vnum festum anno passionis Christi incidisse in diem Dominicum, qui fuit quinquagesimus à Resurrectione Domini.

Vt autè ista omnia explicentur, considerata sunt duo illa loca, Exod. 19. & Leuit. 23. Quantum ad PRIMVM locum, sciendum, non posse euidenter colligi ex Scriptura, quo die data sit Lex vetus. Nam Scriptura dicit, venisse Mosem cum populo in desertum Sinai mense tertio egressionis ab Ægypto, ac deinde tertia die datam Legem; sed non explicat quo die mensis tertij venerint in desertum Sinai, & proinde non certò scimus, vnde numerentur tres illi dies, de quibus dicitur: *Estote parati in diem tertium.*

Inuenio autem quatuor sententias. PRIMÆ est, B. Aug. epist. 119. c. 16. & q. 70. in Exod. vbi dicit, venisse populum in desertum Sinai prima die mensis tertij, & tertia eiusdem datam esse Legem, & illam diem esse quinquagesimam à die primi Paschatis. Sed contra sunt argumenta.

PRIMUM, quia si ita numeremus, non coincidit festum datæ Legis cum festo Hebdomadarum, quod propriè dicitur festum Pentecostes: nam festum Pentecostes est dies quinquagesimus à secundo die azymorum, non à festo Paschatis, & tamen debent coincidere, vel nullum erit festum datæ Legis, quod est absurdum, & contra ipsum Augustinum, qui ipsum festum datæ Legis, vult esse festum Pentecostes.

SECUNDUM, quia reuera non tollitur nostra prima difficultas; nam si Lex data est die quinquagesimo à

Paschate Iudæorum, & illa die est festum Pentecostes, & Spiritus sanctus venit in die Pentecostes, certè sequitur, Spiritum sanctum non venisse die Dominico, sed die Iouis.

tertium, quia B. Augustinus non videtur rectè numerare; ipse enim accipit ex primo mense dies septemdecim, ex secundo mense dies triginta, ex tertio mense dies tres, & sic efficit dies quinquaginta. At non potuit accipere ex primo mense dies septemdecim, & ex secundo dies triginta. Nam menses lunares, quales erant Iudæorum, non omnes constant ex triginta diebus, sed vnus ex triginta, alius ex viginti nouem, ergo debuit accipere August. ex primo mense dies septemdecim; ex secundo dies viginti nouem; vel ex primo dies sedecim, ex secundo dies triginta, & sic non efficit quinquaginta, sed quadraginta nouem. Adde etiam, quod Moses non dicit, mense tertio Paschatis, sed mense tertio egressionis de Ægypto: egressio autem non fuit decimo quarto die, sed decimo quinto, vt habetur Num. 33.

quartum, quia si tertia die mensis tertij data est Lex, oportebit, prima die mensis multò plura esse facta, quam patiatur tempus vnus diei; nam in primis dicuntur filij Israël mense tertio peruenisse in desertum Sinai; ex quo apparet, aliquam partem diei illius primæ, consumptam in itinere. Non enim credibile est, eos peruenisse summo mane, cum non cõsueverint noctu iter facere. Deinde, vbi peruenerunt, fixerunt tabernacula sua, in quo plurimum tēporis consumebatur, cū essent in illa multitudine supra mille millia hominū. Deinde post fixa tabernacula, ascendit Moses in montē Sina, qui altissimus erat, & cum Deo loquutus, descendit, & cõuocauit omnes maiores natu, & cõcionem habuit ad illos, & per illos ad omnem populū. Deinde rursum in montem secundo ascendit, & iterum descendit, & cum populo loquutus iussit, vt omnes lauarent vestimenta sua: *Cūque lauissent vestimenta sua, inquit Scriptura, dixit eis Moses, Estote parati in diem tertium.* Quis porro credat, vna, atque eadem die tabernacula erecta, & Mosem bis ascendisse ad montem, bis descendisse, bis populo concionatum? quod si id credibile non est, certè sententia illa S. August. ægrè defendi potest.

Alia expositio est Ruper. & Abul. in c. 19. Exod. qui dicunt, Legem quidè datam die tertio tertij mensis, sed eum diem non esse quinquagesimum, vt Aug. dicebat, sed quadagesimum nonum à Paschate, & ideo festum Pentecost. nõ celebrari propter Legem datam, sed propter fœdus ictum inter Deum, & populum, quod factum est die quarta tertij mensis, vt dicitur Exod. 24.

Hæc expositio minus placet, quam prior, nam in primis valent cõtra hanc sententiam argum. iam facta, excepto tertio, & præterea peribit figura pulcherrima nostræ Pentecost. quam tamen Aug. Leo, & alij agnoscunt, nimirum, quod Pentecost. Iudæorum fuerit festum datæ Legis veteris, & nostra Pentecost. sit festum datæ Legis nouæ.

tertia sententia est Caietani, qui dicit, Mosem venisse in desertum Sinai prima die mensis tertij, sed illa verba: *Estote parati in diem tertium*, dicta esse die quarto mensis, & proinde Legem datam die sexta eiusdem mensis, qui fuit quinquagesimus à secundo die azymorum inclusiue, & hoc modo coincidit hoc festum cum festo Hebdomadarum, & omnia cohærent.

quarta sententia est Rabbi Salomonis, & Lyrani, qui dicunt Mosem venisse in desertum Sinai die tertia mensis tertij, ac deinde die quarta dixisse: *Estote parati in diem tertium*, & tandem die sexta datam Legem. Quæ sententia coincidit cum sententia Caieta-

ni quoad diem datæ Legis, de qua erat præcipua quæstio. Videtur autem hæc sententia magis cõformis litteræ; nam sic habet textus: *Mense tertio egressus filiorum Israël de Ægypto, in die hac venerunt in solitudinem Sinai*; vbi illud: *In die hac*, videtur referri ad numerum antea nominatum, nimirum ad tertium, vt sit sensus. Mense tertio, & die ipsa, id est, eiusdem numeri, hoc est, tertia, quamquam potest etiam satis commodè illud, *In die hac*, referri ad initium mensis, vt sensus sit; In mense tertio, in die hac, id est, in ipso initio mensis. maneat igitur, vt sexta die mensis tertij data sit Lex, siue populus in desertum Sinai venerit die prima, siue tertia.

Quantum ad SECUNDVM locum ex Leuit. 23. duæ sunt expositiones. PRIMA est Isichij, & Ruperti in eum locum, qui volunt, per alteram diem Sabbati, intelligi primam Sabbati, id est, Dominicam, quæ immediatè sequitur post Sabbatum, & sensum Legis esse, vt dies Pẽtecoestes numerentur à prima Dominica, quæ occurrit post festum Paschæ, quæ sententia si vera sit, nobis maximè fauet. Nam eo modo semper Iudæorum Pẽtecoeste venisset in Dominica die, & quia anno passionis Christi primi Dominica post Pascha Iudæorum fuit Dominica resurrectionis, inde eo anno necessariò dies Pẽtecoestes complebantur die quinquagesimo à die resurrectionis Domini.

Alter sententia est Lyrani, Caietani, Abulensis, Rabbiorum omnium, & ipsius Iosephi libro tertio antiquitatum, c. 13. qui intelligunt per alteram diem Sabbati primam diem post festum azymorum. Et sanè mouet me multum auctoritas Iosephi, quippe, qui nouerat præxim eius Legis, cum ipse quoque esset Sacerdos, & vixisset in Hierusalem, cum adhuc Lex illa seruaretur. Sed hæc sententia, tanquam vera, admissa, sequitur dies Pẽtecoeste anno Passionis Christi numerari cœpisse in Sabbato; Sabbatum enim eo anno proximè occurrebat post festum azymorum. Ex quo sequitur, vt dies Pẽtecoestes complerentur etiam in Sabbato.

Quomodo igitur nos Pẽtecoesten in Dominica celebramus? Respondet Rupertus, vbi supra, etiam hæc sententia admissa, non potuisse Pẽtecoesten incipere, aut cõpleri in Sabbato, quia Iudæi habebant quandam consuetudinem, vt nunquam celebrarent duò festa duobus diebus continuis, & ideo, si quando occurreret primus dies azymorum feria sexta, solitos Iudæos illum diem festum trãsferre in sequentem; & die Sabbati, celebrare tam festum Sabbati, quàm festum azymorum. Atque ita anno passionis Domini diem primum azymorum celebratum à Iudæis non feria VI. sed sabbato, & proinde dies Pẽtecoestes cœpisse numerari die sequenti, qui fuit Dominicus.

Sed quia hæc sententia passim refelli solet, neque vacat nunc eam discutere: dicam quod sentio; & licet auctorem meæ sententiæ non habeam, spero tamen eam non facillè improbandam, cum certa ratione niti mihi videatur.

RESPONDEO igitur, ordinariè quidè cœpisse numerari dies Pẽtecoestes à secunda die azymorum: sed tamen si secunda illa dies esset sabbatum, tunc cœpisse numerari à tertia die azymorum: neque vllus hoc arguere potest. Nam causa, cur illi dies quinquaginta non inciperent à die primo azymorum, sed à secundo, est, quia oportebat illo die multa opera seruilia facere, quæ die festo erant prohibita, nimirum oportebat metere manipulum frumenti, & exsiccare, & adferre ad Sacerdotem. At ista omnia magis prohibita erant die Sabbati, quàm die primo azymo-

rum: ergo non licebat in secunda die azymorum, quando ea die erat sabbatũ, incipere dies illos quinquaginta. Et hanc esse puto causam, cur Scriptura dixerit: *Altera die Sabbati*; & non altera die Paschæ, vel azymorum, quia nimirum voluit generatim includere festa, quæ immediatè occurrerent post Pascha, siue esset vnum, siue plura. Itaque illud: *Altera die Sabbati*; significat prima die profana post festum Paschæ. Et quia vt plurimũ post Pascha non occurrebat festum, nisi primo die azymorum, ideo nõ malè Iosephus loquens de eo, quod vt plurimum accidebat, scripsit, incipere Pẽtecoesten Luna decimasexta, quamquam anno Christi Passionis cœperit Luna decimasextima, quia videlicet sabbatum fuit Luna decimasexta. Quod si dies Pẽtecoeste eo anno numerari cœperunt Luna decimasextima, qui dies erat Dominicus, sequitur, vt complerentur dies Pẽtecoestes etiam die Dominico. Atque hoc est quod quærebatur.

CAPVT XIV.

De septuagesima, & sequentibus Dominicis.

DIXIMVS de Septuagesima, quæ celebratur post Pascha; nũc de ea breuiter differemus, quæ celebratur ante Pascha. Septuagesimæ, Sexagesimæ, & Quinquagesimæ non inuenio mẽtionem ante tempora B. Gregorij, sed in Antiphonario, & Sacramentario Gregorij annotantur expressè officia harũ Dominicarum, & earundem meminerunt multi auctores Gregorio posteriores: nimirum Beda in libello de officijs diuinis; Alcuinus in libro eiusdem argumenti; Amalarius, lib. 1. c. 1. de officijs Ecclesiasticis; Rabanus lib. 2. c. 34. de Instit. Clericor. Iuo in serm. de Septuag. Rupert. lib. 4. c. 1. de diuinis officijs, & B. Bern. in serm. de Septuag. Ratio autem horum nominum non est eadem apud omnes. Beda & Alcuinus dicunt, quosdam addidisse vnam hebdomadam ad ieiunium Quadragesimæ, & illam consequenter vocasse Quinquagesimam; alios addidisse adhuc aliam, quia nolebant die Iouis ieiunare, & tamen numerum dierum integrum seruari volebant. Itaque addidisse vnam hebdomadam ante Quinquagesimam, & eam hebdomadam consequenter vocasse Sexagesimam; alios denique, qui non ieiunabant die Iouis, nec die Sabbati, addidisse adhuc aliam, & illam vocasse Septuagesimam.

Sed improbabilis est hæc sententia. nam non est verisimile propter abusum paucorum, qui non ieiunabant die Iouis, & die Sabbati, Ecclesiam instituisse tam solennes Dominicas. Et præterea non inuenimus mentionem harum Dominicarum, nisi post tempora Gregorij, quando iam non erat ille abusus.

Alij volunt Septuagesimam dici à numero dierũ, quia sunt dies LXX. ab ea Dominica vsque ad Sabbatum in Albis; Sexagesimam dici, quia sunt dies sexaginta ab ea Dominica vsque ad feriam IV. post Pascha. Quinquagesimam dici, quia tot sunt dies inde vsque ad Pascha. Inepta opinio; nam sic omnis Dominica poterit vocari Septuagesima, si numeremus LXX. dies, & non curemus vbi terminentur. Adde, quod per septuaginta dies volunt isti auctores significari captiuitatem spiritualement sub diaboli potestate; cuius typus fuerat captiuitas Babylonica LXX. annorum. At absurdissimũ est, inter dies captiuitatis includere diem resurrectionis Domini, qui est dies perfectæ libertatis.

Alij prudentiores dicunt, denominari à Paschate has omnes Dominicas, sed per Synecdochem: nam

à Septuagesima vsque ad Pascha sunt ferè LXX. dies id est, LXIV. à Sexagesima vsque ad Pascha sunt circiter LX. dies, id est, LVII. à Quinquagesima vsque ad Pascha sunt quinquaginta dies. Sed videtur deficere ista opinio in nomine Septuagesimæ. nam sexaginta quatuor dies magis dici deberent sexaginta, quam septuaginta.

Est ergo sententiâ Rupertii, quam puto verissimam, ista nomina non esse desumpta à numero dierum, sed à numero Dominicarum, voluit enim Ecclesia, ante Dominicam passionis præmittere septem celebres Dominicas, quibus reuocaret nobis in memoriam, spiritualem nostram captiuitatem, sicut per Dominicam passionis, & sequentem commemoratur redemptio à captiuitate.

Itaque prima Dominica ex septem dicitur Septuagesima, quia est prima ex septem. Secunda dicitur Sexagesima, quia est prima ex sex. Tertia dicitur Quinquagesima, quia est prima ex quinque sequentibus. Quarta dicitur prima Quadragesimæ eadem ratione. Quinta dicitur secunda Quadragesimæ. Sexta dicitur tertia Quadragesimæ. Septima dicitur quarta Quadragesimæ. Deinceps autem non dicitur quinta Quadragesimæ, sed Dominica passionis. Et hinc etiam est, quod in Dominica Septuagesimæ, quia commemoratur captiuitas, legitur in officio, ex initio Geneſeos peccatum primi hominis, & omittuntur omnia cantica læta, & ad missam incipimus: *Circumdederunt me dolores mortis, pericula inferni inuenerunt me.* In Dominica autem passionis incipimus: *Vexilla Regis prodeunt, &c.*

De Dominicis Quadragesimæ, & Passionis frequentissima mētio est apud omnes Patres; sed de ea nos differemus in controuersijs de ieiunio. Interim vide Epiphanium in compendiariorum doctrina, quæ habetur ad finem librorum aduersus hæreses, Theophilum in epistolis Paschalibus, Cassianum collatione 21. & Augustinum epistola 118.

CAPVT XV.

De reliquis festis Domini.

NATALIS Domini meminit Clemens, lib. 5. c. 13. Chrysoſt. orat. in sanctum Philogonium, Ambr. lib. 3. de virginibus, initio; Item Basilius, Nazianzenus, Maximus, Augustinus, Leo, & alij, quorum extant sermones de Natali Domini.

CIRCUMCISIONIS festum videtur esse satis recens. Nam non solū veteres Patres non meminerunt eius festi, verum etiam Isidorus, Micrologus, Amalarius, Rabanus, Vvulfridus, Strabo, qui describunt officia omnium festorum; meminerunt quidem officij die octauæ Natalis Domini, sed non sub nomine Circumcisionis, B. Bern. tamē, & ante eum B. Iuō Carnotensis, sermones habent de ipso festo Circumcisionis.

EPIPHANIE meminit Chrysoſtomus oratione de S. Philogonio; Nazianzenus oratione in sancta lumina; Maximus, Augustinus, Leo, & alij recentiores. Obseruat autem Cassian. collat. 10. c. 2. apud Ægyptum vna, & eadem die celebrari Natalis, & Epiphaniæ diem, cum in Occidentis Ecclesijs, sint festa diuersa.

Dominicæ in **ALBIS** meminit Clemens, li. 5. c. 20. Nazianzenus oratione in nouam Dominicā, & Augustinus serm. 1. de octaua Paschatis, qui etiam li. 22. de Ciuit. Dei. c. 8. meminit trium dierum Paschatis.

ASCENSIONIS festum antiquissimum est, & ab Apostolis institutum, vt docet Clemens, lib. 5. c. 20. A

A post. Constitur. & B. Aug. epist. 118. In eodem festo extant sermones Nysseni, Leonis, & aliorum.

Festum **TRINITATIS** recens est. nam c. Quoniam, de ferijs, Alexander III. dicit, suo tempore fuisse quidem in vsu apud quasdam Ecclesias, non tamen Romæ. Micrologus etiam, libro de obseruationibus Ecclesiasticis, c. 60. reprehendit eos, qui hoc festum celebrant. & ne quis obijceret, videri hoc festū antiquum, quando quidem præfatio de Trinitate est vna ex nouem, quas Pelagius II. tanquam antiquissimas seruari præcepit: monet Micrologus, eam præfationem in Dominicis omnibus cantari solitam: neque esse propriam festi Trinitatis. Postea tamen etiam Romæ merito receptum est, & quidem in die octaua Pentecostes, vt Deo specialiter agantur gratiæ pro mysterio Trinitatis orbi terrarum, Apostolorum ministerio declarato.

B Festum **CORPORIS** Domini cōstat ab Urbano IV. institutum, post annum Domini M. CC. quod festum omnes Lutherani, & Calvinistæ oderunt, sed immerito. Nam etiam si non esset verè Christus in Eucharistia, (vt Calvinistæ dicunt,) vel non deberet adorari, (vt dicunt Lutherani,) tamen adhuc iustum esset, habere certum diem, quo recoleremus memoriam institutionis eius Sacramenti, quod etiam Lutherani, & Calvinistæ maximum Sacramentorum esse concedunt.

C Festum denique **TRANSFIGURATIONIS** Domini antiquum esse videtur. Extant enim de eo sermones Sancti Leonis, necnon Cyrilli Alexandrini, & Andree Cretenſis apud Surium.

CAPVT XVI.

De festis Sanctorum.

FESTA Sanctorum aduersarij nō parum oderunt, **P**rimo, quod idololatriam sapere videantur. nam Sabbata sanctificare, est præceptum primæ tabulæ, & proinde ad cultum Dei pertinet.

D **S**ecundo, quia aliqua falso fundamento nitantur, vt Conceptionis B. Mariæ festum, quod festum B. Bernardus nominatim reprehendit in epist. 174. ad Canonicos Lugdunenses. vbi dicit, errorem, & superstitionem sapere hoc festum, quia eo vel peccatum honoratur, sine quo conceptio ista non fuit, vel falsa inducitur sanctitas. Et præterea apud nos etiam non est certum, an B. Virgo sine peccato originali concepta fuerit; Ecclesia enim vtramque opinionem permittit, ergo saltem dubium est, an rectè hoc festum celebremus.

Tertio, quod plurima sint noua, ac præsertim festa B. Virgini dicata: nec enim ante Iustiniani tempora extabant.

Quarto, quod multa ab Imperatoribus sæculi instituta sint. Nam festū Purificationis instituit Iustinianus, vt scribit Paulus Diaconus. li. 16. rerum Romanarum, & Nicephorus, lib. 17. ca. 28. Festum Assumptionis instituit Mauritius, qui Iustiniano posterior fuit, vt idem Nicephorus ibidem refert.

Quinto, quia eousque prolapsus est abusus festorum, vt etiam Imperatoribus non sanctis festi dies instituti sint, vt de Iustiniano refert Niceph. li. 17. c. 31. Hæ sunt obiectiones Tilmanni Heshusij libro de erroribus Pontificiorum, tit. 26. & Magdeburgensium Cent. 6. c. 6. col. 342. 343. & 344.

Veruntamē pium, & bonum esse colere festos dies Sanctorum, facillè demonstrabimus auctoritate primum, deinde ratione. Auctoritas est totius Ecclesiæ

Catholicæ, quæ omni tempore id seruauit. Ac ut solùm inspiciamus quinque prima sæcula. PRIMO sæculo, id est, Apostolorum tempore habemus Clementem, lib. 8. constit. cap. 39. ubi iubet seruari festa Apostolorum, & Martyrum.

SECUNDO sæculo, habemus testimonium Ecclesiæ Smyrnenfis, cuius epistola refert Eusebius, lib. 4. hist. cap. 15. in ea epistola habentur hæc verba: *Quo in loco etiam nunc, præstante Domino, solemnes agimus celebresque conuentus, maximè quidem in die passionis eius: sed & cum eorum memoriam, qui primus passifuerant, celebramus, ut sequentium animi ad prædecessorum viam exemplis insignibus excitentur.*

TERTIO sæculo, Origenes hom. 7. in diuersos Euangelij locos, dicit, festum Innocentium puerorum rectè in Ecclesia celebrari, propterea, quòd fuerunt illi Martyrum primitiæ. Item Tertullianus lib. de corona militis dicit, vnam ex antiquis traditionibus esse: annuus oblationes facere pro natalitijs. Et clarus B. Cyprianus, lib. 3. epist. 6. *Dies, inquit, eorum quibus excedunt, annotante, ut commemoraciones eorum inter memorias Martyrum celebrare possimus.* Et lib. 4. epist. 5. *Sacrificia, inquit, pro eis sæper, ut meministis, offerimus, quoties Martyrum passiones, & dies anniuersaria commemoracione celebramus.*

QUARTO sæculo, Basilius oratione in Gordium Martyrem; Nyssenus oratione in Theodorum Martyrem; Nazianzenus oratione in Iulianum, paulò ante medium; Ambrosius serm. 76. 77. & 78. Hieronymus in cap. 4. ad Gal. & epist. 19. ad Eustoch. Prudentius in hymno de sanctis Petro, & Paulo, festorum dierum in Sanctorum memoriam & honorem institutorum apertissimè meminerunt.

QUINTO sæculo, Chrysostrmus hom. 66. ad populum; Theod. I. 8. de Martyribus; August. in Psalm. 63. & 88. & alibi; Paulinus natali 2. & 3. S. Felicis. His accedunt Leo, Gregorius, Beda, & alij omnes posteriores, quorum libri testimonijs plenissimi sunt.

Probatur hoc etiam ex antiquis Concilijs diuersarum Ecclesiarum. Concilium LAODICENVM in Oriente celebratum ante annos M. CC. can. 51. vetat, in Quadragesima celebrari festa Sanctorum; ex quo sequitur, extra Quadragesimam fuisse in ea prouincia celebrata. Concilium CARTHAGINENSE III. ante annos M. C. can. 47. *Liceat, inquit, legi passiones Martyrum, cum anniuersarij dies eorum celebrantur.* Concilium TOLETANVM in Hispania II. can. 23. iubet, vt in diebus festis Sanctorum populi non dent operam turpibus saltationibus. Concilium LVGDVNENSE in Gallia, vt habemus can. Pronuntiandum, de consecrat. dist. 3. enumerat inter festa Ecclesiæ festum sanctorum Apostolorum, Assumptionem, & Natiuitatem B. MARIÆ, festum sancti Syluestri, sancti Martini, & aliorum. Idem ex Germania habemus in Concilio MOGVNTINENSIS, cap. 36.

VLTIMO probatur ratione, quæ fundatur in diuinis litteris. Festi dies rectè instituuntur ad recolenda diuina beneficia, vt patet de festo Sabbati, & festo Sortium apud Iudæos, & de festis Domini apud Christianos. Vnde August. lib. 10. de Ciuit. Dei. c. 4. *Beneficiorum, inquit, Dei, solemnitatibus, festis, & diebus statuis dicamus, sacramusque memoriam, ne volumine temporum ingrata subrepat obliuio.* Sed non est paruum Dei beneficium beata consummatio alicuius Sancti, & præcipuè per martyrium; inde enim datur toti Ecclesiæ militanti exemplum fortitudinis, & vnus nouus patronus apud Deum: datur etiam toti Ecclesiæ triumphanti nouum gaudium de accessione vnus cuius: denique tunc agitur nouus, & perfectus triumphus de Diabolo.

Confirmatur; nam omnes causa, propter quas homines etiam profani celebrant festos dies, concurrunt in obitu Sanctorum. Homines enim festa celebrant ob diem natalem Principum: item ob assumptionem alicuius ad summam aliquam dignitatem: denique ob partam victoriam. At cum Sancti moriuntur, tunc verè nascuntur, & nascuntur Principes cœlestes, unde ab Ecclesia eorum obitus natalitia dicuntur: item tunc assumuntur ad summam dignitatem, quæ hominibus conferri queat, id est, ad æternam beatitudinem: denique tunc perfectam victoriam referunt de diabolo, & triumphum agunt.

Neque rationes aduersariorum aliquid efficiunt. Ad PRIMVM de idololatria dico; PRIMO festa Sanctorum Deo dicari, sed in Sanctorum memoriam, quemadmodum templa sacrentur. Deo in memoriam Sanctorum. SECUNDO dico, honorem dierum festorum immediatè, & terminatiuè pertinere etiam ad Sanctos, quemadmodum diximus de Basilicis, de votis, & de ipsa inuocatione: sed talè honorem dicimus esse cultum dulciæ, nõ latriæ, & proinde religionis quidem cultum, sed religionis, non vt est nomen specialis virtutis, quæ hominem erga Dei cultum benè disponit, sed vt est nomen generale.

Ad SECUNDVM de festo Conceptionis, quod falso fundamento niti videtur, dico; PRIMO, in maiori parte Ecclesiæ piè credi B. Virginè sine peccato originali conceptã, quod etiam ex aduersarijs fatentur Lutherus, & Erasimus; ille in serm. de festo Conceptionis; iste in Apologia ad Albertum Pium Carpensem.

DICO SECUNDO, fundamentum huius festi præcipuum non esse conceptionem immaculatam, sed simpliciter Conceptionem matris Dei futuræ: qualiscunque enim fuerit illa conceptio, eo ipso quòd conceptio fuit matris Dei, singulare gaudium affert mundo eius memoria. tunc enim primum habuimus pignus certum redemptionis, præsertim cum non sine miraculo ex matre sterili concepta fuerit. Itaque hoc festum etiam illi celebrant, qui putant Virginem in peccato conceptam.

DIES, hoc modo etiam Ioannis Baptistæ conceptio celebrari posset. RESPONDEO, posset sanè, vt Græci faciunt. Nam in Calendario Græcorum die 23. Septembris annotatur festum conceptionis Ioannis Baptistæ: sed Ecclesiæ Latine non est visum tot festa multiplicare. Et præterea magnum est discrimen inter matrem Dei, & præcursorem eiusdem, & inter vtriusque conceptionem. Nam quia maior pars Ecclesiæ piè credit immaculatam conceptionem, inde habuit eadem Ecclesia occasionem instituendi hoc festum, quam occasionem non habuit ad instituendum festum de conceptione Ioannis Baptistæ.

Porrò B. Bernardi sententia nobis fauet, ille enim reprehendit Canonicos Lugdunenses, quod sine exemplo, vel præcepto Romanæ Ecclesiæ nouum festum instituissent. Si ergo nunc B. Bernardus videret ex auctoritate Romanæ Ecclesiæ festum celebrari, etiam ipse libentissimè celebraret.

Ad rationem autem Bernardi dico, nos nec peccatum honorare, nec inducere falsam sanctitatem, etiam si Virgo in peccato concepta esset, sed honorare officium matris Dei, ad quod ab ipsa conceptione designata fuit. Nam idem Bernardus ibidem dicit, meritò celebrari natiuitatem Ioannis Baptistæ, quia sancta fuit, & tamen ibidem dicit, se non audere asserere sanctificationem Ioannis in vtero deleuisse originale peccatum, licet hoc pium sit credere. Si ergo ita aduersus Bernardum argumentarer; Colis festum natiuitatis Ioannis, quem non audes asserere natum

sine peccato, ergo vel honoras peccatum, vel inducis in certam sanctitatem. Responderet Bernardus, nec peccatum se honorare, nec inducere in certam sanctitatem, sed honorare officium Præcurforis, ad quod sanctificatus fuit adhuc in utero matris existens: Idem ergo respondeo illi de conceptione B. Mariæ.

Quod si ipse quereretur, unde habemus B. Mariam ab ipsa conceptione sanctificatam, saltem ad hoc, ut esset mater Dei designata, responderem, inde nos hoc didicisse, unde ipse didicit, B. Mariam ab ipsa natiuitate sanctam fuisse. Asserit enim ibidem, ex eo, quod Ecclesia iam tunc celebrabat B. Virginis ortum, se nihil dubitare, quin ortus ille sanctus fuerit; & nos ergo ex eo, quod Ecclesia celebrat festum conceptionis, nihil dubitamus, conceptionem illam sanctam aliquo modo fuisse, ac saltem ratione officij, ad quod assumebatur.

Ad TERTIUM dico duo; PRIMO, non esse absurdum, quod aliqua festa sint recentia, quandoquidem etiam sæpe sunt recentia Dei beneficia, propter quæ festa instituuntur; vel saltem occasio festorum instituendorum potest esse recens. Unde etiam tempore Iudeorum vario tempore varia sunt festa instituta, præter ea, quæ Deus ipse per Moysen instituerat, ut patet de festo Sortium, propter liberationem tempore Hester; & de alio festo ob victoriam Iudith, & de festis dedicationum tempore Salomonis, & postea tempore Esdræ, & ultimo tempore Machabæorum, quod festum, licet recentissimum, Christus ipse honorauit, Ioan. 10.

DICO SECUNDO, festa Sanctorum antiquissima esse, ut iam ostendimus. Fatemur tamen prius cœpisse celebrari festa Martyrum, quam Confessorum; & nonnulla etiam festa B. Mariæ recentia esse. Nam festum CONCEPTIONIS tempore B. Bern. cœpit, sed non fuit publicè receptum à tota Ecclesia, nisi post decretum Sixti I V. Pontificis, quod habetur in Extrauaganti, Cum præexcelsa, de reliquijs, & ueneratione Sanctorum. Similiter festum Visitationis in Ecclesia Latina nouum est. Fuit enim institutum ab Urbano Papa VI. atque à Bonifacio I X. primùm confirmatum, deinde etiam à Concilio Basiliensi sess. 43. quamquam utrumque festum iam antea erat in Calendario Græcorum.

Festum NATIUITATIS B. Mariæ longè antiquius est. Meminit enim eius Petrus Damianus, qui tres sermones de eo festo scripsit, & antè eum B. Greg. qui in Antiphonario, & Sacramentario annotauit officium, 8. die Septembris, pro natali B. Mariæ.

Festum ANNUNCIATIONIS adhuc est antiquius. Extat enim oratio sancti Athanasij de sancta Deipara, ubi expressè meminit huius festi.

Festum PURIFICATIONIS est etiam antiquissimum. Siquidem huius celebritatis extant orationes Amphilocho, Gregorij Nysseni, Chrysoptomi, Cyrilli Alexandrini, & Andreae Cretensis apud Aloysium Lipomannum, & Laurentium Surium.

Denique festum ASSUMPTIONIS est etiam antiquissimum. Nam eius meminit Gregorius in Antiphonario, & Sacramentario, & ante Gregorium, Andreas Cretensis in oratione de hoc festo, quæ extat

apud Lipomannum, & Surium. Atque ante Andreae tempora extat inter opera beati Hieronymi insignis sermo de festo Assumptionis, qui quidem, vel ipsi Hieronymo, vel eius aequali Sophronio tribuitur.

Ad obiectionem ergo ex Nicephoro, & Paulo Diacono, dico, eorum verba non posse intelligi de prima institutione horum festorum, nisi illi apertissimè mentiantur. quomodo enim instituit Iustinianus festum Purificationis, & Mauritius festum Assumptionis, si utrumque festum erat institutum tempore Hieronymi, & Chrysoptomi, qui ducētis annis Iustiniano antiquiores fuerunt? Præterea ijdem auctores ibidem dicunt; à Iustino Imperatore institutum festum Natiuitatis Domini. At constat ex Ambrosio, Augustino, Leone, & alijs, qui Iustinum præcesserunt, festum Natiuitatis longè esse antiquius. Solùm ergo Imperatores illi addiderunt aliquid ad celebritatem. & fortasse præceperunt ciuilibus legibus, ne ullus operaretur in illis solemnitatibus, cum tamen etiam antea legibus Ecclesiæ dies illi festi sanciti essent.

Ad QUARTUM, patet responsio. Non enim Imperatores festa instituerunt, sed instituta iam festa ab Ecclesia, legibus etiam suis adiuuerunt, & ornarunt.

Ad QUINTUM respondeo, Nicephorum non dicere, institutum fuisse festum diem Iustiniano, sed solùm quotannis Episcopum quemdam Constantinopolitanum solitum celebrare eius memoriam. Id quod non cogimur intelligere de aliquo festo die, sed solùm de laudatione Iustiniani, quam ille Episcopus admiscebat concioni suæ. propterea quod Iustinianus multa pia opera, & Ecclesiæ utilissima fecisset. Adde præterea, quidquid illud fuerit, siue festus dies, siue simplex laudatio, fuisse vnus priuati Episcopi factum, quod non immeritò reprehendi posset, præsertim cum eius successores mox omiserint eiusmodi celebritatem.

CAPVT XVII.

De Vigilijs.

IN profestis magnorum dierum consueuerat Ecclesia vigilare, & ieiunare. ac in primis Vigilia Paschæ, quæ nocte præcedente Dominicam Resurrectionis agebatur, semper celeberrima fuit, ut patet ex Clemente, lib. 5. constit. cap. 19. ex Tertulliano li. 2. ad uxorem; ex Eusebio, li. 6. hist. cap. 7. & ex alijs permultis.

De Vigilijs autem in Sanctorum honorem meminit Basilius in Psalm. 114. Hieronymus in li. aduersus Vigilantium, Burchard. li. 13. decretorum, cap. 16. Bernardus sermone de Vigilia sancti Andreae, & de Vigilia sanctorum Petri & Pauli. & Innocentius Pontifex III. cap. 1. & 2. de obseruatione ieiuniorum. Ceterum quoniam paulatim occasione nocturnarum Vigiliarum, abusus quidam irreperere cœperant, vel potius flagitia non rarè committi: placuit Ecclesiæ nocturnos conuentus, & Vigilijs propriè dictas intermittere, ac solùm in ijsdem diebus celebrare ieiunia.

Finis quatuor Controuersiarum generalium Tomi secundi.

Laus Deo Virginique Matri Mariæ.



INDEX SCRIPTURARVM EX VETERI TESTAMENTO.

Numerus Primus capita Bibliorum, Secundus verò columnas indicat.

GENESIS.



*H*ic liber est historia quedam Patriarcharum, non liber dogmatum, 614. a

1. Factum est vespere, & mane dies vnus, 883. d
1. Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, 768. a
1. Crescite & multiplicamini, 295. c, d, e, 296. a, 450. c, 514. b
2. Quacunque die comederis, morte morieris, 600. a
2. Non est bonum hominem esse solum, 374. b
3. Posuit ante paradysum flammam gladium, 615. b
4. Ipse cepit inuocare nomen Domini, 351. c
4. Noe vir iustus atque perfectus, 124. d
9. Qui effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius, 524. d
21. Ejce ancillam & filium eius, 308. c
23. Surrexit Abraham ab officio funeris, 614. b
28. Vocum vouit Iacob, 394. d
38. Producite eam vt comburatur, 524. d
44. Ego hunc in fidem meam recepi, 419. c
47. Sollicitudo Patriarcharum qui cupierunt in terra promissionis sepeliri, 569. a, b
48. Angelus qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis, 723. e, 724. a
48. Inuocetur nomen meum super pueros hos, & nomina Patrum meorum, 731. b

EXODVS.

3. Locus in quo stas, terra sancta est, 781. d, 853. e
12. Praecipitur vt comesturi agnum paschalem renes suos accingerent, 284. d, e
12. Est enim Phase, id est, transitus Domini, 885. e
12. Celebrabitis hunc diem solemnem in generationibus vestris cultu sempiterno, 876. a
12. Legimus Moysen sedisse tamquam principem, & caput illius Ecclesia, & ad omnia dubia respondisse, 334. e
19. Mense tertio egressionis Israel de terra Aegypti, in die hac venerunt in solitudinem Synai, 893. a, Et, Estote parati in diem tertium, 284. e, 891. d, 892. e
20. Non habebis Deos alienos, 763. b
20. Non facies tibi sculpsile, neque omnem similitudinem, 763. b, 765. e
20. Non adorabis ea, 707. a, 763. d
20. Non assumes nomen Dei tui in vanum, 864. b, 866. e
20. Non concupisces rem alienam, & c. 763. c
20. Deos aureos, & argenteos non facietis mecum, 764. b, 765. e, 769. c, 806. e
21. Qui percusserit hominem, volens occidere, morte moriatur, 524. d
22. Iudices populi vocantur dij, 507. a
28. Aaron, & filijs praecipitur, vt scamminalibus lineis à renibus vsque ad foemora tecti essent cum ingrederentur tabernaculum, 284. d, e
31. Pactum est sempiternum, signumque perpetuum, 873. c
32. Hi sunt dij tui, qui te eduxerunt de terra Aegypti. Et. Cras solemnitatis Domini est, 152. c, 153. d, 779. c, 789. c

32. Recordare Domine Abraham, Isaac, & Israel seruum tuorum, 724. b
33. Moyses vidit posteriora Dei, 767. a

LEVITICVS.

19. Non morabitur apud te opus mercenarij tui vsque mane, 696. e
21. Non radant caput, neque barbam, 486. c, & seq.
23. Numerabitur ergo ab altero die Sabbati, 893. b, c, & seq.
27. Iussu Dei dantur Levitis decime, 313. d

NVMERI.

6. Vota Nazaræorum, qui seipos Domino consecrabant, 351. e
6. Nazaræi in die consecrationis suæ tondebantur, 488. e
12. Murmuratores puniuntur morbo lepra, 599. c
18. In terra eorum nihil possidebitis, nec habebitis partem inter eos, ego pars, & hereditas tua, 319. e, & seq.
18. Iubentur decime dari Levitis, 313. d, e
20. Cur eduxisti Ecclesiam Domini in solitudinem? 142. e
21. De serpente aneo, 781. b
22. Aperuit Dominus oculos Balaam, & vidit Angelum stantem in via, euaginato gladio, adorauitque eum, 709. d
30. Si quis Domino votum vouerit, non faciet irritum verbum suum, 419. d
35. Ego Dominus hereditas Leuitarum sum, 320. d

DEUTERONOMIUM.

4. Non vidistis aliquam similitudinem, & c. 765. e
6. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & c. 382. b
6. Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruias, 714. a
10. Non habuit Leui partem, nec possessionem, 319. e
15. Omnino indigens, & mendicus non erit inter vos, 496. d, 499. c
18. Non sit maleficus, nec incantator inter vos, 864. b, 867. a
20. Si quando accesseris ad expugnandam ciuitatem, offeres ei primum pacem, 534. d
32. Nunquid non ipse est pater tuus qui fecit, & creauit te, 129. d
32. Mea est ultio, & ego retribuam, 529. b
33. Qui dixit patri suo, & matri suæ, nescio vos, fratribus suis, ignoro illos, hi custodierunt eloquium tuum, & patrum tuum seruaerunt, 282. d, e
34. Deus ipse corpus Moysis honorauit, 746. c, Illudque abscondit, 755. a

IOSVE.

5. Noster es, an aduersariorum? 709. d
13. Tribui autem Leui non dedit possessionem, 319. e

IUDICES.

3. Qui non nouerant bella Chananaeorum, & postea disce.

INDEX LOCORVM

rent filij eorum certare cum hostibus, & habere consuetudinem praliandi, 526. d

17. Sanctificauit, & Voui Domino mille & centum argenteos, ut faciam sculpsile atque constatile, 779. d
21. Non erat Rex in Israel, sed unusquisque quod bonum sibi videbatur, hoc faciebat, 507. b

I. REGVM.

15. Vade & percutite Amalech, 526. d
21. Noluit Abimelech sacerdos dare Dauidi panes propositionis comedendos, nisi prius intellexisset eum ab uxore aliquandiu se continuisse, 284. e, 285. a
31. Habitatores lates Galaad, audita morte Saül, ieiunauerunt septem dies, 568. e, 569. a

II. REGVM.

1. Dauid stetit, & ieiunauit pro Saüle, 569. a
3. Dauid ieiunauit pro Abner, 569. a
12. Peccaui Domino, Deus quoque transtulit à te, & c. 599. c
12. Dauid ieiunauit pro filio suo infantulo, dum egrotaret, 569. a

III. REGVM.

8. Conuertitque Rex faciem suam, & benedixit Ecclesie Israel. Omnis enim Ecclesia Israel stabat, 142. e
8. Tu nosti solus omnia corda filiorum hominum, 734. d, 736. c
17. Adfer mihi, obsecro, buccellam in manu tua, 500. c, d
18. Usquequo claudicatis in duas partes? si Dominus est Deus, sequimini eum, si Baal est Deus, sequimini illum, 789. b
19. Relictus sum ego solus. Et: Reliqui mihi septem millia virorum, 152. c, d, 154. a
22. Quadringenti Prophetæ errauerunt, ipso Domino protectante, 157. b, c

IV. REGVM.

22. Colligam te ad Patres tuos, ut non videant oculi tui omnia mala, quæ introducturus sum in locum istum, 734. a

I. PARALIPOMENON.

23. Sacerdotes à domo & uxore absuisse dicuntur tempore, quo erant celebraturi, 285. a
28. Paraui domum vbi requiescat Arca Domini, 708. c

II. PARALIPOMENON.

15. Transibunt dies multi in Israel sine Deo vero, sine sacerdote & doctore, & sine lege, 152. d

TOBIAS.

Vide auctoritatem libri huius, 69. d

4. Panem tuum & vinum super sepulturam iusti constitue, & noli ex eo manducare & bibere cum peccatoribus, 568. d
12. Bona est oratio cum ieiunio, 482. d, e
12. Ego obtuli orationem tuam Domino, 717. b, c

IUDITH.

Auctoritas huius libri, 69. d

6. Omnis populus per totam noctem intra Ecclesiam orauerunt, 106. c

ESTHER.

9. Nulli liceat hos duos dies absque sollemnitate transigere, 880. e
13. Timui ne honorem Dei mei transferrem ad hominẽ, 705. a

14. Ne tradas sceptrum tuum ijs qui non sunt, 759. c

I O B.

5. Voca si quis est, qui tibi respondeat, & ad aliquem Sanctorum conuertere, 724. a
9. Verebar omnia opera mea, 386. e, 387. e
14. Siue nobiles fuerint filij eius, siue ignobiles, non intelliget, 734. d
16. Roga mea testimonium dicunt contra me, 135. e, 136. a
19. Misere mei, amici mei, 724. a
34. Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi, 517. b

P S A L M I.

2. Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatẽ tuam, 174. d
5. Sepulchrum patens guttur eorum, 568. e
6. Misere mei Domine, quoniam infirmus sum, 630. a
6. Sana animam meam, quoniam conturbata sunt ossa mea, 629. d
6. Anima mea turbata est valde, 629. d, 630. a
6. Lauabo per singulas noctes lectum meum, 629. e
15. Non derelinques animam meam in inferno, 590. e
17. Et ero immaculatus cum eo, 124. e
18. In sole posuit tabernaculum suum, 143. b
24. Vnicus & pauper sum ego, 403. d
25. Ecclesia malignantium, 106. a
31. Tu remisisti impietatem peccati mei, pro hac orabis ad te omnis sanctus in tempore opportuno, 123. d
36. Non vidi iustum derelictum, 500. b, d
37. Domine ne in furorẽ tuo arguas me, 569. b
39. Ego autem mendiculus sum & pauper, 496. c
47. Deus fundauit eam in aeternum, 145. b
53. Voluntarie sacrificabo tibi, 431. e, 433. a
65. Transiuiuis per aquam, & ignem, & eduxisti nos in refrigerium, 569. c
75. Vouete, & reddite Domino Deo vestro, 396. b, 397. a, 403. a
76. Nunquid obliuiscetur misereri Deus, 618. a
77. Cum occideret eos, quarebant eum, & reuertebantur, 567. e
81. Deus stetit in synagoga Deorum, in medio autem Deos diiudicat, 106. a, 507. a
88. Ecclesia sanctorum, 106. a
88. Et ponam in saculum seculi semen eius, 145. e, 146. a
88. Visitabo in virga iniquitatem eorum, & in verberibus peccata eorum, misericordiam autem meam non dispergam ab eo, 146. b
88. Thronus eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in aeternum, & testis in cælo fidelis, 145. e
98. Adorate scabellum pedum eius, 708. c, d, 781. d
108. Nutantes transferantur filij eius, & mendicent, 500. b
108. Quia persecutus est hominem inopem, & mendicum, 496. c
109. Sede à dextris meis donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum, 587. d, 588. c
109. Iurauit Dominus, & non panitebit eum, tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech, 180. e
114. Circumdederunt me dolores mortis, & c. 629. d
114. Placebo Domino in regione viuorum, 630. a
120. Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi, 718. b
126. Cum dederit dilectis suis somnum, 602. e
131. Memento Domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius, 724. e
131. Propter Dauid seruum tuum, non auertas faciem Christi tui, ibid.
131. Introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in loco, vbi steterunt pedes eius, 708. d
132. Ecce quam bonum, & quam iucundum, habitare fratres in vnum, 345. e
142. Ne intres in iudicium cum seruo tuo Domine, quia non iustificabitur in conspectu tuo, & c. 387. a

PROVERBIA

PROVERBIA.

8. Per merces regnant, 507. c, 511. e, 518. a
 11. *V*bi non est gubernator corrumpet populus, 510. a, 511. a
 12. Non contristabit iustum quidquid ei acciderit, 629. d
 16. Sortes mittuntur in sinu, à Domino autem temperantur, 244. d

30. Mendicitatem, & diuitias ne dederis mihi, 500. b

ECCLESIASTES.

7. *V*ttilior est sapientia cum diuitijs, & magis prodest videtur sollem, 501. a
 9. *V*identes sciunt se morituros, mortui nihil nouerunt amplius, nec habent *V*lira mercedem, 620. d, 648. a, 734. d, 736. c
 9. Quodcumque facere potest manus tua, instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, 603. a, 620. d
 11. Si ceciderit lignum ad Austrum, vel ad Aquilonem, in quocumque loco ceciderit ibi erit, ibid. c, e

CANTICA.

4. *T*ota pulchra es amica mea, & macula non est in te, 124. c
 4. Hortus conclusus, fons signatus, puteus aquarum uiuentium, 120. b
 6. Sexaginta sunt Regine, & octoginta concubine, & adolescentularum non est numerus, vna est columba mea, perfecta mea, vna est matris sua, ibid. c

SAPIENTIA.

De hoc libro vide, 69. d

3. *F*elix sterilis, & incoinquinata, que nesciunt thorum in delicto, 367. c
 3. Bonorum laborum gloriosus est fructus, 443. b
 8. Nemo potest esse continens, nisi Deus det, 299. b, 441. b, 446. a

ECCLESIASTICVS.

De libro hoc vide, 69. d

10. Regnum à gente in gentem transfertur propter iniustitiam, 516. b
 11. Facile est coram Deo in die obitus retribuere unicuique secundum vias suas, 678. c
 18. Ne verearis vsque ad mortem iustificari, 621. a
 27. Propter inopiam multi deliquerunt, 500. b

ISAIA S.

1. *F*ilios enutriui & exaltavi, ipsi autem spreuerunt me, 129. e
 1. Cognouit bos possessorem suum, & asinus praesepe domini sui, Israel autem me non cognouit. Et: A planta pedis vsque ad verticem capitis non est in eo sanitas, 152. d
 2. Constabunt gladios suos in vomeres, 529. b, 552. e
 4. Purgabit Dominus sordes filiorum, & filiarum Sion, 569. c
 9. Succensa est quasi signis impietas, vepres & spinas deuorabit, 569. c, d
 10. Assur virga furoris mei, & baculus ipse est. In manuum indignatio mea (vsque ad id) cor eius non ita existimabit, 513. a
 11. Non occident, & non nocebunt in omni monte sancto meo, 553. a
 11. In eum gentes sperabunt, 746. d
 19. In illo die cognoscent Aegyptij Dominum, & colent eum in hostijs, & muneribus, & vota vouebunt, & soluent, 395. e, & seq.
 40. Cui similem fecisti Deum? aut quam imaginem poneris ei? 765. e, 769. c
 42. Ego Dominus gloriam meam alteri non dabo, & laudem meam sculptilibus, 764. b
 45. Hec dicit Dominus Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram (vsque ad) non cognouisti me, 517. b, 513. b
 46. Cui assimilasti me? 765. e, 769. c
 52. Non adiciet ultra, vt pertransseat per te incircumcisus, & immundus, recedite, recedite, exite inde, pollutum

- nolite tangere, exite de medio eius, 127. b, c, d
 56. Non dicat Eunuchus; Ego lignum aridum, & c. 365. e
 56. Speculatores eius caci omnes, neque quidquam nouerunt, omnes canes muti, & c. & Pastores eius nihil sciunt, 59. c, d, 157. c
 60. Ambulabunt gentes in lumine tuo, & Reges in splendore ortus tui, 507. c, 837. a
 61. Et scelus perpetuum feriam eis, & scietur in gentibus semen eorum, & germen eorum in medio populorum omnes qui viderint eos, cognoscent illos, quia isti sunt semen, cui benedixit Dominus, 145. c, d
 63. Tu es Pater noster, & Abraham nesciuit nos, & Israel ignorauit nos, 734. d, 736. d
 64. Pannus menstruata omnes iustitia nostra, 386. e
 66. Ad quem respiciam, nisi ad pauperulum, 403. d
 66. Assumas ex eis sacerdotes, & Leuitas, 245. c
 66. Ignis eorum non extinguetur, 618. a

HIEREMIAS.

3. Dabo vobis Pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia & doctrina, 29. a
 6. A Propheta vsque ad sacerdotem, quisque seclatur mendacium, 59. d
 7. Nolite confidere in verbis mendacij dicentes; templum Domini, templum Domini, 152. e, 854. d, 859. d, e
 9. Circumtonsos in comam, 486. c, 490. a
 14. Propheta mendacium prophetant in nomine meo, 59. d
 15. Dixit Dominus ad me, si steterint Moyses & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum, 719. e
 23. Regnabit Rex, & sapiens erit, & faciet iudicium, & iustitiam in terram, 523. e
 27. Ego dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor, & c. 513. c, 516. c
 31. Dabo legem meam in cordibus eorum, & ero eis in Deum & ipsi erunt mihi in populum, 149. e
 35. De Rechabitis qui laudantur propter obedientiam, 351. e, 373. a, 408. a, b, c
 48. Maledictus qui facit opus Dei negligenter, 388. c

BARVCH.

Habes auctoritatem huius libri, 69. d

EZECHIEL.

18. Cum auersus fuerit impius ab impietate sua, omnium iniquitatum eius non recordabor, 603. e
 22. Coniuratio Prophetarum in medio eius, sicut leo rugiens, qui rapit pradam, sacerdotes eius violauerunt legem meam, & profanauerunt sancta mea, 59. d
 29. Nabuchodonosor Rex Babylonis seruire fecit exercitum suum seruitute magna, 513. c, d
 33. Speculatorem domus Israel dedi te, 56. b
 44. Non radent caput neque barbam, 486. c, 490. a

DANIEL.

2. In diebus regnorum illorum suscitabit Deus caeli regnum, quod in eternum non dissipabitur, 146. a
 9. Deficiet hostia & sacrificium, 152. d
 OSEAS.
 8. Ipsi regnauerunt, & non ex me, Principes extiterunt, & non cognoui, 516. a
 9. Speculator Ephraim cum Deo, laqueus aucupis, odium in domo Dei, 59. d
 11. Ex Aegypto vocaui filium meum, 840. e

IONAS.

3. Adhuc quadraginta dies, & Ninive subuertetur, 618. b
 AMOS.
 9. Post haec reuertar, & reedificabo tabernaculum Dauid, quod decidit, & diruta eius reedificabo, & erigam illud, 860. b

MICHEAS.

7. Ne lateris inimica mea, nam si cecidi resurgam, 569. d
 ZACHARIAS.
 2. Tu autem in sanguine Testamenti tui eduxisti vinclos tuos de lacu, in quo non est aqua, 569. d

INDEX LOCORVM

MALACHIAS.

3. Ipse sedebit quasi ignis conflagans, & purgabit filios Leui, & colabit eos, 569. e
I. MACHABÆORVM.
 De primo & secundo libro Machabæorum. Vide qua dicuntur, 69. d, 565. e, 566. a, 720. c

II. MACHABÆORVM.

12. Si mortui non resurgunt, superfluum est & vanum orare pro mortuis, 584. d
 12. Sancta ergo & salubris est cogitatio pro defunctis orare, ut à peccatis solvantur, 563. d, e, 565. e
 15. Iudas vidit Oziam & Hieremiam orantes pro populo Iudaorum, 720. b

EX NOVO TESTAMENTO.

MATTHÆVS.



Osephili David, noli timere accipere Mariam coniugem tuam, 473. a, b

2. Herodes turbatus est, & omni Hierosolyma cum illo, 385. c
 3. Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, & igne, 584. c
 3. Permundabit aream suam, & congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igne inextinguibili, 118. d, 126. b, 145. e
 4. Dominum Deum tuum adorabis, & c. 704. e, 714. a, b, c, d
 5. Beati pauperes spiritu, 403. d
 5. Non potest ciuitas abscondi supra montem posita, 143. e
 5. Audistis quia dictum est antiquis, & c. ego autem dico vobis non resistere à malo, 517. d
 5. Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio (vsque ad id) gehennæ ignis, 588. e
 5. Esto consentiens aduersario tuo citò dum es cum eo in via ne forte, & c. (vsque ad id) quadrantem, 585. b, & seq.
 5. Nolite iurare per cælum, quia thronus Dei est, neque per terram, quia scabellum est pedum eius, 682. b, 781. d, 835. a, b
 5. Oculum pro oculo, 525. b, c, 517. d, 781. d
 5. Si quis te percusserit in vnam maxillam, præbe ei; & tunicam tuam tollere, da ei & pallium, & c. 525. d, 524. a, b, 529. d
 5. Si quis voluerit tecum iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, da ei & pallium, & c. ibid. & 517. d
 5. Solem suum oriri facit super bonos & malos, super iustos, & iniustos, 517. a
 5. Estote perfecti, 369. d, e, 382. a
 6. Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, 837. c, 841. e, 843. b
 6. Pater noster, qui es in cælis, 682. b, 738. b, 738. b
 6. Dimitte nobis debita nostra, 123. e
 6. Nolite solliciti esse anima vestra, dicentes, quid manducabimus? 491. a, b, c
 6. Querite primum regnum Dei, ibid. c
 7. Quam angusta porta est, & arcta via, qua ducit ad vitam? 386. c, 494. c
 10. Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris, non peram, non duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam, 319. e, 497. d, e, 498. b
 10. Nihil tuleritis in via, 319. e, 321. b
 12. Non remittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro, 570. b, c, & seq. 571. c, d, e
 13. Comparatur regnum cælorum terræ bonæ, cuius vna pars reddebat fructum centesimum, alia sexagesimum, 367. c
 13. Qui habet aures audiendi audiat, 447. b, c
 13. Parabola de zinzanis, 111. d
 13. Sinite utraque crescere vsque ad messem, 145. e, 554. e
 13. Simile est regnum cælorum sarena missa in mari ex omni genere piscium congreganti, 118. d, 126. b, 145. d
 16. Tu es Petrus, & super hanc petram edificabo Ecclesiam meam, 60. c, 144. d, e, 154. d
 16. Et dabo tibi clauis regni cælorum, 243. b, 249. b
 16. Porta inferi non præualebunt aduersus eam, 55. b, 60. c

16. Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & c. 372. 408. e
 17. Reges gentium à quibus accipiunt tributa, & c. ergo liberi sunt filij, 505. d
 18. Quacunque alligaueritis super terram, erunt ligata & in cælis, & c. 54. b, 249. a, b, & seq.
 18. Vbi sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum, 2. c, 19. a, 54. a, b, 162. e
 19. Quos Deus coniuerxit, homo non separet, 367. e, 474. c
 19. Non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est, 298. e, 367. d, e, 368. a, 441. b, 442. b, 443. a, 446. a
 19. Sunt Eunuchi qui se castrauerunt, 367. d, e, 442. d
 19. Qui potest capere capiat, 367. e, 417. a, 441. b, 442. d, 446. b, c, d, & seq.
 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, 362. a, 368. e, 369. e, 370. a, 387. a
 19. Si vis perfectus esse, vade & vende omnia qua habes, & da pauperibus, 321. c, 362. a, 368. e, 372. d, 404. d, e, 407. d, e, 409. a, 497. d
 19. Et sequere me, 372. d, e, 497. d
 19. Facilius est camelum per foramen acus transire, quam diuitem intrare in regnum cælorum, 381. c
 19. Quod impossibile est hominibus, possibile est apud Deum, 388. c
 19. Ecce nos reliquimus omnia, & sequi sumus te, quid ergo eris nobis, & c. Omnis qui reliquerit domum, patrem, & c. 292. d, 322. a, 370. d, 497. d
 20. Pater familias ad vesperam omnibus operarijs simul reddit mercedem, 674. a, 683. b
 20. An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? ibid.
 20. Multi sunt vocati, pauci vero electi, 118. e
 21. Domus mea domus orationis vocabitur, 835. b, 841. e
 22. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & c. 382. b, & seq.
 22. Reddite qua sunt Cesaris Cesari, & qua sunt Dei Deo, 314. b, 315. c
 23. Quacunque dicunt facite, qua faciunt nolite facere, 125. e, 249. e
 23. Væ vobis duces cæci, qui dicitis, quicumque iurauerit per templum nihil est, qui autem iurauerit in auro templi debet, stulti & cæci, quid enim maius est, aurum, an templum quod sanctificat aurum? 853. c
 23. Væ vobis Scribe, & Pharisæi hypocrite, qui edificatis sepulchra Prophetarum, 741. e, 754. a, b, c
 24. Multi Pseudoprophetae surgent, & seducent multos, 60. d
 24. Ecce in deserto est, nolite exire, 478. e, 483. e
 24. Quis est fidelis seruus & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam, 94. b, 267. a, b, 508. b
 24. Beatus ille seruus, quem cum venerit Dominus inuenierit sic facientem, amen dico vobis, super omnia bona sua constituet eum, 722. e
 24. Veniet Dominus eius in die qua non sperat, & diuidet eum, parietemque eius cum hypocritis ponet, 125. e
 25. Simile est regnum cælorum decem virginibus, 118. e
 25. Venite benedicti Patris mei (& de alijs) ite maledicti in ignem æternum, quia esuristi, & non dedisti mihi manducare, & c. 604. b, 617. c, 618. a, & seq. 639. b, 642. d, 643. b

26. Omnes vos scandalum patiemini in me. 157. c. 158. e
 26. Quotidie apud vos sedebam docens in templo, & non me tenuistis, 838. a
 26. Cœpit contristari, & mœstus esse. Et: Tristis est anima mea usque ad mortem, 630. a
 26. Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt, 517. d, 524. d, 526. c, 529. d
 28. Ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi, 55. b, 144. e

MARCUS.

10. Intrauit eum, dilexit illum, 369. a, d
 10. Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum, & baptismo, quo ego baptizor, baptizari, 584. b
 14. Sacerdos cum omnibus sacerdotibus, & senioribus populi condemnarunt Christum esse reum mortis, 157. c
 15. Totus populus clamauit, crucifige, ibid. 158. b
 16. Exprobrauit incredulitatem eorum, & duritiam cordis, ibidem. c, 158. e

LUCAS.

1. Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? 412. b, & seq. 577. b
 1. Et regni eius non erit finis, 93. d, 146. a
 3. Factum est verbum Domini super Ioannem Zachariae filium in deserto, & venit in omnem regionem Iordanis, predicans baptismum penitentiae, 480. a
 3. Neminem conculcatis, neque calumniam faciatis, 535. c, d
 5. Ipse autem secedebat in desertum, & orabat, 482. b
 6. Mutuum date, nihil inde sperantes, 339. b
 7. Venit Ioannes non maducans, neque bibens, 480. e, 491. a
 9. Nescitis cuius spiritus estis, 554. a
 9. Sine mortuos sepelire mortuos suos, 471. a
 11. Illi Prophetas occiderunt, vos autem edificatis eorum sepulchra, 754. b
 12. Sint lumbi vestri praeincti. Et: Vigilate, 585. e
 12. Baptismo habeo baptizari, 584. b
 12. Esto consentiens aduersario tuo cito dum es cum eo in via, ne forte tradat te aduersarius iudici, & index tortori, & mittaris in carcerem. Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem, 585. b, 620. a
 14. Cum facis prandium, voca pauperes, debiles, claudos, cæcos, qui non habent retribuere tibi, & beatus eris, 502. e
 14. Si quis venit ad me, & non odit patrem, & c. non potest meus esse discipulus, 471. c
 14. Nisi quis renuntiauerit omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus, 319. e, 381. e
 16. Redderationem villicationis tuæ, 621. b
 16. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, 589. e
 16. Narratio de Lazaro, 640. b, 696. c
 16. Diues autem cum in tormentis esset, 640. b, 645. d, 696. c
 17. Cum feceritis hæc omnia, quæ præcepta sunt vobis dicite, & c. 387. e
 17. Regnum Dei non venit cum observatione, neque dicent, ecce hic, aut ecce illic, ecce enim regnum Dei intra vos est, 150. a
 18. Putas inueniet fidem in terra, 152. d, e, 155. a
 21. Videte ne grauentur corda vestra crapula, & ebrietate & curis huius mundi, 282. d
 22. Reges gentium dominantur eorum, vos autem non sic, 505. d
 22. Simon, Simon, ecce Satanas expetiuit vos, ut cribraret sicut triticum, ego rogavi pro te, Petre, ut non deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos, 56. a, 60. c, 158. d
 23. Memento mei, dum veneris in regnum tuum, 590. b, 681. e
 23. Hodie tecum eris in Paradiso, 590. c, 604. c, 640. b, 680. c, & seq.

IOANNES.

1. Tu quis es? Helias es tu? 480. c

3. Non enim misit Deus filium suum in mundum, ut iudiceret mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum, 422. c
 3. Qui credit, non iudicatur, qui autem non credit, iam iudicatus est, 604. b
 4. Venit hora, & nunc est, quando neque in monte hoc, neque in Hierusalem adorabitis patrem. Spiritus est Deus, qui eum adorant, in spiritu & veritate adorare oportet, 150. a, 837. c
 5. Filius, quos vult viuificat. Item. Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem, 626. e
 6. Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, 491. a
 6. Nemo venit ad me, nisi Pater traxerit eum, 447. b
 6. Vultis & vos abire? 555. a
 8. Si manseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis. 123. b
 8. Qui facit peccatum, seruus est peccati, seruus autem non manet in domo in æternum, filius autem manet in æternum, si ergo filius vos liberauerit, verè liberi eritis, 519. c
 9. Me oportet operari, donec dies est, veniet autem nox in qua nemo potest operari, quamuis in mundo sum, lux mundi sum, 621. a
 10. Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, 121. d, e
 10. Oves meæ vocem meam audiuunt, & sequuntur me, ibid. d
 10. Illos dixit Deus, ad quos sermo Dei factus est, 507. a
 11. Iesus moriturus erat pro gente, & non solum pro gente, sed etiam ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in vnum, 121. e
 12. Anima mea turbata est, 630. a
 13. Hoc est præceptum meum, ut diligatis inuicem, sicut ego dilexi vos, 388. d
 16. Spiritus veritatis docebit vos omnem veritatem, 54. e
 20. Sicut misit me Pater, & ego mitto vos, 246. c, 267. a
 20. Quia vidisti me Thoma, credidisti, beati qui non viderunt, & crediderunt, 152. a, b

ACTA APOSTOLORVM.

1. Cecidit fors super Matthiam, & annumeratus est cum vndecim Apostolis, 244. b, c, d, & seq. 251. b
 2. Quem Deus susceperat, solutus doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat, teneri cum ab illis, 590. b, & seq.
 4. Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna, 405. a
 4. Erant illis omnia communia, ibid.
 5. Nonne manens tibi manebat, & venundatum in tua erat potestate? 355. a, 405. d
 5. Cur tentauit Satanas cor tuum mentiri spiritui sancto? non est mentiris homini, sed Deo, 405. d
 6. Elegerunt Stephanum, 250. e
 6. Et cum affissent impoauerunt illi manus, 251. c
 7. Ecce video caelos apertos, & Filium hominis, & c. 682. e
 10. Surge nam & ego ipse homo sum, 705. a, 714. d
 14. Et cum constituissent illis per singulas ciuitates presbyteros, 251. a
 15. Conuenerunt Apostoli, & seniores videre de verbo hoc. Et infra: Tunc placuit Apostolis, & senioribus cum omni Ecclesia, 30. d, 31. a
 15. Visum est spiritui sancto & nobis, nihil ultra vobis imponere oneris, nisi hæc necessaria, ut abstinere ab immolatis simulachrorum, à suffocato, & sanguine, & fornicatione, 2. c, 55. a
 15. Paulus transiens Syriam, & Ciliciam præcipiebat populis ut custodirent præcepta Apostolorum & seniorum, 36. a
 20. Vna Sabbati cum conuissimus ad frangendum panem, 883. c
 20. Festinabat ut si quo modo posset, Pentecosten ageret Hierosolymis, 890. c
 20. Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos spiritus

INDEX LOCORVM

sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo, 29. a, 143. a, 270. a

20. Scio quia post discessum meum intrabunt in vos lupi rapaces, non parcentes gregi, 60. c, d, 549. a

EPISTOLA AD ROMANOS.

2. Redder unicuique secundum opera sua, 605. b
3. Non sunt facienda mala, ut Veniant bona, 859. a
3. Nunquid incredulitas illorum fidem Dei euacuauit? 419. c
3. Quid ergo, legem destruximus per fidem? absit, sed legem statuimus, 520. a
5. Per vnum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors, 600. a
6. Et in nouitate vite ambulemus, 583. d
6. Stipendium peccati mors, 600. a
6. Liberati à peccato, serui facti estis iustitiæ, 519. c
7. Mente seruo legi Dei, carne autem legi peccati, 386. e, 437. b
7. Si quod nolo facio, iam non operor illud, 435. e
7. Sentio aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, 437. b
8. Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius, 122. b, 127. b
10. Quomodo innocubunt in quem non crediderunt? 730. d
11. Concluserit Deus omnes in infidelitate, ut omnium miseretur, 618. b, c
12. Qui præest in sollicitudine, 508. b
12. Non vos defendentes charissimi, mihi vindictam, & ego retribuam, 525. e, 529. b
12. Nulli malum pro malo reddentes, & non vosmetipsos vindicantes charissimi, ibidem.
13. Si malè egeris time, non enim sine causa gladium portat, minister enim Dei est, vindex in iram ei, qui malè agit, 524. e, 529. b, 549. a
13. Omnis anima potestatis sublimioribus subdita sit, non enim est potestas, nisi à Deo, quæ autem sunt à Deo, ordinata sunt: itaque qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit, ideoque necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam, 333. e, 422. b, 507. d, 522. d
13. Reddite omnibus debita, cui tributum, tributum, &c. 508. c
13. Nemini quicquam debeatis, nisi ut inuicem diligatis, 505. d, 508. c
14. Alius iudicat diem inter diem, alius iudicat omnem diem, 873. d, 877. d
14. Quod non est ex fide, peccatum est, 395. a
16. Salutant vos omnes Ecclesia Asia, 106. c
16. Obsecro vos, ut obseruetis eos, qui dissensiones, & offensa, præter doctrinam, quam vos didicistis, faciunt & declinate ab eis, nam per dulces sermones, & benedictiones seducunt corda innocentium, 545. b, c

I. AD CORINTHIOS.

1. Significatum est mihi, quod contentiones sunt inter vos, 125. d
3. Ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem, 572. vsque ad 581.
3. Nescitis, quia estis templum Dei, & spiritus Dei habitat in vobis, 842. d
3. Si quis autem superædificat super fundamentum, ligna, fenum, stipulas, &c. saluus erit, &c. 598. e
5. Cur non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestri, qui hoc opus fecit? 125. d
5. Audietur inter vos fornicatio, &c. tollatur de medio vestri, ibidem.
5. Quid enim mihi de ijs, qui foris sunt, iudicare, 109. d, 113. a
6. Membra vestra templum sunt spiritus sancti, 837. d,

847. a, Item, Portate, & glorificate Deum in corpore vestro, 842. d, 847. a

6. Delictum est in vobis, quod iudicia habetis inter vos, 517. c, d
7. Propter fornicationem vnusquisque uxorem suam habeat, 296. c, 374. a, 434. d, e, 438. d, e
7. Qui se non continet, nubant, 296. b, 374. b, 434. d, 438. d
7. Hoc autem dico secundum indulgentiam, 439. a
7. Melius est nubere, quam viri, 434. e, 436. a, & seq. 438. e
7. Bonum est mulierem non tangere, 373. b, & seq. 436. b
7. De virginibus preceptum Domini non habeo, consilium autem do, 373. b, 374. c, & seq. 442. e
7. Si dormierit vir eius, liberata est, cui vult nubat, tantum in Domino, 65. d
7. Bonum est innuptus & viduis, si sic permanserint. Et qui nubit, bene facit, qui non nubit melius facit, 296. b, 373. c
7. Si nupserit virgo, non peccauit, 296. c, 443. a
7. Qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis, 441. b, 447. d
7. Pretio redempti estis, nolite fieri serui hominum, 411. d 505. d
7. Arbitror hoc bonum esse propter presentem necessitatem. Et: Tribulationes tamè carnis habebunt huiusmodi, 375. c
7. Mulier innupta & virgo, cogitat quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo, ut sit sancta & corpore & spiritu, ibidem. e
7. Non ut laqueum vobis inijciam, sed ad id quod honestum est, & quod facultatem præbeat, sine impedimento Dominum obsecrandi, 376. a, 431. e
7. Cui vult nubat, tantum in Domino, beatior autem eris, si sic permanserit, 376. a, b, 429. c, d
7. Volo autem omnes homines esse sicut me ipsum, sed vnusquisque proprium donum habet ex Deo, vnus sic, alius vero sic, 374. d, e, 441. b
7. Nolite fraudare inuicem, nisi fortè ex consensu ad tempus, ut vacet orationi & ieiunio, & iterum reuertimini in id ipsum, ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram, hoc autem dico secundum indulgentiam, 471. e, & seq.
7. Si quod nolo facio, iam non ego operor illud, 435. e
8. Scimus quia nihil est idolum in mundo, 759. b
9. Numquid non habemus potestatem sororem mulierem circumducendi, sicut ceteri Apostoli, & fratres Domini & Cephas? 292. d, 309. b
9. Quæ est merces mea? ut Euangelium prædicans, sine sumptu ponam Euangelium, 376. b, & seq.
9. Melius est mihi mori, quam ut gloriam meam quis euacuet, nam est euangelizauero, non est mihi gloria, ibid.
9. Ut non abutar potestate mea. Et. Ne offencilum ponam, 377. e, 378. a
9. Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, 437. b
10. Nos sumus, in quos fines seculorum deueniunt, 290. e
10. Vnus panis, & vnum corpus multi sumus, 127. b, c, d
10. Non potestis mensa Domini, & mensa demoniorum participes fieri, 839. b
11. Ideo inter vos imbecilles, & dormiant multi, 600. c
11. Oportet hereses esse, 553. e
12. Diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus, 115. b
12. Omnes nos vno spiritu in vnum corpus baptizati sumus, 119. e, 123. a, 127. b
15. Quid facient, qui baptizantur pro mortuis, si mortui non resurgunt? 581. e, 582. d
16. Per vnum Sabbati, 883. b
16. Manebo Ephesi vsque ad Pentecosten, 890. c

II. AD CORINTHIOS.

5. Scimus, quia si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, ædificatiõem ex Deo habemus, 604. e, 678. e
5. Qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus grauati, eo quod nolumus expoliari, sed superuestiri, 679. a

5. *Et si nouimus Christum secundum carnem, sed iam non nouimus, 755. c*
5. *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque prout gessit in corpore, siue bonum siue malum, 605. a, 621. a*
6. *Vos estis templum Dei uiui, 842. d*
6. *Et recipiam vos, dicit Dominus, 127. b*
8. *Unus Dominus, 505. d*
8. *Propter vos egenus factus est, cum esset diues, 498. d*
8. *Si uoluntas prompta est, secundum id quod habet, accepta est, non secundum id quod non habet, 501. e, 502. a*
9. *Unusquisque prout destinauit in corde suo, non ex tristitia aut necessitate, hilarem enim datorem diligit Deus, 431. e, 433. d, e*
12. *Virtus in infirmitate perficitur, 436. d, 622. d*
12. *Datus est mihi stimulus carnis mee, Angelus Satana qui me colaphizet, propter quod, &c. 436. e, d*
51. *Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt, 755. d*

AD GALATAS.

3. *Non est iudeus neque Græcus, &c. omnes vos unum estis in Christo, 237. a*
3. *Omnes filij Dei estis per fidem in Iesu Christo, quicumque enim baptizati estis, Christum induistis, 119. e, 237. a*
4. *Dies obseruatis, & menses, & annos, 873. d, & seq. 878. c*
4. *Quod si filius, & haeres per Deum, 123. a*
4. *Filioli mei, quos iterum parturio, 129. d*
4. *Eijce ancillam & filium eius, 308. c*
4. *Ijs qui natura non sunt Dij, seruietatis, 705. a, 714. c*
5. *Qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt, 618. a*
6. *Quæ seminauerit homo, hæc & metet, 605. b, 621. b*

AD EPHESIOS.

1. *Ipsam dedit caput super omnem Ecclesiam, 115. b*
1. *Elegit nos in ipso, ut essemus sancti, 124. c*
4. *Posuit in Ecclesia primum Apostolos, &c. 29. a*
4. *Et ipse dedit quosdam Apostolos, &c. Solliciti seruare unitatem spiritus in vinculo pacis, 145. a*
4. *Unus Deus, una fides, unum baptisma, 115. a, 505. d*
4. *Magis autem laboret operando manibus suis, 491. b, 493. a*
4. *Ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem, 682. a*
5. *Viri diligite uxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam, 96. b, c*
5. *Ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, 124. c*
5. *Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo, & Ecclesia, 478. b, c*
5. *Mundans eam lauacro aquæ, in verbo vite, 162. d*
6. *Filij, obedite parentibus, 332. b, 469. e*

AD PHILIPPENSES.

1. *Qui sunt Philippus cum Episcopis & Diaconibus, 268. b, c, 269. a*
1. *Cupio dissolui, & esse cum Christo, 682. c*
2. *Omnes quaerunt quæ sua sunt, 59. e, 120. c*
2. *Superiores inuicem arbitantes, 411. b*
3. *Quicumque perfecti sumus, hoc sentiamus. Et: Non quod iam acceperim, aut iam perfectus sim, 124. d, 623. c*
3. *Imitatores mei estote, 59. e*
4. *Germane compar adiuna illas, 292. b*
4. *Quæcunque sunt vera, & hæc cogitate, quæ & didicistis, 389. b*

AD COLOSSENSIS.

1. *Pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in terris, siue quæ in cælis, 812. b, c*

1. *Dignos nos fecit in partem sortis Sanctorum, 233. b, c*
2. *Nemo vos seducat uolens in humilitate, & religione Angelorum, &c. 732. a, 733. e*
2. *Nemo vos inducet in cibo aut potu, aut in parte diei festi, 873. d*
2. *Chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, tulerit de medio, affigens illud cruci, 812. d*
2. *Habeto honorem corpori, 479. a, 484. e*
2. *Apostolus reprehendit omnem superstitionem, 395. a, b*
3. *Charitas est vinculum perfectionis, 346. d, 369. b*
3. *Filij, obedite parentibus per omnia, 408. d*
3. *Serui, obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, 411. e*

I. AD THESSALONICENSIS.

1. *Consolamini inuicem in uerbis istis, 614. c*
4. *Operamini in manibus uestris, 491. b*
5. *Prophetias nolite spernere, omnia probate, quod bonum est tenete, 547. a*
5. *Vt integer spiritus uester, & anima, & corpus conseruetur, 346. e*

II. AD THESSALONICENSIS.

2. *Nisi uenerit discessio primum, & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, &c. Et: Et tunc reuelabitur ille iniquus, quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, 152. e*

I. AD TIMOTHEVM.

1. *Regi seculorum immortalis & inuisibili, soli Deo honor & gloria, 714. c*
1. *Quidam circa fidem naufragauerunt, 110. e*
1. *Fini præcepti charitas, 347. a, 521. a*
2. *Volo viros orare in omni loco, leuantes puras manus, 837. c, 844. d, 845. a*
2. *Unus Deus & Mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus, 731. e*
2. *Iubet Apostolus nominatim orari pro Regibus, 507. d, e*
3. *Oportet Episcopum irreprehensibilem esse, 269. b, Unius uxoris uirum, ibid. 287. d, 291. c, d, e, 302. c, d, & seq. 306. b, c, d, 308. d, e, & seq.*
3. *Hæc tibi scribo, fili Timothee, ut scias, quomodo te oporteat conuersari in domo Dei uiui, columna & firmiteramentum ueritatis, 55. b, 60. c, 143. b, 144. e*
3. *Qui domui suæ bene præsit, & filios habeat subditos in omni castitate, 291. d, 282. e*
3. *Diaconi sint unius uxoris uiri, 291. d, 302. c, 309. a, & seq.*
3. *Mulieres similiter pudicas, non detrahentes, &c. 291. e*
4. *Prohibentium nubere, 290. d*
4. *Noli negligere gratiam, quæ data est tibi per impositionem manuum Presbyterij, 179. a, 239. e, 269. d*
4. *Omnis creatura Dei bona est, & nihil abijciendum, quod cum gratiarum actione percipitur, sanctificatur enim per uerbum Dei, & orationem, 853. d, 864. e*
5. *Dammationem habent, quia primam fidem irritam fecerunt, 418. c, d*
5. *Volo iuniores nubere, 421. e, 434. e, 436. c, 467. a*
5. *Adolescentiores uidas deuita, cum enim luxuriata fuerint, in Christo nubere uolunt, 418. c, 421. b, c, 476. a*
5. *Aduersus Presbyterum accusationem noli accipere, nisi sub duobus aut tribus testibus, 267. c*
5. *Uidua eligatur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit unius uiri uxor, 303. a*
6. *Radix omnium malorum est cupiditas, 348. a*

II. AD TIMOTHEVM.

2. *In magna domo, sunt uasa aurea, & argentea, & lignea,*

INDEX LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ.

scilicet, 112. b, 122. c

2. Nemo militans Deo implicat se negotijs secularibus, 284. c
2. Firmum Dei fundamentum stat, habens signaculum hoc, nouit Dominus qui sunt eius, 121. c, 122. d
3. Hos deuicit, 545. c

AD TITVM.

1. Huius rei gratia reliquit te Crete, ut constituas per ciuitates Presbyteros, sicut ego constitui tibi, 243. b, 269. b
2. Oportet Episcopum esse sine crimine, hospitalem, benignum, sobrium, iustum, continentem, & c. 284. b, 306. a, b, 311. c, & seq.
3. Hereticum hominem post vnam & alteram admonitionem deuicit, sciens quia subuersus est, qui eiusmodi est; & delinquit, cum sit proprio iudicio condemnatus, 110. c, 545. c, 555. c, & seq.

AD PHILEMONEM.

Gratias ago Deo meo, audiens charitatem tuam, & fidem quam habes in Domino Iesu, & in omnes sanctos, 731. c
Ne veluti ex necessitate bonum tuum sit, sed voluntarium, 431. c, 432. a

AD HEBRÆOS.

6. Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati, iterum renouari ad penitentiam, 608. e
6. Statutum est hominibus semel mori, 626. e
9. Hoc significante Spiritu sancto, nondum propalatum esse Sanctorum viam, 682. c
10. Non deferentes collectionem nostram, 479. a, 484. a
10. Adiuemus nos inuicem, 479. a
11. Hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt re promissiones, Deo pro nobis aliquid melius prouidente, & c. 674. b
12. Non accessisti ad montem Sion, & c. sed ad Sion montem, & Hierusalem caelestem, & multorum millium Angelorum frequentiam, & Ecclesiam primitiuorum, qui conscripti sunt in caelis, & Spiritus iustorum perfectorum, & c. 150. a, 682. d
13. Honorabile connubium in omnibus, 291. e, 292. a
13. Habemus altare, de quo edere non habent potestatem qui tabernaculo deseruiunt, 839. b
13. Obedite praeceptis vestris, & subiaceite eis, ipsi enim peruiolant, tamquam pro animabus vestris rationem reddaturi, 409. c, 508. b

I. PETRI.

2. Et ipsi tanquam lapides viui superaedificamini domus spiritalis, sacerdotium sanctum, offerentes spirituales hostias Deo, 150. b
2. Subiecti estote omni humanae creaturae propter Deum, 411. b
5. Non dominantes in cleris, 234. a
5. Pascite qui in vobis est gregem Dei, prouidentes non coacte, sed spontaneè, & c. neque ut dominantes in Cleris, sed

forma facti gregis ex animo, 237. b, 270. a

II. PETRI.

1. Dabo autem operam, & frequenter habere vos post obitum meum, ut horum memoriam faciatis, 720. d
2. Fuerunt & Pseudoprophetae in templo, sicut & in vobis erunt Magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis, 60. c, d

I. IOANNIS.

2. Qui seruat Verbum eius, Verè in hoc charitas Dei perfecta est, 123. b, 347. d, 623. a
2. Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis, 121. c, 133. c
2. Nam si fuissent ex nobis, mansissent & nunc nobiscum, ibidem, & 133. c, d
2. Quicquid est in mundo, aut est concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitae, 348. a
3. Scimus, quia cum apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est, 674. b, 684. a
4. Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo, 346. d
4. Omnis qui diligit, ex Deo natus est, 123. a
4. Perfecta charitas foras mittit timorem, 623. d

II. IOANNIS.

Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non adfert, nolite recipere in domum, nec Aue ei dixeritis, 545. c

APOCALYPSIS.

1. Ego Ioannes fui in spiritu in Dominica die, 883. e
2. Qui vicerit, & custodierit vsque in finem opera mea, dabo illi potestatem super Gentes, & reget eas in Virga ferrea, 721. d
2. Ioannes septem Ecclesijs quae sunt in Asia, & c. 115. d
4. Virgines cantant canticum nouum, quod nemo alius cantare potest, 378. c, 443. b
5. Viginti quatuor seniores prociderunt coram throno Dei, 720. d
6. Vidi subtus altare animas interfectorum propter Verbum Dei, 674. b, 684. b, c
6. Dantur singulis stola alba, 683. a, b
6. Anima sanctorum Martyrum petunt vindictam de interfectores suis, 720. e
7. Hi qui amicti sunt stolis albis, sunt ante thronum Dei, 683. a
7. Nolite nocere terra, & mari, neque arboribus, quoad usque signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum, 819. e
12. Peperit Filium, qui relictus erat omnes Gentes in Virga ferrea, 722. a
14. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, 378. d, 379. b
14. Beati mortui, qui in domino moriuntur, A modo iam dicit Spiritus, ut requiescant à laboribus suis, 605. b, c
14. Habentes nomen eius, & nomen Patris eius in frontibus suis, 819. d
14. Vide ne feceris, conseruus tuus sum, 515. b, 705. b, 714. c
21. Et templum non vidi in ea, 837. a, 840. b



INDEX RERVM NOTABILIVM.

A

Aaron.



ARON consecratus Pontifex à Mose,
246. b, 334. c, 335. a
Peccatum ipsius in adoratione vituli,
155. d
Aaronicum sacerdotium quale, 246. b,
266. c
Quanto tempore duravit, 180. c
Abnegatio sui duplex, 373. a

Abraham sinus, 678. d, 691. a, b, 692. a, b
Abulensis in 4. cap. Deut. q. 5. asseruit (& malè) non rectè fieri, ut imagines Dei ab Ecclesia tollerentur, 766. c, d
Adam fuit principium materiale & formale Ecclesiæ, 153. c, d
Abraham pronus in terram adoravit Angelum, 709. c, 715. a

Adoratio.

Adoratio latriæ etiam Christo conuenit, 705. d, e, & seq.
Adorationis species, ibid. & 805. c, d, e, 806. a, b, & seq.
Adoratio in spiritu & veritate, 151. a
Aduersarius noster quis, 186. a
Adulterorum pœna, 300. c
Ærij hæresis, 118. b, c, 542. b, 593. e, 595. a
Ambitio, 202. d, e, 542. b
Item hæresis, ibid. & 886. c
B. Agnes excitauit quendam æternæ damnationis reum, 639. a
Alberto Imperatore fuit actum Concilium Florentinum, 9. d
Alexandro Magno quid responderit Pyrata quidam, 506. b
Altarium consecratio, 266. a, 851. c, d
Qui meminerint altaris, 839. a, b, c
Sub altaribus reconduuntur reliquiae sanctorum, 747. a, b, 752. c, 753. a
Amanti quomodo dulcescant pœna, 624. c, d, e, 625. a
Ambitio hæreticorum. vide V. hæresis, & in singulis ferè nominibus hæreticorum.

B. Ambrosius.

B. Ambrosius in Psal. 36. videtur sensisse, omnes, tam bonos quam malos post hanc vitam transuros per ignem Purgatorij, quæ opinio nec improbat ut error, nec asseritur ut vera, 617. a, b
Idem asseruit lib. 1. de Cain, Moysen adhuc viuere, 638. c
Idem asseruit in cap. 1. ad Rom. Deum non egere suffragatore, sed mente deuota, (intellige ex parte Dei, non ex parte nostra,) 730. d, e
Amor Dei habet multos gradus, 258. c, & 262. b
Vide etiam, ibid. & 748. b
Amor Dei ex toto corde, anima, & c. 347. a, b
Anachoretæ, 348. d
Vide V. Eremitæ.

Angeli.

Angeli inuocantur, 723. c, 724. a
Adorabantur loco Dei, 715. a, 723. c, & seq.
An rectè pingantur, 765. d, e, & seq. 768. d
Visi sunt in forma humana, 767. a, b, c
Ipsorum præsentia in templis, 854. a
Angelis comparantur virgines, 430. a, b, c, 452. d
Adhibetur adoratio, 707. b, 709. c, d, e, 715. a
An templa illis dicanda, 847. b, c, & seq.
Inter Angelos præfectura & subiectio, 514. d
An ex reuelatione Angelorum Sancti cognoscant preces nostras, 735. c, d
Angelorum discrimen & hominum, 692. d, & seq.

Anima.

Anima Samuelis apparuit Sauli, 633. d, 638. b
Vide varias animarum apparitiones, 601. d, e, 602. a, b, 638. a, b, & seq.
Anima quomodo dicatur tota pulchra, 124. d
Est subiectum, est causa efficiens peccati, 640. b
Concurrit principaliter ad opera bona & mala, 601. c, 698. a

Quod sine corpore nunc beatificetur, nulla est iniustitia, 697. c
Ipsi inclinat ad corpus, secundum Augustinum & Bernardum, facit, ut, ante resurrectionem non possit tota referri in Deum, 692. d, e, 693. a, b, c
Animæ iudicantur statim ac exeunt è corporibus, 626. e, 627. a
Exempla, ibid. c, d, & seq.
A quo, & vbi, ibid.
Animæ purgatorij non possunt mereri, nec peccare, 620. b, 625. d

Possunt dici perfectæ & imperfectæ, 622. c
Non sunt in via, sed in termino, & quomodo, 623. c
Quibus rebus iuuentur, 642. a
A quibus torquentur, 643. e, & seq.
Orandæ pro nobis, cum nesciant quid agamus in particulari, 647. b, c, & seq.
Orant pro nobis, ibid. & 723. a, 3, b, c, d
Aliquando fuerunt redditæ corporibus, & quæ, 638. a, & seq.
Aliquando etiam animæ ex inferno fuerunt redditæ corporibus, ibid. b, c, & seq.
Vtrum idem dicendum de animabus Beatorum, 638. b, 639. a
Et de animabus in limbo, 638. b, d
Animæ quæ in cælo sunt, orant pro animabus quæ sunt in purgatorio, 646. d, e, 647. a, b, & seq.
Animæ gloria an maior futura sit post resurrectionem, quam ante, 693. b
Immortalitas animæ, & resurrectio corporum, fuit habita eadem quæstio, 566. c, & seq.
De anima perfecta agitur in Canticis, 120. c, d
Ani lunares, vide de Paschate Iudæorum, 887. a

Antichristus.

Antichristi miracula, 209. e, 210. c
Antichristus etiam discissio appellatur, 155. b, c, d
Tempore ipsius pauci erunt fideles, ibid.
Antichristum quo tempore apparuisse dicant hæretici, 170. c

B. Antonius.

B. Antonius non fuit primus Monachus, 352. b
Sed primus Eremita, 355. d
Conuersio ipsius, 372. a, 482. a
Antonij sententia in fine vitæ, 545. d
Pallium ipsius in veneratione habetur, 747. d, e
Apostoli.
Apostoli ordinati Episcopi à S. Petro, 241. c
An errauerint omnes circa fidem tempore Passionis Domini, 158. c, d
Primitiæ sacerdotij secundum ordinem Melchisedech, honorabant tamen illum Aaronicum, 180. c
Pauci homines contemptibiles totum mundum traxerunt, 175. c, d, & seq. 199. e, 200. a
Dicebantur omnes veri Episcopi tempore Apostolorum, 269. c
An vxores habuerint, 292. c, 454. b
An fuerint virgines, ibid. & 430. b, c
Primi Monachi Christiani fuerunt, 194. c, d
Primi Prædicatores, 192. d, 199. e, & seq. 242. c, d, e, 243. b
Excitarunt aliquando Ethnicos, 638. e, 639. a, d
Electi duodecim à Christo, 178. a, 243. c
Apostolorum paupertas, 497. d
Angustia tempore passionis, 331. c
An more ipsorum viuere teneamur, 364. d, 497. d
An omnium Apostolorum finem ex diuinis litteris habeamus, 739. c
Ipsorum Basilicas, qui ædificauerunt, 815. d, e
Ipsorum dies festi celebrari mandantur, 898. e, 899. a, b, c, d.
Apostolis quomodo succedant Episcopi, 178. a, b, 266. c
Illis tribuitur manus impositio, 239. e
Apostolica dicitur Ecclesia, 176. e
Vide V. Catholicus.

Appellatio.

Appellatio ad Imperatorem non datur Episcopis, 45. e, & seq.
Appellatio à Concilij generalis decretis non datur, 356. d, e
Appellatio à Concilio ad Papam, 98. d
Appetit concupiscibilis & irascibilis naturalis & animalis, 348. a, b, c, & seq.

I N D E X

Aquæ benedictæ institutio, 863. d, e, 864. a, b, & seq.
 Miracula per illam, 866. a, b, c, & seq.
 Arcæ Noë comparatur Ecclesia, 120. e, 126. b, 172. d, sicut &
 baptisimus, 110. c
 Arcæ adoratio, 709. c, d, e, & seq.
 Arca vbi conseruabatur, 846. d, e

Arius.

Arij hæresis, 16. c, 168. b, 187. e, Quo tempore cœpit, 168. c
 Ambitio, 202. d, e
 Arios duos excogitauit Sulpitius, 5. c
 Ascensionis festus dies, 895. e
 Athanasij causa apud Iulium Papam agitur, 68. b, 78. e

B. Augustinus.

B. Augustinus institutor religionis Clericorum regularium,
 349. c, 350. c
 Et monastici Ordinis, 356. a
 Episcopatum fugiebat, 361. a
 Eius miracula, 208. a
 Augustinus ambigere videtur, an sinus Abrahæ in inferno fuerit, an alibi, 692. a
 Idem quid dubitet de Purgatorio, 615. a, 616. a
 Idem aliquando dubitauit de loco vbi sint animæ Beatorum,
 676. b, 691. e, 692. a
 Idem Sanctorum animas dixit, videre quidem Deum, sed non
 ita perfecte vt post resurrectionem, 692. d
 Vide quare reprehenderit sepulchrorum adoratores, 757. a,
 799. c
 Item picturarum adoratores, 799. b
 Aureus numerus quando compositus, 886. d, 890. a

B

Baptisimus.

Baptisimus est vnum ex requisitis ad Ecclesiam sanctam
 constituendam, 129. a
 Diluit peccata, non soluit coniugia, 310. c, d
 Non solum pœnam, sed etiam culpam tollit, 359. c, 608. b, c, d, e
 Baptisimus hæreticorum, & ab illis collatus, 27. c
 Vide infra V. Cyprianus. Per Baptisimum homines fiunt mem-
 bra Christi, 109. e
 Et Ecclesie, 139. d, e
 Errores hæreticorum circa Baptisimum, 186. d, 188. c
 Miraculum factum in confirmatione veri Baptismi, 212. c
 Inter Baptisimum & religionis professionem quedam simili-
 tudo, 359. b
 Promissio quæ fit in Baptismo, non est proprie votum, 401. a
 Baptizari pro mortuis quid sit, 581. e, & seq. 582. a, b, & seq.
 Baptisimus lacrymarum & pœnitentiæ, 584. b, 609. c
 Baptisimus ablutionis & absolutionis quomodo variè remit-
 tant peccata, 608. d
 Qui mox à Baptismo moriuntur, nullam sentiunt Purgatorij
 pœnam, 608. e
 Basilicæ ædificantur & dedicantur martyribus, 845. c, d
 Discrimen inter Basilicam & Templum, 848. a

Basilius.

Basilius Episcopus auctor cuiusdam ordinis monastici, 350. c,
 355. c
 Episcopatum fugiebat, 361. a
 Basilius Imperator, sub quo fuit actum concilium IV. Con-
 stantinopolitanum, 8. c
 Bartholomæus Caranza in summa Conciliorum Canone, 82.
 VI. Synodi, errat dicendo VI. Synodum prohibere imagi-
 nem Christi in forma agni, & Spiritus sancti in forma co-
 lumbæ, 769. a

Beatitudo & Beati.

Beatorum animæ vident Deum ante diem iudicij, 678. c, d
 Beatorum spiritus post mortem ante resurrectionem accipiunt
 potestatem in gentes, 722. b, c
 Beatitudo an maior futura post resurrectionem, 693. b
 Includit certitudinem de non amittenda vquam felicitate,
 639. a
 Vocatur domus, 679. c, d
 Ad perfectam beatitudinem pertinet scire ea quæ ad se perti-
 nent, 736. b.

Bellum.

Bellum Christianorum pro terra sancta recuperanda, 536. c, d,
 537. b, c

Bellum gerere aliquando licet Christianis, 526. b, 527. c, d, &
 sequent.

Quot sint & quæ iusti belli conditiones, 531. a, b, c, & seq.
 Licere bellum gerere Christianis contra Turcas, 526. b, 536. c,
 d, & seq.

Benedictio.

Benedictio Aquæ, Salis, Cinerum, &c. 863. d, e, 864. a, b, & seq.
 Rectè benedici Aquam, Oleum, Panem, Cereos, Cineres, Ra-
 mos, & similia, ibid. c
 Obiectiones Caluini, & solutiones, 864. a, 865. a
 Rectè ad effectus supernaturales efficiendos, & significandos,
 nos vti aqua, oleo, aliisque rebus benedictione consecra-
 tis, ibid.
 Soluantur obiectiones Heshusij, 866. c
 Benedictus clarus Prophetiæ dono, 213. d
 Laudatur, ibid.

S. Bernardus.

Bernardus clarissimus miraculis, 208. c, d, 213. d, e
 Prophetia, 213. c, d, e
 Laudatur etiam ab hæreticis, 201. d, 215. c
 Defenditur cum loquitur de die festo Conceptionis B. Virgi-
 nis, 898. d, e
 Bigami. vide V. Digami.
 Bona Clericorum tam Ecclesiastica, quàm sæcularia libera
 sunt ac merito esse debent à tributis principum sæcula-
 rium, 326. b, c, & seq.
 Bona Clericorum temporalia bona Dominica proprie dicun-
 tur, & quare, 332. c, d

C

Cærimonialium abrogatio, & ab eius vsu libertas, 36. a
 Caiphas an verus Pontifex, 180. d, e, 244. a
 Caiphæ sententia de Christo, 63. e, 158. a

Caluinus.

Caluinus breui inualuit, 173. c
 In plerisque locis asseruit se toti antiquitati repugnare, 183. a
 & seq.
 Ipsi miraculum tentatum, 206. c, d, e
 Mors, 217. a
 Candela quæ sola accensa conseruatur in triduo ante Pascha,
 159. a, b, & seq. Vide V. Cerei.

Canones.

Canones sex Conciliorum, quæ videntur asserere continen-
 tiam Clericis in sacris constitutis non esse præcipiendam,
 296. d, e, & seq.
 Canones sextæ Synodi falsè adseribuntur sextæ Synodo, 8. a,
 70. e, & seq. & 782. a
 Explicationes diuersorum Canonum Iuris Canonici habentur
 infra in tabula de locis Iuris Canonici citatis in isto
 secundo tomo Controuersiarum.
 Canonistarum error de decimis, 315. d, e
 Canonizatio Sanctorum, 699. d, e, & seq.
 Cantica Canticorum quæ dicunt de sponsa, non necessariò in-
 telligenda sunt de Ecclesia, 120. c
 Capacitas & incapacitas, 446. c
 Caput Ecclesie post Christum Petrus & successores, 170. d, e

Cardinales.

Cardinalis nominis huius antiquitas & significatio, 274. c, d
 Antiquitas & varietas officij, 276. c
 Comparatio cum Episcopis, 277. b, c, d
 Ratio eligendi summum Pontificem per solos Cardinales, est
 omnium optima & merito conseruanda, etsi absolutè posset
 Pontifex eam mutare si veller, 254. e, 255. a, b, & seq.
 Si casu aliquo omnes Cardinales simul perirent, ius electionis
 ad Episcopos vicinos, & Clerum Romanum pertineret,
 cum dependentia tamen aliqua à Concilio generali Epif-
 coporum, 256. d, e, & seq.
 Cardinales eligunt summum Pontificem, 254. e, 255. a, b, & seq.

Caritas.

Caritas est vinculum perfectionis, 346. d
 Est radix omnium bonorum, 348. a
 Augetur in genere gratiæ & gloriæ, 623. a
 Caritatis quatuor gradus, 347. a
 Ad opera Caritatis non obligantur homines priuati, nisi quã-
 do se offert occasio, 484. c
 Caritati an repugnet timor, 623. c, d
 Carnis concupiscentia. vide V. Concupiscentia. Item Tenta-
 tio, 299. b

Carolus Magnus.

Carolus Magnus & Pipinus pater, 76. d, 77. a
 Carolus Magnus Imperator constitutus, 76. a, b
 Illi concessum ius eligendi summum Pontificem, 256. a
 Ipso imperante fuit actum Concilium Francofordiense, 12. d
 Basilicæ ab ipso fabricatæ, 857. d
 Tamquam sanctus colitur, *ibid.* e
 Adorant sepulchra Apostolorum, 507. d
 Caroli IV. Basilicæ ab ipso fabricatæ, 857. d
 Carpocratianorum errores, 197. e, 587. c, 798. e

Catechumeni.

Catechumeni an sint de Ecclesia, & an possunt saluari, 109. d
 Non dicebantur fideles, *ibid.* e
 Ipsorum scrutinia in Quadragesima, 444. a
 Pro Catechumenis an orandum & sacrificandum, 652. c
 Cathedra Petri. Vide de ea, 182. b, c, 192. a
 Catholici nomen, 138. e, 166. c, & seq. 172. c, 174. c, d, & seq.
 Catholici cum hæreticis conciliari non possunt, 541. d, & seq.
 Causæ Ecclesiasticæ quæ vocentur, 324. a
 Cerei Paschalis benedictio, 865. c
 Cereorum & lampadum usus, 733. a, b, 756. c
 Certitudinis tres gradus, 626. b, c
 Character baptismalis an faciat hominem hæreticum esse a-
 ctu in Ecclesia, 113. b, e, d
 Cherubim veneratio, 781. b
 Chorespicopi, 280. b, c, d

Christiani.

Christiana perfectio, 319. c, Vide V. Perfectio.
 Christiani nomen, 138. e, 139. a, 166. c
 In primitiua Ecclesia ex voto vivebant vitam communem,
 405. a, b
 Cur viribus in bello inferiores plerumque sint, 449. c
 Christianorum Ecclesiæ quare non vocantur templa à Patri-
 bus, 837. b, 841. a, b
 Arma præcipua fides & oratio, 532. d
 Cultus spiritualis, 844. a, b
 Christianorum tria genera, hæretici occulti, mali, & boni Ca-
 tholici, 135. d
 Christianis non licet pluralitas vxorum, 305. a, b
 Non est illis illicitum iudicia publica exercere, 523. d, e
 A Christianis cæpit initium persecutionis Diocletiani, 66. d
 Christiani laudantur etiam ab ipsis Paganis, Iudæis, Mahu-
 metanis, & Hæreticis, 214. c, & seq.
 Christiano Principi licet leges condere, 517. d, e, & seq.

Christus.

Christus descendit ad inferos, 698. c
 Summus sacerdos semel se obtulit pro nobis in cruce, & nunc
 se offert per manus Sacerdotum, 812. a, b, c
 Dicitur altare, 852. e
 Habuit omnem auctoritatem, 94. b, c
 Plus quam homo dicitur à Iosepho, 115. a
 Non tenebatur soluere tributum, 326. d, e
 Quomodo sequendus, 372. d
 Viuens profuit viventibus, mortuus mortuis, viuens mortuis,
 & mortuus viventibus, 646. d
 Sponte elegit sibi crucem, 822. a
 Christus crucifixus est summum sacrificium, *ibid.*
 Eius paupertas, 496. b, c
 In Christi nomine congregare Concilia, quid sit, 20. b, c
 Aduentus primus sine obseruatione, 350. d
 Tempore passionis an Christi fides remanserit in Apostolis,
 & cæteris, 158. c, & seq.
 Natiuitas atulit pacem mundo, 531. b, c
 Meritum ipsius quomodo applicetur, 608. e
 Memoria humanitatis Christi, 755. d, e
 Imago ipsius an pingenda, & quomodo, 766. d, 768. e
 Variæ imagines Christi varijs modis depictæ in calicibus &
 alibi, 768. e, 771. b
 Imago Christi ænea ab Hæmorrhoida, 784. d
 Per Christum impetrant nobis Sancti quidquid impetrant,
 719. b, c
 Christus Saluator quare ad tributi solutionem non fuerit o-
 bligatus, 326. d
 Christus Pilato fuit subiectus de factis, non de iure, 335. a
 Cibi immoderata sollicitudo, 491. b, c
 Ciborum delectus, 188. c
 Vide de sanguine & suffocato, 36. a
 Cincrum benedictio, 863. d, 864. c, 865. e
 Circumcisionis, quæstio in Concilio Hierosolymitano, 35. e,
 & seq. 64. d

Circumcisionis Domini festus dies, 895. d
 Clausus quem Helena ad Constantinum misit, 814. a, b, 815. d

Clericus.

Clerici non dicti tamquam ad sortem Domini pertinentes,
 332. c
 Grauius puniuntur decretis Conciliorum Mileuitani & Ma-
 tisonensis, si ad terreni Imperatoris tribunalia causas Ec-
 clesiæ deferant, 324. b
 Quomodo ab obligatione legum ciuiliū non eximantur,
ibid. c
 Etiam si leges ciuiles non seruent, non possunt à Iudice sæcu-
 lari iudicari, 325. a
 Eorum exemptio in rebus politicis tum quoad personas, tum
 quoad bona, introducta est iure humano pariter & diuino,
 327. d
 Clericos ob honorem Domini tributa non soluere, Diuus as-
 seruit Hieronymus, 328. c, d
 Clericos tum maiores tum minores iure subiectos esse debe-
 re sæculari potestati asserere hæreticum est, 323. c, d
 Clerici. In causis Ecclesiasticis iure diuino liberi sunt à sæcu-
 larium principum potestate, *ibid.* e, & seq. 333. a
 Non sunt exempti vilo modo ab obligatione legum ciuiliū
 quæ non repugnant sacris canonibus, vel officio clericali,
 324. c
 Et si verò Clerici teneantur leges ciuiles seruare, non tamen
 possunt à iudice politico puniri, vel nullo modo trahi ad
 sæcularis magistratus tribunal, 325. a
 Soluuntur argumenta, quibus probatur Clericos posse puniri
 à sæcularibus, 325. c, d
 Bona Clericorum tã Ecclesiasticã quã sæcularia libera sunt,
 & merito esse debent à tributo principum sæcularium, 326. b
 Exceptio clericorum in rebus politicis, tam quoad personas,
 quam quoad bona iure humano introducta est, pariter &
 diuino, 327. c, d
 De nomine Clerici & Laici, 233. a
 Clericis licet habere possessiones, 319. d, e, & seq.
 Licet illis retinere proprium patrimonium, 321. e, & seq.
 Clerici quomodo ad Concilium conuocentur, 27. c, d, & seq.
 Clerici non debent domi suæ habere mulieres, 287. b, c, d, &
 seq. 295. a, b, 299. b
 Qui bona patrimonialia habent, an simul habere possint bona
 Ecclesiastica, 322. d, e
 Dicuntur filij regni, 328. c, d
 Clerici in sacris, tenebantur olim alere suas vxores, licet se
 separauerint quoad thorum, 297. a, b
 Clericorum continentia, *ibid.* & seq. Vide V. Continentia, &
 seq. Officium, 260. e
 Pœna ducentium vxores, 300. a
 Habitus, 487. a, b
 Ordines, 257. c, d, & seq.
 Antiquitas, 260. b, c
 Clericis in sacris, vxorum usus non permittitur, 67. d, 281. c,
 300. a, b, & seq. 460. b
 Debentur Decimæ, 313. b, & seq.
 Licet habere possessiones, quæ dono laicorum possident, 319.
 Clericus honor an profit ad salutem, 235. e
 Clerus an & quomodo habuerit potestatem eligendi Episco-
 pos vel Pontificem, 254. c, 256. a, b, c, d
 Clerus Christianorum fortè maior est quàm sexagesima pars
 Christiani populi, 319. a, b

Cœlibatus.

Cœlibatus. Vide etiam V. Continentia. Sitne iure diuino an-
 nexus sacris ordinibus, an non? 281. c
 Iure Apostolico rectissime annexum ordinibus sacris, 283. a
 Argumenta hæreticorum contra cœlibatum, ex Scripturis
 petita, 290. d, & seq. 431. e, & seq.
 Argumentum ex historia Paphnutij, 294. c
 Alia de Paphnutio, 36. c, 37. a
 Ex epistola S. Valtrici, 300. d, e
 Ex Concilijs & Canonibus, 296. e
 Ex difficultate cœlibatus, 298. e
 Pœna incontinentium Sacerdotum, 300. a
 Cœlibatus in Ecclesia à Iudæis cæpit, 428. c
 Cœlibatus possibilitas, 441. d, e, & seq.
 Ex cœlibatu an sequatur absurda, 448. d, & seq.
 Cœlum dicitur velum Deitatis, 682. b
 Cogitationes hominum quomodo cognouerint Sancti qui-
 dam, 735. e, & seq.

Concilia.

Concilia. De Concilijs qui scriperunt, 1. c
 De nomine Concilij atque origine, 2. b
 Partitio Conciliorum duplex, 3. b
 Concilia generalia approbata, 3. e

Item reprobata, 10. b
 Item partim confirmata, partim reprobata, 11. c, d, & seq.
 De Concilio nec manifestè probato, nec reprobato, 13. a
 Concilia ob sex causas celebrantur, ibid. c, d, & seq.
 Vtrum sint necessaria Concilia generalia, 14. c, d, e
 Concilia Episcoporum aliqua simpliciter esse necessaria, 18. d
 Cuius sit congregare Concilia, 19. e, 20. a, b, c
 Soluuntur argumenta hæreticorum, quod non sit Papæ indicare Concilium, 23. c, d, e
 An non liceat Concilium indicere, ab alio, quàm à Papa, quando sit necessarium Ecclesiæ, & tamen Papa nolit illud indicare, 26. e, & seq.
 An non liceat Concilium indicere ab alio quàm à Papa, quando Papa non debet indicere, eò quòd hæreticus vel schismaticus, ibid. 27. a, b, & seq.
 An non liceat Concilium indicere ab alio quàm à Papa, quando Papa non potest illud indicare, eò quòd sit captiuus apud infideles, vel mortuus, vel infans effectus, vel renuntiari, ibidem.
 Quinam sint ad Concilium conuocandi, 27. c, d, e
 Soluuntur obiectiones aduersariorum, quod etiam presbyteri & laici habeant ius suffragij decisui in Concilijs, 28. c
 Quot Episcopi requirantur ad generale Concilium, 30. d
 Episcopi in Concilijs non consiliarios sed iudices esse, 35. a
 Argumenta hæreticorum, 36. e, 37. a, b, & seq.
 Cuius sit generali Concilio præsidere, 38. a, b, c
 Præsides antiquorum Conciliorum, 39. b, c, & seq.
 Argumenta hæreticorum, quod Papa non præsideat Concilijs, 44. d, e, 45. a, b
 Conditiones quas in Concilijs requirunt Lutherani, 49. d
 Concilia generalia à Pontifice confirmata, errare non posse, neque in fide neque in moribus, 53. c, d, e, 54. a, b, c
 Concilia etiam particularia, à Pontifice approbata, errare non posse, 58. d, e, 59. a, b
 Argumenta aduersariorum ex Scriptura, 59. c, d, & seq.
 Ex Patribus, 60. e, 61. a, b, c, & seq.
 Ex Conciliorum errata, 63. b, c, d
 Ratione, 79. c, d, e, 80. a, b, c, & seq.
 Concilia particularia non probata à summo Pontifice, non omnino certam fidem facere, 81. c, d, e, 82. a, b, c
 Concilia generalia ante confirmationem summi Pontificis, quam errare possint, 82. e, 83. a, b, & seq.
 An sit maior auctoritas Concilijs quàm Scripturæ, 86. a, b, c
 An Concilium sit supra Pontificem, 88. e, 89. a, b, & seq.
 Summus Pontifex est supra Concilium, 90. c, d, e, & seq. 95. c
 Non esse in Concilio summam potestatem, 93. d, e, 94. a, b
 Pontifex nec à Concilio, nec à quoquam mortalium iudicari potest aut puniri, 95. c
 Neque potest seipsum subicere sententiæ coactiue Conciliorum, 99. c, d, e, 100. a
 Soluuntur argumenta, 100. b, c, d, & seq.
 Concilium generale errare potest in quæstionibus facti, non iuris, 62. a, b, c, 63. e
 Ad generale Concilium quatuor conditiones requiruntur, 33. e, 34. a, b, c, & seq.
 Concilio generali representatur vniuersa Ecclesia, 55. c
 Concilij generalis sententia in causa fidei, est vltimum Ecclesiæ iudicium, 58. b, c, d, & seq.
 Vbi multa de proprietatibus & attributis Concilij generalis.
 Concilium generale cur errare non potest, 81. c, 84. b, c
 Concilijs plenarijs qui non acquiescunt, excommunicandi, 57. a, b
 Decreta legitimorum generalium Conciliorum sunt à Spiritu sancto, ibid. c, d, e
 Potius moriendum, quàm recedendum à decretis generalium Conciliorum, ibid. e
 Concilia generalia postularunt Lutherani, & postea contempserunt, & damnarunt in præfatione.
 Concilia prouincialia absolute possunt errare, & quæ errauerint, 81. c, d
 Concilia particularia an possint censere de hæresi secundum se, & definire dogmata verè dubia, 82. a, b, c
 Concilium particulare non expresse confirmatum, an faciat argumentum probabile, 82. d
 Concilia particularia plenarijs cedere debent, 61. e, 72. d
 Concilia Episcopalia ordinaria non instituant dogmata fidei, 63. a
 Concilia prima siebant sumptibus publicis, 25. c
 Concilium debere constare ex verè pijs & electis falsa sententia est, 28. d, e
 Concilium legitimum potest errare in ijs, quæ non legitime agit, 62. c, d
 Concilia possunt emendari quoad præceptum morum, non quoad dogmata fidei, 61. d, 62. a, b
 Concilia varia quæ hæretici errasse dixerunt, 63. b, & seq.
 Concilia priora an emendantur à posterioribus, 62. a, 69. d

Concilia legitima fuisse, vnde cognoscamus, 80. a, b, & seq.
 Conciliorum decreta in multis differunt à Scriptura sacra, 86. c
 Conciliorum canones an eiusdem auctoritatis cum epistolis decretalibus, 88. b, c
 In Concilijs quæ pars ad fidem pertineat, & quæ non, 87. d
 Missio legatorum ad Concilia, 83. a, 85. a, b
 Concilia varia. Antiochenum, 10. b
 Ariminense, 10. d, 16. d, 37. c, 79. c, 156. d
 Basileense, 12. e, 79. d, 89. b, 90. a, 97. c, 104. b, 152. c, 155. d, 156. a
 Carthaginense, 44. d, 69. c, d, 285. c, 286. a, & seq. 325. a
 Chalcedonense, 6. d, 16. d, 24. c, d, 37. d, 38. c, 42. c, 57. b, 325. a
 Constantinopolitanum I. 5. d, 24. b, 41. b, 69. c
 Aliud Constantinopolitanum, 7. d, 43. c, d
 Constantinopolitanum III. sub Constantino IV. 43. e
 Constantinopolitanum IV. 8. c, 44. a
 Constantinopolitanum sub Leone II. 10. e
 Constantinopolitanum aliud sub Constantino Copronymo, 11. a, 72. a, 79. c
 Constantinense, 12. d, 79. a, b, 89. a, b, 103. b, 104. a, b
 Ephesinum I. 6. b, 24. c, 41. d
 Ephesinum II. 10. e, 16. d, 79. c, 42. d
 Ephesinum III. non datur contra quosdam qui dicunt, Constantinopolitanum sub Copronymo, fuisse Ephesinum III. 79. c
 Florentinum, 9. a, d, 38. e, 65. d, 89. c
 Francfordiense, 12. c, 72. b, 77. c, 79. b, c, d, & seq.
 Hierosolymitanum tempore Apostolorum, 35. e, 64. d
 Lateranense I. 9. a
 Lateranense II. 9. b
 Lateranense III. 9. b
 Lateranense IV. 9. c, 78. e
 Lateranense V. 9. c, 89. c, 97. c, 104. d, 155. d
 Lugdunense I. 9. c
 Lugdunense II. 9. c
 Mediolanense, 10. c, 61. b
 Nicænum I. 3. e, 5. c, 17. c, d, e, 39. c, 69. a, 79. d, e
 Vide etiam de auctoritate & laudibus Nicæni Concilij quæ dicunt Patres, 57. b, c, & seq.
 Item 69. b, 61. d, 234. d
 Concilium Nicænum statuit quo cultu Imagines sint adoranda, 82. a
 Nicænum II. 8. a, 44. a, 71. e, 78. a, 78. e
 Pisanum, 11. a, 13. a, 89. a
 Quinisextum, 11. e
 Sardicense, 11. c, 25. a, 68. a, b
 Syriacense, 11. d, 68. b
 Toletanum I. 44. c, 69. c, 70. e
 Tridentinum, 9. c
 Trullanum, 283. c, 297. d
 Viennense, 9. d
 Vittembergense, 11. c
 Concilium Pontificum Iudæorum contra Christum, 63. e
 Concordia est signum Regni Dei, 192. c
 Concubina nomen quomodo accipitur interdum, 70. a
 Episcopi vel Presbyteri concubinarii, 307. d, e

Concupiscentia.

Concupiscentia carnis an peccatum, 186. c, 435. a, b, 604. d
 Concupiscentia & membrorum inobedientia ex peccato nata est, 360. e
 Edomatur ieiunio, 299. b, 399. b, c
 Concupiscentiæ moribus non consentiendum, 360. d
 Item illius motus inuoluntarij pænæ sunt, 387. b

Coniugium.

Coniugium prohibetur tamen Sacerdotibus, atque hominibus in sacris constitutis. Monachis, & ijs qui se voto virginitalis obstrinxerunt, 37. a, b, 67. d, 281. c
 Item. 431. vsque ad 466.
 Vide v. Clericus. v. Sacerdos. & v. Matrimonium.
 Coniugium an aliquando necessarium, 449. c
 An in præcepto, 295. c, 357. a, 434. e
 Non æquatur virginitali, 189. a, 357. b, 366. b.
 Dicitur honorabile, 291. e
 Post votum est peius adulterio, 455. b, c
 Sacramentum non pollutio vocatur, 360. e
 Conscientia nostra dicitur noster aduersarius, 586. e

Consilia Evangelica.

Consilium quid sit, & quomodo differat à præcepto, 363. d
 Variæ sententiæ de ijs rebus, quas Catholici vocant Consilia, 364. d

Afferuntur consilia Euangelica testimonijs Scripturæ, 365. c
 Exemplis, 375. c, 179. a, b, & seq.
 Testimonijs Patrum, 379. c
 Soluuntur obiectiones, 381. c, d, & seq.
 Consilia Euangelica nobis demonstrata à Christo, 367. c, 368. c
 Quæ sint, 366. a, b, c, & seq.
 Consilia an præponantur præceptis, 364. a, b, c, d
 Constantinopolitana Ecclesia non est Apostolica, 181. d

Constantinus Magnus.

Constantinus Magnus professus est de Episcopis se iudicare non posse, 325. c
 Quid Ecclesiæ donauerit, 753. b
 Laus ipsius in defensione Ecclesiæ, 217. b
 Tempore ipsius celebrari cœperunt Concilia generalia, & primò Nicænum, 17. c, 25. b, 26. d
 Humilitas ipsius, 39. d
 Abrogauit legem qua prohibebantur successione hæreditaria homines steriles, 424. b
 Vocatus à Deo singulari miraculo, 509. c
 Vicit in bellis, miraculis ei ostensus, 528. b, 817. c
 Initio Imperij permittit libertatem religionis: tamen postea reuocauit, 540. b
 Tempore illius translatae sunt Reliquiæ multorum Sanctorum, 752. c, d
 Quid posuerit in loco ubi fuit baptizatus, 771. c, d
 Tempore ipsius inuenta crux Domini nostri, 813. d
 Et honorata, 817. b, c, & seq.
 Eique apparuit, 818. d
 Quæ templa ædificauerit, 845. e, 846. c, 857. d
 Sepultus ad fores Basilicæ sancti Petri, 593. c, 748. e, 845. e
 Constantinus qui primus fuit Imperator apertè Christianus natura docente Ecclesiasticos immunes à communibus Reipub. oneribus declarauit, 331. d, e
 Quod & multi alij Imperatores post eum fecerunt, ibid.
 Item Episcopum Eusebium Nicomediensem in exilium relegauit, antea tamen à Concilio Nicæno depositum propter hæresim, 325. c, d
 Constantini IV. tempore coacta est VI. Synodus apud Constantinopolim, 7. d
 Constantinus V. dictus Copronymus, omnes reliquias Sanctorum, vbi que deleri iussit, 741. b, c
 Item omnes imagines, 762. a, b, & seq. 787. b, c, d
 Infelix exitus ipsius, 787. d, e, & seq.
 Concilium sub ipso congregatum, reprobatum est, 11. a
 Constantinus Imperator sub eo congregata sunt Concilia Antiochenum, & Mediolanense, & Aninense reprobata, 10. b
 Item Sardicense, & Syrmienense partim confirmata, partim reprobata, 11. d, 25. a
 Superbia ipsius, 39. c, 40. a
 Consuetudine communi Christianorum, præterquam quod ex facie litteris & libris Sanctorum Patrum habetur, nominibus patris, & pastoris sacerdotes ornantur, 332. b

Continentia perpetua.

Continentiæ votum asseritur illis verbis Luc. 1. Quomodo fiet istud? 412. b, & seq. 414. a, 416. b
 Item ex illis Matth. 9. Sunt Eunuchi qui se castrauerunt, 416. c
 Item ex illis 1. Tim. 5. Damnationem habent, quia primam fidem irritam fecerunt, 414. d, 418. c
 Asseritur etiam Concilijs, 422. c
 Responso Pontificum & Imperatorum, 423. c
 Testimonio Patrum, 424. d, e, 425. a, b, & seq.
 Ratione, 429. b, c, d
 Soluitur I. obiectio contra votum castitatis, sumpta ex ratione libertatis, 431. e
 Soluitur II. ex Scripturis, qui imperant coniugium ijs, qui stimulum carnis patiuntur, 434. d
 Soluitur III. ex locis Scripturæ, qui docent continentiam esse donum Dei, quod non omnibus datur, 441. b, c, d
 IV. Ex ratione naturali, 448. d, e, 449. a, b, & seq.
 V. Ex Concilio, 452. e
 VI. Ex Patribus, 454. b
 Quod iuniores possint vouere continentiam, 466. c
 Licere coniugatis ex consensu vouere continentiam, 471. c
 De possibilitate continentia, 298. c, 441. d, 460. b, c, & seq.
 De difficultate, 298. c, 363. c, 443. c, 448. c
 De vilitate, 375. a
 De dono continentia, 298. c, 442. a, b, 464. b
 Nemo est qui continere non possit si velit, 299. b
 Continentia Religiosorum, 356. b
 De Continentiæ voto fusiussimè, 412. b, & seq.
 Continentia clericorum, & ab vxoribus, 284. b, & seq. 299. b,

465. c, d, 472. c, d
 Continentiæ votum an annexum ordinibus sacris, & quo iure, 281. c, & seq.
 Continentiam esse relinquendam in arbitrio clericorum, nullam habet appentiam ex historijs, 294. b, c, d
 Qui post votum continentia ad matrimonium transeunt, pro bigamis habentur, 452. e, 453. a, b (que ad 378.
 Continentia consilium Euangelicum, 364. d, 365. d, e, & seq. v. f.
 Continentia cur coli cœpit in Ecclesia, 428. a
 An incommoda quadam pariat, 448. d, & seq.
 An liceat propter sanitatem continentia votum frangere, 446. c
 Continentes debent esse humiles, 453. d
 Illis datur gloria singularis, 366. d
 Incontinentia & vitiò idem significant apud Paulum, 436. a, 438. d
 Cordis cogitationes quomodo cognouerint Sancti quidam, 735. c
 Corpori humano comparatur Ecclesia, 109. a
 Corpus nostrum appellatur domus terrestris, 679. a
 Corpus Christi in sacramento altaris. Vide V. Eucharistia.
 Corruptio fraterna facta Iudæis, 116. c
 Creatio. In memoriam beneficij creationis celebratur Sabbatum, & nunc dies Dominica, 383. b, c, & seq. 884. a, b
 Crucifigendi modus, 811. d, e

Crux.

Crux. Proponitur disputatio de adoratione crucis, 809. e
 De vera cruce Domini, 810. e, 811. a, b, & seq.
 Vera crux Christi veneranda, 812. a, b, & seq.
 Imagines crucis venerandæ, 816. b, c, & seq.
 Signum crucis quod digito exprimitur sacrum est & venerabile, 819. d
 Soluuntur obiectiones, 821. e
 Crucis adoratio, 809. e, 810. a, b, 817. c, & seq.
 Etiam adoratur crux quæ pingitur sine Christo, 822. c, d, e
 Crucis figura, 810. e, 811. a, b, & seq. 813. b
 Crux Christi, & figura eius crucis, vexillum Imperatoris Christiani, 811. c, d
 Venerabilis, ibid. e, 217. a, b, & seq. 812. a
 Electa spontè à Christo, 812. a, 822. a, b
 Ara summi sacrificij, 812. b
 Scala fuit Christo ad regnum, ibid. b
 Instrumentum liberationis, ibid. c
 Figuræ pro cruce, ibid. c, d
 Hac cruce Diabolus vincitur, ibid. c, & 191. a, 823. c
 Mytheria in ipsa significata, 812. e
 Inuentio Crucis, 813. c, 814. b, 815. a
 Exaltatio, 815. e
 Attulit lætitiã & gloriã Christo, 822. a
 Tres effectus ipsius, 824. b
 In loco crucis, hostes Christiani nominis posuerunt Veneris simulachrum, 813. d
 Crucis particula gestantur ad collum, 815. b, c
 Crucis honor, ibid. a, & seq.
 Crucis signum in cælo apparebit, 816. b
 Crux non amplius horrore est, 817. b, c, d
 In pecuniis, crucis figura exciditur, ibid. d
 Humi non sculptur, ibid.
 In supplicationibus præfertur, ibid. e
 Omnibus locis depingitur, 818. a, b
 Apparitiones & miracula ipsius, 818. c, d, e
 Crucis signum, 810. a, 819. d, e, & seq.
 Eius figuræ & honor, 813. b
 Antiquitas & miracula, 821. b, c
 Expelluntur Dæmones & omnia Magica compefcuntur, 823. c
 Tres effectus huius signi, 824. b, 191. a
 Aliqua sanctitas accedit rebus cum signantur cruce, 825. b
 Crucis contactus aliquo modo sanctificat, 826. a
 Crucis imaginem cum colere liceat, multò magis imaginem crucifixi, 829. d, e
 Crucem tantum esse adorandam, non autem reliquias imaginum impiè blaterant hæretici, ibid.
 Cultus diuini præcipue circa fidem, spem, & charitatem, 148. d, 150. c
 Cultus Dei præcipuus in Ecclesia internus est, 150. d, e
 Cupiditas ad tria capita reuocatur, 348. a

Cyprianus.

Cypriani error de Baptismo, 17. c, d
 Defenditur Cyprianus, ibid. & 57. c
 Cypriano duæ Basilicæ extractæ, 847. a, b
 Cyrus acquisiuit sibi Monarchiam ex cupiditate dominandi, 513. b, c

D

Damnati.

Damnati, nec actu, nec potentia sunt membra Christi, 122. b, c, & seq.
Puniuntur citra condignum, 618. c, 652. c
Ad pœnas æternas damnati, non possunt reuocari ad vitam, 639. b
Non possunt iuari precibus Sanctorum, 652. c, d, & seq.
Damnatos saluandos somniauit Origenes, 617. c

Dæmones.

Dæmones non torquentur ante diem iudicii, etiamsi in aere nostro caliginoso aliqui versentur, 698. d, e
In die iudicii ex hoc aere in abyssum præcipitandi sunt, & adhuc expectant futura tormenta, 699. b
A dæmonibus torquentur animæ Purgatorii, 643. c
Vide paulò post v. Diabolus.
Decalogum esse legem naturalem, excepto præcepto de Sab- bato, 764. a, 765. a

Decima.

Decima sacerdotibus persoluenda, 313. b
Etiam malis, 315. c
Præceptum de Decimis soluendis, quantum ad determinationem talis quantitatis, non esse nunc de iure diuino, 315. c
Et an possit contraria consuetudine abrogari, 317. c
An laici pauperes teneantur decimas dare Clericis diuitibus, 318. a
An excusari possint à peccato, qui nullas decimas soluant vbi nulla est consuetudo soluendi, ibid. c
Qua ratione ostendi possit iustam esse determinationem Ec- clesie, quod Christiani decimam partem suorum fructuum Ecclesie tribuant, ibid. d
Dedicatio templi, eiusque dies festus solemnus, 849. a

Defuncti.

Defuncti non immoderatè desendi, 614. c
Statim iudicantur, & exempla huius rei, 627. a, & seq.
Ex limbo Patrum vel Purgatorio ad vitam reuocari possunt: at ex inferno & loco Beatorum non possunt, 638. d
Possunt huc venire, & nobis opem ferre, 736. c
Pro sunt defunctis, & viuentibus, 647. a
Nesciunt naturaliter quid viuentes agant, 736. d, e
Iusti defuncti sunt membra Ecclesie, 646. c
Defuncti iuantur precibus Sanctorum, 590. a
Defunctorum funus, 654. a, b, 756. b, c
Vbi de cereis accensis. Iustorum defunctorum laus, 685. b
Defunctis prodest sacrificium Missæ, & alia bona opera fide- lium, 642. a, 649. c
Vide contra hoc hæresim, 188. c
Laborantes in sepeliendis defunctis, 258. d, e
Oratio & suffragia pro defunctis, 563. a, 566. c, 591. c, 614. e, & seq.
Item epulæ & conuiuia, 568. d, e
Ieiunia, 569. a
Baptismus lacrymarum & pœnitentiæ, 584. b
Desertum duplex in Iudæa, 480. b
Desertum mysticum dicuntur dogmata hæreticorum, 483. c

Deus.

Deus non est vbiq;e omnibus modis, 843. a
In cœlo propriè esse dicitur, 682. b
An possit videri à creatura, 675. b, c, 689. c, d
Visus est corporea specie, 767. a
Quarumdam rerum quomodo pœnituisse dicatur, 875. c
Dei dilectio in quatuor gradibus, 347. a
Item in tribus, 349. b
Dei dilectio in toto corde & anima, 382. b, c, & seq.
Dei dona multiplicia, 441. e
Dei imagines non sunt prohibita, 765. d, & seq.
Liceat eas pingere, 766. c
Honor qui eis debetur, vide v. Latria.
Deo propinquaturis requiritur continentia, 284. d
Cum Deo componendum in hac vita, quando facilè impetra- mus remissionem pœnæ, 588. d
Iudæi putarunt Deum esse corporeum, 790. a
Scriptura, verbis, tribuit Deo omnia membra humana, 767. d

Diabolus.

Diabolus, numquam saluandus, contra Origenem, 617. c

Odit imagines, 787. b, c
Victus est cruce Domini, 812. d
Eamque timet, 824. a, b
Expellitur signo crucis, 820. b, c, 821. b, c, 824. a
Eiicitur è templo consecrato, 852. d, 854. c
Fugatur per aquam benedictam, 865. c, d, e, & seq.

Diaconi.

Diaconi sunt Principes & Præsules, 219. b, c
Diaconi nostri sunt vt Leuitæ in Testamento veteri, 266. d
Diaconorum officia, 263. b
Diaconorum, & Subdiaconorum continentia, 465. d, vide v. Continentia supra.
Diaconissæ, 258. e, 291. e
Dies Domini quæ sit, 576. b, c, 894. b

Digami.

Digami non admittendi ad sacros ordines, 302. c, d, & seq.
Digami, qui frangunt votum virginitalis, 422. c
Qui post votum continentia, ad Matrimonium trãseunt, pro Digamis habentur, ibid. & 311. c, 452. c, 453. a
An censendus Digamus, qui vnã vxorem habuit ante Bap- tismum, & alteram post, 310. b, c
Digamis communio datur, 68. d
Digamiæ tres species, 311. c, d
Diocletianus, 216. a
Priuauit multos cingulo militari, 530. b
Dionysius Carthusianus malè opinatus est animas Purgatotij ignorare certitudinem suæ salutis, 226. a
Discipulis LXXII. succedunt Presbyteri, 266. c
Discordia malum, 537. b, c

Diuitia.

Diuites an debeant permittere mendicos, 500. a
Diuitiæ & mendicitas an postulanda, ibid. c, d
Diuitiarum commoda vel incommoda, 381. c, d, e, 501. b
Renunciatio, 368. d, 381. e

Doctores & Doctrina.

Doctorem Ecclesie sanctitas, 201. c
Quod non dici potest de Doctoribus Ethnicis & Hæresiar- chis, 201. e, 202. a
Doctrina tempore Adæ, Henoc, & Noë traditione conserua- tur, 614. a, b
Doctrinæ sanctitas in Ecclesia, 196. e
Conspiratio cum Ecclesia antiqua, 182. c, & seq.
Doctrinæ filij qui dicantur, 129. d
Dolor de peccatis, 623. b, c
Dominica dies, 876. a, 883. b, 894. b
Dominica Septuagesimæ, Sexagesimæ, Quinquagesimæ, & Passionis, 894. c, & seq.
Dominica in Albis, 895. e
Dominicus Sorus temerè asseruit, neminem manere in Pur- gatorio ad decem annos, 641. d
Idem temerè asseruit Sanctorum defunctorum animas, quæ cum Christo regnant, non orare pro sanctorum animabus in Purgatorio laborantibus, 647. a, b, c
Domitianus, 216. a
Libenter audiebat sibi acclamari in Amphitheatro: Domino, & Dominae feliciter, & iubeat de se scribi. Dominus & Deus noster sic fieri iubet, 508. e
Eius imago deiecta, 786. e
Dominus verus quis sit, 508. d
Domui comparatur Beatitudo, 679. d
Dona Dei, 441. d, e
Donatistarum hæresis, 187. d, 198. a
Miracula contra se, 205. d
Visiones seu potius somnia, 210. a, b, 211. a
Dulia quæ sit, 707. c, 713. e, 714. a, b, & seq.
Duplicitas per rugas designatur, 135. e
Durandus asseruit non rectè fieri, vt ab Ecclesia tolerentur Dei imagines, 766. c, d

E

Ecclesia.

Ecclisia. Ecclesie nomen, 105. a, b, & seq.
Definitio, & quos comprehendat, 106. c, d, & seq.
Vtrum Cathecumeni sint in Ecclesia, 109. d
Hæretici & Apostata non sunt in Ecclesia, 110. d, e
Neque Schismatici, 113. d, e, & seq.
Neque excommunicati, 116. c

Prædestinati & reprobi ad Ecclesiam pertinent, 118. d
 Non perfecti etiam, 123. d
 Item magni peccatores, 125. b
 Item, in fideles occulti, 133. a
 De Ecclesiæ visibilitate, 141. c
 Est visibilis, 142. d
 Ecclesia visibilis non potest deficere, 144. d
 Ecclesia non potest errare, 147. c
 Non esse eas notas veræ Ecclesiæ, quas hæretici statuunt, 160. a
 Veræ notæ Ecclesiæ quæ sint, 165. c
 Notæ veræ Ecclesiæ.
 I. Ipsum Catholicæ Ecclesiæ & Christianorum nomen, 166. c
 II. Antiquitas, 167. d
 III. Duratio duraturna, nec vquam interrupta, 172. c
 IV. Amplitudo, 174. d
 V. Successio Episcoporum in Romana Ecclesia ab Apostolis deducta vsque ad nos, 176. e
 VI. Conspiratio in doctrina cum Ecclesia antiqua, 182. d
 VII. Vnio membrorum inter se, & cum capite, 191. c
 VIII. Sanctitas doctrinæ, 196. c
 IX. Efficacia doctrinæ, 199. b
 X. Sanctitas vitæ auctorum siue primorum Patrum nostræ religionis, 201. c
 XI. Gloria miraculorum, 204. b
 XII. Lumen Propheticum, 212. c, d
 XIII. Confessio aduersariorum, 214. c
 XIV. Infelix exitus, seu fias eorum qui Ecclesiam oppugnât, 215. c
 XV. Felicitas temporalis diuinitus ijs collata, qui Ecclesiam defenderunt, 217. a
 Contra id quod vniuersa Ecclesia facit, disputare insolentissimæ insanix est, 149. c, d
 Ecclesia est corpus quoddam viuum, 109. a, 128. d
 Ecclesia est vna non plures, 126. b, c, 130. d, 132. b, 191. c
 Ecclesia comparatur familiæ, sponsæ, exercitui ordinato, corpori humano, mulieri speciosæ, Regno, Ouli, domui, & Naui, seu Arce Noe, 94. a, b, c
 Aliæ comparationes Ecclesiæ, 118. d, e, 143. b, c, 172. d
 Assimilatur pani, 127. e
 Item corpori humano, 128. b, 136. b
 Item soli, 165. c
 Ad Ecclesiam constituendam tria requiruntur, 129. a
 Ecclesia inchoata ab hominibus pauperibus, & vilibus, 199. e, 509. b
 Ecclesia ex latere Christi, 308. c
 Ecclesia Christiana propriè cæpit in die Pentecostes, 883. b, c, & seq.
 Antiquitas ipsius, 167. d, e, & seq.
 Duratio, 72. c, d, & seq.
 Vide de notis Ecclesiæ supra.
 Ecclesia maximam partem orbis occupauit, 175. b
 Persecutionibus creuit, 172. d
 Vide de persecutionibus Ecclesiæ, 164. d, 172. d
 Et infra v. Persecutio. Sufferentare Ecclesiam propriè Martyribus conuenit, 72. b, c, d
 Ecclesia an errare possit, 56. d, e, 147. c, d, & seq.
 In Ecclesia Romana semper viguit Apostolicæ Cathedræ Principatus, 166. c, 177. a, b, c
 Ecclesia debet habere vnum caput, 93. a, b, c
 Ecclesiæ nomen aliquando intelligitur Episcopus, 101. b, c
 Non potest esse sine Pastoribus & Episcopis, 177. d
 Hoc argumento de successione Episcoporum tamquam indissolubili probatur apud hæreticos non esse Ecclesiam, 179. c, d, 241. d, e
 An aliquando gubernabatur Presbyteris, 270. c
 Ecclesiæ Pastores omnes an possint errare, 157. b, c, d
 Ecclesia iudicat de sensu sacræ Scripturæ, 162. a
 Quomodo dicatur tota pulchra, gloriosa, sine macula & ruga, 129. c, d, 130. d
 Dicitur sancta, & quare, 129. a
 Est regnum Christi, 93. e
 Ecclesia vniuersa repræsentatur Concilio generali, 55. c
 Ecclesiæ vniuersalis simul cõgregatæ caput & Pastor est summus Pontifex, 92. b, c, d, & seq.
 Ecclesia significatur per vestem Christi inconsutilem, 113. c
 Ecclesia spiritualis, & quomodo, 111. a, b
 Ecclesia interdum obscurata tantum est, 156. a, b
 Particularis Ecclesia erat populus Iudæorum, 153. c
 Ecclesia est simpliciter prior & notior quàm Scriptura, 163. e
 Ecclesia Testamenti veteris, figura Ecclesiæ Testamenti noui, 308. c, d
 Ecclesia sancta breuissimo tempore totum mundum traxit per homines contemptibiles, 199. e

Christi sponsa est virgo, & filios parit, 308. b
 Ecclesia Testamenti veteris non repudiatur sed renouatur, ibid. d
 Ecclesia legere solet totum aliquem locum Scripturæ propter vnam aut alteram sententiam, quæ ad aliquod propositum faciat, 29. c, & seq.
 An petat in orationibus gloriam Sanctis, 651. b, c
 Bona Domini, Ecclesia, 332. c, 727. b, c
 An sit summa potestas Ecclesiastica in Ecclesia, 93. d, e
 Ecclesia ex se nullam habet auctoritatem, 94. c, d, & seq.
 Ecclesia cum Papa quam auctoritatem habeat, 102. a, b
 Ecclesiæ auctoritate nititur fides nostra quoad nos, 148. b, c
 Ecclesiæ forma est fides externa, 138. a, b
 In Ecclesia dissentiones esse possunt, 150. b
 In Ecclesia aliquid videtur, & aliquid creditur, 151. d
 Extra Ecclesiam nemo saluatur, 110. c, d
 Qui extra Ecclesiam sunt, nullam habent auctoritatem aut iurisdictionem in Ecclesia, 134. b, c, d
 Ecclesiæ immunitates violare præsumentes, signis & prodigijs calamitate plenis à Deo puniti, 332. d
 In Ecclesia diuersi gradus & ordines, 229. in præfat.
 In Ecclesia militante tres hierarchiæ, 259. b
 Communio Ecclesiæ triumphantis cum militante, 721. a
 Ecclesiæ miracula in singulis ætatibus, 204. b, c, & seq. 211. c
 Ecclesiæ defensores, 217. b, c, & seq.
 Ecclesiæ oratio pro defunctis, 591. c, 614. b, c, 615. a, 630. b, c
 Ecclesiæ figuræ fuerunt tabernaculum & templum, 860. b
 Solis iustis Ecclesiam constare error est, 187. c, d
 Ecclesiæ Christianorum quare non vocentur templa, 841. a, Vide v. templum.
 Ecclesiæ nomen vnde, 842. d
 Ecclesiasticum regimen à politico distinctum esse, Scripturæ sanctæ docent, 324. a, & seq.

Eleemosyna.

Eleemosyna an magis danda templis quàm pauperibus, 862. b, c, d
 Eleemosynæ profunt defunctis, 649. b, c, d, & seq.
 Debent fieri liberè, id est, non coactè, 433. d, e
 Dandæ magis indigenti, 502. c, 503. a, 504. a
 Iusto potius quàm iniusto, 650. d
 Illis iuuantur animæ Purgatorij, 649. e
 Error eorum qui existimant omnes illos esse saluandos per ignem Purgatorij, qui eleemosynas fecissent, 619. d
 Eloquentia, 511. c
 Epiphaniæ festus dies, 895. c

Episcopus.

Episcopus irreprehensibilis & sine crimine debet esse, 306. c
 Episcopus esse non potest qui in Episcopatu filios gignat, 300. c
 Pœna incontinentis Episcopi, ibid.
 Vide explicationem eius loci, Episcopum vnius vxoris virum 287. d, 302. c, 306. d, 308. c
 Et qua de causa debet esse Monogamus, 306. d
 An olim potuerint Episcopi alere vxores quas habebant antequam sacris initiarentur, 297. a, b
 Vide v. Sacerdotis cœlibatus.
 Episcopus malus quomodo verum caput suæ Ecclesiæ, 105. c, 125. c, 134. a, 243. c
 Quilibet Episcopus personam gerit suæ Ecclesiæ, 31. c
 Vt aliquis Episcopus dicatur ab Apostolis legitime descendere, & esse legitimum Episcopum duo requiruntur, 178. c
 Episcopus verus qui habebatur in Ecclesia, ibid. a
 Episcopus nomine Ecclesiæ aliquando intelligitur, 101. b
 Episcopus potest cogere populum ad temporalia danda, 498. d
 Episcopi maximus labor in regendis subditis, 126. c
 Episcopi & presbyteri iurisdicção an de iure diuino distinguatur, 271. c, d, & seq.
 Nomen vtrorumque commune olim erat, 179. a, b, 239. c, 251. c, d, 279. e, 273. d
 Episcopi succedunt Apostolis, 178. a, 266. c
 Omnes & soli in Concilijs habent ius suffragij decisiuè, ordinariè, 28. c, & seq.
 Aliqui rudes Episcopi fuerunt in Concilio Nicæno I. 36. d
 A tribus Episcopis ordinari debent, 178. e, 240. a
 Quomodo cum Clericis, & Laicis se gerere debeant, 237. c
 Soli, aliquem ordinare possunt, 239. d, & seq.
 Eliguntur, non nascuntur per successionem, 245. c
 Quinque modis eligi consueverunt, 255. c
 De electione Episcoporum, videlicet Regibus concessa à

Pontificibus, 253. b, c
 Quod non pertineat iure diuino ad clerum, 254. c
 Quod ordinariè assumebantur ex Presbyteris & Diaconis, 259. c, d
 Episcopi & Presbyteri quomodo distinguantur. vbi de maiortate & auctoritate Episcoporum, 264. d, 273. b, c
 Episcopi veri tempore Apostolorum, dicebantur Apostoli, 268. e, 273. d
 Episcopi & Presbyteri varijs modis à Patribus comparantur, ibid. a, & seq.
 Quinque Episcopi olim præferebantur Cardinalibus non Episcopis, 279. a
 Episcopi dicuntur serui suarum plebium, 515. a
 An dari possit casus, vt omnes Episcopi in vno Concilio ficti sint, 80. a
 Vel vt omnes Ecclesiæ Pastores errare possint, 157. b, c, d
 Quot Episcopi requirantur ad generale Concilium, 33. c
 Episcopi in Concilijs non sunt consiliarij, sed iudices, 35. a, b, & seq.
 An omnes Episcopi simul, siue Concilium, sint supra Papam, 88. e, 89. a, b, & seq.
 Qui sint veri Episcopi, 178. a, & seq.
 Hæretici non sunt veri Episcopi, 179. d
 Episcoporum legitimus conuentus, 80. b
 Episcoporum confessus in Concilijs legitimis est verum iudicium, ipsique veri iudices, 35. d, e
 Episcoporum successio in Romana Ecclesia, 176. e
 Sine Episcopis Ecclesia esse non potest, 179. c, d
 Episcopos veros esse Episcopos an nobis certo constet, 140. b, c
 Episcoporum varia electio, 179. a, b, & seq. 180. a, b, c
 Episcoporum institutio siue electio, à 243. vsque ad 257.
 Ordinatio, 239. d, e, 240. a, b, & seq.
 Vocatio seu missio, 243. a, vide infra v. Pastores & Ministri Ecclesiæ.
 Episcoporum electio per sortes reprobat, 244. c, d
 Episcoporum electio non conuenit populo, 246. b, & seq.
 Episcoporum doctrina vera vel falsa, quomodo iudicanda, 249. d, e
 Episcoporum proprium est officium prædicandi, 264. b, c
 Episcoporum & Cardinalium comparatio, 277. b, c
 Episcoporum perfectio qualis esse debeat, 347. c
 Argumentum insolubile contra hæreticos ex successione & ordinatione Episcoporum, 179. c, d, & seq.
 In Episcopo munus sacrificandi, studium orationis, efficacia prædicationis, cura pastoralis, cura pauperum, & administratio Sacramentorum, 290. a, b, & seq.
 In Episcopis duo considerantur, quod locum Christi teneant, & quod habeant potestatem ordinis & iurisdictionis, 140. b, c
 Episcopatus ambitione multi hæresiarum facti sunt, 202. a, b, & seq.
 Episcopatus dignitate magis grauantur homines, 235. e
 Episcopatum inuiti susceperunt Sancti, illumque fugerunt, 361. a, b
 Episcopatum nouorum institutio ad Romanum Pontificem pertinet, 178. c, d
 Epistolæ decretales an numerentur inter Scripturas canonicas, 88. a
 Eremitæ & Cænobitæ, 355. d, 449. a, b, & seq.
 Et de Eremitis fusè, 478. e, 479. a, b, & seq.
 Esseni qui fuerint, 354. c, 355. c
 Euangelium politicas leges non tollit, 325. a
 Ad Euangelij lectionem in Ecclesia accenduntur cerei, 756. e, 781. e

Eucharistia.

Eucharistiæ Sacramentum sub vtraque specie an omnibus concedendum, 79. a, b
 Hæresis contra Eucharistiam, 190. d
 Eucharistiæ sacramentum circumdatur Angelis in Ecclesia, 854. a
 Transubstantiatio panis & vini, 78. e
 Signum habens coniunctum Christi corpus, siue verum Christi corpus ibi præfens existens frangitur & teritur: non tamen in se, sed in signo, ibid. b, c, d
 Dies festus corporis Domini, 896. b
 Eugenio Papæ falsò adscribitur epistola ad Michaelem Balbum, contra adorationem imaginum, 831. b, & seq.
 Euidencia veritatis & credibilitatis quæ sit, 105. c, d
 Eunuus Reliquiarum cultum primus reprehendit, 741. a, b
 Eunuchi voluntarij, 365. e, 416. c, 442. d
 Euthymius errauit opinando animas iustorum non conscendere cælum ante diem iudicii, 675. b, c

Excommunicati.

Excommunicati sunt extra Ecclesiam, 116. b, c
 Excommunicati oculi sunt de Ecclesiæ numero, non merito; de facto, non de iure, 140. e
 Excommunicationis pœna quæ sit, 117. b, c, d
 Exitus infelix Ecclesiam oppugnantium, 215. e, 216. a, b, & sequent.

F

Felicitas humana & Christiana, 501. d
 Ferdinandus Imperator, 9. c
 Forini hæresis, 185. e

Festi dies.

Sententiæ hæreticorum de festis, 873. b, c, & seq.
 Mendacia & ineptiæ illorum, 874. e, & seq.
 Nullo modo licet Christianis Sabbatum Iudæorum aut alias ferias Testamenti veteris obseruare, 875. b, & seq.
 Festa Christianorum non solum ratione ordinis, & politiæ, sed etiam ratione mysterii celebrari, esseque dies festos verè alijs sanctiores, & partem quamdam diuini cultus, 876. a
 Argumenta hæreticorum. Solutioque illorum, 877. d
 Obseruationes certorum dierum festorum rectè præcipi in Ecclesia, lege obligante in conscientia, etiam citra contemptum & scandalum, 879. d, e
 Argumenta hæreticorum 873. d, & seq.
 Solutio, 880. d, 881. a, & seq.
 Quænam opera diebus festis sint prohibita, & quæ mandata, 880. a, b
 Non teneri nos diebus festis ex præcepto peculiari ad non peccandum, siue ad actum contritionis, vel dilectionis Dei, 881. c
 Dies festus hebdomadarum, & datæ legis, vnus & idem, 890. c, 891. a
 De die Dominica, nempe de antiquitate, 876. a, 883. b, c, d, 884. a, b
 De ratione institutionis, 884. a
 Et de ritibus antiquis in ea obseruatis, 885. d, e, & seq.
 De Paschate, quid sit, ibid. c, d, & seq.
 Errores circa celebrationem, 886. c, d, e, & seq.
 Error in quem incidimus à multis iam annis, 889. e
 Non debet esse libera & indifferens huiusmodi celebratio, 888. c, d
 De Pentecoste, antiquitas huius festi, 890. c, d
 An rectè celebratur die quinquagesima à die resurrectionis, ibid. e
 De Septuagesima, Sexagesima, & c. 894. b, c, d, & seq.
 De Dominicis Quadragesimæ & Passionis, 895. a, b, & seq.
 De reliquis festis Domini, 895. d, e, 896. a, b, c
 De festis Sanctorum, 896. c, d, e, & seq.
 Festa Sanctorum antiquissima, 899. b
 De festo Conceptionis, 898. b
 De alijs festis B. Virginis, 900. a, b, & seq.
 Fidelis nomen, 138. d

Fides.

Fides externa est forma Ecclesiæ, ibid. a, b
 Fidei perseverantia in quibus permanferit tempore Passionis Domini nostri, 158. c
 Fidei seu credendi libertas non debet permitti, 539. c, d
 Et qui permiserint, 540. c
 Fidei dogmata inuiolatè seruanda, 542. c, d
 Fidei dogma quatuor modis probari solet, 613. b, c, d
 Fides quomodo faciat filios Dei, 137. a
 Fides & oratio præcipua arma Christianorum, 532. d
 Omnis sententia de fide nascitur vel ex duabus propositionibus de fide, vel ex vna deside, altera euidenti, 151. e
 Fidem sine operibus sufficere, qui hæretici dixerint, 185. c, d
 Accedens ad fidem an debeat explorare vires suas, 444. a, b
 Fidei externa professio pertinet ad definitionem Ecclesiæ, 108. c, 109. a
 Item est vnus ex requisitis ad Ecclesiam constituendam, 129. a
 Fides pro promissione & pacto, 419. d, 4. a

Filii.

Filij Dei, & filij huius sæculi, qui dicantur, 605. d
 Filij nomen tribus modis accipitur in Scriptura, ratione productionis, imitationis, doctrinæ, 129. c
 Filij tenentur obedire parentibus, 408. c, d
 Filij, quid debeant parentibus, 407. e

Filij licet ingredi religionem parentibus inuitis, 468. c, & sequent.

Filiorum magnorum generatio prædicta in Scriptura, 415. a
Nos sumus filij Dei per adoptionem secundum animam, non secundum corpus, 327. b, c
Fornicatio prohibita ab ipsis Apostolis, 619. a

B. Franciscus.

B. Francisci vita, miraculis plena, 201. d, 208. d, e
Ipsius prophetia, 214. a, laudatur ab hæreticis, 215. c
Vitæ asperitas, 358. d
Auctor fuit vitæ mendicantium, 497. d
Illius mors, 380. a
Fridericus I. 9. b
Fridericus II. ibid. c
Funera defunctorum, 653. d, 757. a, b, & seq.
Furtum apud Germanos non fuisse vitium, sed virtutem aliquando, ex Cæsaris commentarijs de bello Gallico constat, 330. b

G

Galerij Imperatoris exitus, 216. a
Gallia regnum conuerit sanctus Kilianus, 200. b
Gaudium in Spiritu sancto est regnum Dei, 164. d

Gentiles.

Gentiles propter quas causas mouebantur ad credendum idola esse Deos, 790. b, c, d, & seq.
Hominum mortuorum simulachra adorantur, ibid.
Gentilium Dij homines erant, 769. d, e
Ipsorum simulachra Dij, 788. c, d
Gentilium testimonijs quare vtuntur Patres, atque etiam sacra Scriptura interdum, 429. a

Germanus.

Germanos conuerit S. Bonifacius, 200. c, d
In Germania tempore Gregorij VII. Sacerdotes cœperunt vxores ducere, 290. c
Germani voluerunt & obtinuerunt quoddam Interim, anno M. D. XXVI. 539. b
SS. Geruasii & Protasii corpora diuinitus reuelata, 752. a
Gothi miserè decepti ab Arianis, 199. d, e

Græci.

Græci suspecti fuerunt de hæresi quæ Purgatorium tollebat, 563. b
Tamen nunquam dubitarunt de Purgatorio, 614. d
Græci professi sunt in Concilio Florentino, se non ponere ignem in Purgatorio, 642. c
Græci dixerunt animas Sanctorum non posse admitti ad beatitudinem vsque ad diem iudicii, 73. c
Imperatores Græci hæresi Iconomachorum patrocinabantur, 76. b, 797. a
Græcorum sapientes supra modum impudici, 201. e
Græcorum Imperium cur translatum ad Gallos & Germanos, 76. b
Græcorum Episcoporum successio interrupta, 181. c, d
Apud Græcos non est Ecclesia, ibid. e
Græcis permittitur vsus vxorum, quas habuerunt ante ordinationem, 282. c
Et quando incepit hic mos Græcorum, 283. b, c
Græci naturalium præceptorum tres numero ponuntur, 319. c, d

Gratia.

Gratia sufficiens & efficax, 442. b, 464. b
Gratia naturam sanat & dirigit, 386. d
Ad gratiam vocamur à Deo sine vilo opere nostro, 235. c

Gregorius Magnus.

Gregorius Magnus an sacerdotibus vxores ademerit, & deinde decretum resciderit, 301. d, e
An orauerit pro Traiano, 635. c, 636. a
Illius tempore fuit vera Ecclesia (contra hæreticos) 171. b, & 175. e
Illius humilitas, 361. b
Gregorius 2. Dialogorum cap. 40. & 55. videtur asserere animas Purgatorii purgari vbi peccauerunt, quod est improbabile, 631. c

Gregorius Nyssenus libro de anima & resurrectione dicit locum pœnalem animarum esse aërem istum caliginosum, 632. a

H

Habitus Monachorum, 486. b
Hadrianus Papa II. curauit omnes iterum approbare septimam Synodum de cultu Imaginum, 769. b

Hæreses.

Hæreses enumerantur ordine sæculorum, & à quibus Concilijs & Pontificibus damnatae. Item hæreses XX. hæresiarum, cum eorum sectatoribus, 185. & seq.
Item multæ hæreses enumerantur, quæ ortæ sunt ex ambitione, inuidia, & odio, 202. a, b, c, & seq.
Item diuise in varias sectas, 173. b, 193. c.
Hæreses variæ permitti cœperunt paulò ante Christi aduentum, 541. a
Hæreses ferè omnes extinctæ, 173. b
Hæreses in vno loco exortæ, in alio damnantur, 50. c
An propter hæreses sint cogenda Concilia generalia, 15. b, & sequent.
In hæresim manifestam aliquam incidisse, Concilia prouincialia & Diocesana iudicare possunt, 82. a, b
Hæreses manifestæ contra fidem & mores, 197. d
Hæreses conferuntur cum idolis, 759. c

Hæretici.

Hæretici sunt simiæ Catholicorum, 111. b
Dicuntur Antichristi, 133. c
Comparantur lupis, 60. d, perdicibus, 201. b, 549. a, b
Furibus & latronibus, ibid.
Item Cancro, ibid.
Hostes sunt veritatis, & vera falsis permiscunt, 546. b
Moderni & antiqui hæretici denominantur ab hominibus priuatis, quod signum est, eos non esse in vera Christi Ecclesia, 168. b
Non diu durant illorum dogmata, 173. b, 5, & seq.
Ipsimet timent sibi interitum, 174. a
Repugnant toti antiquitati, 183. a
Tantum concordant cum antiquis hæreticis, 185. b, & seq.
Concertant inter se, 193. c
Superbia eorum, 202. a, b, & seq.
Mali mores, ibid. & seq.
Destituti sunt gratia miraculorum, 205. a, & seq.
Martyrium ipsorum nullum est, 165. a
Eorumque falsi martyres, ibid.
Inter se, vnus habet alium pro hæretico, 195. e
Non possunt conciliari cum Catholicis, 541. d
Postularunt, & deinde contempserunt Concilia in præfat. Secundi Tomi.
Varij in diuersis Concilijs damnati, 85. e
Non sunt in Ecclesia, 110. e
Neque habent veram Ecclesiam, 179. c, d, 241. d, e
Quare potest Ecclesia eos punire, 113. a
Ab Ecclesia damnati, temporalibus pœnis, atque etiam morte possunt multari, 548. b, c, & seq.
Vide argumenta ipsorum in contrarium, à 531. vsque ad finem libri.
Infelix exitus ipsorum, 218. a, b
Hæretici vendicant sibi auctoritatem Ecclesiæ, more simiarum, 111. b
Non habere veros Episcopos, 179. c, d, & seq.
Argumentum insolubile contra ipsos ex successione & ordinatione Episcoporum, ibid. c
An sint verè Christiani, 138. e
An sapè simulent se esse Catholicos, 140. e
Occulti an sint de Ecclesia, 134. d, 140. e
Numquam conuerterunt Ethnicos aut Iudæos ad fidem, sed solum peruerterunt Christianos, 399. b, c, d
Eiam ipsorum confessione habemus veram fidem, 215. a, b, c
Theobutes primus hæreticus, vide sequentes, 202. a, b, & seq.
Dogmata ipsorum dicuntur desertum, 483. e
Ipsorum schisma ab Ecclesia figuratur per rebellionem Israelitarum tribu Iuda, 510. a, b
Ipsorum confusio cum Catholicis permitti non debet, 539. b, c
Ipsorum colloquia & libri vitandi sunt, 544. a, b, & seq.
Hæreticos qua arte compescuit Theodosius, 182. d
Hebræorum numerus in Testamento veteri, 319. a
Vide de his v. Iudæi, infra.
Helena mater Constantini laudatur, 46. d

Helias.

Hælias, & Helisæus, sine vxoribus & diuitiis in hoc mundo

I N D E X

vixerunt, 351. d, 357. a, 454. e
 Helias Heremitarum Princeps, 479. b
 Heliaz tempore defecit populus Iudæorum, 154. a

Henricus.

Henrici I. Imperatoris opera, plures Reges, & populi ad fidem conuersi, 200. c
 Henricus IV. Rex propter multa scelera excommunicatus, 13. c
 Henricus V. Imperator, 9. a
 Henricus VII. Imperator, 9. d
 Heraclius Imperator, 218. a, 815. c
 Herodis magna simulatio, 543. d
 Herodis Alcalonitæ & Tetrarchæ, exitus, 216. a
 Hieremiam non coluerunt populi, sacrificijs, 212. a, Mortuus orabat pro Iudæis, 647. b

B. Hieronymus.

Beatus Hieronymus fuit simplex Presbyter, 278. c
 Ipsiū humilitas in fugiendo Presbyteratum, 361. b
 Et sacrificium altaris offerre non audebat, 195. b, 362. d
 Tentationes carnis patiebatur, 435. a, b, 437. b, c
 Hieronymus videtur in ea sententia fuisse, vt existimaret Episcopos, si de iurisdictione agatur, esse quidem Presbyteris maiores, sed iure Ecclesiastico, non diuino, quæ sententia falsa est, 270. b, c
 Idem in commentario 1. cap. epistolæ ad Titum in quadam sententia non admodum constans videtur, 272. a
 Idem memoria lapsus est, dicendo iuuenem illum de quo Matth. 19. animo tentantis, non animo discantis ad Dominum accessisse, 168. e
 Quædam verba ipsius in epistolam ad Ephesios; sunt dicta in personis Origenis asserētis, omnes malos, tam Dæmones, quàm homines tandem saluandos, & falsè Ruffinus tribuit ea Hieronymo, 617. c, d
 Idem in vltima verba Isaiæ non videtur existimasse, omnes & solos Catholicos in fide perseverantes ad Purgatorium descendere, quamuis alioqui pessimè vixissent, 619. b
 Hierosolymorum Ecclesia Patriarchalis, 69. a
 Hierusalem recuperata à nostris, 537. b
 Eius euersio prædicta à Daniele, 154. d
 Historia aliquorum Sanctorum Apocriphæ, 739. c
 Homicidæ puniendi gladio, 524. d, c

Homo.

Homo est animal sociale, & quare, & quomodo, 510. b. c, d, e
 Est imago Dei, 767. b, c
 Et vt sic, est dignus veneratione, 800. e, 801. a
 Potest dici membrum Christi, vel filius Christi, 122. b
 Nullus est homo qui non peccet, 123. d
 Homines numquam vagati sunt more bestiarum, vt M. Tullius dixit, 511. b
 Hofius Cardinalis à calumnijs hæreticorum defenditur, in præfatione huius tomi.
 Humana lex. vide v. Lex.
 Hilarius, dixit, Moysen adhuc viuere, 638. c

I

D. Iacobus.

D. Iacobus Hierosolymorum primus Episcopus ordinatus, fuit ab Apostolis, 178. c
 Sedes lignea ipsius honoratur, 747. d
 Sola linea veste vsus est, 486. d

Iconomachi.

Iconomachorum principes, 760. b, c, & seq.
 Eorum improbitas, 787. a, b
 Infelix exitus, ibid. c, d
 Iconomachorum causam iuuare voluerunt, qui libellum de imaginibus specioso titulo Synodus Parisiensis ornauerunt, 827. a

Idola.

Idola quid sint, 758. b, c, & seq.
 Esse Deos, quare putabant Ethnici, 790. b
 Vbi de Idolorum cultu apud Gentiles & Iudæos, vsque ad 798.

Idolorum duo genera apud Hebræos, 789. d, e
 Idola Gentium meritò execramur & confringimus, 787. a
 Idolorum templa conuersa in Basilicæ Martyrum, 734. c
 Idolothorum mensa, 839. b.

Ieiunium.

Ieiunium est remedium pro tentationibus, 299. b
 Est medium optimum ad orationem, 482. c, d, e
 Conferat ad sanitatem, 484. d, e
 Religiosorum, 356. b, c, d
 Pro defunctis, 569. a
 Vide hæresim contra ieiunium Quadragesimæ, quatuor temporum & vigiliarum, 188. c, 291. c
 Ieiunium Sabbati, ibid.
 Iesus nomen venerabile, 781. e

Ignis.

Ignis signum lætitiæ, gloriæ, & vitæ, 756. c
 Signum honoris, 753. a, b
 Ignis eruptiones quæ in terra apparent, 631. d
 Ignis in genere, siue Gehennæ, siue Purgatorij, 609. a, b
 Ignis Purgatorij an corporeus, 642. c
 Quomodo animas vrat, 643. c
 Et quomodo animæ torqueantur ab igne, ibid. e
 Ignis vocatur iustum Dei iudicium, 178. a, 616. b
 Item pœna aliqua Purgatorij, 580. b, 642. b

Imagines.

De nomine Imaginis, Idoli & Simulachri, 758. b
 De principibus Iconomachorum, 760. b
 Licere imagines facere & habere, 763. a, b, 766. e, 781. b, c, & sequent.
 Non esse prohibitas imagines Dei, 765. d
 Imagines in templis rectè collocari, 770. c, 771. b, c
 Imagines viles esse, etiam extra historiam, 485. e, 776. e, 778. b, c
 Proponitur quæstio de cultu imaginum, 779. a
 Quo genere cultus imagines sint honorandæ, 801. a
 Imagines per se, & propriè colendas, 787. a, 802. e, 804. c
 Imagines Christi improprie & per accidens posse honorari cultu latriæ, 805. b
 Imagines per se & propriè non esse colendas eo cultu, quo exemplum ipsum colitur, 806. b
 Quo genere cultus adorentur imagines, 809. a, 829. c, d
 Non est dicendum, imaginibus deberi cultum latriæ, 804. a, 828. a
 De imaginibus quid statutum sit in Concilio Francfordiensi, 72. c, 793. b, c, d, & seq.
 Concilium Elibertinum an & quare prohibuerit imagines in templis, 773. c
 Imaginum Sanctorum in templis antiquitas, 191. a
 Vide hæreses, ibid. & 770. d
 Imagines Sanctorum, vtilia signa diuinitus instituta, 783. c
 Miracula facta per imagines Christi & Sanctorum, 191. c, 784. d
 Tres imagines factæ leguntur tempore Christi, 777. a
 Imagines B. Mariæ Virginis, ibid. b, 191. b
 Infelix exitus eorum qui imagines obliterare conabantur, 215. e, 216. a, 787. c, d, & seq.
 Imago vna cur magis frequentetur quàm alia, 800. b
 Imagines in pavimento non debent calcari, 859. b
 Imaginem Deiparæ & crucem Dominicam contumeliæ causa ad Iudæorum Synagogam deferentes, acriter à D. Gregorio reprehensæ, 830. c
 Imagines si nullæ extarent pictæ, nihil periret de fide, spe, & charitate, 831. e
 Imaginibus sacris venerationem deberi, sed non maiorem quam viuificæ cruci, docuit Concilium Nicænum, 828. a
 Imaginibus qui cultus præscribendus, 782. b, 829. c, d

Imperatores.

Imperatores, qui iudicium de rebus fidei iudicandis Ecclesiæ, Romanoque Pontifici remiserunt, 23. a, & seq. 39. d, & sequent.
 Imperatorum non est in causa fidei iudicare, 49. b
 Imperatores non possunt conuocare Concilia generalia, 20. b, & seq. 23. a (d, e)
 Quomodo possint interesse Concilijs, iisque subscribere, 29.
 Non possunt esse Præsides in Concilijs, 38. a, & seq.
 Aliquando præsidebant tantum quoad locum materialem, non vt Iudices, ibidem, e

Vide obie-

Vide obiectiones, 4. d. & seq. vsque ad 49. d
 Qui sunt habiti optimi, fauerunt Christianis, 214. d
 Imperatores optimi, qui contra hæreticos leges tulerunt, 549. c
 Qui Ecclesiam defenderunt, 217. c
 Aliquando habuerunt ius eligendi summum Pontificem, 253. c, 256. a
 Imperatores varij excommunicati, & depositi à summis Pontificibus, 13. d, e
 Imperatorum imagines adorabantur, 786. b, c
 Imperatoribus Romanis vbique præferebatur ignis, 756. b, c
 Imperator in Ecclesia est non supra Ecclesiam, inquit D. Ambrosius, 851. d
 Imperij translatio à Græcis ad Gallos & Germanos, 76. b, c
 Incarnatio dicitur repromissio, 683. d
 Incensum adolere in Ecclesia, 710. b, c
 Indulgentiæ defunctorum per modum suffragij, 649. d

Infernus.

Infernus locus subterraneus, 632. c
 Dammati, qui sunt in inferno, numquam inde sunt liberandi, 639. b
 Quid sciendum de Traiano, 636. a, & seq.
 Quid de alijs, quorum animæ ex inferno ad corpora reuocatae sunt, 638. c, 639. c
 Vtrum dammati aliquando subleuentur pœnis, 652. a, b, & seq.
 Error Origenis de inferno, nempe esse conscientiam accusantem, 186. b, 631. c
 Inimico mortem optare ex odio, malum est, 532. a, b
 Innocentiæ status habuisset etiam politicum Principatum, 514. a, & seq.
 Innocentium puerorum dies festus, 897. a
 Innocentius III. quod dixit lib. 2. cap. vlt. de contemptu mundi, nempe Christum in forma Crucifixi apparere omnibus morientibus, tam bonis, quam malis, probabile non est, 628. c
 Inuocatio Sanctorum, à 715. vsque ad 741.

B. Ioannes Baptista.

B. Ioannis Baptista desertum in quo fuit, 479. b, & seq.
 Vestis, 479. c, 480. c, d, e
 Victus, 481. a
 Miracula in eius ortu, 207. c
 Eius conceptio celebratur à Græcis, 898. c
 Fuit Monachorum & Eremitarum princeps, 351. c, 352. a, 467. b, 479. c, 480. c
 Præscripsit modum seruandum in bello, 527. a, 535. c, d
 Eius ossa igni cremantur, 749. c
 Veneranda, ibid. 750. c
 Ad eius sepulchrum Dæmones rugire consueuerunt, ibid.
 Inuentio eius capitis, 752. b

B. Ioannes Chrysostronus.

B. Ioannes Chrysostronus Presbyter ordinatus, 48. e
 Episcopatum fugiebat, 361. a
 Ab Episcopatu depositus, 59. a
 Ad Reliquias ipsius procubuit Theodosius iunior, 594. a
 Translatio Reliquiarum eius, 752. c
 Ioannes Chrysostronus putauit locum pœnalem animarum esse istum aërem, 632. a
 Ioannes Gerson lect. 1. de vita spiritali, videtur negare animabus Purgatorij certitudinem suæ salutis, 626. b
 Ioannis Rossensis contra artic. 32. Lutheri, idem videtur sensisse, quod Gerson, ibid.
 Ioannis Feri error, exponentis 26. cap. Matthæi: Qui acceperit gladium, gladio peribit: vbi docet, artem bellandi prohibitam esse à Christo, 126. c
 Ioseph Patriarcha exemit à tributis, & iurisdictione principum secularium sacerdotes Ægyptiorum, 327. c, 328. a
 Iouiniani hæresis, 188. d, 364. c
 Iouiniani libertatem credendi concessit, 540. c
 Irenæus asseruit Dæmones tradendos igni sempiterno in die Iudicii, 698. c
 Irael, sub Rege Samariæ, 154. a, b

Iudas.

Iudas dicebantur ij, qui erant sub Rege Hierusalem, ibid.
 Iudas de vera Ecclesia aliquando fuit, 119. b
 Iudæ labia propter contractum sacri corporis non sunt propterea veneranda, 823. a, b
Iudæi.
 Iudæi an reprehendantur in Euangelio, quod ædificarent vel

ornarent monumenta Prophetarum, 754. a
 Vt facilius conuerterentur, Apostoli statuerunt illis legem de sanguine & suffocato, 65. a, b
 Semper habuerunt aliquam Synagogam, 172. a
 Post Christi aduentum, nulla habuerunt miracula, 205. b
 Cur tolerantur, 552. d, e
 Erant propensi ad idololatriam, 755. a, b, c, 763. a
 Sunt primi Incomachi, 760. b
 Post Christi aduentum sunt superstitionisissimi contra imagines, 763. a
 Vocabant Deos suos idola, 788. b, c, vsque ad 792. vbi de idolis, & idololatria ipforum.
 Quare vitulum aureum pro Deo coluerunt, 790. a
 Putabant Deum corporeum, ibid. c
 Duo genera idolorum apud ipsos, ibid. d
 Orabant & orant ad Occidentem, 836. d
 Nimium confidebant in suo templo, 859. e
 Iudæorum præclarum de Christo & Christianis testimonium, 215. a, 354. a, 391. a

Manifesti errores ipforum, 197. c
 Ingratitudo quærentium Regem, 516. e
 Cæremoniæ Iudaicæ, 393. a, 396. d, e
 Ecclesia eorum particularis erat, non vniuersalis, vt est Christianorum, 153. e
 Eorum secta triplex, 354. c, d, e
 Non fuit proprium ipforum vota facere, sed cum Christianis commune, 395. e, 396. a, b, c
 Religio eorum quando florebat, non poterant Reges permittere libertatem Religionis, 540. c
 Cultus iporum an fuerit tantum externus, 844. a, b
 Ritus & cultus Sabbati, 875. b, 884. a, d
 Inter festa Christianorum & Iudæorum differentiâ, 878. c
 Ipforum festa graui, 881. c, d
 Lex iporum intolerabile iugum, ibid.
 Pentecostes iporum, 890. e, & varia festa pro varijs temporibus instituta, 900. a, b
 Iudæis an permillum regimen politicum, 511. b
 Item bellum, 526. d
 Cum Iudæis quæ correptio facta à Deo, 116. e
 Apud Iudæos eadem fuit quæstio de immortalitate animæ, & de Resurrectione, 566. e, 567. a
 A Iudæis cœpit cœlibatus in Ecclesia, 428. e
 Gentilibus conuersis permisit Deus in infidelitatem ruere Iudæos, 618. d

Index.

Iudices populi, 507. a
 Index politicus non potest punire Clericos, 325. a, b, vide de Iudice politico, 507. a, & seq.

Iudicium.

Iudicia publica exercere licet Christianis, 523. d, e
 Iudicium infallibile in generalibus Concilijs, 53. c, & seq.
 Iudicium Dei seuerum, & iustum vocatur ignis, 578. a
 Iudicium particulare, quo iudicantur animæ statim à morte, quale, à quo, & vbi iudicentur animæ, 626. e, & sequent.
 Iudicium generale ob quinque causas fiet, 697. b, c
 Iudicii dies intelligitur per diem Domini, 626. d, 697. c
 Iudicii diem præcedet magna tribulatio, 561. b
 Ante iudicii diem animæ Beatorum visuræ sunt Deum, 677. c

Iulianus.

Iulianus Apostata libertatem credendi concessit, 540. c
 Idem persequebatur crucem, cum tamen vsus sit signo crucis, 818. e, 821. c
 Hæreticis fauit, 549. c
 Idem voluit destruere omnia templa, 858. d
 Eius mors, 216. c
 Iuniores vouere possunt vota monastica, 466. c

Iuramentum.

Iuramentum differt à voto, 392. b
 Et accipitur pro voto, 393. d

Ius.

Ius gentium est quasi conclusio deducta ex iure naturæ per humanum discursum, 512. c, d
 Ius diuinum aliud positium, aliud naturale est, 329. c, d

INDEX

Ius naturæ secundarium est, quod aliàs ius gentium appellatur, 336. b
 Ius naturale purum quodnam sit, 330. c
 Ius gentium partim naturale partim positivum est, & quare, ibidem.
 Iure suo utens, nemini facit iniuriam, 335. c
 Iustificatio à peccato libertas dicitur, 119. c
 Iustinus Apolog. 1. & 2. non potest defendi ab errore dicendo Dæmones nondum esse traditos igni sempiterno, sed tradendos in die iudicii, 698. c

Iustinianus.

Iustinianus Imperator, Monachos & Clericos à sæculari iudicio exemit in ciuilibus, 325. a, b
 Iustinianus senior Augustus, vocat Ioannem II. caput omnium sanctarum Ecclesiarum, 170. d, e
 Idem voluit suam approbationem in creando summo Pontifice, 256. a
 Ipsius laus in defensione Ecclesiæ, 217. d
 Idem Basilicam fabricauit, 857. d
 Idem aliquid addidit ad celebrationem Purificationis B. Virginis, 896. e, 900. a
 Iustinianus II. conuenit V. Synodum apud Constantinopolim, & Canones Trullanos edidit, 11. e, 12. a
 Iustitia legitima & moralis, 498. d

L

Labarum Constantini, 811. c, d
 Et quale fuerit ante ipsum, ibid.
 Lactantius sensit, omnes transituros per ignem, licet non omnes lædendi sint ab igne, quæ opinio nec affirmari, nec negari potest, 617. a
 Idem errauit asserendo animas Sanctorum non visuras Deum ante Iudicii diem, 675. b, c, d, 695. e

Laici.

Laici. vide v. Magistratus politicus. Quomodo conuenire possunt in Conciliis, 28. c, & seq. præsertim, 32. b
 Laici nomen & distinctio à Clericis, 233. a
 Lampadum usus in Ecclesia, 753. a, b
 Lancea Domini nostri inuentio, 814. e, 815. a
 Latria, dulcia, & hyperdulcia, 75. b, c, d, e
 Latriæ cultus non debetur imaginibus, 75. a, 804. a, & seq.
 Laus tribuitur aliquando omnibus, pro aliquibus, 59. d, e
 Lazari narratio, an sit historia, vel parabola, 674. b, 686. a
 Leo Isaurus Iconomachus, 10. e, 761. d
 Leui familia, 31. c, 320. d
 Leuitis an respondeant nostri sacerdotes, 237. d

Lex.

Lex noua, cur lex libertatis, vetus autem lex terroris appellatur, 400. a, b, c
 Lex data in Syna, 891. d
 Lex Pontificia & ciuilis obligant in conscientia, 520. b, c, d
 Lex ciuilis necessaria, 518. c, d
 Lex humana quomodo obliget sub pœna mortis æternæ, 520. d, e
 Lex ciuilis an possit condi à Christiano Principe, 518. a, b, c, d
 Lex Domini facilis, & difficilis, 386. c, d
 Lex Domini non est impossibilis, ibid. b, c
 Lex Domini quomodo sit noster aduersarius, 586. c, d, e
 Lex verus quo die data sit, 891. d, & seq.
 Legis diuinæ custodes debent esse Reges, 45. e
 Legis essentia vel passio, est obligatio, 520. c, d
 Legis diuinæ & humanæ differentia, 522. a
 Legi an possit fieri additio, & quomodo, 388. e
 Leges variz multorum Philosophorum contra fidem & mores, 197. a, b
 Imperfectio legum Philosophorum, 199. b
 Leges ciuiles seruari tenentur Clerici, 324. d
 Leges subiicientes Clericos Principum sæcularium potestati, de facto procedunt, non de iure, 331. b, c
 Leuitæ apud Hebræos liberi à tributis, 331. d

Libertas.

Libertas in Religione permittenda non est, 539. c, & seq.
 Libertas triplex, 432. a, 519. d, e
 Libertas in qua creati sumus, repugnat cum despotica subiectione, 514. c
 Libertatis lex quæ sit, 400. a, 519. c
 Liberi arbitrii articulum habent pro fundamento suæ doctrinæ

Lutherani, 184. d
 Hæreses circa liberum arbitrium, 187. a

Libri.

Libri qui vulgò tribuuntur Dionysio Areopagitæ, verè sunt illius, 353. a, b
 Libri Carolo Magno adscripti contra Imagines, 796. e
 Libri hæreticorum abolendi sunt, 544. a
 Libellus inscriptus Synodus Parisiensis, quæ capita & quas partes contineat, 826. b
 Redoler apertas hæreticorum fraudes, & est confictus, 832. d, e
 Eius falsa inscriptio, 825. a
 Non continet villam Synodum Parisiensem, ibid.
 Limbus sanctorum Patrum, 633. b
 Item limbus puerorum, ibid. a
 Litaniz quando inuentæ, 725. d
 Locustis vescebatur Ioannes Baptista, 481. a
 Lotharius Imperator, 9. b
 S. Lucas imaginem B. Mariæ depinxit, 191. b
 Lumen est signum honoris, 753. a

Lutherus.

Lutherus fuit Præses Conciliabuli Lutheranorum, 11. b
 Lutheri hæreses, 160. a, b, 168. b, c, d, 171. e, 184. d, 198. e
 Prima hæresis illius, 612. c
 Superbia est initium suæ hæresis, 202. e, 203. a
 Miracula tentata, 206. a
 Prophetia, 213. b
 Mors, 216. e
 Et fœtor in morte, 206. a, b, 209. b, c
 Lutherani vix nati arefcere cœperunt, 173. d
 Contra Lutherum & Lutheranos multa, 203. d, 299. c, d
 Comparatio Lutheri & Francisci Xauerij, 209. b, c
 Testatur in Papatu esse omne bonum Christianum, 215. b, c
 Lyranus in 35. Numeri, non benè quædam aduertit, 320. a, b

M

Magia omnis expellitur signo crucis, 24. a, b, & seq. 823. d, e

Magistratus.

Magistratus politicus an possit esse apud Christianos, 505. c, d & seq.
 Ex Scripturis asseritur politicus Magistratus, 507. a
 Exemplis sanctorum Patrum, 509. a, b, c, & seq.
 Ex fine, 510. c, d, e
 Item ratione ducta ab efficiente, 511. d, e
 Antiquitate, 514. a, b, c, & seq.
 Origine, ibid.
 Principatus siue dominium in impiis esse potest, 515. e
 De potestate Magistratus, 517. c, d, e
 Licet Christiano Principi leges condere, 505. b, 518. b
 Lex ciuilis obligat in conscientia, 520. b
 Iudicia publica exercere non est Christianis illicitum, 523. e
 Licet Christiano magistrui gladio punire perturbatores publicæ quietis, 524. d, e, & seq.
 Ad magistratum non pertinet iudicium de religione, 538. b
 Sed pertinet ad illum defensio Religionis, ibid. e

Mahumetis.

Mahumetis eius hæreses, 197. a
 Incontinentia, 201. e
 Falsum miraculum, 205. b
 Fuit iconomachus, 761. c
 Docet Christianos saluari, Christum verò esse maximum Prophetarum, & ipsam Dei animam habere, 215. b
 Huius secta numquam transiit ad Occidentem, 176. a, b
 Mahumetani traxerunt quidem multos ad suam fidem, sed terrore armorum, non vi & efficacia doctrinæ, 199. b, c

Mali.

Mali sunt in Ecclesia à 125. vsque ad fin. cap.
 Mali Principes Principatum habere possunt, 315. e, vide etiam 506. c, d, 709. e, 710. a, vide v. Principatus.
 Mali Prælati. vide v. Prælati.
 Manichæi ficta miracula, 205. c, illius mors, 216. b
 Manichæorum hæreses, 187. a, 197. c, 198. a
 Manus impositio, 239. c, vide supra v. Confirmatio.
 Manus attollere erat signum suffragij, 251. a
 Manibus laborare Monachis licet, 490. d, e, & seq.
 Non tamen tenentur, 491. e, 492. a, b

Marcionis hæresis & ambitio, 202. b, c
 B. Marcus Evangelista, fuit institutor Monachorum, & sacra-
 rum Virginum in Ægypto, 354. b
 Marci Aurelij Imperatoris testimonium de laudibus Chri-
 stianorum, 214. d, e
 Marci Aurelij milites miraculum quoddam fecerunt, 527. d, e
 Martiano Imperatore celebratum est Concilium Chalcedo-
 nense, 6. d, e, 24. d, 42. c
 Martianus Imperator libertatem credendi auulsi, 540. b
 B. Martini sanctitas, 751. a

Martyres.

Martyres statim ad præmium perueniunt, 616. a, 685. a, & seq.
 Inuocantur in sacrificio Altaris, 730. c
 Ad eorum memorias quomodo alligamus cultum & inuoca-
 tionem, 754. d, e, Vide etiam, 836. c, 848. c
 Eorum sanguis est semen Christianorum, 172. e
 Eorum consolaciones in tormentis, 525. a, 601. d, e
 Eorum Reliquiæ venerandæ, 741. a, Vide v. Reliquiæ.
 Eorum dies festi prius celebrari cœperunt, quàm Confesso-
 rum, 899. b
 Martyrum beneficia collata viuentibus, 209. a, b, 647. a
 Martyribus conuenit sustentare Ecclesiam, 722. b, c
 Illis adificatur & dedicantur Basilicæ, 845. c, d, & seq.
 In Martyrum Basilicas conuersa sunt templa idolorum, 734. c
 In Martyres translata est gloria Deorum, 731. d
 Pro ipsis non est orandum, 641. b, 651. d, 728. a, b, & seq.
 Martyres falsi diuerforum hæreticorum, 165. b
 Martyrium purgat reliquias peccatorum, 641. b
 B. Matthiæ electio per sortes, 244. e, 250. d

Matrimonium.

Matrimonium prohibetur sacerdotibus, & hominibus in sa-
 cris constitutis, Monachis, & ijs qui se voto virginittatis
 deuinxerunt, 36. e, 37. a, 66. c, 67. e, d, 188. e, 281. c, 283. b, &
 seq. 297. a, b, c, 412. a, vsque ad 431. item 460. b, item 281. c,
 vsque 313. Vide v. Clericus, & v. Sacerdos.
 Matrimonium an necessarium, 448. d, & seq.
 An in præcepto, 295. d, 357. a, 434. e, 444. d
 Non æquatur virginittati, 188. e, 189. a, 419. c, Dicitur honora-
 bile, 292. a
 Post votum est peius adulterio, 455. e, 461. e, d, e, 463. b,
 Post votum simplex vel solemne, 422. d, 424. d, 440. b, 459. e,
 463. b, c, d, & præcipue 474. d, & seq.
 Ante matrimonij consummationem multi continentiam vo-
 uerunt ex consensu, 471. e, & seq. item 476. b
 An soluat per conuersionem alterius coniugis ad fidem,
 296. b
 An dirimatur propter ordinis sacri susceptionem, 477. a, b
 Matrimonium cum hæretico vel hæretica, 71. a
 Matrimonium sacramentum, non pollutio vocatur, 360. e
 Laudatur, 456. e
 Ad matrimonium an sint creatæ mulieres, 356. e
 Matrimonij Sacramentum triplicem habet significationem,
 478. a, b
 Ad matrimonium vocantur homines non ob solas tentatio-
 nes, sed ob incontinentiam, & ob flagitia quæ committunt
 incontinentes, 434. e, & seq.
 Matrimonium quo impedimento esset sacerdotibus, 427. a, b,
 c, & seq. 429. c, d, & seq.
 Solemnitas secundi matrimonij prohibetur, 65. e
 Matrimonium B. Virginis cum Iosepho, 413. e, 473. a
 Maximiniani exitus, 216. b
 Maximilianus Imperator, 9. e
 Maximini imago deiecta, 786. e
 Ipsi exitus, 216. b
 Mediator Christus vt homo, non vt Deus, 719. c, d, 731. e
 Membra Christi secundum prædestinationem, & secundum
 præsentem iustitiam, 119. a, b, c
 Membra Christi viua & mortua quæ, 128. d
 Mendicitas. de hac vide, 495. e, & seq.

Meritum.

Meritum Christi quomodo sufficiens & efficax, 608. c
 Merentur homines in hac vita posse purgari, & iuari in alia,
 605. b, 614. e
 Meritum non est post hanc vitam in Purgatorio, 620. b
 Et quare, 621. c, d, e
 Ad meriti essentiam non concurrat nisi sola anima, 698. a
 Meriti & satisfactionis propria, 610. d

Michael.

Michael Balbus Græcorum Imperator re & nomine balbus,
 vir impius & sceleratus, 827. b

Interfecto legitimo Imperatore inuasit Orientis Imperium,
 831. c, d
 Quid scripserit Ludouico Pio Rom. Imperatori circa cultum
 Imaginibus præstandum, 826. b
 Hæresis labe infectus, 827. c, d
 Eiusdem aduersus Christianos, de crucis contemptu, de Ima-
 ginum adoratione cultu latræ, deque sacrificando ipsis
 imaginibus, falsæ calumnix ac imposturæ, ibid. e
 Michaelis Baij error dicentis, nostra opera esse tantum condi-
 tionem sine quibus applicaretur nobis Christi satisfactio,
 vel ad summum, esse tantum dispositiones, 610. a
 Idem negauit animabus Purgatorij certitudinem suæ salutis,
 626. a

Militia. vide v. Bellum.

Militiæ cingulum olim fuit res magni honoris, 66. d

Miracula.

Miracula quæ Deus operatur per sanctos, cui maiora per mi-
 nores, & contra, 740. d
 Miracula facta ad reliquias, 207. e, 208. a, b, & seq. 750. c, d, e, &
 sequent.
 Miracula, quæ in ipsis Sanctorum mortuis corporibus cer-
 nuntur, 711. c, d, & seq.
 Miracula facta per imagines Christi & Sanctorum, 784. d, e, &
 sequent.
 Miracula facta ipsa cruce Domini, 819. b, c, & seq.
 Item signo Crucis, 821. b, c
 Miracula Ecclesiæ in singulis ætatibus enumerantur, 207. e
 Miracula paganorum & hæreticorum ficta, vel contra se pa-
 trata, 206. a, b, & seq.
 Miraculorum necessitas & sufficientia in confirmata fide,
 204. b
 Ex miraculis demonstratur Ecclesia, 211. c
 Miraculorum præcipuum fuit, quod pauci Apostoli totum
 mundum subegerint, 200. a
 Miracula facta pro inuocatione Sanctorum, 727. a, b, & seq.

Missæ.

Missæ sacrificium. vide v. Sacrificium infra.
 Missas pro defunctis offerre, 649. b
 Triginta Missæ pro defunctis, 601. d, e
 Missa S. Petri, & c. cur sic dicatur, 847. e, 848. c
Monachi & Monastice.
 Monachis & Monastice. Varia nomina indita Monachis,
 345. a, b, c
 Explicatio huius nominis monachus. ibid. d
 Antiquitas monastices, 350. e, 358. e
 Causa instituendæ monastices, 351. d
 Eadem est essentia monastices nostrorum, & antiquorum Mo-
 nachorum, 356. a
 Habitus monachorum, 486. b, c, & seq.
 Tonfura, ibid.
 Labor manuum, 490. d, 491. e, 492. a, b, c
 Licitum est illis viuere ex bonis patrimonialibus in commu-
 ni, 495. a, b, c
 Item ex rebus spontè oblati, & donati, ibid. d, e
 Item ex mendicatione, ibid. e, 496. a, b, & seq.
 Soluuntur obiectiones contra mendicitatem istam, 499. c
 Monachi antiqui habuerunt proprium altare, & Sacerdotes,
 195. a, b, 362. d
 Monachi omnium ætatum, sunt iuuenes, senes, & c. 358. a
 Monachi qui inuiti facti sunt Episcopi, 361. a, b
 Monachi similes Crucifixo esse debent, 409. b
 Monachi est, spiritus utilitatem quærere, 338. d, e, & seq. 361.
 a, b, & seq.
 Monachorum sanctitas tempore D. Augustini, 201. c, d
 Monachorum princeps & Eremitarum fuit S. Ioannes Bapti-
 sta, 351. e
 Monachorum ordinatio, 358. d, e
 Monachorum opera possunt comunicari alijs fidelibus, 359. b
 Hæreticorum maledicta in Monachos, 338. in præfat. lib. 2. de
 Monacho.
 Monacho domum redire non licet, 462. b
 Monachis bellum interdictum, 532. b, c
 Monachus laudatur, 359. b, c, d, 360. a, b, c
 Monastica vita melior seculari, 361. e, à Domino approbata,
 362. a
 Monachos & Clericos à seculari iudicio exemit Imperator
 Iustinianus in ciuilibus tantum, ius autem Canonicum eti-
 am in criminalibus, 325. a, b
 Monasteria qualia fuerint tempore D. Augustini, 358. c, d, e
 Monasteria ædificata ex rebus spontè oblati, 495. d, e
 Mons Sion. Ecclesia triumphans, 151. b, c
 Montani ambitio, 202. c

Hæreses, 197. c, *Mors*, 216. b

Mors.

Mors felix Sanctorum. vide *Patres*, 685. a, b, & seq. 690. c, & sequent.
Mori in Domino & non in Domino qui dicantur, 605. c
 In morte aliquando reliquæ peccatorum purgantur, 641. a
Mors est pœna peccati originalis, 599. c, 600. a, b
Morte violenta puniti in Scriptura veteri, 600. b
Mortem secundum se vnusquisque abhorret, 451. b
Mori licet pro opere supererogationis, 377. d, 449. c, & seq.
Mortuo Christo an fides manserit in Apostolis, & alijs, 158. c

Moses.

Moses erat summus sacerdos, sed extraordinarius, 45. c, 239. d
Moses non errauit in illa adorazione vituli, 153. d
Moses solitus erat orare pro populo etiam mortuus, 719. e
Mosis sepulchrum erat occultum Iudæis, 742. a, 754. c, & seq.
Moses summus sacerdos erat, & *Aatone maior*, quamquam extraordinaria potestate, 334. c, d, e
Fuit Pontifex, Rex, & Legislator Hebræorum, ibid. 335. a

Mulier.

Mulier subiecta viro, 514. a, b
 Circa principatum mulieris error, 186. c
Mulieres creatæ ad aliud, quàm ad nuptias, 356. c
Mulieres non occiduntur in bello, 556. a, b
Mulieres prohibentur habere sacerdotes & Diaconi domus, 285. c, d, 287. e, 295. a
Mulieres velari debent, 455. c, 456. a
Mulieres quæ sequebantur Apostolos, 292. d, e, & seq.
Mundus creatus die Dominico, 884. e
Mundus ornatur ex malis, sed per accidens, 330. c

N

N *Abuchodonosoris regnum amplissimum*, 513. c
Natalis Domini nostri dies, 895. d
Natiuitas Christi attulit pacem mundo, 529. c
Naturalis propensio ad gignendum prolem, 450. c
Nazaræorum vota, 351. c
Necessitas triplex, 432. a
Neronis exitus, 216. a
Nestorij hæresis, 190. c, d, 542. a, *Superbia*, 202. c, *Exitus*, 216. d
Nicæna Synodus de cultu sacrarum imaginum cur ab aliquibus improbata, 328. c
Nomen omooiosus, 542. d
Noruegiam ad fidem conuertit Adrianus IV. ante Pontificatum, 201. a
Novatiani Ambitio, 202. c, *Hæresis*, 186. d, 542. a
Nouum quod est, suspicione carere non potest, 549. b
Nuptiæ 307. d. e, vide v. Matrimonium.
Secundæ Nuptiæ, 304. b, 307. d, 422. d, 439. d, 646. c
Nuptiæ post votum, 460. d, e, & seq. vide similiter v. *Matrimonium.*

O

Obedientia.

O *Bedientia religiosorum*, 347. c, 356. b, 408. b, c, & seq.
Obedientia consilium Euangelicum, & quale, 365. d, 372. d, e, 373. a, b, c, & seq.
Rectè vouetur Deo. vbi de obedientia, 408. b, & seq.
Inter inferiorem & superiorem, 514. b
Obedientiam legibus Regum debent clerici, cum non sint sacris Canonibus contrariæ, 334. b, c
Occidere fontes licitum est publico magistratui, 524. d, e
Occisio sui, 568. c
Cur peccatum, 450. d
Odores suauis in Ecclesia imaginibus, & reliquijs offeruntur, 710. c
Oecumenius in cap. vlt. i. Petri, dicit dæmones non modò damnationem suam ignorasse, sed etiam salutem per Christi aduentum sperasse, 698. c, 699. a
Oleo quare vtimur in consecratione Ecclesiarum, 852. c
Olei benedictio, 865. b
Onias defunctus orabat pro Iudæis, 647. b

Opera.

Opera Consilij & præcepti quomodo distinguantur, 360. a, c, d
Opera quæ sunt ex voto, magis grata sunt Deo, quàm sine voto, 431. b, 434. c
Opera bona impiorum non fraudantur temporali mercede,

606. a

Operum nostrorum virtus à sanguine Christi, 609. d
Opus seruire quod sit, 879. c, 880. a, b
Opus non imperatum, an sit melius facere, quàm imperatum, 434. a, b, c
Oppugnantes Ecclesiam miserè perierunt, 215. c, 216. a, b, & seq.
Oracula Apollinis, 212. e

Oratio.

Oratio est res nobilissima, 843. a
Vbiq; fieri potest, ibid. c
Requirit dispositionem in orante ad hoc vt imperet, 737. d
Est remedium pro tentationibus carnis, 299. b, 435. b
Est arma Christianorum, 532. d
In oratione quid petendum, 445. a, b, 738. c, d
Media ad orationem sunt austeritas, solitudo, & ieiunium, 482. c, d
Orationis ritus, 150. e
Ad orandū etiam priuata oratione instituntur templa, 841. d
Et exempla eorum qui magis exauditi sunt in templis, ibid. e, & seq.
Orantes conuertebantur ad Orientem, 836. a, b, c, & seq.
Oratio & psalmodia non est nota veræ Ecclesiæ, 164. c
Oratio & votum apud Latinos idem est, 391. b
Orationi insistentes debent ab opere nuptiarum vacare, 284. c, d, & seq.
Quia oratio requirit mentem purgatam, 290. a
Orationes fidelium pro defunctis, 565. a, 591. c, & seq. 612. d, e, 615. a, 630. a, & seq. 649. c, d, & seq.
Vide v. Defunctorum suffragia, & v. Sacrificium.
Orationes mortuorum pro alijs exaudiuntur, 189. c
Orationes animarum Purgatorii pro nobis, 647. b, c
Orationes Sanctorum pro nobis, 719. e, 720. a, b, & seq.
Oratio sacerdotis sacrificium offerentis, debet offerri ad Patrem, 730. d, e
Orationes petendæ etiam à viujs, 724. e, 731. b, & seq.
Orationes viuientium quomodo cognoscantur à Sanctis, 735. d, e, & seq.
Christiani diebus Dominicis, & à Pascha vsque ad Pentecosten stando orare soliti erant, 865. d, 885. b
Oratoria dicuntur Ecclesiæ, 842. b

Ordo.

Ordinum Ecclesiasticorum numerus, 257. c, d, & seq.
Antiquitas, 260. b, c, d
Officium singulorum ordinum, ibid. c, 261. a, b, & seq.
Canonistæ nouem ordines faciunt, 259. c, 260. a
Ordines Religiosorum, vide v. Religio.

Origenes.

Origenes in multis errauit, sensit enim præter alia, infernum nihil esse, nisi conscientia horrorem, 186. b, 631. c
Adamum perdidisse imaginem Dei, ad quam creatus fuerat, 186. b
In futuro sæculo negat futuram sexuum distinctionem, 356. c
Nullas alias agnouit pœnas nisi purgatorias, 564. a, b
Pœnas inferni negauit esse æternas, & omnes tam dæmones, quàm homines malos, dixit esse saluandos, 617. c
Purgari debere post hanc vitam tam bonos, quàm malos, vno Christo excepto, 615. a, 639. e
Similiter sensit Sanctos paulatim proficere in alia vita, 674. d, 686. c, 687. a
Origenes damnatus à Vigilio Papa, 7. c
Vifus est in gehenna, 637. c
Ouili comparatur Ecclesia, 118. e, *Coniuuium nuptiali & decem virginibus*, ibid.
Oues dicuntur prædestinati, 121. d, & seq.
Ouis vt pastorem suum quocunque modo iudicare præsumat, est absurdum, 325. c

P

Pagani.

P *aganorum errores*, 197. a, *Miracula*, 205. a, b, c, & seq.
Laus de Christianis, 214. c, d
Palmarum benedictio, 865. c
Pani comparatur Ecclesia, 127. b, c
Panis benedictio, 864. c, d, & seq.
Panormitanus in cap. Cum olim, de Clericis coniugatis, vtile iudicauit, & malè, si sacerdotibus ius coniugii concederetur, 284. a, *Idem in cap. Aliquibus, de decimis, tenet, decimas, quoad determinationem quantitatis, esse de iure diuino, quod error est*, 315. e

Paphnutii concilium in Consilio Nicæno, 37. c, 37. a, b, 294. c
Parabolæ non oportet, vt omni ex parte quadrent, 683. b

Paradisus.

Paradisi nomen pro terrestri, & cœlesti, 680. c, 681. a
An latro primus omnium in Paradisum sit ingressus, 688. b,
Vide etiam, 580. b, c, 604. d, Vbi de explicatione illius loci,
(hodie mecum eris in Paradiso) agitur.
Paschatis celebratio, 294. d, 781. c, 885. c, vbi multa de Paschate
Passio Christi die Veneris, 891. b
Passionis Christi instrumenta, 823. b, c, d

Pastores seu ministri Ecclesiæ.

Pastores seu ministri Ecclesiæ. vide v. Episcopus, & v. Pontifex. A quo sint instituendi Pastores, & ministri Ecclesiæ, 238. a, b, c, & seq.
Ordinatio tum Episcoporum, tum aliorum Ecclesiæ ministrorum, non ad plebem, sed ad solos Episcopos pertinet, 239. d, e
Vocatio seu missio pastorum non ad populum pertinet, sed ad Episcopos, & potissimum ad summum Pontificem, 243. a
Electio ministrorum Ecclesiæ non fit à solo Deo, ibid. d, e
Non decuit Christianos sacerdotes, & pastores carnali successione propagari, 245. c, d, e
Ius eligendi summum Pontificem, ceterosque Ecclesiæ pastores, & ministros, non conuenit populo iure diuino: sed si quid aliquando in hac re populus potuit, id totum habuit ex conuentione vel concessione Pontificum, 246. b, c, d
Electio Episcoporum non pertinet iure diuino ad clerum, sed ad summum Pontificem, vt vel ipse eligat, vel præscribat eligendi modum, 254. c, d
Ratio eligendi summum Pontificem per solos Cardinales, est omnino optima, & merito conseruanda, etsi absolute posset Pontifex eam mutare, si vellet, ibid. c
Si nulla extaret Pontificia constitutio de electione summi Pontificis, vel casu aliquo omnes electores à iure designati, id est, omnes Cardinales simul perirent, ius electionis ad Episcopos vicinos, & Clerum Romanum pertineret, cum dependentia tamen aliqua à Concilio generali Episcoporum, 256. d
Pastor Ecclesiæ summus Pontifex, 92. b, c, d, vide v. Pontifex, & v. Episcopus
Pastorum Ecclesiæ munus, 28. c, 29. a, b, & seq.

Patres.

Patrum doctrinam habere nauos, dixerunt hæretici, 184. c
Patres testamenti veteris accusantur ab hæreticis, 182. b
Patrum errores excusantur, 546. c, d
S. Patres in lybno nullos pariebantur dolores, 590. d, 645. d
Sanctorum Patrum locus ante Christi aduentum, 603. d
Patres noui Testamenti minori tempore laborarunt, quam fecerunt Patres Testamenti veteris, 683. c
Cur Patribus in lybno non reuelarentur preces viuientium, 736. b, Quia non erant beati, ibid.

Patriarcha.

Patriarchales sedes quæ sint, & quo ordine & numero, 68. c
Defecerunt à fide, excepta Romana Sede, 181. d, & seq.
Patriarchæ an ad Concilium generale conuenire debeant, 34. b
Patriarchæ & Metropolitanæ, quando possint nouos Episcopatus erigere, 178. d, e
Patriarcha Constantinopolitano numquam videtur caruisse Ecclesiæ Constantinopolitana, 181. d

B. Paulus.

B. Paulus Apostolus prius fuit lupus, deinde ouis, 119. c
Apostolus à Christo post Ascensionem in cœlum factus, 178. b
An habuerit uxorem, 293. d, e, 294. a
Gratis Euangelium prædicauit, 376. b, Cur circumcidit Timotheum, 887. c, Multis hebraïsmis abundat, 883. d
Pauli epistola ad Corinthios quo tempore scripta, 294. a
Carena illius, 750. b
Paulus Apostolus coactus Cæsare appellauit, cum esset præsul Ecclesiasticus, Iudæorum scilicet calumnijs, & præsidis Romani iniustitia oppressus, 333. d, e
Paulus I. Eremita, 351. a, 482. a

Paupertas.

Paupertas Christi, 497. a, b, & seq.
Paupertatis commoda & incommoda, 501. a, b
Consilium perfectionis vendendi omnia pro Christo, & dan-

di pauperibus, 368. c, d, e, & seq.
Paupertas Religiosorum, 347. c, 356. a, 365. d, e
Paupertas consilium Euangelicum, 368. d, & seq.
Paupertas voluntaria rectè suscipitur, ac vouetur Deo, 403. d, vbi multa de paupertate.
Pax tempore Christi, 529. c, 531. b, 553. a

Peccator.

Peccator non potest velle bonum ordinatum ad vitam æternam, 519. c
Peccatores graues, occulti & manifesti sunt in Ecclesiâ, 125. b, & seq.
Peccatores, & homines impij dicuntur filii, & alieni, 132. c
Peccatores & perturbatores publicæ quietis, gladio punire licet, 524. d
Peccatorum opera, 387. c, Non fraudantur temporali mercede, 603. c, 604. a

Peccatum.

Contra peccatum originale hæresis, 190. b
Peccati subiectum & causa efficiens est anima, 640. b
Peccatum in renatis semper viuere dixerunt Proclus, Lutherus, & c. 186. a, b, c
Peccatum post Baptismum negatur ab hæreticis, 188. e
Per peccatum homo fit similis bestiis, 515. c
Peccatum quod in Purgatorio punitur, 616. a
Peccata in Spiritum sanctum quare irremissibilia dicantur, 570. b, c, d, & seq.
Peccata commissa in die festo an aggrauentur ratione diei festi, 882. b, c
Peccatum veniale dari probatur, 598. d, Culpa venialis dimittitur in Purgatorio per actum dilectionis & patientiæ, 611. e, Item quomodo remittantur venialia secundum Scotum, ibid. c, d
Peccata venialia delentur per aquam benedictam, 865. d, e, & seq.
Pelagianorum hæresis, 190. b
Pentecostes festus, 883. b, 890. c, d, e
Peregrinationes ad loca sacra, 867. b, 870. a, b, & seq.

Perfectio.

Perfecti & non perfecti quomodo ad Ecclesiam pertineant, 123. d, e
Perfectio vera in charitate consistit, 346. d, e
Perfectio Christiana essentialiter consistit in obseruatione præceptorum, 360. a
Perfectio duplex in qualibet re naturali ad esse, & ad bene esse, 380. c, 381. a
Perfectio ad excellentiorem gradum gloriæ, 369. c
Medium ad perfectionem est vendere omnia, & c. 370. a, b
Perfectionis quatuor gradus, 347. a
Perfectio hominis in tribus consistit, ibid. e
Persecutio Diocletiani vnde ortum habuerit, 66. d, e
Persecutiones Ecclesiæ, 164. d, 172. c, d, e, 537. d
Persona vna in Christo, 190. c, d

D. Petrus.

D. Petrus in persona totius Ecclesiæ clauis accepit, 249. b
Petro tribuuntur nomina quæ dicuntur de Christo in Scriptura, 95. d, e, & seq.
Petrus Romæ sepultus, 748. c, 758. a
Petri & Pauli reliquiæ in magna veneratione habentur, 744. a, 748. c
D. Philippus pugnavit contra hostes Theodosii, 528. b
Philonis error, dicentis, Infernum, & purgatorium nihil aliud esse, quam conscientiam acculantem, 631. e

Philosophi.

Philosophi dicti sunt monachi, 345. c
Philosophorum errores, 197. a
Philosophorum superbia & impuritas, 201. e
Philosophorum antiquorum sapientia imperfecta, 199. b
Philosophiam naturalem execrantibus quomodo respondeatur, 299. e
Phocas Imperator edidit sanctionem pro Romanæ Ecclesiæ primatu, 170. e

Pictura.

Pictores reprehenduntur aliquando, 783. c
Picturæ vitilitates, 778. b
Pingendi, & sculpendi ars bona est, 764. b, c
Pingi potest aliquid tribus modis, 768. c, d

Pilati infelix exitus, 115. e
 Pipinus & Carolus Magnus, 76. d
 Plato dixit Angelos adorandos tanquam minores Deos, 733. d
 Plato locum pestilentem elegit, ubi versaretur, & doceret, 482. c
 Plebs quomodo potest interesse Concilij Episcoporum, 30. d & seq. Vide v. populus.

Pœna.

Pœna respondet culpæ. Vide infra v. Satisfactio.
 Pœna purgatorij qualis, 642. b, Vbi de pœna damni, sensus.
 Grauitas pœnæ purgatorij, 644. b, c, d, & seq.
 Pœna damni an summa omnium, ibid. c
 Pœnæ purgatorij paulatim remittuntur, 646. a
 Pœnas omnes purgatorias esse existimauit Origenes, 564. a, 573. c, 174. a, 617. c
 Pœnas horruit Dominus, 643. c, d, 624. d, c

Pœnitentia.

Pœnitentia. vide v. Dolor de peccatis.
 Pœnitentiæ tempus vtile vsque ad extremum spiritum, 628. a
 Pœnitentiæ fructus peragendi, 483. c
 Pœnitentia dicitur Baptismus, 584. b, Quomodo peccata remittat, 608. e
 Pœnitentium habitus, 487. c, d, Item tonsura, 488. d, e, & seq.

Pontifex Romanus.

Pontifex Romanus se Christi vicarium, & famulum profiteatur, 92. b, c, d, e, 93. a, Est pastor & caput non solum omnium Ecclesiarum particularium, sed etiam totius vniuersalis Ecclesiæ simul congregatæ, 25. d, 39. a, 90. d, 92. b, 170. c, d, 301. a, Illi tribuuntur nomina, quæ de Christo dicuntur, 95. d, & seq.
 Pontifex summus seruum seruorum Dei se nominat, 515. a
 Vide supra v. Gregorij humilitas. Est summum caput in Ecclesia militante quoad influxum exteriorem, 116. a
 Pontificum successio à temporibus Apostolorum vsque ad hæc nostra tempora, 176. e
 Pontificis electio non conuenit populo, 246. b
 Sed Cardinalibus, 254. e
 Pontifices olim eligebantur ab Episcopis vicinis, 255. d
 Atque hi Episcopi dicebantur Cardinales, 275. a
 Pontifici non expedit eligere successorem, 256. b
 Pontificis eligendi forma temperata est ex omnibus alijs bonis & legitimis formis, 255. c, & seq.
 Pontifex à nemine iudicari, neque deponi potest, 89. a, 95. c, d, 96. d, & seq.
 Pontificum depositio tentata, 89. a, b, & seq. 96. d, 100. b, 104. a, b, 155. c, d, e, vide loca, quod à nemine iudicari potest.
 Propter malum exemplum vitæ deponi non potest, ibid.
 Pontifex malus quomodo verum caput Ecclesiæ, 118. d, Et in vniuersum, & quomodo, & quando errare possit, 16. a
 Pontifex est supra Ecclesiam, 95. c, Eius est congregare Concilia generalia, 19. e, Vide v. Concilia.
 Ad ipsam iure pertinet præsentia in Concilij, 38. e, 39. a
 Cum adest sententia summi Pontificis, intelligitur Conciliū absolutè generale, 84. e, d, e
 Pontificum decretales annumerantur inter scripturas Canonicas, 88. a, b, c, Coniunctio cum Romano Pontifice est nota veræ Ecclesiæ, 191. e, & seq.
 Pontifex vltimus quis fuerit, secundum hæreticos, 170. c, Vide Pontificis auctoritas distinguitur ab Imperiali, 324. e
 Pontifex Romanus præsidet Concilij, 39. b, 44. c, d, Argumēta, 44. d, An Concilium sit supra Pontificem, 88. e, 89. a, b, & sequent.
 Pontifex nec à Concilio, nec ab vilo mortalium iudicari, aut puniri potest, 95. c, Neque potest seipsum subijcere sententiæ coactiuæ Conciliorum, 99. c, Soluuntur argumenta aduersariorum, 100. b, Electio Episcoporum pertinet ad summum Pontificem, vt vel ipse eligat, vel præscribat eligendi modum, 254. c, Ratio eligendi summum Pontificem per solos Cardinales, est omnium optima, & meritò conferuanda, etsi absolutè posset Pontifex eam mutare si vellet, 254. e, Si nulla exstaret pontificia constitutio de electione summi Pontificis, vel casu aliquo omnes electores à iure designati, id est, Cardinales omnes simul perirent, ius electionis ad Episcopos vicinos, & Clerum Romanum pertineret, cum dependentia tamen aliqua Concilio generali Episcoporum, 256. d, De quibusdam Romanis Pontificibus quibus hæretici, errores & vitia obiciunt. De Leone I 101. a, De Liberio, 100. e, De Marcellino, 14. a, 96. c, 100. b, De D. Petro, 64. d
 Pontifex Christianorum maioris est in Ecclesia Christi auctoritatis, quam fuerit Aaron in Synagoga Iudæorum, 328. b, & seq.

Pontifex Maximus eximere homines non potest à debito seruitutis vel pecuniario, vel vxorio sine consensu patriæ citra iniuriam, 335. b
 Pontificatus à Deo immediatè est institutus, ideo ab hominibus mutari non potest, 326. b

Populus.

Populus, Episcopos & Presbyteros creare non potest, ac ius eligendi summum Pontificem non conuenit illi de iure diuino, 246. b, & seq. Non potest ordinare Episcopos, sed nominare & postulare, 239. b, c, d, Quando & quomodo cœpit suffragia dare super electione Episcoporum, 248. c, d, 252. a, & seq. Quæ regula iudicare debeat doctrinam sui pastoris, an vera vel falsa, 249. d, e, 250. a, b, & seq.
 Populo an sit aliquando datum iudicium priuatum de rebus fidei, 33. a, b, c
 Populus an melius regatur legibus, quam arbitrio Principis, 518. d

Potestas.

Potestas summa Ecclesiastica data Petro, 92. c, d, & seq. 249. a
 Potestas spiritualis est quasi anima, & temporalis quasi corpus, 540. d
 Potestas politica, vide supra v. Magistratus politicus.
 Potestatis Ecclesiasticæ, & politicæ differentia, 512. c, d, e
 Potestas politica est à Deo immediatè, & de iure naturæ, & diuino, eiusque subiectum quod sit, 511. e, 512. a
 Potestas ligandi & soluendi peccatores non est in populo, 249. b, c, & seq.

Præceptum.

Præceptum vide supra v. Lex.
 Præcepta moralia Scripturæ veteris non minus ad Christianos quam ad Iudæos pertinent, 398. a
 Præcepta Decalogi sunt explicationes iuris naturæ, excepto illo die Sabbati, 764. a
 Consilia non præponuntur præceptis, 360. a
 Præceptorum, & Consiliorum differentia, ibid. & 363. d
 De præceptis iustitiæ non dicitur, qui potest facere, faciat, 367. e
 Præcipi potest aliquid duobus modis, 183. c, & seq.
 Deus non præcipit impossibile, 386. b, & seq.
 Prædestinati soli an sint de Ecclesia, 118. d
 Secundum prædestinationem, & secundum præsentem iustitiam, oues & membra Christi quæ dicantur, 122. b, & seq.

Prædicatio.

Prædicatio vera quæ sit, 161. a
 Prædicatio Pauli gratis sine præmio temporali, 376. d, 498. e
 Prædicationis verbi Dei efficacia, 199. b, c, d, & seq.
 Prædicationis officium proprium est Episcoporum, 264. b, c
 Prædicatores primi fuerunt Apostoli, 575. a
 Prædicatoribus concessum est, vt iure exigant sustentationē, 498. e
 Prælatorum mali mores non impediunt, quo minus illi verè Prælati sint, & nos illi obedire teneamur, 128. d, 157. a

Presbyter.

Presbyter. vide infra v. Sacerdos.
 Presbyteri nomen commune erat olim Presbyteris, & Episcopis, 239. e, & seq. 258. a, 269. c, d, 273. d
 Distinctio inter Episcopos & presbyteros, 264. d, 265. b, 271. c, d, & seq.
 Presbyteri & Episcopi iurisdictio, an de iure diuino distinguatur, 271. c, d, & seq. 273. b
 Presbyteri & Episcopi variis modis à Patribus comparantur, 273. a, & seq. Non sunt pares Episcopis, 188. c, 273. a, b
 Presbyteri ordinare non possunt, 240. b, 265. b, c, 273. b
 Presbyteri an per suffragia populi creabantur, 247. a, b, c, & seq. 250. d, Succedunt LXXII. discipulis, 266. e
 Presbyteri dignitas an conferat ad salutem, 235. d, e, & seq.
 Primatus semper viguit in Romana Ecclesia, 48. d
 Princeps politicus. vide de politica potestate, 505. c, & seq.
 Principatus in impijs esse potest, ibid. e, & 509. e, 515. e, & seq.

Propheta.

Propheta falsi Testamenti veteris, 213. a
 Propheta qui errauerunt tempore Micheæ, 63. d
 Propheta Baal, 105. c
 Prophetarum filij, 351. d
 Prophetis quædam stulta videbantur aliquando præcipi, 485. c
 Prophetiæ donum in Ecclesia, 212. d, e
 Psalmista an ordo, 258. b, 259. c, 260. a
 Psalmos canunt lingua vulgari hæretici, 164. c

Pubertatis anni, 469. a, b

Purgatorium.

Vis & significatio nominis purgatorius, 561. a
 Purgatorium esse, probatur Scripturis Testamenti veteris, 564. e, Idem ex testamento nouo, 570. b, Afferitur testimonijs Conciliorum, 591. c, Testimonijs Patrum Græcorum, & Latinorum, 593. c, Afferitur ratione, 598. d
 Soluuntur argumenta contra purgatorium sumpta ex scripturis, 602. c, Ex patribus, 605. e, Ex ratione, 608. b
 Purgatorij confessio ad fidem Catholicam pertinet, 612. c
 Quibus personis purgatorium subeundum sit, 616. a
 In purgatorio non possunt animæ mereri, vel peccare, 620. b
 Soluuntur obiectiones, 622. b
 Animæ in purgatorio certæ sunt de sua æterna salute, 625. e
 Vbi sit purgatorium, 631. c, 645. d, e
 Genus quoddam purgatorium mitissimum in amœno loco, 634. c
 Vtrum qui sunt in purgatorio possint reuocari ad vitam, 635. d
 Post extremum iudicium non erit amplius purgatorium, 639. e, & seq. Quot annis duret purgatorium, 641. d, Qualis sit purgatorii pœna, 642. b, Ignis purgatorii est corporeus, 642. c, Sciri non potest, quomodo ignis corporeus animas urat, 643. c, An in purgatorio torquentur animæ à dæmonibus, ibid. e, Grauitas pœnarum purgatorii, 644. b
 Non est incredibile etiam animas purgatorii pro nobis orare & impetrare, 646. d, 647. b
 Animæ purgatorii possunt dici perfectæ & imperfectæ, 622. b, Non sunt in via, & quomodo, 623. e, Affliguntur grauissimis pœnis, 644. b, & seq. Quæ pœnæ paulatim remittuntur, 945. c, Multis rebus iuuantur, 614. c, d, 642. a, 646. b, 649. c, Vide v. suffragia, & v. Defuncti.
 Pœna temporalis purgatorii per ignem significatur, 580. b, c
 Homines merentur in hac vita purgari & iuuari in alia, 605. a, b, 614. c, 615. a
 An omnes tam boni quàm mali debeant transire per purgatorium saltem materialiter, sine vlla scilicet læsione bonorum, 615. a, b, & seq.
 Quod genus peccati in purgatorio punitur, 616. a
 Purgatorium est pro ijs tantum, qui cum venialibus culpis, vel cum reatu pœnæ, culpis iam remissis moriuntur, 620. a, 641. a
 Purgatorii pœnas non sentiunt, qui mox à baptismo decedunt, 616. a, 640. d, e
 Non alias pœnas agnouit Origenes, quàm purgatorias, 564. b, 574. a, 617. c, Dæmones saluandos credidit, 564. a, 617. c
 Purificationis B. Virginis festus dies, 899. d, 900. a
 Pusillanimitatis vitium, 164. d

O

Quadragesima.

Quadragesimæ ieiunium est Apostolica traditio, 294. d, e, Vide v. Ieiunium. Quomodo indicatur indictum à Domino, 317. a, Integram quadragesimam sine vlllo cibo & potu ieiunauit S. Simeon, 485. c, Dominicæ quadragesimæ, 895. b, c, In Quadragesima celebrari dies festos sanctorum prohibuit Concilium Laodicenum, 897. b, c
 Quartodecimani cur sic nominati, 294. d, 886. c, d

R

Redemptio nostra per sanguinem & mortem corporalem Christi, 609. d, e, & seq.
 Redemptionem corporis expectamus, 327. b

Regnum.

Regnum Dei dicitur gratia & charitas, 150. c, d
 Regnum Dei gaudium in Spiritu sancto, 164. d
 Regni Dei signum est concordia, 192. c
 Regnum Christi est Ecclesia, 93. d
 Et Ecclesia comparatur Regno, ibid.
 Regna sæpe sunt iuste, & iniuste occupata à Deo, & non à Deo, 512. d, e
 Regni filii dicuntur Clerici & Monachi, 328. c, d

Religio.

Religio defendi debet à regibus, 538. e, 539. a, b, & seq.
 Religionis libertatem qui concesserint, 540. b, c
 Religionem remittere nemo audere debet, 542. d, Iudicium de religione ad magistratum non pertinet, 538. b, e, d, e
 In omni mutatione religionis sex demonstrari possunt, 167. e

Religio, & Religiosi.

Religionis natura & definitio explicatur, 346. d, Diuersa genera religionum, 348. d, Vtilitas diuersarum religionum, 349. e, Confirmatio religionum, 350. b, Quando inceperint, 350. e, 351. a, Causa instituendarum religionum, 355. d
 Religionem ingredi licet iunioribus, 466. e
 Licet filiis ingredi religionem, parentibus inuitis, 468. e
 Mendacia contra religionem deteguntur, & calumniæ refutantur longissimè, 356. d
 Primi vituperatores earum, 365. a, b
 Religiones mendicantium sanctæ sunt, & perfectæ, 496. b, c, Soluuntur obiectiones contra ordinem mendicantium, 499. c, & seq. In ingressu religionis piè creditur remitti totam pœnam, remissa culpa, 359. b, c, Laudes religionis, ibid. Inter religionis professionem, & Baptismum quædam similitudo, ibid.
 Religiosus similis crucifixo esse debet, 409. b
 Religiosorum opera quid mereantur, & quomodo communicentur alijs, 359. b
 Religiosæ vitæ essentia in tribus virtutibus consistit, 356. a, b
 Contra Religiosorum vota sensit Vigilantius, 189. c, d, 191. c

Reliquia.

Reliquia, 798. c, 847. a, Proponuntur argumenta contra cultum reliquiarum, 741. a, Deteguntur mendacia Centuriatorum, 743. b, Afferitur veritas & probatur primò exemplis, 746. b, Concilijs, 747. a, Patribus, ibid. d, Ex miraculis factis ad reliquias, 211. b, 750. b, c, Ex miraculis, quæ sæpè in ipsis sanctorum mortuis corporibus cernuntur, 711. a, Ex inuentione & reuelatione diuinitus facta sanctorum corporum, ibid. e, Ex translatione reliquiarum de vno loco ad alium, 208. b, 752. c, Ex eo, quòd reliquie sub altaribus reconduntur, ibid. e, Ex vsu cereorum & lampadum, quibus honorantur sanctæ reliquie, 753. a, b, Ex ratione ducta ab vtili, & honesto, ibid. d, Soluuntur argumenta hæreticorum, 754. a, b, & seq.
 Reliquiarum cultus à Deo inspiratus, 756. a
 Qui reliquias tangunt, aliquo modo sanctificantur, 826. a
 Reliquiarum nomine quæ intelligantur, 847. b
 Reliquijs sanctorum idem vel maior honor debetur, qui debebatur arcæ Moisaicæ, 846. e, 847. a, Hæreses contra venerationem Reliquiarum, 189. c, d, & seq.
 Respublica an possit indicere bellum, 535. b, c

Resurrectio.

Resurrectionis fides an fuerit in Apostolis tempore passionis Domini nostri, 158. c, d, & seq.
 Resurrectio mortuorum probatur, 582. a
 Ex quibus locis possint mortui reuocari ad vitam, 638. b
 Resurrectio mortuorum cum corporibus in die iudicii quale gaudium futurum sit, 686. e, & seq. An post resurrectionem sit futura gloria animæ maior, quàm antea, 693. b
 Resurrectionis quæstio fuit habita eadem cum quæstione de animæ immortalitate, 566. e, 569. a

Rex.

Rex. Vide suprâ v. Princeps, & v. Principatus.
 Regis nomen vnde dictum, 515. c
 Rex magis propriè dicitur seruus, quàm Dominus, 514. e, 522. a
 Regia potestas quomodo à Deo sit, ibid.
 Regis electio ad populum, 246. d, 253. b
 Reges Israel an omnes mali, 510. a
 Reges qui sanctissimè regnauerunt, 509. d
 Reges mali quare permittantur regnare, 245. e, 517. a, b
 Reges habent primum locum inter Christianos, vt Christiani sunt homines, 538. c
 Custodes esse debent legum diuinarum, non interpretes, & negotijs sacerdotalibus non se debent miscere, 45. b, c, d
 Sunt ministri Dei, 522. a
 Eorum palatia dicuntur Basilicæ, 848. a
 Possunt indicere bellum contra hostes, 525. e, 526. c, d, e
 Non debent permittere confusio nem hæreticorum cum Catholicis, neque libertatem credendi, sed religionem defendere, 539. a, b, c, & seq.
 Reges habent ius eligendi Episcopos ex concessione Pontificum, 213. c, 256. a
 Reges politici. Vide v. Magistratus politicus.
 Regibus quare tributa soluantur, 327. a, b

Roma.

Romæ dignitas propter reliquias martyrum, præcipuè Apostolorum Petri & Pauli, 748. e

Romani & Romanensis nomen, 167. b
 Romani cupiditate gloriæ quærebant monarchiam, 513. d
 Romani Imperij defectio, nomine discessionis ab aliquibus significatur, 155. b, c
 Rugæ nomine quid intelligatur, 135. e, 136. a

S

Sabellij superbia, 202. c, d
 Item hæresis eiusdem, 186. e

Sabbatum.

Sabbatum fuit dies festus antiquissimus, & præstantissimus, 884. b
 Sabbatum Iudæorum Christianis obseruare non licet, 875. b, c
 Vna Sabbatorum quid significet, 883. b, c, d, & seq. 893. c, d

Sacerdos.

Sacerdos. vide etiam v. Presbyter.
 Summus sacerdos, ac sacerdotes minores, & Leuitæ, 266. b, c
 Summus sacerdos Testamenti noui. vide v. Pontifex. Dum sacra mysteria peragit, Christi personam sustinet, 285. b, c
 Dicitur Mediator, 733. a, Eius oratio sacrificium offerentis debet offerri ad Deum, 730. b, c
 In Testamento veteri nulli erant, nisi qui descendebant à Leui per Aaronem, 178. b, Respondent Leuitis, 237. d, Non propagantur carnali successione, 245. c, Prohibentur interesse nuptijs digamorum, 306. b, Cur olim non radebantur, 490. b, c, Mali sacerdotes comparantur canali lapideo, 132. a, Dei prouidentia erga sacerdotes, 320. d, e, Eorum officia Reges inuadere non possunt, 45. b, c, d, Eorum cælibatus. vide supra v. Cælibatus.

Sacerdotum vxores ducentium pœna, 300. a, b, c
 Sacerdotibus præstanda obedientia, 548. d, e
 Ad illos recurrendum in dubijs circa legem, 35. e, 60. b, 548. d
 Priuilegium illis concessum, non errandi in docendo populo vsque ad Christum durauit, 158. a, Prohibetur illis coniugium, & quo iure. Vide supra v. Coniugium, item, 281. c, & seq.

Quare Monogami debent esse, 307. a, b, & seq.
 Illis prohibetur mulieres domi suæ habere, 285. d, 287. e, 297. a
 A sacerdotibus quædam requiruntur, 289. e, 290. a
 Sacerdotium Aaronicum durauit vsque ad Christum, & quale fuerit, 180. e, 245. d
 Sacerdotium Christianum spirituale est, Aaronicum erat carnale, 295. d
 Cur abstinebant Patres à nomine sacerdotij, 841. a

Sacramentum.

Sacramentum Eucharistiæ. vide supra v. Eucharistia.
 Sacramentorum communicatio pertinet ad definitionem Ecclesiæ, 108. d
 Mali ministri comparantur canali lapideo, 132. a
 Eorum administratio impediretur, si sacerdotibus concederentur vxores, 289. d, e
 Sacramenta rectè ministrantur certo loco, 837. e, & seq.

Sacrificium.

Sacrificium. vide v. Missa.
 Sacrificium soli Deo exhiberi potest, 706. c, 710. c
 Sacrificium gratiarum actionis offerimus pro sanctis, 593. a, b, 651. b, c
 Sacrificandi munus summam puritatem requirit, 289. d
 In sacrificio oratio sacerdotis debet offerri ad Patrem, 730. a, b, c, Ad sacrificia offerenda institutæ sunt Ecclesiæ Christianorum, 839. a
 Sacrificium pro defunctis, quo iuantur animæ purgatorij. vide supra v. Defunctorum suffragia, & v. Oratio & hæresim contra hoc, 188. c, Item vide, 642. a, 649. c
 Salomon S. Augustini sententia, à Deo reprobatus est, 637. e, & seq.
 Samson an saluatus. ibid.
 Samuel etiam si mortuus, solitus erat orare pro populo, 719. e
 Anima ipsius Samuelis verè apparuit Sauli, 633. d, 638. b

Sancti.

Sancti miraculis clari in singulis sæculis enumerantur, 207. e
 Sancti post mortem impetrant à Domino quicquid postulat, quia id meruerunt in hac vita, rectè viuendo, 605. a, b
 Post hanc vitam an debeant transire per purgatorium saltem materialiter sine læsione, 617. a, b
 In cælo orant pro animabus purgatorij, 647. a
 Eorum præmia paria dixit Iouinianus, 188. d, c

Eorum beneficia exhibita viuentibus, 646. e, 647. a
 Eorum precibus iuantur homines post hanc vitam, 589. d, e
 Pro illis non est orandum, 592. e, 641. b, 651. a
 Sancti an gloriæ petat Ecclesia, 651. b, c, d
 Multi sancti bella gesserunt, 527. c, d
 Mendacia hæreticorum in sanctos, 663. in præfat.
 Item contumeliæ, 667. in præfat.
 Argumenta quibus illi probare nituntur sanctos nondum esse beatos, 673. a, b, c, & seq.
 Contraria Catholica assertio demonstratur testimonio Ecclesiæ, 677. c, Scripturarum testimoniis, 678. c, Ex Patribus Græcis, 685. a, Ex Latinis, 690. b, Rationibus, 696. b
 Sancti rectè ab Ecclesia canonizantur, 699. d
 Cuius sit sanctos canonizare, 700. e, 701. a, b, & seq.
 Credendum est Pontificem non errare in canonizatione sanctorum, 702. a, b, c, & seq.
 Sancti non canonizati priuatim possunt coli, non publicè, 703. b, c, d
 Quæstio de cultu sanctorum, 704. a
 Controuersia de inuocatione sanctorum, 715. e, d, & seq.
 Quomodo sancti inuocandi non sint, 718. a
 Sancti pro nobis orant, 719. d, e, & seq.
 Sancti inuocandi & orandi, 171. b, 713. e, 798. e, & hæresim contra hoc, 189. d, e, 729. a, b, & seq.
 Soluuntur argumenta contra inuocationem sanctorum, 730. d
 Possunt aliquo modo sanctis vota nuncupari, 870. e, & seq.
 Sancti quomodo sint mediatores, 731. e, & seq.
 Quomodo cognoscant viuentium preces, 734. d, 737. a
 Vident in verbo quæ ad eos pertinent, 736. b, c
 Vident quæ fiunt in terris, 739. b, c, d
 Non est signum diffidentie eos inuocare, 737. a
 Sanctorum aliquorum historia apocrypha, 739. d, e
 Sanctorum dies festi, 896. c, d, & seq. vide v. Festi dies.
 Sanctis rectè edificantur, & dedicantur templa, 845. c
 Sanctarum reliquiarum veneratio, 746. d, Miracula, 750. c
 Inuentio, 751. e. Translatio, 752. c, vide supra v. Reliquiæ.
 Sanctimonialia iuniores possunt vouere, vide v. Virgines sacra, & c. Continentia votum, & c. 356. e, 466. e
 Sanctimonialium vota, 422. e, & seq.
 Sanctimonialium habitus, eiusque antiquitas, 487. b, Item tonsura, 488. a, & seq. 489. c
 Sanctimonialium ancillæ, 462. e, 463. a
 Sanguinis, & suffocati lex, 36. a, 64. d

Satisfactio.

Satisfactio Christi sufficiens & efficax, 608. a, b, 610. b, c
 Satisfactio Christi quæ applicatur nobis per opera nostra, an sit vna vel duæ, vna Christi, altera nostra, 609. e, 610. a
 Satisfactionis nostræ virtus est à sanguine Christi, ibid. b, c
 Satisfactio ante & post iustificationem, ibid. d, & seq.
 Opera satisfactoria defuncto profunt, 649. c
 Satisfactionis & meriti propria quædam, 610. d
 Satisfactio non sunt de Ecclesia, 113. d, e, Vide etiam, 194. c, d
 Scriptores sacri mirificè inter se conueniunt, 193. a, b

Scriptura Sacra.

Scriptura sacra quomodo differat à Conciliorum decretis, 86. a
 Non est simpliciter potior quàm Ecclesia, 163. e
 Quæ sit vera scriptura, & quis verus sensus ipsius, ex Ecclesia peti debet, 162. a
 Est antiquior ipsis Diis gentilium, 167. d, e
 Pendet ab Ecclesia, non contra, 163. e
 In Scriptura nullum est verbum frustra, & omnia ad fidem pertinent, 87. c, d, In Scriptura nullus potest esse error. ib. c
 Scripturas Canonicas credere, an sit absolutè necessarium ad salutem, 149. b, Descriptores librorum sacrorum seu canonicorum, 86. d, An sit maior auctoritas Concilii, quàm Scripturæ, ibid. a
 Sedes Petri comparatur capiti, radici, fonti, soli, 165. c, d, Vide supra v. Ecclesiæ comparationes.

Sepulchrum.

Sepulchrum Domini gloriosum, 746. d, 754. e, 755. e, 781. e
 Sepulchra sanctorum dicuntur memoria. 754. d, e
 Sepulchram esse rem bonam, & vtilem, & ritus Ecclesiæ in sepeliendis mortuis esse antiquos & sanctos, 654. b
 Serpens æneus colebatur, 781. b, c, Confractus ab Ezechia, 799. e
 Seruitutis duplex genus, 514. e, & seq.
 Seruus non habet personæ suæ potestatem, 471. b
 Sexuum distinctio futura in alia vita, negatur ab Origenistis, 356. e
 Si aliquando non est dubitantis, sed affirmantis, 737. a
 Sibyllæ, 212. e

Sigismundus Imperator, 12. d
S. Simeon Stylites in columna plurimos annos vixit, 485. d
Eius imagines frequentissima, 778. d

Simon Magus.

Simon Magus imaginem suam & Helenæ meretriculæ suæ iussit à suis discipulis adorari, 829. a
Eius ambitio, 202. b, Fictum miraculum, 205. c, Hæresis, 733. d, e
Mors, 216. b
Simonianorum hæresis, 185. c
Simulachrum quid sit, 759. c
Socrates hæreticus Nouatianus, 881. e
Socrates in historia multa mentitur, 294. e
Solitudo & austeritas vitæ, 478. e, 479. a, 482. c
Sortium vsus in electione Prælatorum damnatus, 244. c, d
Quando licitus, 244. a, b, c, & seq.
Sozomeni historia à sancto Gregorio reprobat, quia multa mentitur, 294. d
Spirituale dicitur aliquid vel secundum substantiam, vel secundum ordinationem ad Spiritum, 151. c

Spiritus sanctus.

Spiritus sanctus inhabitat per charitatem, 346. d, Eius dona sunt anima corporis Ecclesiæ, 109. a, b, Eius aduentus die Dominica, 890. e, Vide de hac die, & de Pentecoste, ibidem. e, & seq. Eius imago sub specie columbæ an rectè pingatur, 766. d

Sponsæ quæ sint, 476. c, d
S. Stephani inuentio, 750. e, Miracula, 639. a, 751. a
Subiectio politica & despotica, 514. e, 713. c, d
Suffragij signum erat atollere manus, 251. a

Suffragia defunctorum.

Suffragia defunctorum. Vide supra V. Defuncti, V. Oratio, & V. Sacrificium.
Suffragia Ecclesiæ defunctis profunt, 646. b, c, & seq.
Suffragiorum genera quæ sint, 649. b, c, d
Quis possit defunctis suffragari, 650. d, e
Quibus profunt suffragia, 651. a, An etiam restitutio rei alienæ sit genus quoddam suffragij, 650. a
Superbia commune vitium hæresiarcharum, 201. e, 202. a

Supplicationes.

In supplicationibus gestari debet theca reliquiarum, 747. b
Debet præferri crux cum ardentibus facibus, 817. e
Supplicia à Deo intentata in hac vita, sunt cõminatoria, 618. e
Symbolum Apostolorum recipere an satis sit, 541. d, e
Symbolum consecrationis quare dicitur oleum, 852. c
Synagoga, particularis Ecclesiæ, 174. c, An repudiata, 308. c

T

Tabernaculum.

Tabernaculi Mosaiici ornatus, 854. e, 855. d, e, & seq.
Hic ornatus fuit typicus, 860. b
Et moralis, ibid. d, e
Tau signum, 811. a, b, 819. d

Templum.

Templum, 839. a, De erroribus circa templa, 835. a, b, & seq.
Eorum erectio, 798. c, 835. a, Forma, ibid. c, Finis, 836. c
Rectè instituantur quedam loca in quibus verbum Dei & Sacramenta populo ministrentur, 837. e, 838. a, b
Ecclesiæ Christianorum ad sacrificia offerenda institutæ sunt, & ideo verè & propriè templa appellari possunt, 839. a
Ecclesiæ Christianorum rectè ad orandum etiam priuata oratione instituantur, 841. d
Sacra domus non solum Deo, sed etiam sanctis rectè ædificantur, & dedicantur, 845. c, 852. a, b, c
Meritò templa Dei cum ingenti læticia & solemnitate dedicantur, 849. b, c
Meritò ab Ecclesia variis precibus, & cæremoniis templa consecrati, 851. c, d, & seq.
Templum consecratum meritò sanctum, & venerabile, ac virtute quadam diuina præditum existimari debet, 853. c, d
Opus bonum & pium est ex genere suo ingentibus sumptibus templa Dei ædificare, aut ornare, 855. d
Potest tamen eiusmodi opus ex defectu circumstantiarum facile vitari, 858. e
Templi Salomonis partes, 855. c

Templum Salomonis fuit typicum & morale, 860. b
Fuit etiam ad conferendam arcam, 846. d, e
Quare voluit Deus vt euerteretur, 841. a
Templi repurgatio & dedicatio quoties facta, ibid.
Cur Patres abstinent à nomine templi, ibid. b, c, d, e
Qui autem Patres nomine templi vtuntur, 839. c, d, e
Templum vocatur domus orationis, 841. d, e
Varia templa à variis fabricata, & dedicata, 845. d, 857. d, e
Templa idolorum conuersa in Basilicas Martyrum, 734. c
In templis eriguntur altaria, 747. b, 752. e
In templis rectè collocantur imagines, 770. c, d, & seq.
In templis Deus est magis, quàm alibi, & citius exaudit, 842. d
Miraculum in erectione templi, 745. c
Templorum destructores, 833. a, b, c, 858. d
Templorum Christianorum magnificentia, ædificia, ornatus, & splendor factorum valorum, 856. a, b, 858. a, b, c
An magis danda elemosyna templis, quàm pauperibus, 858. b, c, 861. b, c, 862. b, c, d

Tentatio.

Tentatio carnis, eiusque remedia, 299. b, 435. b, 817. a
Ob solas tentationes carnis, non vocantur homines ad nuptias, 434. e, & seq.
Tentari non est vii, 435. a, & seq.
Loca Scripturæ pro tentationibus iustorum, 437. b

Tertullianus.

Tertulliani quidam locus defenditur, 455. d, e
Eius hæresis fuit, animas beatorum nondum esse admissas ad beatitudinem, 673. a, b
Item animarum apparitiones dixit fuisse dæmonum, qui fingunt se esse animas, 638. a

Testamentum.

Testamentum vetus licet per nouum sit abrogatum, eius tamen cæremonialia tantum sunt abrogata, non autem moralia, 333. a
Discrimen inter vtrumque Testamentum, 150. a, b
In Testamento veteri qui erant de populo Dei, 178. b
In signum cessationis status veteris Testamenti voluit Deus vt euerteretur templum Salomonis, 841. a
Testamenti noui proprius cultus est internus, 844. b, c

Theodosius senior.

Theodosii senioris laus in defensione Ecclesiæ, 217. b, c
Eo Imperatore celebrata est Synodus Constantinopolitana, 5. d, 24. b
Qua arte compefcuit hæreticos, 182. d
Adorauit sepulchra Apostolorum, & Martyrum, 507. d
Cum eo pugnavit sanctus Ioannes Chrylostomus contra hostes eius, 528. b
Reprehensus est ab Ambrosio, quod sine delectu obuios quoque necari iussit, 536. b
Libertatem credendi auulsit, 540. a, b
Iussit idola vbique destrui, 787. a, b
Nihil iudicauit in causa fidei, 47. e, 48. a

Theodosius iunior.

Theodosius iunior laudatur pro defensione Synodi & Ecclesiæ, 41. d, 217. c, d, 787. a
Eo Imperatore celebratum est Concilium Ephesinum I. 6. b
Item Ephesinum II. reprobatum, 10. d, e
Beatus Thomas post hanc vitam posuit meritum, non respectu præmij essentialis, sed accidentalis, quam tamen opinionem mutauit, 625. c
Thomas Caietanus videtur incaute concedere, licere facere idola quæ habeantur pro Diis, modò non habeat pro Diis ille qui facit, 765. b
Thomistæ, & Scotistæ in quibus dissentiant, 195. d
Tonsura Monachorum, 486. b, c
Prima tonsura non est ordo, 258. d, 260. e
Timor Christi in passione qualis, 623. c, d
Timor an repugnet charitati, ibid. c

Traianus.

Traiani historia an vera, 636. a, & seq. Eius exitus, 216. a
Traianus mortuus triumphauit, 802. d, e

Traditiones.

Traditiones non scriptas non recipiebant Ariani, 187. e

Ad traditiones Apostolicas quæ referantur, 613. c, d, e
 Doctrina quando conferuabatur traditione, 614. a
 Transfigurationis Domini nostri dies festus, 806. b, c

Tribulationes.

Tribulationes aliquando dicuntur Purgatorium, 561. b, c
 Tribulationes per diem Domini aliqui intelligunt, 575. c, d
 In tribulationibus perficitur virtus, 624. a
 Vide etiam supra Persecutio.
 Tribus duodecim vel tredecim erant, 316. c, 320. d
 Vbi particulatim de tribu Leui.

Tributa.

Tributa soluere non tenebatur Christus, 326. d
 Tributa non tenentur clerici soluere principibus sæcularibus, ibid. b, c, d
 Tributum soluit Christus Saluator noster, non quia debuit, sed quia voluit, ibid. d
 Tributum quod Cæsari soluebatur, tempore Christi non erat didragma, sed denarius, 327. a
 Trinitatis imagines an faciendæ vel pingendæ, 766. d, 768. c
 Trinitatis testis dies, 896. c
 Turca. Contra Turcas bellum gerere licet, 526. a, b, & seq. 536. c
 Tyrannus suam querit utilitatem, 514. c

V

Valens Imperator libertatem credendi concessit, 540. c
 Idem Gothos miserè decepit, 199. c, d
 Mors illius à Gothis ipsi, 216. c, d

Valentinianus.

Valentinianus senior noluit Concilium conuocare, neque Episcopum eligere, 23. a, 247. e
 Concessit polygamiam, 303. d, e
 Valentinianus unior, libertatem credendi auulsi, 540. a
 Quid potuerit super altare S. Petri, 772. c
 Valentiniani hæretici ambitio, 201. b
 Vasorum sacrorum splendor, 855. a, b, c, & seq.
 An liceat aliquando vendere sacra vasa templi, 858. c, & seq.

Verbum Dei.

Verbum Dei prædicatio Vide V. Prædicatio.
 Verbum Dei efficacia, 199. b
 Verbum Dei rectè ministratur certo loco, 838. a, b, & seq.
 Vespasianus cæcum & claudum non curauit, vt aliqui dixerunt, 212. b
 Vestes Sanctorum quomodo dicuntur sanctæ, 781. e
 Vexillum Imperatoris milites adorabant, 811. c, 816. d
 Vexillum Christi est crux, 811. c
 Via intelligitur vita præfens, 585. b
 In via Dei non progredi est retrogredi, 623. c
 Viduæ quæ alebantur ab Ecclesia, 420. e
 Vigilanti hæreses, 189. c, 283. b, 715. d, 741. a, b, 750. c
 Vigilæ in profectis magnorum dierum, 900. c, d
 B. Vincentij efficacia in prædicando, 201. a
 Eius miracula, 209. a
 Vindicta non est appetenda, 525. c, d
 Virga ferrea quæ sit, 721. c, 722. a, b

Virgines sacræ.

Virgines sacræ. vide supra v. Sanctimoniales.
 Virgines sacræ nubere non possunt, 422. e, 440. c, d, e
 Vide etiam, 462. d, & seq. aquantur Angelis, 430. a, b, & seq.

Virginitas.

Virginitatis hostia Christi dicitur, 375. d, e, & seq.
 Virginitas an virtus, 451. d, e
 Virginitatis consilium, 357. d, 364. a, Præmium, 378. c, Laus, 429. c, d, & seq. 452. b, c, & seq.
 Virginitatem vouit B. Virgo ante matrimonium, 357. c, 414. b
 Virginitati non æquatur coniugium, 188. c, 357. b, 366. a, 375. b, 429. b, c, 430. c, d, 465. a, b

B. Virgo.

B. Virgo. In B. Virgine fides explicita resurrectionis in

triduo mortis Christi, 160. a
 Hæreticorum contumelia in beatam Virginem, 670. a, in præfat.
 B. Virginis inuocatio, 715. c, & sanctorum, ibid. & 788. d, e
 B. Virginis imago posita Constantinopoli, 772. c
 Aliæ imagines ipsius depictæ à S. Luca, 777. b
 Item miraculum ex imagine beatæ Virginis, 785. d
 Illas imagines timer diabolus, 787. b, c, 824. a, b, & seq.
 B. Virgini templa an sint dedicanda, 847. b, c
 Dies B. Virginis vt conceptionis, 898. b, & seq.
 Natiuitatis, Annunciationis, Purificationis, & Assumptionis, 900. a, b, & seq.
 Virtutis medium, 502. a
 Virtutes quare pingantur, 767. d, e
 Visiones & miracula quibus hæreses condemnantur, 207. d, e, & seq.
 Visiones seu potius somnia quorundam hæreticorum, 211. a, b

Vita.

Vita Eremitica culmen est & fastigium vitæ Religiosæ, 482. b, & seq.
 Vita præfens intelligitur nomine vitæ, 585. b
 Vitæ sanctitas auctorum seu primorum Patrum nostræ religionis, 201. c, d
 Vitæ austeritas & solitudo, 478. e, 479. a, 482. c
 Vitæ impunitas in homine docto quid efficiat, 546. b, c, & seq.
 Vita vna melior alia, 357. c
 In hac vita merentur homines posse purgari & iuari in alia, 605. a, b
 Vitia Prælatorum. vide v. Prælati.
 Vitulus in summo honore apud Iudæos, 788. d, 789. a
 Vnio membrorum Ecclesiæ cum capite, & inter se, 114. e, 115. a, 191. d, e
 Vnitas multiplex reperitur in Ecclesia, 115. a, b, & seq.

Votum.

Voti definitio, 391. a
 Dicta hæreticorum de votis, 392. d, e, 466. e
 Omne quod fit ex voto, esse cultum Dei, 393. b
 Non est propriè votum promissio quæ fit in Baptismo, 401. a
 Num res à Deo imperatæ, sub votum propriè cadere possint, ibid. b
 Vota paruulorum facta à parentibus non sunt rata, nisi ab ipsis confirmantur in ætate adulta, 402. b
 Melius est cum voto aliquid facere, quàm sine voto, 431. a, b, c, d, 432. b, c, d
 Etiam iuniores possunt vouere, 466. e
 Licet coniugatis ex consensu vouere continentiam, 471. c
 Per vota soluitur matrimonium ratum, non consummatum, 464. c, d, 474. d, e
 Incitatur ad vota emittenda, 431. a
 Votum ex se lætitiâ gignit, 432. c, d
 Votum ab inuito, aut temerè susceptum, dicitur laqueus, 433. a, b, & seq.
 Vota religionis cuius efficaciæ, 346. d, e
 Voti vsus etiam in primitiua Ecclesia, 357. c
 Possè aliquo modo sanctis vota nuncupari, 870. d, & seq.
 Argumentum in contrarium, ibid.
 Responsio, ibid.
 Votio incontinentiam significat, 435. a
 Vsuræ prohibitio, 398. b
 Vvaldensium hæresis quando exorta, 202. e, 562. b, c
 Vvandalos quidam Monachi conuerterunt, 200. c
 Vviclefi ambitio, 202. e

Vxor.

Vxor ducta sine dote, & externa solemnitate, dicitur concubina, 69. e, 70. a
 Vxores non permittuntur hominibus in sacris constitutis, 36. c, 281. c, d, & seq. 83. b, & seq. 297. a, Vide v. Matrimonium, & v. Sacerdos, vel Clerici.
 Apostoli an habuerint vxores, 292. c, 430. c, d, 454. b, c
 Vxorum pluralitas an aliquando licuerit, 302. d, 303. b, c, & sequent.

Z

Zonaras & Cedrenus res gestas Græcorum Principum litteris mandarunt, 827. b
 Zuinglius à Catholicis in bello occisus, 216. e





